Gerardi Ioannis Vossi

COMMENTARIORUM

RHETORICORUM,

SIVE

ORATORIARUM

INSTITUTIONUM,

Libri sex,

Quartâ hac editione auctiores,

& emendatiores.

Marij LUGDUNI BATAVORUM, Alberiij

Ex Officinâ IOANNIS MAIRE.

CIↃ IↃ C XLIII. 6. 10

ILLUSTRISSIMIS

HOLLANDIÆ

WEST-FRISIÆQVE

ORDINIBVS,

DOMINIS POTENTISSIMIS,

GERARDUS IOANNES VOSSIUS

DEDICAT, CONSECRATQVE.

TANTA est laus, ac gloria vestra, maximi ac sapientissimi PROCERES, ut nulla penè orbis regio sit, quò non pervaserit fama eorum, quæ, præsentiore dubium virtute, an secundiore fortunâ, tot jam annos pro libertate gessistis. Sed nihil tamen videtur illis majus esse, atque excellentius, quæ recenti inprimis memoriæ omnium inhærent. Quid enim novum est magis, atque inauditum, quàm classe vos Mexicanâ potitos esse, & prope incredibili gazâ Hispaniarum regis? Quod

ut

ut nunquam antea vobis, ita vicinorum adhuc principum contigit nulli: Regi verò, atque hostibus, eo luctuosius visum, quo indignius putarent, jam de suo vos adversus se armari. Quis etiam satis prædicârit, quòd, sine ullo prope sanguine vestro, Vesaliam cepistis; illam viribus suis inclytam, & hostili sic præsidio firmatam; illam annorum aliquot manubiis ac prædâ divitem; illam belli delectam contra vos sedem? Eóque clariùs hac parte divinus erga vos favor eluxit, quòd hostis illo tempore in fœderatorum visceribus grassaretur, & cùm magna daret damna, multo tamen majora anhelaret. Ita ut cepisse hanc urbem, non modò sit stitisse hostilis victoriæ cursum: sed sua etiam recepisse, hostes finibus ejecisse, compluriáque oppida, quæ ab eo tempore in vestrâ & sociorum sunt clientelâ, addidisse fœderatorum terris. Denique quàm amplum illud, atque augustum, quàm Arausionensium Principi, quàm vobis, quàm fœderatis gloriosum, quòd in vestram sociorúmque potestatem redegistis Sylvam Ducis, urbem antea semper infestam, ac sic naturâ loci & veterano milite munitam, ut opinio esset

prope

prope omnium, viribus eam humanis expugnari non posse. At vos hanc quinctum intra mensem vicistis, & quidem hostium duce obsessis cum ingenti exercitu suppetias incassum ferente. Atque horum singula cùm per se magna sint, eo tamen majorem admirationem cient, quòd quæcunque adhuc diximus, intra annum vertentem peregistis. Neque se nominis tanti decus cancellis continet gloriæ militaris: uti in nationibus quibusdam videmus, quæ, belli laudibus contentæ, literas studiáque despicatui habent. Vos enim non armis modò, sed doctrinâ etiam excellere, pulcherrimum semper duxistis. Imò ægre admodum fuerit vobis, si mystica illa gentium Pallas terrarum ulli posthabuisse Bataviam vestram videretur. Vt nihil mirandum sit, si sic animati multos adeò à libertate partâ numeretis, qui cùm summos in Republica gesserint honores, non eo minùs ingenii doctrinæque monumentis clarissimi fuerint. Sed de illis celebris eruditionis viris, qui, ut dixi, præfuerint Reip. vel præsint, aliàs fortasse commodior se offeret agendi locus. De Academiâ verò, quæ propiùs me tangit, unum illud, etsi

 non

non citra invidiam, dixero, in mediis eam bellorum tempestatibus ac procellis, ita caput extulisse, ut, si annos numeremus, qui non multo plures sunt quinquagenis, virorum excellentium, & magnitudine, & numero, quasvis provocare orbis Academias possit. Hæc cùm animũ subeunt meum, illustrissimi PROCERES, verè vos felices prædico, quorum meritis voluerit Deus tantopere Academiam hanc & universam debere Rempublicam: neque cives modò, sed exteros etiam, qui auxilia vestra exposcunt: adhæc quicquid uspiam elegantiorum est hominum, & amantium studia literarũ. Quo nomine ut vobis ex animo gratulor, ita mihi gaudeo, cui sub imperio vestro in terrâ, ut belli artibus, ita doctrinâ omni florentissimâ, à puero scientiis imbui, & securè hactenus vitam degere contigerit: imò qui jam ab annis xv. mistum me videam fulgentissimis Academiæ hujus luminibus, atque id favore vestro: cùm probè mihi conscius sim, splendorem me ex eâ accepisse potiùs, quàm eò attulisse. Vt igitur pro affectu illo erga me tam benevolo, quem aliis etiam beneficiis declarâstis, gratum animum tester, offero

nunc,

nunc, quo nihil habeo majus, memet ipſum, ac mecum animi noſtri fœtum; quem genui adoleſcens, atque ubi triennio lucem viderat, corpore & viribus auctiorem produxi in conſpectum omnium; nunc verò, poſt viginti annorum intervallum, talem vobis ſiſto, ut dubium relinquat, magiſne idem, an alius videatur. Quamquam vero, ſobolem hanc noſtram laudare; non eſt meum; eo minùs, quia quo plus auſus fuero promittere, hoc plus neceſſe habeam præſtare: niſi tamen induſtriæ ſaltem mihi conſcius eſſem, minimè auſus fuiſſem eam dicare, partim vobis, quos Deus vice ſua in Batavia fungi juſſit; partim iis, quos nomine veſtro præeſſe Academiæ vultis. Nec parum me ad hoc animavit, quod propoſitum mihi fuiſſet, ut Inſtitutiones hæ Partitionibus noſtris, autoritate veſtrâ in Scholas omnes Bataviæ inductis, commentarii loco forent. Simul ſperavi, me, hoc labore ſuſcepto, meliùs ſatisfacturũ muneri, quod mihi abhinc ſeptennio à Nobiliſſimis Academiæ Curatoribus injunctum fuit. Placuit iis tum, ut non mòdò temporum omnium geſta tractarem; ſed illa etiam exponerem, quæ ad be-

ne dicendi artem pertinerent. Quomodo futurum videbant, ut, quia historia est fons prudentiæ universæ; Rhetorice autem viam ad eloquentiam munit: juventus operâ quoque nostrâ perduceretur ad connubium illud Palladis, & Mercurii, quod antiquitas Hermathenam vocabat. Morem igitur iis gessi, quibus æquum erat: propensaque adeò iis obtemperandi voluntas vobis ingrata esse non poterit: præsertim cum summo studio conjuncta bene de publico merendi, ac potissimùm de Bataviæ Scholis, & Academiâ vestrâ. Quamobrem planè ita fore confido, ut quemadmodum ante sexennium Historiam meam de Historicis Græcis, si non pretio sui, at vobis placendi studio, æstimâstis: ita aliquo nunc loco sinatis apud vos esse Commentarios nostros de Rhetoricâ facultate. Ex quibus nihil, fateor, honoris vobis accesserit: sed vestra præcessere beneficia, quæ gratuita erant: nostrum sequitur officium, quod debetur: & quò magis debetur, eò minùs poterit displicere.

Deus Opt. Max. vestrum erga studia amorem foveat, & conservet: inprimis verò prudentiam

dentiam & fortitudinem largiatur, quo & domi quietè ac ſalubriter diu regatis, Bataviæque & Fœderatorum proferatis imperium, non in terris modò vicinis, ſed etiam longè diſsitis, imò, ut facitis, etiam extra Europam. Niſi, poſt grave hoc & diuturnum bellum, longa nos pax manet. Cujus ſpem toto ſinu admiſero libens. Sed publica vincat utilitas: quæ curæ erit, & Patri ſupremo, & vobis, Patriæ Patres. Lugduni Bat. Anno cIↃ IↃ c xxx. IV. Kal. April.

AD LECTOREM.

ANNI jam triginta sunt, quòd ore & calamo bene mereri de studiis adnitar. Ac initia quidem in Lugdunensi hâc Academia feci anno CIↃ IↃ XCIX, & proximo. Quo tempore publicè Acroamatica Aristotelis exposui: privatim verò Rhetorica ejusdem interpretabar. Mox ab Amplissimo Senatu Dordrechtano (cujus incredibilis semper erga rem literariam amor fuit) ad praefecturam celebris sui gymnasii vocatus; iis, quae in arte Oratoriâ ex Aristotele observâssem, multa ex Rhetorum aliis, Graecis potissimùm, adjeci; multa etiam ex literaturâ adspersi; eaque sex conclusi libellis: quos auctoribus illis, à quorum tunc consiliis pendebam, publici juris feci anno CIↃ IↃ CVI; neque id sine aliquo eruditae caveae applausu. Insperato hoc favore exceptus, eosdem triennio pòst longè emisi auctiores. Hinc diu alia me potiùs studia tenuerunt: praesertim ab anno CIↃ IↃ CXV; quo Lugdunum Batavorum, ad regimen Collegii Theologici, quod tribus ac viginti annis antè à Praepotentibus Hollandiae West Frisiaeque Ordinibus fuerat erectum, quartus ab eo tempore, quo primùm erat constitutum, auctoritate eorundem Procerum vocabar. Ubi toto quadriennio studiis haut aliis, quàm sacris, vacare muneris me ratio sinebat. Itaque eo tempore sex libris sum complexus Historiam de controversiis à Pelagio, & Massiliensibus, motis. Alia etiam compluria pro muneris hujus ratione commentabar: quae partim divulgavi, partim, ut immatura, adhuc premo. Postea seu onere, seu bonore hoc in successorem derivato, rebus ita, ut videtur, commutatione publicâ ferentibus, aliquantisper divertere malui ad studia priora. Ac primùm quidem, quae de naturâ Rhetorices, & Rhetoribus antiquis, scripseram adolescens; item Partitiones Oratorias, quibus & ipsis hactenus cum blattis & tineis certamen erat, lucem adspicere sum passus. Commentarium etiam de arte historicâ comitem his, vel asseclam potiùs, dedi. Sed ne tum quidem de Institutionibus Oratoriis ad incudem revocandis quicquam cogitabam, cùm abhinc septennio Amplissimi Academiae Curatores illam mihi provinciam darent, ut non modò temporum omnium seriem, sed studium etiam profiterer bene dicendi. Nimirum quidquid à publico munere, & negotiis privatis, otii supererat, Ecclesiasticae potiùs, externaeque historiae, impendebam. Atque eâ occasione cùm alia contexui; tum Historiae de Graecis Latinisque Historicis libros septem: qui & ipsi lucem jam diu viderunt. Interea evênit, ut Illustres Hollandiae & West-Frisiae Ordines curam susciperent de Scholis reformandis. Quâ occasione decretum etiam fecere, ut in cunctis ditionis suae urbibus Partitiones nostras adolescentia doceretur. Eo factum, ut priùs Partitiones iterum in manus sumerem: mox etiam laborem susciperem limandi ac locupletandi Institutiones

tutiones nostras: nempe ex quo totis viginti annis hæ postremò fuerant excusæ. Ac amici quidem cùm hæc viderent, majoraque ætati huic convenire non injuriâ putarent; planè erant auctores, ut, quo leviori operâ defungerer, eo in utroque opere iisdem uti vellem, tum verbis, tum exemplis; hoc solùm discrimine, quòd in Partitionibus omnia breviùs in juniorum gratiam tractarentur. Quomodo non aliud in novâ utriusque operis editione necesse fuisset, quàm ut me ipsum exscriberem. Atque id magis mihi licuisset, quàm nonnullis nec ineruditis, nec obscuri nominis viris; qui multa adeò ex Institutionibus nostris, ad verbum inferciunt commentationibus suis, quandoque etiam paginas totas, tacito ejus nomine, unde eas hauserint. Hæc si mortuo me fierent, fortasse morosior aliquis cum Synesio a *diceret,* Ἀσεβέστερον b εἶναι ἀποθανόντων λόγους κλέπτειν, ἢ θοιμάτια, ὃ καλεῖται τυμβωρυχεῖν. *Nunc faciunt ea vivo: nec iccirco eos desinam æstimare: sed suffecerit mihi, si ab illis, qui necdum viderint priores editiones nostras, non aliquando reus peragar culpæ alienæ: atque ita contingat illud vetus, Aemilius ut peccet, plectatur Rutilius. Interea viderint, quomodo satis tueri possint candorem suum. At si ipse me exscribere voluissem, defenderem me illo Isocratis* c: Ἄτοπος d᾽ ἂν εἴην, εἰ τοὺς ἄλλους ὁρῶν τοῖς ἐμοῖς χρωμένους, αὐτὸς μόνος ἀπεχοίμην τῶν γ᾽ ἐμοῦ εἰρημένων. *Sed utcunque hæc bellè dicerentur; mihi nihilominus Tullium potiùs visum est æmulari; qui de arte hâc sæpius, sed aliter, atque aliter, egit. Quare utramque sobolem ita potiùs instructam dimisi, ut utraque diceret alteri indicta: atque ubi, salvâ artis* στοιχ., *fieri aliter non posset, quin in re convenirent, saltem aliis & verbis, & exemplis, rem unam exponerent. Metuebam enim, ne, si eandem omnino canerent cantilenam, locum haberet illud vetus,* Δὶς e κράμβη θάνατος: *atque ideo fœtuum horunce alter alteri vitam facilè evitaret: quod, cùm ingenii non minùs, quàm corporis fœtus, amare soleam, tam mitis parens æquis videre oculis neutiquam potuissem. Malui igitur, ut germani isti duo sibi mutuò lucerent facem: ac præcipuè ut Institutiones id officii Partitionibus præstarent: unde & his Rhetorices contractæ, illis Rhetoricorum commentariorum nomen feci. Quamquam verò hîc fusiùs penè omnia exponerem; multáque adeò adspergerem non tam ad Oratoriam, quàm ad literaturam pertinentia: operam tamen dedi, ne nimis à naturâ artis abirem, vel ne inutilibus eam quæstionibus involverem: à quorum utroque, antiquitatis judicio, parùm sibi in Dialecticis caverat Eubulides Milesius* f; *summus alioqui vir, imò si quosdam veterum audimus, nemini eâ in arte secundus* g, *sanè Demosthenis ipsius præceptor* h. *Fortasse tamen, quod in Eubulide culpatur, nec ipse satis videar effugisse. Quali judicio non offendar; dummodo ne in eorum referar numerum, qui, ut ait Symmachus* i, affectant copiam pudore defectus: ut qui plus balbutiunt, plus loquuntur. *Nam profectò nunquam ignoravi, referre, non quantum scriberetur, sed quid scriberetur: molem operis quandoque in-*

a Epist. 162.
b Magis esse impium, suffurari scripta mortuorũ, quàm eorũ vestimenta, quod vocant sepulchra effodere.
c Epist. 6.
d Ineptus essem, si, cum alios videã mea mutuãtes, ipse solus iis abstinerem, quæ priùs dixissem.
e Crambe repetita mors est.
f Laërtius.
g Photius in bibliotheca cod. 265.
h Idem ex Plutarcho in vitis x orator.
i lib. 1. ep. 76.

dustriæ

dustriæ esse argumentum; sed rerum pondus esse signum ingenii, ac doctrinæ: non quasi utrumque hoc me consecutum existimem: verùm quia ubique id mihi curæ fuit, ne paginas inanibus replerem verbis; sed in hac operis magnitudine, pro tam vario argumento, brevis potiùs, quàm longus essem. Postrema dictionis cura esse solet. In quâ si curiosulis non omnia ejusdem videantur coloris: cogitare oportet, quàm diversis ea scripserim temporibus. Alia enim vetera sunt, quæ adolescentiæ debentur: alia paullo pòst consecuta, quæ propterea non ita multùm à prioribus recedunt: alia, quæ nunc do, planè sunt nova, & quasi de matre adhuc rubent. Sed de verbis non multùm laboro, dum rem ipsam satis probem. Cujus penè solius gratiâ agricolas volui imitari; qui, ut plus frugum ager ferat, eum arare non contenti, etiam iterant. Item pictores, οἱ a τῶν σκιαῖς τὰ σώματα περιγράφοντες, δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ χειρὶ ταύτας ἀπακριβοῦσι, καὶ τελειοῦσι τοῖς χρώμασι: *ut in re aliâ Nazianzenus* b *ait. Sed de instituto nostro abunde. Deinceps, si Deus volet, denuo me conferam ad Historiam universam: inprimis illam Ecclesiæ veteris, diutiùs à me, quàm par erat, intermissam. Non quidem diffiteor, pulchrum esse, (ut iterum Synesii* c *verbis utar)* τὴν d γλῶτταν καθήρασθαι, καὶ τὴν γνώμην ἡδίω φρέσθαι: *sed profectò pulchrius multo est* περιεργάζεσθαι e τὰ δαιμόνια πράγματα. *Deus, spero, ad præclarum hoc institutum mihi suggeret vires. In quo voto desino; teque, Lector candide, salvere etiam & etiam jubeo. Lugduni Bat. An.* CIↃIↃCXXX. III *Kal. April.*

a quipiùs corpora adumbrant, posteaque alterâ & tertiâ manu additâ, ea accuratiùs exprimunt, & coloribus suis absolvunt.
b epist. 114. ad Theodosiũ, vel Theodulũ.
c epist. 153.
d linguam mundari, & sententiam reddi suaviorem.
e occupari consideratione rerũ divinarũ.

TYPO-

TYPOGRAPHUS LECTORI SALUTEM.

IN numeris utriusque Indicis, si fortè pagina iis minùs respondeat (quod vix fore arbitror) ne pigeat consulere versus aliquot paginæ sequentis. Facilè enim alicubi contigisse possit, ut retenti essent prioris Editionis numeri, etiam iis in locis, ubi, ob nova quædam hac editione sæpius inserta, tardius compareant vetera. Non dubium verò, quin, utcunque non exigua fuerit cura nostra, ut, quàm emendatissimè opus hoc podiret: eventus tamen spei haut semper responderit. Quid mirum? quando nemo usque adeò Argus est, ut non aliquid subrepat invito; nec auctor editioni præesset, eo loci intervallo separatus: ac ne edito quidem opere, sed necdum vulgato, otium haberet percurrendi. Qui tamen paucula transmisit, quorum te commonitum vellet. Sed, si duo, tria, exceperis, quæ addi cuperet; totidem item, ubi fædiùs à typotheta sit peccatum; cætera forent istiusmodi, ut vix morari lectorem possent; ut in quibus tantùm literâ, accentu, vel distinctione fuerit aberratum. Nihilominus & hæc, & illa subjecimus, ut undequaque tibi probaremus studium nostrum bene merendi de studiis juventutis. Sunt verò ista, quæ dixi.

TOMO

TOMO PRIORI,

ſive tribus prioribus Rhetoricorum libris.

Pag. 9. in margine ad literum e, *dicentis.*
14. itidem in marg. ad literam k, *forma, ſive ſpecies.*
26. verſ. 7. THESIN.
57. v. 6. γαλῆναδε.
60. v. 27, & 28. διαβάντων, χῆνος, Et eodem verſu, πυγχάνοντ᾽ ἢ κλ. Et v. 31. ὑπερτιθέντες.
66. 18. *Agell. lib.* VI. *cap.* 1.
67. 12. φθιῇ, ἐδ᾽ ὑπερ..ες.
69. 33. *oratione.*
72. 32. *Agathia.*
79. 5. *Timur Lench.*
87. 18. ἐπιτήδειον ἡμῖν,
88. 16. *ſublimi.*
123. 29. τῇ ἐν αὐτῷ. & v. 31. Πλωταλίνω.
153. 28. ἄπορ.
154. 11. *epiſt.* XII, *&* XIV.
163. 29. *lex ſcripta, & voluntas.*
180. 9. *undeviginti.*
378. 2. *alius.*
399. 12. *tractanti.*
406. 3. *diſerte.* Sic enim in autographo fuit: & *diſerete* eâ ſignificatione ne Latinum quidē eſt.
423. 38. *Nevius.*

TOMO POSTERIORI,

ſive libro IV. V. VI.

Pag. 23. in margine ad literam d, *lib.* 15.
26. verſ. 19. *expreſſerit.* Et verſ. 33. *ſuccenturialit.*
140. verſ. 33. poſt *Et*, dele, *merito*: ac verſ. 35. adde: *Atque idem diu arriſit. Sed ut iuvenem obiiſſe Catullum credam, compellor Ovidiano hoc elegiaco in mortem Tibulli:*

Obvius huic venies hederâ iuvenilia cinctus
Tempora cum Calvo, docte Tibulle, tuo.

202. 26. *quoque.*
238. 10. *carinantes, inludentes.*
241. 24. βομβαλοβομβαξ.
242. 30. *ardeo.*
295. 1. χαρμος.
304. 1 XI. DE POL.
331. 31. Α᾽χεα interiùs fuerat referendum, cùm pentameter ſit.
390. 2. ἀνθ᾽ ὅτευ.
442. 32. ἀσωῦδιτε.
472. 29. *perfectam.*
475. 14. *ſolu.*
476. 10. poſt *bovem*, adde *in mala.*
477. 28. *numero.*
479. 10. *convenire.*
481. 11. poſt *exſpectabat* adde: *Verba poëtæ* § III. *adducimus.*
484. 35. *Nempe.*

Quæ præterea erunt, benignus lector per ſe noſcet, & ignoſcet.

GERARDI

GERARDI IOHANNIS VOSSI
COMMENTARIORUM RHETORICORUM,
SIVE

ORATORIARVM INSTITVTIONVM

LIBER I.

CAP. I.

DE NATURA RHETORICES.

UM RHETORICES FINIS *sit persuasio; Officium sit bene dicere, sive dicere ad persuadendum accommodatè; Materia sit quælibet quæstio, ac præcipuè civilis; rectè definitur Rhetorice, facultas de unaquaque re bene dicendi ad persuadendum; sive, ut definit Aristoteles, facultas perspiciendi in unaquaque re, quod in eâ est ad persuadendum idoneum.*

Ac quemadmodum quatuor sunt partes officii Oratorii; argumenta invenire, inventa disponere, disposita exornare, & exornata pronunciare: ita totidem sunt partes Rhetorices; Inventio, Dispositio, Elocutio, & Pronunciatio sive Actio.

COMMENTARII IN CAP. I.

SECTIO I.

DE FINE RHETORICES.

QUEMADMODUM in scientiis contemplativis subiectum, sic finis se habet in disciplinis activis, itemque in artibus: quia, ut in illis * primò videndum est, cuius rei doceantur principia & affectiones; ita in his ante omnia cognoscendum est, * cuius gratiâ instituatur tractatio. Quare cùm Rhetorica sit ars στοχαστικὴ seu Coniecturalis, quod Aristoteli Facultatis nomen significat; non tam necesse est anquiramus Oratoriis nostris commentationibus insigne aliquod antipagmentum, quàm ut in ipso Facultatis vestibulo genuinum monstremus artis scopum.

* *Arist. in post. Analyt.*
* *Arist. lib. 7. Metaphys. context. 23.*

Non quidem ignoro, cùm vocabula sint signa rerum, priùs agi potuisse de Rhetorices etymologiâ, vocabuli ambiguitate, aliisq; : sed ne Lectorem ad penetralia disciplinæ festinantem diu nimis detineam in vestibulo; satius iudico summa carpere rerum fastigia. Quæ iam prætereo, aut ieiuniùs tracto, planè fuséque prosequor tractatu eo, quem seorsum scripsi, *De naturâ ac constitutione Rhetorices*.

Esse aliquem architectonicum Oratoris FINEM, nemo sanus ambigit. Quemadmodum enim necessariò aliquis in artibus finis est, quia in activis & effectivis, sublato fine, principium eius, actio nempe, tollitur: itidem iure censetur inter ea, quæ ante disciplinas sunt præcognoscenda, esse aliquem earum finem ultimum, quia appetitus noster ferri nequit in infinitum *. Sed quis ille scopus sit, ad quem perpetuò Oratori collimandum est, id verò variè à variis ventilatur. Aristoteli, viro profectò extra omnem ingenii aleam constituto, finis est persuasio. Nec dubium mihi, quin subscripturi sint huic sententiæ, quotquot eam examinabunt ad Logicæ stateræ libramentum. Illud quippe finis ultimus est, propter quod omnia fiunt, ipsum verò nullius fit gratiâ. Atqui Orator omnia agit, ut persuadeat. Persuadere igitur est architectonicus Oratoris finis. Qui verò cum Quinctiliano pertendunt, persuasionem non esse Oratoris scopum, quia non sit in potestate artificis, cùm Orator non semper sit exorator: hi etsi tam altè opinionem eam imbiberunt, ut neque Suadam iis aliud persuasuram putem: tamen, nisi me ratio fugit, aliquid remittent, si consideraverint, quæ natura sit Facultatum. Ea verò istiusmodi est, ut æquè respiciant utrumque contrarium, ac proinde non necessariò consequantur finem suum. Non igitur assentiendum iis, cùm in omnibus disciplinis finem esse asserunt determinatum, ac certum, etiam quod ad eventum. Bene dicere certè neutiquam est finis ultimus, quando id, quod alterius caussâ fit, finis ultimus esse nequit. Ad hæc, ut consignantissimè dicit uno minor Aristotele Iul. Scaliger, * *Non tuo, sed iudicis arbitratu, bene dicendum est; cui si non videare bene dicere, non solùm nequicquam, sed etiam nequaquam bene dixeris. Igitur sine tuo frustratus abeas, etiam si fueris consecutus.*

* *Aristot. lib. 1. Eth. cap. 2.*

* *Lib. 1. de re poët. cap. 1.*

Non tamen existimandum est, ex Aristotelis sententiâ, simpliciter Oratoris finem esse persuadere; sed persuadere iusta & bona. Nam etsi eodem modo affectus sit ad persuadendum sive iusta sive iniusta, si facultatem ipsam attendamus: tamen dispar est ratio voluntatis; quia sibi tantummodo proponere debet iusta & utilia.

Tenendum præterea, ut omnem dimoveamus ambiguitatem,

τὸ

τὸ πείθειν sive persuadere Rhetoribus esse nihil aliud, quàm oratione probabili in cuiusvis animo aliquam gignere opinionem. Nam aliæ quidem artes persuadent; verùm, ut testatur Aristot. Rhetoricorum cap. 1. & 11. non apud omnes; sed tantùm apud illos, qui artium istarum principia noverunt; neque simpliciter ex probabilibus, sed ex propriis artis principiis.

II. RHETORICES DEFINITIO, DEQUE TRIPLICI HUIUS ARTIS MATERIA.

COgnito Oratoris scopo, facile erit definitionem Rhetorices extruere. Quippe artes à fine definiri debent, ut scientiæ à subiectis. Nam ut alia admisceantur, finis tamen præcipuè formæ locum subit. Optimè igitur Rhetorice ab Aristotele definitur, *Facultas videndi in unoquoque, quod contingat ad persuadendum conducere.* Ἡ Ῥητορικὴ, inquit, ἐστὶν δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν.

Porrò hæc definitio præter finem, quem persuadere esse diximus, ad pleniùs explicandam Rhetorices naturam, aperit etiam tùm OFFICIUM Oratoris, quod est videre, quicquid aptum est ad faciendam fidem; tum MATERIAM, quæ est res quælibet, quatenus persuaderi potest.

Intellige autem Materiam COMMUNEM, quæ est quælibet quæstio, sive ea sit θεωρητικὴ, * & cognitionem respiciat, sive πρακτική *. Siquidem interdum usu venit, ut ad conclusionem activam argumentum sit adferendum è scientiâ speculatrice: quomodo olim, ne eclipsi, tanquam diro monstro territus, pugnam detrectaret exercitus; Agathocles *a* quidem Siculis, at Sulpicius Gallus *b* Romanis necesse habuerunt ostendere, id naturali ordine statis fieri temporibus, eoque in prodigium trahi non debere. Atque hoc quidem factum actionis gratiâ. Interdum verò, contrà quàm Zabarellæ *c* visum, solam sibi cognitionem propositam habet orator. Nam & de mundi huius architecto, & animarum immortalitate, & quibusvis naturæ mysteriis, populari, affectuoso, ornatoque tractabit dicendi genere, suamq; in sententiam pertrahet multos, quorum fores frustra solidis solùm rationibus pulsasset Philosophus. Quamobrem meritò Aristoteles materiam Rhetorices facit τὸ ἕκαστον *d*: ac fuit hæc quoque sententia Gorgiæ Leontini; eidemque subscribit Tullius in Part. Orat. & Topicis.

Sed PROPRIA Rhetorices materia est res πρακτικὴ *e*, sive ea sit infinita

* *Contēplativa.*
* *Activa.*
a *Iustinus lib. 22.*
b *Livius lib. 44. Val. Max. lib. 8 cap. 11. Fab. l. 1. cap. 10. Plinius lib. 2. c. 12. Plutarchus in Paullo. Frontinus lib. 1. cap. 12.*
c *lib. 2. de natura Log. cap. 18.*
d *res omnes.*
e *activa.*

infinita ac generalis, quæ voce à Mathematicis petitâ θέσις nuncupatur; sive finita ac specialis, quæ ὑπόθεσις dicitur. Interdum enim Oratori à quæstione finitâ adscendendum est ad infinitam. Adde, quod & quæstio infinita ab Oratore tum separatim, tum, in quo plurimi hallucinantur, cognitionis quoque caussâ tractari queat. Nam & is quodam verborum flumine edissertabit, num omnia possideat bona, quem penes est virtus: aut an virtutem ament, qui eam sectantur emolumenti gratiâ; uti faciunt, qui res expetendas voluptate & indolentiâ metiuntur. Negari autem nequit, quin utrumque hoc genus, inprimis tamen id quod collimat ad actionem, magis proprium sit Oratoris, quàm quæ pertinent ad cœli motum, abditaque naturæ. Quare etsi de his quoque dicere possit Orator; Aristoteles tamen, postquam τὸ ἕκαστον subiecerat Oratori, postea universalitatem hanc expressim restringit ad ea, quæ in consultationem veniunt. Hermagoras quoque in hac opinione fuit: quemadmodum & eam Cicero secundo de Oratore defendit sub personâ Antonii. In istiusmodi quoque materiâ tantummodo se antiqui exercebant. Nam circa Demetrii Phalerei * tempora primùm declamantes se excoluere in quæstionibus, quæ ad fori imitationem limitarentur personis, cæterisque circumstantiis.

*Fab. lib. 2. cap. 4.

Verùm MAXIME PROPRIA Oratoris materia est ὑπόθεσις sive quæstio finita, quam antiquiores *Caussam*, juniores etiam *Controversiam* vocant *. Atq; inde est, quòd Aristoteles lib. 1. cap. III. disertim dicat, esse τῆς ῥητορικῆς τρία εἴδη τὸν ἀριθμὸν *: quòd item Tullius, succinens Aristoteli, solam quæstionem finitam, consideratam nimirum quatenus persuaderi potest, subiiciat Oratori primo Rhetoricorum. Uti & Boëthius facit lib. IV. in Top. Cicer. Horum sententiæ eo lubentius insistam, quia is animus est meus, ut commentationes hæ non solum facem alluceant Partitionibus nostris Oratoriis: sed etiam, & manuductionis, & libri commentarii sint loco in Rhetoras antiquos, ac Aristotelem inprimis. Neq; enim aut mihi, aut sapienti cuiquã, suum consilium probant, qui id agunt, ut, eiectis veteribus, regnum obtineant soli. Quamobrem & ipse, veterum exemplo, maiori cum cura de hypothesi generatim membratimq; tractabo: cætera fere non nisi strictim attingam. Neq; est, quòd metuat quisquam, ne, id si fiat, Rhetorices imperfectio spem destituat utentium. Nam etsi Rhetores propriè & primò spectent hypothesin; non tamen ea solùm scriptis consignant, quæ huic primò insunt; quod sanè si ab iis factum esset, fidenter dico, nec hypothesin quidem perfectè explicassent. Siquidem

* M. Seneca.
*Tres numero Rhetoricæ formas.

Siquidem nulla propemodum incidit caussa, quin à quæstione definita recurrendum sit ad infinitam. Ita si in deliberativo genere disceptetur, an Sparta mœnibus sit cingenda, ventilanda quoque erit thesis, an ex re sit urbes cingi muris. Neque in demonstrativo laudabitur aut eloquentia Tulliana, aut iustitia Aristidis, quin descendatur in locum communem de laudibus eloquentiæ, ac iustitiæ. Neque in iudiciali quæretur, iuréne Clodium occiderit Milo, quin definita hæc quæstio revocetur ad infinitam, an quapiam de caussâ homini hominem liceat interimere. Atque inde est, quod Tullius in Topicis dicat, propositum (ita θέσιν vocat) partem esse caussæ, sive ὑποθέσεως: cui adsidet illud eiusdem in Partitionibus: *Cum*, inquit, *de caussâ dixero, in quâ est propositum, de utraque dixero.* Neque fidei absonum videri debet, quod quæstionem infinitam dicat finitâ contineri. Nam quamvis genus potentiâ comprehendat speciem, quomodo animal continet potentiâ hominem, cùm possit esse non homo: species tamen actu continet genus, quomodo omnis homo actu animal est. At actûs magis est habenda ratio, quàm potestatis. Quamobrem cùm Rhetores, quibus animus fuit plenè explicare quæ ad ὑπόθεσιν pertinent, non ea tantùm sibi adferenda existimârint, quæ primò hypothesi insunt; verùm etiam, quæ ei conveniunt ratione quæstionis infinitæ, cui hypothesis potentiâ inest: profectò planum fit, paucis tantum ei præceptis opus fore, qui ea cognoverit, quæ de hypothesi generatim membratimque explicantur à dicendi magistris.

At alterum quoque scrupulum iniiciunt. Is de simplici est themate, absque quo mancam ac mutilam fore Rhetoricen aiunt. Mihi verò ne hæc quidē pars à Rhetoribus insuperhabita videtur. Quippe qui sciat genus demonstrativum, is háut magnopere laborabit de simplici themate, quicum illud ita pleraque habet communia, ut interim multò amplius oratorii artificii, quàm thema simplex requirat. Neq; nescius sum, futurum ut hoc ipsum in controversiam vocent multi: verùm ratiò in mundo est, quâ planum id fiat. Nam simplex fuerit thema, si de homine, temperantiâ, aut regno agas; ac definitionem, partes, proprietates, cæteraque, quæ simplici themate considerari Logici iubent, cognitionis causfâ pertractes. Verùm coniuncta fiat quæstio generis demonstrativi, si de his ipsis agatur sub formâ laudis aut vituperationis. Potissimum autem inter tractationem utramque discrimen erit, quòd perfecta quoque simplicis sit thematis tractatio, quæ in singulis partibus τὸ ὅλον tantummodo

modo dicit ac docet: at in genere demonstrativo insuper sit probationibus opus, quia, ut suo loco * commonstrabitur, hoc quoque in genere est aliquis orationis status. Magis etiam in demonstrativo, quam in simplici themate, locum habent τὸ παθητικὸν, amplificationes, illustria verborum sententiarumque lumina. Itaque quemadmodum qui arcum scit intendere, eundem nullo negotio remittet: ita qui imbiberit generis demonstrativi præcepta, haut detrectabit simplex thema, quod ab illius perfectione haut modico distat intervallo. Et hæc de Rhetorices materiâ.

* Cap. 6. huiusce libri.

III. De partibus Rhetorices.

PROXIMUM est, ut de rebus videamus ad persuadendum ordinatis. Ac primò eorum conspectum subiiciemus, tum quia hæc res nobis viam munit ad partitionem Rhetorices; tum quia volupe est, armamentaria & οἰκονομίαν huius disciplinæ uno quasi intuitu lustrâsse. Ad persuadendum igitur necesse habet Orator auditorem docere, conciliare, & concitare. At illud fit oratione, tanquam instrumento; sive bene dicendo, qui instrumenti finis proximus est. Ad bene dicendum verò opus est Inventione, Dispositione, Elocutione, & Pronuntiatione. Nam Memoriam quæ iuvent, ad distinctam artem pertinet, quæ Μνημονευτικὴ vocatur. Itaque, etsi memoriter dicat Orator, meritò tamen memoriam tum Aristoteles, tum alii antiqui præterierunt Rhetores.

Est autem inter ultimum Rhetorices finem, & viam, rationemque, sive, ut vulgò loquimur, media ad eum destinata, istiusmodi velut catena: Orator res invenit; inventas disponit; dispositas verborũ sententiarumq; luminibus exornat; exornatas memoriter apteque pronuntiat; idque ut bene dicat. Bene dicit autem, ut auditorẽ doceat, concilie, concitet. * è quibus primum requirit acumen Oratoris, alterum lenitatem, tertium vim: primum est debitum, alterũ honorarium, tertium necessarium. Conciliare verò, docere, & concitare nititur, ut persuadeat; quod primum est intentione, & ultimum consecutione.

* Cic. 2. de Orat.

Hinc liquet, Rhetoricen rectè, pro quatuor officii Oratorii partibus, in quatuor distribui membra; Inventionem, Dispositionem, Elocutionem, & Pronuntiationem; quæ Græcis, Εὕρεσις, Τάξις sive Οἰκονομία, Λέξις seu Ἑρμηνεία, & Ὑπόκρισις.

Atque hæc quidem præcipua sunt capita eorum, quæ, ut dixi, ubertim exposui libro singulari de Rhetorices natura. Nunc in ipsa artis penetralia nos conferamus.

CAP.

CAP. II.

DE INVENTIONE.

INVENTIO est excogitatio argumentorum ad persuadendum idoneorum, quatenus sunt istiusmodi.

Argumentum, iuxta Ciceronem, est probabile inventum ad faciendam fidem.

Argumenta alia sunt artificialia, alia inartificialia: Illa Oratori & invenienda sunt, & tractanda; hæc non inveniuntur ab Oratore, sed aliunde allata tantummodo ab eo tractantur.

*Argumenta artificialia trium sunt generum, λόγοι, ἤθη, πάθη *. Ex his λόγοι ad docendum faciunt; τὰ ἤθη ad conciliandum; τὰ πάθη ad concitandum. Λόγων, sive argumentorum quibus docemus, forma quidem est argumentatio; materia verò magna ex parte sunt res contigentes.*

* Rationes sive argumẽtationes, mores, affectus.

Argumenta hæc petuntur è locis; qui sunt capita ac sedes argumentorum.

Loci alii sunt generales, alii speciales.

Loci generales sunt domicilia propositionum omnibus caussarum generibus communium.

Eiusmodi sunt duo. Prior est, possibile, & impossibile. Nam sive instituitur suasio, vel dissuasio; sive laus, vel vituperatio; sive accusatio, vel defensio: semper probandum est, aliquid potuisse, aut non potuisse, posse, aut non posse fieri.

Alter est, magnum aut parvum; quo pertinent comparatorum loci; ut cùm ostenditur, aliud esse alio utilius, vel inutilius, honestius, vel inhonestius, æquius, vel iniquius.

Loci speciales sunt domicilia ac sedes argumentorum singulis caussarum generibus propriorum. Itaque pro varietate eorundem variant.

I. QUID SIT INVENTIO ORATORIA.

CUM primò & inprimis videndum sit, quid dicamus; inde quomodo dicamus: liquet, rectè initium sumi ab Inventione. Est igitur Inventio, excogitatio argumentorum ad persuadendum idoneorum, quatenus sunt istiusmodi; hoc est, argumentorum, quæ probentur vel omnibus, vel multis. Nam hæc sola sunt ad faciendam fidem idonea; non item quæ probantur sapientibus vel omnibus, vel multis, vel maximè probatis. Atque hac ratione

ratione distinguitur Inventio Oratoria à Dialecticâ. Nam Inventio Dialectica (quemadmodum etiam scripsit Alexander Aphrodisiensis *) universalis est; ut quæ monstret argumenta quævis probabilia: Oratoria est particularis, ut quæ suppeditet tantùm argumenta πιθανά *. Itaq; Rhetori identidem è promptuariâ Logicorum cellâ; at non itidem Logico è Rhetorum pharetris proferenda sunt argumenta.

* 1. Top.

* persuadibilia.

Additur in definitione, quatenus argmenta sunt idonea ad persuadendum. Nam si ἔνδοξα *, & πιθανά, non differunt, nisi ut genus & species; & Dialectica generatim considerat ἔνδοξα: necesse fuit, ut obiectum Rhetoricæ Inventionis à Dialecticę obiecto etiam formali distingueretur, sive considerandi modo.

* probabilia.

Nonnullis Inventio Oratoria ita laxè definitur, ut etiam expositioni simplicis thematis conveniat. De quo quid sentiam, non obscurum est ex iis, quæ de materia oratoris superiori capite dicebam.

II. QUID, ET QUOTUPLEX SIT ARGUMENTUM ORATORIUM.

ARGUMENTUM quid sit, & unde dicatur, ostendit Agrætius, grammaticus vetus: *Arguere*, inquit, *est ostendere, & patefacere. Virgil. Degeneres animos timor arguit. Unde argumenta dicuntur, quæ caussam caussæ ostendunt.* Ubi *caussæ* nomine priori quidem loco rationem intelligit, sive fundamentum, cui sententia nostra innititur: posteriori autem loco significat ὑπόθεσιν sive controversiam. Boëthio * argumentum definitur *ratio rei dubiæ faciens fidem.*

* lib. 4. in Top. Cic.

Rhetor verò non de quibusvis agit argumentis; sed de iis, quæ conducunt ad faciendam fidem. Unde ea Aristoteli πίστεις vocantur. Sunt hæc vel ἔντεχνα, ac rei insita; vel ἄτεχνα, atque remota à re. Quinctilianus transtulit *artificialia*, & *inartificialia*. Ἄτεχνα aliunde allata ab Oratore duntaxat tractantur; ut sunt testes, syngraphæ, &c. Itaq; eorum propriè non est inventio. Ἔντεχνα verò, quæ κατ' ἐξοχὴν Probationes dicuntur, & invenienda sunt, & tractanda. Illa pertinent ad orationem continuam: testes, tabulæ, jusjurandum, quæ ἄτεχνα sunt, reservantur altercationis artificio: ut adductis aliquot veterum locis probat Franc. Polletus lib. IV. Historiæ Fori Rom. c. XII.

Argumen-

Argumenta ἔντεχνα trium sunt generum *: alia τοῦ ἤθους *a*, ratione Oratoris; alia τοῦ πάθους *b*, ratione auditoris; alia τοῦ λόγου *c*, ratione caussæ. Siquidem Oratori non tantùm opus est sententiis ἀποδεικτικαῖς *d*, quibus caussam probet; sed etiam ἠθικαῖς *e*, quò ostendat, se esse fide dignum; & παθητικαῖς *f*, ut ad vehementiorem quempiam affectum compellat auditorem. Eleganter hac de re Antonius apud Tullium in secundo de Oratore: *Meæ totius orationis, & istius ipsius in dicendo facultatis, tres sunt rationes: una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim desiderat. Nam hoc necesse est, ut is, qui nobis caussam adiudicaturus sit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defensionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur.* Hinc liquet, eum, qui Orator est futurus, duabus inprimis disciplinis imbutum esse oportere, Logicis, ut argumentandi sit peritus, & Ethicis, quo virtutes vitiaque norit, & perspectum habeat, quid homines ad spem, metum, iram, concitet.

III. DE ARGUMENTATIONE ORATORIA, ET VERISIMILIBUS, AC SIGNIS, UNDE EA CONSTAT.

IN argumentis ἀποδεικτικοῖς duo sunt consideranda; forma sive argumentatio, & materia.

ARGUMENTATIONES apud Oratores duæ *g* sunt præcipuæ; Enthymema, & Exemplum. Quemadmodum enim Logicus vel ex medio universali concludit, ut in Syllogismo; vel ex singulatibus, ut cùm Inductione utitur: itidem & Oratoria argumentatio alia per universale fit; ut Enthymema, quod est Syllogismus imperfectus; alia per singulare, ut Exemplum, quod est Inductio imperfecta. Atque inde est, quòd cùm Aristoteles, tum Dionysius Halicarnassensis *h*, Enthymema appellent Syllogismum Rhetoricum; Exemplum autem Rhetoricam Inductionem.

Nam etsi Orator Syllogismo quoque utitur, neque eo tantummodo tripartito, sed (si plerosque omnes audimus Rhetores, quorum sententiam alibi † expendemus) & quadripartito, & quinquepartito; cùm nimirum adiungit Syllogismo Dialectico rationem vel alterius præmissarum, vel utriusque: id tamen rarum est præ Enthymematis & Exemplis: quibus magnopere gaudet, tum ut occultet artificium, quod agnitum, caussæ magis obest, quàm prodest;

** Aristot. lib. 1. Rhetor. Dionysio Halic. commentario de Lysia, &c.*

a moris. *b affectus.* *c rationis sive argumentationis.* *d demonstrantibus.* *e Mores diceatis exprimentibus.* *f affectus concitantibus.*

g Aristot. lib. 1. Analyt. Post. cap. 1. sect. 3. & 1. Rhetor. cap. 2. ex distinctione vulgari: at secundum illam Danielis Barbari ac Ioannis Sturmii, cap. 11.

h Epist. ad Ammæum.

† Lib. 3. cap. 5.

(atq; hacpropter etiam, cùm Syllogismo utitur, partes eius ferè trāsponit) tum ne videatur diffidere iudicis auditorumque prudentiæ, quasi necesse sit, utramq; Syllogismi partē exprimi, velut apud ignaros etiam rei vulgariæ. Sed de formâ argumentorum infra copiosiùs agendum erit. Sequitur MATERIA, de qua ubertim Aristotelis interpretes: nos de eâ præcisè, & quasi brevi trademus manu.

Enthymematum & Oratoriæ omnis argumentationis materia magnâ ex parte est contingens. Siquidem ferè versatur circa humanas actiones, quæ pendent ab hominis arbitrio. Atque id in caussâ est, cur Hermogenes solam materiam contingentem subiiciat Oratori. Verùm rectiùs Arist. 1. Rhet. & Tullius 1. de Invent. statuūt, fieri nonnunquam, ut materia enthymematis quoque sit necessaria, quemadmodum & exemplorum. Appellat Aristoteles utrumq; hoc genus in suâ enthymematis definitione εἰκότα καὶ σημεῖα *. Quid verò his nominibus signet, varii variè serram ducunt. Mihi verisimile fit, εἰκότα vocari propositiones quasvis, eo nomine probabiles, quòd adferant quidpiam ut plurimùm cōtingens. Ita simile vero est, eam, quę mater est, amare unicè liberos & affectus suos: quamvis & hodie sint matres non matres: & Agave olim, attamen in furorem priùs acta à Baccho, quemadmodum poëtæ fabulantur, Pentheum † discerpserit: ac Medeam etiam *a sævus amor* docuerit *commaculare manus natorum sanguine*, ut canit Maro *b*. imò Aëdon quoque Ityn filium suum in frusta concisum, inque olla coctum, edendum apposuerit marito suo Polytechno: ut ex Bœi Ornithogonia refert in Metamorphosi Antonius Liberalis. Illustre etiam odii erga filium præbet mater Ptolomæi illius, qui κατὰ χλευασμὸν dictus Φιλομήτωρ. Vide Pausaniam in Atticis, & quæ ex eo scribimus lib. IV, cap. IX. Σημεῖα verò ab Aristotele appellari censeo, propositiones aliquid demonstrantes ab iis, quæ vel antecedunt rem, vel consequuntur. Ab antecedenti quidem, cùm ex segnitie socordiaq; colligimus, quempiam ad paupertatem redactū iri: aut cùm ex lassitudine corporis spontaneâ morbum præsagimus. Par ratio in facto pueri ab Areopagitis damnati, quòd coturnicibus effodisset oculos, ac vivos deinde emisisset. Nam ex eo coniecturam capere erat, futurū, ut, nisi huic malo obviam iretur, multa aliquando sęvè crudeliterq; patraret in Remp. A consequenti verò est, cùm arborem floruisse colligimus, quia habeat fructum. Quanquam id non quavis in arbore habeat locum, cùm ficui loco floris sit ὀπὸς *, unde non florere, sed lactere dicitur; quemadmodū docent Macrobius lib. III. Sat. c. XX. & Turnebus lib. XVIII. Adv. c. IV. Alterum quoq; à consequenti

* *Verisimilia & signa.*

† *Eurip. Bacch. Pausan. Corinth. Ovid. 3. Met.*

a *Vide Diodorū Sic.*

b *Ecl. 8.*

* *Succus lacteus.*

quenti exemplum dabo è Varronis † Andabatis:

Candidum lacte è papillâ cum fluit, signum putant
Partus, quòd hic sequatur mulierem à partu liquor.

† *Apud Nonium in* Partuis *& Lacte.*

Hæc signa si certa sint & indubitabilia, uti sunt quæ convertuntur cum re, Græcis τεκμήρια, Ciceroni in Partitionibus *Propriæ rei notæ* dicuntur. Eius exemplum Cic. lib. II. de Invent. ponit; *Si peperit, cum viro concubuit.* Alia signa *notæ communes*, & simpliciter σημεῖα vocantur: suntque duûm generum. Nam vel habent se ut singulare ad universale; vel ut universale ad singulare. Prioris generis signum est: Simon est Græcus, & Simon est insidiator: ergo omnes Græci sunt insidiatores. Ita enim, è Donati sententia *a*, colligere iubet Æneas, cùm apud Maronem *b* ait: *Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno Disce omnes.* Sed peccare hoc argumentandi genus adversus canonas tertiæ figuræ, ex Analyticis prioribus liquet. Alterius generis exemplum est: Qui febricitat, crebrò respirat: hic crebrò respirat: ergo febricitat. Verùm hæc quoque argumentatio ἀσυλλόγιστος est, cùm in secundâ figurâ non possint esse puræ putæ affirmantes. Itaque perspicuum est, argumenta è notis communibus desumta sæpenumero inducere in fraudem.

Frustra autem miratur Raphaël Regius *c*, signa non necessaria à Fabio σημεῖα appellari. Nam cùm Aristoteles I. Reht. ἀνώνυμα facit, proprio nomine carere indicat, eoque idem generis ac speciei nomen esse sentit; ut bene observavit Franc. Luisinus, quem vide lib. I. παρέργων cap. IX. Ac compluria huius generis adferemus cap. IV. ubi de duplici suasionis acceptione adversus Scaligerum disserimus. De utroque signorum genere ita Fabius lib. V. cap. IX; *Signa sive indubitata sint, non sunt argumenta, quia ubi illa sunt, quæstio non est; argumento autem, nisi in re controversâ, locus esse non potest: sive dubia, non sunt argumenta, sed ipsa argumentis egent.* Quæ sententia Quinctiliani, iure à viris doctis reprehensa fuit. Etsi enim argumenta fuerint certa, atque indubitabilia; quæstio tamen erit, quia latent argumenta istiusmodi in re, ex quâ sunt eruenda ab Oratore; eruta autem atque oculis subiecta terminant ac decidunt controversiam, unde & Græcis τεκμήρια vocari scribit Aristoteles, quia τὸ τέκμαρ καὶ πέρας τ' αὐτόν ἐστι κατὰ τὴν ἀρχαίαν γλῶτταν *. Et hoc nisi esset, corruerent scientiæ contemplativæ, quia demonstrationes non essent argumenta. Sin fuerint signa dubia; ut singula singulatim incerta sint, & imbecillia, coniuncta tamen plurimùm possunt, neque ipsa egent probatione. Unumquodque enim injicit suspicionem;

a In eius verbis quædam desunt in codd. vulgatis, sed integrum locum è vett. libb. apponit Pierius in 2. Æn.
b 2. *Æn.*
c *Comm. in Quinctil. lib. 5. cap. 9.*
* *Vox τέκμαρ vetusta lingua idem est, quod terminus.*

ſed plura faciunt fidem. Atque hoc Fabius ipſe fatetur lib. v. cap. xii. *Hæc imbecillia naturâ*, inquit, *mutuo auxilio ſuſtinentur. Itaque ſi non poſſunt valere, quia magna non ſunt; valebunt, quia multa ſunt, quæ ad eiuſdem rei probationem omnia ſpectant. Vt, ſi quis hæreditatis gratiâ occidiſſe hominem dicatur. Hæreditatem ſperabas, & magnam hæreditatem, & pauper eras, & tum maximè à creditoribus appellabaris, & offenderas eum, cuius hæres eras, & mutaturum tabulas ſciebas. Singula levia ſunt, & communia; univerſa verò nocent, etiamſi non ut fulmine, tamen ut grandine.* Hæc ille. Et iuvat illud Publii Syri:

Auxilia humilia firma conſenſus facit.

Quare valet in argumentis, quod de ſignis medicis veriùs, quàm elegantiùs, ſcribit vetus Sorani interpres, Cœlius Aurelianus lib. I. de morbis acutis cap. 11. *Non ex uno, vel duobus; ſed ex multis concurrentibus, ſignificatio firmatur. Vnum enim quiddam ad aliud quiddam, commune eſt. At verò in unum conveniens multorum concurſus, diſcretionum facit intelligentiam prominere.*

*de omni. †per ſe. a univerſaliter primo. b cap. 4.

Cum autem dicimus, Oratores, tum neceſſariis, tum probabilibus uti argumentis, non tantùm neceſſaria appellamus, quæ dicuntur κατὰ παντὸς *, nedum καθ' αὑτὸ †, vel καθόλου πρῶτον a, de quibus Philoſophus in priori ἀναλυτικῶν ὑστέρων b: verum illa etiam, quæ licet conſtent materiâ contingenti, tamen videntur aliter ſe habere non poſſe. Iſtiuſmodi eſt illud Tullii pro Quinctio: *Etenim ſi veritate amicitia, fide ſocietas, pietate propinquitas colitur: neceſſe eſt, iſte, qui amicum, ſocium, affinem, famâ ac fortunis ſpoliare conatus eſt, vanum ſe, & perfidioſum, & impium eſſe, fateatur.* Atque hæc univerſè dicta ſunto de argumentis ἀποδεικτικοῖς c.

c demonſtrativis.

Sunt autem argumenta demonſtrativa, ſive rationes, duûm generum. Nam vel conducunt ad quippiam uni alicui perſuadendum, E. G. Socrati aut Zenoni; quorum utrique multa perſuaderi potuiſſent, quæ non probarentur in vulgus: vel iſtiuſmodi ſunt, ut omnibus, aut pluribus, fidem facere poſſint. Priora illa aſpernatur Rhetor. Nam licet ars in agendo verſetur circa ſingula; in præceptis tamen tantummodo ſpectat univerſalia, eo quòd ſingularia ſint infinita. Unde eſt, quòd Ariſtot. I. Eth. medicum ait ſanitatem conſiderare huius vel illius, quia medetur ſingularia: at II. Poſt. Analyt. & I. Rhet. dicat medicum non conſiderare ſingularia, E. G. quid ſalubre ſit Socrati, aut Calliæ; ſed quid tali, aut talibus. Nam in Ethicis loquitur de medicinâ operante; in Analyticis, & Rhetoricis, de docente. Quare & Rhetorices docentis eſt, ea tantùm tractare, quæ aut univerſis, aut maiori conveniunt parti, h. e. quæ probabilia

babilia ſunt talibus, quales ſunt, qui conſultare ac deliberare, vel in iudicium venire ſolent. Neque obſtat, quod de ſingularibus ſit diſceptatio in foro, aut curiâ; quia rationes vim accipiunt à generalibus propoſitionibus. Unde M. Antonius apud Tull. II. de Orat. *Nulla denique eſt cauſſa, in quâ id, quod in iudicium venit, ex reorum perſonâ, ac non generum ipſorum univerſâ diſputatione, quæratur.* Et aliquanto ante: *Ignari*, inquit, *omnes controverſias ad univerſi generis vim & naturam referri.*

IV. QUID LOCUS SIT, ET QUOTUPLEX.

ARGUMENTA petuntur è locis. Eſt verò locus, (prout Theophraſtus definit apud Alexandrum in I. Top. *) ἀρχή τις ἢ στοιχεῖον, ἀφ' οὗ λαμβάνομεν τὰς περὶ ἕκαστον ἀρχάς. *principium quoddam vel elementum, ex quo principia rei cuiuſque ſumimus.* Hoc eſt, loci ſunt principia ſeu domicilia, ex quibus argumenta ad rei cuiuſque probationem deſumuntur. Unde Ciceroni in Topicis locus definitur ſedes argumenti. Imò, ut plerique tradidere, etiam Aphrodiſienſi, initio Topicorum. Sed decepit eos interpres, qui τὴν τοπικὴν πραγματείαν, vertit, *de ſedibus argumentorum.* Locis hiſce, velut ſignis, admonemur, quænam inſtituto noſtro inſerviant. Neque enim fieri poteſt, quin abunde ei ſuppetat argumentorum, qui haut gravetur animum per locos ſingulos circumferre, ac ſecum expendere, quæ ſint de naturâ rei; quæ antecedant eam, aut conſequantur; quæ affinia ſint aut pugnantia, atque alia, quæ ad εὐπορίαν * pertinent.

Loci alii ſunt Dialectici, alii Rhetorici. Dialectici ſunt univerſales, & ab Ariſtotele in Topicis explicantur: cuiuſmodi ſunt, Cauſſa, Effectus, Definitio, Diviſio, Oppoſita, aliique; quorum cognitione omnino Oratori opus eſt; quia non minus è locis Topicis, quàm Oratoriis, argumenta depromi ſolent; ut ſuperiùs diximus. Atque inde eſt, quòd nonnemo tractationem eorum Rhetoricis inſeruit; ſed ignarus limitum Dialecticæ, ac Rhetoricæ. Illorum tamen ſtudium non improbamus, qui è locis Topicis quædam tantummodo delibant. Nam cum aliud ſit Logica communis, quæ Organo traditur; aliud, ut Averroës vocat, Logica appropriata, quæ Ariſtoteli * dicitur τρόπος τῆς ἐπιστήμης a: nihil certè prohibet, de eâdem re in diverſis agi diſciplinis, ſi una tractet accuratè, altera pingui Minervâ, & pro ratione inſtituti.

E locis Rhetoricis, de quibus ſolis acturi ſumus, alii communes

*Pag 5. edit. Ald.

* argumenti inventionē, ſive propoſitionū copiam.

* lib. 2. Metaph. cap. 3.

a Modus ſcientiæ.

sunt tribus caussarum generibus, qui κατ' ἐξοχὴν vocantur τόποι *, quia sunt generalia propositionum domicilia: alii sunt proprii cuique generi, qui εἴδη k dicuntur, quia sunt sedes propositionum in hâc vel illâ dicendi formâ.

* loci. k forma sive species.

V. De locis Communibus.

Loci communes sunt duo, Possibile & impossibile, Magnum & parvum. Nam reperiri hæc in genere Deliberativo, Demonstrativo, & Iuridiciali, (de quibus dicendi generibus proximo capite dicturi sumus) liquet ex exemplis, quæ subtexam.

Ac primò argumenti ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου l in Deliberativo exemplũ est, cùm Cicero * dissuasit Pompeianis post prœlium, ne rursus tentarẽt belli aleam, eo quòd non videretur fieri posse, ut qui integri fuerant impares, hi fracti essent superiores. Item si quis hodie principi cogitanti de perfodiendo Isthmo Corinthiaco, neget, successurum negotium, quod, ut Plinius † scribit, primus tentârit Demetrius Rex a; deinde Iulius Cæsar b; hinc Claudius Caligula c; tandem etiam Domitius Nero d; sed irrito omnes & infelici conatu. Οὕτω χαλεπὸν ἀνθρώπῳ τὰ θεῖα βιάσασθαι e, ut in Corinthiacis inquit Pausanias.

In Demonstrativo exemplum erit, siquis inficias eat, Romulum esse Martis filium, quia fieri nequeat, ut mulier Deo misceatur. Sanè & Platonis est in Sympos. Θεὸς δὲ ἀνθρώπῳ οὐ μίγνυται f: quod ipsum ex Platone refert Appuleius lib. de Deo Socratis. Huc addas licet, quòd Romulus neque morte obitâ potuerit Deus fieri animalis: falsumque esse, quod ex Labeone prodidit Appuleius g, atque etiam Servius h scribit, *Esse quædam sacra, quibus animæ humanæ vertantur in Deos, qui appellentur animales, quòd de animis fiant.* Simile exemplum foret, si quis eo, quòd Deus est immortalis & optimus, ostendisset populo Rom., Caium Cæsarem, hominem, imò monstrum hominis, Deum esse non posse: ideoque ridiculosissimam (ut ita cum Plauto dicam) esse assimilationem, cùm, in cuiusdam orationis initio i, eo se Deum esse demonstrare voluit, quòd, ut, qui bubus aut gregi præsunt, ipsi nec boves, nec de grege sint, sed his longè præstantiores; ita ipse, cum generi præsit humano, neutiquam homo credi debeat, sed hominum genere excellentior; nempe (cor hominis!) numen aliquod.

In Iuridiciali exemplum est, cùm Clodius negat se incestu Romæ violâsse

l ab impossibili. * epist. 3. lib. 7. ad famil. † lib. 4. cap. 4. a Pausanias in Corinthiacis. b Suetonius, & Plutarchus in Caio Cæsare. c Suetonius Calig. cap. 20. d Sueton. in Nerone cap. 19. & Xiphilinus. Rei ipsius meminere & Herodotus, Strabo, Lucianus, Philostratus. e Usque adeo difficile est homini, vi cogere ea, quæ divino sunt ordinata consilio. f Deus non miscetur homini. g de Deo Socratis. h in 3. Æn. i Philo Alexandrinus.

violâſſe pulvinaria Damiæ, ſeu Bonæ Deæ, eo quòd tum temporis, quo id actum dicitur, fuerit Interamnæ *. Aut cùm Roſcius negat ſe occidiſſe patrem, quia, quo tempore hic interemtus ſit, ipſe viſus ſit Ameriæ †.

* Cic. pro Mil.
† Cic. pro Roſc. Amer.

Eadem eſt magni ac parvi ratio. Nam aliud alio vel utilius eſt, vel honeſtius, vel æquius. Ita in Deliberativo, qui ſuadet, id, cuius autor eſt, magna ait conſequi emolumenta; detrimenta autem, parva, aut nulla: contrà qui diſſuadet, parva eſſe vult emolumenta, detrimenta ſumma certaque.

Similiter in Demonſtrativo tanta alicuius in Remp. dicuntur fuiſſe merita, ut multis antiquitas pro iſtiuſmodi beneficiis decreverit aras, feſta, ludos, alioſque honores heroicos. Et ſi quis Helenen vituperet, negabit, formam, quâ præſtitit, rem tantam eſſe, ut ſingularem eâ laudem mereatur.

Itidem in Iuridiciali, qui accuſat, factum aggravat, eiuſque magnitudinem & atrocitatem ante oculos ponit: contrà reus aut inficiatur, aut imminuit.

Sed loci Communes intelligi non poſſunt, niſi priùs actum ſit de locis Propriis. Hi autem variant pro varietate cauſarum, ac dicendi generum. Itaq; Ariſtoteles, pleniori Locorum communium declaratione in librum II. reiectâ, deinceps tractat de Generibus dicendi. At enim, inquies, in eo legem migrat à ſe præſcriptam initio φυσικῆς ἀκρ. ubi ab univerſalibus occipere iubet: & meritò quidem, cùm omne totum notius ſit partibus ſuis; ut quod, iuxta Averröem, eſſentialibus quidem partibus notius ſit notitiâ confusâ, & quantum ad nos; ſubiectis verò, h. e. ſpeciebus, compertius ſit notitiâ diſtinctâ, ratione noſtri, & naturâ. Verùm non eſt, quòd argumentum hoc pulverem nobis ob oculos ſpargat. Siquidem Ariſtoteles in Phyſicis ab iis ſolùm univerſalibus principium capere iubet, ſub quibus particularia continentur, tanquam partes ſubiectæ. Ita tractandum ait de corpore generatim accepto, priuſquam deſcendatur ad corpus ſimplex aut mixtum; ac de his agendum, antequam conſiderentur meteora, plantæ, animalia; quæ corporis mixti ſpecies ſunt. At hic res ſe multo ſecus habet, quia loci particulares neutiquam comprehenduntur ſub univerſalibus, ſive potiùs communibus: uti liquidò parebit ex iis, quæ membratim de ſingulis generibus dicturi ſumus.

CAP.

CAP. III.

DE GENERIBUS CAUSSARUM.

CAUSARUM *seu quæstionum finitarum genera sunt tria; Deliberativum, Demonstrativum, & Iuridiciale.*

Differunt hæc inprimis quatuor modis.

Primò partibus, sive officio. Nam deliberativo suademus, vel dissuademus; Demonstrativo laudamus, vel vituperamus; Iuridiciali accusamus, vel defendimus.

Secundò fine, idque dupliciter; ratione rei, & auditoris. Ratione rei, quia Deliberativi finis est utilitas, Demonstrativi honestas, Iuridicialis æquitas. Ratione auditoris, quia in Deliberativo Orator propositam habet spem ac metum, in Demonstrativo delectationem, in Iuridiciali clementiam, ac sævitiam.

Tertiò discrepant tempore. Nam Deliberativum versatur circa futurum; Demonstrativum maxime circa præsens; Iuridiciale circa præteritum.

Quartò auditorum genere. Nam in deliberativo auditor est senator, in Demonstrativo auscultator, in Iuridiciali iudex.

I. QUOT SINT CAUSSARUM GENERA, ET QUOMODO DIFFERANT.

CAUSARUM sive controversiarum, quas Græcis ὑποθέσεις vocari cap. 1. diximus, Aristoteles, Dionysius Halicarnassensis *a*, ac plurimi alii, tria faciunt genera, Deliberativum, Demonstrativum, & Iuridiciale: Græcè Συμβουλευτικὸν, Ἐπιδεικτικὸν, & Δικανικόν. Deliberativum est, quo suademus vel dissuademus; Demonstrativum, quo laudamus vel vituperamus; Iuridiciale, quo accusamus vel defendimus. Non plura esse dicendi genera, probatur in hunc modum. Auditor omnis, vel tantùm auscultat, ut de facultate Oratoris iudicium ferat, qui Aristoteli θεωρὸς *b*, Ciceroni *c auscultator*, dicitur: vel ideo audit, ut sit in re, de quâ agitur, disceptator, moderatorque sententiæ: atque hic rursum vel præteritum considerat, ut iudex; vel futurum, ut senator. Ex primo genere resultat Demonstrativum; ex altero Iuridiciale; ex postremo Deliberativum.

Id ipsum & aliâ ratione evincitur. Siquidem Orator vel circa præteri-

a ἐν τέχνῃ.
b *Spectator.*
c *in Partit.*

præteritum verſatur, ut de Iuridiciali diximus; vel circa futurum, ut vidimus de Deliberativo; vel circa præſens, ut in Demonſtrativo. Quamquam hoc nonnunquam aſſumat futurum; ut quando aliqua eventura conjicimus; itemq; præteritum, velut cum facta commemorantur, ſive viventium, ſive defunctorum: quomodo hos cōſtat olim Athenis in Ceramico extra urbem laudari ſolitos, Suida *a* teſte: Romæ autem, pro Roſtris *b*: quod Acron *c* inibi factum ſcribit in memoriam ſepulchri Romuli. Sed hi tum proponebantur ut præſentes, quia cùm reliqua fluxa ac fragilia ſint, *virtus, clara æternaq́ habetur*, ut ait ille *d*. Rectè etiam, cùm agitur de Demonſtrativo, ſolùm fit mentio temporis præſentis, quia hoc illi proprium eſt, cùm futurum ei commune ſit cum Deliberativo; præteritum cum Iuridiciali; præſens cum nullo: tum etiam quia principaliter id tractat; præteritum verò ac futurum rariùs, atque adeo non, niſi ut de præſentibus iudicium fiat. Neque enim ſuperſtites laudamus, quòd probi aliquando fuerint: quippe haut laudem merentur, qui à virtute deſciverunt: neque eos extollimus, quòd probi olim ſint futuri: nam

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosâ nocte premit Deus;

ut ait poëta Venuſinus *e*: verùm unum id unicè ſpectamus, cuiuſmodi impræſentiarum ſit is, quem exornaturi ſumus: eique rei firmandæ, tum res præclarè geſtas commemoramus; tum è præteritis ac præſentibus de futuris facimus coniecturam: ut liquidò pareat, quamvis genus Demonſtrativum in omnia diffundatur tempora, optimo tamen iure ei præſens duntaxat adſignari. Atque ex his quidem duo utcumque cognoſcere eſt, quot ſint dicendi genera, & quomodo ea differant. Verùm nequid, quod ex re & ad rem ſit, neglexiſſe cuiquam meritò videamur, de utroque pleniùs dicemus. Ac primò aliis quoque modis ea diſtingui oſtendam: deinde reſpondebo argumentis, quibus alii, plura pauciorave eſſe dicendi genera, adſtruere ſunt adnixi.

Sanè tria hæc genera non ſolùm differunt partibus ſive officio, auditoribus, & tempore circa quod verſantur: de quibus abundè hactenus egimus: verùm illuſtre quoque diſcrimen petitur à ſcopo, idque geminum. Unum eſt ratione auditorum. Nam Demonſtrativum propoſitam habet delectationem auſcultatoris; Deliberativum ſpem aut metum conſultantis; ſpem, ſi ſuadeat Orator; metum, ſi diſſuadeat; Iuridiciale clementiam aut ſævitiam Iudicis;

a in Κεραμεικοί.
b Hieronymus in vita Nepotiani.
c In Epod. Horat. De ſepulcri eius nigro lapide, ſive leone lapideo, vide Feſtum in Nigrū lapidem, & Dionyſium Halic. lib. 2. ubi de pugna inter Romulum, & Remū.
d Salluſt. Catil.
e lib. 3. od. 29.

clementiam, in defensionibus; sævitiam, in accusationibus. Quamquam id perpetuum non est. Nam interdum in defensionibus Orator ad sævitiam accendit; cuius rei exemplum habemus Orat. pro Rosc. Amer. Alterum discrimen est ratione rerum. Nam quia nemo fatebitur, se suadere inutilia, aut laudare turpia, aut fecisse iniusta; Aristoteles principalem Deliberativi finem esse voluit utilitatem; Demonstrativi honestatem; Iuridicialis iustitiam & æquitatem. Hinc Arsace apud Heliodorum lib. VIII. Æthiop. ait: Πρὸς ταῦτα ῥητόρευε, καὶ δίκαια, καὶ πρέποντα, καὶ συμφέροντα μάτην ὁριζόμενος· *Ad hæc rhetoricare, & iusta, & decora, & utilia frustra definiens.* Nam singulorum dicendi generum fines ab eâ nominantur. Et plana est distinctio, si intelligatur, ita evenire ut plurimùm. Alioqui non careat res controversia. Nam, si cum Stoicis volumus argutari, quandoquidem nihil est honestum vel æquum, quin idem sit utile; nec quicquam utile, quin idem sit honestū, (sanè etiam Socrates eos exsecrari solet, qui hæc seiunxissēt *a*) iam tria hæc genera scopo distingui non possunt. Quod si honestū & utile, ut Peripatetici sciscunt, & re, & ratione inter se differunt; ac honestum quidem est, quod propter se expetitur; utile autem, quod expetitur propter aliud: nemo inficias ire possit, cùm Oratorem oporteat esse virum bonum, quoties, ut sæpe usu venit, honestum pugnat cum utili, nullius eum rei auctorem futurum esse, nisi honestæ, & æquæ, etiamsi ea utilitati adversetur. Aristides *b* certè consilium, quod à Themistocle iussu Atheniensium solus acceperat, eo discussit, quod perutile quidem esset, at minimè honestum. Par fuerit ratio, siquem adhortemur, ut, M. Attilii Reguli exemplo, malit ad acerbissima reverti supplicia, quàm fidem hosti datam fallere. Item sicui suadeamus, ut potiùs in prœlio fortiter occumbat, quàm turpissimas accipiat vitæ conditiones. Neque elabimur, si dicamus, honestum ac utile, fines esse subordinatos. Nam in huiuscemodi non suadetur, quod propter aliud expeti solet; sed, quod in se ac naturâ suâ bonum est. Neque igitur utilitas proprie finis erit, cùm hæc eorum sit, quæ ad aliud referuntur; uti quoq; scripsit Alexander Aphrodisiensis lib. IV. natur. quæst. cap. I. Quare vel asserendum cum Quinctiliano *c*, celerem magis ac rotundam esse distributionem, quàm veram, quia omnia quodammodo stent mutuis auxiliis: in quâ etiam sententiâ (ne verbis velitari & σκιαμαχεῖν *d* videâmur) est illud naturæ miraculum Iul. Scaliger lib. I. de re poët. cap. I. vel dicendum; quoties suadetur, ut honestum præferamus utili, honestum induere formam utilis,

a *Cic. 3. offic. & 1. de Legg. & Plutarch. lib. 4. Sympos.*

b *Plutarchus in Aristide.*

c *lib. 3. cap. 4.*

d *cum umbra depugnare.*

utilis; quia cùm vir bonus omnia honestate metiatur, honestum inutile conscientiæ ac nomini suo utilius iudicat, quàm turpe utile. vel denique dicendum, ita statui, quia ut plurimùm, licet non perpetuò, utilitas sit generis Deliberativi finis: at adæquatũ huiusce generis finẽ esse Bonum; quo comprehenditur, tum quod propter se exposci debet, cuiusmodi est honestum; tum quod propter commodũ volumus, quale est utile; tum quod expetitur voluptatis caussâ, quod iucundum appellatur. Sanè pro hac sententiâ facit, quòd apud sapientes ac probos plus valent argumenta, quæ ab honesto ducuntur: at apud vulgus magis persuadent, quæ petuntur ab utili, aut jucundo. Quare qui Bonum fecerit huiusce generis finem, is universa fuerit complexus: ut Boethio factum lib. IV. in Top Cic.

Verùm de fine haut ultra procudo sermonem. Accedo ad discrimen, quod sumitur à ratione tractandi. Id verò geminum est. Neque enim in solâ consistit elocutione; quæ, uti suo loco *a* dicemus, minùs exacta est in iuridiciali, accuratior in deliberativo, at planè exquisita in demonstrativo: verùm etiam in inventione ipsâ; quandoquidem in iuridiciali maximè utimur enthymematibus, in deliberativo exemplis, in demonstrativo amplificationibus. Quamquã Demosthenica in deliberativo quoque magis abundant enthymematis; quam ob caussam fortasse Pytheas ajebat *b*, τὺς λόγυς Δημοσθενικὺς λύχνων ἀπόζειν *c*. Plus quidem olei, quàm vini, consumsisse Demosthenem, scribit & Hieronymus apologia in Ruffinum, & Diomedes Grammaticus: quod ipsum confirmat, tum Servius, qui eum, uti & Lycurgum, abstemium fuisse ait: tum Lucianus *d*, qui & ipse aquam eum bibisse refert; contrà quàm Aeschines fecerit, quem tragœdias inter pocula scripsisse, narrat Callisthenes.

a *initio libri sexti.*

b *Plutarchus, Ælianus, Libanius.*

c *orationes Demosthenicas lucernã olere.*

d *in Encomio Demosth.*

II. OCCURRITUR ARGUMENTIS, QUÆ MOVENTUR ADVERSUS DOCTRINAM DE TRIBUS CAUSSARUM GENERIBUS.

ET hæc dicta sunto de modis, quibus tria dicendi genera distinguuntur. Proximum est, ut, quod me facturum receperam, serram cum iis reciprocem, qui plura pauciorave esse dicendi genera contendunt. Ac pauciora quidem fuerint genera, si audimus M. Antonium, qui apud Ciceronem lib. II. de Oratore removere videtur demonstrativum. Neque enim, quòd laus, aut vituperatio etiam locum habeant extra deliberationem ac iudicium, id ei satis valida videtur ratio ad adstruendum hoc genus, quia & alia facit

Orator, quæ non constituant distinctum caussæ genus. Verùm nobis, sive M Antonius, sive Tullius, parum valido tibicine hanc videtur statuminare sententiam. Nam quod ait, Oratorem quoque de aliis tractare, id sanè verum est; sed, quod pace eius dixerim, ἀπροσδιόνυσον *. Neque enim, quam adduximus definitionem, ea adæquati est Oratoriæ facultatis obiecti, sed solius ὑποθέσεως. Laudem verò ac vituperationem esse ὑποθέσεως species, haut inficiabitur, qui sciat, laudari quoq; ac vitupari singularia; ὑπόθεσιν autem esse quæstionem de singulari institutam.

* nihil ad rem.

Alium, ac fortasse validum magis arietem intorquent alii. Cùm, inquiunt, honestum & iustum haut aliter differant, quàm genus & species: omnino genus iuridiciale comprehendi videtur sub demonstrativo. Sed facilè etiam hunc impetum eludimus. Neque enim finis solùm considerari debet ratione rei, sed etiam auditoris. At huius ratione in Demonstrativo finis est delectatio; sub quâ comprehendere nequeas clementiam ac sævitiam, quæ sibi in Iuridiciali proponit Orator. Adde quòd diversimodè iustum consideratur in hisce dicendi generibus. Nam in Iuridiciali iustum est prædicatum primariæ conclusionis: at in Demonstrativo est medius terminus. Qui enim Aristidem laudat, is commendat eum à iustitiâ, quæ illi Iusti peperit cognomentum. At qui reum defendit, is, in quo actor iniustè fecisse adserit, in hoc nec transversum unguem ab æquitate recessisse contendit.

Sed ecce Aristoteli quoque litem intendit Iulius Cæsar Scaliger. Cuius verba adscribam è libro primo capite primo de re Poët. *Acuto*, inquit, *homini, ac primæ alumno Philosophiæ, videantur iuridicialis partes, deliberativa & demonstrativa. Numquam enim agitur aut defenditur reus sine laudatione ac vituperatione, vel personæ, vel rei, vel facti, vel dicti, vel consilii: quemadmodum ne sine deliberatione quidem. Deliberatur enim de supplicio rei, aut absolutione. Quamobrem neutiquam esse poterunt species aut genera causarum, propterea quod nulla species alterius pars esse quit.* Ita subtiliter Scaliger: sed, nisi me ratio fugit, etsi in genere Iuridiciali quispiam laudatur aut vituperatur, non ideo fit demonstratio pars Iuridicialis; (eademque Deliberativi ratio;) quia possunt species diversæ materiâ convenire: sed formâ necessariò differunt; quæ quia amplitudinem materiæ ad certam restringit speciem, iccirco Philosophis dicitur εἰδοποιός *. Quare aliud constituitur caussæ genus, cùm laus aut vituperatio adhibetur ad honestatem aut turpitudinem commonstrandam; aliud item, cùm ad sua-

* specifica.

ad suadendum, dissuadendúmve; aut ad accusandum vel defendendum: quandoquidem diversus in his est finis, qui in rebus istiusmodi formæ locum obtinet.

Nec meliori iure plura alii faciunt caussarum genera. Videtur iis præter tres istos fines, honestum, utile, & iustum, quartus etiam esse finis, iucundum. Id si est, manca, inquiunt, mutilaque fuerit Oratoria, ni quartum tribus illis adiungas dicendi genus, cuius finis sit voluptas. Certè apud Maronem * Iuno à pulchritudinis voluptate Aeolo suadet & persuadet, ut ventos emittat. Verba eius adpono: *1. Æn.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ,
Quarum, quæ formâ pulcherrima, Deiopeiam,
Connubio iungam stabili, propriamque dicabo.

Verùm ne ab hoc quidem turbine navi nostræ periculum est, ne frangat ratem. Et ratio in promtu est, quia cùm utile vel presse accipiatur, pro bono, quod commodi caussâ expetitur: vel latè, pro quovis bono, quod expetitur propter aliud: hoc loco sumitur posteriori modo, quo iucundum comprehenditur sub utili: cui rei firmandæ nonnulla adferam cap. proximo. Est & altera ratio, cur voluptas potis non sit quartum constituere dicendi genus. Nam Rhetorica ancillatur Politicæ: Politicæ finis est beatitudo civilis: beatitudo consistit in actione virtutis: virtus autem non proponit sibi voluptatem, cui qui mancipantur, bestiis, quàm hominibus, sunt propiores; sed honorem, ac publicam utilitatem. Quare etsi Rhetorica, si in se, h.e. naturâ suâ, consideretur, etiam persuadeat à voluptate: non tamen voluptas primarius est finis; neque quartam parit Rhetoricæ formam, quia eam consideramus cum Aristotele, quà est Politicæ famula, h. e. quâ eius amplitudinem Oratores restrinxere ad usum civilem.

At inquit disertissimus Muretus *, tres primæ Ciceronis *in Catilinam orationes sub nullum ex illis tribus generibus includi queunt.* Mirifica sanè censura, quamque nihil tueatur præter censentis auctoritatem. Nos quidem persuasissimum habemus, esse eas omnes generis Deliberativi. At inquit idem, *in primâ nulla deliberatio est: quin id tantum agebat Cicero, ut exiret Catilina, quò ipse postea cum Senatu deliberare posset. Secundâ autem, itemque tertiâ, nihil aliud agit, quàm ut exponat populo ea, quæ gesta sunt, eumque confirmet, ac bene sperare iubeat.* Verùm hæc profectò ἄῤῥητα ἀμείνω *. Omnes enim generis deliberativi proprietates his in orationibus concurrunt. Nam primâ hortatur Catilinam, *præfat. in Catil. 2. *præstitisset non dici.

tilinam, ut urbe exeat. Cui rei firmandæ, quem potiùs in partes advocem, quàm Tullium ipsum? Ait is: *Sin tu, quod te iamdudum hortor, exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna & perniciosa sentina Reip.* In secundâ verò tertiâque populo narrat, quæ gesta erant, ut rebus suis prospiciant. Id indicant verba hæc Orat. II. *Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias vestra præsidia, vestrosque exercitus: & primum illi* &c. Et aliquanto pòst: *Quæ cùm ita sint, Quirites, vestra tecta custodiis vigiliisque defendite* &c. Tertiam quoque orationem ita claudit obsignatque: *Vos Quirites, quoniam iam nox est, veneramini illum Iovem, custodem huius urbis ac vestrum, atque in vestra tecta discedite, & ea, quamquam iam periculum est depulsum, tamen æquè, ac priori nocte fecistis, custodiis, vigiliisque defendite* &c. Hinc verò eâdem illud quoque evincimus, spectari in iis tempus futurum; ac finem esse utilitatem. Denique etiam auditores conveniunt: quippe qui in primâ sint senatus, in secundâ tertiâque concio.

Aliis quoque armis idem Muretus inibi veteres impugnat. *Tu,* inquit, *qui Oratorem Hippiam quendam* παντοδαπῆ [a] *facis, quæro ex te, cum*
a omniscium. *ille de corporum cælestium motibus, de fulguribus, de terræmotibus disputabit: in quo istorum trium generum eum versari dices? neque enim tum laudabit, neque vituperabit; neque suadebit, neque dissuadebit; neque accusabit, neque defendet.* At verè hic plumbeus, quod dicitur, pugio est. Nam de huiuscemodi rebus bifariam tractat Orator: indefinitè, & finitè. Si cognitionis caussâ de iis agat, indefinita erit quæstio; eoque res eæ non pertinebunt ad ὑπόθεσιν, quam solum veteres in tria isthæc dispertiunt genera. Secus se res habet, si de iis tractet finitè. Tum enim, si circa consultationem versetur, res
b deliberativi. huiuscemodi quoque censebuntur generis συμβουλευτικοῦ [b]: sin is laudem sibi, aut vituperationem, propositam habeat; referentur ad
c Val. Max. l. 8. c. 11. Fab. l. 1. c. 10. Plutar. in Pericle. Plin. l. 2. c. 12. demonstrativum. Itaque suasorii generis fuit Periclis [c] oratio, cùm de iis, quæ ad solis lunæque cursum pertinent, disseruit apud Athenienses, quò vanum eorum animis metum abstergeret, qui Solis obscuratione internecionem sibi portendi arbitrabantur. At demonstrativi sit generis oratio, si quis, Cæsarem vituperaturus, naturales exponat cometarum caussas, quò hoc pacto appareat, naturalem fuisse stellam crinitam, quæ, ut lib. I. refert Tranquillus, *ludis, quos primò consecratos ei heres Augustus edebat, per septem dies continuos fulsit:* unde & eam *creditum est animam esse Cæsaris in cælum recepti:* quemadmodum & *hâc de caussâ simulacro eius* (ac par num-

morum

morum vett. ratio est,) *in vertice additur stella*: ut idem inibi scribit.

Verùm cum excetrâ mihi negotium est. Nam, ut illa olim capitum semper augescebat incremento: ita nobis difficultatem alia semper excipit atque alia. Quippe quidam * hic renidens & renitens hypotheses quoque multas ab Oratore tractari ait, quę sub nullo horum trium generum comprehendi queant. Nam neque eo contineri orationes, quibus res gestas narramus, aut quibus aliquid subditis mandamus: neque hortativas, aut petitorias: neque consolationem aut commendationem: neque gratulationem, aut lamentationem: esse autem & alia huiuscemodi plura. At me quidem hic auster non percellet. Neque enim veteres quamlibet orationem subiiciunt hypothesi, sed eam solùm in quâ quæstio est de re singulari. At nulla est quæstio in orationibus, quibus aut mandamus, aut narramus. Neque hoc, quæ quorundam calumnia est, imperfectionem arguit Rhetorices. Nam mandata, si ἁπλῶς instituantur, sunt artis expertia; cùm in eorum tractatione non sit opus locis Inventionis sive Oratoriæ, sive Dialecticæ. Sin visum rationes addere, quibus ad hoc imperandum impulsi sumus, fit quæstio generis Deliberativi. Quippe his utimur, ut, in quos fortasse haut plenum habemus imperium, ii animis id lubentibus agant, quod vel malignè detrectare quibant, vel præstare inviti. Vide sis Catuli hac ipsâ de re sententiam apud Tull. lib. II. de Orat.

*Keckermannus in systemate Rhetorico.

Narratio quoque, quatenus orationis pars est, ad dispositionem Oratoriam pertinet. At si separatim instituatur, consideretur que; non tam ad Oratoriam referri debet, quàm ad Historicam facultatem: de quâ peculiari commentario egi.

Neq; est, quòd vanâ quemquam stipulâ eludant, quæ de gratulatione, lamentatione, aut simlibus occinunt. Nam, ut huiuscemodi ad unum pluráve affectuum genera referuntur, quatenus sunt ᵃπαθητικὰ; ita meritò subjiciuntur generibus caussarum, quatenus in iis quæstio λόγοις, sive probationibus tractari debet.

Hanc fuisse Aristotelis mentem, indicio est, quod cùm tria fecisset argumentorum genera, ᵇλόγους, ἤθη, πάθη: de caussarum quidem generibus tractet in doctrinâ λόγων, quos variare docet pro caussæ varietate: at de affectibus, ex quorum cognitione pendet affectuosarum orationum tractatio, distinctoagat libro.

a affectū cientia.

b probationes, mores, & affectus.

Verùm exemplo quoque uno alteroque rem illustremus. Sanè oratio funebris, quà laudat defunctum, generis est demonstrativi; eoque & argumenta ex huiusce generis locis depromit. At quà est

παθητική,

παθητική, pertinet ad doctrinam affectuum, atque ex eâ argumenta petit, inprimis autem ex loco Doloris. Itidem gratulatio generis demonstrativi est, quà bonum extollit, quo quis auctus est: at affectuosa est, quà gaudium testatur. Hortativa generis est deliberativi, quà argumenta petit ab honesto, utili, iucundo: at affectuosa est; tum quà amorem excitat rei, ad quam inflammat; tum quà æmulationem gignit; tum quà & spem parit præmiorum, si res suscipiatur, & metum gignit contrariorum, si ea negligatur. Vt itaque rem in pauca conferam, ita statuo: cùm orationum aliæ magis respiciant intellectum, aliæ verò affectum: ac illæ quidem magis egeant argumentis ἀποδεικτικοῖς a, hæ autem παθητικοῖς b: omnes quidem orationes, quà λόγοις egent, subiici tribus caussarum generibus; at easdem quà sunt affectuosæ, ad παθολογίαν pertinere; indeque depromi debere argumenta, quibus tractentur. Quod siqua oratio sit, quæ nullis indigeat argumentis ἀποδεικτικοῖς, ea quidem non poterit referri ad aliquod è tribus caussarum generibus: attamen quia quæstio non erit, eo neque isti hypothesios sive quæstionis definitæ distributioni in tria genera quicquam derogabit.

a probantibus.
b affectū moventibus.

III. QUI CUM TRIA CAUSSARUM GENERA CONFERANTUR: ATQUE UT IN ORATIONIBUS, UBI PLURA DICENDI GENERA CONCURRUNT, UNUM TAMEN DOMINETUR.

VERÙM de hisce tandem aliquando pausam faciamus, ac sermonem convertamus ad alia. Ac primò occurrit illud, leve profectò, & de quo ambigam, magisne pigeat præterire, an referre. Nonnulli c tria hæc dicendi genera triplici Chimæræ formâ designari putarunt: quemadmodum & sunt, qui fabulam hanc interpretati sunt de tribus potissimis orationis partibus, Exordio, Contentione (sub quâ Propositionem comprehendunt) & Peroratione. Sed hac de re disceptationem relinquam istius μυθολογίας d autoribus; cùm mihi sanè non tantùm longè arcessita, sed etiam φορτικὴ e, & insubida videatur.

Illud magis operæ pretium fuerit monuisse, quamvis plura sæpe dicendi genera in unâ eâdemque concurrant oratione; semper tamen aliquod esse genus primarium, quod maximè attenditur. Ita oratio pro Marcello ratione primarii scopi, qui est, Cæsari gratias agere

c Hesiodi scholiast. in Θεογ. & ex eo Cælius Rhodigin. lib. 13. cap. 9.
d fabulæ enarrationis.
e insulsa.

agere pro restitutione Marcelli, pertinet ad genus Demonstrativum. Nam qui gratias agit, beneficium laudat & extollit. At ubi in eâdem defendit illos, à quibus suspicabatur Cæsar vitæ suæ insidias strui, generis est Iuridicialis. Quâ parte adhortatur eum, ut ob communem salutem suæ consulat saluti, ad Deliberativum referenda est. Et oratio Maniliana versatur in genere Deliberativo. Nam etsi multa dicuntur in laudem Pompeii: tamen præcipua quæstio est, an Pompeius sit eligendus ad persequendas reliquias belli Mithridatici.

Atque hinc liquet, Ecclesiasticas quoque conciones generis esse Deliberativi. Laudantur quidem in iis, ac vituperantur plurima: verùm non ad delectationem, uti in Demonstrativo fieri solet; sed quò auditores sanctis sanctorum exemplis inflammentur ad sanctimoniam; eorundem peccatis humanæ admoneantur fragilitatis; impiorum pœnis deterreantur ab impiorum moribus. Tractantur quoque in iis multa, quæ sub hypothesi non continentur; uti cùm Trinitatis, aut salutaris ἐνανθρωπήσεως* mysterium exponitur, vel propugnatur. Verùm etsi huiusmodi propriè & primò pertineant ad quæstionem infinitam: tamen eo induere videntur naturam generis Deliberativi, quòd scientia eorum non expetatur propter se, sed ob ulteriorem finem: is est, tum commune bonum, h. e. Dei gloria; tum singulare in communi consistens, h. e. nostri glorificatio; quæ & à gloriâ Dei proficiscitur, & in gloriâ Dei perficitur, & ad Dei gloriam tendit.

*incarnationis.

IV. TRIA DICENDI GENERA VEL ABSOLUTE TRACTARI, VEL COMPARATE.

PROXIMUM est, ut quædam universè exponamus de ratione, ac viâ tractandi tria hæc dicendi genera. Tractatio ea instituitur bifariam, absolutè, & comparatè. Absolutè tractari dicuntur, cùm ἁπλῶς † ostenditur, aliquid esse utile, honestum, iustum. Comparatio verò appellatur, cùm docemus, aliud alio esse utilius, honestius, iustius. Prioris generis fuerit, si nullâ comparatione factâ, aut Homerum laudes, aut Tullium: præterea si iuventutem adhorteris ad studium eloquentiæ, aut philosophiæ: item si in ius voces furem, aut adulterum. At comparatio fit, si quæratur, maioremne laudem mereatur Homerus, an Maro; Demosthenes, an Cicero: magisne viro principi eloquentiæ danda sit opera, an philosophiæ:

† simpliciter.

num atrociùs puniendus sit fur, an adulter. De ratione instituendæ comparationis, non est quòd multùm laboremus. Siquidem, qui proprios nôrit, assumtosque locos, is ex Topicis comparatorum locis, ac iis, quæ ab Aristotele in Rhetoricis traduntur de magno & parvo, nullo negotio perspicere poterit, quo pacto in unoquoque genere instituenda sit comparatio.

V. ALIIS E LOCIS TRACTARI HHESIN, QUAM HYPOTHESIN; AC, PRÆTER LOCORUM DOCTRINAM, ETIAM PROPOSITIONUM NOTITIAM REQUIRI.

PORRÒ, sive absolutè, sive comparatè instituitur tractatio, aliquanto alia thesios, quàm hypothesios tractandæ ratio est. Interdum enim loci ita proprii sunt quæstionis finitæ, ut infinitæ accommodari non possint. Quomodo, Xenophontem laudaturus, patriam adferes, quòd Atheniensis; item eruditionem, & res gestas, quia idem philosophus ac dux fortis fuit: ac par ratio aliorum, quæ ad peculiares Rhetorum locos pertinent. At si hominem universè voles laudare, non speciales hi loci consuli debent; sed illi, qui Dialectico & Rhetori sunt communes: uti locus efficientis, quia Dei ipsius opus est: item formæ, quia rationis est particeps; & ita in aliis. Verumtamen & sæpe usu venit, ut iisdem ex locis generalis ac specialis quæstio tractetur: ut, An ducenda sit uxor: & illa, An ducenda sit Catoni. Quocirca ita de his quæstionis finitæ generibus inferiùs agam, ut ab ea subinde adscendam ad infinitam.

Observandum præterea, in tractatione trium generum exigi cognitionem principiorum, quibus veritas in singulis dignoscatur inventionis locis. Sanè, sicuti Aristoteles in Topicis non tantùm locos tradidit ad inveniendum, sed etiam canonas ad iudicandum: ita de his tribus generibus, non solùm assignat sedes argumentorum; sed & copiam adducit propositionum, quas in singulis generibus, velut in procinctu paratas habeamus. Sed quemadmodum in Logicis contigit, ut nonnulli, quos χθὲς καὶ πρώην † novitatis studium infatuaverat, locos tantummodo docerent, regulis, quas Maximas vocant, insuperhabitis: itidem plerique omnes veterum ac recentiorum ἀπειρίαν * hanc Rhetoricam mutilatè docuerunt, præteritâ illâ amplissimâ canonum ac propositionum doctrinâ. Si igitur in eo simus omnes, ut in disciplinarum exercitu solidæ potiùs, quàm umbrati-

† heri, & nudiustertius.

* argumenti inventionẽ.

umbratilis gloriæ, ſtipendia mereamus, ac plenam veramque doctrinam anteponamus miſcellæ, & quaſi confuſaneæ ac tumultuariæ exercitationi, (πεφυρμένῃ ἀσκήσει, qualem Gorgiæ, Protagoræ, cæteriſque de Sophiſtarum grege attribuit Halicarnaſſenſis*; ac nos agnoſcimus in iis, qui νῦν καὶ χθὲς†, proſcindendo Ariſtotelem conviciis, infelicem apud ſuos ſunt gloriam aucupati) his quidem, quæ vulgò tradi ſolent, adiungemus, quæ ingenioſè nervoſeque tradita ſunt ab uno penè Ariſtotele.

* in Iſocrat.
† hodie atque heri.

Atque hæc generatim de tribus dicendi generibus dicta ſunto. Nunc de ſingulis videamus ſingulatim.

CAPUT IV.

DE GENERE DELIBERATIVO.

IN genere deliberativo duo inprimis ſunt cognoſcenda; primò, de quibus; deinde, ex quibus inſtituitur deliberatio: illud Materiam vocamus, hoc Locos argumentorum.

Materia eſt, quicquid à nobis fieri poteſt, ſive id publicum ſit, ſive privatum.

Res, de quâ publicè inſtituitur deliberatio, Ariſtoteli quintuplex eſt; nempe pecuniæ; pax & bellum; regionum præſidia; ea quæ exportantur, & importantur; ac poſtremò leges.

Loci Hermogeni ſunt ſex: ex quibus proprius Deliberativi generis eſt utile. Sed aſſumit è genere Demonſtrativo Honeſtum; ex Iuridiciali Aequum, & Legitimum: adhibet etiam è locis communibus Poſſibile: atque ex omnibus his colligit de Eventu.

I. CUR ARISTOTELES ORDIATUR A GENERE DELIBERATIVO.

EX tribus dicendi generibus, utrum à Deliberativo, an Demonſtrativo initium ſumamus, non uſque adeo refert. Si facilitatis habenda ſit ratio, primum ſibi locum vindicat Demonſtrativum. Itaque ab eo ordimur in Partitionibus noſtris. Hic Ariſtotelem potiùs ſequemur, qui primo loco tractat de συμβουλευτικῷ ſive Deliberativo: idque propter eius dignitatem. Nam bonum quodque quo communius, hoc notius eſt: at deliberatur publicitus de iis, quæ ad ſtatum Reip. pertinent: iudicia verò, quamvis publica, ſunt tamen

men de rebus privatis; uti de pecuniariis controversiis, pactionibus, aliisque id genus rebus. Quodque ad Demonstrativum genus attinet, interdum quidem eo seorsim utitur orator, præsertim in orationibus funebribus: attamen rarò id facit, sed deliberationi fere, aut iudicio admiscet: unde est, quòd M. Antonius apud Cic. in secundo de Oratore tertium hoc genus non videatur agnoscere. Et sanè in tot orationibus Tullii, duabus exceptis, unâ ad Quirites; alterâ, quam in Senatu habuit post reditum ab exilio; nullam, puto, reperias, quæ propriè sit generis Demonstrativi. Nam Maniliana magis est generis Deliberativi, ut suprà vidimus. At Philippicâ secundâ defendit se Tullius, Antonium accusat: atque id fine eo, ut ille patriæ hostis iudicetur. Quare omnino magis pertinet ad genus Deliberativum, ac Iuridiciale.

Addam etiam alterum argumentum. Nam Latini quoque Rhetores (qui in duplici versabantur materiâ; Suasoriis nempe, quæ ad genus Deliberativum pertinent; & Controversiis, quæ generis sunt Iuridicialis) à Deliberativo ordiri solent. Quippe, ut ex Quinctiliano *a*, Tacito *b*, aliisque *c*, videre est, pueros quidem excolebant in Suasoriis, ut facilioribus & minoris usus: provectiores verò in Controversiis exercebant, tanquam operosioribus, & ad ipsum forum pertinentibus, ad quem velut scopum Rhetores penè solùm collineabant. Verùm quòd genus Deliberativum putârunt facilius esse Iuridiciali, toto cœlo errarunt; ut cap. IX. ex Aristotele ostensuri sumus.

a lib. 2. cap. 1.
b in dialogo de caussis corruptæ eloquĕtiæ; quem alii Fabii, vel alterius, putant.
c uti Seneca lib. 6. cōtrov. ubi de Severo Cassio loquitur.

II. DE ALIIS APPELLATIONIBUS GENERIS ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ.

DICITUR autem hoc genus alio quoque nomine Δημηγορικὸν, & Ἐκκλησιαστικὸν, sive Concionale; quia apud Græcos in concione soleat consultari; quod apud Romanos maximè in Senatu fieri consuevit. Nam hi iudicia exercebant in foro, consilia autem inibant in curiâ. Quod discrimen ostendit iste Taciti locus lib. III. Annal. *Id solùm Germanico super leges præstiterimus, quod in curiâ potiùs, quàm in foro; apud Senatum, quàm apud Iudices, de morte eius anquiritur.* At Athenienses, ut dixi, deliberabant ἐν ἐκκλησίαις: quæ duplices erant, ut ex Aristophanis interprete in Acharn. cognoscimus: aliæ κύριαι dicebantur, quæ erant νόμιμοι, καὶ ὡρισμέναι, hoc est, legitimæ ac statæ (statis enim temporibus fiebant:) aliæ autem ex-

tra

tra ordinem cogebantur, urgentibus quibuſdam negotiis: quas *συγκλήτους*, & *προσκλήτους*, vocabant. Vide & Pollucem, Arpocrationem, Ammonium, atque alios.

III. DE GENERIS HUIUS MATERIA, FINE, TEMPORE, AC PARTIBUS.

MATERIA generis Deliberativi ſunt res in manu ac arbitrio noſtro poſitæ: *τὰ φαινόμενα ἀμφοτέρως ἔχειν a*, ut Ariſtoteles ſcribit. Senſit idem Tullius; qui ſecundo de Oratore auctor eſt, incîdi deliberationem omnem, ſi intelligatur, quidpiam fieri non poſſe, aut imponatur neceſſitas. *Neque enim quiſquam*, ut idem in Partitionibus ait, *deliberat, quâ ratione perpetuò victurus ſit; quoniam intelligit, ſibi moriendi neceſſitatem incumbere: neque quiſquam deliberat, quomodo volare poſſit: ſcit enim ſibi alas non adeſſe.* Vide Ariſtotelem lib. III. Eth. Nicom. cap. III.

a qua videntur in utramque partem cadere poſſe.

FINIS generis Deliberativi Ariſtoteli, & Ciceroni in Partit., eſt utilitas. Idem Tullius lib. II. de Oratore in perſonâ Antonii diſputat, finem eius eſſe dignitatem: *Ergo*, inquit, *in ſuadendo nihil eſt optabilius, quàm dignitas. Nam qui utilitatem putat, non quid maximè velit ſuaſor; ſed quid interdum magis ſequatur, videt.* At lib. II. de Inventione honeſtatem & utilitatem finem facit: eſtque in eâdem ſententiâ Fabius lib. III. cap. VIII. Trapezuntius quoque lib. IV. Rhet. *id quod ex boneſto, ac utili, intellectu in unum conflatur, finem eſſe deliberationis* affirmat. Quæ noſtra ſit in hac opinionum varietate ſententia, ſuperiori capite oſtendimus. Nunc illud addo, multis in reip. adminiſtratione idem eſſe viſum, utile, & iuſtum. Certè Lyſander Lacedæmonius, teſte Plutarcho, utili utebatur tanquam honeſto: ac Alcibiades quoque in eo, quòd iuſtitiam publico metiretur emolumento, eidem imitatus dicitur *τῶν ἀρίστων Λακεδαιμονίων, οἷς ἓν καλὸν ἁπλῶς καὶ δίκαιόν ἐστι, τὸ τῆς πατρίδος συμφέρον b.* Quid quòd Ariſtides, qui & Iuſti nomen reportavit, ex quorundam ſententiâ pariter animatus fuit? Sanè, quemadmodum idem ſcribit, Ὁ Θεόφραστός φησι, τὸν ἄνδρα τοῦτον, περὶ τὰ οἰκεῖα, καὶ τοὺς πολίτας, ἄκρως ὄντα δίκαιον, ἐν τοῖς κοινοῖς πολλὰ πρᾶξαι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος, ὡς συχνῆς ἀδικίας δεομένην. Καὶ γὰρ τὰ χρήματά φησιν ἐκ Δήλου βουλευομένων Ἀθήναζε κομίσαι παρὰ τὰς συνθήκας, καὶ Σαμίων εἰσηγουμένων, εἰπεῖν ἐκεῖνον, ὡς οὐ δίκαιον μὲν, συμφέρον δὲ τοῦτ᾽ ἐστι. *h. e. Theophraſtus ait, hunc virum in rebus*

b proceres Lacedæmoniorũ, quibus honeſtum iuſtumq; ſimpliciter erat unũ patriæ cõmodum.

privatis

privatis & erga cives summè iustum, in publicis verò multa fecisse ad tempora patriæ, quasi illi iniustitiâ crebrò opus esset. Etenim cùm deliberaretur, num pecuniam ex Delo Athenas deportarent contra fœdus, & Samii eiusce rei auctores essent; dixisse eum, iniquum id quidem, attamen utile esse. Verùm longè saniùs de huiuscemodi rebus sensit, & scripsit, Tullius in aureis Officiorum libris.

TEMPUS, circa quod versatur genus Deliberativum, futurũ esse, cap. antecedenti diximus. Nam quod Demosthenes pro Ctesiphonte versari dicit circa τὸ μέλλον, ἢ τὸ παρὸν*: quod item Tullius †, sub personâ M. Antonii, interdum instantis atque etiam facti disceptationem esse scribit in Deliberativo: id certè verum non est, nisi quatenus & instans & factum ad futurum refertur. Ut cùm aliqua narrantur, quò ex rerum gestarum relatione rectiùs institui possit deliberatio. Interdum tamen deliberatio quoq; in iudicio locum habet: quod cùm sit, videri profectò queat circa præteritum versari. Exemplum eiusce rei dabo. L. Flaccus, cùm in Asiâ prætor esset, communi civitatum impensâ classem ædificavit, quò tuta redderet maria, quæ à prædonibus infestabantur. Postilla in ius vocatus est, quòd, cùm opus non esset, classem exstruxisset. Hic quoniã deliberatio eius accusatur tanquam inutilis; iccirco, quibus rationibus rem suasisset infectam, iisdem defendit factam. Movit id Trapezuntium, ut in caussâ hâc duplicem poneret statum; Negotialem, & Iuridicialem. Atqui Negotialis semper est de futuro; Iuridicialis de præterito. Quare quisquis hæc expẽdet ad iudicii obrussam, is mecum, puto, persuasissimũ habebit, caussas huiuscemodi haut alîus esse generis, quàm Iuridicialis. Sanè Deliberativi generis dici nequeunt, cùm rei factæ nulla sit deliberatio.

* futurum, aut instans.
† 2. de Orat.

PARTES generis Deliberativi, quod & antea monuimus, sunt suasio, & dissuasio, προτροπὴ ϗ ἀποτροπή: unde etiam orationes, quæ in hoc genere versantur, dicuntur Suasoriæ. Sed Iul. Scal. lib. 1. cap. 1. de re Poët. negat ita appellari posse. *Haut rectè*, inquit, *Deliberativi generis orationes Suasoriæ à quibusdam sunt appellatæ. Est enim finis omnium suasio. Quid enim aliud oratio quàm fidem facit? Hoc autem est persuadere.* Verùm si ab heroë illo dissentire fas est, non existimo carere ratione, quod orationes istiusmodi Suasorias nuncuparint. Neque enim insolens est, ut una eademque vox, prout vel latiùs accipitur, vel pressiùs, nunc genus sit, nunc species. Ita Logici methodum, in ordinem & methodum dividunt, & ipse Philosophus v. φυσικῆς ἀκροάσεως motum generatim acceptum, dividit in mutationem, & motum propriè dictum. Itidem in III. Polit. tres πολιτείας

λιτείας formas facit; μοναρχίαν, ἀριστοκρατίαν, & πολιτείαν. Sed & primo Rhetoricorum, cùm σημεῖον, siue signum, primò generatim usurpâsset, mox distribuit in τεκμήριον, h. e. signum necessarium, & σημεῖον, h. e. signum non necessarium, quemadmodum supra *a* vidimus. a cap. 1.
Dicimus igitur, Rhetores, nunc lariùs suasionis voce uti, ut cùm Rhetorices finem statuunt persuasionem; nunc pressiùs, ut cùm Deliberativi generis proprium dicunt suadere, aut dissuadere. Imò ipse Scaliger lib. III. de re Poët. cap. CXXVI. nominat *Genus Iudiciale, Suasorium, & Demonstrativum*. Et meritò. Quis enim non videt, propriè magis illum dici suadere, qui auctor est, ut bellum inferatur hosti, aut ut vectigalia augeantur: minùs autem propriè id ei convenire, qui laudat, aut accusat; quamquam is quoque, quicquid refert, persuasum esse cupiat auditoribus? Ac, ne cui mirum videatur, quod dixi de duplici eius vocis acceptione, addo, etiam tertiam esse significationem, quâ pressiùs, quàm hoc loco, accipiatur. Siquidem non rarò distinguitur ab hortatione, quam suasioni cap. antecedenti subjiciebamus. Nam propriè suademus utile, quod solùm expedit; at hortamur etiam ad utile necessarium. Ita hoste iam cervicibus imminente, nemo propriè pugnam suadet, quam detrectare non licet; sed adhortabitur omnes ad fortiter pugnandum, aut fortiter occumbendum. Est & alterum inter ea discrimen. Nam suasio propriè respicit intellectum; adhortatio verò affectum. Itaque suadet quoque vir prudens, cùm solis utitur argumentis ἀποδεικτικοῖς *b*, atque adeò cùm nullas consilii sui rationes exponit. At horum alterum si contingat, impropriè quempiam dixeris adhortari. Contrà adhortatur quoque, qui solis utitur argumentis παθητικοῖς *c*, quò iis animo faces stimulosque subdat. At hunc impropriè dicas suadere. Cùm autem in perfectâ Deliberativi generis oratione, & id, de quo consultatio est, argumentis debeat probari, & auditorũ animi ad remgerendam debeant inflammari: liquidò dilucet, tum suasionem pressè sumtam, tum adhortationem, partes esse orationis suasoriæ, quatenus primum è tribus constituit caussæ genus: ut superiori etiam capite dicebamus. b probantibus. c affectum moventibus.

Neq; hortativæ solùm sub suasoriis comprehenduntur; verùm & orationes consolatoriæ, petitoriæ, ac similes. Omnis quidẽ consolatoria est affectuosa, tum quia in eâ benevolentiam testamur, & amorem; tum quoniam nos ostendimus tangi & angi alieno damno; tum quòd spẽ boni concitemus, quod malo huic opponi queat; tũ deniq; eò, quòd pudorem ingerimus ob animũ effeminatũ, ac æmulationem excita-

excitamus eorum exemplis, qui Vulcanio quodam scuto excepere omnes calamitatum ictus. Meritò nihilominus censetur generis Deliberativi, ratione argumentorum ἀποδεικτικῶν, quæ ex huiusce generis locis depromuntur: ut *ab honesto*, quòd, qui homo sit, non debeat humani aliquid à se alienum putare: quódque oporteat acquiescere divinæ voluntati, quæ infortunia non modò permittat, sed quoque immittat *a*: *ab inutili*, quòd dolore nostro rem reprehendere, infectámque reddere nequeamus: quódque mœror coquat ac maceret hominem, &c. Petitoria quoque, etsi sit παθητική, quatenus ad conciliandum auditorem argumenta petit è loco amoris, ubi item, ad captandam misericordiam, inopiam ac miseriam suam commemorat: est tamen Deliberativi generis, quia utitur λόγοις sive argumentis probantibus: ut cùm quis ostendit, id se rogare, quod alter nullo suo damno possit concedere, atque adeò ex quo ad ipsum quoque fructus redire queat; aliaque istiusmodi.

a Iob.1.21. Psal.39.9.

IV. DE LOCIS GENERIS DELIBERATIVI.

LOCI sive capita generis Deliberativi ἐν τῇ κατασκευῇ sive confirmatione à Dionysio Halicarnassensi *b* quatuor ponuntur; iustum, utile, honestum, & possibile: ἡ ζήτησις, inquit, ἐν τέσσαρσι τοῖς τῆς συμβουλῆς κεφαλαίοις, τῷ δικαίῳ, τῷ συμφέροντι, τῷ καλῷ, τῇ δυνάμει. At Hermogeni sunt sex: τὸ νόμιμον, *legitimum*; τὸ δίκαιον, *iustum*; τὸ συμφέρον, *utile*; τὸ δυνατὸν, *possibile*; τὸ ἔνδοξον, *honestum ac gloriosum*; τὸ ἐκβησόμενον ἀγαθὸν, *eventurum bonum*. Itidem ἐν τῇ ἀνασκευῇ, sive in refutatione, loci huius generis sunt, τὸ ἄνομον, τὸ ἄδικον, τὸ βλαβερὸν, τὸ ἀδύνατον, τὸ ἄδοξον, τὸ ἐνδεχόμενον κακόν. Ex his utile & inutile locus est Deliberativi generis proprius. Honestum assumtus locus est è genere Demonstrativo. Neque τὸ νόμιμον, *ius scriptum*, (qui locus est ἄτεχνος *c*) vel τὸ δίκαιον, *ius non scriptum*, è peculiaribus depromitur loculis; sed è Iuridiciali. Δυνατὸν, *possibile*, locus est communis, de quo suprà pauca diximus. Sub eo autem comprehenditur facile & difficile. Nam quicquid fieri potest, id vel facilè vel difficulter fit, sive ἁπλῶς *d*, sive institutâ comparatione. Possibili & impossibili addo ex Aristotele, ac quasi succenturio, magnum ac parvum. Nam etsi ab Hermogene prætereatur, non tamen minùs in Deliberativo locus hic communis adhibetur, quàm possibile. Ex his omnibus colligimus τὸ ἐκβησόμενον; quòd nempe, quomodocunque res cadat, meliùs erit sic egisse. Quomodo autem Hermo-

b ἐν τέχνῃ.
c artis expers.
d *simpliciter*.

Hermogenici hi loci tractari debeant, ostendam cap. IX. in statu Negotiali; qui generis Deliberativi proprius est. Addunt & quidam iucundum & iniucundum: è quibus etiam locis argumentamur in hoc genere; velut cùm ad studium disciplinæ alicuius adhortamur. Nam benè olim Varro Cato, sive de liberis educandis: *Remotissimum*, inquit, *ad discendum, formido, nimius timor, & omnis perturbatio animi; contrà delectatio protelum ad discendum.* Alii verò iucundum, & iniucundum, comprehendi putant sub utili & inutili, ut eius speciem: & rectè; cùm iucundum ita dicatur, quia iuvat, teste Tullio in II. de Finibus; ideoque per *u* potius scribendum, quàm per *o*, quasi sit à ioco. Neque opus est, ut necessarium locis Hermogenis adjiciamus. Nam necessarium est, quod ita utile est, ut sine eo res *nec esse* possit: unde & nomen fortassis. Maximè autem e septem locis vulgò adhibentur argumenta è locis ab utili, ab honesto, à possibili. Exemplum habes in illis Hectoris verbis, quibus Aeneam compellat lib. II. divini operis:

Heu fuge, nate Deâ, teq; his, ait, eripe flammis:
Hostis habet muros: ruit alto à culmine Troia:
Sat Priamo patriæq; datum. si Pergama dextrâ
Defendi possent, etiam hâc defensa fuissent.

Quâ in oratione primò Hector sive Poëta proponit, cùm fugiendum ait: inde confirmat. Confirmatio autem petitur, partim ab argumentis propriis huic generi; partim à communibus. A propriis bifariam; ab utili, & ab honesto. Ab utili, cum operam ait in cassum insumi in tuendâ Troiâ. Ab honesto, cùm adiungit, abundè Aeneam consuluisse, & regis, & patriæ honori. Cúmque argumenta communia sint possibile & impossibile; magnum & parvum: utitur Hector argumento petito, tum ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου a, *a ab im-*
tum à comparatione; nempe à magis ad minùs. Nam sententia *possibili.*
est, si nec Hector valuerit Troiam defendere, multo minùs id poterit Aeneas. Item Cicero Philippicâ VII. pacem cum Antonio dissuadet tribus istis; inhonesto, noxio, impossibili. Sic enim inter alia loquitur: *Ego ille pacis semper laudator, semper auctor, pacem cum M. Antonio esse nolo.* Et mox: *Cur igitur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest: quæ tria dum explico, peto à vobis, P. C., ut eâdem benignitate, quâ soletis, verba mea audiatis.* Adiungam quoque exordium singularum partium. Prima sic incipit: *Quid est inconstantiâ, mobilitate, levitate, cùm singulis hominibus, tum verò universo senatui turpius? quid porrò inconstantius, quàm, quem modò*

hostem non verbo, sed re, multis decretis iudicavistis, cum hoc subitò pace velle coniungi? Alteram hunc in modum orditur: *Dicam deinceps, ut proposui, de periculo: quod etsi minus est fugiendum, quàm turpitudo: tamen offendit animos maioris partis hominum magis.* Tertiam auspicatur ab istis verbis: *Dixi de periculo: docebo, ne coagmentari quidem posse pacem. de tribus enim, quæ proposui, hoc extremum est.*

V. DE MATERIA CONSULTATIONIS PUBLICÆ.

EX his pauculis dubium non est, quin generatim natura & tractatio suasionis perspiciatur. Sed quota eorum pars sunt, quæ ab Aristotele traduntur? aut quotusquisque est, qui hâc solùm instructus notitiâ in publicâ huiusce generis causâ cum laude versari queat? Quare, ne eorum instar, qui contenti sunt circulatoriâ voluptate & applausu, in cognitione hâc obscurâ subsistamus: visum quoque, aliqua speciatim adiungere de consultationibus publicis. Primò autem de earum materiâ dicemus; deinde de fine.

Ac varia quidem sunt, de quibus publicitus institui potest deliberatio. Quinque autem hæc principem locum obtinent: primò pecuniæ; deinde pax, & bellum; tertiò regionum præsidia; hinc ea, quæ exportantur, & importantur; postremò leges. Quorum pleraque etiam Tacitus complectitur lib. XIII Annal. orat. adversus Thraseam: *Cur, si Remp. egere libertate Senatoria crederet, tam levia consectaretur? quin de bello, aut pace, de vectigalibus, & legibus, quibusq; alijs Romana continentur, suaderet, dissuaderetve?* De pecuniis duo observanda: primò, reditus publici; deinde sumtus civitatis. De bello & pace tenenda quatuor: primò vires militares civitatis; deinde bella eius, itemque finitimorum, & illorũ, quibuscum bellum gerere cogitamus; tertiò, an vires nostræ pares sint hostilibus, nec ne; quartò, bella quævis externa, quò inde coniecturâ capere liceat de belli nostri eventu. De custodiâ regionis itidem consideranda sunt quatuor: primò modus custodiendi: puta utrùm ea custodiri debeat copiis equestribus, an pedestribus; triremibus, an propugnaculis: deinde numerus custodum: tertiò forma præsidiorum, quâ nempe formâ propugnacula aut castra sint extruenda; (prout Aristotelis locum interpretatur Riccobonus:) quartò loca præsidiorum, quando non omnibus par imminet periculum. De ratione annonæ duo sunt scienda: primò, quantum civitati opus sit ad rem cibariam; deinde quid in agris nostris proveniat, & quid opus sit aliunde apportari. Denique de legibus, (in quibus civitatis salus posita est, ut fusè disputat Demosthenes oratione contra Aristogitonem) quatuor hæc cognoscenda sunt: primò, quot, & quæ sint formæ

mæ Reip: deinde, quæ unicuique prosint: tertiò, quibus de caussis everti aut converti soleant Reip. formæ: quartò, quod genus Reip. civitati nostræ, quod item aliis sit utile; ad cuius rei cognitionem conducunt historia, & peregrinatio. Ac de his quidem omnibus agit Arist. cap. IV. iuxta vulgarem divisionem, sive XX. secundùm partitionem Danielis Barbari; quam etiam secutus Maioragius; itemque is, qui Rhetorica Aristotelis edidit cum commentariis Sturmianis.

VI. De fine publicæ consultationis: Sive de beatitudine civili, et partibus eius.

PERSPECTA huius generis materiâ, perpendemus, quæ Aristoteles tractat de FINE deliberantium: nempe de εὐδαιμονίᾳ πολιτικῇ i. felicitate; vel, prout mavult Victorius, beatitudine civili. Ea Aristoteli, cùm aliis modis, tum etiam definitur εὐπραξία μετὰ ἀρετῆς, quod Muretus transtulit, *bonus rerum successus cum virtute coniunctus.* Sed alibi definitur, ἐνέργεια ψυχῆς λογικῆς, κατ' ἀρετὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην ἐν βίῳ τελείῳ. h. e. *operatio, seu actio animæ rationalis, secundum virtutem optimam, & perfectissimam, in vitâ perfectâ.* Habes eam definitionem lib. 1. Ethicorum Nicomachicorum; ubi de illâ accuratè tractat auctor: qui profectò non est alius ab Aristotele, quantumvis Tullius in quinto de Finibus, ab eius filio Nicomacho confecta esse, indeque Nicomachia dici, suspicetur. At omnium accuratissima erit definitio, si dicamus, beatitudinem esse bonum perfectum & optimum, pendens ab animæ rationalis actione & virtute in vitâ perfectâ. Siquidem caussa nequit esse genus *a*, quod in superiori fit definitione: neque genus cum specie suâ reciprocatur *b*, quod quidem fiat, si genus sit caussa adæquata. Quocirca caussa accidentium propriorum sola minimè constituit definitionē: sed tantùm coniuncta essentiali, quæ istiusmodi est apud Aristotelem: εὐδαιμονία ἐστὶν ἀγαθὸν τέλειον καὶ ἄριστον *c*. Iure autem in Rhetoricis Aristoteles, ut aliarum rerum multarum, ita beatitudinis quoque definitiones adfert minùs accuratas; quia cum Rhetorica non sit scientia, sed facultas; siquis ubique ἀκρίβειαν *d* illam exigat, tacitè naturam destruat facultatis.

PARTES huius εὐδαιμονίας sunt bona omnia, tum interna, tum externa. Interna autem vel animi sunt, cuiusmodi est virtus, à cuius actione & usu pendet felicitas: vel corporis, ut sunt sani-

a Arist. 4. Top. cap. 1 cont. 3.
b Idem inibi con text. 2. & 9. Et lib. Categ. cap. de subst. cont. 17.
c Beatitudo est bonum perfectum & optimum.
d Accuratam diligentiã.

tas, forma, robur, magnitudo, facultas certandi, (*δυύαμις ἀγωνιστικὴ*) & εὐγηρία, seu bona senectus: quæ tamen non corporis modò, sed & fortunæ munera requirit. Nam hanc esse Aristotelis sententiam, rectè in antexegematis ostendit Christophorus Rufus. At enim dicas, iam de internis sermonem esse. Non id inficias eo. sed cùm nemini, quantumvis se portanti eleganter, atque adeo, ut cum Comico loquar, pancraticè valenti, levis in summá esse inopiâ senectus queat: omnino, ut quis dicatur εὐγηρος a, muneribus fortunæ ei opus est, licet non primò, sed per accidens. Et hæc de internis.

a commoda senectutis.

Externa bona sunt sex. 1. Εὐγένεια, seu nobilitas. Quæ est multorum maiorum splendor. Nam qui obscuris est ortus parentibus, principium esse nobilitatis potest, nobilis non potest: at contrà nobilis quoque est, qui à virtute maiorum desciscit; etsi non tam ei nobilitas prosit, quàm obsit; quippe quæ solis instar, & recta, & prava, omnibus reddat conspicua. unde Sallust. in Iugurtha; *Maiorum gloria posteris quasi lumen est. Neque bona, neque mala, in occulto patitur.* Quod ipsum & Iuvenalis monet sat. VIII. Adde quod non aliam ob caussam in honore sit nobilitas, quàm quia, ut primo Politicorum scribit Philosophus, haut secus atque ex homine homo, ex fera nascitur fera, ita, ex bonis quoque nasci bonos, sit verisimile. Oriuntur autem ex bonis, qui nascuntur è præditis virtute. Insuper verò è bonis quoque nasci vulgò existimantur, qui nascuntur divitibus: ac caussa eiusce rei est, quòd divites ea iam habeant, quorum gratiâ alii alios damno mactare solent. Atque hinc nemini obscurum esse potest, cur Philosophus in IV. Polit. nobilitatem scribat esse virtutem, & antiquas divitias. Requiritur autem ad veram nobilitatem, tum ut quis claris sit ortus maioribus, tum etiam ut legitimè sit ortus: hoc est, ut & loco honesto, & honestè sit natus. Nam, quod & Græcum εὐγενείας nomen indicat, spurii verè propriéque nobiles esse non possunt, quia non sunt *bene nati*, ut loquitur Horatius. Nascuntur enim, contrà quàm præscribit virtus, & iustitia civilis. Itaque Græcis dicuntur *κακῶς γεγονότες*: quod certè contrarium est voci εὐγενεῖς, sive εὖ γεγονότες. Plutarchus in Lysandro: *ἀλλὰ χωλὴν εἶναι τὴν βασιλείαν, εἰ νόθοι καὶ κακῶς γεγονότες βασιλεύσουσιν Ἡρακλείδαις b.* Nimirum conceptio, est generis fundamentum. At nothi, & spurii, non nascuntur nuptiis legitimis aut iustis, prout appellantur à Iurisconsultis veteribus. Et hæc de primo.

b at claudum esse regnum, si nothi, & illegitimè nati, imperent posteritati Herculis.

Secundum inter externa locum obtinet εὐδοξία c, quâ non modò boni à bonis, sed ab universis iudicamur.

c bona fama.

Tertium

Tertium τιμὴ, seu honor, quæ εὐδοξίας signum est; unde Aristoteli definitur σημεῖον εὐεργετικῆς δόξης a. Est verò id signum, non in honorato, uti quidam existimarunt; sed in honorante, qui significat, se opinari, eum, quem honorat, aut bene fecisse, aut bene facere posse.

Quartum est πλοῦτος, seu divitiæ. Omnino autem τὸ πλουτεῖν ἐστιν ἐν τῷ χρῆσθαι μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ κτῆσθαι. h. e. *divitem quempiam esse, in usu magis, quam in possessione, positum est* Unde & Menander:

Μακάριος, ὅστις οὐσίαν καὶ νοῦν ἔχει.
Χρῆται γὰρ οὗτος εἰς ἃ δεῖ ταύτῃ καλῶς. b

Quem imitatus Horatius ad Tibullum:

--- *Di tibi mentem,*
Di tibi divitias dederunt, artemq́ fruendi.

Sanè avaris χρήματα non sunt χρήματα, ut ἔτυμον quoque indicat.

Inter divitias principem facilè locum obtinent prædia: quæ unde commendentur, inferiùs dicetur c.

Quintum est πολυφιλία, ἢ χρηστοφιλία, *amicitia cum multis, bonisq́.*

Sextum est πολυτεκνία, καὶ εὐτεκνία, *liberorum multitudo, & bonitas.*

Sex isthæc Cicero lib. de Orat. secundo appellat bona fortunæ: sed rectiùs idem lib. III. cum Aristotele externa vocat; quandoquidem & externa bona sunt, quæ fortunæ non sunt; & fortunæ sunt bona, quæ non sunt externa. Nam εὐγένεια bonum est externum, fortunæ non est: ac contrà valetudo non à naturâ semper est, sed fortunæ etiam beneficio restituitur; quod Pheræo Iasoni contigisse, refert Cicero; ut dicemus sub finem cap. IX.

Ac cur corporis externaque bona, licet multis adfligant humo divinæ particulam auræ, ut Poëta d loquitur; requirantur nihilominus ad perfectam beatitudinem; gemina mihi esse ratio videtur. Sunt enim, tum instrumenta necessaria; cùm nemo sine robore & sanitate fortis esse possit; aut sine opibus & amicis liberalis: tum ornamenta, cùm eorum defectus felicitatis splendorem obscuret. Atque hinc est, quod (ut in Ethicis scripsit Aristoteles) nonnulli εὐτυχίαν e, nonnulli etiam virtutem, idem ac εὐδαιμονίαν f, esse existimarint: εὐτυχίαν nimirum, quia dictum est εὐδαιμονίαν egere bonis fortunæ; virtutem verò, quia ea consistit in actione virtutis. Consulatur Aristoteles lib. I. Rhetor. ad Theodectem (prout vulgò malè inscribuntur, cùm in iisdem g fiat mentio Theodectiorum) à cap. XIX. usque ad caput XXV. tum etiam lib. I. Ethicor. Nicomachiorum; cum primis cap. VIII. & IX.

a *signum opinionis benefactricis.*

b *Beatus ille, quoi opes & mens sient. Hic namque pulchrè impendit has, ubi decet.*

c *In demonstratione rerum.*

d *Horat. lib. 2. Sat. 2.*

e *bonam fortunā.*

f *beatitudinem.*

g *lib. 1. cap. 11.*

VII. DE VIA AC RATIONE, QUA PERVENITUR AD FELICITATEM, SIVE DE BONO UNIVERSE.

QUANTUMCUMQUE autem necessaria sit Oratori finis notitia; magis tamen ei opus est, ut cognoscat ea, quæ ad εὐδαιμονίαν πολιτικὴν *a* ordinantur. Nam de fine nulla est deliberatio, cùm non consultemus, an velimus esse felices; sed quomodo consequi possimus felicitatem. Itaque Aristoteles, postquam de εὐδαιμονίᾳ, eiusque partibus, egit; de bono in genere, sub quo etiam media continentur, tractationem subjicit, ac utilissimas affert propositiones in unoquoque boni genere. Attendimus autem bona, tum simpliciter, tum comparatè. Quæ simpliciter considerantur, vel sunt ὁμολογούμενα, qualia omnes bona esse confitentur; vel ἀμφισβητήσιμα, de quibus potest oriri controversia. De bonis confessis Aristoteles ex Dan. Barbari distinctione agit cap. XXV. *b* de controversis XXVI. * Ad quæ loca satis sit, digitum, velut ad fontem, intendisse. Fusiùs enim prosequitur illam propositionum sylvam, quàm ut hîc quoque reponi debeant: neque etiam nobis otium exscribendi Aristotelem, neque is animus. At cap. XVII *c* tractat de bonis comparatis. Fit autem relatio bonorum, vel δυνάμει, vel μεγέθει, vel ἀριθμῷ, *virtute, magnitudine, aut numero.* Dicitur enim ὑπερέχον & ὑπερεχόμενον *d* ratione δυνάμεως *e*: μεῖζον *f* autem, καὶ ἔλαττον *g*, ratione μεγέθους *h*: at πολὺ καὶ μικρὸν *i*, ratione ἀριθμοῦ *k*.

a Beatitudinem civilem.
b cap. 6. secundum distinctionem vulgarem.
** eod. cap. 6, ex dist. vulg.*
c ex eadē distinct. cap. 7.
d præstantius & deterius.
e virtutis.
f maius.
g & minus.
h magnitudinis.
i multum & paucū.
k numeri.

VIII. DE VARIIS REIPUBLICÆ FORMIS.

QUIA autem deliberatio accommodata est ad mores civitatis; ac morum diversitas sequitur ex diversitate προαιρέσεως *l*; προαίρεσις verò variat pro varietate finium: iccirco Aristol. cap. XXVIII *m* agit de diversis Reipublicæ formis, ac singulatum fine. Statuit autem quatuor Reipublicæ καταστάσεις *n*, sive ἰδέας *o*: nempe δημοκρατίαν, si populus regat; ὀλιγαρχίαν, si pauci, iique locupletiores; ἀριστοκρατίαν, cùm pauci, iique meliores; μοναρχίαν, si unus. Δημοκρατίας finis libertas; ὀλιγαρχίας, divitiæ; ἀριστοκρατίας, legum disciplina; μοναρχίας, custodia.

Sed hæc pinguiori Minervâ ab Aristotele in Rhetoricis dicuntur, quia propriè hæc doctrina ad Ethica pertinet. Certè VIII. Eth. cap. X. & lib. IV. Polit. cap. 11. accuratiùs πολιτείας status considerans, triplicem assignat formam rerumpublicarum; uti & Æschines facit, cuius verba inferiùs *p* apponam. Iis verò opponit totidem

l propositi.
m ex dist. Dan. Barb. & Sturmiana: sed secundum vulgarem cap. 8.
n status.
o formas.
p hoc ipso capite.

dem status depravatos. De singulis agemus paucis.

Μοναρχία dicetur, si unus regnet; unde *singularem potentiam* vocat Nepos *a*. Ac Polybio * quidem μοναρχία est, si populo imperet invito: sin volente, βασιλεία. Sed Aristoteli ἁπλῶς est μοναρχία, quando imperium est penes unum. Is si iustitiam sectetur, βασιλεία est, sive regnum: sin, quà iure quà iniuriâ, omnia agat, τυραννίς. Interdum tamen hæc confundunt veteres. Nam apud Homerũ *b* teterrimus ille Echetus, de quo & quædam Apollonius in IV. Ἀργοναυτικῶν, vocatur βασιλεύς. Locuti quoque hâc ratione alii, eosque inter Polybius, cuius vestigiis (ut in notis ad luculenti illius scriptoris ἐκλογὰς περὶ πρεσβειῶν accuratè ostendit Fulvius Ursinus) passim institit Livius, usque adeò ut sæpe etiam verbum penè verbo interpretetur. Quad ad Polybii locum, apud eum legere est, μετ' ἐπιβουλὴν τὴν κατ' Ἱερωνύμου τοῦ βασιλέως, pro quo Livius dixit, *coniuratio in tyranni caput facta*. Contrà τυραννὶς (quam vocem, ut & τύραννος, Homerus, Hesiodus, & antiquissimi quique ignorant *c*, ut quorum ætate necdum fuerit in usu) ab Æschine pro μοναρχίᾳ ponitur orat. contra Ctesiphontem. Itidem τύραννος in bonam accipitur partem ab Euripide Supplic., Aristophane in Nubibus, (ubi Iovem ipsum vocat Θεῶν τύραννον) Platone in Ἱεραῖς, Sophocle cùm tragœdiam inscribit Oedipum tyrannum: atque è Romanis etiam scriptoribus; cùm à Marone VII. Aen., ubi Latinus ita Aeneam nominat, cui benignè omnia atque adeò filiam offert; tum Horatio, cui *d* Lamus est *latè tyrannus*. Sed & μόναρχος συνεκδοχικῶς pro tyranno usurpatur: unde Pausanias, in II. de Buriis agens, eundem priùs τύραννον, mox μόναρχον nominat: & Lucianus in Phalaride secundo, μοναρχεῖν dixit pro tyrannidem exercere. Verùm metuo, ne Grammaticum hæc magis pulverem oleant, quàm eius disciplinæ, cuius nunc latos & lætos calcamus campos.

a in Dione.
* lib. 6.
b Od. σ.
c Plutarch. lib. de Hom.
d l. 3. od. 7.

Inter βασιλείαν & τυραννίδα medium locum obtinet δεσποτεία, seu dominatus. Quippe cùm rex omnia conferat ad salutem publicam, tyrannus autem ad suam: dominus mediam insistit viam, quia ante omnia attendit, quid sibi expediat; nec tamen negligit salutẽ civium, sed eam curat secundariò. Vide Arist. lib. III. Polit. cap. IV. Huiusmodi reges esse solent Persarum: quia subditi fere se habebant instar servorum. At dominus, & servus, sunt τῶν πρός τι.

Altera Relp. forma itidem duas potissimùm formas continet. Nam si pauci regnent, iique publico omnia bono metiantur; ἀριστοκρατία dicitur, sive optimatium imperium: sin ad propriam omnia dirigant utilitatem; ὀλιγαρχία vocatur, sive dominatus paucorum.

Ac

Ac ἀριστοκρατία quidem, sive optimatium imperiū, vocatur, quia, qui præsunt, ita se gerunt, ut sua consilia optimo cuique probent: ut ait Tullius pro Sext. Similiter Polybius, a cui ἀριστοκρατία est, ἥ τις ἂν καθ' ἐκλογὴν ὑπὸ τῶν δικαιοτάτων καὶ φρονιμωτάτων ἀνδρῶν βραβεύηται. b Ὀλιγαρχία autem dicitur nomine generis. Sanè & Plato τὴν ὑπὸ τῶν ὀλίγων δυναστείαν dividit in ἀριστοκρατίαν, καὶ ὀλιγαρχίαν: ac ὀλιγαρχίαν vocari ait ὁπόταν τῶν νόμων μὴ φροντίζωσιν c.

a lib. 6.
b ubi iustissimi prudentissimique viri per electionē summa rerum potiuntur.
c quando nulla est legum cura.

Quemadmodum autem inter regnum, & tyrannidem, status est medius, qui dominatus dicitur: ita & paucorum imperium est, quod nec aristocratiæ nomen mereatur, nec tamen tyrannica paucorum potestas dici possit. Huiusmodi imperium rectè vocabitur ὀλιγαρχία δεσποτική. Ut cùm Reip. præsides primò quidem sui commodi, deinde autem civium salutis curam gerunt. Sed Aristoteles hoc quoque imperium ὀλιγαρχίαν nominat. Vide eum Polit.lib. IV.cap. V. & VI. & V. Polit.cap. VI. & VII.

Tertia Reip. forma est, cùm potestas est penes multos, ut cùm Senatus nihil potest sine tribuum voluntate. Sanè δῆμος opponitur τῇ βουλῇ: ut apud Latinos populus Senatui; velut cùm dicitur *Senatus populusq́ Romanus*. Per populi igitur potestatem ea intelligitur, quam habent tribus. Imò interdum & δῆμος exponitur *tribus*. Est autē hæc quoque potestas duplex: quia multi illi, penes quos imperium est, aut commune bonum respiciunt, aut pro libidine cuncta agunt. Prius Reip. genus Isocrati, aliisque sæpe, κατ' ἐξοχὴν πολιτεία vocatur: proprio autem nomine Xenophonti quidem nominatur πλουτοκρατία; Aristoteli verò τιμοκρατία, sive τιμοκρατικὴ πολιτεία, h. e. censuum potestas; quia nempe in ea τιμὴ, h. e. census, attenditur: unde fit, ut in hoc Reip. genere numerus eorum, qui imperant, nunc maior, nunc minor sit; quia quo grandior præscripta est rei familiaris mensura, hoc pauciores imperant; quo minor est census, hoc plures sunt Reip. participes. At παρέκβασις seu labes Reip. finitima est ὀχλοκρατία, prout Polybius d vocat. Dicitur & δημοκρατία, sive populi potentia, ut nominat Cornelius Nepos e. Sed & multitudinis dominarum, & popularem statum, vocare licet: estq; nihil aliud, quàm τυραννὶς multorum capitum. Non rarò tamen δημοκρατίας vox in bonam accipitur partem. Aeschines f: εὖ γὰρ ἴστε, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅτι τρεῖς εἰσι πολιτεῖαι παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, τυραννὶς, καὶ ὀλιγαρχία, καὶ δημοκρατία. διοικοῦνται δ' αἱ μὲν τυραννίδες, καὶ ὀλιγαρχίαι, τοῖς τρόποις τῶν ἐφεστηκότων· αἱ δὲ πόλεις αἱ δημοκρατούμεναι, τοῖς νόμοις κειμένοις. h.e. *Optimè enim nôstis, Athenienses, tria esse Rerump. genera, unius imperium, paucorum potestatem, & populi libertatem.*

d lib. 6.
e in Alcibiade.
f orat. cōtra Ctesiphontem.

At unius quidem, & paucorum dominatus, reguntur pro eorum arbitrio, qui præsunt: at liberæ civitates receptis reguntur legibus.

In πολιτείᾳ est æquabilis libertas, sed deest maiestas. In μοναρχίᾳ (non ubi appellatione solùm, sed re ipsa sunt reges) adest maiestas, deest libertas. Ἀριστοκρατία minùs maiestatis habet, quàm μοναρχία, plus quàm δημοκρατία: minùs libertatis, quàm δημοκρατία, plus quàm μοναρχία. Sed si principatus sit, (est ea ἀριστοκρατίας species, in qua unus dignitate cæteris prior est,) iam quodammodo maiestatem assequitur μοναρχίας; & retinet æquabilem libertatem, quantum satis est; quia cuivis aditus per virtutem patet ad honorem ac imperii partem. Ac videri possit huiuscemodi status minùs esse periculosus, quàm vel δημοκρατία, quia plebs planè est imperita; vel μοναρχία, quia unus homo multis est obnoxius erroribus. Interim, ut præclarè Alcibiades & Augustus dixere, boni est civis, præsentem statum tueri, eumque mutatum nolle. Nam etsi alius fortasse melior; melius tamen, non optimâ uti, quàm receptâ immutare. Cuius ratio est, quòd, ut plantis, sic legibus, ad figendas radices longo opus est tempore; planeque, ut plantarum, si crebrò transferas, sic legum, si crebrò mutes, vis atque robur deperit. Adde, quòd non omni populo idem convenit imperium: eoque alia aliis forma rectiùs committatur. Asiaticis, sine dubio, regia rectiùs adhibetur. At plerique Septentrionales populi, quia libertatem magis spirant, suæ meliùs libertati committuntur. Ex quorundam etiam sententia, magna imperia meliùs regio, minima meliùs à populo reguntur: mediocribus autem, præsertim si sua norint fortiter tueri, & aliena non appetant, optimatum maximè convenit imperium.

Πολιτείᾳ hodie utuntur Helvetii, ἀριστοκρατίᾳ Veneti, μοναρχίᾳ Britanni, & Galli. Singula autem hæc imperii genera videre olim fuit apud Romanos: μοναρχίαν quidem sub regibus; ἀριστοκρατίαν sub consulibus, & Senatû, ante tribunitiam potestatem; δημοκρατίαν verò, cùm tribuni maximè vigerent. Quod si Græcos consideremus, πολιτείαν usurparunt Athenienses, ἀριστοκρατίαν Lacedæmonii, μοναρχίαν Macedones. Apud Persas, interfectis Magis, δημοκρατίαν laudabat Otanes, (qui Iustino Ostanes;) ἀριστοκρατίαν commendabat Megabyzus; μοναρχίας patrocinium suscipiebat Darius. Vide de his orationes singulorum apud Herodotum. Atque hæc de genere Deliberativo. Quod si quid hic desiat, id in Negotiali statu *a* persequemur. a Cap. 9.

CAPUT V.

DE GENERE DEMONSTRATIVO.

GENUS *Demonstrativum est triplex: unum personarum, vel quasi personarum; alterum factorum; tertium rerum.*

In laude ac vituperatione personarum series adhibetur, vel naturalis, vel artificialis.

Artificialis est, cùm non servato temporis ordine, omnia ad certa genera, seu capita, referimus; ut sunt bona animi, corporis, & fortunæ.

Naturalis verò series est, in quâ historiæ servatur ordo.

Dividitur hæc in tria tempora: id quod est ante hominem; id quo quis vixit; & illud, quod mortem consecutum est.

In primo tempore consideranda sunt, cùm auguria & oracula, siqua natalem antecesserint; tum genus, & patria. A quibus bifariam laudamus.

Nam si hæc illustria contigerint, dicimus, aliquem respondisse patrii soli vel natalium splendori: at si ea sint ignobilia, quempiam patriæ aut generis obscuritatem virtute suâ illustrâsse ostendimus.

In ipsâ vitâ sunt quatuor. Primum est natura; tum corporis, ut sanitas, robur, agilitas, & pulchritudo; tum animi, uti ingenium, ac memoria. Alterum est fortuna, sive opes. Tertium educatio, ac institutio. Quartum actiones, earumq; tum circumstantiæ, tum premia.

In ultimo sunt, cùm mortis genus, pompa funebris, & similia; tum inprimis iactura & luctus ob eam; quibus subjicitur consolatio. Atque huiusmodi est laus personæ, uti Alexandri. Vnde facile erit cognoscere modum laudandi quasi personam, ut Bucephalum.

In DEMONSTRATIONE FACTORUM *eadem sunt probandi loca, quæ in Deliberativo. Nam hic laudatur, quod illic suadetur.*

At amplificandi loca sunt octo. Nam ad factorum laudem pertinet, quòd quis primus fecerit, vel solus, vel cum paucis, vel præcipuè, vel tempore maximè necessario, vel sæpe, vel rem maximè spectantem civitatis laudem, vel quòd primus eo novos acquisiverit honores.

In DEMONSTRATIONE RERUM *non una est ratio. Nam in laude regionum, urbium, ac similium, par ferè ratio est, atque in demonstratione personarum. Quod enim in hominibus est genus, & patria, id in locis sunt conditores ac principes, qui in iis gubernarunt: quod*

quod in illis forma corporis, id in his situs; quod in illis animi virtutes, id hic fertilitas, & similia.

At in aliarum rerum, veluti in disciplinarum commendatione, iidem sunt loci, qui in demonstratione factorum.

Honestas ostenditur à caussis efficientibus, & antiquitate.

Vtilitas probatur ab effectis, & fine.

I. CUR GENUS DEMONSTRATIVUM SUBIICIATUR DELIBERATIVO; DEQUE VARIIS EIUS NOMINIBUS, PRÆCIPUE ΕΠΙΔΕΙΚΤΙΚΟΥ, ET ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΥ APPELLATIONE.

GENERI Deliberativo subjicit Aristoteles genus ἐπιδεικτικὸν seu Demonstrativum: cui primum vulgò tribuunt locum ob facilitatem. Aristoteles verò, nobilitatis ratione habitâ, orsus est *a* à συμβουλευτικῷ *b*, ut suprà *c* dicebamus. Verùm nonnemini eampse ob caussam videatur, de Iuridiciali agendum fuisse ante Demonstrativum. Nam nihil præclarius est, quàm innocentium salutem ab improbis defendere; quod genere fit Iuridiciali. At Demonstrativum magis ad ostentationem facit; cum sibi propositam habeat delectationem auditoris. Verùm iusto consilio Iuridiciale genus reiectum est in locum postremum; quia Demonstrativum maiorem affinitatem habet cum Deliberativo, quàm Iuridiciale. Nam Deliberativi finis est beatitudo civilis: at laùs personarum potissimùm sumitur ab actione virtutis, in quâ beatitudo civilis consistit.

a lib. 1. Rhet. ex vulgari dist. cap. 9. ex recentiori autē cap. 29. *b deliberativo.* *c cap. 4.*

Est autem genus Demonstrativum ita dictum, vel quòd eo demonstrentur virtutes, vitiaque; vel quòd Orator potissimùm in hoc ostendat vim suam: quippe quod ostentationi comparetur. Itaque Quinctilianus lib. III. cap. IV. Ostentationem vocat; quemadmodum & præter alios Raphaël Regius *d* meliùs Ostentativum vocari ait, quàm Demonstrativum. Sed iure id reprehendit Iul. Scaliger lib. I. de re Poët. cap. I. *Nibilo, inquit, melius ἐπιδεικτικοῦ vox à Quinctiliano accepta pro ostentatione. Quin fortasse hoc vocabulo carent Græci ad ostentationem significandam. Sanè ab eâ tantum abest, ut apud philosophos pro simplicissimâ atque exactissimâ ostensione receptum sit.*

d comment. in Quinctil.

Negari tamen non debet, interdum ἐπιδεικτικὸν Græcis esse ostentativum: uti cùm vocant λόγους ἐπιδεικτικούς, orationes, quæ ad osten-

tationem ſcribuntur; cuiuſmodi Iſocrates vocat τοὺς πρὸς ἐπίδειξιν λόγους.

Neque eſt, quòd quiſquam hoc genus aſpernetur, quia plurimùm ad oſtentationem ſit comparatum. Nam, ut Tullius in Partitionibus docet, non tantùm ad bene dicendum valet; ſed etiam ad bene vivendum: ut in quo ſæpe de moribus, ac vitiis, diſputet orator. Adde, quòd aliis duobus permiſcetur, tanquam ſanguis corpori. Et ſanè veteres, tum hiſce de cauſſis, tum ob facilitatem, ab eo auſpicari ſolent: unde Cicero illud incunabula oratoris vocat, & eloquentiæ nutricem.

Dicitur Ciceroni quoque laudatio, & Græcis ἐγκωμιαστικὸν, nempe à potiori parte. Theon in progymnaſmatis: τῆς γὰρ ὑποθέσεως εἴδη τρία· ἐγκωμιαστικὸν, ὅπερ ἐκάλουν ἐπιδεικτικὸν οἱ περὶ Ἀριστοτέλην, δικανικὸν, συμβουλευτικόν. *a* Appellatur quoque πανηγυρικόν. Vnde & Halicarnaſſenſis, in vitâ Lyſiæ, auditorem in hoc genere, quem Ariſtoteli θεωρὸν *b* eſſe ſupra diximus, πανηγυρίζοντα appellat. Nam tria hæc coniungit, δικαστῇ, καὶ ἐκκλησιαστῇ, καὶ πανηγυρίζοντι ὄχλῳ. *c* Propriè autem πανηγυρικὴ dicitur, non quæcunque oratio in hoc genere verſatur; ſed laudatoria, & quidem ea, quæ habetur in cœtu univerſi populi. Siquidem panegyricæ primò dictæ, quibus, qui Græciæ libertatem defenderant, hoſteſque devicerant, in univerſæ laudabantur gentis celebritate.

Quamquam homini acuto videri queant panegyricæ non pertinuiſſe ad ſolam laudationem. Nam Iſocrates panegyricâ, quæ exſtat, hortatur Græcos ad ſuſcipiendam expeditionem adverſus barbaros: unde & Tullius eam ad ſuaſionem refert lib. de Oratore. Verùm nullo negotio eximus hunc ictum, ſi Halicarnaſſenſem audimus; qui ſuaſionem negat eſſe primarium Iſocratis finem. Nam ait, eum per ſpeciem ſuaſionis, laudes perſequi Athenienſium.

At Plinius planè abuſus panegyrici nomine: quippe, quò orationem ſuam titulo redderet auguſtiorem, eam πανηγυρικὸν inſcripſit, quâ ſolùm, convocatis patribus, Traiano pro conſulatu gratias agit. Multo minùs panegyricæ dici merentur, quæ tantùm recitatæ paucis, vel etiam nunquam recitatæ, nec ſcriptæ ut recitarentur, ſed ut legerentur. Atque id nominis quoque origo indicat, cùm πανήγυρις *d* ſit ab ἄγυρις *e*, quod factum ex ἀγορὰ, Æolicè ο in υ converſo. Sanè Homerus non ſemel pro ἀγορὰ uſurpat: ac Heſychius quoque interpretatur σύνοδος, & συναγωγή.

a Sunt enim tria cauſſarũ genera; encomiaſticum ſeu laudativũ, quod Peripatetici demonſtrativum vocant, iudiciale, & deliberativum.
b ſpectatorem.
c iudici, in concione ſtanti, & panegyricam orationem audienti populo.
d publica celebritas.
e cœtus.

II. DE.

II. DE PARTIBUS GENERIS DEMONSTRATIVI: AC INPRIMIS DE DISCRIMINE LAUDIS, ET ENCOMII.

PARTES generis Demonstrativi duas superiùs constituimus, ἔπαινον sive laudem, & ψόγον sive vituperationem. Latiùs autem ἐπαίνου voce utor, quàm vel posteriores Græci rerum à Romanis gestarum scriptores, quibus ἔπαινος est τὸ ἐπικήδειον a: vel Aristoteles ipse, cui ἔπαινος est virtutis, ἐγκώμιον factorum; uti ea distinguitur, cùm lib. 1. de moribus ad Nicomachum, & in secundo Eth. ad Eudemum, tum etiam 1. Rhet. b Vbi & meritò ea separat ab εὐδαιμονισμῷ. Nam cùm εὐδαιμονία, seu beatitudo, consistat in actione virtutis; sanè εὐδαιμονισμὸς, & μακαρισμὸς, h. e. oratio, quâ aliquem felicem aut beatum prædicamus, comprehendent, tum ἔπαινον, quem virtutis esse dicebamus, tum ἐγκώμιον, quod versatur circa actiones virtutis. Ipsius hâc de re Aristotelis verba adscribam è 1. Rhetoric. Ἔστι δ' ἔπαινος λόγος ἐμφανίζων μέγεθος ἀρετῆς. τὸ δὲ ἐγκώμιον τῶν ἔργων ἐστί. μακαρισμὸς δὲ καὶ εὐδαιμονισμὸς αὐτοῖς μὲν ταὐτά, τούτοις δ' οὐ ταὐτά, ἀλλ' ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τὴν ἀρετὴν, καὶ ὁ εὐδαιμονισμὸς περιέχει ταῦτα. *Laus est oratio indicans virtutis magnitudinem; Encomium autem operum est virtutis; Beatum verò aliquem prædicare, & felicem dicere, ut inter se eadem sint, ab illis tamen duobus differunt, cùm, ut felicitas virtutem complectitur, sic prædicatio felicitatis contineat hæc:* virtutem nempe, & virtutis actionem. Porrò varias ἐπαίνου definitiones adfert Menander Rhetor; easque inter Aristotelicam quoque, sed præterito auctoris nomine. Adfert & eandem Iul. Scaliger lib. III. de re Poët. cap. cx: verùm negat sibi satisfacere. Itaque eo distinguere mavult, quòd ἔπαινος sit pars ἐγκωμίου, ἐγκώμιον multi ἔπαινοι. Nam cùm de re quapiam αἶνος esset propositus; auditorum consensum oratione expressum, fuisse vocatum ἔπαινον; quasi prioris narrationis additamentum; indeque tractum, ut testimonium omne bonæ rei, aut bene facti, ἔπαινος diceretur: cùm autem ἐν ταῖς κώμαις c, audientibus tribulibus, laudes alicuius ita recensebantur, ut longiusculè procederet oratio; ἐγκώμιον fuisse appellatum. Ita vir ille nunquam sine laude dicendus. Quod si mihi quoque, liberè, & quasi ex tabellâ, sententiam dicere liceat, adseram, ἔπαινον non magis esse partem ἐγκωμίου, quàm ἐγκώμιον ἐπαίνου. Neque enim ἔπαινος solùm est rei simplicis, neque simplici tantùm nudâque instituitur oratione; verùm locum quoque haberi

a *funebris laus.*

b *cap. 31. secundum distinct. recentiorem: sed ex veteri dist. cap. 9.*

c *In vicis.*

in personis, quæ & multis ac variis insigniuntur elogiis, & copiosâ ornatâque extolluntur dictione. At in encomio se res secus habet; ut quod longiorem semper requirat orationem. Sensit id quoque Cornelius Fronto: *Laus*, inquit, *facti instrumentum est: laudatio verò est rerum gestarum relatio.* Itaque different ἔπαινος, & ἐγκώμιον, ut genus & species. Ac hoc ipsum ipsius quoque Scaligeri verbis comprobari potest. Scribit enim is, omnem ἐγκωμιάζοντα ἐπαινεῖν, non è converso: quod sanè si est, ἔπαινος erit totum universale, ἐγκώμιον verò pars subiecta. Et hæc de partibus generis ἐπιδεικτικῆς.

III. DE MATERIA, AC PARTIBUS GENERIS DEMONSTRATIVI.

MATERIA, circa quam versatur genus Demonstrativum, adeo latè patet, ut nec universæ huius naturæ limitibus circumscribi queat. Quippe, convulsis quodammodo repagulis eius, ad divina se extendit. Nam quamvis, ἀκριβῶς *a* loquendo, eorum non ἔπαινος *b* sit, sed εὐδαιμονισμὸς, & μακαρισμὸς *c*, uti scribit Philosophus primo Nicomachiorum *d*: tamen ἐπαίνου quoque nomen latè accipi posse, ut divinis attribuatur, ipse indicat Aristoteles, qui disertim Deũ quoque ἐπαινεῖσθαι *e*, scribit 1. Rhetor. cap. IX. iuxta vulgar. distinct. & 1. Eth. Nicom. cap. XII. Porrò ad divinorum laudationem refer hymnos Homeri, ac Callimachi: item illum Iuliani in Solẽ: atq; alios, quos sect. VI dicam. Sanè, ut notat Sophoclis Scholiastes *f*, ὕμνος κυρίως ἡ εἰς θεὸν ᾠδή *g*, quamvis, ut idem inibi addit, παρὰ ποιηταῖς ἁπλῶς ἡ ᾠδὴ *h* ita appelletur; neque Poëtis solùm, sed Athenæo *i* quoque, qui ἐπιθαλάμιον vocat γαμικὸν ὕμνον.

Proximum in laudationibus locum obtinent homines; quomodo Isocrates extollit Euagoram, Cypriorum regem; aut Cicero pro Marcello laudat Cæsarem.

Tertii generis laus est animalis irrationabilis; quomodo Virgilius effert apem; muscam Lucianus.

Ad quartum genus pertinent res sensus expertes, sive hæ substantiæ sint, sive accidentia; quæ tamen ἀκύρως *k* admodum dicuntur carere sensu, cùm id propriè de substantiis intelligatur.

Porrò ad quatuor hæc genera referri debent, tum quæ primò, per se, ac directè; tum quæ secundariò, ex accidenti, ac reductivè ad ea pertinent. Istiusmodi sunt partes; uti anima, aut manus: privationes; ut mors, aut cæcitas: concreta; ut mundus, qui est corpo-

a *accuratè.*
b *laus.*
c *oratio, quâ aliquem felicem, aut beatum, prædicamus.*
d *cap. 12.*
e *laudari.*
f *in Electr.*
g *hymnus propriè carmen in Dei laudem.*
h *à Poëtis simpliciter carmẽ.*
i *lib. 4.*
k *impropriè.*

corporum naturalium undecunq; perfectum σύστημα [a]: Philosophia, quæ est habitus animi, compositus è disciplinis, tum rerum necessariarum, tum contingentium: bellum, in quo multæ coacervantur actiones, & passiones: respublica, quæ aggregatum est ex multis relationibus: atque ita in aliis, quæ omnia tractare ac laudare sciet, qui perspectum habebit, quomodo extolli queant partes, quibus constant. Pluribus hæc prosequi visum fuit propter eos, qui Aristotelicam distributionem non sequuntur, quia non adsequuntur. Ait Aristoteles, laudari οὐ μόνον ἄνθρωπον, ἢ θεὸν, ἀλλὰ καὶ ἄψυχα, καὶ τῶν ἄλλων τὸ τυχόν. Quem locum planè in animo habuit Fabius [b], cùm scripsit: *Materia præcipuè quidem in Deos & homines cadit: est tamen & aliorum animalium, & carentium animâ.* Hâc in distributione, si eos audimus, multa desiant. Quamobrem nobis hunc eorum errorem denudare visum fuit; nequid porrò sub ancipiti hæreat, ac inprimis pueris investibus, quos homines isti facilè in suam pertrahunt sententiam. Sed enim occurrunt: plantæ, inquiunt, nec ζῶα [c] sunt, nec ἄψυχα [d]. At hoc quoque eorum telum planè irritum est. Nam παχυλῶς [e] loquitur, cùm Aristoteles, tum Fabius. Etsi enim, ἀκριβῶς loquendo, differant ζῶα, καὶ ζῶντα, *animalia, & animata;* vulgò tamen hæc confunduntur, ac inanimata censentur, quæcunque destituuntur sensu ac motu.

[a] cõpages.
[b] lib. 3. cap. 9.
[c] *animalia.*
[d] *inanimata.*
[e] *pinguiori Minerva.*

Nunc censionem quoque faciamus alius distributionis; quâ triplicem faciunt laudem & vituperationem: unam personarum; alteram factorum; tertiam rerum. Ac multi quidem, dum in salebrosâ hâc distributione versantur, vexanturque, nihil præter inscitiam habent, quod afferant. Ambigunt, ecquid in eâ desiat, aut excedat: verùm argumenta, quæ adducunt, planè ficulna sunt, & ex quibus nihil exprimi queat, præter plebeium vanæ opinionis succum. Negant enim, muta animantia hâc sub definitione comprehendi, quia neque personarum nomine contineantur, neque factorum, neque rerum. Verùm nos quidem totum hoc iis damus, nec tamen vel minimùm prævaricando, ipsorum caussam agimus. Siquidem scimus, non fuisse eam veterum mentem, ut, quæcunq; laudari queunt, hâc distributione complecterentur; verùm ea tantùm comprehendere voluisse, quorum Oratori usus esse possit in caussis publicis. Nam subjiciunt Oratori quæstionem civilem: ad quam quæso quid facit laus simii, aut asini; psittaci, aut anseris? Quare desinant veteres calumniari, qui, calido magis, quàm callido mendacio, adserunt, tantâ in caligine versatam antiquitatem, ut bestias

sub

ſub perſonis complecteretur: quod profectò *Credat Iudæus Apella: Non ego* a. Certè aliud vel Emporius eos docebit, qui non modò mutorum animantium, ſed plantarum quoque, ſimiliumque tractationem, negat ad Oratorem pertinere. Verba eius adſcribam. *In fontes*, inquit, *germina, & flumina, & arbores, & armenta dicere; iucunda quidem, ſed parum ampla materia eſt, & foro, cui præparamur, aliena. In quo cùm ſemper nobis, aut reprehendenda, aut laudanda perſona ſit, id agere debemus, ut eius uſum exercitatione capiamus.* Neque hinc rectè colligas, pari iure factorum rerumque laudem planè à Rhetoribus præteriri potuiſſe. Nam & perſonæ à factis laudantur, & multarum rerum laudes interdum ab Oratore afferuntur ad perſonarum vituperationem: quomodo in Verrinis laudantur Sicilia, ac Syracuſæ. At diſpar ratio eſt armentorum, germinum, aliorumque, quæ ab Emporio adducuntur. Nam neque de iis ſeparatim in publico cœtu dici ſolet: neque admiſcentur cauſſis forenſibus, aut publicis conſultationibus.

a Horat.

Diſcuſſimus nebulas, quas quidam affundere conati veterũ diſtributioni. Proximum eſt, ut, quò iis omnis præcidatur vitilitigandi anſa, oſtendamus, ex hâc ipſa diſtributione poſſe diſtributionem exſtrui, quâ ea quoque comprehendantur, quorum tractatio non tam ad Oratorem pertinet, quàm ad Poëtam, aut Sophiſtam. Quippe haut alio opus eſt, quàm ut primi generis laudem eſſe dicamus, tum eam, quæ propriè perſonarum eſt; cuiuſmodi apud Iſocratem eſt laus Euagoræ, Helenæ, Buſiridis: tum illam, quæ eſt quaſi perſonarum; velut equi, leonis, canis, pſittaci, ſimiliumque. Hæc ſi placet diviſio, ſecundi ordinis erunt facta, h. e. actiones, quæ à nobis proficiſcuntur: tertio verò ordini ſubjicientur ſubſtantiæ omnes, præter animatas; & accidentia, præter actiones: quæ duo genera rerum vocabulo ſignare licet: quamquam non ignorem, id tam latè apud Philoſophos patere, ut non facta modò comprehendat, ſed perſonas quoque, & quaſi perſonas, h. e. muta animantia, aliaque, quæ perſonarum inſtar tractantur, uti infrà commonſtrabimus.

Verùm non deerunt fortaſſean, quibus truncam ac debilem veterum diſtributioni medicinam feciſſe videamur: quippe hanc quoque diviſionem eſſe mendoſam, quòd factorum laudem ſtatuat diſtincti à reliquis ordinis, contrà quàm à ſapiendi dicendique magiſtro factum in diſtributione, quam ex eo paullo antè apponebamus. Quamobrem, ut hos quoque ab erroris diverticulo in veritatis

tatis viam reducamus, duplicem ponimus rationem considerandi facta. Nam longè alia ratio est, cùm ab iis laudantur personæ; quod cùm fit, simplici ac nudâ factorum commemoratione opus est: alia verò, cùm ipsa laudantur facta; quam ad rem requiruntur argumenta ἀποδεικτικά. Si priori modo consideremus, ad primum pertinebunt divisionis membrum. Nam si princeps quispiam nihil pensi habeat, quin omnibus modis exsorbeat subditorū sanguinem, ac provincias vectigalibus exenteret; id ipsum, utut facti sit, ad personæ tamen vituperationem pertinet; cùm personæ à gestis bonis, malisque, tollantur, aut vituperentur. Atque hæc caussa est, cur Aristoteles in divisione suâ præterierit demonstrationem factorum. At dispar ratio est, cùm tota oratio in eo consumitur, ut ostendat, quàm præclarum atque utile sit factum. Nam in huiuscemodi Orator propriè non personam sibi proponit, sed factum: quod & probum esse potest, licet ab improbo proficiscatur; & improbum, licet à probo fiat. Quippe, quemadmodum una hirundo non facit ver; ita neque una actio probum aut improbum facit. Quare, iuxta hanc considerationem, non tam personis, quàm rebus, facta subjici debent: aut, si angustiùs rei vocabulo uti visum, distincti ea faciemus ordinis, cui meritò, aut postremum assignabimus locum, aut inter personas ac res interiectum. Nam cùm in factis semper persona concurrat cum re, quæ à personâ proficiscitur: est in iis, ut Ciceronem loqui Nonius voluit, amborum quasi cinnus. Et hæc de partibus generis Demonstrativi, tum pro Aristotele, ac Fabio; tum pro Tullio, atque aliis, dicta sunto.

IV. ARGUMENTUM DEMONSTRATIVI GENERIS PROPRIUM ESSE AB HONESTO. ET, QUOMODO ILLUD TRACTETUR.

ARGUMENTA huius generis ducuntur ab honesto: ut quod finis sit generis ἐπιδεικτικοῦ, quemadmodum suprà dicebamus. At, inquit Fabius lib. III. cap. IV, *an in laudando, & vituperando, non habemus utilitatis & æquitatis rationem?* Sanè habemus, Fabi: verùm id cum fit, utilitas & æquitas assumuntur aliunde, quò referantur ad honestatem, ut finem primarium. Alter quoque evellendus nobis hoc loco scrupulus, qui animos quorundam insidet. Non videntur iis argumenta omnia peti ab honesto, quia agri, fontes, aliaque inanimata, ab honestate commendari nequeant; cùm in ea

non cadat virtus. Verùm non ultrà, puto, pertendent homines isti, ubi cogitarint, in iis quoque posse rectum spectari usum, quod ad honestatem pertinet. Atque id magis elucebit ex illis, quæ subjiciam. Siquidem, honestum aliquid esse, probamus trifariam; vel quia sit virtus, vel quia virtutis caussa, vel quia effectum. Quare, cùm ingens sit propositionum in hoc genere sylva; tres tamen hæ sunt γενικώταται *a*. Quicquid virtus est, id honestum, ac laudabile est. Quod virtutem efficit, id est in laudabilibus. Quod virtutis effectum est, id in rebus honestis numeratur. De virtute, eiusque speciebus, agit Aristot. lib. 1. Rhet. cap. XXIX *b*. Caussæ virtutum, vel virtutes efficiunt dianoëticas, vel ethicas. Quæ dianoëticas efficiunt, ea vel interna sunt, vel externa.

a generalissima.

b ex dist. Dan. Barb. sed secundum veterem cap. 9.

EXTERNA post Deum Opt. Max. sunt, primò exemplum; sive maiorum, si sint nobiles; sive aliorum virorum præstantium, si sint ignobiles: deinde bona educatio & institutio, quia verisimile est, studia abire in mores: tertiò divitiæ, quæ instrumenta sunt ad eruditionem consequendam.

INTERNA vel in animo sunt, vel in corpore.

In animo sunt ingenium, memoria, industria. ex quibus industria multùm quoque sine naturæ dotibus pollet; ut vel liquet exemplo Superiani Isauri; qui licet naturâ tardus, & trigesimum ætatis annum egressus foret, antequam animum ad disciplinas liberales adjiceret; labore tamen improbo summam eruditionem & insigne est nomen consecutus, teste Eunapio de vitis Sophistarum.

In corpore sunt robur, sanitas, agilitas, & pulchritudo. Et hæc de caussis virtutum dianoëticarum.

Virtutem moralem efficiunt tria; natura, quæ incipit; doctrina, quæ dirigit; consuetudo, quæ perficit.

Effecta virtutum sunt res præclarè gestæ; item virtutũ signa; velut coronæ, trophæa, cicatrices.

V. DE MODO AMPLIFICANDI IN GENERE DEMONSTRATIVO.

PRÆCIPUUM generis ἐπιδεικτικοῦ instrumentum est amplificatio; uti in Deliberativo exemplum, in Iuridiciali enthymema; quemadmodum suprà *c* quoque diximus. Modi autem amplificandi Aristoteli *d* sunt octo. Quos exponam inferiùs, cùm de factorum demonstratione agetur. Nunc principem eorum adferre suffece-

c cap. 3.

d lib. 1. cap. 9. iuxta vulg. dist.

suffecerit. Est ille, si qua laus unius sit propria. Ut quod apud Græcos, uti Plinius scribit lib. VII, cap. XLI, *una feminarum in omni ævo Lampedo Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuit.* Apud Romanos simile contigit in Agrippina: *quam imperatore genitam, sororem eius, qui rerum potitus sit, & coniugem, & matrem fuisse,* scribit Tacitus in XII. Annal. qui & unicum id exemplum inibi appellat.

Porrò, ad amplificandum, licet in hoc genere ἐπεισοδίων, sive digressionibus uti. Fit hoc transeundo à thesi ad hypothesin, & ab hypothesi ad thesin: ut, si eloquentia laudanda sit, extolli poterit Tullius; &, si Aristides est commendandus, licet commemorare laudes iustitiæ. Ita Isocrates in Helenes encomio plura habet πάρεργα a, quàm ἔργα b. Nam quòd argumentum naturâ suâ sterile foret; magnam orationis partem consumit in reprehensione Sophistarum, laudatione Thesei, excusatione Paridis, ac laude pulchritudinis. Item in laudatione Busiridis (quod argumentum quia est παράδοξον c, eò Busiridem illaudatum appellat Virgilius d;) multus est in celebratione Aegypti, quam regni sedem delegerat. Gorgias quoque, si Achilles ei laudandus esset, primò laudabat Pelea patrem, inde Aeacum avum, hinc Iovem proavum; ideoque dicebat, nunquam sibi deesse orationem; ut ait Aristot. lib. III. cap. XXVIII.

a quæ rei accedant.
b de re.
c admirabile.
d 3 Georg.

VI. DE RATIONE LAUDANDI, VEL GENTIUM DEOS, VEL VERUM DEUM ISRAELIS.

ATQUE hæc dicta sint generatim de naturâ caussæ Demonstrativæ. Verùm operæpretium me facturum puto, si quoque descendam ad tractationem specialem partium eius; quandoquidem non uno tractantur modo personæ, facta, res. Ac primò occurrunt loci peculiares laudi personarum; quos non abs re fuerit exemplis aliquot illustrare, quò succurratur ieiunæ & aridæ eorum meditationi, qui se primùm in tractatione huius generis apud Rhetores ac Scholasticos exercent.

Personarum appellatione comprehenduntur Deus, angelus, homo.

Rationem laudandi DEOS, iuxta impiam nationum pietatem, paucis describunt Halicarnassensis tractatu περὶ πανηγυρ. & Fabius lib. III. cap. IX. Fusiùs verò Menander lib. I. de gen. demonstr. cap. IX. & septem sequentibus: item cap. XVIII. Quamquam id

non à Menandro conscriptum, sed ab alio puto adiectum. Nam cùm de Diis dixisset, atque inde ad regionum, urbium, aliorumque locorum laudationem transiisset; eamque non ubertim minùs tractâsset; cur postea ad laudationem Deorum rediret, caussæ nihil erat. Atque hi veteres. E iunioribus autem adi Scaligerum de re poëticâ lib. III. cap. CXII, & tribus seqq.

Exemplo verò erunt, tum poëtarum hymni, ut Homeri, Orphei, Callimachi, Procli, aliorum: tum Aristidis hymnus in Iovem; item orationes eiusdem in Minervam, Neptunum, Bacchum, Herculem, & Serapim. Exstat & insignis Maximi Tyrii oratio de Deo. Etiam vide Dionis Chrysostomi orationem XXXVI, quæ inscribitur Borysthenitica: ubi multa scitè disserit de mundi opifice; item eam, quam Olympica, sive de prima Dei cognitione, inscripsit. In quâ multa præclarè dicuntur de Deo, & intelligentiis. Exordium tamen & longius, & pictius est, quàm gravi adeo argumento conveniat. Sed subinde in eo peccare hunc scriptorem, etiam Photius, vir acris iudicii, observavit, quo loco de Dionis Corinthiacâ iudicium promit.

At qui verè volet verum laudare Deum, is contemtis despretisque nugalibus gentium de Diis commentationibus, Scripturam, tanquam Thesei filum, sequatur: quâ duce argumenta divinæ laudis petat, partim ab adiunctis Dei, partim ab effectis. Est enim Deus ὑπερφυὴς φύσις a. In hac prædicetur maiestas, in maiestate æternitas, in æternitate beatitudo. Præterea laudetur eius in creando sapientia, in gubernando providentia, in defendendis probis bonitas, in ferendis malis lenitas, in iisdem frangendis fortitudo, in puniendis iustitia, atque ita in cæteris.

a *natura omnem excedens naturam.*

Horum omnium tam illustria habemus testimonia in Scripturis, præsertim in Davidis & aliorum hymnis, ut nullum adeò infelicis esse ingenii putem, cui in hoc argumento deesse possit oratio. Præsertim, si vel leviter delibare etiam volet, quæ apud Philonem, Dionysium, Nazianzenum, Basilium, aliosque, luculentè adeò de eodem perscripta sunt argumento.

VII. QUOMODO ANGELI LAUDENTUR.

ETIAM angeli pertinent ad divina, cùm vox ea sit ex illis, quæ vocantur ἀφ' ἑνὸς, ἢ πρὸς μίαν φύσιν b. Laudantur hi à quatuor præcipuè rebus.

b *ab uno, sive ad unam naturam.*

Primùm

Primùm ab οὐσίᾳ, five natura incorporea, ac materiæ experte, unde *spiritus* dicuntur, cùm ad Hebr. cap. 1, tum Psal. CIV. ubi B. Augustinus: *Quæris*, inquit, *nomen huius naturæ? spiritus est.* Eâpse de causâ à Philosophis vocantur *intelligentiæ*, & *formæ*, vel *substantiæ abstractæ*. Neque obstat, quòd corporeâ formâ visi fuerunt. Nam corpora illa non erant unita οὐσιωδῶς, sed ea pro tempore gestarunt. Atque ab hac formâ assumtâ dicti videntur *Cherubini*. Nam *caph* similitudinis est particula, & *rabja* adolescentem Chaldaicè significat, teste R. David. Sunt igitur angeli media natura, inter spiritum increatum atque infinitum, qui Deus dicitur, & animas humanas, quæ non sunt aliquid omnimodis perfectum, contrà quàm in angelis fit. Nam hæ per se subsistunt, unde & *personæ* vocantur ab Augustino, Enchiridio ad Laurentium cap. XVIII.

Deinde laudantur ab naturæ adiunctis. Nam, sive intellectum respicias, est in iis adumbrata quædam omniscientiæ divinæ similitudo, quâ verum à falso, bonum à malo, discernunt. Seu spectes voluntatem & affectum, iustissimi sunt & sanctissimi; ut qui bonum semper amplectantur. Seu consideres potentiam atque agilitatem, arguunt eam primogeniti in Aegypto occisi, & tot millia interfecta in exercitu Senacheribi. De potentia quoque testis Paulus in priori ad Thessal. 1. 7. De agilitate autem Esa. VI. 6.

Tertio loco eorum laus petitur ab officio, unde dicuntur πνεύματα λειτουργικά, item ἄγγελοι, atque Hebræis *malachim*. Est verò officiũ hoc triplex, nempe, partim erga Deum: quod est, tum celebratio numinis, tum executio mandatorum eius: ut docet Psaltes Ps. CIII. vers. 20. & 21. partim erga pios: ut qui non solum pœnitentia eorum gaudeant; sed etiam custodiant eos, & post vitam hanc in cœlos transferunt: ut constat è Psal. XCI. 1. & ad Heb. 1. 14. partim etiam adversus malos: erga quos Deus iudicia sua per angelos exercet. ut discimus ex Psal. XXXV. 5. 6. & 2. Reg. XIX. 35. & Esa. XXXVII. 36. Ab hoc ardore in iudiciis Dei exequendis *Seraphim*, h. e. ardentes, vocantur Esa. VI. ubi Deus inducitur, ut iudex iratus. Ut minùs verisimilis sit eorum sententia, qui ita putant nuncupari à flagranti amore erga Deum.

IV. Deniq; laudantur à felicitate ac gloria: quæ in summa cũ Deo κοινωνίᾳ consistit: ut qui intellectum ac voluntatẽ in Deo semper defigant, inque eo acquiescant: unde dicuntur *semper videre faciem patris cœlestis* a. Gloria verò planè est spiritualis ac cœlestis: sic tamen, ut aliqua eius sit distinctio: unde alii θρόνοι, alii κυριότητες, alii ἀρχαί,

a *Matth.* 18. 10.

vel ἐξουσίαι vocantur ab Apostolo ab Colossens. 1. 16.

VIII. QUOMODO HOMO UNIVERSE LAUDETUR.

DE angelo satis. Homo vel universè spectatur, vel singulatim; quam personam dicimus. Homo universè laudatur secundum capita Logicæ descriptionis. Sed præcipuè in considerationem veniunt hæc tria.

I. Anima immortalis, ac perennis, eiusque tres principes facultates, intellectus, voluntas, memoria; in quo multi veterum similitudinem cum trinuno Deo statuerunt.

II. Corporis elegantia, ac præstantia; in quo illud peculiare homini, quòd Natura, sive Deus, prona

a Ovid. 1. Met.

--- cum a spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlumq; tueri
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

III. Harmonia illa, quâ substantiæ dispares, una spiritualis, corporalis altera, in unam consociantur & conspirant formam sive speciem.

Hæc de homine γενικῶς. Pleniùs verò hoc argumentum tractarunt Lactantius, Nemesius, alii.

IX. DE DUPLICI SERIE IN LAUDATIONE PERSONÆ.

IN laudatione personæ duplex servatur ordo; naturalis, vel artificialis.

Series ARTIFICIALIS est, (ut de hoc primò dicamus) cum, non servato temporis ordine, omnia ad certa genera seu capita referimus. Huiusmodi series fit, si quis laudes Catonis Prisci sive Maioris, qui ab optimâ censuræ administratione Censorii cognomen adeptus est, ad tria referat capita; quòd optimus fuerit Senator, optimus Orator, optimus Imperator; teste Plinio lib. VII. cap. XXVII., aut si laudes P. Crassi Muciani referat ad hæc quinque elogia; quòd esset ditissimus, quòd nobilissimus, quòd eloquentissimus, quòd Iurisconsultissimus, quòd Pontifex Max. quæ quinque eum habuisse, rerum bonatum maxima, plerique historiæ Romanæ scriptores tradiderunt; ut auctor est Agellius lib. 1. cap. XIII. Simili ratione ea, à quibus bonum Imperatorem allaudamus, rectè à Cicerone in Maniliana, ut Pompeium laudet, referuntur

tuntur ad ſcientiam rei militaris, ad virtutem, ad auctoritatem, & ad felicitatem. quam & ipſam quanti veteres fecerint, oſtendit illud Q. Curtii Rufi elogium de Alexandro Magno: *Fatendum*, inquit, *eſt, cùm plurimùm virtuti debuerit, plus debuiſſe fortunæ; quam ſolus omnium mortalium in poteſtatem habuit.* Idem denique ordo ſit, ſi laudes alicuius referamus ad bona animi, corporis, externaque, quæ parùm aptè appellant fortunæ bona, ut cap. antecedenti oſtendimus. Meritò autem adiunguntur quoque bona corporis, & externa: nam, ut inibi dicebamus, ad beatitudinem non ſufficit ſolus animi cultus. Vnde ſapientiſſimo Thaleti mortalium ille feliciſſimus dicebatur, ὁ τὸ μὲν σῶμα ὑγιής, τὴν δὲ τύχην εὔπορος, τὴν δὲ ψυχὴν εὐπαίδευτος a. Autor Laërtius in Thalete. Non tamen par horum dignitas: ſed, ut Critolaus præclarè dicebat, ſi in alterâ libræ lance cuncta corporis externaque ponantur bona, in alterâ autem virtus; illa, quâ virtus continetur, tantum propendebit, ut maria terraſque deprimat. Ita Cicero lib. v. Tuſc. Quæſt. Nempe animi bona ſola ſunt ſolida, &, ut Satyricus b ait,

Propter quæ fas ſit genua incerare Deorum.

Unde Socrates apud Xenophontem dicit, eos, qui à Diis uxorem, opes, aut potentiam rogant, perinde facere, ac ſi peterent, ut ſibi aleam ludere, aut prœlium committere liceat, quarum rerum exitus ſunt incerti. Adiungenda tamen ſunt bona corporis, & externa, quia in eorum uſu prudentia elucet.

NATURALIS verò ſeries eſt, in quâ hiſtoriæ ac temporis ſervatur ordo: atque hunc Iſocrates ſequitur in laudatione Euagoræ. Diſtribuitur autem in quinque partes, ante nativitatem, in nativitate, in vita, in morte, & poſt mortem. Niſi, brevitatis cauſsâ, dividere malis in tria tempora; id quod vitam anteceſſit; illud quo quis vixit; & ſi naturæ conceſſerit, quod mortem hominis eſt conſecutum.

Virgilius triplex hoc tempus in vivente etiam adhibet; ſed ordine inverſo. Ait enim in oratione Aeneæ ad Didonem; primò ratione medii temporis;

O ſola infandos Troiæ miſerata labores!

Inde ratione primi;

--- Quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentes?

Denique ratione ultimi;

In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ

Luſtra-

a *Qui corpore ſanus, fortunâ locuples, animo verò bene inſtitutus eſt.*

b *Iuven. lib. 4. Sat.* 1.

Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet:
Semper bonos, nomenq́ tuum, laudesq́ manebunt.

X. DE LAUDATIONE AB AUGURIIS ANTE NATIVITATEM, ET PRÆCIPUE A PATRIA.

IN primo tempore consideranda sunt patria, familia, & auguria oraculaque, siqua nativitatem antecesserint. Ita cùm Astyages in somnio vidisset, ex filiæ naturalibus vitem enatam, quæ palmitibus totam Asiam obumbraret; arioli responderunt, nasciturì nepotis Cyri magnitudinem portendi. Auctores huiusce rei Herodotus lib. 1. Iustinus lib. 1. Tertullianus lib. de anima, atque alii. Apollinis Pythii de Pythagora necdum nato oraculum, vide apud Iamblichum lib. 1. cap. 11.

Patria verò & parentes cur commemorentur, indicat B. Ambrosius libro de Virginibus primo: *In laudationibus solet patria prædicari, & parentes, ut in commemoratione auctoris, successoris dignitas exaggeretur.*

Patriæ autem nomine intelligo, tum natale solùm, tum unde oriundi sumus; ac fortasse etiam, ubi diu commodè vixerimus. Ab iis autem laudamus bifariam. Si ea illustris fuerit, hoc ipsum in laude ponitur. Non ignoravit id divinus Poëta, cùm ait *a*:

a 4. Æn.

Multa viri virtus animo, multusq́ recursat
Gentis honos.

Et certè, esse aliquid splendorem patriæ, docet nos Menestheus *b*, filius Iphicratis, Imperatoris Atheniensis, & Tarsæ, Coti Thracum Regis filiæ; qui, cùm interrogatus esset, utrum parentem maioris faceret, matrem respondit; ac, cæteris admirantibus, rationem hanc assignavit; quòd pater, ducendo Threissam, quantum in se fuit, Thracem genuisset; mater, nubendo Atheniensi, Atheniensem.

b *Nepos in Iphicr. Sed in quibusdã libb. pro* Coti *est* Cotyis: *ut eã, quã H. Steph. expressit.*

Diogenes quoque Laërtius *c* ex Aristoxeni variâ historiâ refert, Mysonem illum, quem ab Apolline hominum omnium sapientissimum fuisse iudicatum, scripsit Hipponax, eo nòmine habitum ignobilem, quòd ex vico obscuro natus esset: atque inde etiam provenisse, ut, quæ eius essent, Pisistrato tyranno à plerisque attribuerentur.

c *in Mysonis vita.*

Idem confirmatur eleganti Themistoclis dicto. quod à Platone commemoratur in primo de Rep. & exinde ab Origene libro 1. contra

contra Celsum *a*, his verbis: Ὁ μὲν οὖν παρὰ τῷ Πλάτωνι Σερίφιος, ὀνειδίζων τῷ Θεμιστοκλεῖ, διαβοήτῳ γεγενημένῳ ἐπὶ τῇ στρατηγίᾳ, ὡς οὐκ ἐκ τοῦ ἰδίου ἤθους τὸ ἔνδοξον ἀνειληφότι, ἀλλ' ἐκ τοῦ εὐτυχηκέναι πατρίδος τῆς ἐν ὅλῃ Ἑλλάδι ἐπισημοτάτης, ἀκήκοεν ἀπὸ εὐγνωμονοῦντος Θεμιστοκλέους, καὶ ὁρῶντος, ὅτι συνεβάλετο αὐτῷ πρὸς τὸ ἔνδοξον καὶ ἡ πατρίς, ὅτι, Οὐκ ἂν ἐγὼ Σερίφιος ὤν, οὕτως ἔνδοξος ἐγεγόνειν· οὔτε σύ, Ἀθηναῖος εὐτυχήσας γεγενῆσθαι, ἐγένου ἂν Θεμιστοκλῆς. Quæ sic transtulit Hœschelius: *Apud Platonem Seriphius quidam, Themistocli, celeberrimo imperatori, claritatem exprobrans, quasi non suâpte virtute partam; sed quòd patria illi contigisset urbs totius Græciæ nobilissima; audiit à non ingrato Themistocle, & agnoscente, patriam quoque sibi contulisse aliquid ad gloriam; Nec ego, si Seriphius fuissem, tam celebris evasissem: nec, si tibi Athenæ patria contigisset, fuisses Themistocles.* Idem refert Plutarchus in Apophthegmatis. Ex his liquet, patriæ etiam nobilitatem ad gloriam conferre. Nempe duplex est nobilitas; una publica, altera privata. Illa est loci, ubi nati sumus, pura civitatis, aut regionis: hæc verò familiæ est, ac maiorum.

a pag. 23

XI. QUÆ INEUNDA SIT RATIO IN LAUDANDO, SI PATRIA SIT, VEL OBSCURA, VEL ETIAM INFAMIS.

AT siquis patriâ natus fuerit ignobili; dicemus, eum, cum Vlysse Homerico, loci natalis obscuritatem, virtutis suæ radiis illustrâsse. Ovid. VII. Met. fab. I:

> ---- *Non illa loco, nec origine gentis*
> *Clara, sed arte fuit.*

Et lib. IX. fab. XII:

> *Proxima Gnossiaco nam quondam Phæstia regno*
> *Progenuit tellus ignotum nomine Ligdum,*
> *Ingenuâ de plebe virum: nec census in illo*
> *Nobilitate suâ maior; sed vita, fidesque*
> *Inculpata fuit.*

Claudianus lib. II. de laud. Stilic.

> ---- *Meritum, nunquam cunabula quæris,*
> *Et qualis, non unde satus.*

Huc facit, quòd Agesilaus *b*, cùm ei puero choragus in ludis gymnicis locum tribuisset minùs honoratum, paruerit quidem; at dixerit, Bene equidem se rem habere: ostensurum enim se, non loca viris, sed viros locis honorem conciliare. Et Aristoteles *c* cuidam

b Plutarchus in Lacon.
c Laërtius lib. 5.

glorianti, quòd magnæ urbis civis esset, respondisse dicitur, *οὐ τοῦτο σκοπεῖν, ἀλλὰ ὅς τις μεγάλης πατρίδος ἄξιός ἐστιν. Noli hoc considerare; sed utrùm præclarâ patriâ dignus sis.*

Quod si patria sit infamis, contenti erimus gentem referre, civitate præteritâ: quod si civitas luculenta, pagus infamis, solà civitas memorabitur. Prioris fuerit exemplum, quòd 1 Reg. 1, sive potiùs, Sam. IX. 1. 2, Saul laudatur à forma, & staturâ; genus etiam refertur; civitas nihilominus reticetur: nempe infamis stupro, quod Levitæ uxor ibi fuerat perpessa; ut constat ex historiâ Iudicum cap. XIX. Vel etiam, negabimus, referre, ubi quis natus sit. Id in Septimio Severo Pertinace (quem Lepti, Africæ civitate, fuisse oriundum, ex Spartiano & Eutropio discimus) fecit Ausonius, cùm scripsit:

Punica origo illi; sed qui virtute probaret,
Non obstare locum, cùm valet ingenium.

Alterum quoque Septimium Severum, itidem Pœnum, sed antiquiorem hoc, ac fortasse a huius proavum, laudaturus Statius Papinius in IV. Sylv. ait:

a Baronius in annal. ad an. 195.

Tene in remotis Syrtibus avia
Leptis creavit?

Et aliquanto pòst:

Non sermo Pœnus, non habitus tibi,
Externa non mens: Italus, Italus &c.

Et certè Abderitis nihil stupidius. unde Martialis lib. x. epigr. xxv:

Abderitanæ pectora plebis habes.

Et Tatianus ἀβδηρολόγον vocat hominem tantùm nugas blaterantem. Et tamen Democritus, Physicus acutissimus, Abderita fuit, teste, inter alios, Pomponio Mela. Quare de eo rectè Iuvenalis lib. IV. sat. 1:

---- *Cuius prudentia monstrat,*
Summos posse viros, & magna exempla daturos,
Vervecum in patriâ, crassoq; sub aëre, nasci.

Illustris quoque hac de re locus apud Appuleium in Apologiâ, ubi inter alia inquit: *Apud socordissimos Scythas, Anacharsis sapiens natus est: apud Athenienses catos, Meletides fatuus.* Omnino vide, quæ pluribus inibi de patriâ idem differit, adversus eos, à quibus Seminumida, & Semigætulus vocabatur.

XII. QUOMODO LAUDEMUR A SPLENDORE NATALIUM.

SEQUITUR GENUS, per quod intelligo parentes, avos, affines. Ab his itidem commendamus bifariam. Nam si genus fuerit luculentum

tum atque illustre: laudabimus à splendore natalium, ac maiorum gestis: quæ verè sunt χρυσέα κρηπὶς, κατὰ Πίνδαρον a. Rectè Philosophus Stagirites b, Εἰκὸς βελτίους εἶναι τοὺς ἐκ βελτιόνων. *Verisimile est, præstantiores ac meliores esse eos, qui ex melioribus.* Ac vates Venusinus c, *Fortes creantur fortibus & bonis.* Et, si verum est, quod Simonides sensit, eum, qui beatè vult vivere, natum esse debere patriâ gloriosâ, (quod & ipsum ab Euripide scriptum fuisse, testatur Plutarchus d,) multò equidem magis parentum requiratur claritudo, ut quis undecunque beatus videri possit. Nam communibus præstant incommunia, ut cum Tertulliano loquar: patria autem, sive Athenæ, sive Roma, cum multis communis est: at his illisve parentibus natum esse, cum multis commune non est. Illud quoque natalium claritudinem commendat, quòd ex donis externis solùm hoc eripi non possit. Hinc Mithridates oratione generosè supplici ita Eunonem affatur apud Tacitum in XII. Annal. *Mithridates, terrâ marique Romanis per tot annos quæsitus, sponte adsum. Utere, ut voles, prole magni Achæmenis: quod mihi solum hostes non abstulerunt.* Adde, quòd plurimum ad benevolentiam facit maiorum virtus. Itaque Proclus, ut in vitâ eius scribit Marinus, potissimùm amabat Archiadam, eiusque cognatos, quòd à Plutarcho Philosopho genus ducerent.

a *Aureũ, ut Pindarus ait, fundamentum.* b *Arist. 3. Polit.* c *lib. 4. Od. 4.* d *Vit. Demosth.*

XIII. RATIO LAUDANDI EOS, QUIBUS GENUS OBTIGIT OBSCURUM.

QUOD siquis obscuro omnino genere natus sit, locum habet illud Minutii Felicis e: *Omnes pari sorte nascimur, sola virtute distinguimur.* Et certè, num feminæ principes mundiùs eniti partum solent, quàm egestate pressæ? Num minùs in palatiis regum partus ablui debet, quàm paupere in tugurio? Quare non ab ortu nobilitas arcessenda: sed, ut Velleius ait f, *Optimus quisque nobilissimus.* Quod etiam agnoscit Phalaris, sive alius sub eius nomine, epist. CXX: Ἐγὼ δὲ μίαν εὐγένειαν, ἀρετὴν οἶδα· τὰ δ' ἄλλα πάντα, τύχην. Καὶ γένοιτ' ἂν ὁ μὲν ἐκ φαύλων ἀγαθὸς, καὶ βασιλέων καὶ πάντων εὐγενέστατος· ὁ δὲ ἐξ ἀγαθῶν φαῦλος, αὐτός τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν ταπεινοτάτων δυσγενέστατος. *Ego verò unam novi nobilitatem, virtutem; alia verò omnia, fortunæ dona. Ac fieri possit, ut ex malis nascatur bonus, imò regibus, atque adeò omnibus hominibus generosior; atque ut ex bonis gignatur malus, & se ipso, & abiectissimo quoque ignobilior.* Nimirum nostra non sunt, genus, pecuniæ, καὶ γένει λόγῳ, ὅσα οὐχ ἡμέτερα ἔργα, ut Epictetus h ait. Quæ etiam L. Senecæ mens fuit. Ipsum audiamus epist. XLIV: *Non facit nobilem,*

e *in Octavio.* f *lib. 2.* g *&, ut cuncta cõplectar, ea omnia, quæ ipsi nõ agimus.* h *Enchiridii cap. 1.*

bilem, atrium plenum fumosis imaginibus. nemo in nostram gloriam vixit: nec, quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem: cui, ex quacunque conditione, supra fortunam licet surgere. Idem, vel alius, Hercule Fur.

---- Qui genus laudat suum,
Aliena laudat.

a Ovid. Met. 13. Nihil etiam pervulgatius illo Vlyssis, in certamine cum Aiace *a*:

Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

b Sat. 8. Cui geminum illud Iuvenalis *b*:

---- miserum est alienæ incumbere famæ,
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.

Quare, si generis laus magis aliena est, solaque virtus nostra duci debet; quis ambigat, quin verissimum sit illud Solonis effatum *c*:

c apud Auson. *Pulchrius multo, parari, quàm creari nobilem.*

d pro Deiotaro. Dicere quoque liceat, aliquem (Ciceronis *d* utor verbis) *familiam abiectam, & obscuram, è tenebris in lucem vocâsse:* sive, *virtute eum præluxisse maioribus,* ut auctor ψευδεπιγράφου in Sallustium orationis (quam Budæus *e* etiam Ciceroni tribuit) ipsum de se loquentem inducit Ciceronem; sed parùm Ciceroniano loquendi genere, cùm *prælucere* sit, ante aliquem lucere; eoque posteri maioribus prælucere, non nisi durissimâ vocis abusione dici possint.

e in fine prior. annotat. in Pandect.

Quin maioris est virtutis argumentum, siquis, obscuro loco natus, ad summam nominis claritatem pervenerit. Qua de re sic Origenes disserit libro 1. *f* contra Celsum: Ἀνθρώποις μὲν γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὸ γενέσθαι τινὰ αὐτῶν *g* διάσημον καὶ ἔνδοξον, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ διαβόητον γένος· ὅταν οἱ γονεῖς ἐν ὑπεροχῇ καὶ προαγωγῇ τυγχάνωσι, καὶ πλοῦτος τῶν ἀναθρεψαμένων, καὶ δυνηθέντων ἀναλῶσαι εἰς παίδευσιν τοῦ υἱοῦ· καὶ πατρὶς μεγάλη τις οὖσα, καὶ ἐπίσημος. Ὅταν δὲ πάντα τὰ τούτοις ἐναντία ἔχων τις, δυνηθῇ ὑπερκύψας τὰ ἐμποδίζοντα αὐτὸν γνωσθῆναι, καὶ σεῖσαι τοὺς περὶ αὐτοῦ ἀκούοντας, καὶ γενέσθαι ἐμφανὴς καὶ δῆλος οἰκουμένῃ ὅλῃ, τὰ ἀνόμοια λεγούσῃ περὶ αὐτοῦ· πῶς οὐ θαυμαστέον τὴν τοιαύτην φύσιν, αὐτόθεν μὲν ὡς μεγαλοφυῆ, καὶ μεγάλοις ἐπιβάλλουσαν πράγμασι, καὶ ἔχουσαν παῤῥησίαν οὐκ εὐκαταφρόνητον;

f pag. 22. & 23.
g sic corrigo, ubi vulgò αὐτῶν.

Quæ sic transtulit Hœschelius: *Hominibus enim multùm confert genus ad illustrem famam, & claritatem nominis; quando parentes eorum potentes & præcellentes fuerint, & amplis facultatibus prædıti, ad excolendum ingenium filii. tum patria magna, & nobilis. Quando verò aliquis, omnia habens his contraria, potest è tot obstaculis ad claritatem emergere, & commovere*

vere sui famâ multitudinis animos, ac per totum orbem diversis rumoribus de se strepentem celebris fieri: an non meritò demireris naturam huiusmodi, ut generosam & magnificam, tantâque confidentiâ versantem in negotiis arduis? Propterea Hannibalem sic loquentem inducit Lucianus in mortuorum dialogis: Φημὶ δὲ σοῦ μάλιστα ἐπαίνου ἀξίους εἶναι, ὅσοι τὸ μηδὲν ἐξ ἀρχῆς ὄντες, ὅμως ἐπὶ μέγα προεχώρησαν, δι' αὐτῶν δύναμίν τε περιβαλλόμενοι, καὶ ἄξιοι δόξαντες ἀρχῆς. *Eos verò maximè laude dignos aio, qui, cùm priùs nullo fuerint loco, magni tamen evaserunt, & per se potentiam consecuti, & imperio digni sunt iudicati.* Hác commendandi ratione agendum esset in laudatione Iphicratis; qui, cùm sutoris crederetur filius *a*, ob virtutem, & rei militaris peritiam, factus est Atheniensium Imperator: unde, Harmodio ei ob generis ignobilitatem convicia ingerente, *Meum*, inquit, *genus à me incipit; tuum in te desinit b*. Erat verò Harmodius hic prisci illius Harmodii abnepos, qui cum Aristogitone Hipparchi (quamquam aliter totâ hác de re Thucydides *c*) tyrannidem convellit: unde & honori eius, in conviviis scolium *d*, quod Harmodii dicebatur melos, canebatur; quod integrum refertur in quinctodecimo Athenæi, ac lucem accipit ab Leopardo lib. XII. cap. VIII. Idem ille Iphicrates dicebat, ut virtute quisque præstaret, ita nobilissimum esse. Nam ne Harmodium quidem, & Aristogitonem, nobiles priùs fuisse, quàm quid præclari designarant. Eiusdem illud erat, se eo maiorem cum Harmodio, atque Aristogitone, habere cognationem, quàm ipsum illum, quicum contenderet, quò sua, quàm illius facta, propiùs ad eorum gloriam accederent.

Agathocles, Siciliæ rex, figulo est patre natus; teste Iustino lib. XXII. & Plutarcho in Apophth. Notum de eo Ausonii epigramma *e*.

Ptolemæus etiam, ὁ τῶν καθ' ἑαυτὸν εὐδαιμονέστατος βασιλέων *f*, ut de eo Lucianus *g* scribit, ac à quo successores omnes dicti sunt Ptolemæi, natus est è milite gregario, nomine Lago: unde Lagæam iuventutem, pro Aegyptia posuit Lucanus in X. Sanè Lagi filium fuisse, Strabo in VII, ac Græcorum alii, prodidere; uno Pausaniâ excepto; qui in Atticis refert, matrem eius, priusquam Lago nuberet, gravidam fuisse è rege Philippo, Amyntæ filio; indeque natum Ptolemæum.

De Arsace etiam, quem Georgius monachus, Tatasii patriarchæ Syncellus, scripsit, ἕλκειν *h* τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Περσῶν Ἀρταξέρξου, magis verisimile fit, obscuris fuisse parentibus natum: ut, de quo ne illud

a Suidas, & alii.
b Plutar. in Imper. Apophth.
c lib. 6.
Vide, quæ adversus eum disserit Io. Meursius in Pisistrato suo.
d Aristop. interpretes in Achar. & Vesp.
e epigr. 8.
f propria fortuna inter reges felicissimus.
g in Macrobiis.
h genus trahere ab Artaxerxe, Persarum rege.

 quidem

quidem fuerit compertum, Scytháne foret, an Bactrianus; ut Strabo indicat libro XI. Imò à Iustino quoque, cùm incertæ eum originis fuisse scribit, tum patriam, tum parentes signari, dubium non est. Est verò hic Arsaces ille, à quo itidem Arsacidæ dicti sunt, quicunque ad regni fastigium in Parthia sunt evecti: ut docent Strabo lib. XV, Iustinus lib. XLI, Marcellinus lib. XXIII, Servius in VI. Aen., Isidorus lib. IX. cap. III, & glossæ Græcolat. Philoxeni.

Etiam Augustus Cæsar, qui & ipse Augusti nomen successoribus transmisit, patre avoque natus est argentario, ut nonnulli voluere; proavum autem habuit libertinum, eumque funariam exercentem, sive restionem: avus maternus pistor fuit Ariciæ: quæ & illi exprobrare solitus Antonius. Ita Suetonius in vitâ eius, & auctor Epistolæ ad Octavium, Ciceroni adscriptæ.

Iustinus quoque patre armentario natus in Thracia, senatus & militum consensu factus est Romanorum imperator. Notum etiam de humili genere Maximini, Pupieni, Aureliani, Valentis, aliorum.

Eo minùs mirandum de origine multorum doctrinâ præstantium. Uti de Socrate, qui, ut ipse apud Platonem *a* agnoscit, ac disertim scribunt Laërtius, Valerius Maximus *b*, & Theon *c*, natus est Sophronisco patre, marmorario, & Phænarete matre, obstetrice. Euripidis matrem vendidisse olera, cùm Theopompus apud Agellium *d*, Valerius *e*, & Suidas testantur; tum ex Aristophane ostendit Turnebus lib. Adversf. XV. cap. III. Philochorus tamen, apud Moschopulum in vitâ Euripidis, eam nobilem fuisse adserit. Aeschinis mater tympanistria fuit, ut scribit Lucianus in somnio. Demosthenes Orat. περὶ στεφάνου, ignobilitatem ei objiciens, inter alia ait: οὐκ ἀπορῶν δ' ὅτι χρὴ περὶ σοῦ καὶ τῶν σῶν εἰπεῖν, ἀπορῶ τοῦ πρώτου μνησθῶ *f* &c. quo de loco vide Petrum Victorium lib. XX. Var. Lect. cap. XVI. Demosthenis verò patrem cultellos vendidisse, ait Valerius Max. *g*. Certè μαχαιροποιὸς vocatur ab Aeschine *h*. Hinc Iuvenalis *i*:

Dis ille adversis genitus, fatoque sinistro,
Quem pater, ardentis massæ fuligine lippus,
A carbone, & forcipibus, gladiosque parante
Incude, & luteo Vulcano, ad Rhetora misit.

Non tamen ita appellatus est, quòd ipse artem hanc exerceret, ut insinuare videtur Satyricus; (nam, uti Theopompus *k* memoriæ prodidit, erat is καλῶν κἀγαθῶν ἀνδρῶν *l*) sed quia, ut Plutarchus ait, ἐργαστήριον εἶχε μέγα, καὶ δούλους τεχνίτας σὺν τούτῳ πράττοντας *m*; nempe τριάκοντα δύο a;

a in Theæteto, itemque in Alcibiade I.
b l. 3. c. 4.
c in progymnasm. c. περὶ ἐγκωμίων.
d lib. 15. Noct. Att. cap. 20.
e l. 3. c. 4.
f cùm non dubitem, an mihi de te, ac tuis, dicendum sit; dubito tamen, cuius primo meminisse oporteat.
g l. 3. c. 4.
h Orat. περὶ παραπρεσβείας.
i sat. 10.
k apud Plutarchum.
l ex optimatibus.
m officinam magnam habuit, & servos id opificium exercentes.

δύο *a*; ut ſcribit Demoſthenes ipſe orat. κατ' Ἀφόβου. Eâdemque ratione etiam Ciceronis pater, quia ex familiis fulloniam exercentibus quæſtum faceret, fullo audivit: quemadmodum & hoc nomen convicii loco Tullio objicit Q. Fuſius, vel potiùs Fuſius Calenus, in illâ maledicâ oratione, quæ eſt apud Dionem lib. XLVI. Huiuſmodi exemplorum ampla ſe offeret ſeges in omni penè hiſtoria. Unde hæc pauca decerpſimus, partim quidem, ut ne exempla eos deficiant, qui necdum diffudêre animum per omne ſcriptorum genus: partim verò, ut obſcuris orti natalibus inde intelligant, ad honores ac nominis decus, viam eſſe præcluſam nemini. Inprimis autē hæc in oratione locum habent, quando metus eſt, nequid humilitas generis de laudibus deterat. Ac tum ridere etiam liceat Rhetorum diſciplinam, quâ iubent, (ut B. Hieronymi *b* verbis potiſſimùm utar) *ab avis, & atavis, & omni retro nobilitate, ornare, quem laudant, ut ramorum ſterilitatem radix fœcunda compenſet, &, quod in fructu non teneas, mireris in trunco.*

a triginta duos.

b epiſtola ad Demetriadē de ſervanda virginitate.

XIV. DE LAUDE EORUM, QUORUM GENUS EST INFAME.

NEc ſolùm laudari merentur, quibus obſcuri ſunt natales; ſed etiam, quibus genus eſt infame. Nam, non ſemper è malis naſci malos, oſtendunt Ezechias *c*, & Ioſias *d*, optimi reges: quorum parentes, Achaz, & Amon, reges fuere deterrimi. Quare diſpiciendum, quomodo in laudationibus tractare eorum genus conveniat. Gemina autem eius ratio occurrit. Nam ſi vulgo ignotum ſit, parentes maioreſque improbos fuiſſe: ſatius arbitror, rem hanc præterire, nullâ iniectâ mentione. Sin id notius fuerit in vulgus, quàm ut ſine tacito auditorum convicio omitti queat: commodè tum divina extolletur benignitas, quæ neque à ſe ſpernit ſegregatque improborum liberos, niſi, ut in patrimonia, ſic in parentum quoque vitia ſuccedant. Etiam dicetur, eâ re vel maximè oſtendi alicuius virtutem, quòd nec improbum parentum exemplum de ſtatu eum ſuo labefecerit. Ita Chryſoſtomus ſerm. de Iacob & Eſau *e*: *Parentes Abrahæ impii erant, & idololatræ, & barbaris magis barbari. Scio & ego: & propterea laudo iuſtum, quòd tales parentes habens; talis ipſe factus ſit. Etenim valde rarum & admirabile eſt, ex agreſti radice dulcem fructum produci. At non accuſandi ſunt ob parentum malitiam filii piè viventes; ſed ut admirabiles habendi, eò quòd, cùm pietatem à parentibus non acceperint, nec habuerint qui manu duceret,*

c lib. 4. Reg. c. 18.

d lib. 4. Reg. c. 21. & 22.

e Tom. 1. pag. 217. edit. Beller.

vel ἐξουσίαι vocantur ab Apostolo ab Colossens. 1. 16.

VIII. QUOMODO HOMO UNIVERSE LAUDETUR.

DE angelo satis. Homo vel universè spectatur, vel singulatim; quam personam dicimus. Homo universè laudatur secundum capita Logicæ descriptionis. Sed præcipuè in considerationem veniunt hæc tria.

I. Anima immortalis, ac perennis, eiusque tres principes facultates, intellectus, voluntas, memoria; in quo multi veterum similitudinem cum trinuno Deo statuerunt.

II. Corporis elegantia, ac præstantia; in quo illud peculiare homini, quòd Natura, sive Deus, prona

a Ovid. 1. Met. *---- cum a spectent animalia cætera terram,*
Os homini sublime dedit, cælumq; tueri
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

III. Harmonia illa, quâ substantiæ dispares, una spiritualis, corporalis altera, in unam consociantur & conspirant formam sive speciem.

Hæc de homine ψυχικῶς. Pleniùs verò hoc argumentum tractarunt Lactantius, Nemesius, alii.

IX. DE DUPLICI SERIE IN LAUDATIONE PERSONÆ.

IN laudatione personæ duplex servatur ordo; naturalis, vel artificialis.

Series ARTIFICIALIS est, (ut de hoc primò dicamus) cum, non servato temporis ordine, omnia ad certa genera seu capita referimus. Huiusmodi series fit, si quis laudes Catonis Prisci sive Maioris, qui ab optimâ censuræ administratione Censorii cognomen adeptus est, ad tria referat capita; quòd optimus fuerit Senator, optimus Orator, optimus Imperator; teste Plinio lib. VII. cap. XXVII., aut si laudes P. Crassi Muciani referat ad hæc quinque elogia; quòd esset ditissimus, quòd nobilissimus, quòd eloquentissimus, quòd Iurisconsultissimus, quòd Pontifex Max. quæ quinque eum habuisse, rerum bonarum maxima, plerique historiæ Romanæ scriptores tradiderunt; ut auctor est Agellius lib. 1. cap. XIII. Simili ratione ea, à quibus bonum Imperatorem allaudamus, rectè à Cicerone in Maniliana, ut Pompeium laudet, referuntur

tuntur ad ſcientiam rei militaris, ad virtutem, ad auctoritatem, & ad felicitatem. quam & ipſam quanti veteres fecerint, oſtendit illud Q. Curtii Rufi elogium de Alexandro Magno: *Fatendum*, inquit, *eſt, cùm plurimùm virtuti debuerit, plus debuiſſe fortunæ; quam ſolus omnium mortalium in poteſtatem habuit.* Idem denique ordo ſit, ſi laudes alicuius referamus ad bona animi, corporis, externaque, quæ parùm aptè appellant fortunæ bona, ut cap. antecedenti oſtendimus. Meritò autem adiunguntur quoque bona corporis, & externa: nam, ut ibi dicebamus, ad beatitudinem non ſufficit ſolus animi cultus. Vnde ſapientiſſimo Thaleti mortalium ille feliciſſimus dicebatur, ὁ τὸ μὲν σῶμα ὑγιής, τὴν δὲ τύχην εὔπορος, τὴν δὲ ψυχὴν εὐπαίδευτος *a*. Autor Laërtius in Thalete. Non tamen par horum dignitas: ſed, ut Critolaus præclarè dicebat, ſi in alterâ libræ lance cuncta corporis externaque ponantur bona, in alterâ autem virtus; illa, quâ virtus continetur, tantum propendebit, ut maria terraſque deprimat. Ita Cicero lib. v. Tuſc. Quæſt. Nempe animi bona ſola ſunt ſolida, &, ut Satyricus *b* ait,

Propter quæ fas ſit genua incerare Deorum.

Unde Socrates apud Xenophontem dicit, eos, qui à Diis uxorem, opes, aut potentiam rogant, perinde facere, ac ſi peterent, ut ſibi aleam ludere, aut prœlium committere liceat, quarum rerum exitus ſunt incerti. Adiungenda tamen ſunt bona corporis, & externa, quia in eorum uſu prudentia elucet.

a *Qui corpore ſanus, fortunâ locuples, animo verò bene inſtitutus eſt.*

b *Iuven. lib. 4. Sat.* 1.

NATURALIS verò ſeries eſt, in quâ hiſtoriæ ac temporis ſervatur ordo: atque hunc Iſocrates ſequitur in laudatione Euagoræ. Diſtribuitur autem in quinque partes, ante nativitatem, in nativitate, in vita, in morte, & poſt mortem. Niſi, brevitatis cauſsâ, dividere malis in tria tempora; id quod vitam anteceſſit; illud quo quis vixit; & ſi naturæ conceſſerit, quod mortem hominis eſt conſecutum.

Virgilius triplex hoc tempus in vivente etiam adhibet; ſed ordine inverſo. Ait enim in oratione Aeneæ ad Didonem; primò ratione medii temporis;

O ſola infandos Troiæ miſerata labores!

Inde ratione primi;

--- Quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentes?

Denique ratione ultimi;

In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ

Luſtra-

Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet:
Semper honos, nomenq; tuum, laudesq; manebunt.

X. De laudatione ab auguriis ante nativitatem, et præcipue a patria.

IN primo tempore consideranda sunt patria, familia, & auguria oraculaque, siqua nativitatem antecesserint. Ita cùm Astyages in somnio vidisset, ex filiæ naturalibus vitem enatam, quæ palmitibus totam Asiam obumbraret; arioli responderunt, nasciturі nepotis Cyri magnitudinem portendi. Auctores huiusce rei Herodotus lib. I. Iustinus lib. I. Tertullianus lib. de anima, atque alii. Apollinis Pythii de Pythagora needum nato oraculum, vide apud Iamblichum lib. I. cap. II.

Patria verò & parentes cur commemorentur, indicat B. Ambrosius libro de Virginibus primo: *In laudationibus solet patria prædicari, & parentes, ut in commemoratione auctoris, successoris dignitas exaggeretur.*

Patriæ autem nomine intelligo, tum natale solùm, tum unde oriundi sumus; ac fortasse etiam, ubi diu commodè vixerimus. Ab iis autem laudamus bifariam. Si ea illustris fuerit, hoc ipsum in laude ponitur. Non ignoravit id divinus Poëta, cùm ait a:

Multa viri virtus animo, multusq; recursat
Gentis honos.

Et certè, esse aliquid splendorem patriæ, docet nos Menestheus b, filius Iphicratis, Imperatoris Atheniensis, & Tarsæ, Coti Thracum Regis filiæ; qui, cùm interrogatus esset, utrum parentem maioris faceret, matrem respondit; ac, cæteris admirantibus, rationem hanc assignavit; quòd pater, ducendo Threissam, quantum in se fuit, Thracem genuisset; mater, nubendo Atheniensi, Atheniensem.

Diogenes quoque Laërtius c ex Aristoxeni variâ historiâ refert, Mysonem illum, quem ab Apolline hominum omnium sapientissimum fuisse iudicatum, scripsit Hipponax, eo nómine habitum ignobilem, quòd ex vico obscuro natus esset: atque inde etiam provenisse, ut, quæ eius essent, Pisistrato tyranno à plerisque attribuerentur.

Idem confirmatur eleganti Themistoclis dicto. quod à Platone commemoratur in primo de Rep. & exinde ab Origene libro I. contra

a 4. *Æn.*

b *Nepos in Iphicr. Sed in quibusdã libb. pro* Coti *est* Cotyis: *ut eã, quã H. Steph. expressit.*

c *in Mysonis vita.*

contra Celsum *a*, his verbis: Ὁ μὲν οὖν παρὰ τῷ Πλάτωνι Σερίφιος, ὀνειδίζων τῷ Θεμιστοκλεῖ, διαβοήτῳ γεγενημένῳ ἐπὶ τῇ στρατηγίᾳ, ὡς οὐκ ἐκ τοῦ ἰδίου ἤθους τὸ ἔνδοξον ἀνειληφότι, ἀλλ' ἐκ τοῦ εὐτυχηκέναι πατρίδος τῆς ἐν ὅλῃ Ἑλλάδι ἐπισημοτάτης, ἀκήκοεν ἀπὸ εὐγνωμονοῦντος Θεμιστοκλέους, καὶ ὁρῶντος, ὅτι συνεβάλετο αὐτῷ πρὸς τὸ ἔνδοξον καὶ ἡ πατρίς, ὅτι, Οὐκ ἂν ἐγὼ Σερίφιος ὤν, οὕτως ἔνδοξος ἐγεγόνειν· οὔτε σύ, Ἀθηναῖος εὐτυχήσας γεγενῆσθαι, ἐγένου ἂν Θεμιστοκλῆς. Quæ sic transtulit Hœschelius: *Apud Platonem Seriphius quidam, Themistocli, celeberrimo imperatori, claritatem exprobrans, quasi non suâpte virtute partam; sed quòd patria illi contigisset urbs totius Græciæ nobilissima; audiit à non ingrato Themistocle, & agnoscente, patriam quoque sibi contulisse aliquid ad gloriam; Nec ego, si Seriphius fuissem, tam celebris evasissem: nec, si tibi Athenæ patria contigisset, fuisses Themistocles.* Idem refert Plutarchus in Apophthegmatis. Ex his liquet, patriæ etiam nobilitatem ad gloriam conferre. Nempe duplex est nobilitas; una publica, altera privata. Illa est loci, ubi nati sumus, puta civitatis, aut regionis: hæc verò familiæ est, ac maiorum.

a pag. 23

XI. Quæ ineunda sit ratio in laudando, si patria sit, vel obscura, vel etiam infamis.

At siquis patriâ natus fuerit ignobili; dicemus, eum, cum Vlysse Homerico, loci natalis obscuritatem, virtutis suæ radiis illustrâsse. Ovid. VII. Met. fab. I:

---- Non illa loco, nec origine gentis
Clara, sed arte fuit.

Et lib. IX. fab. XII:

Proxima Gnossiaco nam quondam Phæstia regno
Progenuit tellus ignotum nomine Ligdum,
Ingenuâ de plebe virum: nec census in illo
Nobilitate suâ maior; sed vita, fidesque
Inculpata fuit.

Claudianus lib. II. de laud. Stilic.

---- Meritum, nunquam cunabula quæris,
Et qualis, non unde satus.

Huc facit, quòd Agesilaus *b*, cùm ei puero choragus in ludis gymnicis locum tribuisset minùs honoratum, paruerit quidem; at dixerit, Bene equidem se rem habere: ostensurum enim se, non loca viris, sed viros locis honorem conciliare. Et Aristoteles *c* cuidam glorian-

b *Plutarchus in Lacon.*
c *Laërtius lib. 5.*

glorianti, quòd magnæ urbis civis esset, respondisse dicitur, οὐ τοῦτο σκοπεῖν, ἀλλὰ ὅς τις μεγάλης πατρίδος ἄξιός ἐστιν. *Noli hoc considerare; sed utrùm præclarâ patriâ dignus sis.*

Quod si patria sit infamis, contenti erimus gentem referre, civitate præteritâ: quod si civitas luculenta, pagus infamis, solâ civitas memorabitur. Prioris fuerit exemplum, quòd 1 Reg. 1, sive potiùs, Sam. IX. I. 2, Saul laudatur à formâ, & staturâ; genus etiam refertur; civitas nihilominus reticetur: nempe infamis stupro, quod Levitæ uxor ibi fuerat perpessa; ut constat ex historiâ Iudicum cap. XIX. Vel etiam, negabimus, referre, ubi quis natus sit. Id in Septimio Severo Pertinace (quem Lepti, Africæ civitate, fuisse oriundum, ex Spartiano & Eutropio discimus) fecit Ausonius, cùm scripsit:

Punica origo illi; sed qui virtute probaret,
Non obstare locum, cùm valet ingenium.

Alterum quoque Septimium Severum, itidem Pœnum, sed antiquiorem hoc, ac fortasse a huius proavum, laudaturus Statius Papinius in IV. Sylv. ait:

a Baronius in annal. ad an. 195.

Tene in remotis Syrtibus avia
Leptis creavit?

Et aliquanto pòst:

Non sermo Pœnus, non habitus tibi,
Externa non mens; Italus, Italus &c.

Et certè Abderitis nihil stupidius. unde Martialis lib. x. epigr. xxv:

Abderitanæ pectora plebis habes.

Et Tatianus ἀβδηρολόγον vocat hominem tantùm nugas blaterantem. Et tamen Democritus, Physicus acutissimus, Abderita fuit, teste, inter alios, Pomponio Mela. Quare de eo rectè Iuvenalis lib. IV. sat. I:

---- *Cuius prudentia monstrat,*
Summos posse viros, & magna exempla daturos,
Vervecum in patriâ, crassoq́ sub aëre, nasci.

Illustris quoque hac de re locus apud Appuleium in Apologiâ, ubi inter alia inquit: *Apud socordissimos Scythas, Anacharsis sapiens natus est: apud Athenienses catos, Meletides fatuus.* Omnino vide, quæ pluribus inibi de patriâ idem disserit, adversus eos, à quibus Seminumida, & Semigætulus vocabatur.

XII. QUOMODO LAUDEMUR A SPLENDORE NATALIUM.

SEQUITUR GENUS, per quod intelligo parentes, avos, affines. Ab his itidem commendamus bifariam. Nam si genus fuerit luculentum

tum atque illustre: laudabimus à splendore natalium, ac maiorum gestis: quæ verè sunt χρυσέα κρηπὶς, κατὰ Πίνδαρον *a*. Rectè Philosophus Stagirites *b*, Εἰκὸς βελτίους εἶναι τοὺς ἐκ βελτιόνων. *Verisimile est, præstantiores ac meliores esse eos, qui ex melioribus.* Ac vates Venusinus *c*, *Fortes creantur fortibus & bonis.* Et, si verum est, quod Simonides sensit, eum, qui beatè vult vivere, natum esse debere patriâ gloriosâ, (quod & ipsum ab Euripide scriptum fuisse, testatur Plutarchus *d*,) multò equidem magis parentum requiratur claritudo, ut quis undecunque beatus videri possit. Nam communibus præstant incommunia, ut cum Tertulliano loquar: patria autem, sive Athenæ, sive Roma, cum multis communis est: at his illisve parentibus natum esse, cum multis commune non est. Illud quoque natalium claritudinem commendat, quòd ex donis externis solùm hoc eripi non possit. Hinc Mithridates oratione generosè supplici ita Eunonem affatur apud Tacitum in XII. Annal. *Mithridates, terrâ marique Romanis per tot annos quæsitus, sponte adsum. Vtere, ut voles, prole magni Achæmenis: quod mihi solum hostes non abstulerunt.* Adde, quòd plurimum ad benevolentiam facit maiorum virtus. Itaque Proclus, ut in vitâ eius scribit Marinus, potissimùm amabat Archiadam, eiusque cognatos, quòd à Plutarcho Philosopho genus ducerent.

a *Aureū, ut Pindarus ait, fundamentum.*
b *Arist.* 3. *Polit.*
c *lib.* 4. *Od.* 4.
d *Vit. Demosth.*

XIII. Ratio laudandi eos, quibus genus obtigit obscurum.

QVOD siquis obscuro omnino genere natus sit, locum habet illud Minurii Felicis *e*: *Omnes pari sorte nascimur, sola virtute distinguimur.* Et certè, num feminæ principes mundiùs eniti partum solent, quàm egestate pressæ? Num minùs in palatiis regum partus ablui debet, quàm paupere in tugurio? Quare non ab ortu nobilitas arcessenda: sed, ut Velleius ait *f*, *Optimus quisque nobilissimus.* Quod etiam agnoscit Phalaris, sive alius sub eius nomine, epist. CXX: Ἐγὼ δὲ μίαν εὐγένειαν, ἀρετὴν οἶδα· τὰ δ' ἄλλα πάντα, τύχην. Καὶ γένοιτ' ἂν ὁ μὲν ἐκ φαύλων ἀγαθὸς, καὶ βασιλέων καὶ πάντων εὐγενέστατος· ὁ δὲ ἐξ ἀγαθῶν φαῦλος, αὐτός τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν ταπεινοτάτων δυσγενέστατος. *Ego verò unam novi nobilitatem, virtutem; alia verò omnia, fortunæ dona. Ac fieri possit, ut ex malis nascatur bonus, imò regibus, atque adeò omnibus hominibus generosior; atque ut ex bonis gignatur malus, & seipso, & abiectissimo quoque ignobilior.* Nimirum nostra non sunt, genus, pecuniæ, καὶ ἑνὶ λόγῳ, ὅσα οὐχ ἡμέτερα ἔργα, ut Epictetus *h* ait. Quæ etiam L. Senecæ mens fuit. Ipsum audiamus epist. XLIV: *Non facit nobilem,*

e *in Octavio.*
f *lib.* 2.
g *Et, ut cuncta cõplectar, ea omnia, quæ ipsi nõ agimus.*
h *Enchiridii cap.* 1.

bilem, atrium plenum fumosis imaginibus. nemo in nostram gloriam vixit: nec, quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem: cui, ex quacunque conditione, supra fortunam licet surgere. Idem, vel alius, Hercule Fur.

---- Qui genus laudat suum,
Aliena laudat.

a Ovid. Met. 13.

Nihil etiam pervulgatius illo Vlyssis, in certamine cum Aiace *a*:
Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

b sat. 8.

Cui geminum illud Iuvenalis *b*:
---- miserum est alienæ incumbere famæ,
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.

c apud Auson.

Quare, si generis laus magis aliena est, solaque virtus nostra duci debet; quis ambigat, quin verissimum sit illud Solonis effatum *c*:
Pulchrius multo, parari, quàm creari nobilem.

d pro Deiotaro.

e in fine prior. annotat. in Pandect.

Dicere quoque liceat, aliquem (Ciceronis *d* utor verbis) *familiam abiectam, & obscuram, è tenebris in lucem vocâsse:* sive, *virtute cum præluxisse maioribus,* ut auctor ψευδεπιγράφου in Sallustium orationis (quam Budæus *e* etiam Ciceroni tribuit) ipsum de se loquentem inducit Ciceronem; sed parùm Ciceroniano loquendi genere, cùm *prælucere* sit, ante aliquem lucere; eoque posteri maioribus prælucere, non nisi durissimâ vocis abusione dici possint.

f pag. 22. & 23.

g sic corrigo, ubi vulgò αὐτῶν.

Quin maioris est virtutis argumentum, siquis, obscuro loco natus, ad summam nominis claritatem pervenerit. Qua de re sic Origenes disserit libro 1. *f* contra Celsum: Ἀνθρώποις μὲν γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὸ γενέσθαι τινα αὐτῶν *g* διάσημον καὶ ἔνδοξον, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ διαβόητον γενέσθαι· ὅταν οἱ γονεῖς ἐν ὑπεροχῇ καὶ προαγωγῇ τυγχάνωσι, καὶ πλοῦτος τῶν ἀναθρεψαμένων, καὶ δυνηθέντων ἀναλῶσαι εἰς παίδευσιν τοῦ υἱοῦ· καὶ πατρὶς μεγάλη τις οὖσα, καὶ ἐπίσημος. Ὅταν δὲ πάντα τὰ τούτοις ἐναντία ἔχων τις, δυνηθῇ ὑπερκρύψας τὰ ἐμποδίζοντα αὐτὸν γνωσθῆναι, καὶ σεῖσαι τοὺς περὶ αὐτοῦ ἀκούοντας, καὶ γενέσθαι ἐμφανὴς καὶ δῆλος οἰκουμένῃ ὅλῃ, τὰ ἀνόμοια λεγούσῃ περὶ αὐτοῦ· πῶς οὐ θαυμαστέον τὴν τοιαύτην φύσιν, αὐτόθεν μὲν ὡς μεγαλοφυῆ, καὶ μεγάλοις ἐπιβάλλουσαν πράγμασι, καὶ ἔχουσαν παῤῥησίαν οὐκ εὐκαταφρόνητον; Quæ sic transtulit Hœschelius: *Hominibus enim multùm confert genus ad illustrem famam, & claritatem nominis; quando parentes eorum potentes & præcellentes fuerint, & amplis facultatibus præditi, ad excolendum ingenium filii. tum patria magna, & nobilis. Quando verò aliquis, omnia habens his contraria, potest è tot obstaculis ad claritatem emergere, & commo-*

vere

vere sui famâ multitudinis animos, ac per totum orbem diversis rumoribus de se strepentem celebris fieri: an non meritò demireris naturam huiusmodi, ut generosam & magnificam, tantâque confidentiâ versantem in negotiis arduis? Propterea Hannibalem sic loquentem inducit Lucianus in mortuorum dialogis: Φημὶ δὲ τούτους μάλιστα ἐπαίνου ἀξίους εἶναι, ὅσοι τὸ μηδὲν ἐξ ἀρχῆς ὄντες, ὅμως ἐπὶ μέγα προεχώρησαν, δι' αὐτῶν δύναμίν τε περιβαλλόμενοι, καὶ ἄξιοι δόξαντες ἀρχῆς. *Eos verò maximè laude dignos aio, qui, cùm priùs nullo fuerint loco, magni tamen evaserunt, & per se potentiam consecuti, & imperio digni sunt iudicati.* Hác commendandi ratione agendum esset in laudatione Iphicratis; qui, cùm sutoris crederetur filius *a*, ob virtutem, & rei militaris peritiam, factus est Atheniensium Imperator: unde, Harmodio ei ob generis ignobilitatem convicia ingerente, *Meum*, inquit, *genus à me incipit; tuum in te desinit b*. Erat verò Harmodius hic prisci illius Harmodii abnepos, qui cum Aristogitone Hipparchi (quamquam aliter totâ hác de re Thucydides *c*) tyrannidem convellit: unde & honori eius, in conviviis scolium *d*, quod Harmodii dicebatur melos, canebatur; quod integrum refertur in quinctodecimo Athenæi, ac lucem accipit ab Leopardo lib. XII. cap. VIII. Idem ille Iphicrates dicebat, ut virtute quisque præstaret, ita nobilissimum esse. Nam ne Harmodium quidem, & Aristogitonem, nobiles priùs fuisse, quàm quid præclari designarant. Eiusdem illud erat, se eo maiorem cum Harmodio, atque Aristogitone, habere cognationem, quàm ipsum illum, quicum contenderet, quò sua, quàm illius facta, propiùs ad eorum gloriam accederent.

a Suidas, & alii.
b Plutar. in Imper. Apophth.
c lib. 6. Vide, quæ adversus eum disseruit Io. Meursius in Pisistrato suo.
d Aristop. interpres in Achar. & Vesp.

Agathocles, Siciliæ rex, figulo est patre natus; teste Iustino lib. XXII. & Plutarcho in Apophth. Notum de eo Ausonii epigramma *e*.

Ptolemæus etiam, ὁ τῶν καθ' ἑαυτὸν εὐδαιμονέστατος βασιλέων *f*, ut de eo Lucianus *g* scribit, ac à quo successores omnes dicti sunt Ptolemæi, natus est è milite gregario, nomine Lago: unde Lagæam iuventutem, pro Aegyptia posuit Lucanus in X. Sanè Lagi filium fuisse, Strabo in VII, ac Græcorum alii, prodidere; uno Pausania excepto; qui in Atticis refert, matrem eius, priusquam Lago nuberet, gravidam fuisse è rege Philippo, Amyntæ filio; indeque natum Ptolemæum.

e epigr. 8.
f propria fortuna inter reges felicissimus.
g in Macrobiis.

De Arsace etiam, quem Georgius monachus, Tarasii patriarchæ Syncellus, scripsit, ἕλκειν *h* τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Περσῶν Ἀρταξέρξου, magis verisimile fit, obscuris fuisse parentibus natum: ut, de quo ne illud

h genus trahere ab Artaxerxe, Persarum rege.

quidem

quidem fuerit compertum, Scytháne foret, an Bactrianus; ut Strabò indicat libro xi. Imò à Iustino quoque, cùm incertæ eum originis fuisse scribit, tum patriam, tum parentes signari, dubium non est. Est verò hic Arsaces ille, à quo itidem Arsacidæ dicti sunt, quicunque ad regni fastigium in Parthia sunt evecti: ut docent Strabo lib. xv, Iustinus lib. xli, Marcellinus lib. xxiii, Servius in vi. Aen., Isidorus lib. ix. cap. iii, & glossæ Græcolat. Philoxoni.

Etiam Augustus Cæsar, qui & ipse Augusti nomen successoribus transmisit, patre avoque natus est argentario, ut nonnulli voluere; proavum autem habuit libertinum, eumque funariam exercentem, sive restionem: avus maternus pistor fuit Ariciæ: quæ & illi exprobrare solitus Antonius. Ita Suetonius in vitâ eius, & auctor Epistolæ ad Octavium, Ciceroni asscriptæ.

Iustinus quoque patre armentario natus in Thracia, senatus & militum consensu factus est Romanorum imperator. Notum etiam de humili genere Maximini, Pupieni, Aureliani, Valentis, aliorum.

Eo minùs mirandum de origine multorum doctrinâ præstantium. Uti de Socrate, qui, ut ipse apud Platonem *a* agnoscit, ac disertim scribunt Laërtius, Valerius Maximus *b*, & Theon *c*, natus est Sophronisco patre, marmorario, & Phænarete matre, obstetrice. Euripidis matrem vendidisse olera, cùm Theopompus apud Agellium *d*, Valerius *e*, & Suidas testantur; tum ex Aristophane ostendit Turnebus lib. Adversi. xv cap. iii. Philochorus tamen, apud Moschopulum in vitâ Euripidis, eam nobilem fuisse adserit. Aeschinis mater tympanistria fuit, ut scribit Lucianus in somnio. Demosthenes Orat. περὶ στεφάνου, ignobilitatem ei objiciens, inter alia ait: οὐκ ἀπορῶν δ' ὅτι χρὴ περὶ σοῦ καὶ τῶν σῶν εἰπεῖν, ἀπορῶ τοῦ πρώτου μνησθῶ *f* &c. quo de loco vide Petrum Victorium lib. xx. Var. Lect. cap. xvi. Demosthenis verò patrem cultellos vendidisse, ait Valerius Max. *g*. Certè μαχαιροποιὸς vocatur ab Aeschine *h*. Hinc Iuvenalis *i*:

Dis ille adversis genitus, fatoque sinistro,
Quem pater, ardentis massæ fuligine lippus,
A carbone, & forcipibus, gladiosque parante
Incude, & luteo Vulcano, ad Rhetora misit.

Non tamen ita appellatus est, quòd ipse artem hanc exerceret, ut insinuare videtur Satyricus; (nam, uti Theopompus *k* memoriæ prodidit, erat is καλῶν κἀγαθῶν ἀνδρῶν *l*) sed quia, ut Plutarchus ait, ἐργαστήριον εἶχε μέγα, καὶ δούλους τεχνίτας σὺν τούτῳ περιέποντας *m*; nempe τριάκοντα δύο α;

a in Theæteto, itemque in Alcibiade 1.
b l. 3. c. 4.
c in progymnasm. c. περὶ ἐγκωμίου.
d lib. 1. Noct. Att. cap. 20.
e l. 3. c. 4.
f cùm non dubitē, an mihi de te, ac tuis, dicendum sit; dubito tamē, cuius primo meminisse oporteat.
g l. 3. c. 4.
h Orat. περὶ παραπρεσβείας.
i sat. 10.
k apud Plutarchum.
l ex optimatibus.
m officinā magnam habuit, & servos id opificiū exercentes.

δύο *a*; ut scribit Demosthenes ipse orat. κατ' Ἀφόβου. Eâdemque ratione etiam Ciceronis pater, quia ex familiis fulloniam exercentibus quæstum faceret, fullo audivit: quemadmodum & hoc nomen convicii loco Tullio objicit Q. Fusius, vel potiùs Fusius Calenus, in illâ maledicâ oratione, quæ est apud Dionem lib. XLVI. Huiusmodi exemplorum ampla se offeret seges in omni penè historia. Unde hæc pauca decerpsimus, partim quidem, ut ne exempla eos deficiant, qui necdum diffudêre animum per omne scriptorum genus: partim verò, ut obscuris orti natalibus inde intelligant, ad honores ac nominis decus, viam esse præclusam nemini. Inprimis autē hæc in oratione locum habent, quando metus est, nequid humilitas generis de laudibus deterat. Ac tum ridere etiam liceat Rhetorum disciplinam, quâ iubent, (ut B. Hieronymi *b* verbis potissimùm utar) *ab avis, & atavis, & omni retro nobilitate, ornare, quem laudant, ut ramorum sterilitatem radix fœcunda compenset, &, quod in fructu non teneas, mireris in trunco.*

a triginta duos.

b epistola ad Demetriadē de servanda virginitate.

XIV. DE LAUDE EORUM, QUORUM GENUS EST INFAME.

Nec solùm laudari merentur, quibus obscuri sunt natales; sed etiam, quibus genus est infame. Nam, non semper è malis nasci malos, ostendunt Ezechias *c*, & Iosias *d*, optimi reges: quorum parentes, Achaz, & Amon, reges fuere deterrimi. Quare dispiciendum, quomodo in laudationibus tractare eorum genus conveniat. Gemina autem eius ratio occurrit. Nam si vulgo ignotum sit, parentes maioresque improbos fuisse: satius arbitror, rem hanc præterire, nullâ iniectâ mentione. Sin id notius fuerit in vulgus, quàm ut sine tacito auditorum convicio omitti queat: commodè tum divina extolletur benignitas, quæ neque à se spernit segregatque improborum liberos, nisi, ut in patrimonia, sic in parentum quoque vitia succedant. Etiam dicetur, eâ re vel maximè ostendi alicuius virtutem, quòd nec improbum parentum exemplum de statu eum suo labefecerit. Ita Chrysostomus serm. de Iacob & Esau *e*: *Parentes Abrahæ impii erant, & idololatræ, & barbaris magis barbari. Scio & ego; & propterea laudo iustum, quòd tales parentes habens; talis ipse factus sit. Etenim valde rarum & admirabile est, ex agresti radice dulcem fructum produci. At non accusandi sunt ob parentum malitiam filii piè viventes; sed ut admirabiles habendi, eò quòd, cùm pietatem à parentibus non acceperint, nec habuerint qui manu duceret,* quasi

c lib. 4. Reg. c. 18.

d lib. 4. Reg. c. 21. & 22.

e Tom. 1. pag. 117. edit. Beller.

quasi in eremo & invio euntes, viam, quæ in cœlum fert, invenire potuerint. Non igitur crimen est, habere patrem impium; sed imitari patris impietatem: & crimen est maximum, non quòd habemus parentes improbos; sed quòd illorum non agimus curam, & non offerimus omnia, quæ ab eis habemus, ut ab impietate suâ eos eruamus. Hæc autem dixi, ne turberis, dilecte, cùm audis, quòd Abraham impium patrem habuerit. Nam & Timotheus impium patrem sortitus fuit: filius enim Iudææ mulieris erat, fidelis matris; patris autem gentilis. Quòd enim pater eius manserit in impietate, & non fuerit conversus; manifestum est ex hoc. Laudans quip-
" *pe Timothei fidem Paulus sic dicit: Quæ habitavit in avia tua Loïde, &*
" *matre tua Eunice: confido autem quòd & in te. Nusquam hic patris nomen legitur. Et quare? Quia in impietate perseverans, non erat dignus, qui cum filio numeraretur. At Apostolos malos habuisse parentes, ma-*
" *nifestavit Christus, cùm dixit: Si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, fi-*
" *lii vestri in quo eiiciunt? propter hoc ipsi erunt iudices vestri. Sed nec turbet hoc, neque offendat. Nam ex hoc discimus, quòd non naturæ, sed voluntatis est, vitium, & virtus. Enimvero si naturæ esset, omnino mali malos parerent, & boni bonos. Sed quia electionis & voluntatis est, probum, vel improbum esse, iccirco sæpe malis patribus boni filii, & ignavis filiis probi patres sunt, ut non naturæ, sed voluntati, semper illa imputemus.* Hactenus Chrysostomus, quem eò, quòd locus esset longior, Latinè solùm loquentem induximus. Exemplis verò ab eo allatis possis etiam addere, quòd Iephthe meretricis erat *a* filius. Historiæ quoque profanæ suggerent nobis multos virtute præstantes; sed infami genere ortos; seu parentes, vel maiores, id aliquo turparint facinore, seu vitæ conditione. Prioris generis exemplum est in maioribus Demosthenis, si Gytonem spectemus, avum Demosthenis maternum: quippe qui Ponti oppidum, quod Atheniensium erat, hostibus tradiderit, & postilla, inimicis hanc rem obiectantibus, in Scythiam profectus sit, &, ductâ inibi uxore barbarâ, ex eâ genuerit Cleobulam, Demosthenis Pæaniensis coniugem, Demosthenis oratoris matrem: uti pluribus commemorat Suidas. Quin & Dinarchus, unus è decem oratoribus Græciæ, oratione de Harpalicis pecuniis, quæ etiamnum exstat, Demosthenem iccirco vocat impurum Scytham; & Aeschines hanc rem ei orat. περὶ παραπρεσβείας exprobrat: ut & orat. contra Ctesiphontem, quâ eadem, quæ Suidas, refert, ut ostendat, Demosthenem ab avo materno hostem Reip. exstitisse.

a Iud. c. 11.

At alterius generis, quod vitæ conditione infame sit, exemplum est

est Critheis, quæ furtivo amore gravida facta, Homerum peperit apud amnem Mellam; unde cum Mellæ filium Arnobius *a* nominat: vel, iuxta alios *b*, Meletem, unde & primò Melesigenes appellatus fuit. Nec displicet, eò filium esse fluminis nuncupatum, quia in vulgivaga Venere est confluges quędam: unde tales è conventitiis patribus natos dixit Plautus Cistellariâ *c*. Sanè & Gnathæna meretrix, cùm ab amasio milite vocata esset *lacus*, quęsivit, an non sic nominaret, quòd duo in se fluvii confluerent. Respexit simul duorum amatorum nomina, Lyci, & Eleutherii: quorum prius plurium est fluviorũ nomen: posterius autem fluminis prope Mycenas. Refert ex Aristodemo Athenæus in XIII. Alii, quia Homerus incerto patre natus erat, iccirco, ut, ab Aristotele scriptum fuisse, auctor est Plutarchus, crediderunt, eum fuisse filium dæmonis cuiusdam, ex eorum numero, qui cum Musis versari solent. Eadem ratio fuerit Herculis, de cuius natalibus vel è Plauti Amphitryone res nota est. Imò (ut fabulosa est antiquitas) Charon Lampsacenus, Athenæo teste, prodidit, poculum apud Lacedæmonios ostendi, quod Iupiter, in Amphitryonem commutatus, donârat Alcmenæ. Sed de Iove fictum, ad regendos natales. Credo, intelligendus aliquis magni nominis mœchus: quales hodieque multi in aulis supersunt humani Ioves, aut Veioves potius. Cæterùm, quia Hercules spurius fuisset, inde est, quòd, ut scribit Athenæus *d*, parasiti sive epulones Athenis in Herculano templo, cui nomen Cynosarges, ex lege quotannis unum è spuriis, spuriorúmve liberis, in ordinem suum cooptarent; qui si iure vocatus non obtemperaret, sacerdos de eo ad iudicum concilium referebat. Ab eâdem caussâ est, quòd omnes probro lecti, sacris gentilitiis à cęteris segreges, in Cynosarge rem divinam faciebant; ut discimus è Plutarchi Themistocle, & ἐρωτικῷ, itemque Demosthene contra Aristocratem. Par quoque ratio Themistoclis, quem Thressâ fuisse meretriculâ natum, autores sunt Athenæus, & Suidas. Alii tamen, eam è Caria fuisse, dicunt: uti Phanias, teste Plutarcho. Imò Halicarnassi, quæ præcipua Cariæ erat civitas, natum fuisse, à Neanthe traditum est: ut idem Plutarchus refert. Atque hanc etiam sententiam sequitur Nepos in Themistoclis vitâ. Nempe eo nothus habitus est, ut idem Plutarchus censet, quia matre natus esset peregrinâ, ac, Solonis scito, nothi omnes vocarentur, qui è matre peregrinâ, non cive Atticâ, essent suscepti. Dispar verò ratio Timothei, Atheniensium imperatoris; quẽ Ulpianus rhetor malè Cononis patrem facit; quandoquidem, ut cæteri docent scriptores, Cononis, sed ex muliere quæstuariâ, filius fuit:

a lib. 4.
b Plutar. lib de Homero.
c act. 1 sc. 1.
d lib. 6.

quod cùm ei quidam probro vertisset, dixisse aiunt; maximam quidẽ se matri habere gratiam, per quam Cononis audiret filiûs, ut Athenæus & Suidas testantur. Etiam Alexander Magnus spurius fuit; cuius ignominiæ velandæ gratiâ, Iovis se Hammonis filium dictitabat: qui fortasse fuit magus, serpentis imagine Olympiadem deludens: quemadmodum Iosephus Gorionides refert; qui & antiquis se auctoribus tuetur. Sanè ex dracone genitum esse Alexandrum, multorum opinio fuit. Vt constat ex Livio lib. xxxvi. Curtio lib. iv, vi, viii, & x. Plutarcho in Alexandro. Gellio lib. vii. cap. i. Luciano dialogo Diogenis & Alexandri. Iustino lib. xi. Solino cap. xv. Victore in Galerio Arment. Sidonio carm. ii. vers. cxxi. &c. Sed, etsi non ignoro, quod proditur *a* de admirabili draconis amore erga puellam Idumæam, tempore Herodis: tamen de dracone genitum esse Alexandrum, non magis verum est, quàm Amphissum fuisse natum ex serpente, in quem se converterit Apollo, quò cum Dryope rem haberet; ut ex primo Nicandri refert Antonius Liberalis fab. xxxii. aut Scipionem esse ex dracone natum: quod à compluribus traditum olim; uti docet Agellius lib. vii. cap. vi. aut Augustum, de quo idem vulgò creditum esse, ait Sidonius carm. ii. quemadmodum & hoc ipsum de eo Asclepiadem in θεολογουμένοις *b* scripsisse, auctor est Tranquillus *c*. Itidem, ad occultandam ignominiam natalium Aeneæ, finxere, Venerem venisse ad Anchisen, amore eius captum; quæ se Otrei, regis Phrygum, filiam esse diceret: ut est in hymno Homerico *d*. Romulus etiam, ut Ausonius quoque innuit epigr. xxii, non sine probro lectus fuit: unde ad Martem genus referebat; qui, credo, personatus miles, aut sacerdos Martis, erat. Quare haut mirum, quòd neq; eius, neque fratris Remi, cognomen sciatur: ut spissus sit error Varronis, qui simplici horum nomine adductus, ut Valerius Probus scriptum reliquit, putavit, veteres Romanos unicum duntaxat nomen habuisse: quem multi fuere eâ in re secuti. Adulterio quoque natus Arturius Rex Britanniæ verissimus, ac fortissimus: ne quis fictum putet à Galfredo Monæmuthensi; licet multa fabulosa historiæ eius irrepserint: quod & fatetur Ioannes Lelandus, assertione adversus, non modò Polydorum Virgilium, sed etiam Guilielmum Parvum, sive Neubrigensem: cui sanè hoc minùs habendum fidei, quòd & ipse fabulas non paucas historiæ suæ Anglicæ interserit. Et quis nescit, Guilhelmum Conquæstorem, unde Angliæ reges, illegitimo fuisse thoro natum? aut quem fugit, Hispaniæ, ac Lusitaniæ reges, ab nothis descendere? Quid quòd, teste Didymo *e*, olim neutiquam fuerit ignominiosum nothi

a Ælian. lib. 6. Hist. Animal. cap. 17.

b rerum divinarũ commentationibus.

c August. cap. 94.

d hymno in Venerem.

e in Hom. Il. ϑ.

nothi cognomen? Certè Agamemnon Teucrum laudans ait: ὅ σε νόθον περ ἐόντα κομίσσατο ᾧ ἐνὶ οἴκῳ: *Teque, nothum quamvis, propriâ suscepit in æde.* De quo nonnihil, & aliis huius generis, vide apud Alciatum lib. x. Παρέργ. Iuris cap. VIII. Denique, si exemplum è sacris petamus, ex incesto Iudæ concubitu cũ Thamara, nuru suâ, natus est Perez *: unde Reges Iudæ originẽ trahunt, ac Christus ipse secundũ carnem.

XV. QUOMODO A GENERE VITUPEREMUS.

SIN vituperationem instituamus, plurimùm momenti habet, quo quis genere ortus dicatur. Notum illud, Κακοῦ κόρακος κακὸν ᾠόν *a*. & senarius iste: Οὐκ ἂν γένοιτο χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός *b*. & hoc Theognidis, quod & ipsum in proverbium abiit:

Οὔτε γὰρ ἐκ σκίλλης ῥόδα φύεται, οὐδ' ὑάκινθος *c*.

Cui adsidet illud Venusini vatis *d*:

----- Neque imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Poëtæ etiam, quia ferè mores parentum sequantur liberi, dicere solent, homines immites ac sævos, natos esse è mari, aut saxis, aut esse eos leænæ partum. Unde sic Patroclus ad Achillem, Iliad. Π.

Νηλεές· οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεύς *e*,
Οὐδὲ Θέτις μήτηρ· γλαυκὴ δέ σ' ἔτικτε θάλασσα,
Πέτραι τ' ἠλίβατοι, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηνής.

Ariadna itidem hoc pacto Thesea compellat, apud Catullum *f*;

Quænam te genuit solâ sub rupe leæna?
Quod mare conceptum spumantibus exspuit undis?
Quæ Syrtis, quæ Scylla vorax, quæ vasta Charybdis?

De amore similiter Thocritus idyll. Γ, & Maro in Pharmaceutriâ: uti & apud eundem Dido de Aeneâ. Ac Tibullus *g* quoque, ut dominam ab immiti animo abducat, sic eam affatur:

Nam te nec vasti genuerunt æquora ponti,
Nec flammam volvens ore Chimæra fero,
Nec canis anguineâ redimitus terga catervâ,
Cui tres sunt linguæ, tergeminumque caput,
Scyllaque virgineam canibus submista figuram,
Nec te conceptam sæva leæna tulit.

Idem *h* etiam hunc in modum minitatur iis, qui tegere nesciunt furta sua Venerea:

Nam fuerit quicunque loquax, is sanguine natam,
Is Venerem è rabido sentiet esse mari.

* Gen. 38.
a Mali corvi malum ovum.
b Ex patre pravo nemo nascitur bonus.
c haut namque è scilla rosa nascitur, aut hyacinthus.
d od. 4. lib. 4.
e O immitis, non utique tibi erat pater eques Peleus, Neque Thetis mater: sed glaucum te peperit mare, Petraque prærupta, quia animus tibi est immitis.
f Carm. de nuptiis Pelei & Thetidos.
g lib. 3. eleg. 4.
h lib. 1. eleg. 2.

XVI. DE LAUDE SEXUS, AC PARTICULATIM DE IIS, UNDE LAUS MULIERUM PETITUR.

HACTENUS de illis vidimus, quæ vitã antecedunt. At in vitâ ipsâ primò considerandus est sexus. Nam satis convenit, longè feliciorem esse viri conditionẽ: unde & gratior is sexus parenti esse solet. Quamquã subinde illud non tam ob præstantiam eius fiat: quàm aliâ de causâ, quam indicat nobis Ligdus apud Ovid. IX. Met. Fab. XII:

Quæ voveam, duo sunt: minimo ut relevere dolore,
Utque marem parias. Onerosior altera sors est,
Et vires fortuna negat.

Onerosiorem vocat, non ob educationem, sed ob dotem parandam.

Aliæ autem virtutes commendantur in viro, alię in muliere. Ac hę quidem laudantur à formâ, proceritate, pudicitiâ, modestiâ, liberali nec sordido operandi studio, rei familiaris peritiâ, amore mariti, prudentiâ in liberis educandis. Inprimis verò cõmemorari & exaggerari debẽt, siqua fuerint, quibus sexum superarint: sive ea ad virtutes pertineant dianoëticas, ut linguarum peritia, ac egregia eruditio: sive ad morales, uti prudentia virilis, magnanimitas, aliæque virtutes heroicæ. Sunt & alia in feminis consideranda, quorum tractatio cognoscitur ex iis, quæ universè de utroque sexu deinceps dicturi sumus.

XVII. DE LAUDATIONE AB NATIVITATIS VEL *infantiæ ominibus. item à nomine, quod impositum est.*

POST sexum commemoramus, partim nomen, quod non rarò nos rei alicuius singularis admonet: partim omina, atq; auguria, non illa, quæ fuere ante nativitatem, de quibus superiùs vidimus: sed siqua nativitatem, vel etiam infantiam illustrarint. De ominibus, ut de his priùs videamus, argumẽto sit, quòd parvuli Midæ cunabulis formicę grana tritici congerebant; ut apud Aelianum legimus lib. XII. Var. Hist. cap. XLV. nempe eo, ditissimum fore, significabatur; ut etiam est apud Saresberiensem Policratici lib. I. cap. XIII. Ibidem refert Aelianus, Pindarum infantem, expositum, melle pro lacte esse nutritum: & labiis Platonis, cum in cunis esset, apes mel affudisse. Notum etiam Socratis somnium de eodem Platone, sed adolescentulo; quod Laërtius refert. De apibus verò similia suppetunt exempla. Nam ab apibus ipsis nutritus dicitur Iovis & Othreidis filius, cui ex re Melitæo nomen fuit: ut est apud Antonium Liberalem in Metamorphosi fab. XIII. Ac, ne gentilium nugis insistam, B. etiam Ambrosio os dicitur * ingressum apum examen, atq; exiens in altum se sustulisse, paternos & aliorum,

** Paullinus in vita Ambrosii, apud Suriũ Tom. 2.*

aliorum, qui forte aderant, visus eludens. Paullinus *a* id præsagium interpretatus est de eius sermonis ac scriptorum favis; quibus animos hominum pavit, atq; ad cælestia erexit. Nascente *b* Ioanne Pico, Mirandulæ principe, visa orbicularis flamma adstare supra caput parientis; sed mox evanescens. Per figuram perfectissimam multi intellexere intellectus perfectionem: per flammam, igneam animi vim ac cælestem facundiam: quod citò evanuerit, brevitatem vitæ portendisse, haut ab vero abludit. Etiam in Ludovico, Pannoniæ rege, Ladislai filio ex Maria Maximiliani nepte, omen futurorum visũ fuit, quòd cùm in lucem ederetur, nulla corporis pars tegeretur cute, quæ tamen medicamentorum ope postea accessit. Unde coniecturam fecere, nudationem corporis notare nudationem imperii. Simile omen traxere ex nomine. Nam cùm eum pater Iulium vocare statuisset: mater, quæ è terra Gallia erat, obtinuit, ut suæ gentis nomine vocaretur. Ergo neglectus eius nominis, quo usus is fuerat, qui prima eiusce imperii fundamenta jecerat, visa est multis portendere imminutionem regni. Cui opinioni eventus respondit. Nam prœlio à Solymanno victus, dum fugâ sibi consulit, amne submergitur: hostis verò, fortunâ usus prosperâ, etiam Budam occupavit. Sed hic nomen tristis omen eventus fuit. Addam aliud, sed lætius. Galleacius, Matthæi Magni filius, cùm forte puer in multo gallorum cantu apertis oculis altè vagiisset, à matre Burrâ ioco appellatus fuit Galleacius: quod nomen, cùm ab ancillis sæpius repeteretur, neque pater abnueret, tanquam ab ave Martiâ, militari augurio accepto; & nomen retinuit, & primus familiæ intulit; ut scribit P. Iovius. Et sanè vetus illud est, ut nomen bonæ, vel adversæ fortunæ præsagium existimetur. Rectene, an secus, disserit Brodæus lib. VII. Miscell. cap. V. Vide etiam Heraldum in Martialis lib. IV. epigr. XI.

a ibidem.

b Franciscus Picus in vita patrui.

XVIII. De corporis laudibus, ac inprimis de forma.

HINC videndum de iis, quæ ad corpus attinent. Ut quod nonnullis sint ingenitæ corporis notæ. In Seleucidis expressa fuit anchora: in Augusto Capricorni sidus: in Thebanis, qui Sparti dicebantur, lancea: ut est apud Dionem oratotione IV. de Regno. Sed hæc paucorum sunt. In cunctis verò spectandæ hæ corporis dotes; sanitas, robur, agilitas. Nam ut ait poëta Satyricus *: *Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.* Nec formæ levis est gratia. Quid mirum? quando, ut Lucianus docet περὶ τ͂ οἴκυ, alliciendi ea vim in mutis etiam animantibus habet, ac rebus inanimis: quanto magis in hominibus?

* *Iuven. sat. 10.*

bus? Itaque Tertulliano lib. de cultu feminarum cap. 11. decor vocatur *felicitas corporis, divinæ plasticæ accessio, & animæ aliqua vestis urbana.* Præcipue autẽ cõmendabilis est in sequiori sexu. Afranius in Fratriis:

Formosa virgo est. Dotis dimidium vocant
Isti, qui dotes negligunt uxorias.

Quomodo ea à variis corporis partibus in hoc sexu instituatur, in Aspasiæ laude à forma ostendit Aelianus lib. XII. Var. Hist. cap. 1. Etiam Aristænetum adi epistolâ primâ.

Neq; ea in juvene contemnenda. Cuius rationẽ Plinius in epistolis *a* scitè adfert *Debet*, inquit, *hoc castitati puellarum quasi præmium dari.* Imò & in viris commendatur. Quomodo Nepos Alcibiadem laudat, quòd fuerit *omnium ætatis suæ multo formosissimus.* Iccirco Athenis ad vultus Alcibiadis effixere Hermas, sive Mercurios: ut auctor est Clemens Alexandrinus in προτρεπτ. & ex eo Arnobius in Sexto. Atque idem apud Aristænetum legas epistolâ XI. Etiam Ariobarzanes, tum ob insignem corporis formam, tum propter animum præclarũ, rex electus fuit apud Armenios: ut ait Tacitus in 11. Annal. Aristocrates item, dux Rhodiorum, Suidâ teste, quòd vultui inesset dignitas ac veneratio, visus est dignus principatu. Nec Scipionem Africanum, ab hac laude in vitâ eius commendare dubitat Plutarchus. Imò (ne longior sim) in Scripturis *b* etiam David prædicatur, ut pulcher adspectu, & facie decorâ.

a lib 1. epist 14.

b 1. Sam. 16.

Et sanò nihil præclarius est, quàm formosa anima in formoso corpore. Optimè Maro *c*: *Gratior est pulchro veniens è corpore virtus*: quem versum immeritò censoriâ virgulâ notavit Seneca Epist. LXVI. Certè, ut apud Heliodorum lib. IV. Αἰθιοπ. ait Calasiris, ἐπαγωγικόν τι καὶ πρὸς τὴν ὁρώντων εἰς εὔνοιαν τὸ κάλλος, *quandam ad conciliandã aspicientium benevolentiam vim habet pulchritudo.* Ac propterea Carneades formam nominabat ἀδορυφόρητον βασιλείαν, *regnum absque satellitio*: nempe quia, quod vult, persuadet citra violentiam. Neque formæ venustatem insuper habuit Plato. Cuius illud 11. de leg. Λέγεται γὰρ, ὡς ἄριστον ὑγιαίνειν, δεύτερον δὲ καλλὸς, τρίτον δὲ πλοῦτος. *Aiunt enim, potissimum esse valetudinem, proximum formam, tertium divitias.* Quo loco Philosophus respicit ad consuetudinem veterum, quã Scholio cani solebat, teste ipso Platone in Gorgiâ; Ὑγιαίνειν μὲν ἄριστον, τὸ δὲ δεύτερον καλὸν γενέσθαι, τρίτον δὲ πλουτεῖν ἀδόλως *d.* Quomodo verò quis ab hisce commendari possit, ostendit Marinus Neapolitanus, libro, quo Procli, præceptoris sui, vitam conscripsit. Ac in viro quidem dignitatem oris, ut Agrætius etiam observat; in femina autem venustatem commendamus. Cic. 1. Offic. *pulchri-*

c 5. Æn.

d *optimũ quidem, sanũ esse; secundũ verò, esse pulchrũ; tertium autem, absq; dolo esse divitem.*

Pulchritudinis genera duo; unum virile, quam dignitatem dicimus; alterum muliebre, quam venustatem appellamus. Itaque in Oratore perfecto utrumque coniunxit: *Vultus verò*, inquit, *qui secundum vocem plurimum potest, quantam affert, tum dignitatem, tum venustatem!* Cui tanti res erit, videre etiam possit, quæ de forma adducit Realinus Annotationum cap. XIV. & Muretus Variarum Lect. lib. III. cap. II.

XIX. De laudatione staturæ, vel proceræ, vel exiguæ, et quomodo ab eadem aliquis vituperetur.

AD formam quoq; pertinet statura, quæ vel exigua est, vel grandis, vel media. Exigua, quæ & brevis, vel exilis dicitur, erat in Tydeo, & Conone. Grandis, quam Livius eximiam, Suetonius eminentem nominat, fuit in Aiace. Media Plauto vocatur commoda, Livio militatis: ac Romanâ æstimatione senûm erat pedum: vel certè quinûm, & denarûm unciarum: ut constat ex Vegetii lib. I. cap. V. Unde liquet, staturam Augusti, non multum abfuisse à mediâ; si verè tradiderat libertus eius Marathus, habuisse quinos pedes, & dodrantem. Sed breviorem fuisse, non obscurè innuit Tranquillus *a*. Qui cùm alibi *b* Tiberium ait staturâ fuisse, quæ iustam excederet, satis indicat, fuisse plusquam senûm pedum. Sanè septipes Sidonio quasi giganteæ staturæ videtur: ut ostendit Casaubonus in Sueton. lib. III. cap. LXVIII: ubi plura hâc de re disserit.

a in Aug. cap. 79.
b in Tib. cap. 68.

De staturâ ita Aristot. lib. IV. Nicom. cap. III. Ἐν μεγέθει γὰρ μεγαλοψυχία, ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος ἐν μεγάλῳ σώματι. Οἱ μικροὶ δ' ἀστεῖοι καὶ σύμμετροι, καλοὶ δ' οὔ. h. e. *Magnanimitas enim in magnitudine, sicut & pulchritudo corpore in magno est. Parvi verò, urbani quidem sunt, & membris commensum habentibus, sed non pulchri.* Idem *c* tradit, in quâdam Æthiopiæ parte, regna deferri ad eos, qui magnitudine cæteris præstant: à quo more non abludit, quòd Strabo *d* scribit, in Meroë insulâ reges designari, qui aut robore, aut formâ, aut opibus, aut virtute alendi pecora, reliquis antistant. Etiam Archidamus rex, ut traditum Plutarcho *e*, à Laconibus suis pecuniâ multatus fuit, quòd parvam duxisset uxorem, eoque generaturus foret οὐ βασιλέας, ἀλλὰ βασιλίσκους *f*. Sulpicius Severus lib. I. sacræ historiæ ait de Saulo: *Hic ex tribu Benjamin, Cis patre ortus, modestus animi, formâ excellenti erat: ut meritò dignitas corporis dignitati regiæ conveniret.* Itidem Florus de Pseudophilippo: *Regiam, & regium nomen animo regio implevit.* Et Nepos in Iphicrate, ac Capitolinus in Pertinace, staturam proceram vocant imperatoriam. Qui loquendi modus à vulgo originem traxit: ut Tacitus etiam indicat lib. I. Histor. *Ipsa ætas Galbæ, & irrisui, & fastidio erat,*

c lib. 4. Polit. c. 3.
d lib. 17.
e initio libelli de Educatione puerorũ.
f non reges, sed regulos.

erat, assuetis iuventæ Neronis, & imperatores formâ ac decore corporis (ut mos est vulgi) comparantibus. Sanè vulgi caussâ etiam Augustus, sicut in eius vitâ ait Tranquillus *a*, *calceamentis usus altiusculis, ut procerior, quàm erat, videretur.*

At iis, qui exiguæ sunt staturæ, favet dictum Caphesiæ *b* tibicinis; qui, cùm discipulum reprehendisset tibias intentiùs inflantem, addidit plæclarè, οὐκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ εὖ κείμενον, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ μέγα *c*. Autor Athenæus lib. XIV. philosophantium in conviviis. Vsurpavit id apophthegma Demosthenes, qui, ut apud Stobæum *d* legimus, θεασάμενός τινα δημαγωγὸν ἀφυῆ μέγα βοῶντα, ἔφη, ἀλλ' οὐ τὸ μέγα εὖ ἐστι· τὸ δ' εὖ μέγα *e*; Eodemque usum Zenonem, scribit Laërtius. Sed & Hylas, cùm Agamemnonem repræsentaturus, in primores se pedum digitos sustulisset; reprehensus est à Pylade præceptore, (eo, quo auctore inprimis pantomimorum ars cœpit *f*,) σὲ, inquiebat, μακρὸν, οὐ μέγαν ποιεῖς *g*: ipse verò à populo iussus idem saltare canticum, expressit meditabundum; nihil magis ratus magno duci convenire, quàm pro omnibus cogitare. Autor Macrob. lib. II. Saturnal. cap. III. Hippomachus quoque, nobilis alipta cùm videret, maximum quemque inprimis commendari, ut pugilem à naturâ factum: Rectè, inquit, sentiretis, si corona ex alto quodam loco auferenda esset: nec enim parum iste idoneus foret. Refert inter alios Arsenius, Monembasiæ archiepiscopus, in apophth.

Quin exigua statura facit interdum ad admirationem. Notum illud Homericum Iliad. E: Τυδεύς τοι μικρὸς μὲν ἔην δέμας, ἀλλὰ μαχητής. Hinc Fabius lib. III. cap. IX. *Interim confert admirationi multum etiam infirmitas; ut cùm idem Tydea parvum, sed bellatorem dicit fuisse.* Et poëta Ithyphallicus: *Vtilior Tydeus, qui, siquid credis Homero,*

Ingenio pugnax, corpore parvus erat.

Ac Homeri exemplo Statius Papinius primo Thebaidos vers. CCCCXVII: ---- *Totosque infusa per artus*

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Item Menander Protector Byzantius, qui Agathi historiæ suam subtexuit, Sapiram militem ait, corpore fuisse Tydea; animo plusquã Tydea, quippe Herculi parem. Eunapius etiam, in vita Iamblichi, retulit, Alypium, exercitatissimum Dialecticum, fuisse corpusculo adeò exiguo, ut paullo tantùm maius foret, quàm cubitale, aut pygmæi; potuisseque, siquis intueretur, videri animam, aut spiritum. Atque ἐπιφώνημα pulcrum addit, quod apponam, non prout legitur vulgo;

a cap. 73.
b Sic Athenæus vocat. Sed Plutarcho in Apophthegmatis est Καφισίας, eidem in Pyrrho est Καφισιός. De quo Leopardus lib. 9. cap. 21. & Casaubonus Animadvers. in Athenæũ lib. 8. cap. 3.
c non in magnitudine sita rei bonitas, sed in bonitate magnitudo.
d serm. 4.
e cùm vidisset ineptũ quendam Oratorẽ magna voce concionãtẽ, dixit, non quicquid magnum, id bonũ, sed quicquid bonum, id magnum.
f Zonaras lib. 1.
g longum, non magnum te efficis.

vulgo; ſed ut cenſeo corrigi oportere: Οὕτω τὸ φθειρόμενον οὐκ ἐπέδωκεν [a] εἰς μέγεθος, ἀλλ' ἀπανηθὲν εἰς τὸ θεοειδέστερον: *uſque adeò, quod obnoxium erat corruptioni, non mole creverat, ſed in divinam abierat naturam.* Atque hoc ipſum illuſtrat eo, quòd dixerat Plato, corpora divina eſſe diverſa ab iis, quæ ſunt animis circumfuſa: unde colligit Eunapius, videri poſſe, Alypium in animam immigrâſſe, à qua, tanquam à Deo, detineretur poſſidereturque. Quamobrem verum non videtur, quod Ariſtoteles in Nicomachiis ſcripſit, τὸ [b] κάλλος ἐν μεγέθει εἶναι. Sanè in antiqui lapidis epigrammate legas:

Corpore in exiguo rès numeroſa fui.

Quodque divinus poëta dixerat de apibus:

Ingentes animos anguſto in pectore verſant;

idem hominibus aptare liceat. Vti & formæ hominum accommodare poſſumus, quod Libanius ait de aulâ Senatus, οὐ μεγάλη μὲν, καλὴ δέ. *non magna quidem, ſed pulcra.*

a In Plantiniana & Commeliniana eſt ἰδοῦσα, ut & mox ἀπαντηθέν.

b pulchritudinè ac magnitudine eſſe poſitam.

Vituperare etiam ab utrâque licet staturâ; inprimis, ſi ludicra ſit materies. Nam ſi quis fuerit longus, ſtultorum eam ſtaturam dicemus. Sanè Ariſtophani *μέγας*, Catullo *longus*, accipiuntur pro homine bardo ac bliteo: quâ de re etiam quarto agam libro. Sin aliquis ſit exiguus, hinc malitiei arguere poterimus. Certè aureo ſeculo, quo probitas vigebat, eminens ac prolixa erat hominum ſtatura; quæ cum virtute paullatim decrevit. Hinc Iuvenalis ſat. xv:

Incipiunt torquere domeſtica ſeditione
Tela: nec hunc lapidem, qualeis & Turnus, & Aiax,
Vel quo Tydides percuſſit pondere coxam
Aeneæ: ſed quem valeant emittere dextræ
Illis diſſimiles, & noſtro tempore natæ.
Nam genus hoc vivo iam decreſcebat Homero.
Terra malos homines nunc educat, atque puſillos.

Atque hanc ſententiam firmant, quæ de heroicorum cadaverum magnitudine adducit Phlegon Trallianus libro de Mirabilibus: item è iunioribus Hieronymus Magius in Miſcellaneis: ut mittam cæteros.

Quomodo autem occurri iis debeat, qui aliquem ob breviculam vituperant ſtaturam, Nazianzenus docebit epiſtola CLV. Eſt ea ad Nicobulum, qui uxori ſuæ Gorgoniæ, è Gregorii ſorore natæ, exprobrabat ſtaturam exiguam.

XX. QUAM INIRE IN LAUDANDO VIAM POSSIMUS, SIQUIS FUERIT DEFORMIS.

QUOD siquid vitii manifestarii offuscârit corporis honorem: vel id præteribimus, vel dicemus, naturam vitium habitudinis, dotibus animi compensâsse. Ita inquit Aristoteles apud Athenæum lib. XV: Τοὺς τὴν ὄψιν ἀμόρφους ἀναπληροῖ ἡ τοῦ λέγειν πιθανότης. *In iis, qui adspectu sunt deformes, vitium hoc supplet facultas dicendi ad persuadendum accommodatè.* Et Sappho apud Ovid. epist. ad Phaonem:

Si mihi difficilis formam natura negavit;
Ingenio formæ damna rependo meæ.

Quod Sapphus iudicium de se confirmant Maximi Tyrii verba. qui cum Sappho vocâsset pulchram, subiungit: οὕτω γὰρ αὐτὴν ὀνομάζων χαίρει Πλάτων, διὰ τὴν ὥραν τῶν μελῶν, καί τοι μικρὰν οὖσαν καὶ μέλαιναν. *Sic enim vocare eam amat Plato ob membrorum aptam compositionem, quantumvis exigua foret, ac nigra.* Lysander etiam erat *exiguus, & claudus altero pede:* ut in vitâ eius ait Nepos. Huc pertinent quoque Leonidæ versus sub personâ Epicteti: quo deceptus, eos Epicteti ipsius esse, putavit Gellius *a*:

a lib. 2. cap. 18.

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρὸς,
Καὶ πενίην Ἶρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.
Servus Epictetus mutilato corpore, & Irus
Pauperie vixi; at charus eram superis.

Ac par propemodum sors seculo nostro fuit M. Antonii Bonciarii: quo de vide summum virum, veterem condiscipulum nostrum, Erricum Puteanum, in consolatione Cæcitatis.

Illud quoque argumento est, quàm neque ad laudem, neque vituperationem, forma pertineat, quòd Iuno apud Homerum, blandiens Vulcano, eum κυλλοποδίωνα sive claudum appellat. Quòd item Hector, Paridi convicians, pulcritudinem eius referre non veretur. Vide de his differentem Muretum undecimo Var. Lect. libro cap. X. Quin, ut inquit Arbiter, *Raram facit misturam cum sapientia forma.* Dicere quoque liceat, Deum sapientissimè noluisse in unum conferre omnia, ne homo nimio esset typho inflatus: interim grande esse scelus, ob vitia, quibus Deus hominem insignivit, quempiam ridere, ac ludum facere: atque adeò id facinus in clerico anathemate vindicari, LVI canone eorum, qui Apostolici dicuntur. Vel dicemus, corporis πλεονεκτήματα *b* citò deflorescere; unde Socrates formam appellabat exigui temporis tyrannidem: nec ea periculi esse exper-

b prærogativas.

expertia, cùm multi formâ conspicui tandem cogantur dicere, εἴθ' ὤφελε τὸ κάλλος, ὅ με διώλεσε, κακῶς ὀλέσθαι a. *Vtinam malè perisset forma, quæ me malè perdidit.* Quicum convenit illud Helenæ apud Euripidem b, καλὸν τὸ δυστυχές c. Vnde & Theocritus, non Syracusius ille, sed Chius, formam vocabat eburneum detrimentum: quia adspectu quidem iucunda sit; sed multis multorum fiat malorum caussa. Atque id egregiè etiam Iuvenalis nos docet sat. x:

Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipsa habuit. cuperet Rutilæ Virginea gibbum
Accipere, atque suam Rutilæ dare, filius autem
Corporis egregii, miseros trepidosq́ parentes
Semper habet. Rara est adeò concordia formæ,
Atque pudicitiæ. Quibus similia ibidem legas. Tertullianus quoque, libro de cultu feminarum, ait, decorem naturæ, esse invitatorem libidinis. Nec vanè vanissimus miles apud Plautum d, *Nimia est miseria, pulcrum esse hominem nimis.*

a Galenus ἐν τῷ προτρεπτικῷ. b in prolog. Hel. c Quod pulchrum, idem est infelix. d Mil. glor act. 2. sc. 1.

XXI. In vitio corporis ad laudem, vel solatium, pertinere, quod aliqui magni nominis similiter fuere affecti: quod particulatim ostenditur de cæcis, unoculis, eunuchis, & claudis.

DICERE etiam possumus, aliquem partem malè affectam cum Diis, aut viris clarissimis, habuisse communem. Non hoc neglexit doctor ille nequitiarum. Ut cuius sit in secundo de arte:

Si pæta est, Veneri similis; si flava, Minervæ.

Eadem igitur instituenda ratio, si quis facie improbâ, vel si quis cæcus, aut unoculus, aut eunuchus, aut claudus, aut aliâ quâvis corporis labe insignitus. Illustris de cæcitate locus est apud Tullium in v. Tuscul. quæst. ubi in eâ nihil mali esse, ac sine oculorum sensu beatum quempiam esse posse, ostendit exemplo Antipatri Cyrenaici, Appii, C. Drusi, Cn. Aufidii, Diodori Stoici, Asclepiadis Eretriaci Philosophi, Democriti, Homeri, & Tiresię auguris: qui, licet cæcus, solus sapere apud inferos dicitur, circumvolantibus cæteris, tanquam umbris. De Democrito vide sis Gellium lib. x. cap. xvii. Homerum verò cæcum fuisse, scribit & Herodotus, ac Plutarchus in Homeri vita, & Christodorus Thebanus lib. v. ἀνθολόγ. Quin ipse de se Homerus id testatur hymno in Apollinem. Scio, Athenæum e addubitare de hymnorum auctore. Sed Pausaniam huic opponimus, qui tres versus, tanquam Homericos, citat ex hymno in Cererem, qui hodie

e lib. 1.

non exstat. Imò ipsum, quem dixi, hymnum in Apollinem Homero quoque adiudicat gravissimus auctor Thucydides lib. III. ne cum Fulvio Ursino *a*, & aliis nonnullis, interpretis Pindarici *b* auctoritate moveare, qui eum tribuit Cynætho Chio rapsodo; de cuius cæcitate nihil à quoquam scriptum invenimus. Est verò is versus, qui auctor nobis fundusque huius rei est;

Τυφλὸς ἀνὴρ, ναίει δὲ Χίῳ ἔνι παιπαλοέσσῃ.

Nec dubium, quin octavo quoque Vlysseæ sese depingat sub personâ Demodoci cytharœdi, cui ait bonum cum malo datum divinitus: nam orbatum fuisse visu, at insignem fuisse arte musicâ. Quare audiendus non est Artemidorus, qui lib. I. ὀνειροκριτικῶν vult, Homerum cæcum tradi, quòd, qui poëmata scribunt, multa egeant quiete: ideoque & bonum significare, si Poëta somniet, se cæcum esse. Falsus quoque Hesychius Illustr. qui cæcum ait dictum, quòd non sint oculi eius ullis victi cupiditatibus; quod & apud Suidam est. Non tamen à nativitate luminibus captus fuit, (hoc qui putet, eum omnibus sensibus orbatum esse, ait Velleius lib. II.) sed iam ætate grandis, sive morbo, sive senio, in hoc incidit infortunium; ut ostendit Brodæus lib. V. cap. IX. Miscel. At B. Hieronymus in Chronicis scribit, virum doctissimum, Didymum Alexandrinum, præceptorē suum, etiam à quincto nativitatis anno fuisse cæcum. Vide eundem epist. ad Pammach. & Oceanum, quæ incipit, *Schedulæ:* item catalogo illustrium scriptorum. De nostri etiam seculi homine ita Genebrardus in Chronico ad an. CIƆ IƆ LV. *Robertus Mancop, Scotus, à puero cæcus usque eò in literis profecit, ut Theologiæ doctor Romæ creatus, Archiepiscopus Armacanus, deinde legatus à latere in Hiberniā fieret.* Item Franciscus Salinas Brugensis, qui de Musicis Latinè & eleganter adeò scripsit, ut palmam præripuerit cæteris, ab octavo ætatis anno cæcus fuit: ut apud And. Schottum lego ad Procli Chrestomathiam *d*. Plura cæcorum illustrium exempla suggeret Claudianus Mamertus lib. III. de statu animæ. Vide & orationem, qua se iam cæcum solatus Passeratius: item libellum elegantem & disertum Errici Puteani, quo consolatus cæcum Gripium, Geldriæ cancellarium.

A cæcis venio ad μονοφθάλμους, quo non *unoculos* modò Latini dicunt; sed etiam *luscos*, aut *coclites*. Ita Horatium in prælio alterum amisisse oculum, atque ex eo *coclitem* dictum, ex quincto Dionysii Halic. discere est. Etiam Philippus Amyntæ, pater Alexandri M., & Antigonus, Hannibal, ac Sertorius, unoculi fuere: ut testatur Plutarchus initio vitæ Sertorii. Hinc de Hannibale Iuvenal. sat. X.

a in Virgilio cum aliis collato ad Georg. 2.

b *in Nem od. 2.*

c *Cæcus vir, habitat autem in Chio saxosa.*

d *pag. 44. 45.*

Cum

Cum Gætula ducem portaret bellua luſcum.

Frigore in Alpibus alterũ pérdiderat oculum, ut poſt Liviũ, & alios, prodit vetus Iuvenalis ſcholiaſtes. Quod verò mox ſubjicit idem, fulminis ictu viſũ perdidiſſe, id oſtendit, quàm multa à malâ manu huic interpreti ſint adſuta. Philippum, quòd luſcus foret, præ ſtudio laudis & honoris, ſuſque deque tuliſſe, ait Demoſthenes. Atque id eorum firmat ſententiam, qui pugnando aiunt oculum perdidiſſe, cùm Methonam, Magneſiæ oppidum, obſideret; uti ſcribit Solinus cap. XIV. & Iuſtinus lib. VII. At Plutarchus oculo privatum ait, cùm per rimam conſpiceret Deum cum Olympiade concumbentem. Sertorium etiam iſto corporis quaſi dehoneſtamento lętatum fuiſſe, tradit Salluſtius: quod tamen ultra naturæ modum humanæ eſſe, exiſtimabat T. Caſtrutius, ut eſt apud Agellium lib. II. cap. XXVII. Candace quoque (id Æthiopum reginæ nomen eſſe, alibi diximus) planè virilis animi femina, altero erat oculo orbata; ut auctor eſt Strabo lib. VII. E philoſophis itidem unoculus fuit Timon: uti & diſcipulus eius, Dioſcorides Cyprius: quemadmodum Laërtius teſtatur in vita Timonis.

Neq; eunuchũ celebraturo deficient argumenta: ſive prima Semiramis viros exciderit, ut eſt apud Ammianũ Marcellinũ: ſive id Perſarum inventũ eſt, ut Petronius in Satyrico ait, & Stephanus in Σπάδα. Utramq; verò opinionem iunxit Claudianus primo in Eutropiũ libro *a*. De his ita Tacitus lib. VI. Annal. *Et proximus his Abdus, ademtæ virilitatis. Non deſpectum id apud barbaros, ultroque potentiam habet.* Ubi potiſſimum reſpicit Perſas. Nam, apud eos, ut auctor eſt Plinius lib. XIII. cap. IV, regnavere aliquando ſpadones: quos *bagoas*, vel *bagoos* vocabant. Vide Diodorum Sic. lib. XVII. & Plutarchum in poſteriori de fortuna Alexandri. Atq; idem confirmant *b* Theophraſtus, Ovidius, Aelianus. Cyrũ etiã ſpadones habuiſſe σωματοφύλακας *c*, auctor eſt Xenophon libro ſeptimo Κύρȣ παιδ. qui & ſub libri finẽ multa de eorũ fidelitate & utilitate refert. Philetærus, qui Pergamenum condidit principatum, eunuchus fuit: ut, præter alios, tradit Lucianus in Macrobiis. Eutropiũ mitto, poſtquam præclarè ab eo geſta obſcuravit Imperatorũ damnatio, & tot ſcripta eã conſecuta, præcipuè duo libri Claudiani. Narſes quoque, qui Francos devicit, ac indomitos Gothos, & invictum Totilam omnibus ferè prœliis, & univerſo tandem bello ſuperavit; non gracilis modò, ac puſillus erat; ſed, quod maximè miſerum probroſumque hoſtibus videbatur, eunuchus.

a *ver. 320.*

b *Vide Hermolaũ Barb. Caſtigat. in Plin. lib. 13 cap. 4. & Paullum Leopardũ lib. 4. cap. 24.*

c *corporis cuſtodes.*

Sacerdotes itidem variis in locis non alii, quàm eunuchi. ut

Aegyptii, quemadmodum ex Anaxandride Athenæus refert lib. VII. item Dianæ Ephesiæ, ut est apud Strabonem lib. XIV. Atque idem de Atheniensium Hierophantis prodit Hieronymus lib. I. adversus Iovinianum. Pluraque huius generis congessit Ioannes Filesacus Selectorum lib. I. cap. XI. Vbi etiam exponit, quâ mente Noë Eunuchus vocetur à Theophilo lib. III. ad Autolycum. Nempe, quòd post diluvium opere abstinuerit maritali, ut est apud Chrysostomum homil. XXIX. in Genesin. Quamquam Hebræi id non tam continentiæ amore factum prodant, quàm Chami carmine magico: alii autem utrumque inficientur; &, à diluvio etiam liberos genuisse, existiment: ut ψευδοβολιμαῖος ille Annii Berosus lib. XIV, Nauclerus in Chronicorum prologo, itē generat. XI. & XVI, Caietanus commentatio in cap. IX. Genes., Augustinus Torniellus in Annalibus suis. Ac plerique horum arbitrantur, unum è filiis istis Mosi præteritis fuisse Tuisconem, Germanorum parentem. Sed repugnant hisce omnibus verba Mosaica *a*: *Tres isti filii sunt Noë, & AB HIS disseminatum est omne genus hominum.* Vnde clarè evincitur, sive Noachus opere abstinuerit maritali, indeq; enuchus dictus sit; sive etiam liberos genuerit: saltem ab tribus Noachi liberis, Mosi memoratis, homines omnes originem ducere. Fuere & eunuchi eruditione illustres: de quibus Savaro ad Sidonii lib. I. epist. VIII.

a cap. 9. Genes.

Ad claudos nunc accedamus. Qualis inter Deos Vulcanus ἀμφιγυήεις *b*: in hominibus Philoctetes. Unde Timocles Comicus de Tragœdiæ utilitate differens, cùm cœcos dixisset solatium capere ex Oedipo, orbos ex Niobe, subdit *c*,

Χωλός τις ἐςί; τὸν Φιλοκτήτην ὁρᾷ.

Est claudus aliquis? Is Philoctetem videt.

Claudus quoque, ut Pausanias *d* narrat, Medon fuit, Codri Regis filius, & primus Archon Atheniensium: cuius imperium cùm frater Nileus propterea negaret ferre se posse, res delata est ad oraculum Delphicum: quod Medonti adiudicavit imperium: eaque res occasio fuit migrationis Ionicæ, duce Nileo. Plutarchus scribit, Agesilaum, Spartanorum regem, claudum fuisse. Nam Lacedæmonii (inquit Orosius lib. III. cap. II.) in difficillimo rerum statu maluerunt sibi regem claudicare, quàm regnum. Notum etiam, Tyrtæum fuisse claudum; qui & ipse Lacedæmoniorum dux fuit, & Poëta præclarus: ut testantur Strabo lib. VIII. Diodorus Siculus lib. XI. & XV. Iustinus lib. III. A peritiâ eius bellicâ proverbium ortum, Τυρταῖος πολεμικώτερος: quo utitur Plato lib. II. de Legibus. Ob poësin verò idem

b utrimq; claudicans.

c apud Athenæū initio lib. 6. Stobæū serm. 133. Arsenium ad Eurip.

d initio lib. 7.

e Tyrtæo bellicosior.

idem Plato θεοῖζωτον *a* vocat: & Horatius *b* Homero subdere non dubitavit. Vide Gyraldum syntagm. de poët. Hadr. Iun. Cent. I X, proverb. X V. Floridum Sabinum lib. I I I. Subsec. Lect. cap. X X X I X. Nec prætereundus Imperator ille Turcicus, qui corruptè *Tamerlanes*, cùm verum nomen sit *Timur Lenck*; hoc est, *Timur claudus*. Proprium enim nomen ei *Timur*: quod vocabulum Turcis, Persisque, quando appellativum est, *ferrum* significat: à vitio autem corporis est cognomen *Lenck*, quod Persis notat *claudum*: ad quam eiusce nominis interpretationem præire mihi memini amicissimum in Leidensi Academia collegam, Iacobum Golium, ut aliarum Orientis linguarum, sic etiam Turcicæ, Persicæque, apprimis gnarum. Cœlius quoque Rhodiginus lib. I I I. X I V. cap. V. Antiq. Lect. alia refert claudorum virtute præstantium exempla. quibus supersedeo, ne lectorem satias teneat exemplorum.

a plane divinum.
b in Arte Poët.

XXI. RATIO VITUPERANDI DEFORMES.

AT si vituperamus, dicemus, monstrosam corporis faciem, monstrosi ac pravi esse animi indicem. Huc refer illud Palladæ lib. I I. ἀνθολογίας, tit. εἰς χωλούς.

Χωλὸν ἔχεις τὸν νοῦν, ὡς τὸν πόδα· καὶ γὰρ ἀληθῶς
Εἰκόνα τοῦ ἐντὸς σὴ φύσις ἐκτὸς ἔχει.

Transtulit Th. Morus:

Clauda tibi mens est, ut pes: natura notasq;
Exterior certas interioris habet.

Iccirco infausti ominis ducebant, si claudus quispiam obviam fieret: ut indicat Plinius lib. X X V I I I. cap. I V. Vide & Heraldum in Martial. epigr. L X X X V I. libri V I I. ubi etiam docet, non potuisse sacerdotes eligi mutilatos. Atque ut claudorum, ita eunuchorum quoq; occursus erat infelix: de quo libro quarto dicemus. Multaque adversus eunuchos ex antiquis disserit Filesacus, loco, quem paullo antè indicavimus. Est quoque in deformes, ac vitiosi corporis homines, Martialis illud lib. X I I. epigr. L I V:

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine læsus.
Rem magnam præstas, Zoile, si bonus es.

Victorini etiam est, *In distorta membra virtus cadere non potest.* Cassius Iatrosophista probl. L X I. Διατί περιττόμορφοι καὶ ἄφρονες; Ὅτι τοῖς σωματικοῖς τὰ ψυχικὰ συμπάσχει, ὥσπερ τοῖς ψυχικοῖς τὰ σωματικά. *Quapropter homines monstrosi, etiam desipiunt? Quòd, quæ animæ sunt, concinant cum iis, quæ sunt corporis: haut secus atque ea, quæ sunt corporis, conspirant cum illis, quæ ad animam*

animam pertinent. Erato Terpsitheæ apud Theophyl. Simocat. τῆς φύσεως τὴν σοφίαν τεθαύμακα, κακίστῃ ψυχῇ σώματος εὐπρέπειαν μὴ πιστεύσασαν. *Naturæ sum admirata sapientiam, quæ pessimæ animæ non concredidit venustatem corporis.* Ita quidem iudicant multi. Hinc Medea apud Ovid. VII. Met. fab. I:

---- Sed non is vultus in illo,
Non ea nobilitas animo est, ea gratia formæ,
Ut timeam fraudem, meritiq́ oblivia nostri.

Et Scylla in Ciri Maroniana:

Non equidem ex isto speravi corpore posse
Tale malum nasci: formâ vel sidere fallor.

Et sanè non rarò è corporis signis coniectare est de animi moribus. Unde est, quòd Pythagoras discipulorũ ingenia explorabat ex corporis constitutione: ut auctor est, præter alios, Iamblichus in vitâ eius cap. XVII. Ac sapientes Indorum idem fecere in deligendis uxoribus: ut Nicostratus testatur apud Stobæum serm. CLXXXIX. Sæpe tamen
a *Hippol. Act. 3. vers. 915.* imponit forma. Hinc Theseus de Hippolyto apud Senecam *a*:

O vita fallax! abditos sensus geris:
Animisq́ pulcram turpibus faciem induis.

Nec illepidum, quod de Socrate Tullius commemorat libro de Fato: *Quid? Socratem nónne legimus quemadmodum notârit Zopyrus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturasq́ ex corpore, oculis, vultu, fronte, pernoscere? stupidum esse Socratem dixit, & bardum, quòd iugula concava non haberet: obstructas eas partes & obturatas dicebat. Addidit etiam, mulierosum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse.*

XXII. DE LAUDATIONE AB ANIMI DOTIBUS.

CORPORIS laudes excipiunt laudes animi. Loquor autem
b *naturam, consuetudinem, & præcepta.* nunc de iis solùm, quas naturæ potiùs, quàm industriæ debemus. Nam ut sua est bonitas terræ, priusquam subigatur, seminaque ei mandentur: ita & bona quædam est indoles animi, antequam excolatur. Unde Aristoteles lib. VII. Polit. cap. XIII. ait, tria esse, quæ virtutem efficiant, φύσιν, ἔθος, καὶ λόγον *b*. Porrò indolis hæc bonitas proficiscitur ab εὐφυΐας, seu bona corporis temperie: ac partim intellectum respicit, partim voluntatem. In intellectu familiam
c *lib. I.* d *maximè idoneum, ad explicandũ ex tempore, quid fieri oporteret.* ducit ingenium: cuius eximia est in adultis virtus, posse in arena salubria capere consilia: quomodo Thucydides *c* scribit, Themistoclem fuisse κράτιστον δ' αὐτοσχεδιάζειν τὰ δέοντα. Sed de animi dotibus, uberrimus quidem se offert dicendi campus: verùm potissima retulimus superiùs,

ſuperiùs, cùm hoc ipſo capite, tum antecedenti. Et tam benigna hîc materies, ut etiam in dicendo infantis triumphare in eâ poſſit oratio.

XXIII. QUOMODO COMMENDEMUS A DIVITIIS.

NATURAM ſequitur FORTUNA: ad quam refer opes à parentibus aut maioribus relictas. Sunt hæ vel cum imperio, vel privatæ. Ab opibus privatis ſeſe Alexi commendat Corydon:

Deſpectus tibi ſum, nec quis ſim quæris, Alexi:
Quàm dives pecoris nivei, quàm lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æſtate novum, non frigore deſit.

Trifariam autem hinc aliquem laudamus. Nam oſtendimus, *ſi habuerit, bene his uſum: ſi non habuerit, ſapienter his caruiſſe: ſi amiſerit, moderatè tuliſſe:* ut ait Cicero in ſecundo de Oratore. Ac ſapienter quidem iis carebit, amiſſas etiam moderatè feret, qui, quod de genere ſuperiùs dicebamus, idem de opibus ſtatuet: videlicet, eas dici noſtras non poſſe. Vti documento eſt Bias, qui, captâ Priene, cùm nihil aſportaret, aiebat tamen, *Omnia* a *mea mecum porto*. Nimirum a Cic. in Parad.

Non eſt tuum, fortuna quod fecit tuum.

Quod inter Publii Syri μιμιάμβους reponi videas à ſummo viro, Ioſ. Scaligero. Sed clare Syro abiudicat, Lucillioque ſuo tribuit Seneca, epiſt. VIII.

Nec gentiles modò ita ſapuere: ſed eadem etiam mens fuit ſanctorum Patrum. Vti B. Chryſoſtomi homil. XI. ad Timoth. cap. IV. b pag. 292
b ubi pulcherrimè ait: Ἐκεῖνα μόνον ἐστὶν ἡμέτερα, ὅσα ἂν ἐκεῖ προπέμψω- editionis
μεν. τὰ δὲ ἐνταῦθα, οὐχ ἡμέτερα, ἀλλὰ τῶν ζώντων· μᾶλλον δὲ καὶ ζῶντας ἡμᾶς Etonenſis ſeu Sa-
ἀπέλιπεν. ἐκεῖνα μόνα ἐστὶν ἡμέτερα, ὅσα τῆς ψυχῆς ἐστι κατορθώματα, ἐλεημο- viliana.
σύνη καὶ φιλανθρωπία· ταῦτα τὰ ἐκτὸς λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν· ἐκτὸς γὰρ
ἡμῶν ἐστι. ποιήσωμεν τοίνυν αὐτὰ τῶν ἐντός· οὐ γὰρ δυνατὸν χρήματα λαμβάνοντα
ἀπελθεῖν, ἀλλὰ δυνατὸν ἐλεημοσύνην λαμβάνοντα ἀπελθεῖν. μᾶλλον δὲ καὶ c in Commeliniana eſt
προπέμψωμεν αὐτὰ, ὥστε ἑτοιμάσαι ἡμῖν σκηνὴν ἐν ταῖς αἰωνίοις μοναῖς.
χρήματα λέγεται παρὰ τὸ κεχρῆσθαι, οὐ παρὰ τὸ κυρίους εἶναι· καὶ τὰ κτήματα δὲ κτῆσις:
αὐτὰ χρῆσίς c ἐστιν, οὐ δεσποτεία. εἰπὲ γάρ μοι, πόσων κυρίων d ἕκαστος ἀγρὸς γέ- ſed perperam
γονε; καὶ πόσων ἔσται; λέγεταί τις καὶ παροιμία σοφωτάτη· οὐ γὰρ τῶν δημωδῶν παροι- d pro κυ-
μιῶν δεῖ καταφρονεῖν, ἂν ἔχωσί τι σοφόν. ἀγρέ, φησι, πόσων ἦς, καὶ πόσων ἔσῃ; ρίων in
τοῦτο καὶ πρὸς οἰκίας, τοῦτο καὶ πρὸς χρήματα, λεκτέον ἡμῖν. ἀρετὴ μόνον οἶδεν Commeliniana
ἡμῖν συναποδημεῖν. ἀρετὴ μόνη διαβαίνει πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἐκεῖ. *Ea tantùm* eſt ἀξίω-
noſtra ſunt, quæ illuc præmittere cautè ſtudemus: quæ autem hic ſunt, non no- minus
ſtra, ſed viventium ſunt, imò viventes ſæpe derelinquunt. Illa ſola noſtra ſunt, commodè.

quæ ab anima rectè fiunt: eleemosyna scilicet, ac pia in pauperes miseratio. Porrò ista dicuntur exteriora, etiam ab ipsis gentium scriptoribus: quippe, quæ extra nos sint: ea igitur nostri iuris faciamus. Neque enim possibile est, hinc, pecuniâ acceptâ, migrare; sed planè possibile est, eleemosynâ datâ proficisci: imò verò ipsa etiam præmittemus, ut nobis in æternis mansionibus tabernaculum præparent. Pecuniæ enim apud Græcos *ab usu dicuntur, non quòd propriæ sint: imò & possessiones ipsæ, usus, non dominatio sunt. Dic enim, quæso, villa quælibet quot habuit dominos? quot itidem habitura est? Dicitur quoddam vulgò proverbium, & sapienter quidem. Neque enim omnino contemnenda sunt, quæ vulgò dicuntur, si quid in se recti habent. Ager, dicunt, quàm multos habuisti, & quàm multos deinceps habiturus es dominos? Hoc & de ædibus, & pecuniis, dicendum nobis. Sola igitur virtus nobiscum migrare consuevit. Virtus sola ad æternam, quæ istic est, vitam transit.*

Nec solùm cogitare oportet, opes bonum proprium non esse: sed simul in mentem veniat, quàm multos earũ cupido pessum dederit. Sicut inter alios Crassum triumvirum. Vt non de nihilo sit, quòd ille apud Plautum dicat *a*: *Odi ego aurum: multa multis sæpe suasit perperam.* Salustius verò *b*: *Vbi divitiæ claræ habentur, ibi omnia bona vilia sunt, fides, probitas, pudor, pudicitia.* Contrà, ut ait Petronius Arbiter, *Nescio quomodo bonæ mentis soror est paupertas.* Nempe, ut ait idem, *amor ingenii neminem unquam divitem fecit.* Sed inprimis adi Appuleium in Apologia, ubi multus est in laudanda paupertate. Nec argumentum hoc planè παράδοξον putari debet. Neque enim paradoxa sectabatur vetus illa meliorque Romana Resp. de qua tamen sic in operis sui ingressu Livius scribit: *Aut me amor negotii suscepti fallit, aut nulla unquam Resp. nec maior, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior fuit: nec in quam tam serò avaritia luxuriaque immigraverint: nec ubi tantus, ac tam diu, paupertati ac parsimoniæ honos fuerit.*

a Capt. act. 2. sc. 2
b orat. seu verius epistola ad Cæsarem de Rep. ordinanda.

Qui verò vituperat pauperem, fatebitur, minimam quidem esse è laudibus hominis, si opibus abundârit: interea tamen, ut est apud auctorem dialogi de oratoribus, faciliùs inveniri, qui vituperet divitias & opes, quàm fastidiat. Dicet etiam: uti sine nervis ambulare non possumus, ita nec sinè pecuniis progredi non posse, seu in privata vita, seu publica. Vbique enim locum habere Demosthenicum *c* illud, δεῖ τῶν χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδέν ἐστι γενέσθαι τῶν δεόντων. *Opus est pecuniis, sine quibus nihil fiat, quod opus.* Sed ante omnia spectare convenit, an non paupertas hominis, vel ab inertia & incuria provenerit, vel à luxu, sive eius, sive maiorum.

c Olynthiaca 1.

Sin vituperandus dives, negabimus, opes bonorum nomen mereri:

reri: qua de re Tullius in Paradoxis, item Seneca, Epictetus, alii. Certè, ut ait Varro:

Non si thesauris, non auro pectu' solutum,
Non animis demunt curas, ac religiones,
Persarum montes, non atria diviti' Crassi.

Præcipuè autem videndum, an non is malè pepererit divitias, vel malè iis usus sit. Ad prius pertinet Salomonis illud Proverb. cap. XXVIII. *Qui festinat ad divitias, non erit insons.* Ac, quod philosophus aiebat, divitem, aut iniustum esse, aut iniusti hæredem. Quod inter ea referendum, quæ vera sunt ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον a. Divitias verò malè iis utenti bonas dici non posse, etiam Comici hoc ostendit b:

a ut plurimum.
b Heaut. act. 1. sc. 2.

Quid relliqui est quin habeat, quæ quidem in homine dicuntur bona?
Parenteis, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, divitias.
Atque hæc perinde sunt, ut illius animus, qui ea possidet.
Qui uti scit, ei bona: illi, qui non utitur rectè, mala.

XXIV. QUOMODO AB EDUCATIONE, ET INSTITUTIONE, LAUDEMUR, AUT VITUPEREMUR.

ATQUE ista de animi & fortunæ dotibus quodammodo ad omnem pertinent ætatem: nunc eam per partes consideremus. Vbi primo se loco offert puerilis educatio: quæ si nihil memoriâ dignum contineat, rectiùs præteritur. Ab eâ pariter, ac ortu, (de quo antea) Æneam vituperat Dido c:

c 4 Æn.

Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hircanæque admorunt ubera tigres.

Hanc excipit institutio, in quâ, uti & rectâ educatione, quantum sit momenti, egregiè docet Tullius initio tertii Tuscal. Quæst. Multum autem in eâ ad commendationem valet discendi cupiditas, quæ in puero atque adolescente eluxit. Nam, iuxta Græcorum proverbium, Θεοὶ τ' ἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦνται d. Atque, ut aquileges credunt aquas subesse, ubi conspexerint vaporem mane attolli: ita ex prævio illo studiorum ardore, non immeritò spes concipitur de luculentæ doctrinæ ac maximarum virtutum scaturigine.

d Dii laboribus bona divendunt.

Præterea videndum, quibus sit studiis instructus. Vt quòd Musas Gratiis miscuerit, quam ἡδίστην συζυγίαν e dixere veteres: quódque cum sapientiæ studiis Eloquentiam iunxerit, planè ad mentem eorum, qui, ut significarent Mercurii ac Palladis studia coniungi oportere, effinxere olim Hermathenam.

e suavissimam coniunctionem.

Adhæc multum ad laudem valet, quibus quis doctoribus ac ductoribus profecerit. Vt si in Grammaticis præceptorem habuerit Cæsellium, aut Verrium, aut Epicadium, aut Nisum: quos, ob insignē literaturæ peritiam, Arnobius iunxit primo adversus gentes. Aut si in philosophia audierit Platona, vel Aristotelē, vel Zenonem. Atq; ita in aliis. Maiorisq; ingenii argumentū erit, quòd quis fuerit *αὐτοδίδακτος a.*

a *à se ipso edoctus.*
b *mali corvi malum ovum.*

In vituperatione autem, siquis malis sit usus magistris, dicemus, quod de Corace & Tysia jactatum olim fuit, *κακοῦ b κόρακος κακὸν ᾠόν.* Ita Pisonem vituperat Cicero: *Habet autem magistros, non ex istis ineptis, qui dies totos de officio ac virtute disserunt; qui ad laborem, industriam, ad pericula propria subeunda adhortantur; sed eos, qui disputant, horam nullam vacuam voluptate esse debere; in omni parte corporis semper oportere aliquod gaudium delectationemque versari.* Catonem quoque idem orat. pro Murænâ vituperat à philosophiâ Stoicâ: *Accessit his doctrina non moderata, nec mitis; sed, ut mihi videtur, paullo asperior ac durior* &c. Sin boni obtigerint præceptores: tantam fuisse pravitatem naturæ contendemus, ut ea vim exsuperârit institutionis. Ita Cicero c, postquam de improbitate Q. Ciceronis, fratris filii, conquestus esset, hæc subiungit: *Sed nulla nostra culpa est. natura metuenda est. hæc Curionem, hæc Hortensii filium, non patrum culpa, corrupit.*

c *epist. 4. lib. 10. ad Att.*

XXV. VIRILEM ÆTATEM A VARIIS LAUDARI, PRÆCIPUE A NUMINIS REVERENTIA, ET REBUS SOLIUS VIRTUTIS AMORE GESTIS; *maxime autem, siquis in eam spem non fuerit educatus.*

HINC exponenda, quæ ad statam ætatem pertinent; uti vitæ genus ac conditio: ubi & referendum, quid quisque senserit, dixerit; domi, foris; togâ, sago: quæ item præmia sit consecutus.

d *statâ ætate.*
e *Gell. lib. 4. cap. 9. & Varro apud August. lib. 6. de Civitate Dei*

Inprimis autē, tum in adolescentiâ, tum in *ἀκμῇ d,* ac universo vitę spatio, videndū, utrùm quis religens fuerit, Deumq; metuens, an (ex veterū loquendi modo) religiosus *e*, sive Deum timēs, h.e. superstitiosus; an, quod multis partibus deterius, religionis cōtemptor, ἢ ἄθεος.

Præcipuè etiam laudem merentur, quæ suscepta sunt non habitâ ratione emolumenti proprii, sed honestatis: cuiusmodi est, quòd Achilles maluit se morti ante oculos positæ obiicere, (siquidem ei prædictum fuerit, moriturum, si in bellum proficisceretur) quàm Patroclum, amicum suum, inultum relinquere. Hinc M. Antonius apud Cic. secundo de Orat. *Gravissima*, inquit, *laus habetur eorum factorum, quæ suscepta videntur à viris fortibus, sine emolumento ac præmio: quæ verò & cum periculo ipsorum, hæc habent uberrimam copiam ad laudandum.*

Multùm

Multùm quoque ad admirationem facit, si aliquid præclarè fiat ab iis, qui non sint in istiusmodi spem educati. Theon in Progymnasmatis *a*: Ἄξιον δὲ ἀγασθῆναι, καὶ τὸν ἐκ βαναύσου τέχνης, ἢ πονηρᾶς τύχης, ἀγαθὸν δυνηθέντα τι ἐργάσασθαι ὁποῖον λέγουσιν, Ἥρωνα μὲν τὸν σκυτοτόμον, Λεόντιον δὲ τὴν ἑταίραν, φιλοσοφῆσαι. *Est verò admiratione dignum, siquis opificio manuario, aut deteriore fortunâ progressus, aliquid præclari operetur: uti perhibent de Herone sutore, & Leontio meretrice ad philosophiam animum applicante.* Leontii huius, Epicuri amicæ, meminit & Plutarchus, libello, An recte dictum sit, latenter esse vivendum. Item M. Tullius lib. I. de Nat. Deor. *Istisne*, inquit, *fidentes somniis, non modo Epicurus, & Metrodorus, & Hermachus, contra Pythagoram, Platonem, Empedoclemq́ dixerunt: sed meretricula etiam Leontium contra Theophrastum scribere ausa sit, scito quidem illa sermone, & Attico?* Itidem P. Alfenus Varus Cremonæ, ubi & natus, diu sutrinam *b* exercuit: tandem, clausâ tabernâ, se Romam contulit, & Serviò Sulpicio *c* præceptore usus, tantum in iuris profecit scientiâ, ut ob eius cognitionem ad consulatum sit evectus: estque hic is ipse, cuius Coniectaneorum librum secundum, Digestorum autem quartum & trigesimum, citat Gellius lib. VI. cap. V. Primislaus, tertius Bohemorum dux, ab aratro vocatus est ad gubernandum Bohemiam: de quo vide Aeneam Sylvium de Bohem. origine cap. VI. Piastus item, cùm primò agelli cultu ac mellificio vitam sustentasset, pòst factus est rex Poloniæ: quâ de re Martinus Cromerus lib. II. de origine & rebus gestis Polonorum, & Ioannes Herburtus Historiæ Polonicæ lib. I. cap. XII.

a cap. de laudatione.

b Horat. lib. I. sat. 3. & ibi Acro.

c Acro ibidem, & Pomponius Tit. de Origine Iuris.

XXVI. MAGNAM ETIAM AD CELEBRANDUM ALIQUEM VIM *habere, siquem hostes ipsi laudare cogantur.*

EST præterea maximè illustris virtus, quam extollunt illi, quibuscum nobis bellum aut inimicitiæ fuerint. Ita enim naturâ comparatum est, ut eorum, quibus malè volumus, res præclarè gestas, vel eamus depressum, vel silentio tegamus. Hinc sapientissimus Nestor ait apud Nasonem XII. Met. fab. VI:

----- Quod mallem posse negare.
Sed neque Deiphobum, nec Polydamanta, nec ipsum
Hectora laudamus. Quis enim laudaverit hostem?

Quare multo maxima esse oportet, quæ hostes ipsi efferre laudibus cogantur. Hinc Horatius od. IV. lib. IV, quò Romanorum virtutem egregiam esse ostendat, Hannibalem eam commendantem inducit. Multum quoque ad laudem Bulidis & Sperchidis facit, quòd

quòd tantopere eorum virtutem admiraretur Xerxes, ut propterea, cùm occidere posset, pepercerit: quemadmodum Lucianus refert in encomio Demosthenis. Atque inibi legas, quàm præclarè de hoste suo, Demosthene, senserit Antipater. Nempe, quod ibidem ait, τὰ καλὰ δὲ παρ' ἐχθροῖς καλά, καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς πανταχοῦ τίμιον: *Honesta etiam apud hostes ducuntur honesta, ac virtus ubique honore digna censetur.* Adi & Victorium lib. XXVI. Var. Lect. XI.

XXVII. DE GENERALI LAUDATIONIS PRÆCEPTO, EAS PRÆCIPUE LAUDES CONSECTANDI, QUÆ CUIUSQUE PROPRIÆ SINT.

ILLUD verò non iam virilem modò ætatem, sed quodammodo omnem vitam respicit, ac propterea etiam in amplificationis doctrina universè aliquid de eo monitum nobis. Nempe, planè perspecta esse debere Oratori propria illius, de quo agitur. Nam, ut inquit Aristoteles lib. II. Rhet., quomodo Athenienses laudabimus, si lateat nos prœlium navale ad Salaminem, aut pugna in Marathone, aut quæ pro Heraclidis gesta sunt, aliaque id genus? Idem inibi præclarè monet, propria præferenda esse communibus, eoque Achillem non tam laudari debere, quòd homo sit, quòd ex semideis ortus, quòd ad Ilium militaverít; quæ ei cum Diomede, ac pluribus aliis, erant communia: quàm quòd interemerit Hectorem, Troianorum fortissimum, & Cygnum, Neptuni filium; qui, cùm vulnerari non posset, impediebat, quo minùs Græcorum quisquam è navibus descenderet; quòd item nemo eo iunior ad Ilium profectus est; quòdque non, ut Helenæ proci, iurisiurandi religione à Tyndaro obstrictus, sed, nullâ adactus necessitate, summis belli Troiani periculis se involverit. Quæ sanè laus longè est maior, quàm Helenes procorum: quandoquidem, ut egregiè ait Tertullianus lib. I. ad uxorem cap. III, *Quod necessitas præstat, depreciat ipsa.* Ovidius quoque, in laudando Peleo, ita communi laudi subiicit propriam, ut hanc præferat priori. Sic enim ille XI. Met. fab. VI:

---- Nam coniuge Peleus
Clarus erat Divâ: nec avi magis ille superbit
Nomine, quàm soceri. Siquidem Iovis esse nepotem,
Contigit haut uni; coniux Dea contigit uni.

XXVIII.

XXVIII. De Rhetorum præcepto, quo in laudando iubent vitium incrustare specie proximæ virtutis.

CAETERUM monent non pauci, debere nos, in omni vitæ laudatione, vitia vicinis virtutibus elevare, ὕβριν (ut inquit Plato lib. VIII. de Repub.) παίδευσιν καλοῦντες, ἀναρχίαν δὲ ἐλευθερίαν, ἀσωτίαν μεγαλοπρέπειαν, ἀναίδειαν δὲ ἀνδρείαν *a*. Eâque in re exemplo nobis sunt parentes, qui liberorum suorum; & amatores, qui amicarum vitia, isto modo extenuant. Quâ de re Horat. Sat. III. lib. II. Lucret. lib. IV. Idem amoris præcipit magister lib. II. de arte:

Sit gracilis, macie quæ malè visa b suâ est.
Dic agilem, quæcunque brevis; quæ turgida, plenam.

Sed, sive Alcibiades, ut vult Plutarchus, huius præcepti autor fuit: sive multo antè, atque adeò statim post natos homines, vanitate pravæ naturæ magistrâ, res ea in usu fuit: iure profectò hoc nomine conqueritur M. Cato apud Salustium *c*; *Iam pridem*, inquit, *nos vera rerum vocabula amisimus*. Propterea B. Basilius *d* jubet ῥητόρων περὶ τὸ ψεύδεσθαι τέχνην οὐ μιμήσασθαι *e*. Atque addit, Οὔτε γὰρ ἐν δικαστηρίοις, οὔτ' ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν, ἐπιτήδειον ὑμῖν τὸ ψεύδεσθαι, τοῖς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν καὶ ἀληθῆ προελομένοις τοῦ βίου *f*. Negamus igitur id Oratoris esse; quem non modò bonum civem, sed virum etiam bonum esse volumus. Et hæc de iis, quæ vitam spectant.

XXIX. De laudatione ab iis, quæ in morte, vel paullo antè, aut mox ab obitu, acciderunt.

SUPEREST TEMPUS ULTIMUM, cuius non philosophi modò, sed Christiani quoque, inprimis habendam esse rationem docent. Ambrosius de bono mortis cap. III. *Ante mortem nulla est perfecta laudatio. Neque quisquam in hac vita potest definito præconio prædicari, cùm posteriora eius incerta sint.*

Hoc in tempore consideranda mors ipsa, & quæ circa mortem, h.e. vel paullo antè, vel post eam, contigerunt. Itaque hic primò videndum ætatis spacium, & quæ quis dixerit, cùm in ultimis esset; sanéne quis morte defunctus sit; atque utrùm lentâ obierit morte, qualis exoptatur à vulgo; an subitâ; quam, ut mitiorem, præferebat Iulius Cæsar, teste Tranquillo; itemque Philippus Macedoniæ Rex, ut scribit Orosius lib. III. cap. IV. Genus profectò mortis plurimùm ad laudem aut vituperationem facit. Nam, uti hodie, ita olim

a contumeliam institutioni vocantes: solutam licentiã, libertatẽ: prodigalitatem item magnificentiã: impudentiamq; strenuitatẽ.

b *Pro visa, aut viva leg. cũ Duza, aut nisa cum Gulielmio. Visa tamen retinet Giffanius indice Lucretiano in* Geminus.

c *in Catilinâ.*

d *Oratione, quomodo legendi sint Græcorũ libri.*

e *Non imitari rhetorum de mentiendo artem.*

f *Nam neq; in iudiciis, neq; in negotiis aliis, confert nobis mendacium, qui verã & rectã viam eligimus.*

olim etiam, honestum censebant, gladio perire; inhonestum, laqueo. Quod de priori etiam apud Xenophontem legas in secundo de Expeditione Cyri, & Isidorum lib. v. Origin cap. xxvii. Et certè Homero quoque *pura mors* eorum vocatur, qui ense occiduntur. Eustath. in Odyss. X *a*: καθαρὸς θάνατος ὁ διὰ ξίφους· μιαρὸς δὲ ὁ ἀγχονιμαῖος. Atque eopse modo Philo loquitur lib. de Mundo. Iccirco & solis illis, qui sponte vitam laqueo finissent, iusta non fiebant: nec in parentalibus eorum nomina ciebantur: ut auctor est Artemidorus lib. I. cap. v. Tales quoque abiiciebantur insepulti: ut ex pontificalibus libris refert Servius ad illud xxii. Aen. *Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.* Vbi & hoc Varronis citat; *Suspendiosis, quibus iusta fieri ius non sit, suspensis oscillis, veluti per imitationem mortis, parentari.*

Etiam si aliquis indignâ, aut non vulgari morte sublatus fuerit, adferri poterunt similes præstantium virorum obitus. Vt trium tragicorum mortes: è quibus Euripides canum morsibus laniatus *b*: Aeschylus testudine è sublimi ab aquila in caput iactâ exstinctus *c*: Sophocles uvæ acino strangulatus; etsi de hoc aliter Valerius. *d* Sed Sotadem poëtam sequor, & Lucianum in Macrobiis. Vbi & Polybium historicum lapsu ex equo mortuum, auctor est. Alexinus is, qui, cùm mirè foret φιλόνεικος *e*, propterea dictus est Ἐλεγξῖνος *f*, in Alpheo natans ab arundine est sauciatus, ac tantillo ex vulnere obiit: ut est apud Hesychium Illustrem. Qui & Philemona Syracusanum, & Philistiona Nicæensem, risu discessisse, narrat. Aliorum etiam non vulgares mortes suggeret Valerius lib. ix. cap. xii. & Ibis Ovidiana.

Commendatur & interdum mortis caussa: ut quòd Socrates prò veritate mortem æquo animo tulerit. Vel quòd aliquis pro libertate occubuerit:

Τεθνάμεναι γὰρ καλὸν ἐπὶ προμάχοισι πεσόντα
Ἄνδρ' ἀγαθὸν περὶ ᾗ πατρίδι μαρνάμενον·

ut ait Tyrtæus, qui *mares animos Versibus exacuit*, ut Horatius inquit. Ac similiter Pindarus Isthm. od. vii: Ἴστω γὰρ σαφὲς, ὅς τις ἐν ταύτᾳ νεφέλᾳ χάλαζαν αἵματος πρὸς φίλας πάτρας ἀμύνεται, λοιγὸν ἀμύνων ἐναντίῳ στρατῷ ἀστῶν, γενεᾷ μέγιστον κλέος αὔξων ζώων τ' ἀπὸ καὶ θανών. *Sciat enim certò, quisquis in hac nube grandinem sanguinis à chara patria propulsat, exitium à civibus adversario exercitu depellens, stirpi se maximam accumulare gloriam, & dum vivet, & postquam obierit.* Hinc Lycurgus prohibuit quicquam defunctorum monumentis inscribi, præterquam eorum, qui in bello cecidissent: ut est apud Plutarchum in vita eius. Tertulliani quoque est lib. de Fuga in persecut. cap. x. *Pulchrior est miles in*

a *pag. 1934.*

b *Valer. lib. 9. cap. 12. Gell. lib. 15. c. 20. Suidas,* in Euripides. *Diogenianus proverbio,* Promeri canes.

c *Aristophanes in Ranis, Valerius ibidem, Plinius lib. 10. cap. 3.*

d *lib. 9. cap. 12.*

e *contentiosus.*

f *q. d. argutator.*

g *Pulchrum enim, virum fortem inter eos, qui in prima acie stāt, pro patria pugnantem, & cadentē, mori.*

les in pugna amissus, quàm in fuga salvus. Et quis bonus aliter unquam putavit? Nempe, ut Tullius primo de Off. ait, *omnes omnium caritates patria complexa est: pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere?*

Præterea adferenda, quæ morte obitá contigerunt. Quo refer illa Mopsi apud Maronem:

Non ulli pastos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina; ulla a *neque amnem*
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

Commemoranda hic pompa funebris, & inprimis iactura, ac querela, & dolor bonorum, hominumque omnium iudicium. De iudiciis tamen, interdum neque ea post obitum factis respondent; ut præcipuè fit in ingeniorum monumentis. Multi enim cum Menandro *b* iustiora posterorum, quàm suæ ætatis iudicia sunt consecuti; ut iure optimo dixerit Dionysius Halicarnassensis *c*, *πάντα βασανίζειν φθόνον, καὶ χρόνον d.* Vide Martial. lib. v. epigr. x.

a Sic libb. vett. cuiusmodi hiatus Maroni haut infrequens.
b *Fabius lib. 3. cap. 7.*
c *lib. περὶ συνθέσ. ὀνομάτ.*
d *tempus, & inviaiam, esse omnium rerum indices.*

Querelæ subjicienda consolatio. Ea petitur, tum à defunctis ipsis, ut à felicitate summá, quæ illis obtigit: tum ab iis, qui superstites sunt; ut si dicas, damnum sarciri posse virtute successoris. Ita B. Ambrosius in funere Theodosii: *Ergò*, inquit, *tantus Imperator recessit à nobis, sed non totus recessit. Reliquit enim liberos suos; in quibus eum debemus agnoscere, & in quibus cernimus, & tenemus.* Intelligit autem Honorium, & Arcadium, qui patri in imperio successere.

XXX. A QUO PETI DEBEAT RATIO CELEBRANDI PRINCIPIS. ITEM MODUS VITUPERANDÆ PERSONÆ.

ATQUE ex his quidem homines promiscuè laudandi ratio cognosci potest. Sed quia non eadem ubique ratio est celebrandi principis, ac civis: eò operæ est, speciatim etiam considerare rationem extollendi regis. Hoc verò artificium fusissimè exponit Menander Rhetor lib. II. cap. I. & II. & parte capitis IV. Hunc adi. Nam quid attinet omnia exscribi? præsertim cùm suavius sapiant fontes antiqui, quàm rivi nostri.

Fortasse aliquis desideret, ut seorsum saltem exponamus, quá ratione personarum vituperatio institui possit. Nam plurimùm ea tantùm adtulimus, quæ ad solam laudationem pertinent. Sed cùm, ut scribit Philosophus, par sit contrariorum ratio; sanè qui laudandi rationem cognitam habebit, facilè vituperandi modum noverit; ut in quo omnia hæc invertere oporteat. Unum tantùm, & alterum, eos moni-

monitos velim, quibus fortasse ætas nondum satis iudicium firmavit. Prius est, quòd uti ad laudem alicuius referimus non modò, quòd his vel illis bonis sit ornatus, sed etiam quòd certis vitiis non laboret: sic vituperari quoque aliquem, non modò quòd ei mala adsint; sed etiam quòd illi bona desint: ut si alicui probro vertamus, quòd sit ineruditus, ac moriturus sit inglorius. Ita Cicero orat. pro Flacco ridet in Heraclide Temnite, quòd cùm iam senex sit, nunquam tamen in patriâ consequi potuerit honores cuivis concessos. Alterum est tale, quòd uti in laudationibus haut imitandi sunt Rhetores illi, qui (ut de Cicerone, beneficia à Cn. Plancio in se collata amplificante, dicebant adversarii) arcē è cloacá faciunt, aut lapidem è sepulchro venerantur pro Deo: ita, ac multo quidem magis, in vituperationibus devitandam esse oris duritiem, & caninam eloquentiam; contrà quàm solemne est nonnullis, cæteroquin insignibus viris, qui nunquā sunt disertiores, quàm si aliis liceat maledicere; imò morituri sibi videntur, nisi crebrò evomant malignitatis & invidiæ virus, non dico in semidoctos, & parùm probos; sed non minùs ipsis eruditos, & magis candidos. Qualium exemplum in cæteris potiùs imitari iuventus debet, quàm in fœdo hoc animi vitio, quod tanto est conspectius, quanto ipsi sunt maiores. Sed his tamen, quia egregiè alioqui de studiis merentur, faciliùs ignoscimus, quàm novitiis quibusdam Sophistis, quos videre est ludibriosa & turpia multa, quæ per febrim somniarunt, orationibus ac libris integris in Aristotelem, Tullium, Fabium, ingerere, & disciplinas integras, ut facultatem Oratoriam, Metaphysicam, aliasque, quas sæpe ne quidem, quod dicitur, tanquam ab alno despectarint, adlatrare ac γεφυρίζειν a; denique non ambiguè modò prolata, sed etiam optima optime ab optimis quibusque veterum dicta, sublato aspernari supercilio; ita ut, contrà quàm Nestori, felle iis amarior ex ore fluat oratio. Verùm Plauti illud cogitabimus è Patruo sive Pœnulo b:

Istbic c est thesaurus stultis in linguâ situs,
Vt quæstui habeant, malè loqui melioribus.

a *Quasi è ponte scōmatibus petere.*
b *Act. 3. Sc. Iam istuc ego.*
c *Metrum exigit* isti: *atque ita legit Marsilius, præfat. comment. in Amphitr. Martial.* Isti *pro* istic *antiquè, ut* illi *pro* illic *frequens Plauto Terentioq́.*

XXXI. ADFERUNTUR EXEMPLA VETERUM ORATORUM, AD QUORUM IMITATIONEM INSTITUI POSSIT LAUDATIO PERSONÆ.

ETsi verò, quæcunque hactenus de laudatione personarum diximus, multùm iuvant eum, qui rhetoricari seriò volet: non tamen ita

ita stultè sapiendum, ut in istis subsistamus. Adeundi enim Oratores veteres: atque ad horum exemplum aliquid effingendum.

Exemplorum istiusmodi duo sunt genera, pro duplici laudis tractatione. Nam, ut rectè eam dividit Aphthonius, vel communiter laudamus, vel singulatim. Communiter quidem, ut cùm gentem, aut totam celebramus familiam. Ita Atheniensium laudes complectitur Isocrates in Panathenaico suo: quem quarto & nonagesimo ætatis suæ anno scripsit; quinquennio nempe ante mortem. Singulatim autem extollimus, cùm unum è gente, vel familia, sumimus ornandum. Ita Epicratem laudat Demosthenes λόγῳ ἐρωτικῷ: quamquam orationem eam huic oratori abiudicet Photius, utpote languidiorem. Demosthenis encomium est apud Lucianum. Socratis laudem vide apud Dionem orat. LIV, quæ de Socrate inscribitur, & sequenti, quâ Socratem cum Homero comparat. Macedones quosdam laudat Lucianus in Scytha seu hospite. Aristidis oratio exstat in Asclepiadas, qua Podalirium ac Machaonem extollit. In Libanii progymnasmatis habemus laudationem Vlyssis, Achillis, Diomedis, Demosthenis. In Aphthonii progymnasmatis commendatio est Thucydidis. Synesius Anysii elogium scripsit; cum adversus hostes rem bene gessisset. Idem primori oratione ad Pæonium prædicat eum, quòd philosophiam, & militarem scientiam, coniunxerit. Oratio *a* verò Dionis περὶ κάλλους, à qua adolescentem tantopere celebrat, non tam videtur ἐγκωμιαστικὴ, quàm διασυρτικὴ τοῦ βίου: ut nempe reprehendat sui seculi mores corruptos, quibus tanti ab improbis forma fiebat in ephebis. Nempe hoc longè verisimilius est, partim quia philosopho est dignius, qui seculi sui mores castigare solet: partim quia Dio solet imitari τοὺς λόγους Σωκρατικοὺς, ut non cuivis perspicuum sit, quorsum spectet. *a orat. de pulchritudine.*

Quod si particulatim exempla eorum nosse voles, qui viros principes celebrarint: divinum adi panegyricum Plinii, item panegyricos Claudii Mamertini, Nazarii, Eumenii, Latini Pacati, atque aliorum, qui coniungi illis solent. Luculenta etiam est Themistii oratio ad Constantium Augustum, quâ gratias agit pro eo, quòd ab Imperatore esset laudatus, & par pari redhostiens, vicissim Imperatorem summopere extollit. Eius initium, Ἆρ' ἂν ὑμῖν. Est & altera illius oratio, quâ gratulatur Imperatori, cumque magnificè evehit. Incipit ea, Αἰγύπτιοι. Idem orationem recitavit in laudem Ioviani Imp. Initium est, Βασιλεῦ. Idem aliâ oratione Valentem à fortitudine & clementia mirè prædicat. Orditur eam hoc pacto, Οἶμαί σε θαυμάζειν.

Fuerit & operæ, videre, quomodo Candianum laudet Nazianzenus epist. cxciv.

Quod si etiam exemplum petimus argumenti παραδόξου, ἢ ἀδόξου, suppeditabit hoc Isocrates in laudatione Busiridis, & Libanius commendatione Thersitæ, quæ in Progymnasmatis eius exstat.

Et hi quidem viros laudarunt. Sunt & qui feminas celebrent. Uti Isocrates Helenam, ex qua oratione partem eam, quæ de pulchritudine est, Lucianus peculiari imitatur opere. Etiam Dio Chrysostomus Chryseidem ornat oratione illâ, quæ nomine eius inscripta est, & numero nunc est LXI. olim verò erat XLIV: ut ex Photio constat.

Quod si comparatio sit ineunda, multùm iuvabunt vitæ Græcorum & Romanorum, quas παραλλήλως instituit Plutarchus.

Atque ex his vituperandi quoque ratio cognoscitur. Interim & propria eius exempla si voles, adi Isocratis orationem contra Sophistas. Etiam Achillem, Hectorem, Philippum, Aeschinem, vituperat Libanius in Progymnasmatis. Philippum Amyntædã, sive Magnum, exagitat Aphthonius. Etiam vituperationem sui, sed εἰρωνικὴν, Iulianus reliquit libro eo, qui μισοπώγων, ἢ Ἀντιοχικὸς, inscribitur.

XXXII. MODUS AD INSTAR PERSONÆ LAUDANDI MUTA ANIMANTIA, TUM UNIVERSE, TUM SINGULATIM.

EX iis, quæ de laudatione & vituperatione personarum fusè adeò hactenus diximus, haut difficilis est coniectatio de iis, quæ *quasi personæ* sunt: uti muta animantia, quæ personarum instar tractari posse, equi exemplo è Marone commonstrabo. Nam Aeneæ quidem e-
a 7. Aen. quum hoc pacto celebrat *a* à natalibus: ---- *geminosq́ue iugales*

Semine ab æthereo, spirantes naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos dædala Circe
Suppositâ de matre nothos furata creavit.

b 5. Aen. A corporis dotibus equum laudat *b* Ascanii: ---- *quem Thracius albis*

Portat equus bicolor maculis, vestigia primi
Alba pedis, frontemq́ue ostentans arduus albam.

A colore quoque, simulque à celeritate, idem ὑπερβολικῶς extollit *c*
c Aen. 12. equos Turni: *Pilumno quos ipsa decus dedit Orithya,*

Qui candore nives anteirent, cursibus auras.

At fortitudinem, ac felicitatem, tribuit equo Mezentii, cùm ait *d*:
d 10. Aen. ---- *Hoc decus illi,*

Hoc

Hoc solamen erat; bellis hoc victor abibat
Omnibus.

Fidelitatem quoque agnoscit in equo Pallantis; ut quem in domini funere mœrentem inducat *a*:

Post bellator equus, positis insignibus, Aethon a 11. *Aen.*
It lacbrymans, guttisq; humectat grandibus ora.

Quamquam in hoc parùm cum philosophis consentiat, qui solum animalium hominem flere docent: cuius rei caussam, & olim attulere veteres, & è iunioribus Maioragius exponit in epistolicis quæst. XVIII. Interim Maroni prævivit Homerus, qui Achillis equos flevisse ait, Patroclo interemto. Ac Quinctus Smyrnæus lib. III. idem ait contigisse in exsequiis Achillis. Sed de Poëtis nihil mirum: magis de Plinio mirandum: cuius errorem castigamus lib. III Theologiæ Gentilis, & Physices Christianæ cap. XLVII.

Ex his liquet, quo pacto laudari possit Bucephalus, de quo multa adeò apud historicos leguntur.

Par propemodum ratio est, si γενικῶς *b* de muto animanti instituenda sit tractatio. Tantùm hoc discriminis est, quòd tum solùm locum habent, quæ universè eorum spectant naturam. At cùm singularia laudantur, ea inprimis referenda sunt, quæ aut unius sunt individui propria, aut sanè cum paucis communia: parcè verò admiscentur, quæ sunt totius speciei: cuiusmodi peti possunt, ex Aristotele, Plinio, Aeliano, atque aliis, qui hanc Spartam exornarunt. b *Generatim.*

Ut planiora hæc fiant, rationem adferam laudandi apem: quod fit ab ortu, corporis atque animæ dotibus, utilitate: ut vel hinc liqueat, penè eodem modo laudari, quo homines.

Ad ortum pertinet, quòd non illas libido progeneret *c*; sed ex melle vivis cant. Solæ enim Venerem nesciunt; sed animal laboriosum ex opere suo nascitur.

Deinde spectatur dædala naturæ fabrica, quâ in parvo adeò corpusculo membra omnia ita affabrè distinguuntur: item pulchritudo, robur, agilitas.

Hinc iuvat considerare simulachra prudentiæ, iustitiæ, temperantiæ, fortitudinis, & aliarum virtutum. Nam Rempublicam habent, & domos. Tempestates prævident, nec dubio se cælo committunt, neq; in diem vivunt; sed victum in hieme reponunt: nec fas ducunt, delibare aliquid de congesto melle, priusquã plenis horreis fuerint securæ: pro rege suo totis castris pugnant, & honestam mortẽ oppetunt.

c *Sic sanè Maro 4 Georg. Sed quid de isto censeam, expono Theologia Gentilis, & Physices Christiana lib. 4. cap. 66.*

Adhæc, quia mel suppeditant, & ceram, summa ex iis utilitas ad

homines redundat. Imò non tantùm usui nostro inserviunt, sed etiam deliciis.

Vide fusiùs ista tractantem Quinctilianum declamat. XIII. quâ pauper diviti intendit litem damni iniuriâ dati, ob apes suas veneno interfectas.

Nec desunt similia apud alios exempla. Muscæ encomium, ut dixi, Lucianus mirâ edolavit venustate. Bovis laudatio est apud Libanium in progymnasmatis: ubi historico eam stylo tractat. Equum paucis laudat Hierocles præfatione secundi Hippiatricôn: canem, Sextus Empiricus lib. 1 Pyrrhoniarum Hypothes. cap. XIV. E iunioribus, elephanti, equi, & canis laudem scripsit Lipsius in epistolis: asini Passeratius præfatione in Asinariam Plautinam: & alii aliorum.

Atque huiusmodi laudatio absolutè ab iis instituitur. Comparatæ laudationis, in hoc genere, exemplum præbet Grylli disputatio apud Plutarchum, quâ ferinam vitam præfert humanæ.

XXXIII. Laudari etiam rationis expertia, quia numini alicui fuerint sacrata, et aliis id genus argumentis.

Cæterùm, sive absoluta, sive comparata laudatio sit, ad communia, seu generis totius laudes, etiam refer, quòd mutum animal huic vel illi Deo Deæve consecratum esset: quod ipsum in magnâ laudis parte à nationibus ponebatur. Ita Iovi sacra erat aquila: Saturno, saurix *a*: Apollini gryphes, cygnus, corvus, delphinus *b*: Marti equus, accipiter, picus, vultur: Soli phœnix: Baccho lynx, tigris, pica: Mercurio larus, & boax *c* piscis: Aesculapio gallus, & draco: Diti capra: Laribus canis.

Par ratio Dearum. Nam Iunoni dicata erant pavo, struthiocamelus, ciconia *d*: item àgna, quæ propterea ei mactabatur: Cereri grus *e*: & serpentes alati: ut sine alis Aesculapio: Palladi noctua, & κὴξ *f*: Veneri columba *g*, & ardea; item concha, & phaleris *h* piscis: Lunæ bos: Hecatæ trigle, & mænis *i*: Isidi anser, uti & vitula, eâdem de caussâ, ob quam statua *k* eius erat βουκέρων *l*.

Quædam & pluribus Diis sacrabantur. Ut lupus Apollini, & Marti: gallus Soli, Minervæ, Marti, & Aesculapio: corvus Apollini, & Herculi: draco Minervæ, & Aesculapio: Cybellæ leo, ac Vulcano etiam ob vim igneam: mullus *m* Dianæ, ac Hecatæ.

Nec in his par ratio omnium gentium. Nam Marti apud Romanos equus sacer erat; ut auctor est Festus *n*, itemque apud Mysios, ut

a *Mar. Victor. lib. 1.*
b *Martial. & nummus XV virû, ut ad Manilium docuit Scaliger.*
c *Athen. lib. 7.*
d *Porphyr. lib. 3. περὶ ἀποχῆς.*
e *Idem inibi.*
f *Idem ibidem.*
g *Sappho hymno in Venerem.*
h *Athen. lib. 7.*
i *Idem.*
k *Herod.*
l *Cornuta.*
m *Athen. lib. 7.*
n *in equus.*

ut è Floro cognoſcimus. At apud Armenios, Perſas, & Maſſagetas, dicatus erat Soli: quibus iccirco ab iis mactabatur: ut è Xenophonte *a*, Pauſania *b*, Strabone *c*, & aliis, conſtat. Similem diverſitatem arguit, quòd ex Apollodoro refert Arnobius lib. IV, *Marti canes ab Caribus, ab Scythis aſinos immolari.*

a lib. 4. expeditionis Cyri, & 1. Cyriped.
b in Lacon.
c lib. 11.

Affine iſtis, quòd Dii, Typhoëa metuentes, variorum ſe animantium figuris cælarint. Nam, ut ait Naſo lib. V. Met. fab. V,

Delius in corvo, proles Semeleïa capro,
Fele ſoror Phœbi, niveâ Saturnia vaccâ,
Piſce Venus latuit, Cyllenius ibidis alis.

Etiam, quàm animantia diis ſint grata, colligebant ex ominibus, atque auſpiciis, quæ ex iis captabantur. Ac alia quidem felicis erant ominis universè; ut lupus à dextra occurrens pleno ore, aut aquila à dextra alis perſtrepens: alia certo hominum generi; quomodo pelicanus fabris omen proſperum creditus adferre, quoniam Polytechnus, qui in pelicanum converſus fuit, ſecurim acceperat à Vulcano: ut eſt apud Antonium Liberalem fab. VI.

Dicere quoque liceat, quales fuerint, qui commutati fuere in beſtias. Ita celebrari poterit pietas Periphantis, qui in aquilam verſus: caſtitas Chelidonis, (invita enim ſtuprata) quæ mutata in hirundinem. Cuius generis compluria inter alios ſuggeret idem Liberalis, in Metamorphoſi ſua.

Oratori tamen nullus talium eſt uſus: Sophiſtis verò aliquis, Poëtis ſummus.

XXXIV. FICTAS ETIAM PERSONAS AD MOREM VERARUM A POETIS TRACTARI.

PORRO ſub iis, quæ quaſi perſonæ ſunt, ac quodammodo earum inſtar tractantur, non ſolùm muta comprehenduntur animantia; verùm etiam fictæ perſonæ: uti apud Maronem fama, & ſomnus; invidia apud Ovidium. Sed enim, inquiunt, hæc *rerum* nomine intelliguntur, quod Ariſtoteli quartum, Tullio autem tertium erat diſtributionis membrum. Verùm levi haſtâ hos ſternimus. Nam diverſi ea ſunt ordinis, pro diverſo tractandi modo. Ad tertium diviſionis membrum referri debent, ſi agatur de iis ſecundùm id, quod accidentia ſunt, vel res inanimatæ. Sin conſiderentur non ſecundùm naturam ſuam, ſed tanquam perſonæ: iam alius ordinis erunt. Exemplo rem illuſtrabo. Atlantis ὑπογραφὴ *e*, quæ apud Plinium exſtat lib. V. cap. I, tertii erit ordinis, ſi ſub formâ laudis tractetur. At pri-

e deſcriptio.

mi

mi ordinis est ea Atlantis descriptio, quæ apud Maronem est IV. Aen. quo loco ei non modò tribuit latera ardua, & verticem, quæ & monti & homini conveniunt, (quanquam τὸ πρότερον καὶ ὕστερον a, uti solet in ὁμωνύμοις ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς ἓν b) verùm etiam caput. Aut si hoc quoque dictum videtur, quomodo legimus caput amnis, fontis, vitis, arboris, tigni: at illud planè insolens est, quòd humeros quoque tribuit, mentum, ac barbam: quòd item senem appellat: quæ ferri non poterant, nisi eiusdem fuisset nominis rex, ac Poëta utrumque descripsisset in uno. Ita enim ait:

---- iamq; volans apicem, & latera ardua cernit
Atlantis duri, cælum qui vertice fulcit:
Atlantis, cinctum assiduè cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulsatur, & imbri:
Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba.

Itidem Orionis sidus, velut personam, elegantissimè descripsit Virgil. lib. X:

---- quàm magnus Orion,
Cùm pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna, viam scindens, humero supereminet undas:
Aut summis referens annosam montibus ornum,
Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit.

Interim huiusmodi, ἐκφράσεις sive descriptiones veriùs sunt, quàm laudationes: neque tam ad oratores pertinent, quàm poëtas.

XXXV. QUIBUS EX LOCIS, FACTUM ALIQUOD LAUDABILE ESSE, COMPROBETUR.

IN DEMONSTRATIONE FACTORUM considerandi sunt duplices loci; quorum alii ad probandum, alii ad amplificandum conducunt d. Probantur facta à legitimo, æquo, utili, difficili, glorioso: quos ipsos locos in genere deliberativo commemoravimus. Nempe iidem utrobique sunt loci: quia, quibus quis rationibus antè adhortetur ad faciendū, iisdem pòst laudet factum. Arist. lib. 1. Rhet. c ἔχει δὲ τὸ κοινὸν εἶδος ὁ ἔπαινος, καὶ αἱ συμβουλαί· ἃ γὰρ ἐν τῷ συμβουλεύειν ὑποθεῖο ἄν, ταῦτα μετατεθέντα τῇ λέξει, ἐγκώμια γίνεται. Quamobrē de iis velle multis hoc loco edisserrare, nihil aliud sit, quàm cum facibus mero meridie obambulare in foro. Itaque tantummodo unum alterumq; adferam exemplum. Prius esto factum Lycurgi; qui, cùm temulentos aliquot conspexisset nimio mero pugnantes, vineta incidit; ut auctor

a secundū prius & posterius.
b æquivocis ab uno & ad unum.
c cap. 32. sive iuxta vulgatam distinct. 9.
d Habent autē communem formam laus & consilia. Quae enim consulendo praecipere es, eadem, si dictio immutetur, fiunt laudationes.

auctor est Plutarchus; atque etiam in veteri legitur epigrammate Philippi, quod est lib. 1. Ἀνθολογ. εἰς ἄμπελον.

Commendabitur verò hoc factum, partim ab honesto, partim ab utili. Nam quid turpius, quàm adulteria, cædes, legum contemtus, seditiones? At ista, & multa alia facinora, vites fructu suo caussare solent. Etiam miles, athleta, mercator, philosophus, judex, & quivis alius, vino redditur ineptus muneri suo præstando. Adhæc vinum corpus debilitat, & mentem reddit dementem. Quæ omnia, partim historicorum, partim poëtarum testimoniis, facilè comprobantur. Vide inter alia, Libanii προγύμνασμα, quod ψόγος ἀμπέλου inscribitur. At vituperandi hoc factum æquè facilis ratio erit: ubi locum habent argumenta, quibus dignitas atque utilitas vini commonstratur, & usus vini ab eius abusu distinguitur.

a vituperatio vitis.

Alterum exemplum esto Catonis, mortem sibi consciscentis, ne in manus veniret Cæsaris. Quod si laudare quis volet, tractanda erit thesis, an ullâ de caussâ aliquis se possit occidere. B. quidem Augustinus, & alii, eunt defensum, vel excusatum, Samsonis factum, sese ruinâ domus sepelientis. Ac è Christianis quoq; fæminæ, ne pudicitiam perderent, præcipites se in aquas dederunt, quâ de re adeundus Eusebius Hist. Eccl. lib. VI. cap. XLI *b*. & lib. VIII. cap. XII *c*. item Ambrosius lib. III. de Virginibus. Alia etiam exempla beatarum martyrum adferunt, quæ in pyram sponte insiluerunt, vel bestiis, aquis, gladiis, se objecerint: ut Theclæ, Iulittæ *d*, atque aliarum. Sed quia nunc de gentili Catone sermo est nobis: intra gentiles potiùs me continebo. Empedocles, Cleanthes, Chrysippus, Zeno, Democritus, mortem sibi consciviere: ut etiam testis Lactantius lib. de falsa sapientia cap. XVIII. Quibus adde Euphratem Philosophum, quem Hadriani temporibus, hausto veneno, periisse, ex Dione cognoscimus: item Diodorum Epicureum, quem gulam sibi præscidisse, scribit Seneca cap. XIX. de vitâ beatâ. Quin inter Stoica fuit decreta, sapientem sibi, non modò posse aliquando mortem consciscere, sed etiam debere; uti ostendit Iustus Lipsius lib. III. Manuduct. ad Stoicam philosoph. cap. XXII. Itaque nihil mirandum, si factum Catonis à Cicerone (qui tamen ipse eo stomacho fuit, ut tyrannum ferret) miris prædicetur laudibus; quemadmodum & à plerisque omnibus gentilibus; qui putarunt, viri fortis & magnanimi esse, malle sibi afferre manum, quàm videre, libertatem pessum deiici, & Remp. pro libidine nefariorum civium improbè vexari.

b iuxta aliorum codd. distinctione cap. 14.

c al. 21.

d VVicelius in Hagiologio. Sed aliter alii.

Attamen non modò illis, qui sub Christi militant vexillo, sed

quoque τοῖς ἔξωθεν (ita seculi paganos, Græci appellant Theologi) factum hoc maiori iure displiceat. Siquidē viro forti rebus adversis

Increscunt animi; virescit vulnere virtus a.

Atque, ut ait Martialis *b*,

Rebus in angustis facile est contemnere vitam:
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

Solida profectò, non mercenaria fortitudo, cominus gaudet fortunæ ire obviam, eique vincula ac compedes injicit: neque quidquam magis eius repugnat naturæ, quàm ut vitam quis suam interimat, quia nequeat perferre infortunia. Scitè idem Martialis lib. 11. epist. LXXX:

Hic, rogo, non furor est, ne moriare, mori?

Pro hac sententia stare videntur Euripides in Herc. Fur., Aristoteles lib III. Νικομαχείων, Galenus περὶ τῶν πεπονθότων τόπων. Similiaque apud Cæsarem legas, Lucanum, Curtium, Statium, Tacitum. Apud Romanos ipsos, ut ait Festus *c*, *carnificis loco habebatur, qui se vulnerasset, ut moreretur.* Quid iidem de illis statuerint, qui laqueo finiissent vitam, superiùs *d* dictum nobis. Maro *e* etiam denegatum iis ad superos reditum ait,

- - - Qui sibi letum
Insontes peperere manu, lucemque perosi
Projecere animas.

Ac apud Tullium in Somnio Scipionis præclarè dicitur, *Piis omnibus retinendus est animus in custodia corporis; nec iniussu eius, à quo ille est datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus humanum, assignatum à Deo, defugisse videamur.* Vide & Iosephum lib. III. excidii Hierosolymitani, Lactantium lib. de falsa sapientia cap. XVIII, Augustinum lib. I. de Civit. Dei cap. XIX. XX. & XXI. ac lib. III. de lib. arbit. cap. VII. VIII. IX. Mirum, hac parte longè adeò à vero Stoicos recessisse. Nec tamen minùs mirandum, ab Epicuro quoque inter dogmata poni *f*, τὸν σοφὸν καὶ πηρωθέντα τὰς ὄψεις μεθέξειν τοῦ βίου: *sapientem etiam oculis orbatum mansurum in vitâ.* Nempe, ut ait Iphigenia apud Euripidem:

Τὸ φῶς τόδ' ἀνθρώποισιν ἥδιστον βλέπειν·
Τὰ νέρθε δ' οὐδείς· μαίνεται δ' ὃς εὔχεται
Θανεῖν· κακῶς ζῆν κρεῖσσον, ἢ θανεῖν καλῶς.
Videre lucem hominibus est dulcissimum;
Inferna minimè: desipit, qui optat mori:
Præstatque vivere malè, quam pulchrè mori.

a Furius, vetus Poëta.
b lib. 11. epigr. 57.
c In epitome Paulli, voce Carnificis.
d sect. 29.
e 6. Æn.
f Laërt.

Est &

Eſt & alia ratio, ob quam id Catonis factũ meritò improbetur: quippe multis partibus id Reip. inutilius fuit; quia, etſi Cato libertatem ab hoſte defendere non potuit, Reſp. tamen qualemcunque poterat fructum capere è viris bonis, qui ira animum firmaſſent formaſſentque, ut oneri in miſeriis quibuſvis ferendo eſſent. Illuſtris pro hac re ſententia eſt apud Tacitum in vita Agricolæ: *Sciant, quibus moris, illicita mirari, poſſe etiam ſub malis principibus magnos viros eſſe: obſequiumq́ ac modeſtiam, ſi induſtria ac vigor adſint, eò laudis excedere, quò plerique per abrupta, ſed in nullum rei pũbl uſum, ambitioſâ morte inclaruerunt.* Quibus nihil meliùs veriuſq́ue dici potuiſſet. Hactenus de modis probandi.

XXXVI. DE OCTO MODIS AMPLIFICANDI FACTA.

MODI facta amplificandi octo ab Ariſtotele *a* traduntur. Primus eſt, quòd quis *ſolus* geſſit. Vt quòd Horatius Cocles ſolus in ponte pugnârit contra Porſenæ exercitum. Vel quia quis ſolus præmium ſit conſecutus. Vt quòd ſoli Tullio togato contigerit ſupplicatio, qui honos nonniſi armatis imperatoribus concedebatur.

a lib I. Rhetor. cap. 9. ſive iuxta Barbari & aliorũ diſtinctionem, cap. 33.

Alter modus eſt, quòd quis fecerit *primus*: ut quòd nemo ante Antiphontem orationem conſcripſerit: aut quòd primus in iis ſcribendis excelluerit Pericles.

Tertia ratio eſt, ſiquis fecerit *cum paucis*. Quomodo Leonides Spartanus, cum trecentis ſolis, adverſus innumerabilẽ Perſarum exercitum, ad Thermopylas pugnavit. Nec ſolùm cum paucis feciſſe dicendus, qui facti ſocios habuit paucos: ſed etiam, qui fecerit quod pauci antea, vel paucos habuerit imitatores. Nempe, τὸ σπάνιον, τίμιον *b*, ut ait Plato in Euthydemo. Ac verè magiſter Herennianus lib. III: *Vſitatæ res facilè è memoria elabuntur: inſignes & novæ manent diutiùs. Solis exortus, curſus, occaſus, nemo miratur, propterea quòd quotidie fiunt: at eclipſes mirantur, quia raro accidunt: & Solis eclipſes magis mirantur, quàm Lunæ, quoniam hæ crebriores ſunt.*

b quod rarum, carum.

Quartus eſt modus, quòd quis *præcipuè* fecerit. Vt quòd Epaminondæ virtus præcipuè eluxerit bello Thebano contra Spartanos, quo periit. Cic. epiſt. XII. lib. V: *Quem enim noſtrûm ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miſeratione delectat? qui tum demũ ſibi avelli jubet ſpiculum, poſteaquam ei percunctanti dictum eſt, clypeum eſſe ſalvum; ut etiam in vulneris dolore æquo animo cum laude moreretur.*

Quincti generis argumentum petitur à tempore, vel occaſione, quòd quis præter exſpectationem fecerit *tempore* maximè *oportuno*. Quomodo Didonem laudat Æneas primo Æn.

O sola infandos Troiæ miserata labores,
Quæ nos relliquias Danaûm, terræque, marisque,
Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos,
Vrbe, domo socias.

Cicero etiam Philipp. III. Octavium, cui Augusto postea nomen, similem in modum laudat: *C.* inquit, *Cæsar adolescens, penè potiùs puer, incredibili, ac diuinâ quadam mente, atque virtute, tum cùm maximè furor arderet Antonii, cúmque eius à Brundusio crudelis & pestifer reditus timeretur: nec postulantibus, nec cogitantibus, nec opinantibus quidem nobis, (quia fieri posse non videbatur) firmissimum exercitum invicto genere veteranorum militum comparavit &c.*

Sexta ratio est, quòd quis *crebrò* egerit: quomodo sæpe Alexander, sæpe Cæsar, hostes superarunt.

Septimus est modus, quòd quispiam virtutis ergo *novos* sit *honores* consecutus. Plinius lib. XXXIV. cap. IV. *Athenienses nescio an primi omniū Harmodio, & Aristogitoni, tyrannicidis, publicè posuerint statuas.* De Timotheo etiam, egregio Atheniensium imperatore, sic Corn. Nepos in vita eius, *Cuius laudis ut memoria maneret, Timotheo publicè statuam in foro posuerunt: qui honos huic uni ante hoc tempus contigit, ut cùm patri populus statuam posuisset, filio quoque daret.*

Octavus modus est, si quis ita cum aliis conferatur, ut iis præponatur. Cic. pro lege Manilia: *Quæ breviter, qualia sint, in Cn. Pompeio consideremus. Summa enim sunt omnia, Quirites. Sed ea magis ex aliorum contentione, quam ipsa per sese, cognosci, atque intelligi possunt.*

XXXVII. De demonstratione rerum, ac speciatim de laude, aut vituperatione plantarum: et inprimis *de commendatione à deo deave, cui eas sacrarant nationes.*

IN DEMONSTRATIONE RERUM non uniusmodi est laudandi ratio: cuius caussa est summa rerum diversitas. Sanè, quemadmodum suprà diximus, huc tanquam unum in penũ coniiciuntur, tum substantiæ omnes, præter animalia; tum etiam accidentia, præter facta. Nunc de utroque hoc genere, quod superest, videamus.

Substantia sensus expers vel est corpus cœleste, vel elementale. Prioris generis sunt Sol, Luna, Hesperus. Qualia partim à præstanti natura laudantur; partim ab effectis. Posterioris generis sunt elementa, & ex elementis composita.

De cœlo, & elementis, ita Emporius: *Facile est elementa laudare; sed absurdum est reprehendere. Nam si cœlum, aut terram, aut ignem, vitupe-*

vituperare conamur; ea ipsa, per quæ vivimus, non probamus.

Conflata ex elementis trium sunt generum. Alia naturæ sunt opera, alia artis, alia utriusque. Naturæ, ut nubes, fluvius, aurum, mel. Artis, ut Argo navis, equus durateus, templum Dianæ Ephesiæ, volatilis Architæ columba è ligno. Vtriusque, ut regio, hortus, balneum.

Longum esset omnium laudationem singillatim recensere, & prope inutile: partim quia non difficile est, eam perspicere, siquis locos Dialecticos nôrit: partim quia multa eorum aut nullum apud oratores usum habent, aut perexiguum: quod & Empotius monet. Quare contentus ero de præcipuis dicere: ex quibus de cæteris non operosum erit conjicere. Ordiar à plantis; quippe animatis.

Hæ quomodo laudentur, cognoscitur ex iis, quæ de personis, & quasi personis, diximus. Quod etiam Trapezuntius docet Rhetoricorum lib. IV. *Hæc omnia*, inquit, *parùm commutata, in alias quoque demonstrationis formas descendent. Nam qui plantam laudat; tanquam à genere, à quo Deorum res aut producta, aut culta sit, vel cui dedicata, enodabit cum amplificatione; ut oliva Palladi; myrtus Veneri; Libero patri vitis. Educationi verò simile erit, quòd citò crescat, quòd citò fructum ferat. Vtilitas deinde, quam ex fructu, vel usu rei, consequimur, rerum gestarum locum obtinebit.* De olea, myrto, vite, idem Plinius prodit lib. XII. cap. I. atque addit, ut similiter dicata sit *Iovi esculus; Herculi populus; Sylvanis & Faunis, & dearum generi, sylva.* Noti etiam Maronis versiculi in Eclogis:

Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho,
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo.

Ac similia de arboribus in Deorum tutela habet Phædrus, Neronis libertus, fab. LVI. etsi Aviano id carmen Perottus tribuat, commentario in Martialem: sed perperam, cum Avianus ipse ex quinque Phædri libellis iambico scriptis carmine, se versu elegiaco fabulas suas contexuisse dicat *a*. Nec vitem solùm Baccho dicarunt, sed etiam oporobasilidem, phibaleam ficum, viticem. Vti adiantum Plutoni: Herculi cerrum: gramen Marti: Apollini hyacinthum, laurum, oleastrum, & myricam: portulacam Mercurio: platanum Genio: allium Laribus.

a præfat. ad Theodosium.

Deabus quoque suus in plantis ac fructibus honos erat. Vt rosa sacra Veneri, uti & mala; sed mala Persica Iunoni, Punica Proserpinæ, cotonea autem non Deæ, sed Deo, puta Herculi. Palma tributa Musis: dictamum Lucinæ: Eumenidibus alnus, cedrus, rhamnus.

Quędam & pluribus sunt dicata. Vt quercus Iovi, Rheæ, Baccho,

Cereri: ſmilax Baccho, & Cereri: vitis Baccho, ut diximus, & Rheæ: pinus Fauno, magnæ matri, Pani; imò & Neptuno*, quia ex ea fierent naves: cupreſſus Plutoni, & Sylvano: iuniperus Apollini, & Eumenidibus: myrtus Cereri, Baccho, Veneri: narciſſus Cereri, Plutoni, Proſerpinæ, & Eumenidibus: papaver Cereri, Lucinæ, & Laribus: crocus Cereri, & Eumenidibus.

Phædrus fab. 56.

Quemadmodum autem plantis pro parentibus eſt, quòd huic illive Deo ſacræ ſint: ita iis pro actionibus ſunt utilitates, quas ex illis percipimus. Ac de his quidem abunde argumentorum ſuppetet ex Theophraſto, Pedacio Dioſcoride, aliis, qui plantarum naturam poſteritati tranſmiſerunt. Nonnihil quoque iuvabit Dionyſius Halicarnaſſenſis, qui lib. περὶ πανηγ. paucis inter alia docet, quomodo laudare poſſimus quercum, olivam, laurum. Eleganter, fuſéque, fructum ficus commendat Iulianus Cæſar Epiſt. XXIV, quæ ad Sarapionem. Vituperationis verò exemplum ſi voles, ſuppeditabit illud Libanius in progymnaſmatis, ubi vituperat vitem.

XXXVIII. DE LAUDATIONE MARIS, FLUVII, FONTIS, PORTUS.

A plantis venio ad inanima: in quibus eadem penè ratio eſt. Sanè, ut utar Fabii *a* verbis, *laudantur urbes ſimiliter atque homines. Nam pro parente eſt conditor*, &c. Atq; idem quodammodo fit in cæteris. Quia tamen *inter quodammodo, & verum, ſatis intereſt*: ut ait Tertullianus *b*: tum etiam, ne inertiâ magis, quàm brevitatis ſtudio, partem hanc defugiſſe videamur: viſum paucis quoq; perſtringere ea, quæ pertinent ad laudationem regionum, civitatum, ædium, hortorum, montium, marium, fluviorum, fontium, ſimiliumque.

a lib. 3. cap. 7.

b libro de velandis virginibus cap. 6.

Initium nobis eſto ab aquis; unde rerum omnium originem deducebat Thales Mileſius.

Maris alicuius celebrandi ratione̅ oſtendit Ariſtides, qui Aegæum mare luculentâ oratione extulit. Etiam, ut ſinus laudari poſſit, docet Menander lib. I. de gen. demonſtr. cap. XIII. ubi prædicari eum dicit ob magnitudinem, pulchritudinem, & bonos multoſque portus.

c num ſit magnus, nu̅ purus & nitidus, num utilis regionem incolentibus.

Fluvii laudantur ab ortu vel ſcaturigine, ab amplitudine, à curſu veloci, colore, aquâ ſalubri, piſcibus multis ac variis, fluviis quos recipit, locis, quæ perfluit, navibus quæ crebrò perambulant. Dionyſius Hal. περὶ τῶν πανηγ. tria hæc, ut potiſſima, conſiderare iubet, ἂν ποταμὸς ᾖ μέγας, ἢ καθαρὸς, ἢ συμβαλλόμενος τοῖς ἐνοικοῦσι τὴν χώραν *c*. Vide laudationem Moſellæ apud Auſonium.

Vnde etiam liquet ratio extollendi fontis. Interim operæ ſit, exe̅-

plum

phum petere è Curtio, qui lib. IV. describit fontem Ammonis: ac Plinio, qui lib. VIII. epist. VIII. celebrat Clitumnum fontem: atq; idem lib. IV. epist. ult. miram depingit naturam fontis cuiusdam in agro Comensi. E junioribus vide sis Scaligerum tertio de re poëtica libro, cap. cxx. atque ut Acin juxta Solitarium celebret in poëmatis suis P. Lotichius.

Portus ut laudentur, dicet Menander lib. I. de genere demonstrativo cap. XII.

De balneis, quia pars ædium sunt, deque puteis, quia pars sunt domus, aut villæ, sectione dicam proximâ.

Universè in aquarum commendatione spectandum, utrùm sint pluviæ, quæ optimæ; an fontanæ, quæ proximæ; uti hinc fluviales, si claræ, molles, bonæ: exinde puteorum, quæ insalubres: postremò stagnantes, quæ pessimæ: ut Laurentius Ioubertus censet in Paradoxis Quæstionum Medicarum; nos item secundo Theologiæ Gentilis, & Physiologiæ Christianæ.

Ad laudem etiam aquarum pertinet, quòd earum capita Diis essent sacrata. Unde Horat. a *Nunc ad aquæ lene caput sacræ.* Ubi vide, quæ Lambinus, quæque paullo pòst de Nymphis congessit. Quin in fontibus, & aquarum capitibus, narare, hac de caussâ, religio erat. Imo in lacubus nonnullis propterea navigare haut licebat: ut cognoscere est ex iis, quæ notavit Lipsius in XV. annal. Taciti.

a od. 1. lib. 1.

XXXIX. DE RATIONE LAUDANDI REGIONEM, URBEM, VICUM, DOMUM, COLLEGIUM ACADEMICUM, BALNEUM, *hortum, prædium, montem, pontem.*

AB aquis in terras descendo. Regiones laudamus ab antiquitate, à primis cultoribus, à regibus ac principibus, à sitûs amœnitate, aëris clementiâ & salubritate, à naturâ cœli & soli; quò refer fertilitatem, flumina, maria, fontes, montes, sylvas, metalla, feras, &c. ab urbibus multis & magnis, à genere imperii & legibus, quibus regitur, ab incolarum cultu divino, à studiis sublimium disciplinarum, à virtute bellica, & rebus præclarè gestis, ab humanitate, à sociis exteris & principibus Fœderatis, à præclaris maximorum virorum de hac regione iudiciis, & cuiusmodi in posterum ab ea exspectentur: quæ voto nostro commodè obsignamus. Vide omnino, quæ de ratione laudandæ regionis scribit Menander lib. I. de genere demonstravo cap. x. & lib. II. cap. III. & Scaliger lib. III. de re Poët. cap. cxx. At inprimis adi laudem Siciliæ apud Ciceronem

Verrinâ

Vertinâ IV. Italiæ apud Virgilium II. Georg. Plinium lib. VIII. cap. V. Istriæ apud Cassiodorum, Variarum lib. XII. cap. XXII.

Vrbes celebramus primo loco à conditore: qui iis parentis instar est. Referre etiam hoc licet, quòd urbs Deo alicui dicata: ut Argos Iunoni, Athenæ Minervæ, Rhodos Soli, Onchestus Neptuno; ut Dio Chrysostomus ait oratione, quæ Corinthiaca inscribitur. Vide & in carmine Ithyphallico Phalæcios de urbibus, quæ in cuiusq; tutela forent. Ac similis fere argumenti Phalæcios habes apud Sidonium Carm. IX. ubi aliorum etiam locorum præsides commemorat. Item huc refer, quos urbs habuerit legislatores: qualis Lycurgus Lacedæmoniis, Solon Atheniensibus, Zaleucus Locrensibus: Charondas Catanensibus: teste Tullio lib. II. de Legg.

Secundo loco laudantur urbes à tempore: velut ab antiquitate; quomodo Thebani se gloriantur σπαρτοὺς a, Arcades προσελήνους b, Athenienses αὐτόχθονας c.

Tertio à situ, quòd sint loco salubri, tuto, amœno; tum etiam ab iis, quæ habent ob naturam regionis; ut sunt agri fertiles, fluvii piscosi ac navigabiles, montes vitibus consiti.

Quarto à structurâ: quò pertinent templa, arces, ædificia, mœnia, porticus, põtes, theatra, gymnasia, aquæductus, thermę, statuę, plateæ.

Quincto, ab incolis, qui civitatis velut anima sunt; idque, vel ab eorum frequentiâ, vel à præstantiâ; quò refer, studia, mores, res gestas. Consule hác de re Dionysium Halicarnassensem περὶ τῶν πανηγυρικῶν d, item μεθόδῳ προσφωνηματικῶν e. & Menandrum lib. I. de genere Demonstrativo cap. XI. XV. & XVI. item lib. II. cap. III. Adi & Iul. Scaligerum lib. III. de re Poët. cap. CVI. & CXXI. Quæ omnia ut illustriora sint, exempla aliquot dabo.

Et à quo potiùs ordiar, quàm Homero? Is Odyss. Z. f Phæacum urbem laudat, I. ab altis mœnibus. II. à gemino portu, qui ab utroque urbis latere erat. III. ab arcto introitu. IV. à classe. V. à foro pulcherrimo. VI. à templo Neptuni, iuxta quod forum erat. VII. ab effectis incolarum, quòd nempe re nauticâ se exercerent. VIII. à luco Palladis, qui ad urbem erat. IX. à fonte ex illo luco manante. X. à prato circa lucum. XI. à regiâ, & horto proximè urbem sitis.

Illustrius etiam exemplum habemus apud Herodotum lib. I. ubi Babylonem describit. I. à regione, quæ Assyria est. II. à situ, quia condita est in planis, iisque maximis camporum æquoribus. III. à figura quadrata. IV. ab ambitu CCCCLXXX stadiorum. V. à fossis latis, ac profundis. VI. à muris quinquaginta cubitos regios crassis,

a spartos, sive editos è seminatu dentibus draconis à Cadmo interēti.
b antelunares, sive natos ante Lunam.
c ortos in locis, quos incolunt. q. d. aborigines.
d de condendâ oratione panegyrica.
e præceptis, quibus docet, cuiusmodi quis oratione sit compellandus & excipiendus.
f vers. 263. & seqq.

crassis, ducentos altis. VII. à centum portis æreis. VII. ab Euphrate urbem influente, & secante duas in partes. IX. ab ædificiis multis, iisque ternas aut quaternas contignationes altis. X. à viis publicis, cùm rectis, tum transversis. XI. à regia prægrandi, & templo Iovis Beli, eiusque ornamentis. XII. à regibus Babyloniis, qui & muros ornaverunt, & templa; eosque inter duæ feminæ, Semiramis, & Nitocris.

Ad alia quoque exempla digitum intendam. Cicero Verrinâ sextâ describit Syracusas: Maro I. Aen. Carthaginem: Narbonem Sidonius Carm. XXIII ad Consentium: Dio Chrysostomus orat. XXXV, quæ habita Celænis Phrygiæ, urbem eam magnificè adeo laudat, ut videri possit, quædam ioco veriùs dixisse, quàm seriò: ut cùm eam comparat cum Indorum regionibus. Idem orat. LI, quæ ad Diodorum, laudat urbem, quia illum, à quo fuerat laudata, laudibus ornaret. Sed inprimis adi Aristidem, qui Athenas celebrat in Panathenaicâ suâ. Exstat quoque eiusdem in Romam oratio. Idem argumentum tractare si voles, multa suppeditabunt Iusti Lipsii libri de Magnitudine Romana. Similiter habemus orationem Aristidis in Smyrnam. Itē Cyzici laudē apud eundem in Panegyrica Cyzicena.

Universè autem patriæ laudem scripsit Lucianus. Et sanè quantam ea vim habeat, argumento est, quòd sapientissimus Vlysses Ithacam illam, in asperrimis saxulis ædificatam, antepofuerit immortalitati *a*: ut apud Tullium quoque legimus.

Qua ratione instituí possit vicorum laudatio, egregiè, ut omnia, ostendit Iulius Scaliger lib. III. de re poët. cap. CVI. *Si*, inquit, *muris cinctus non sit vicus natalis tuus, (nam ex iis maximi quoq; viri prodiere) & sanitatem laudabis, quæ à murorum claustris malè sæpe afficitur: & libertatem celebrabis, quæ non cohibeatur, tanquam pecora præsepibus. Aureâ ætate sic habitâsse mortales. Ad eum modum, & vixisse, & regnâsse Lacedæmonios. Apud Scythas nihil commendari magis, quàm carere mœnibus. In fide, audaciâ, robore civium, perpetuum esse imperium. Intra murum delitescere, fugæ perquam esse simillimum.* Cætera, quæ ad vicos commendandos pertinent, sponte se offerent, si perspecta sint, quæ de regionum, atq; urbium laudatione, superiùs dicebamus.

Domus vestibulum *b* Vestæ erat sacrum, culina Laribus, maceria Iovi Hercæo: sed huiusmodi ad laudem pertinent communē. Singulatim verò celebratur domus ab amplitudine, materia, formâ atrio, cubiculis, situ, prospectu, puteo, fontibus, horto, atque aliis, quæ vel necessaria, vel commoda sint rei familiari. Vide, quæ de ratione laudandæ

a lib. I. de Orat. & lib. 2. de legg.

b Servius.

dandæ arcis scripsit Menander lib. I. de genere demonstrat. cap. XIV.

Exemplú verò unde potius petamus, quàm Homero ipso: Is Odyss. H a magnificè extollit regiam Alcinoi. I. à splendore ædificii interiori, quē cum solari & lunari comparat. II. à muris æneis, foribus aureis, postibus argenteis, limine superiori itidem argenteo, inferiori æneo. III. à canibus aureis, & argenteis, ad fores positis, quos Vulcanus fecerat. IV. à sedibus interiùs iuxta parietes circumquaque constitutis: quæ Phæacum principes occupabant in conviviis, & publicis conventibus. V. à peplis artificiosis. VI. ab aris, iuxta quas aurei iuvenes stabant, faces manibus gestantes, in honorem principum Phæacensium. VII. à quinquaginta famulis, omnis feminei operis intelligentibus. VIII. ab horto, qui aulam contingebat.

a vers. 84. & deinceps.

Vide & Lucianum περὶ οἴκου, item regiæ Psyches descriptionem apud Appuleium initio lib. V. Templum Hierosolymitanum depingit Iosephus lib. VI de bello Iudaico cap. XIV: Dianæ Ephesiæ, Plinius lib. XXXVI cap. XIV. de Capitolino aliqua apud Dionysium Halic. lib. III Antiq. Rom.

Academicum aliquod collegium laudabimus, I. à structuræ magnificentia, atque ornatu. II. à prudentissimis legibus, ad promovenda studia, & mores iuventutis formandos, maximè idoneis. III. à sufficienti eorum omnium suppeditatione, quæ ad victum ac vitæ usum requiruntur.

Ex his colligemus sapientiam & munificentiam eorum, qui collegium exstruxere: atque, ut ex affectuum doctrina pleniùs cognoscetur, alumnos ad animum gratum excitabimus.

Balneum extollit Lucianus in Hippia. Claudii Etrusci balneum descripsit Papinius in primo Sylvarum: quod carmen intra moram cœnæ à se factum esse, ait ipse præfatione eius libri, quæ est ad Stellam. Etiam sex disticha in Villæ suæ balnea fecit Sidonius. Vide Carmen XVIII.

Puteum laudare volenti egregiè prævivit Aristides orat. εἰς τὸ φρέαρ Ἀσκληπιοῦ b.

b de puteo Aesculapii.

Hortos partim laudamus à naturâ, partim ab arte; quarum opera hic amicè conspirant; uti & in regionibus, & urbibus. Naturæ sunt situs, fontes, arbores, herbæ, &c. Ad artem refer figuram, sepimentum, pergulas, ac similia. Columellam de his, Palladium, aliosque adi. Exemplum verò Homerus præbet Odyss. H. ubi hortum commendat Alcinoi, Phæacum regis. I. à situ, quòd fuerit proximus aulæ. II. ab ambitu, quòd fuerit quatuor iugerum. III. à septo,

quod

quod utrimque erat. IV. ab arboribus proceris, quarum aliquas refert. V. à fructibus nullâ anni parte deficientibus. VI. à Zephyro interspirante. VII. à vinea, & variis unius anni vindemiis. VIII. à pulvinis, sive areolis. IX. à fontibus duobus; quorum unus per omnem hortum dispersus, alter sub aulæ limen ibat.

Vide & Aelianum lib. XIII de Animal. cap. XVIII, ubi hortum Indorum Regis describit. Egregiè etiam hortum depingit Aristænetus epist. III.

Prædia, atque agri, à tribus prædicantur: vel quia ea sint certa, atque omni periculo vacua; vel quia sint pulchra; vel quia admodum fructuosa. Vide, ut agrum Laurentinum, villamque eius, celebret Plinius lib. II. epist. XVII. quæ ad Gallum. Item villæ Tusculanæ descriptionem apud eundem lib. v. epist. VI ad Apollinarem. Ac prædii Abitacensis apud Sidonium lib. II epist. II ad Domitium: Adhæc prædii cuiusdam in Bithynia apud Iulianum epistolâ antepenultimâ, cuius initium, Οὐκτησείδιον, vel potiùs, Συγκτησείδιον Quod si & poëtas poscimus, villam Tiburtinam Manlii Vopisci describit Statius prima Sylvarum: quod carmen uno à se die factum dicit præfat. ad Stellam. Atq; idem lib. II Surrentinam Pollii sui villã depingit. Etiam ad laudem in his, & similibus, facit prior possessor: quomodo in Sillii villâ cõmendabatur, quòd fuerat ea Ciceronis: in prædio eiusdem, quòd Virgilii fuisset. Martialem adi lib. II. epigr. XLIX. & LI.

Mons laudatur à situ; & ab iis, quæ producit; sive metalla sint, quæ inde effodiuntur; sive plantæ, quæ ibi nascuntur; sive feræ, quæ ibi degunt. Item à fontibus, qui ex eo scaturiunt; ab arcibus ibi exstructis; à rebus memorabilibus, quæ in eo, vel iuxta eum, contigerunt.

Universè autem montium laudem spectat, quòd etiam montes divinitatis aliquid habere crederentur. Ut quòd Cappadocibus mons esset καὶ θεὸς, καὶ ὅρκος, καὶ ἄγαλμα a, quemadmodum Maximus Tyrius b scribit: quòd item Dacis mons, cui Cogæono nomen, sacer foret, sacerdos autem in eo Deus haberetur; ut est apud Strabonem lib. VII.

a & Deus, & iusiurandum, & simulachrum.

Pontem laudare aliquis volet? Exemplo esto pons iste, XX. pilis ex quadrato lapide constans, quo bellicosus ille Traianus, ubi Daciã alluit Danubius, utramq; iunxerat ripã: ut præter alios Dio Cassius libro retulit LXVIII: ubi & pontẽ hunc cunctis Traiani operibus præstitisse, iudicabat; ut ex Xiphilini epitome cognoscimus. Et admirãdum planè opus fuisse, nemo diffitebitur, qui cogitârit, quantę fuerit industriæ, exstruere aliquid huiusmodi in rapidissimo Danubii amne. Sanè, Xiphilino eodẽ teste, pilæ singulæ altæ fuerunt pedes CL, latæ

b dissertatione 38. utrum diis sint dicanda statua.

 pedes

pedes LX. Nec solum difficultas, ac præstantia; sed utilitas quoque, nobile opus commendabat. Nam eò spectavit Traianus, ut, si Danubius frigore consisteret; nec vel navigio iter pateret, vel pedibus; per glaciem infirmam, ponte hoc transire possent Romani.

Sed si reprehendere pontē eum velis; negandum, tantis sumtibus utilitatem, quam ex eo capere erat, respondisse. Quin potiùs ex illo magnum esse creatum periculū. Ac Hadrianū propterea, qui Traiano successit, rescidisse eum; non invidiâ erga Traianū, ut vulgò est persuasum; verùm potiùs, quia prudentissimus imperator videret, barbaros, huius pontis custodibus interfectis, facilè posse in Mysiā transire.

XL. De laude substantialium partium, et collectivorum: item artium, virtutum, et similium accidentium: deque exemplis veterum, qui in huiusmodi argumento præiverunt.

Ad substantias etiam refer partes, & collectiva substantialia. Partes laudantur à relatione ad totum, à partibus suis, ab usu sive fine. Ita manus laudabitur, quòd membrum sit nobilissimi animalis, & tale membrum, quod artificiosè adeò ex tot particulis confletur, & cuius tanta sit utilitas per omnem vitam.

Collectivi substantialis prænobile exemplum est mundus. Qui laudabitur ab auctore, Deo: à partibus tam multis, tam variis, tam præstantibus; quarū ille σύςημα a perfectum est: à forma, quæ est εὐταξία b: à fine, cuius gratiâ factus est: à capacissimâ & perfectissimâ figurâ, quæ est rotunda.

a cōpages. b apta dispositio.

De substantia satis diximus. Nunc videamus de accidentibus, præterquam de factis: de quibus seorsim suprà egimus. Laudari hîc, & vituperari potest, tum quantitas, ut statura procera: atque huc etiam tempus refer, & numerum; quomodo centenarii laudem prosequitur Iulianus Cæsar epist. XXIV, quæ ad Sarapionem. tum qualitas, ut animi habitus, pulchritudo, lux, visus, cæcitas. tum relatio, ut pater, rex, coniugium, amicitia.

Quod ad animi habitus, puta laudationem virtutis, eloquentiæ, ac similiū: quo pacto hæc extolli queant, colligere est ex iis, quæ à Rhetoribus traduntur de demonstratione factorum. Siquidē in his quoque par ratio est, atque in deliberativo; quia quā ratione ad studium Mathematicum, aut temperantiā, quempiam adhortamur, eādē hæc laudamus; ut omnino iisdem è locis depromi debeant argumenta.

Nec operosa admodum laudandi ratio est in cæteris: dummodo cogno-

cognoverimus locos Topicos. Præcipuè autem argumenta petuntur ab honesto, glorioso, utili, iucundo, facili, & difficili. Honestas in iis, quæ ipsa virtus non sunt, comprobatur bifariam, quia quid virtutis sit caussa, vel effectum eius. Hæc generatim de iis dixisse suffecerit. Nã perridiculum sit, velle singillatim accuratè persequi, quo pacto res hæ laudari, aut vituperari, queant; quasi nihil præstari queat absque Rhetorum præceptis, contrà quàm apud Ciceronem *a* Catulus do- cet: *Non omnia*, inquit, *quæcunque loquimur, mihi videntur ad artem, & ad præcepta, esse revocanda*. Et aliquanto pòst: *Nolo*, inquit, *omnia, quæ cadunt aliquando in oratorem, quamvis exigua sint, ea sic tractare, quasi nihil possit dici sine præceptis suis*. Et idem inibi: *Non deerit homini diserto in eiusmodi rebus facultas ex cæteris rebus & caussis comparata*. Itaque non si ab Aristotele, Tullio, aliis, minutiæ istiusmodi omittantur, imperfectè illos hanc artem tradidisse, censebimus: (quid enim attinet ea commemorare, quæ, ut nemo dicat, nemo nesciat?) verùm ea, quæ operosè à summis dicendi magistris perscribuntur, in alios convertemus laudationum modos. Ideo particularibus præceptis non insistam: sed eorum loco, more nostro, digitum intendam ad veterum exempla, qui in tractando eiusmodi argumento feliciter præiverunt.

a lib. 2. de Orat.

Iustitiæ laudem apud Libanium habes in Progymnasmatis: cui adde Tullium lib. II de offic. sect. XXXIX, & XL.

Sapientiæ verò laudatio est in Progymnasmatis Aphthonii.

Humanitatis studium, ac liberales disciplinas, luculentis laudibus illustrat Synesius in Dione suo: quam orationem composuit (quemadmodum ipse testatur epist. CLIII.) cùm reprehenderetur eo nomine, quia multa de Poëtarum & Oratorum fontibus adspergeret scriptis suis, inque iis eruditam quandam elegantiam sectaretur.

Eloquentiam laudibus effert Dio Chrysostomus primori oratione XVIII, quæ περὶ ἀσκήσεως, sive *de dicendi exercitio* inscribitur: reliqua verò oratione ostendit, quo pacto, qui iam provectior est, parare sibi possit dicendi facultatem.

Quàm adfines sint philosophia, & genuina Rhetorica, docet idem orat. XXII. Hoc enim verè argumentum est, quamquam aliud videatur polliceri inscriptio, quæ istiusmodi est, De bello & pace.

Agriculturæ laudationem reperies apud Libanium in Progymnasmatis.

Pulchritudinis seu formæ encomium habes apud Lucianum in Charidemo: quamquam dialogus is alterius potiùs est scriptoris ut iam olim Aldus rectè indicavit. Sanè stylus planè alius est, ac Lucianeus.

 Pacem

Pacem evehit laudibus Themistius orat. quæ *de Pace* inscribitur: qua gratulatur Imperatori Valenti, post pacem initam cum Athanarico.

Studium, atque affectum suum, erga auditores, eleganter commendat Lucianus περὶ τῶν διψάδων.

Libanius in Progymnasmatis vituperat opulentiam, inopiam, Iram. Quamquam, cùm vulgo in divitiis summum bonum collocetur, hoc argumentum propemodum videatur παράδοξον. Quod si quis illud tractare volet, legatur quoque oratio Dionis, cuius ἐπιγραφὴ, *Euboica, sive Venator.* Hæc enim paupertatis bona exponit. Ac primùm narrat, ut quidam in Eubœa vitam degant pauperem, sed curis vacuam. Hinc ostendit, quanto beatior vita illa sit, quàm omnes Urbis deliciæ. Vide & orat. LXXIX. quæ *de Divitiis* inscribitur. Ostendit autem, opes molestiam adferre, & insidiis esse obnoxias, eoque longè præstare paupertatem cum iustitia coniunctam.

Similiter, si tractare voles de bono miseriæ, iuvabit idem Dio orat. XXVII. cuius inscriptio, *Expositio eorum, quæ convivium attingunt.* ubi pleraque eorum commemorat, quæ in convivio accidere soleant. Hinc eleganter ostendit, plerosque omnes tum demum animum ad philosophiam convertere, cum vita molestiis abundat.

Podagram commendat Lucianus in Tragopodagra.

Calvitii encomium elegantissimè scripsit Synesius.

Exilium quoq; laudibus extulit Dio Chrysostomus. Ea oratio non exstat: sed ex Photio discimus, tale fuisse eius argumentum. Primùm asseruit, exilium nihil habere molesti. Deinde opes ac gloriam, & potentiam, à possessoribus suis ad eos, qui ne speraverant quidem, celerrimè defluere. Prætetea sapientiæ studio & virtuti operam dare, esse bonæ possessionis genus, quod per totam duret vitam, & vitâ functos comitetur. Adi Consolationem, quam L. Seneca ad matrem Helviam scripsit in Corsicam relegatus; ubi se vixisse ait, non fortiter modò, sed etiam feliciter.

Huiusmodi potius auctores consulet, qui quicquam in quoquam horum tentare, nec μικρολογεῖσθαι a velit, quàm minutas & pueriles nuperorum quorundam scriptorum observationes; si modò observationum nomen merentur, quæ & plebeiis quibusvis ingeniis sese sponte offerunt. Sanè non Ælii modò, ac Persii, ista non curant legere: sed vix pueri, nedum parectati, ista magnopere requirunt. Et tamen, qui istiusmodi præceptis sufflati ac suffarcinati incedunt,

a *minutias conctari.*

omnem

omnem præ se putant deliràsse antiquitatem: aut siqui inter eos paullo fuerint modestiores, suo aiunt seculo præcepta dedisse, haut nostro. At neutiquam hæc eos absterreant, qui veræ cupiunt laudi litare. Nam cùm sint insita nobis naturâ virtutum vitiorumque semina; eadem omnibus seculis fuit, atque erit, laudandi, ac vituperandi ratio. Quare nobis quidem haut persuadent: verùm cùm damnari, aut contemni, audimus sapientem antiquitatem, vel eos, qui vestigiis illius sedulò insistunt; isthoc Bionis cogitamus: *μὴ δυνατὸν εἶναι, τοῖς πολλοῖς ἀρέσκειν, εἰ μὴ πλακοῦντα γινόμενον, ἢ οἶνον Θάσιον· non posse aliquem vulgo placere, nisi placenta fiat, aut vinum Thasium.*

CAPUT VI.

DE CAUSSA IURIDICIALI, NEC NON STATIBUS GENERATIM.

GENERIS *Iuridicialis loci pro varietate statuum variant.*

Status hoc loco est quæstio, non quævis, sed tantùm, quæ ex primâ accusatoris intentione, & defensoris depulsione, nascitur. Nam cæteræ quæstiones dicuntur incidentes, sive Κεφάλαια. *Inter eas autem princeps est, quæ Græcis* Κρινόμενον, *Latinis Iudicatio sive Disceptatio dicitur: nasciturque ex defensoris ratione, & accusatoris firmamento.*

Status est quadruplex: primus est Coniecturæ; alter Definitionis; tertius Qualitatis; quartus Quantitatis. Coniecturali quæritur, an sit; Finitivo, quid sit; statu Qualitatis, quale quid sit; Quantitatis statu, quàm magnum sit quippiam.

Vnius autem orationis, vel unus est status, vel plures. Si plures fuerint, vel unius generis erunt, ut si sint status coniecturalis: vel generum erunt diversorum, ut si unus sit coniecturalis, alter iuridicialis.

I. ACCEDITUR AD GENUS IURIDICIALE, CUIUS FINIS, ET PRÆSTANTIA, OSTENDITUR.

GENERIS Iuridicialis FINIS, quemadmodum diximus superiùs, est ius & æquum; quæ duo coniunxit quoque Attius, versibus istis elegantissimis, quibus cum iis confert virtutem, h. e. fortitudinem:

Melius est virtute ius: nam sæpe virtutem mali
Nanciscuntur: ius atque æquum se à malis spernit procul.

Diffe-

Differunt autem, iustum, & æquum: quòd ius omnia strictè exigat; æquitas, quam Cicero *a* lenitatem in decernendo, (nam ita legitur in codd. vett. *b* non *discernendo*) Græci autem ἐπιείκειαν vocant, à rigore illo multùm remittat, eoque sit lenior iuris interpretatio. Estque ea sententia Donati: ex quâ consequitur, iudices plurimùm spectare iustum; arbitros æquum. Idem dicunt, qui eo differre autumant, quòd æquitas sit ex naturâ, iustitia ex legibus; quomodo ea distinguit vetus Horatii commentator. Rævardus tamen hanc differentiam diluere conatur ad xc. Reg. Iuris. De vero, quod diximus, discrimine consule & Budæum initio Annotat. in Pandectas.

a lib. 1. epist. 1. ad Quinctũ fratrem.
b Malaspina in locũ Cic. antea citatum.

Ex fine, quem statuimus, non obscurè liquet, quanta sit præstantia generis iuridicialis. Nam, ut Agesilaus dicebat, nulla est utilitas fortitudinis, nisi adsit iustitia: nec si omnes evaderent iusti, fortitudine opus foret. Iustitiæ etiam caussâ reges olim sunt constituti. Quod clarè Hesiodus *c* docet:

c in Theogonia.

Τοὔνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὕνεκεν ἄλλοις
Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι.
Nam sunt propterea reges, ut dicere læso
Ius populo possint, iniustitiæq́; mederi.

Itaque scitè olim muliercula, quæ cùm ab Hadriano Cæsare peteret, ut ius diceret, atque ille sibi ad hoc esse otium negaret, continuò subiecit, *Noli igitur imperare.* Auctor Xiphilinus *d.*

d in Adriano.

Nec iudices solùm, qui in Scripturis Dii dicuntur, ad ius & æquũ, velut ad Cynosuram, dirigere iudiciorum cursum debent: sed etiam caussarum patroni: quales si sint, *non minùs provident humano generi, quàm si prœliis, atque vulneribus, patriam, parentésque, salvarent.* ut statuunt Leo & Anthemius imperatores lib. 11. Cod. *e* & exinde, iisdem pene verbis, Petrus Damiani, sermone de Resurrect. Domini.

e lib. 2. tit. 7. de advocatis diversi. iudic. 14.

II. DE TEMPORE PROPRIO GENERIS IURIDICIALIS; *deque partibus eiusdem generis.*

TEMPUS, circa quod hoc genus versatur, præteritum esse, suprà diximus. Interdum quidem videtur accusatio quoque institui de futuro; quomodo Catilina aliique accusati sunt, quòdædituri fuerint patriam, nisi coniuratio fuisset patefacta: verumtamen cùm tota probatio ex præteritis fiat, de præteritis quoq; erit disceptatio. Adde quòd tales non ob factum damnentur, cùm id needum patrarint;

trarint; sed ob patrandi voluntatem, quam habuerunt. Iuvenalis sat. XIII:

Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.
Nam scelus intra se tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet.

PARTES huius generis sunt κατηγορία, καὶ ἀπολογία, *accusatio, & defensio*. Illa est τοῦ διώκοντος sive actoris: hæc τοῦ φεύγοντος sive rei. Ac orator quidem defensionem scribebat: sed ipse orationem edisce-bat ac habebat reus: ut auctor est Fabius. Vnde est, quòd Lysias etiam pro Socrate orationem composuit: sed hic uti eâ noluit, quia sibi parùm conveniret: ut legere est apud Cic. I. de Orat., Valer. lib. VI. cap. IV, Fab. lib. II. cap. XVI, quod est de Rhetorices definitione ac fine, & lib. XI. cap. I, item Plutarchum in Lysia.

Cùm autem dico, partes huius generis esse accusationem, & defensionem, sub accusatione etiam complector querimoniam: etsi ea pressiùs accepta longè aliud signet. Nam, ut apud Thucydidem lib. I. legati Corinthiorum Lacedæmone dicunt, αἰτία φίλων ἀνδρῶν ἐστιν ἁμαρτανόντων· κατηγορία δὲ ἐχθρῶν ἀδικησάντων: *querimonia est amicorum de amicis, quando delinquunt: accusatio est de hostibus iniuriâ afficientibus.*

III. QUIBUS LOCIS APUD ROMANOS, ET ATHENIENSES, HABITÆ SINT ORATIONES GENERIS IUDICIALIS.

ACCUSATIO omnis, & defensio, apud Romanos instituebatur in triplici foro. Unde Seneca lib. II. de ira cap. IX: *Adjice nunc publica perjuria gentium, circumscriptiones, fraudes, inficiationes, quibus trina non sufficiunt fora.* Et Statius Silv. lib. IV. syl. IX:

Nec saltem tua dicta continentem,
Quæ trino juvenis foro tonabas.

Item Martialis lib. III. epigr. XXXVIII:

Caussas, inquit, agam Cicerone disertius ipso:
Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Ac similiter triplicis fori meminit lib. VIII. epigr. XLIV, & ante omnes Ovidius lib. III. Trist. El. XII. Ex his primum fuit *forum Romanum*; quod Ovidio *a*, & Statio *b*, *Latium*; Herodiano *c vetus*: alterum *Iulii*, quod *Palladium d* dictum, cùm Domitianus illud instauràsset: tertium *Augusti*, quod Plinius *e* inter-

a 4. *Fast.*
b *Silv. de equo Domitiani.*
c *in M. Antonino.*
d *Martial. lib. I. epig 2.*
e *lib. 36. cap. 15.*

Vrbis miracula recenſet. His quartum pòſt acceſſit *Nervæ*, quod *Tranſitorium* a dicebatur. Vnde in Nervæ honorem ſcriptum videtur Martialis in Ianum epigramma lib. x b. Additum denique *Traianic* forum, ſive *Vlpium* d. De hiſce omnibus vide Alexandrum ab Alexandro genialium dierum lib. II. cap. XII, Franciſcum Polletum in hiſtoria Fori Romani lib. I. cap. III: adhæc Marlianum, Onuphrium Panuinium, Bernardum Gamaccum, Fabricium, alios, qui de urbe Roma ſcripſerunt; inprimis Iuſtum Lipſium lib. III. de magnitudine Romana cap. VII.

Varia item Athenis fora fuere, quæ illi dixere δικαςήρια. Principem locum tenuit *Areopagus*, ubi judicia fiebant φόνε e, καὶ τραύματος ἐκ προνοίας, καὶ πυρκαιᾶς, καὶ φαρμάκων, ἐάν τις ἀποκτείνῃ δοὺς: quemadmodum iiſdem verbis referunt Demoſthenes orat. in Ariſtocratem, & Iul. Pollux lib. VIII. cap. X: imò & Lucianus in Anacharſide, niſi quòd de veneficio hic taceat. Alterum forum fuit *Palladium*, quod erat τῶν ἀκεσίων φόνων f. Erat & *Delphinium*, ubi cauſſa diſceptabatur, ſiquis ſe occidiſſe fateretur; ſed iure diceret occidiſſe. Auctor de utroque Helladius in eclogis Photii. In *Prytaneo* actum, ſi ferro, lapide, ligno, vel aliâ re inanimâ, aliquem ſublatum conſtaret; ſed auctor neſciretur: ut inter alia Heſychius teſtatur. In *Phreattio* (τῷ ἐν Φρεαττοῖ, ſive Φρεάττοῖ, vel potiùs Φρεάττει) agebatur cauſſa, ſiquis, reus cædis involuntariæ, præterea cædem commiſiſſet voluntariam. In *Heliæa* conveniebat Senatus Quingentorum: ſed, ſi neceſſe foret, duplicari is iudicum numerus, quandoque etiam triplicari ſolet. Παράβυστον erat tribunal iudicum XI, cui nomen ab loci obſcuritate. Ac de minimis in eo cauſſis agebatur, atque id clàm. Erat autem duplex: maius, & minus. Fuit & quod τρίγωνον à forma vocaretur. Item *forum ad Lycum*, τὸ ἐπὶ Λύκῳ, ſive Λύκειον, quod perperam Ἐπιλύκειον in Heſychii gloſſis dicitur. Item aliud τὸ Μητίχε, ſive Μητιχεῖον. His à Polluce additur Ἀρδηττός, pro quo Etymologus Ἄρδηττος habet. Interim alii produnt, in eo non judiciũ exerceri, ſed juramentum concipi ſolere. Minùs verò celebria fuere quatuor illa tribunalia, Βατραχιοῦν, Φοινικιοῦν, Ὠδεῖον & Θησεῖον. Item quatuor loca, ubi novemviri judicium ferebant: archon ad Eponymos, rex ſacrorum ad Bucoleum, Polemarchus in Lyceo, Theſmothetæ in Theſmotheſio. Ad Areopagum ſiquis vocaretur, dicebatur id πρόσκλησις: κλῆσις autem, ſi ad aliud è memoratis tribunalibus; ut auctor eſt Ammonius Grammaticus g, niſi is potiùs eſt Herennius Philo, ut alii arbitrantur. Plura de tribunalibus iſtis ſi voles, adi

a Lampridius in Severo.
b epigr. 28.
c Sidonius carm. 9. in Felicem conſulem.
d Capitolinus in Marco.
e de cæde, vulnere voluntario, incendio, & veneno, quo quis dato hominem occidiſſet.
f de cæde non voluntaria.
g in κλῆσις.

adi Pausaniam, Pollucem, Harpocrationem, & Suidam: è iunioribus autem, Postellum libro de magistratibus Atheniensium, Sigonium lib. III. de Rep. Atheniensium, ac ea inprimis, quæ Areopagi sui capite ultimo observavit clarissimus amicus noster, Ioannes Meursius, qui & in hoc, & in aliis ad Græcanicam antiquitatem pertinentibus, priorum operam iubare suo offuscavit: ut non temere quicquam eius argumenti, vel utilius quæratur, vel feliciùs inveniatur, quàm in summi huius viri monumentis.

IV. De principali loco generis iuridicialis: et cur ea hic, et alibi, Aristoteles doceat, quæ satius erat oratorem omittere.

Loci huius generis varii sunt; neque ullus generalis adsignari potest. Nam in coniecturali statu non quæritur, ecquid iure factum: quemadmodum nec in finitivo, aut negotiali. Interim verum est, iustum, & iniustum, esse locum principalem. Verùm repugnare sibi hâc in re Aristoteles videtur. Nam hîc quidem ait, in iuridiciali genere ostendi, aliquid esse iustum, aut iniustum, at idem in proœmio Rhetoricorum, quo loco de Rhetoricæ essentiâ agit, negat, Oratotis esse, ostendere, ecquid iustum sit, aut iniustū. Verba eius adponam: ἔτι δὲ φανερὸν, ὅτι τοῦ μὲν ἀμφισβητοῦντος οὐδέν ἐστιν ἔξω τοῦ δεῖξαι τὸ πρᾶγμα, ἢ ὅτι ἐστὶν, ἢ οὐκ ἔστιν, γέγονεν, ἢ οὐ γέγονεν. εἰ δὲ μέγα ἢ μικρὸν, ἢ δίκαιον, ἢ ἄδικον, ὅσα μὴ ὁ νομοθέτης διώρικεν, αὐτὸν δήπου τὸν δικαστὴν δεῖ γινώσκειν, καὶ οὐ μανθάνειν παρὰ τῶν ἀμφισβητούντων. Hoc est: *Præterea manifestum est, eius, qui controversatur, nihil esse, nisi ut ostendat, rem esse, vel non esse; factam esse, aut non esse. At verò utrùm magna an parva, iusta an iniusta sit, ac quæcunque legislator non definiit, ea decet ipsum iudicem per se intelligere, non autem discere ab iis, qui inter se controversiam habent.*

Existimabat Felix Accorombonius, commodè hæc loca conciliari, si dicamus, Aristotelem non negare, oratori incumbere, ut ostendat, aliquid iustum esse, aut iniustum; sed quòd quippiam (ut verbis eius utar) sit magnum iustum, vel parvū: verba enim Aristotelis accipienda esse, non coniunctim, sed divisim. Verùm si hæc satis valida forēt, iam non diversus ab hoc esset status quantitatis, quo monstretur, quæ sint maiores, quæ minores iniuriæ; ut suo loco ostensuri sumus. Quamobrem potiùs dicendum arbitror, Aristotelem

in prooemio non docere, quid in Rhetoricis sit traditurus; sed cuiusmodi futura sint, si civitates omnes bene essent constitutæ. Certè Aristoles quoque de prooemio, epilogo, & inprimis affectibus, ubertim tractat; etsi iuberentur in Areopago dicere ἄνδ προοιμίυ, ϗ ἐπιλόγυ, ϗ παθῶν a; ut testantur è Græcis Iulius Pollux Onomastici lib. VIII. cap. X, Lucianus de Gymnasiis, Themistius Orat. XVI, atque è Latinis, Fabius non uno loco b, & Appuleius lib. X. Nempe non illud Aristoteli propositum fuit, ea solùm in Rhetoricis tradere, quæ in Areopago, aut optima Reip. forma, locum habent; sed quæcunque ad persuadendum conferunt. Atque hoc est, quod Tacitus quoque ait, vel quisquis auctor est dialogi de Oratoribus: *Ne Epicuri quidem, & Metrodori, honestas quasdam exclamationes assumere, hisque, prout res poscit, uti, alienum erit oratori. Neque enim sapientem informamus, neque Stoicorum civitatem.*

a *sine prooemio, & epilogo, & affectibus.*
b *lib. 2. cap. 16. lib. 6. cap. 2. lib. 10. cap. 1.*

V. STATUS QUID SIT, ALIÆQUE EIUS APPELLATIONES, ET UNDE STATUS VOX *arcessita sit in rhetorum scholas.*

LOCUS iusti & iniusti, quemadmodum & alii huius generis loci, variè ab oratore tractantur, pro varietate statuum.

STATUS in genere Iuridiciali est, quod ex primâ accusatoris intentione, & rei depulsione, nascitur. Dico in genere Iuridiciali; quia aut fallor, aut falluntur illi, qui hanc definitionem existimant cuilibet statui competere. Ratio, quæ me movet, hæc est, quòd accusatio, & defensio, tantùm conveniant generi Iuridiciali: at status in quovis genere dicendi locum habeat; ut infrà ostensuri sumus. Vera igitur, & reciproca erit definitio, si dicatur, statum esse, quod ex primâ caussarum conflictione provenit: ut Fabius describit lib. III. cap. VI. Ciceroni primo de inventione definitur *prima caussarum conflictio ex depulsione intentionis profecta.* Sed si nascitur ex prima conflictione, prima conflictio dici nequit. Græcè vocatur ζήτημα, & κεφάλαιον γενικώτατον: quemadmodum quæstiones, quæ instituuntur ad fulciendam primariam quæstionem, κεφάλαια εἰδικὰ, & simpliciter κεφάλαια appellantur. Sed & ζήτημα Græci aliter στάσιν vocant; quomodo hâc voce utitur Aeschines contra Demosthenem, ubi iudicem monet, ne se patiatur à caussæ statu deduci.

Quidam hanc vocem dictam volunt ἀπὸ τῦ στασιάζειν, quod est discrepare,

crepare, quia ibi velut nitibundi incipiant conflictari, &, ut cum Appuleio loquar, verbigerare. Sed non præter solitum ineptiunt, cùm clarum sit, στασιάζειν esse à στάσις. Sumta autem vox est à gladiatoribus, ac pugilibus; quia ibi orator velut ad dimicandum ἵσταται a. Aeschines contra Ctesiphontem: Ὁρᾶτε τοὺς πύκτας περὶ τῆς στάσεως πρὸς ἀλλήλους ἀγωνιζομένους. h. e. *Cernite pugiles de statione ac loco inter sese contendentes*. B. Gregor. Καί μοι προσεοικέναι δοκεῖ πύκτῃ, καὶ κακῶς τὴν τέχνην, ὃς πρὶν τὴν στάσιν εὖ θέσθαι ἀποβαλλομένῳ &c. quæ Budæus ita transtulit: *Mihique assimilis esse videtur pugili artis ignaro, qui priusquam statum stabilito pede composuit, pugnos in adversarium intendit, quasi adversarii petitiones excepturus.* a *constitit.*

Eâdem autem ratione Latinis quoque status ac constitutio vocatur; nempe vel à sistendo (neque enim rectè negat Priscianus *sisto* carere supino, quod abundè probavit Valla l. 1. adversus Barth. Facium;) vel à stando, quia ibi utraque pars stet, pedemque figat ad resistendum: unde Plautus in Milite Glorioso b: b *Act.* 4. *Sc Ne me moneatis.*

----- In statu stat senex,
Ut adoriatur mœchum, qui formâ est ferox.

Petronius: *Alius furcâ de carnario raptâ, statum prœliantis componit.*

A prœliis verò, ac re gladiatoriâ, eleganter vox ista ad animum, aliaque transfertur; ut cùm dicitur dimovere, aut deturbare de statu, quod alio modo dicunt sede suâ sollicitare, aut loco labefacere. Decimus Laberius apud Macrobium lib. II. cap. VII. Saturnal.

Quem nulla ambitio, nulla unquam largitio,
Nullus timor, vis nulla, nulla autoritas,
Movere potuit in juventâ de statu,
Ecce in senectâ ut facilè labefecit loco,
Viri excellentis mente clemente edita,
Summissa, placida, blandiloquens oratio.

Quemadmodum autem Græcis quoque vocatur ζήτημα γενικώτατον, ut suprà dicebamus: ita & à Latinis dicitur *summa quæstio*: ut vel Iuvenalis ille locus ostendit lib. III. sat. I:

Quis color, & quod sit caussæ genus, atque ubi summa
Quæstio; quæ veniant diversâ parte sagittæ;
Nôsse volunt.

Sic enim locus is legendus. Etiam *constitutio* nominatur: unde Arnobius lib. II: *Quia, quæ sunt in litibus constitutiones, quot caussarum genera, quot dictionum* &c.

VI. Vt status differat ab aliis quæstionibus: unde nascatur κρινόμενον: et an vere *illud à Cicerone in Miloniana ponatur.*

Vt verò omnis hæc doctrina meliùs intelligatur; declarandum, quomodo status ab aliis orationis quæstionibus differat. Diximus antea, nasci statum ex intentione accusatoris, quæ Græcis est κατηγορία, & depulsione defensoris, quæ iisdem est ἀντικατηγορία. Ita intentio est; Tu Orestes occidisti matrem tuam Clytæmnestram; Tu Horati necasti sororem tuam; Tu Rabiri sustulisti Saturninum; Tu Milo interfecisti Clodium. Depulsio hic uniusmodi; Occidi, sed iure. Orestes certè, ut iustam fuisse cædem ostenderet, Soli gladium ostendit apud Euripidem: quod ex more eorum, qui iure aliquem interemerant, ab Oreste factum esse, annotat etiam Scholiastes. Est igitur in hisce omnibus status, iuréne hi interfecti sint. Cæteræ quæstiones, quas κεφάλαια εἰδικὰ a, & ἁπλῶς κεφάλαια b vocari diximus; à Latinis appellantur incidentes, & à quibusdam controversiæ.

a capita specialia. b simpliciter capita.

Inter has autem familiam ducit, quæ Græcè nominatur κρινόμενον: Ciceroni περιφερικῶς vocatur, *quod in iudicium venit:* aut *quâ de re agitur:* aliis disceptatio sive iudicatio nuncupatur. Ea tamen locum non habet in statu coniecturali: quia ubi factum negatur, ibi non adfertur ratio à defensore, propter quam factum non sit. Resultat autem κρινόμενον, & quasi efflorescit, ex primariâ defensoris ratione, quam αἴτιον appellant, & accusatoris firmamento, quod vulgo συνέχον sive continens vocatur. Verùm Fabio adsentio, cui c meritò displicet hæc adfectata subtilitas, circa nomina rerum ambitiosè laborans, rationemque docendi in minutas particulas concidens. Eidemque subscribo in eo, quòd ait, illos hanc rem explicâsse *veriùs & breviùs, qui statum, & continens, & iudicationem, idem esse voluerunt: continens autem id esse, quo sublato lis esse non possit.* Nihilominus, ne in Græcorum Rhetorum lectione nos vocabula hæc morentur: visum quoque ea hoc loco exemplis iisdem illustrare, quibus antea usi sumus. Αἴτιον Orestis fuit. Rectè eam occidi, quæ priùs patrem interfecit meum. Nam id ab eâ factum constat, sive quidem illum interemerit in balneo; ut Lycophron, Aeschylus, & Seneca d scribūt: sive inter pocula; quæ Homeri, Dionis, Aeliani, Hygini, & Iuvenalis e est sententia. Αἴτιον Horatii fuit, iure eam interemi, quæ negligebat fratrum cędem, mœrebat hostem interemtum, fratris & populi victoriam

c lib. 3. cap. 11.

d in Agamemnone act. 5.

e lib. 3. sat. 2.

victoriam molestè ferebat. Quod ipsũ sine dubio αἴτιον fuit Critolai Tegeatę, Rheximachi F., qui apud Gręcos cõtra tergeminos Pheneatas eâdem & conditione, & fortunâ, pugnavit, quâ apud Romanos Horatius. Nam is quoq; Demodicam sororem interemit, quòd spõsum occisum lugeret. Autor Demaratus in Arcadicis a. Et fortasse Romanum illud ex Græco effictum. Nam, ut ex Livio constat, multum incerti inest gestis Romanis ante captam à Gallis Romam, pręsertim iis, quæ ad Regum tempora pertinent. Rabirii αἴτιον est, Iure occidi Saturninum, civem seditiosum. Milonis αἴτιον est, Iure occidi Clodium, quia fuit insidiator. Firmamentum sive ratio ab adversariis Oresti opposita erat, quòd haut fas sit filio matrem interficere. Ratio opposita Horatio, quòd nefas sit interficere sororem. Ratio opposita Rabirio, & Miloni, erat, quòd non liceat cuiquam tollere civem indemnatum. Κρινόμενον est, an possit filius occidere matrem, quæ maritum prior sustulerit? aut frater possit interimere sororem, quæ, neglectâ fratrum cæde, doleret hostem occisum, fratremque & pop. Rom. vicisse ægre ferret? an quisquam possit interficere civem indemnatum, si sit seditiosus, aut insidiator?

a Apud Plutarchum in Parallelorum libello.

Quanquam quod ad caussam Milonis attinet, non ignorandum est, αἴτιον illud, quod Tullius eius mantelum fore sperabat, totum integrum commentitium fuisse, omniaque ab eo solùm afferri, ut mendacio constaret fides; ac proinde, si veritatem caussæ spectes, haut verè quoque à nobis assignatum fuisse κρινόμενον. Equidem M. Brutus b oratione eâ, quam pro Milone composuit, & edidit, non autem habuit, (quod falsò aliqui existimarunt, ut autor est Fabius c) ita crimen defendere maluit, quòd utile fuerit Reipublicæ Clodium interfici. Sed Ciceroni in pectore incerti certabant animi: isthæc tamen forma ei minùs placuit, quia non quisquis bono publico interimi possit, occidi ab aliquo debeat indemnatus. Ideo, cùm adversarii in accusatione suâ posuissent, Clodio à Milone factas insidias; maluit adversus hanc adversari sententiam, & è contrario ostendere, non Milonem Clodio; sed Clodium Miloni insidias struxisse; cùm tamen res longè se aliter habuerit. Nam, ut autor est Asconius, cùm ii forte fortunâ occurrissent, è rixâ servorum ad pugnam deventum est: in eâ cum vulnus accepisset Clodius, in tabernam delatus fuit. Milo autem expugnari hanc iussit, Clodiumque extrahi, & interimi; quia, eo vivo, periculosam sibi vitam iudicabat; at mortuo, licet solum vertere iuberetur, tamen multum esset solatii habiturus. Itidem falsa esse pleraque, quæ Tullius de virtute iactat

b Fab. lib. 3. cap. 3.

c Fab lib. 10. cap. 8.

a Id Germanu fuerit septimdecim tonna auri cum dimidia.

te iactat Milonis; fidem facit, quòd debuerit HS septingenties *a* æris alieni. Sanè hoc inter prodigia animi humani Plinius ducit lib. XXXVI. cap. XV. Atque hæc universè dicta sunto. Nunc species statuum videamus.

VII. QUOTUPLEX CICERONI, ET FABIO, SIT STATUS: NEC EUM IN IURIDICIALI SOLUM GENERE *inveniri; sed etiam deliberativo.*

STATUS Ciceroni est triplex. Nam si quæritur an sit, Coniectura est; si quid sit, Finis seu Definitio; si quale sit, Consecutio. Græcè est στάσις στοχασμοῦ, ὅρου, καὶ ποιότητος. Afferam de his statibus περιοχὴν Iulii Severiani; *Status*, inquit, *tres sunt. Vbi, quod antè factum obiicitur, negas, Coniectura est; ubi quid antè factum fateris, & negas, eam vim nominis habere, quam adversarius criminatur, Finis est. At si neque de facto, neque de nomine ambigitur; sed si iure factum contendis, Qualitas nominatur.* Nam ita eum locum lego, & interpungo, quem in Fruterianâ & Pythœanâ editione prava perperaque (ut cum Accio loquar) distinctio pervertit conturbavitque.

Ciceronis partitionem alii etiam secuti sunt Rhetores. Ac Marius quidem Victorinus non inscitâ eam similitudine comprobare

b lib. 3. cap. 14.

nititur: quâ ipsâ etiam utitur Thomas Corræus *b*. Nobis longè potior est sententia Aristotelis. Nam fallitur Robortelius, qui, cùm non satis animadvertisset, ab Aristotele controversias nominari, quas

c lib. de artificio dicendi.

alii status vocant: non dubitavit scribere *c*, cùm omnes subiecerint statibus caussas, apud Aristotelem de iis ne verbum quidem legi.

Est autem iuxta Aristotelem auctior statuum numerus. Nam

d cap. 17. iuxta vulg. dist.

lib. III. cap. XXVIII, *d* de contentione agens, quadruplicem facit controversiam: περὶ τεττάρων, inquit, ἡ ἀμφισβήτησις, ὅτι οὐ γέγονεν, ὅτι οὐκ ἔβλαψε τοῦτο, ἢ ὅτι οὐ τοσόνδε, ἢ ὅτι δικαίως: *de quatuor rebus est controversia: quòd quid non fecerit, aut quòd non nocuerit eo, aut quòd non tantopere nocuerit, aut quòd egerit justè.* Et paullo pòst; ἐν τοῖς δημηγορικοῖς, ἢ ὡς οὐκ ἔσται, ἀμφισβητήσειεν ἄν τις, ἢ ὡς ἔσται μὲν ἃ κελεύει, ἀλλ' οὐ δίκαια, ἢ οὐκ ὠφέλιμα, ἢ οὐ τηλικαῦτα. *in deliberationibus, aut non futura esse, contenderit aliquis; aut futura quidem, quæ censet, at non esse iusta; aut non utilia; aut non tanta.* Vtrobique liquidò videmus, statum poni magnitudinis. Itaque quadruplex est controversia. Prima est coniecturalis, quâ quæritur, ecquid factum sit, fiat, aut futurum sit. Ita enim, quando generatim loquimur, definire malim, quàm, uti quidam,

quidam, quòd eâ quæratur, an sit. Quippe, ut in iuridiciali statu quæritur, an Titius occiderit Sempronium; ita in aliis statibus est controversia, an quid sacrilegium dici debeat, an iniustum, an tanta sit iniuria. Altera controversia est finitiva, quâ de nomine facti disceptatio est. Tertia est qualitatis, quâ quæritur, ecquid sit honestum, aut utile, aut iustum, vel contrà. Quarta est quantitatis, ubi controversia est de magnitudine: ut, ecquid tantopere obfuerit; aut, tantáne sit iniuria.

Aliquibus tamē partitio hæc ita videbitur insolens, ut Aristophanicum illud sint dicturi, ἡμᾶς δ' οὐ πείσῃς, οὐδ' ἂν πείσῃς a. Sed quid graculo cum fidibus? Ita & vulgaria opinio est, statum tantùm habere locum in genere iuridiciali; quæ tamen sententia est absona, & inconcinna. Nam omnino, tum in deliberativo, tum in demonstrativo quoque, locum habet. De deliberativo res plana est. Hermogeni enim status qualitatis est duplex. Siquidem vel de re futurâ disceptationem continet, qui dicitur πραγματικὸς sive negotialis; atque hic generis deliberativi proprius est: vel agit de re præteritâ, qui δικαιολογία vocatur, sive iurisdictio; atque is proprius est generis iuridicialis. Πραγματικοῦ exemplum est apud Demosthenem, an consultum sit suppetias ferre Olynthiis: apud Ciceronem, an Pompeius sit præficiendus bello Mithridatico.

a non persuaseris nobis, etiā cùm persuaseris.

Neque negotialis solùm status in deliberativo locum habet, verùm & coniecturalis. Nec enim, quod multi existimant, tum tantùm coniecturalis status est, cùm quæritur, an sit factum: verùm etiam, ut paullo antè dixi, cùm quæstio est, an aliquid fiat, aut futurum sit: ut si controversia sit, an hostes cogitent de rumpendo fœdere; aut, an nobis illaturi sint bellum: quorum utrumque comprobamus à voluntate, facultate, ac signis; ut omnino liqueat, eodem hæc modo tractari, quo facta.

VIII. STATUM ETIAM HABERE LOCUM IN GENERE DEMONSTRATIVO, ILLUSTRIBUS COMPROBATUR EXEMPLIS.

NEc magis ratio sit, cur aliquis ambigat, an status sit in genere demonstrativo. Nam in laudationibus negari potest, aliquid ab aliquo factum esse; quod coniecturæ est: vel eo nomine factum esse appellandum; quod definitionis est: vel bene factum esse; quod est qualitatis: vel tam illustre esse; quod quantitatis est. Status

Q quanti-

quantitatis fuerit, ſi unus extollat caſtimoniam Alexandri Magni, quia illibatas & intactas remiſerit filias Darii; nec ante nuptias attigerit mulierem *a*, Barſinâ exceptâ, quæ vidua fuit: alius autem diminuat Alexandri honorem, quòd (ut Theophraſtum memoriæ prodidiſſe, auctores ſunt Athenæus, & Plutarchus) ideo parum mulieroſus fuerit Alexander, quia vinoſus erat: quam rem cùm plurimi confirmant ſcriptores *b*, tum illud arguit, quòd & ephemerides habuerit *c*, in quibus adnotati fuere dies, per quos crapulam edormiebat. Hanc Theophraſti ſententiam non leviter fulcit, quòd & hodie videmus, eas gentes, quæ ebrietati deditæ, minùs inſanire Venere; quæ magis Veneri addictæ, minùs ſe vino ingurgitare. Eſt quoque ſtatus hic in oratione pro Marcello, in quâ præcipua quæſtio eſt, An clementia Cæſaris omnibus eius bellicis virtutibus ſit præferenda. Item apud Iſocratem in Encomio Helenæ ſtatus eſt, An pulchritudo Helenæ tantâ ſit laude digna, ut omnibus laudibus ſit anteponenda.

Qui ſtatum tollunt è genere demonſtrativo, negant, in eo locum habere intentionem & depulſionem, quia nullus ſit δίκας δικαζόμενος. i. *qui dicam impingat.* Verùm ut nullus ſit talis; poſſe tamen adverſarium eſſe, conſtat ex iis, quæ diximus. Alioqui, cùm ſcripſiſſet Cicero de Catonis laudibus, Cæſar iis non oppoſuiſſet duos Anticatones.

a Plutarchus in Alexandro, & ex eo Photius in myriobiblo cap. 245.
b Plutarchus lib. de fortuna Alexandri. Seneca epiſt. 83. Plinius lib. 14. cap. 5. Solinus cap. 15.
c Ælianus lib. 3. Var. Hiſt. cap. 23.

Neque in hoc genere ſolùm locum habet ſtatus quantitatis; ſed & controverſia eſſe poteſt, an aliquid ſit factum; quem ſtatum eſſe coniecturalem, omnibus liquet. Ita ſiqui vituperare volet Didonem ob pudorem violatum: meritò alius hoc repudiabit, tanquam confictum à Marone; quem ſecutus Silius lib. VIII. Dido enim univira ſemper, caſtiſſimaque fuit; ut quæ, ne alteri nuberet, vitam gladio finierit: quemadmodum narrat Iuſtinus lib. XVIII. Quin ne Aeneam quidem videre potuit, cùm ab Ilii excidio, ut Scaliger *d* optimè numerat, ad natalem Carthaginis anni ſint CCXCIX, ut quæ poſt annos IↃCC XXXVII, ex quo condita erat, everſa ſit, Cn. Corneſio Lentulo, & L. Mummio coſſ., anno Urbis IↃCVIII; ut tradidit Solinus: à quo non multùm abit Menandri ratio apud Ioſephum lib. 1. contra Apionem; iuxta quem condita ſit annis CXL. ante Romam. Trogus *e* verò tantùm LXXII. annis eâ antiquiorem putavit: Velleius ſolùm LXV. Atqui, iuxta præclarum illum Eratoſthenis canonem, ab everſa Troia ad conditam Romam anni fuerint CCCC XXX. Neque de Carthagine obſtat, quod à Philiſto

d in prolegomenis operis de emendatione temporum, & animadverſionibus Euſebianis ad annum ✱ C LXVII.
e in epitome Iuſtini lib. 18.

Philisto *a* xxx. annis, ac ab Appiano *b* dicatur etiam L. annis ante Troiæ ἅλωσιν fuisse. Nam loqui eos de veteri Carthaginis parte, indicio est, quòd eius Xorum & Carchedonem Tyrios, faciunt auctores. At nunc sermo nobis est de illis, quæ debentur Didoni. nempe de parte Urbis novâ; unde, Solino teste, vocata est Karthada, quod idem est ac καινὴ πόλις, ut etiam ex Stephano cognoscimus: item de arce, quæ Punicâ appellatione dicta est Butsira, & εὐφωνίας ergò, Bursa, unde Græci κατὰ μετάθεσιν fecere Βύρσαν: quod quia corium notat, eo occasio præbita est fabellæ de tergo taurino. Hoc Maronis figmentum oppugnat etiam Maioragius in epistolicis quæst.xx. Atque ut veteres potius laudem, est de eodem epigramma lib.IV. Ἀνθολογίας, atque item apud Ausonium, quem vide epigr.III. Imò, ut Charisius auctor est, Atteius Philologus librum edidit cum istiusmodi inscriptione, *An amaverit Didun Aeneas.* At pertinent huc quoque verba illa B. Augustini lib. I. Confess. cap. XIII: *Non clament adversum me venditores Grammaticæ, vel emtores: quia si proponam iis, interrogans, utrùm verum sit, quòd Aeneam aliquando Carthaginem venisse poëta dicit: indoctiores se nescire respondebunt, doctiores autem etiam negabunt verum esse.*

a apud Eusebiũ ad an. 804.
b initio libri de bellis Punicis.

Pari ratione, siquis Penelopen laudare volet ob insignem pudicitiam, meritò, cui vituperare animus, in controversiam vocabit, quæ de castitate eius scribit Homerus. Nam ea procis, absente marito, se prostituit: eoque Vlysses domum reversus, iure eam optimo exegit, ac suas sibi res habere iussit. Atque hoc qui nescit, is non modò obscœni carminis auctorem insuper habuerit, quod puto peccatum haut Oceano abluere necesse sit: verùm luculentum quoque scriptorem Pausaniam non legerit, aut certè tantùm per caliginem, sive oculorum, sive mentis, viderit locum istum in Arcadicis; Πηνελόπης δὲ εἶναι τάφον φασὶν, οὐχ ὁμολογοῦντες τὰ ἐς αὐτὴν ποιήσει τῇ Θεσπρωτίδι ὀνομαζομένῃ. Ἐν ταύτῃ μέν γέ ἐστι τῇ ποιήσει, ἐπανήκοντι ἐκ Τροίας Ὀδυσσεῖ τεκεῖν τὴν Πενελόπην Πτολιπόρθην παῖδα. Μαντινέων δὲ ὁ ἐς αὐτὴν λόγος, Πηνελόπην φησὶν ὑπὸ Ὀδυσσέως καταγνωσθεῖσαν ὡς ἐπακτοὺς ἐσαγάγοιτο ἐς τὸν οἶκον, καὶ ἀποπεμφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ· τὸ μὲν παραυτίκα ἐς Λακεδαίμονα ἀπελθεῖν· χρόνῳ δὲ ὕστερον ἐκ τῆς Σπάρτης ἐς Μαντίνειαν μετοικῆσαι· καί οἱ τοῦ βίου τὴν τελευτὴν ἐνταῦθα συμβῆναι. h. e. *Penelopes id esse sepulchrum aiunt, dissentientes in eo à poëmate, quod Thesprotis nominatur. Nam in eo legere est, Penelopen, Vlysse ex Troiâ reverso, peperisse puerum nomine Ptoliporthen. Mantinenses verò de eâ dicunt, Penelopen ab Vlysse damnatam esse, quòd viros à se allectos attractosq;* (ita malim transferre, quàm, ut Abrahamus

hamus Lœscherus, procos) *domum intromisisset, & propterea ab eo esse repudiatam. Hanc deinde Lacedæmonem abiisse, atque aliquanto pòst Spartâ se Mantineam contulisse, ibiq́ vitæ ei finem obtigisse.* Fidem etiam fecerit Lycophron, qui Penelopen vocat Βασσάραν κασσωρεύουσαν, h. e. πορνεύουσαν, ut Tzetzes interpretatur: qui subjicit, Δοῦρις γὰρ ὁ Σάμιος ἐν τῷ περὶ Ἀγαθοκλέους φησὶ, αὐτὴν συγγενέσθαι πᾶσι τοῖς μνηστῆρσι, καὶ γεννῆσαι τὸν τραγοσκελῆ Πᾶνα. *Duris enim Samius libro de Agathocle ait, eam cum omnibus congressam procis, ac genuisse Pana hircina habentem crura.* Herodotus quoque de Pane idem tradit sub exordium lib. II. Quod verò is, quem dixi, Scholiastes Pana hunc alius facit Penelopes filium, id nullâ est suffultum ratione.

Sed quid de Penelope *a* tricamur? Quis non videt, innumera nobis exempla suppeditari ex Homericâ Iliade? Nam Herodotus tradit, multos velle, Helenam nunquam venisse Troiā: & Dion Prusiensis ostendit, eam, parente fratribusq; consentientibus, nuptā Paridi fuisse; neque Troianos fuisse à Græcis victos; sed Græcos, icto fœdere, ab obsidione destitisse; Homerum verò invertisse hæc omnia ad velandam gentis suæ ignominiam: ut verum profectò sit verbum vetus, πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοὶ *b*, quod apud Platonem est dialogo de iusto, & Aristotelem lib. I. Metaphys. cap. II. ut cæteros *c* mittam, apud quos gemina legere est.

Quæ cùm ita sint, neminem puto deinceps inficias iturum, in demonstrativo quoque genere quæri, an res facta sit; eoque statum conjecturalem in eo locum habere. Fallitur igitur Antonius Maioragius, cùm in lib. II. Rhet. Arist. cap. XXVI. ita scribit: *In demonstrativo genere nulla est civilis controversia, quia nemo adversatur, & res certæ, vel pro certis sumuntur.*

Nec rectiùs sensit Nascimbænus Nascimbænius, qui *d* statum in demonstrativo esse negat, quia laudem non statim sequitur vituperatio. Neque enim, ut in eo status locum habeat, requiritur, ut, quicquid laudabile est, vituperari possit; verùm satis est, ut pleraque vituperari queant. Adde, quòd non solùm adversetur laudanti, qui vituperat; verùm etiam, qui personam, quæ laudata est, fuisse negat; ut siquis contra eum, qui Amazones laudârat, ostendat, nunquam fuisse Amazonas *e*: vel qui (ut Logicorum nunc vocibus utamur) laudationis subiectum agnoscit, at prædicatum oppugnat; ut si Penelopen fuisse concedamus, at inficias eamus, quæ de pudicitiâ eius à Poëtis scribuntur: vel denique, qui prædicatum quoque haut gravatè dat, verùm personam, aut rem, tantopere laudandam negat.

a *De ea è iunioribus, si voles, adi Luc. Io. Scoppam lib. 1. cap. 32. item commentario in Ovidianam Penelopes epistolam. Franciscũ Floridum lib. 3. Subseciv. lect. cap. 2. & Thomam Demsterũ ad Rosini Antiquitatũ lib. 3. cap. 2.*

b *multa mentiuntur poëtæ.*

c *Pindarũ 1. Olymp. & 7. Nem. Cic. in Tusc. Plin. epist. 21. lib. 6. Minutiũ Fel. in Oct. Lactant. in div. inst.*

d *comm. in Cic. lib. 1. de Invent.*

e *Palæphatus.*

negat: ut cùm quæritur apud Isocratem, num Helenæ pulchritudo tantopere sit laude digna.

Atque hinc erroris quoque convincimus Trapezuntium, qui quarto Rhetoricorum libro scribit, genus hoc interdum ita absolutum esse, ut ab omni controversiâ sit immune. Nam non tantùm adversarius est, cùm quis re ipsâ contra laudantem dicit; verùm etiam, cùm quis tacitè dissentit: uti si iudicet, oratorem facere isthoc vetus, ex muscâ elephantum. Adde, quòd etiã, cùm nemo revera contradicit, potentia tamen est contradicendi. At cùm Rhetorica sit δυνάμις a, huic non tam videndum, quid fiat, quàm quid fieri possit. a *facultas.*

IX. NON ESSE PLURES STATUS, QUAM QUATUOR: DEQUE OMNIS DOCTRINÆ HUIUS UTILITATE.

VIDIMUS, quæ dici debeant, adversus eos, qui triplicem tantùm statum agnoscunt, idque in solo genere Iuridiciali. Nunc alia se offert difficultas. Quippe videntur plures, quàm quatuor, status esse: cùm Aristoteles in secundo Analyt. poster. quatuor faciat quæstiones; duas simplices, an sit, & quid sit; quæ constituunt coniecturæ & finitionis statum: item duas coniunctas, quod sit, & cur sit: quarum prior ad coniecturam pertinet, posterior verò ad nullum videtur statum referri posse. Verùm & iste est status coniecturalis, quia, cùm quæritur, cur sit, omnino in quæstionem venit, ecquid caussa sit, nec ne. E.G. Num amor Reip. an odium privatum, caussa sit cædis.

Ex his verò omnibus alius aliorum error detegitur, qui disertim adserunt, doctrinam statuum è Rhetoricis hodie furcillandam esse, quia tantùm inserviat caussis iudicialibus. Nos verò in omnibus dicendi generibus, ac semper quidem, esse statum adseveramus. Atque ut id non esset, non tamen cancellari deberent, quæ de statibus scribuntur. Nam & hodie multùm emolumenti adferunt ad distinguendas ac tractandas res, quæ in iudicium veniunt. Insuper prosunt intelligendis ac diiudicandis veterum oratorum scriptis. Denique etsi rhetores de statibus inprimis agunt, quatenus pertinent ad sanguinantem vel potius sanguisugam eloquentiam, sive forensium certaminum depugnationes: tamen, cùm ad iuridiciale genus pertineat omnis accusatio ac defensio, eaque iisdem plurimùm tractetur capitibus, quibus utimur in caussis forensibus: liquet

quet profectò, maximum eorum usum esse in epistolis, ac quovis sermone familiari. Neque enim existimandum, quæ hoc libro de argumentis λογικοῖς, ac sequenti de παθητικοῖς, aut ἠθικοῖς, disserramus, ea solùm propter orationes (quæ maius, ac præcipuum, non tamen unicum sunt opus oratoris) fusè adeo à nobis explicari: sed etiam epistolarum ergo, atque adeò omnis scriptionis, ac sermonis ipsius caussâ, modò is de quæstione fuerit civili.

Et hæc de speciebus status cunctim ac generatim dicta sunto, quatenus ad tria pertinent dicendi genera. Nunc de illis videamus particulatim; præcipuè autem, quatenus pertinent ad solum iuridiciale.

CAP. VII.

De statu coniecturali.

STATUS Coniecturalis loci sunt tres; Voluntas, Facultas, & Signa. Voluntas continet Impulsionem, & Ratiocinationem.

Impulsio affectus comprehendit, qui caussæ efficientis locum obtinent.

Ratiocinatio quæritur è caussis finalibus: ut à spe commodorum.

Ad facultatem pertinent vires corporis, animi promptitudo, copiæ, opes, locus, tempus, spes perficiendi, ac celandi.

Signorum alia rem antecedunt, alia comitantur, alia consequuntur.

I. De appellatione status coniecturalis, et divisione eius.

STATUS, in quo obscura est iudicatio, Græcè dicitur στοχασμὸς, Latinis Coniectura. Nempe, ut ait Fabius *a*, *à coniectu, i. ductione quâdam rationis ad veritatem: unde etiam somniorum atque ominum interpretes, coniectores vocamus*. Comprobant id ipsum glossæ vett. Cyrillo olim additæ, in quibus ὀνειροκρίτης exponitur *coniector, somnisolutor, somniorum interpres*. Ubi pro *somni solutor* malim *somnii-solutor*.

a lib. 3. cap. 7.

Vocatur hic status alio nomine *Inficialis*, quia solâ inficiatione se reus hîc defendit.

Porrò, seu infinitam, seu finitam quæstionem spectes; vel directè eâ quæritur de personâ, aut re, utrùm res fuerit, vel sit, vel futura sit: vel indirectè instituitur, & ex consequenti. Directa quæstio est, an sint Pygmæi, an fuerit Hercules, vel Orpheus, an Ulysses occiderit Aiacem. Indirecta inquirit de caussa rei: ut unde oriatur pestilen-

pestilentia. Nam tantundem est, ac si roges, utrùm aëris corruptio sit caussa pestilentiæ, an aliud quiddam. Similiter, si disceptandum sit, an hostes eò classem instruant, ut inferant nobis bellum: satis liquet, quæstionem esse de animo hostium, velut caussâ finali. Atque hæc respiciunt coniecturalem statum universè. Nobis verò nunc propositum est, ea inprimis persequi, quæ ad solum iuridiciale genus pertinent.

II. QUÆ IN STATU HOC AB ARISTOTELE CONSIDERENTUR.

IN statu hoc quatuor sunt cognoscenda, iuxta Aristotelem: nempe, quæ caussæ ad iniuriam faciendam compellant, & qui alios iniuriâ afficiant, & quos afficiant, & in quibus afficiant. Caussæ iniuriarum sunt eædem, quæ humanarum actionum. Sunt autem numero septē; fortuna, vis, natura, consuetudo, ratio, iracundia, cupiditas. De quibus omnibus, ut lectorem quasi δακτυλοδείκτης *a* ad fontem ipsum ducam, Aristoteles videatur cap. *b* XXXV. XXXVI. XXVII. De moribus eorum, qui faciunt iniuriam, cap. XXXVIII *c*. De iis, qui iniuriâ afficiuntur, cap. XXXIX *d*. Quibus in rebus soleant esse iniurii, cap. eodem. Quæ omnia manifestum est pertinere ad στοχασμόν *e*. Porrò ea huc transferrem, nisi apertè satis ab Aristotele exponerentur. Vel siquis cum vulgo præferat novellos: adeat tabulas Raphaëlis. Cyllenii, Riccoboni paraphrasin, Crameri σύνοψιν, vel alios, qui aliquid in Rhetoricen Aristotelis scripsere, vel ex eo compendia sua concinnarunt. Neque id hîc modò, sed aliis etiam locis, dictum velim; quoties ad acutissimum hunc Rhetorem remittere malo lectorem, quàm actum agere; quod nec placet, nec vacat.

a digito mōstrans.
b sed iuxta vulgarē distinctionē cap. 10. & 11.
c vulgò cap. 12.
d vulgò eodem cap. 12.
e coniecturam.

III. DE CAPITIBUS DECEM, QUIBUS HIC STATUS TRACTATUR, IUXTA HERMOGENEM.

HIs verò, quæ ab Aristotele docentur, operæ sit adiungere κεφάλαια, sive capita, quæ ab aliis Rhetoribus traduntur. Voco autem capita cum Sopatro, ea, quæ continent propriam argumentationem, & confirmationem eiusdem propositionis ab aliis diversam.

Ita Hermogenes decem facit κεφάλαια status coniecturalis.

Primum

Primum est παραγραφὴ, h.e. exceptio, quæ fit ante litis contestationem: ut in caussa Rosciana; Filium debere accusare, qui patrem amiserit; non illos, qui, occiso Roscii patre, locupletiores facti sunt. Estque appellatio ea ab ipsis oratoribus; qui aliquem dicunt τ̃ ἀγραφῶν[a] παραγράφεσθαι, quando non est δίκη εἰσαγώγιμος[b]. Quomodo Isocrates & Demosthenes locuti.

Hoc in capite, ut Sopater quoque monet, haut diu commorari oportet, quando præponitur. Quippe detrahit aliquid de dignitate oratoris, quia videtur esse hominis, iudicium metu subterfugientis. At diutius in eo commorari licet, cùm postremo ponitur loco; quia magnam ostendit caussæ fiduciam, quòd iudicio nos stiterimus, cùm devitare id liceret.

Appellatur hic locus alio nomine μετάληψις: verùm quia & distinctus est μεταλήψεως status; satius iudico, distinctis hæc appellare nominibus: ut nempe μετάληψις esse dicatur, cùm princeps orationis quæstio est de actione iudicii: παραγραφὴ verò, sive, ut Sulpicius Victor nominat, derivatio, fit, cùm quasi ex abundanti adhibetur.

Alterum Hermogeni caput sive membrum est ἀπαίτησις τ̃ ἐλέγχων. i. *probationum postulatio*. Ut in eadem caussâ Roscianâ: Proba testibus, certisve argumentis, me patrem sustulisse, aut patrem in animo habuisse me exhæredare. Refutantur autem testes, partim alios opponendo, partim accusando; quòd locuti sint πρὸς χάριν, *ad gratiam*, vel δι' ἔχθραν, *ob inimicitiam*, vel διά τινα οἰκειότητα, *ob aliquam cognationem*, vel διὰ κέρδος, *ob lucrum*, vel δι' ἡλικίαν, *ob ætatem*. Sed de testibus inferiùs se offeret proprius dicendi locus.

Tertium est θέλησις, seu voluntas: ut, Cùm naturâ à scelere istiusmodi abhorream, qui in animum inducerem, ut parentem tollerem? at vos avari, & sanguinis sitientes.

Quartum est δύναμις, sive facultas: ut, Quí potui patrem interimere, cùm non Romæ fuerim, sed Ameriæ? nam aliis rem tanti periculi committere quomodo ausim? At vos Romæ fuistis: vos & ipsi sicarii estis, & sicarii omnes vobis cogniti, quos subornare facillimum vobis fuit. Probatur autem voluntas, & facultas, à genere, ab educatione, ab institutione, ab ætate, à naturâ animi & corporis, à studiis, ab actionibus, & à fortunâ.

Quinctum est τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, *quæ à principio sunt usque ad finem*, h.e. adiuncta omnia, sive ea rem antecedant, sive comitentur, sive consequantur. Istiusmodi est, quòd Roscius Capito cædem primò nunciavit Ameriam.

[a] *transscribere seu träsferre accusationē.*
[b] *lis contra quam exceptio obiici non possit.*

Sextum

Sextum est *ἀντίληψις*, q. d. *contrasumtio*, h. e. qualitas absoluta, cùm id signum, quod contra nos affertur, non negatur, sed, ut rectè factum, defenditur. E. g. Honestum est studium agriculturæ; ideoque ex eo colligi nequit, me patri fuisse invisum.

Septimum est *μετάληψις*, *translatio*. Ea est *ἀντιλήψεως ἄρνησις*, *negatio qualitatis absolutæ*. Opponitur igitur *ἀντιλήψει*. Velut, si Chrysogonus dixisset: Si pater te amâsset, Rosci, non rus te ablegâsset; sed ad Philosophos, vel Oratores, misisset.

Octavum est *μετάθεσις τῆς αἰτίας*, *translatio criminis*. Ea constat *ἀναιρέσει*, sive remotione unius caussæ, tanquam falsæ; & *θέσει*, sive positione alterius, tanquam melioris. Vt: Pater me rus misit, non ut ex improbo faceret probum, ex luxurioso temperantem; sed quia non ignorabat, quantopere afficerer agriculturâ, & quantam in eâ adhiberem industriam.

Nonum est *πιθανὴ ἀπολογία*, sive *ἀναστροφὴ*, *probadilis defensio*, sive *inversio*. Vt: Quoniam pater præfecit me suis prædiis tam splendidis ac frugiferis, habuit me pro homine temperanti, ac frugali, reique rusticæ peritissimo, qui possem operis ac villis imperare, quique primus cubitu surgerem, ultimus cubitum irem.

Postremum est *κοινὴ ποιότης*, *communis qualitas*; quæ ita dicitur, quia constat *ἐκ τῶν συμβεβηκότων*, *è communiter accidentibus*: estque ipse *ἐπίλογος*. ac proinde conficitur *ἀνακεφαλαιώσει*, sive *enumeratione præcipuorum capitum*, & *παθολογίᾳ*, sive *commotione affectuum*. Quamquam si accuratè rem expendamus, liquebit, epilogum haut rectè hoc loco ab Hermogene inter *κεφάλαια* collocati. Quippe, ut ex Sopatro antè vidimus, in capitibus requiritur, ut distinctis propositionem argumentis confirment. At epilogus id non facit; verùm partim repetit, quæ antè dicta erant, partim affectus concitat.

Sunt verò complures quoque singulorum *κεφαλαίων* partes, ac modi: sed hos apud ipsum Hermogenem vide.

IV. QUOMODO ARGUMENTEMUR A VOLUNTATE, FACULTATE, ET SIGNIS: QUO PACTO ITEM ARGU*menta inde petita refellamus.*

FABIUS Quinctilianus lib. VII. cap. II. tres facit partes status coniecturalis; An voluerit, an potuerit, an fecerit. Ex his duæ priores, voluntas & facultas, *βούλησις*, *ἢ δύναμις*, in omnibus hominum actionibus concurrunt. Coniunxit itaque Poëta; apud quem ita Ilioneus ad Didonem ait *: *1. Æn.

Non nos aut ferro Libycos violare penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas:
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.

Vbi rectè ait Servius, esse argumentum ab impossibili. Nam *vis*, inquit, *est possibilitas:* ut geminum sit huic; *Quid Troës potuere?* At non inesse voluntatem, eo probat Poëta, quòd verisimile non sit, tantum esse in victis fastum, ut sint potentioribus iniurii. Sed & de ipso Deo affirmatè colligimus naturæ lumine, eum humani generis curâ gerere; cùm & velit, utpote optimus; & possit, utpote maximus; nisi hæc quoque elogia ei ereptum eant Epicuri de grege porci.

VOLUNTAS continet impulsionem, & ratiocinationem.

Impulsio affectus comprehendit, qui caussæ efficientis locum obtinent: ut in hoc calcato exemplo: Clodius Milonem odio prosequebatur: ideo mortem eius concupivit.

Pertinent huc etiam morbus animi, ebrietas, & similia: quorum cæco impetu potuerit homo ad facinus impelli. Sanè & hunc modum agnovit Marcianus, L. Perspiciendum. §. penult. ff. De pœnis: *Delinquitur autem aut proposito, aut impetu, aut casu. Proposito delinquunt latrones, qui factionem habent. Impetu autem, cùm per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur. Casu verò, cùm in venando, telum, in feram missum, hominem interfecit.*

Ratiocinatio petitur è caussis finalibus: velut Clodio proderat mors Milonis, non Miloni Clodii: Clodius igitur mortem Milonis desideravit, non hic illius. Huc pertinet illud L. Cassii; *Cui bono?* Cic. pro Mil. *Illud Cassianum, cui bono fuerit, in his personis valeat.* Ad quem locum ita Asconius: *L. Cassius, summæ vir severitatis, quoties Quæsitor iudicii alicuius esset, in quo quæreretur de homine occiso, suadebat, atque etiam præibat iudicibus, ut quæreretur, cui bono fuisset, perire eum, de cuius morte quæreretur.* Idem Philippicâ II. obiicit Antonio de morte Cæsaris: *Quod si te in iudicium quis adducat, usurpetq; illud Cassianum, cui bono fuerit; vide, quæso, ne hæreas.* Simile est Comici hoc Phorm. act. I. sc. II.

Cuius tu fidem in pecunia perspexeris,
Verere verba ei credere? ubi quid mihi lucri est
Te fallere?

Poëtarum quoque ingeniosissimus, eo, quòd nihil è mendacio fructus percipi poterat, acutè * rei veritatem adstruere est adnixus, cùm cecinit:

* 8. *Met. fab.* 9.

Hæc mihi non vani (nec erat cur fallere vellent)
Narravere senes.

Et lib. III. Trist. eleg. X;

Vix

Vix equidem credar; sed cùm sint præmia falsi
Nulla, ratam debet testis habere fidem.

Eodemque modo dixit Tacitus in IV. Histor. *Vtrumque, qui interfuere, nunc quoque memorat, postquam nullum mendacio pretium.* Egregie verò hunc locum tractat Appuleius in Apolog. ubi inter alia ait: *Frustra igitur, an factum sit, quæritur, quod nullam malam caussam habuit, ut fieret.* Sunt & quædam planè gemina apud Plautum, aliosque, quæ mera mora sit adscribere.

Alter locus est FACULTAS: quod nomen hoc loco accipitur latiùs, ut etiam potestatem comprehendat. Alioqui (ut etiam Marius Victorinus ad secundum Rhetoricorum Ciceronis distinguit) potestas propriè respicit naturam personæ, quâ aliquid ei inest, aut deest: quomodo negamus homini debili suppetere vires ac potestatem malè mulcandi virum fortissimum. Ac facultas respicit res extrinsecus advenientes, locum, tempus, & similia: quâ ratione negabat Clodius sibi facultatem fuisse violandi Cæsaris coniugem, qui in urbe non fuisset.

Ad facultatem quidam referunt SIGNA, quibus coniectura firmatur. Verùm hæc non ostendunt propriè, facere potuisse, sed peculiari modo probant fecisse. Itaque eorum potiùs sententiam sequimur, qui tres statuunt locos; duos, qui se habeant ut caussæ, nempe voluntatem, & facultatem; ac tertium eorum, quæ ad adiuncta pertinent, nimirum signa.

A signo argumentatur Tecmessa apud Sophoclem Aiace Lorario. Nam, quærente Choro, à quo Aiax interfectus esset, respondet, ex eo, quòd gladius in terrâ fuerit defixus, cui incubuerit, certò colligi, Aiacem sibi ipsi manus attulisse.

Α'υτὸς a, inquit, πρὸς αὑτοῦ· δῆλον· ἐν γάρ οἱ χθονὶ
Πηκτὸν τόδ' ἔγχος περιπετοῦς κατηγορεῖ.

Sunt autem signa triplicia; antecedentia, concomitantia, consequentia. Ita cædem alicuius antecesserunt fortean minæ, & instrumẽta; coniuncta fuere pugnæ, sanquis, clamor; consecuta sunt pallor, verba tertiata, cursatio rursum prorsum, fuga: quam & ipsam suspectum reddere, indicat Vlpianus, L. Quod autem. ff. De liberali caussa. Item latitatio: de qua idem Vlpianus, L. VII. §. Quid si. ff. Quibus ex caussis in poss. ea.

Argumenta istiusmodi Iurisconsulti *præsumptiones* vocant. Exemplum adstruendi στοχασμὸν b paucis habes in illis verbis Ciceron. III. de Orat. *Si & ferro interfectus ille, & tu inimicus eius cum gladio cruento de-*

a *A se ipso interfectum esse, manifestum est. Nam in terra fixus ensis, in quem prolapsus est id arguit.*
b *coniecturam.*

to deprehensus es in illo ipso loco, & nemo præter te ibi visus est, & caussa nemini, & tu semper audax; quid est quod de facinore dubitare possimus?

At in defensione hæc omnia sunt infirmanda, & diluenda. Itaque ostendemus, nobis non fuisse voluntatem; rationes allatas, quibus nos dicebat adversarius impulsos, aut nullas fuisse, aut non tantas; neque nos iis esse moribus, ut tam facilè à recto possimus abduci. Itidem ostendemus, non ideo nos fecisse, quia fuerit facultas; vel etiam, non fuisse nobis facultatem: quo pertinet illud Iuliani *adversus B. Augustinum lib. 1. operis imperfecti; *Absolutè vindicatur à crimine, qui ipsa rei impossibilitate defenditur.* Facultatem autem defuisse, probamus, quia non fuerint tantæ vires, copiæ, opes; quia alienus locus, & tempus; quia non fuerit spes occultandi facinus; atque alia id genus. Denique quòd in cursurâ veste fuimus reprehensi; quòd animam præ metu vertere nequivimus; similiaque, quæ ad factum commonstrandum adducebantur; ostendemus, eiusmodi esse, ut ex iis signis de viro bono iudicari non debeat.

** in poster. libb. B. Augustini contra secundam Iuliani responsionē. Qui libri demum anno 1617. opera Cl. Manardi Parisiis in lucem prodierunt.*

V. IN HOC STATU ALTERUTRUM LITIGANTIUM IMPROBUM VIDERI.

MONET autem Aristoteles, in hoc statu, vel reum, vel accusatorem, esse necessariò improbum. Quod necesse non est in aliis controversiis, in quibus peccari potest per ignorantiam iuris. At in coniecturali vel reus fecit, vel non fecit id, ob quod accusatur. Si fecit, vel scit se fecisse, vel nescit; velut siquis alium occiderit, aut læserit lapide è fenestrâ proiecto. Si scit reus, mentitur negando. Si nescit, per imprudentiam fecerit necesse est; eoque status erit qualitatis assumtivus, non coniecturalis; quia, cui constitit de lapide proiecto, pòst cognoscere potuit de homine occiso. At si reus non fecit; vel improbus est accusator falsò accusando, quem innocentem constabat; vel levis est, accusando eum, de quo non certò constabat.

Sed & lib. v. Nicomach. docet Aristoteles, eorum, qui irâ perciti facinus aliquod designarunt, haut parem esse rationem, atque eorum, qui contendunt de pactis: ut si unus depositam pecuniam legibus repetat; alter verò, depositam apud se fuisse, inficias eat. Quippe, quos affectus transversos egit, eos putat Philosophus ratione aliquâ excusari posse: at in pactis alterutrum non posse non esse improbum, nisi fortè rei oblivio eum ceperit.

VI. EXEM-

VI. EXEMPLA E M. TULLIO ALLATA, QUÆ IMITEMUR.

ET hæc de naturâ ac tractatione status coniecturalis dicta sint. Plura qui requirit, Hermogenem adeat, ac Trapezuntium, qui fusè hanc rem tractat lib. Rhet. II. Inprimis autem artificium Hermogenicum spectet in orationibus Ciceronis hoc in statu versantibus, cuiusmodi, præter illam pro Roscio Amerino, de quâ satis antea dictum, est liber primus accusationum Verrinarum, quo ostenditur, quæ scelera commiserit Verres in quæsturâ, legatione, & præturâ urbanâ: liber secundus Verrinarum, quo docetur, quæ patrârit in præturâ Siciliensi: tertius, qui est de re frumentariâ: quartus, qui est de signis: quinctus & ultimus, qui est de suppliciis. Item oratio Cluentiana, quâ quæritur, an Cluentius Oppianicum vitricum, atque alios, sustulerit veneno: illa pro Murænâ, quâ quæstio est, an Muræna commiserit ambitus crimen: item pro Flacco, quâ defendit illum, cùm ex administratione Asiaticâ reus esset repetundarum: pro Syllâ, quâ quæritur, num ille coniuraverit cum Catilinâ; pro Plancio, quâ disceptatur, an is reus fuerit ambitus in petitione ædilitatis: pro Cælio, quâ controversia est, num Cælius à Clodiâ aurum mutuò sumserit, ac, ne id restituere cogeretur, ei venenum parârit: ac denique pro Deiotaro, quâ quæstio est, an is adversus Cæsarem coniurârit.

CAP. VIII.

DE STATU FINITIVO.

IN statu definitivo definitio nostra comprobanda est; adversarii refellenda.
Et adstruendi, & destruendi ratio, è logicis petenda.

I. NATURA STATUS DEFINITIVI VARIIS DECLARATUR EXEMPLIS.

STATUS ὁριστικὸς, seu finitivus, etiam nominis controversia dicitur: quia eo quæritur, quo nomine factum sit appellandum. Atque hinc liquet, statum quoque simplicis thematis esse posse. Ita

apud Demosthenem queritur, detne insulam Halonnesum Philippus, an reddat. Nam Philippus eam volebat Atheniensibus δοῦναι *a*: at Athenienses, auctore Demosthene, nolebant accipere, ni fateretur Macedo, eam se ἀποδοῦναι *b*. Cuius rei meminit & Athenæus initio libri sexti. Itidem quæritur apud Ciceronem VIII. Philippicâ, quid sit tumultus: pro Cæcinâ disputatur, an dicendum sit, ei vim factam esse, qui armis fuerit perterritus, ne fundum suum ingrederetur. De hoc statu agit Aristoteles cap. XII. *c* Eiusque sex adducit exempla. Nempe si quis fateatur, se accepisse, neget tamen furatum esse; si concedat, se percussisse, at non intulisse contumeliam; si cum aliquâ fuisse, at non commisisse adulterium; si furtum fecisse, at non sacrilegium; si agrum coluisse, at non publicum; si collocutum cum hostibus, attamen non esse proditorem.

a dare. *b reddere.* *c iuxta vulgarē distinct. cap. 13.*

In hoc genere oportet nos habere paratas definitiones. E.G. quid furtum, quid sacrilegium, quid adulterium, &c. Neq; enim, si percussit quis alium, eo contumeliâ affecit, sed si aliquâ de caussâ: neque si quis clàm rem alienam abstulit, furtum commisit; sed si abstulit, ut noceret *d*, & rem à domino abalienaret: neque sacrilegium admisit, quisquis abstulerit rem è loco sacro; sed qui surripuerit inde Deo consecrata, aut donata: eoque sacrilegium non erit, si quis rapuerit dotem filiarum Clisthenis creditam Iunoni Samiæ, aut pecuniam Alexandri in delubro Solis repositam. Quæ sententia etiam imperatoribus placuit Romanis. Nam *Divi, Severus, & Antoninus, Cassio Festo rescripserunt, res privatorum, si in ædem sacram repositæ, subreptæ fuerint, furti actionem, non sacrilegii esse*: ut est Leg. V. Dig. Ad legem Iul. pecul. Vtcunque aliter hoc papa Ioannes deciderit XVII. Quæst. IV. cap. Quisquis.

d L.1. ff. de furtis.

Porrò perpetuum non est, quod Thomas Corræus *e* scribit, status definitionem esse infirmam, quia non tam rem defendit, quàm mutat. Nam culpa sanè tollitur, si probemus, quòd Cato in Senatu sententiis omnium restiterit, constantiam vocari debere, non pertinaciam.

e lib. 3. de eloqu. cap. 16.

II. QUA RATIONE TRACTARI DEBEANT CONTROVERSIÆ, QUÆ AD HUNC STATUM PERTINENT.

KΕΦΆΛΑΙΑ sive capita status definitivi iuxta Hermogenem sunt XII. Exemplum affert de philosopho, qui tyranno persuaserit, ut imperio se abdicaret, atque eo nomine præmium sibi dari

dari postulet, velut tyrannicidæ. Primum κεφάλαιον est προβολὴ, i. *intentio*, quam vulgo petitionem dicunt: ut, Sustuli tyrannidem, ideo præmium posco. Continet τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους a. Cùm nemo tyrannum gladio tollere posset, nullus certè tolleret; ego autem patriæ semper libertatis studiosus essem: non acquievi, usque dum ei persuasi, ut se imperio abdicaret; atque ita sine cæde vobis peperii libertatem; pro quo beneficio peto, ut vel mihi statua erigatur, velut perpetuò alar in Prytaneo.

a *Quæ à principio sunt, usq; ad finem.*

Porrò pinguiori Minerva προβολὴ inter κεφάλαια ab Hermogene collocatur. Neque enim est locus probationis; sed ipsa propositio, quæ argumentis comprobanda est. Huic opponitur ἀντιπροβολή. Verùm hæc quoque nihil aliud est, quàm ipsa adversarii propositio; eóque κεφάλαιον dici nequit. Ita in ἀντιπροβολῇ negat adversarius, alteri dandum præmium, cùm non occiderit tyrannum.

Alterum κεφάλαιον est ὅρος, sive *definitio*: ut, cùm adversarius ait, tyrannicidam esse eum, qui tyranum occidit.

Tertium est ἀνθορισμὸς, *contraria definitio*: ut, Tyrannicida est non solùm, qui tyrannum occidit; sed quisquis tyrannidem tollit, & patriæ libertatem restituit. Qualis, etsi non tollat tyrannum, quatenus homo, tollit tamen eum, quatenus tyrannus est. Quod multo esse amplius, ex eo liquet, quia sæpe, qui hominem tollit, tyrannidem non tollit: ut cùm post tyranni mortem gravior servitus sub tyranno altero consequitur.

Quartum est συλλογισμὸς, sive *ratiocinatio*; quæ res duas inter se confert: ut, Tantum beneficium est verbis tyrannidem tollere, quantum armis.

Quinctum est γνώμη νομοθέτου, *sententia legislatoris*: ut, Libertatis, non sanguinis caussâ, lex data est; ac proinde ob libertatem partam, non ob sanguinem fusum, datur præmium.

Sextum est πηλικότης, sive *rei quantitas*: ut, Res præclara est eloquentia, &, magnum, id efficere oratione, quod alius non possit armis.

Septimum est τὸ πρός τι, sive *relatum*, & constat amplificatione ac comparatione: ut, Multo meliùs meretur de Republicâ, qui verbis pellit tyrannum, quàm qui armis; cùm ille id præstet sine sanguine, sine tumultu, sine periculo.

Octavum est ἀντίληψις sive ποιότης ἀντιληπτική, i. *status assumtivus*, de quo infrà dicturi sumus: sed is in hoc exemplo locum non habet; quia constat, philosophum bene fecisse: ut necesse non sit, colorem huic

huic facto quærere. At in aliis caussis deprehenditur: velut si quis caussam dicere cogatur, quòd occiderit eunuchum inventum cum coniuge. Phavorinus certè Philosohus, quamvis eunuchus, tamen in adulterio deprehensus dicitur. Notum &, quod de eunuchis audisse se ait ancilla Terentiana, eos amatores mulierum esse maximos: pluraque super eo, cui res tanti est, videre queat apud Philostratum in vita Apollonii Tyanei lib. I, cap. XXI, & XXIII: è junioribus autem Muretum lib. X. Var. Lect. cap. XI: & Ioannem Filesacum lib. I. Selectorum cap. XI. Quare non quidem accusator libidinem in eunuchis exstinctam dicet; sed negabit, eunuchum posse esse adulterum, quia sit μάταιος, ac nebulo, ut Terentius loquitur; hoc est, quia haut sit idoneus gignendæ proli. At cædis reus asseret, adulterum esse, quisquis cum alienâ consuescit coniuge, quòd & nomen indicat, cùm *adulter* dicatur, quia ad alterum torum eat.

Nonus locus est μετάληψις, quasi transsumtio dicas, aut translatio. Eâ reprehenditur modus actionis: ut, In ius tibi eunuchus ob factum vocandus fuit, non transfigendus gladio.

Decimus est ἀντίληψις, sive status absolutus: & respondet μεταλήψει, ut ὅρος ἀνθορισμῷ. Exemplum est, cùm reus ostendit, se iure eunuchum occidisse.

Vndecimus est ποιότης, *qualitas*, quæ ab attributis personæ sumitur: velut, cùm dicitur, quibus moribus quis hactenus fuerit, & cuiusmodi futurus sit, si iudicio liberetur, atque item, si condemnetur.

Duodecimus est γνώμη, *sententia* seu voluntas: ut quo consilio quid factum scit, aut quo animo quis accuset, vel defendat.

Et hæc de statu definitivo: in quo paucæ exstant orationes Ciceronis, si principalem spectes scopum. Nam complures sunt, in quibus incidit; quomodo in Philippicâ nonâ quæritur, num, qui mortis est caussa, homicida dici debeat: & eâ, quæ est pro Rabirio perduellionis reo, disputat, se popularem esse: itemque initio Agrariæ secundæ, ac quibusdam aliis. quibus artis huius studiosus addiscet usum eorum, quæ de finitivo statu diximus.

CAP. IX.

DE STATU QUALITATIS.

STATUS *qualitatis est duplex; negotialis, & iuridicialis. ille de re futurâ pertractat; estque generis deliberativi proprius: hic de re præ-*

præteritâ esse solet, ac iudiciis convenit. Iuridicialis propriè vel in iudicio instituitur, vel ante iudicium, qui Translativus vocatur. Prior dividitur in Rationalem, & Legalem. Rationalis est de facto: Legalis de sententiâ legis, aut scripti.

Distribuitur Rationalis in Absolutum, & Assumtivum. Absolutus est, qui simpliciter factum defendit: ut, cùm laudabiliter factum dicimus. Assumtivus est, cùm per se debilis est defensio, sed re foris assumtâ iuvatur. Estq́ quadruplex; Comparatio, Relatio, Remotio, Concessio.

Comparatio est, cùm ostendimus, è duobus alterum fuisse agendum, & id, quod à nobis factum est, satius fuisse fieri.

Relatio est, cùm culpam conferimus in eam personam, quæ ipsa malum accepit.

Remotio est, cùm culpam reiicimus in personam aliam, quam eam, quæ malum accepit: vel in rem, quæ in iudicium vocari non possit: uti in legem.

Concessio dividi solet in Purgationem, & Deprecationem. Sed cùm in Deprecatione utamur statu Negotiali; prior tantùm pars Concessionis ad status Assumtivos pertinebit. Quòd verò de utrâque hoc loco agitur, ideò fit, quia Purgationi plurimùm subjici solet Deprecatio. Est autem Purgatio, quâ non factum ipsum, sed voluntas defenditur: ut, cùm culpa confertur in necessitatem, fortunam, aut imprudentiam.

Deprecatio est, cùm culpam fatemur, sed ad misericordiam confugimus.

I. Status Qualitatis divitur in negotialem, et iuridicialem; deque negotialis generis difficultate.

STATUS Qualitatis alio nomine Ciceroni in primo de Inventione dicitur status Generis, sive Generalis; quod in eo controversia sit de vi & genere, hoc est, qualitate negotii, facti, legis, scripti, vel actionis: de quibus omnibus in hoc statu quæri solet. Dividitur autem iuxta Ciceronem, & Hermogenem, in Πραγματικὸν, sive Negotialem, & Δικανικὸν, seu Iuridicialem. Prior est de re facienda; &, in negotio publico, ad Senatum pertinet. Alter iudiciis convenit, ut nomen ipsum testatur.

Existimat Thomas Corræus *a*, negotialem statum comprehendi sub iuridiciali: quia non alio differant, quàm eo, quod negotialis sit de negotiis publicis; iuridicialis de rebus privatis. Sed fallitur, si putat, consultationes solùm esse de publicis, non item de privatis

a lib. 3. cap. 11.

S

huic facto quærere. At in aliis caussis deprehenditur: velut si quis caussam dicere cogatur, quòd occiderit eunuchum iuventum cum coniuge. Phavorinus certè Philosohus, quamvis eunuchus, tamen in adulterio deprehensus dicitur. Notum &, quod de eunuchis audisse se ait ancilla Terentiana, eos amatores mulierum esse maximos: pluraque super eo, cui res tanti est, videre queat apud Philostratum in vita Apollonii Tyanei lib. 1, cap. XXI, & XXIII: è junioribus autem Muretum lib. X. Var. Lect. cap. XI: & Ioannem Filesacum lib. I. Selectorum cap. XI. Quare non quidem accusator libidinem in eunuchis exstinctam dicet; sed negabit, eunuchum posse esse adulterum, quia sit μάταιος, ac nebulo, ut Terentius loquitur; hoc est, quia haut sit idoneus gignendæ proli. At cædis reus asseret, adulterum esse, quisquis cum alienâ consuescit coniuge, quòd & nomen indicat, cùm *adulter* dicatur, quia ad alterum torum eat.

Nonus locus est μετάληψις, quasi transsumtio dicas, aut translatio. Eâ reprehenditur modus actionis: ut, In ius tibi eunuchus ob factum vocandus fuit, non transfigendus gladio.

Decimus est ἀντίληψις, sive status absolutus: & respondet μεταλήψει, ut ὅρος ἀνθορισμῷ. Exemplum est, cùm reus ostendit, se iure eunuchum occidisse.

Vndecimus est ποιότης, *qualitas*, quæ ab attributis personæ sumitur: velut, cùm dicitur, quibus moribus quis hactenus fuerit, & cuiusmodi futurus sit, si iudicio liberetur, atque item, si condemnetur.

Duodecimus est γνώμη, *sententia* seu voluntas: ut quo consilio quid factum sit, aut quo animo quis accuset, vel defendat.

Et hæc de statu definitivo: in quo paucæ exstant orationes Ciceronis, si principalem spectes scopum. Nam complures sunt, in quibus incidit; quomodo in Philippicâ nonâ quæritur, num, qui mortis est caussa, homicida dici debeat: & eâ, quæ est pro Rabirio perduellionis reo, disputat, se popularem esse: itemque initio Agrariæ secundæ, ac quibusdam aliis. quibus artis huius studiosus addiscet usum eorum, quæ de finitivo statu diximus.

CAP. IX.

DE STATU QUALITATIS.

STATUS *qualitatis est duplex; negotialis, & iuridicialis. ille de re futurâ pertractat; estque generis deliberativi proprius: hic de re præ-*

præteritâ esse solet, ac iudiciis convenit. Iuridicialis propriè vel in iudicio institituitur, vel ante iudicium, qui Translativus vocatur. Prior dividitur in Rationalem, & Legalem. Rationalis est de facto: Legalis de sententiâ legis, aut scripti.

Distribuitur Rationalis in Absolutum, & Assumtivum. Absolutus est, qui simpliciter factum defendit: ut, cùm laudabiliter factum dicimus. Assumtivus est, cùm per se debilis est defensio, sed re foris assumtâ iuvatur. Estq; quadruplex; Comparatio, Relatio, Remotio, Concessio.

Comparatio est, cùm ostendimus, è duobus alterum fuisse agendum, & id, quod à nobis factum est, satius fuisse fieri.

Relatio est, cùm culpam conferimus in eam personam, quæ ipsa malum accepit.

Remotio est, cùm culpam reiicimus in personam aliam, quam eam, quæ malum accepit: vel in rem, quæ in iudicium vocari non possit; uti in legem.

Concessio dividi solet in Purgationem, & Deprecationem. Sed cùm in Deprecatione utamur statu Negotiali; prior tantùm pars Concessionis ad status Assumtivos pertinebit. Quòd verò de utrâque hoc loco agitur, ideò fit, quia Purgationi plurimùm subjici solet Deprecatio. Est autem Purgatio, quâ non factum ipsum, sed voluntas defenditur: ut, cùm culpa confertur in necessitatem, fortunam, aut imprudentiam.

Deprecatio est, cùm culpam fatemur, sed ad misericordiam confugimus.

I. STATUS QUALITATIS DIVITUR IN NEGOTIALEM, ET IURIDICIALEM; DEQUE NEGOTIALIS GENERIS DIFFICULTATE.

STATUS Qualitatis alio nomine Ciceroni in primo de Inventione dicitur status Generis, sive Generalis; quod in eo controversia sit de vi & genere, hoc est, qualitate negotii, facti, legis, scripti, vel actionis: de quibus omnibus in hoc statu quæri solet. Dividitur autem iuxta Ciceronem, & Hermogenem, in Πραγματικὸν, sive Negotialem, & Δικανικὸν, seu Iuridicialem. Prior est de re facienda; &, in negotio publico, ad Senatum pertinet. Alter iudiciis convenit, ut nomen ipsum testatur.

Existimat Thomas Corræus *a*, negotialem statum comprehendi sub iuridiciali: quia non alio differant, quàm eo, quod negotialis sit de negotiis publicis; iuridicialis de rebus privatis. Sed fallitur, si putat, consultationes solùm esse de publicis, non item de privatis

a lib. 3. cap. 21.

privatis negotiis. Et, si genus iuridiciale agnoscit differre à deliberativo; quomodo non à iuridiciali statu differet status negotialis, qui generis deliberativi proprius est?

Est autem negotialis status difficilior iuridiciali; quod tribus argumentis demonstrat Aristoteles. Nam difficilior est futurorum coniectatio, quàm asseveratio præteritorum. Deinde in iuridiciali lex est principium, ex quo non difficile est Oratori elicere conclusiones: at non itidem fit in negotiali. Præterea negotialis non habet diverticula, nisi ad aliud genus confugiat: quomodo Isocrates consilium daturus accusat; ut Lacedæmonios in Panegyrico, Charetem in Sociali. Verùm in iuridiciali multa dici possunt de personâ nostrâ, adversarii, vel iudicum. Quare fallitur M. Tullius, apud quem M. Antonius II. de Orat. iudicia putat difficiliùs tractari. Ait enim: *Omnium cæterarum rerum oratio, mihi crede, ludus est homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium literarum & politioris humanitatis experti. In caussarum contentionibus magnum est quoddam opus, atque haut sciam, an de humanis operibus longè maximum: in quibus vis oratoris,* &c. Tullio hâc in parte subscribunt, Cornificius *a*, sive magister Herennianus, Fabius Quinctilianus, & auctor dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ. Itaque idem de iis, quod de Tullio, iudicium esto.

a initio lib. 2.

II. De capitibus, iuxta quæ Hermogenes tractare iubet statum negotialem.

LOCI status negotialis Hermogeni sunt sex, uti diximus, cùm ageremus de genere deliberativo, cuius is proprius est. Nunc, promissi memor, pauca addam de tractationis modo.

Primus Hermogeni locus est νόμιμον, sive *legitimum.* Is partim spectatur ἀπὸ ῥητοῦ, *in scripto;* & pertinet ad status legitimos: partim considerat τὸ ἔθος ὡς νόμιμον, *consuetudinem tanquam legitimum.* Prioris exemplum est in Licinianâ; sitne Archias retinendus in civitate ex lege Papiriâ. Posterioris verò exemplum habemus in Manilianâ, quâ docet Tullius, non esse contra consuetudinem Romanorum, ut omnia ad unum deferantur.

Alter locus est δίκαιον, sive *iustum:* cuius tractatio cognoscitur ex doctrinâ status iuridicialis, tum absoluti, tum assumtivi. Iusti autem nomine utimur, non laxè, ut comprehendat legitimum, qui

primus

primus erat locus: sed strictè, ut significet æquum; quomodo natura, ac ratio, suadebant, ut Pompeio debitus honos deferretur. Aequitas enim vox est non legum, aut consuetudinis; sed naturæ, ac Dei ipsius in ea loquentis. Quod indicat locus ille Isocratis in Panathenaico: Ἐδέᾳ μὴ παριδεῖν παλαιὸν ἔθος καὶ πάτριον νόμον καταλυόμενον, ᾧ πάντες ἄνθρωποι χρώμενοι διατελοῦσιν, οὐχ ὡς ὑπ' ἀνθρωπίνης κειμένῳ φύσεως, ἀλλ' ὡς ὑπὸ δαιμονίας προστεταγμένῳ δυνάμεως. hoc est, *Ne abrogari sineret veterem consuetudinem, patriamq́ legem, quâ utuntur homines universi; quæ non ab humano ingenio est lata, sed à divina quadam virtute constituta.* De Adrasto sermo est, Thesea rogante, ut cæsorum corpora redderet, quò sepulturâ afficerentur. Similem ex Sophoclis Antigone locum inferiùs *a* adferemus. Et Tullius in Topicis, enumerans ea, in quibus ius civile consistat, non contentus memorare *leges, senatusconsulta, res iudicatas, iurisperitorum auctoritatem, edicta magistratus,* addit denique iis, *& morem, & æquitatem.* *a cap. 12. ubi de lege agitur.*

Locus tertius est συμφέρον, sive *utile*: quod duplex est. Nam vel duntaxat χρήσιμον, sive *conducibile* est; vel etiam est ἀναγκαῖον, sive *necessarium*, cuius vis multò maxima est. Utile spectatur bifariam: nam vel consideratur, quid consecuturum sit, si fecerimus; vel quid sit futurum, si non fecerimus. Utraque pars tractatur quadrifariam. Argumentamur enim hunc in modum. Nobis id facientibus,

I. ὑπάρχοντα ἀγαθὰ φυλαχθήσεται.
bona, quæ adsunt, conservabuntur.

II. τὰ οὐκ ὄντα προσέσται.
bona, quæ non adsunt, obtingent.

III. τὰ ὑπάρχοντα φαῦλα οὐ φυλαχθήσεται.
malis, quæ adsunt, liberabimur.

IV. τὰ οὐκ ὄντα οὐ προσληψόμεθα.
mala, quæ impendent, evitabimus.

Contrà nobis non facientibus,

I. τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθὰ ἀπολεῖται.
bona præsentia amittentur.

II. τὰ οὐκ ὄντα, προσδοκώμενα δ' ἄν, οὐ προσέσται.
bona sperata non consequemur.

III. τὰ ὑπάρχοντα φαῦλα φυλαχθήσεται.
malis præsentibus non liberabimur.

IV. τὰ οὐκ ὄντα φαῦλα προσέσται.
mala, quibus nondum premimur, nobis obtingent.

a lib. 2. Histor. Philipp. Ita Mardonius (verba sunt Iustini *a*) *hortatur Xerxem, ut in regnum abeat, sibi* ccc. *millia armatorum lecta ex omnibus copiis relinquat: quâ manu, aut* CUM GLORIA *eius perdomiturum se Græciam: aut, si aliter eventus ferat,* SINE *eiusdem* INFAMIA *hostibus cessurum.* Itidem Marcus Tullius in Manilianâ Pompeium docet præficiendum esse bello Mithridatico; tum ut propulsaretur calamitas, quæ urgebat; tum ut evitaretur malum, quod impendebat.

Quartus locus est δυνατόν, sive *quod fieri potest*. Maximè autem urget hic locus, cùm docemus, aliquid non fieri modò posse, sed & facillimè fieri.

Quinctus locus est ἔνδοξον, sive *honestum*, ac *gloriosum*: quod iisdem tractatur modis, quibus utile. Quippe hunc in modum argumentari licet: Si hoc feceris, præsentem tueberis dignitatem; speratam consequeris: infamiam præsentem avertes; eam, quam metuis, evitabis. Contrà, si non feceris, infamiâ præsenti non liberaberis; ea, quam metuis, tibi obtinget: præsentem amittes dignitatem; nec speratam adipiscetis. Ita Tullius in Manilianâ probat, bellum Mithridaticum suscipi debere, quò deleatur ignominia, quam populo Romano inusserat Mithridates, cùm unâ horâ tot occidi iussit civium Romanorum millia.

Sextus locus est τὸ ἐκβησόμενον, sive *eventus.* Qui locus bifariam explicatur. Nam nonnullis hęc sententia esse videtur; In utramvis partem eventus cadat, utilitas tamen ac gloria consequetur. E. G. Sive Romani vincant Mithridatem, sive non vincant; utile ac gloriosum fuerit, suscepisse adversus eum bellum. Alii verò per eventum intelligunt utilitatem, ac gloriam emanantem ex eâ utilitate, ut & gloriam, quæ proximè rem consequitur. E. G. Argumentum ab utili fit: Opem ferre debemus vicinæ nationi, ne veniat in hostium potestatem. At ab eventu fuerit: Si vicinæ genti servitus imponatur, nobis quoque maximum ab hostibus periculum imminebit. Verùm Hermogenes pro iis facit, qui utrumq; probandi modum putant sub eventu contineri.

III. QUAS

III. QUAS ORATIONES CICERONIS SEQUI POSSIMUS IN TRACTATIONE STATUS NEGOTIALIS: ET CUR HIC AGATUR DE LOCIS ATQUE EXEMPLIS EIUSCE STATUS, QUI PROPRIUS SIT GENERIS DELIBERATIVI.

UTITUR hoc ſtatu Cicero in aliquammultis orationibus: uti in eâ, quæ eſt de provinciis conſularibus. Nam ſuadet hâc, ut Syria Macedoniaque futuris decernantur conſulibus; & Galliæ Cæſari non adimantur. Catilinarias etiam huc pertinere, oſtendimus cap. tertio. De Manilianâ quoque ſemel, & iterum, diximus. Philippicæ etiam penè omnes huius ſunt loci. Nam primâ hortatur Antonium, & Dolabellam, conſules, ad moderatè regendam Remp. Tertiâ auctor eſt, ut quæ Octavianus Cæſar egerat adverſus Antonium, ea publicâ confirmentur auctoritate: ut idem imperatoriâ dignitate in Antonium eligatur: ut præmia decernantur legionibus, quæ ab Antonio defecerant ad Octavianum: ut D. Brutus, cæterique, ſuas retineant provincias; nec tradant cuiquam, niſi qui ex S.C. ſucceſſerit. Quinctâ diſſuadet legationem ad Antonium; actaque Antonii reſcindenda docet, ac præmia iis decernenda, qui remp. adverſus Antonium defendiſſent. Sextâ populum hortatur ad bellum Antonio inferendum. Septimâ pacem diſſuadet cum Antonio, quia ea ſit turpis, quia periculoſa, quia eſſe non poſſit. Octavâ ſuadet, ut bellum, non tumultus decernatur. Nonâ probat, ſtatuam pedeſtrem æneam in roſtris ponendam Servio Sulpicio, qui in legatione obierat. Decimâ adverſus Fuſii Caleni ſententiam ſuadet, ut Bruti acta Senatuſconſulto confirmentur. Undecimâ auctor eſt, ut C. Caſſius Dolabellam perſequatur bello. Duodecimâ diſſuadet legationem, ſeque eam ad rem non eſſe idoneum comprobat. Decimâtertiâ adverſus M. Lepidi conſilium oſtendit, non poſſe tutam iniri pacem cum Antonio, Antonianiſque. Decimâquartâ ultimâque docet, non eſſe ponenda ſaga, niſi bello confecto: ac honores iis decernendos, à quibus Antonius ad Mutinam victus erat.

Pluribus hæc commemorare viſum fuit, quò perſpectum habeat artis huius ſtudioſus, ex quibus potiſſimùm orationibus addiſcere poſſit ἐξεργασίαν, atque uſum eorum præceptorum, quæ de negotiali ſtatu à Rhetoribus traduntur. Erunt autem forteaſſ, quibus hæc

de eiuſce ſtatus tam locis, quàm exemplis, alieno loco perſecuti videamur. Nam cùm is ſtatus generis ſit deliberativi proprius; iudicabunt, eo in genere tradi illa debuiſſe. Sanè potuiſſe, nos quoque agnoſcimus. Verùm quia hoc loco de iis Hermogenes tractat, operæ duxi, pauca hæc exponere, quò eorum magis detegatur calumnia, qui iuventuti perſuaſũ cupiunt, Rhetores antiquos ſolùm docere, quo pacto conſcribillari ſoleant cauſſæ forenſes. Hæc profectò una unicè cauſſa eſt, cur ea hic potiùs, quàm in doctrinâ generis deliberativi, exponere voluerimus; quamquam vix aliud promiſerim capite ſexto, quàm, me acturum deinceps de ſtatibus, quatenus pertinent ad genus iuridiciale.

IV. QUÆ GENERATIM AB ARISTOTELE DE STATU IURIDICIALI TRADANTUR: ITEM EIUS DIVISIO IN RATIONALEM, ET LEGALEM: ET UNDE LEGALIS DICATUR: ET QUO LOCO PROPRIE DE EO AGI DEBEAT.

NUNC videamus de ſtatu iuridiciali: qui bifariam conſideratur, generatim, & ſpeciatim. Generatim de eo agit Ariſtoteles cap.
a vulg. cap. 13. XL *a*. Diſtinguit enim iuſtum, & iniuſtum; idque tum ratione fundamenti, i. legis; tum ratione obiecti, i. hominum. Siquidem docet, iuſtum eſſe, quod fit ſecundùm legem, ſive privatam, ſive publicam; eamque ſive ſcriptam, ſive non ſcriptam: iniuſtum itidem eſſe, quod contra legem aliquam committitur. Similiter aſſerit, quodcunque iuſtum aut iniuſtum eſt, eſſe iſtiuſmodi, vel ratione boni communis, vel ratione boni particularis. Et hæc generatim de ſtatu iuridiciali.

Species verò eius ſunt duæ: de quarum una, propriè loquendo, in iudicio; de altera ante iudicium diſceptatur. Poſterior horum vocatur μετάληψις, ſive ſtatus tranſlativus: eſtque non de qualitate facti, legis, aut ſcripti; ſed actionis, quæ intentatur, ut poſtea videbimus. Prior verò generis nomine dicitur iuridicialis, ſed ſtrictiùs ea voce accepta.

Hic porrò à Fabio, & Hermogene, dividitur in λογικὸν, ſive rationalem, & νομικὸν ſive legalem: ille utitur ratione; hic dicti ſcriptive auctoritate. Vocatur autem κατ' ἐξοχὴν, νομικὸς, h. e. legitimus, ſeu legalis: quia etſi multa ſunt ſcriptorum genera, ut teſtamenta, literæ,
b lex. aliaque; inter omnia tamen familiam ducit ὁ νόμος *b*: utpote quem Stoi-

Stoici a definiebant, *πάντων b βασιλέα θείων τε καὶ ἀνθρωπείων πραγμάτων*, quique iuxtim eos sit λόγος ὀρθὸς, προστακτικὸς μὲν τῶν ποιητέων, ἀπαγορευτικὸς δὲ τῶν οὐ ποιητέων c. quibus concinit illud Tullii Philipp. XI: *Est enim lex nihil aliud, nisi recta & à numine Deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibens contraria.* Quibus gemina legere est lib. I. de legg. & primo de Nat. Deor.

a *Chrysippus lib. de legg. & ex eo Iurisconsultus l. 2. ff. de legg.*

b *regem rerum omnium divinarũ humanarumq.*

c *ratio recta, iubẽs ea, quæ facienda sunt, & prohibens non facienda.*

Verùm cùm status legitimus pertineat ad argumenta ἄτεχνα; nos verò etiamnum versemur in ἐντέχνοις: præteriri profectò à nobis debuisset hæc status Iuridicialis distributio, nisi Hermogenis ordini insistere, cumque iuventuti aperire voluissemus. Atque ea ipsa ratio est, cur inferiùs etiam assignaturi simus species huius status, quarum explicationem non immeritò quis iudicet reservandam fuisse, usque dum ad locos argumentorum inartificialium deventum fuisset.

V. STATUS RATIONALIS DISTRIBUTIO IN ABSOLUTUM, ET ASSUMTIVUM: ITEM QUINDECIM LOCI STATUS *absoluti, iuxta Hermogenem.*

STATUS λογικὸς eidem Fabio, & Hermogeni, duplex est; absolutus, & assumtivus. Absolutus est, cùm simpliciter ac directè factum defenditur. Ita (ut scribit Lucas in Actis cap. V. tmemate XXIX.) beatus Petrus accusatus, quòd Christum doceret Hierosolymis, invito Cæsare, & sacerdotibus; respondit, se rectè facere, quia πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις d: quomodo & Socrates ait apud Platonem in Apologia, πείσομαι δὲ τῷ Θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν e. Vide L. III. §. quoties. ff. de vi armata. Dicitur hic status Græcè ἀντίληψις, quia est ἐναντία λῆψις τῇ λήψει τοῦ κατηγόρου, τοῦτ᾽ ἔστιν, ἀντιπροβολή. i. *propositio contraria adversarii propositioni.*

d *Deo magis obedire decet, quàm hominibus.*

e *obtemperabo Deo potius quã vobis.*

Fortunatiano quatuor sunt loci status absoluti: lex, mos, secta, ars: quæ & exemplis declarat.

Vulgò autem eius sex faciunt locos: nempe ius naturæ; legem scriptam, sive divinam, sive humanam; consuetudinem; ἐπιείκειαν, sive æquum & bonum; iudicatum, sive exemplum; & pactum.

Sed Hermogeni sunt loci quindecim. Eos illustrat exemplo de pictore, qui cùm naufragii picturam in portibus diis marinis suspendisset; atque eâ re, tanquam malo omine, territi mercatores, in portus istos, summo Reipub. detrimento, desiissent appellere: eo nomine accusatus est publici criminis, aut læsæ maiestatis.

Primus

Primus Hermogeni locus est προβολή, h. e. *intentio*, sive propositio ipsa: quæ rectène, an secus, ab Hermogene inter capita ac locos ponatur, ostendimus cap. sept. Est autem προβολῆς exemplum: Cùm tabulæ tuæ, quibus naufragia depinxisti, metum incusserint mercatoribus; atque eo factum sit, ut nulla instituantur commercia ac negotiationes: imminuisti picturis vectigalia populi; eoque reus es læsæ Reip.

Alter continet *τὰ μέρη τοῦ δικαίου, partes iuris*, quæ sunt iustitia, honestas, utilitas. Ita dicit pictor, se rectè fecisse, nec quicquam commisisse contra leges: consentaneum esse hominum naturæ, ut casus humani oculis omnium subiiciantur: atque adeò utile id esse, cùm periculorum metus adferat timorem Dei, ac in navigando reddat cautiores.

Tertius est πρόσωπον, seu *persona:* ut, Ego pictor sum, homo privatus, eoque Remp. lædere non possum.

Quartus est ὅρος, sive *definitio:* ut, Pingere naufragia non est lædere Rempublicam; cùm pictor non prodat hostibus vectigalia, classes, aliáve Reip. commoda.

Quinctus est συλλογισμὸς, sive *ratiocinatio:* quæ est refutatio allatæ definitionis. Ita dicet accusator, nihil referre, utrùm privatus lædat Remp. an qui gerit magistratum; num obsit prodendis civibus, an pingendis tabulis; num ferro urbem perdat, an fame.

Sextus est *γνώμη νομοθέτου, sententia legislatoris.* Estq; hic locus utrique parti communis, cùm aliud sensisse legislatorem dicat accusator, alium verò legis finem faciat reus. Porrò hic locus non semper incidit, cùm sæpe nulla exstet lex de eo, quod in iudicium venit: atque inde est, quòd Hermogenes dicat, *εἰ ἐμπίπτει, si incidat.*

Septimus est *πηλικότης, quantitas rei;* quâ res exaggeratur: ut, Grave est, Remp. pictoris culpâ defraudari vectigalibus.

Octavus est πρός τι, sive *comparatio;* quâ res magis quoque amplificatur, quàm factum loco superiori. Nam is simplicem tantùm amplificationem habet; hic geminatam. E. G. Gravius est facinus, patriam à pictore atque opifice iis spoliari, quæ importantur, quàm exercitum prodi. Nam sine militibus vivere potest Resp. sine frumento non potest.

Nonus est ἀντίληψις, q. d. *contrasumtio;* quæ est qualitatis absolutæ repetitio: ut, Licet pictori pingere naufragia: nulla lex prohibet delubra ac loca publica picturis exornare: fas est donaria suspendere Diis immortalibus.

Decimus

Decimus est *μετάληψις*, *translatio*. Ea fit bifariam, *ἐνστάσει*, & *ἀντιπαραστάσει*. Ἔνστασις est *ἄρνησις ἐναντία*, *negatio contraria*: ut, Nequaquam licet, quod obest Reip. Ἀντιπαράστασις (quam *κατὰ λέξιν obsistentiam* dixeris) concessione constat, & inficiatione. E. G. Licet quidvis pingere, cum ex eo nihil damni capit Resp. non item, quando ei detrimentũ adfert. Artẽ ostentare concessum: at non quovis loco, nec cũ damno populi.

Undecimus est *ἀντίθεσις*, *oppositio*: quá aliquid adfertur contra *μετάληψιν*; ut, Volui mercatores, ac naviculariã facientes, cõmonefacere.

Duodecimus est *ἑτέρα μετάληψις*, *altera transsumtio*: ut, Aliter debuisti consulere navigantibus: quando naves tutò per maria ambulent, scripto meliùs, quàm picturâ, commonstrasses: denique nihil istiusmodi factum oportuit, inscio atque inconsulto magistratu.

Decimus tertius est *θέσις*, sive *positio*: ut, Quisque pro viribus prodesse debet reip. Ego consului arte meâ, quantum potui.

Decimus quartus est *ποιότης*, *qualitas* personæ, aut rei. Ubi de præstantia artis pictoriæ agetur.

Decimus quinctus est *γνώμη*, i. *animus* sive sententia: non quidem legislatoris; (nam hæc antecessit;) sed alterius; puta rei, vel adversarii.

Docet autem Hermogenes, tum hunc, tum superiorem locum, eodem tractari modo, quo in finitivo. Quamobrem non necesse habemus, quicquam de iis hoc loco adtexere; cùm tractandi ratio peti possit ex illis, quæ cap. antecedenti dicebamus.

VI. STATUS ABSOLUTUS DIVIDITUR IN SIMPLICEM, ET DUPLICEM; DUPLEX IN EUM, QUI CONIUNCTIONE, QUIQUE *divisione est duplex*.

STATUS absoluti duo sunt genera: vel enim simplex est, vel duplex. Simplex fit bifariam: nam vel factum propter se in judicium venit, vel propter eventum. Prioris generis exemplum istiusmodi est apud auctorem ad Herennium: C. Popilius (ita legendum monuit Turnebus a) à Gallis obsessus, venit in congressum cum ducibus hostium, exercitumque suum liberavit, attamen amissis omnibus impedimentis. Eam rem cùm pòst in poculis annulisque celâsset, accusatus est læsæ Reip. Convenimt huic generi capita ac loci omnes, quos suprà commemoravimus, præter ab ultimo proximum, qui est *ποιότης*, sive *qualitas* personæ. Nam cùm Popilius fuerit imperator; haut verisimile futurum erat, eum adversus Remp. semper fuisse animo infenso infestoque. a *lib.* 13. *Advers.* *cap.* 13.

Posterioris generis exemplum est illud de pictore. Neq; enim tam

accusabatur, quòd pinxisset naufragia: quâ quòd picturâ eius omnes territi à navigatione desisterent. Et hæc de statu absoluto simplici.

Status absolutus is, quem duplicem vocabamus, bifariam instituitur: vel κατὰ συμπλοκὴν, sive *coniunctione*, vel κατὰ διαίρεσιν, sive *divisione*.

Coniunctione fit, cùm ex duobus criminibus, quæ objiciuntur, unum sine altero constare nequit: ut, quidam accusatur, quòd in concione omnium contradixerit sententiis, nec propriam attulerit. Hoc in genere expedit, ut accusator utrumque commisceat crimen, quia id plurimùm confert ad amplificandum. At reus separatim aget de utroque, quia hoc deterit atque imminuit culpam.

Divisione fit status absolutus duplex, cùm utroque de crimine separatim in judicio agi potest. E.G. quidam, cùm multas duceret uxores, multosque adoptaret filios, accusatus est morum galbanorum, ac turpis vitæ. Hic quoque coniunctim de utroque crimine aget accusator: reus verò separatim. Et hæc de statu absoluto, in quo vix ulla exstat Ciceronis oratio. Nam largiter peccant, qui huc Milonianam referunt. Adsensum iis accommodaremus, si doceret Tullius, Milonem, interimendo civem nefarium, maximo Remp. metu liberâsse; eique, ob facinus hoc præclarum, statuam erigi debere. Nunc sese res secus habet. Nam cædis culpam in ipsum confert Clodium, quem insidias struxisse ait, ut omnino planum sit, orationem eam pertinere ad ἀντίθεσιν, de quâ deinceps agendum.

VII. STATUS ASSUMTIVI NATURA, TUM UNIVERSE EXPONITUR, TUM DISTINCTE, PRO QUATUOR SPECIEBUS; *comparatione, relatione, remotione, & purgatione.*

Ἀντίθεσις, sive *qualitas assumta est*, cùm per se debilis est defensio; sed colore, hoc est, probabili facti caussâ, foris assumtâ, juvatur. Ἀντίθεσις vocatur, tum quia est θέσις ἐναντία τῇ ἀντιλήψει, *contraria positio*, ac quasi præsidium contra statum absolutum: tum propter ἀντιπαράλλαξιν. Comprehendit enim confessionem, & compensationem: quomodo in Milonianâ ὁμολόγησις sive *confessio* est, cùm fatetur Milo, se esse homicidam: ἀντικατάλλαξις verò sive *compensatio* est, cùm ait, se fecisse necessariò, quòd Clodius insidias struxisset.

Est autem ἀντίθεσις Hermogeni quadruplex: ἀντίστασις sive *comparatio*, ἀντέγκλημα sive *relatio criminis*, μετάστασις sive *criminis remotio*, & συγγνώμη sive *concessio*: sub quâ Cicero comprehendit purgationem, & deprecationem. Ciceronem hac etiam parte sequitur Boethius *a*. Sed deprecatio non potest statui species status assumtivi, si rectè dicebamus

a lib. 4. in Top. Cicer.

mus antè, requiri semper in eo colorem, quo juvetur. Nam cùm status omnis vel recipiat colorem, vel ἄχρωμος sit; solùm colorari possunt comparatio, relatio, remotio, & purgatio: deprecatio verò ἄχρωμος est: quippe ea, ut Martiani Capellæ verbis utar, *nihil caussationis associat, sed in exorandi humilitatem precesque suspirat.* Solùm enim superest, ut confessus damnetur. Nam, ut Ulpianus in duodevigesimo ad Edictum ait *b*, *nullæ sunt partes judicandi in confitentes.*

a colore destituitus.

b L. Proinde. in fine. ff. Ad legem Aquiliam.

Comparatio, quæ Fortunatiano dicitur compensatio, fit, cùm ostendimus, è duobus alterum fuisse agendum, & quod à nobis factum est, satius fuisse fieri. Ita Athenienses *c*, cum sibi metuerunt à potentiâ Miltiadis, perpetuo eum carceri addixerunt: factumque id colore istiusmodi tuebantur; quòd præstabilius esset, unum Miltiadem innoxium pœnâ affici, quàm Remp. universam in perpetuo tyrannidis metu versari. Epaminondas, cùm ei, qui ex lege prætor successerat, non tradidisset imperium, præstare aiebat *d*, ut, negligendo legem, pareret victoriam; quàm ut, legi parendo, Thebanam proderet Remp. Titus Manlius *e* filium securi percussit, quòd mallet patrem forti filio, quàm patriam carere militari disciplinâ. Porrò hæc ad comparationem referuntur, quatenus ea instituitur in genere juridiciali. Nam absolutè si consideretur, non minùs ad alia dicendi genera pertinet. Ut si quæratur, num eloquentia præstet, an scientia juris civilis: num genus, an divitiæ præferendæ.

c Cor. Nep. in Miltiade.

d Cicero, & alii, ut dicâ cap. 10. sect. 1.

e Livius lib. 8.

Relatio, quæ Græcis ἀντέγκλημα, fit, cùm in personam confertur culpa, quæ malum perpessa est: quomodo Orestes in matrem, Horatius in sororem, Milo in Clodium, culpam transferebat.

Remotio, quæ Græcè μετάστασις, est, cùm culpam, vel in rem conferimus, quæ in iudicium vocari non possit; vel in personam, quæ non acceperit ipsamet malum. Prioris modi exemplum est apud Virgilium oratione Turni ad Drancem. Nam cùm hic obiecisset Turno, tot illius caussâ cæsa esse civium millia; non illud inficias ivit Turnus, nec potuit; sed belli illud naturæ tribuit. Item siquis in vinum culpam conferat, quòd vitiârit virginem. Hoc in jure nostro (inquit Udalricus Zasius *f*) excusat à capitali supplicio, sed non à pœna extraordinaria. Vide in Digest. XLVIII Titulum de Pœnis. Sic siquis lubrico linguæ, vel vino nimio, maledixerit Imperatori, Theodosii de eo Constitutio exstat in Codice *g*. Etiam Pyrrhus, cùm juvenes, qui multa in eum probra ingesserant, id ita esse faterentur, & adderent, plura se fuisse dicturos, nisi lagena defecisset: impunitos eos dimisit; ut auctor est Plutarchus in eius Regis vita, & Quinctilianus

f In Rhetor. Cicer. sive Cornificii ad Herenn. pag. 237.

g L. Unica. C. Si quis Imper. maled.

lianus lib. VI. cap. de Risu. Exemplum Remotionis in personam est, quod Adam, ut se excuser, dicat, deceptum se à muliere, quam Deus dedisset sibi *a*. Item cùm Aaron de vitulo conflatili à Mose incusatus, culpam reiicit in populum *b*. Uti & cùm Michal increpita à patre suo Saul, quòd Davidem maritum dimisisset, ait, *c* se coactam à marito, qui mortem comminaretur, nisi id faceret. Huc etiam refer, siquis adulterii commissi culpam transferat in eam, quæ philtro mentem reddidit dementem. Item quando quis ait, fecisse se iussu Prætoris, vel Consulis: quomodo iussu possidet, qui iussu Prætoris possidet: ut est L. Iustè. ff. de acquirendis possess. Contrà dicet adversarius, siquis illicita iubenti paruerit: ut est L. Prætor. §. Quoties. ff. De vi, & vi armata.

a *Genes*. 3. 12.
b *Exod*. 32. 22. & *seqq*.
c 1. *Sam*. 17.

Plurimùm autem differunt relatio, & remotio: quod vel nomina ipsa indicant. Nam in relatione, seu in recriminatione, refertur crimen: h. e. in eum ipsum cõfertur, qui malo affectus sit. Ut si dicatur, priùs alterũ iniuriâ affecisse: id ne inultum ferret, par pari datum hostimentum. Itaque non se quis fecisse negat, sed iure fecisse ait. At in remotione non refertur in hunc, sed simpliciter à nobis removetur: h. e. in personam aliam, vel rem quampiam, transfertur. Ut si quis se à prætore dicat ingratiis ad depugnandum coactum; quâ re non se, sed prætorem pugnæ, aut cædis, caussam facit.

Est uterq; hic locus planè vulgarius. Nam, ut ait Ausonius *d*;

d *Idyl*. 9.

Se quisque absolvere gestit,
Transferat ut proprias aliena in crimina culpas.

Κεφάλαια sive locos comparationis, relationis, & remotionis, hoc loco prætermimus; quòd eadem penè in iis sit tractandi ratio, quæ in concessione.

Concessio, sive purgatio vocatur, cùm quis se consultò, aut dolo malo, fecisse negat, eoque non factum defendit, sed excusat. Ovid. I. Trist. eleg. VIII.

Ergo ut defendi nullo mea posse colore,
Sic accusari crimina posse puto.

Ac ferè aliquid factum dicitur, vel *necessitate*, vel *fortunâ*, vel *imprudentiâ*. *Necessitate*, ut, Non obii vadimonium, tempestatibus mihi iter præcludentibus. Ita Æneas apud Dionysium Halic., quòd Troiani, inopiâ coacti, res usibus suis necessarias ex agris Aborigenum quærerent, eo apud Latinum regem excusat, quia Ἅπαν συγγνώμης ἄξιον τὸ ἀκούσιον. *Veniam meretur, quicquid præter voluntatem fit.* Sed videndum hîc, an non culpa necessitatem præcesserit: ut videre est

L. II.

L. 11. §. Quod iam diximus. ff. Siquis cautionibus. Alioquin in necessitate sibi quisque & dominus est, & servus. Ut est L. Si constante. C. De soluto matrimonio. Ubi *fortunâ* factum dicatur, exemplum erit, Succubui prœlio; sed fortunâ adversâ, non virtute, fui inferior. *Imprudentiæ* exemplum sit: Cùm servo colaphum ducere vellem, percussi senatorem in proximo stantem.

Actor autem dicet, non esse necessitatem, sed iniuriam; non fortunam, sed culpam; non imprudentiam, sed malitiam.

VIII. UTRUM IN PURGATIONE MAGIS SPECTETUR FACTUM, AN VOLUNTAS.

DEBERE autem in iudicando non tam attendi, quid aliquis fecerit, quam quod facere voluerit; Nazianzeni illud ostendit epist. LX ad Sophronium: *Πολλὰ γάρ ἐστι καὶ ἀδικεῖσθαι δοκοῦντας εὖ πάσχειν, καὶ καλῶς πάσχοντας ἀδικεῖσθαι. Multa enim sunt, in quibus ii, qui lædi videntur, beneficium accipiunt; & contrà iis, qui beneficium accipere putantur, iniuria infertur.* Luculenter hoc ipsum exemplo declarat L. Seneca lib. II. de beneficiis: *Tuber quidam tyranni, gladio divisit, qui ad eum occidendum venerat: non ideo illi tyrannus gratias egit, quòd rem, quam medicorum manus reformidaverant, nocendo sanavit.* Idem quoque scripserat Tullius III. de Nat. Deorum: *Nec enim Herculi nocere Deianira voluit, quum ei tunicam sanguine Centauri tinctam dedit; nec prodesse Pheræo Iasoni is, qui gladio vomicam eius aperuit, quam sanare medici non potuerant: multi enim &, cùm obesse vellent, profuerunt; &, cùm prodesse, obfuerunt.* Quanquam quod Iasoni Pheræo tribuit Tullius, (quem secutus Val. Maximus lib. I. cap. VIII.) id Plutarchus *a*, ac Simplicius *b*, Aristotelis interpres, scribunt de Prometheo quodam. Vide Victorium lib. VII. Var. Lect. cap. IX. Exemplum planè geminum huic apud Herodotum lib. I. habemus de Adrasto interimente Crœsi filium, cui erat custos datus à patre. Cuius etiã rei meminit B. Basilius epist. CLXIV, quæ est ad Andronicum præsidem. Simile quoque apud Achillem Tatium *c* legere est de Menelao; qui itidem inter venandum, adolescentem, quem in oculis ferebat, iaculo traiecit, dum aprum, qui in adolescentem impetum faciebat, telo cogitat conficere. Addidet quoque ei exemplum Lucilliæ, quæ maritum suum Lucretium (cum, cuius habemus libros de rerum naturâ, multis ingenii luminibus tinctos, multis etiam artis *d*) philtro in furorem adegit *e*, cùm non necem inferre, aut mentem adimere, sed magis ab eo amari cuperet. Simile quoque exemplum habemus apud Aristotelem lib.

a *lib. de utilitate ex inimicis capienda.*

b *in lib. secundũ φυσ. ἀκροάσ.*

c *lib. 2.*

d *M. Cic. l. 2. epist. ad Q. Fratrem.*

e *Eusebius in Chron.*

1. Magn. Moral. cap. XVII. Latinè illius mentem adponam, prout eam Alciatus *a* expressit: *Ferunt*, inquit, *mulierem cuidam dedisse amatorium, quo ille mortem oppetierit: ac mulier quidem apud Areopagitas super hoc facto accusata, iudicum omnium sententiis absoluta fuit, eâ de causâ, quòd id minimè prævidisset. Siquidem amore occæcata id egerat, non ut hominem perderet, sed quò uni sibi servaret. Ubi ergo animus delinquendi non est, ibi nec pœnam aut supplicium esse debere; cùm ea duntaxat crimina puniantur, quæ voluntaria sint.* Hæc ille. Aliter tamen super hâc re sensit Paullus Iurisc. l. siquis aliquid. ff. de pœn. *Qui*, inquit, *abortionis, aut amatorium poculum dant, etsi dolo non faciunt, tamen quia mali exempli res est, humiliores in metallum, honestiores in insulam, amissâ parte bonorum, relegantur.* Exemplum id potissimùm adduci à Paullo, existimabat Alciatus *b*, quò Aristotelis refelleret opinionem. Et sanè voluntatem sæpe absque facto, & factum citra voluntatem puniri, ostendunt Guil. Fornerius lib. I Selectionum cap. X. Radulphus Fornerius lib. III. Rerum quotidianarum cap. XVII. item lib. VI. cap. XXIV. Scipio Gentilis lib. I. παρέργ. cap. XXXI. atque alii longè plurimi.

a lib. 7. Παρέργων Iuris cap. 25.

b Parergorum loco, quem paullo antè signavimus.

IX. TREDECIM LOCI, QUIBUS IN PURGANDO UTIMUR, EX HERMOGENIS DOCTRINA.

TRACTATUR purgatio hunc in modum. Centurio tempestatibus impeditus non adfuit in diem præstitutam. At lex est; In eum, qui tempori non adest, fustuario animadvertatur, ac postilla inhonestâ dimittatur missione.

Προβολὴ sive *intentio* accusatoris est: Non adfuisti in diem præstitutam. Hæc προβολὴ ponitur in exordio. Repetitur autem in narratione, quæ continet τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἐπὶ τέλος, *res omnes ab initio usque ad finem*. Sunt enim in narratione semina confirmationis. Denique κατασκευάζεται sive pertractatur confirmatione ipsâ.

Προβολῇ interdum excipit ὅρος, sive *definitio* utriusque: quod & agnoscit Marcellinus: at plurimùm in his τὸ ἑκατὸν τὰ ἐμπίπτει, *non incidit definitio.*

Tertius locus est διάνοια, sive ἡ προαίρεσις, *voluntas* ac consilium defensoris: ut, Quòd non adfui tempori, id non factum aut timore, aut pervicaciâ; sed necessitate.

Quartus est ἀντίθεσις, sive *oppositio* accusatoris: Non est ignoscendum istiusmodi delictis, ne contingat, aliquem bis peccare in Remp. At defensor dicet, omnino ignoscendum esse ob necessitatem: nec enim delicta esse, hæc ubi adest.

Quinctus

Quinctus est *ἑτέρα διάνοια*; *altera* accusatoris *sententia*: ut, Non factum necessitate; sed timore, aut pertinaciâ, aut animo perfido. Reus verò ostendet, multa pugnare cum vanâ hâc opinione: illustria enim comparere documenta, quibus probari queat, necessariò id factum: testes adesse, quibus doceatur, non potuisse eo die flumen trajici: se præstò fuisse ad amnem, nautam compellâsse; noluisse eum se fluvio committere.

Sextus erit *μετάληψις*, sive *transsumtio* accusatoris: non debuisse eum tam diu profectionem differre: potuisse se itineri committere ante obortas tempestates.

Septimus continet *τὰ πρός τι*, *quæ sunt ad aliquid.* Estque hic locus utriqui parti communis. Nam accusator asserit, turpius hoc esse facinus, quàm deserere aciem. At defensor dicit, si id peccatum sit, at humanum esse, & leve.

Octavus locus est *βίαιος ὅρος*, *definitio violenta.* Continet aliquid *παράδοξον* a, ac *ὑπερβολικὸν* b. Estque communis utrique parti. Accusatoris *ὅρος* est: Hoc est pessumdare Remp. Defensoris *ἀνθρώπινος* est: Qui quantum potuit operam dedit, ut rediret, rediisse iudicandus est.

a *contra hominum opinionem.*

Nonus est *θέσις*, *propositum*, sive locus communis: ut, Oportet centurionem esse vigilantem; omniaque præstare, quò tempori adsit. At defensor dicet, sæpe caninam immitti scævam improvisi indicem infortunii: multo maximam esse Necessitatis vim; cuius, ut in Mimis scitè scripsit Dec. Laberius,

b *supra veritatem.*

--- cursus transversi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt.

Decimus est *ἑτέρα μετάληψις*, iterata ac *repetita translatio*: ut, Oportuisset hoc Imperatori significari.

Undecimus est *ἀντίληψις* seu *contrasumtio* defensoris: Si alius fluvium trajicere potuisset, traiecissem & ipse.

Duodecimus est *ποιότης*, *qualitas* ab attributis personæ.

Decimus tertius *ποία γνώμη*, *qualis animus.* Qui duo loci eodem tractantur modo, quo in statu absoluto.

Et hæc de capitibus ac locis Purgationis, aliorumque statuum, qui colorem recipiunt. Quia verò non sufficit *θεωρία* c præceptorum; verùm etiam requiritur *παρατήρησις* d in antiquis oratoribus: necesse quoque fuerit usum horum præceptorum observare in orationibus Ciceronis, quæ ad status Assumtivos pertinent. Istiusmodi inter alias est Miloniana, quæ ad Relationem referri debet. Nam culpa cædis confertur in Clodium ipsum. Videtur & Pisoniana aliquid conti-

c *scientia.*
d *observatio.*

continere istiusmodi. Nam in Pisonem ipsum confertur culpa, quòd revocatus sit è Macedoniâ.

X. QUATENUS DEPRECATIO AD STATUS PERTINEAT: ET APUD QUOS EA MAXIME HABEAT LOCUM: ADHÆC QUIBUS ILLA ARGUMENTIS TRACTETUR, TUM AB ACTORE, TUM A REO.

a celeris expers. SUPEREST status ἀχειμὸς a, quo culpam fatemur, sed ad misericordiam confugimus: ut, si quis, ob multa sua in Remp. merita, unius criminis admissi postulet ignoscentiam. Itaque & *deprecatio* dicitur, ac *status venialis*, quia, omni colore destituti, solùm impatientiæ veniam rogamus. Iuvenal. Sat. VI.

Sed iacet in servi complexibus, aut Equitis. dic,
Dic aliquem sodes heic, Quinctiliane, colorem.
Hæremus. dic ipsa.

Agitur autem hoc loco de veniali statu, non quia status assumtivi species sit, (contrarium enim superiùs evicimus) sed quia purgationi plurimùm subiici solet. E. G. Qui verberârit hominem liberum, is imprudentiâ factum dicet: quæ purgatio est. Et quia imprudentiæ culpa inest, confugiet ad veniæ postulationem: quæ deprecatio est. Propriè autem ad statum pertinet negotialem, quia disceptatio est de re futura: puta, num ignosci debeat, nec ne. Ac habet apud populum, vel imperatorem, magis locum, quàm apud iudicem. Nam illi de iure suo remittere possunt; non item iudices. Attamen hîc etiam in parte aliquâ caussæ fuerit ei locus. Ut, si dicamus, & iure aliquid factum esse, & si non omni ex parte iure factum videatur, ignosci nihilominus debere, ob præclara erga Remp. merita.

Κεφάλαια deprecationis Hermogeni eadem sunt, quæ concessionis. Itaque, uti in aliis statibus assumtivis, ita hic quoque τῇ προβολῇ sive propositioni statim subiicit orator amplificationem à circumstantiis: sive, ut Hermogenes loquitur, τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, *ea quæ ab initio ad finem*, prout quoque appellat Fortunatianus. Porrò, quod Sopater quoque observavit, amplificatio hæc, cùm in statu coniecturali pertineat ad signa; in remotione, deprecatione, ac omnibus statibus assumtivis, refertur ad crimina, quæ propositione exponuntur.

b apud Vulcatium Gallicanum. In hoc statu commendari potest clementia. De qua sic Cæsar Antoninus ad Faustinam b: *Non enim quicquam est, quod Imperatorem Romanum*

Romanum meliùs commendet gentibus, quàm clementia. Hæc Cæsarem Deum fecit, hæc Augustum consecravit. Et Themistius in orat. Τριῶν ὄντων, οἷς ὁ θεὸς διαφέρων θεός ἐστιν, ἀϊδιότης ζωῆς, περιουσία δυνάμεως, τὸ μὴ διαλείπειν ἀγαθοποιοῦντ' ἀνθρώπους, καθ' ἓν μόνον τὸ ἔσχατον τῶν εἰρημένων ἐοικτὴ βασιλεῦσι πρὸς τὸν θεὸν ἡ ὁμοιότης. *Cum tria sint Deo, quibus præcellat; vitæ æternitas, potentiæ præstantia, & absque intermissione beneficentia erga homines: tantùm uno istorum, quod postremò dixi, pervenire rex poteſt ad similitudinem cum Deo.* Vide &, quæ ad commendationem eius adfert Cassiodorus extremo lib. XI. Variarum.

Nec parum proderit exemplum prudentissimæ Atheniensium civitatis, quæ misericordiam non pro affectu, sed pro numine accepit; ut ait Fabius lib.v.cap.XI. Ac Eumenius quoque, orat. de scholis reparandis, aræ meminit, quam Misericordiæ statuerint. Vide & Baptistam Pium Annotat. Post. cap. XLVII. Romani quoque quanti eam fecerint, argumento est, quod ii, ac inprimis posterioris ævi scriptores, clementiam soleant signare nomine pietatis. Claudianus Panegyr. de IV. consul. Honorii:

Si pius inprimis: nam cùm vincamur in omni
Munere, sola Deos æquat clementia nobis.

Ita ob clementiam, ut aliqui voluere, (nec enim de eo consentiunt veteres) Pii cognomen meruit Antoninus Imp., teste Spartiano, & Eutropio. Similiterque eâ voce usi Dracontius lib. I, Salvianus lib. I. de gubernatione Dei, Cassiodorus loco paullo antè indicato. Aliqua etiam de hâc eius vocis acceptione annotavit Desiderius Heraldus in Arnobii lib. I *a*, & VII *b*. *a pag. 72 & 73.*

Adversarius verò, utente reo deprecatione, dicet, in istiusmodi delictis nullum relinqui misericordiæ locum. quò pertinet illud Epicteti, Stobæo etiam memoratum serm. XLIV: Ὥσπερ πλῆθος ἀκρίτως αἰτοῦν τι σὲ τῶν ἰδίων, οὐ δυσωπεῖ, οὕτω μηδὲ ὄχλον ἀδίκως σοι δυσωποῦντα διατραπῇς. *Ut vulgus, temere si quippiam postulet ex rebus tuis, non movet te, sic nec quavis in re plebem iniustè aliquid orantem reverearis.* Idem dicet, iurâsse iudicem, *se cum observatione, legum iudicia dispositurum;* ideoque non in hoc sedere eum, ut reis capularibus (ita capulo dignos à Cæcilio, Lucilio, ac Plauto vocatos, è Nonio, & Fulgentio, discimus) flagrantissima condonet flagitia; sed ut secundùm leges iudicium ferat. Οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ κάθηται ὁ δικαστὴς, ἐπὶ τῷ καταχαρίζεσθαι τὰ δίκαια, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κρίνειν ταῦτα· ut est apud Platonem in Apologiâ. Ita Lysias, oratione contra Alcibiadem, monet iudices, ut meminerint, se in iudicium venisse, non ut novas leges ferrent; sed ut secun-

b pag. 394.

dùm leges latas iudicarent. Tullius quoque I. de Invent. *Iudices, inquit, qui ex lege iurati iudicatis, legibus obtemperare debetis.* Id ipsum & ἐνώμων indicat Iudicis *a*. Nam ita dictus est ab officio, quòd sententiam dicere debeat iuri & legibus consentaneam, ut autor est Varro lib. IV. de LL. & Isidorus lib. X. Etym. cap. VIII. Quemadmodùm & *iustitia* est à *iure*, ut indicat Priscianus lib. IV; non *ius* à *iustitia*, uti scripsit Ulpianus: qui non tam attendit *iuris* vocabulum, quàm doctrinam iuris, seu iurisprudentiam Romanam.

a *Cassiodorus lib. II. Var. part. 40.*

Exemplo in hoc statu fuerit Ligariana Ciceronis: quam meritò pulcherrimam appellat Pomponius I. C. *b* Quantopere etiam placuerit Attico, Balbo, Oppio, docebunt epist. XII & XVIII lib. XIII ad Att. Et sane quanta eius sit venustas, quàm mirifici ac illustres adfectus; vel eventus documento esse potuit. Nam, perorante Tullio, perspicuè cognitum, varios Cæsaris vultum colores subiisse, ac cùm Pharsalici quoque prœlii iniecta esset mentio, adeò contremuisse, ut & libelli quidam de manibus exciderint. Vide Plutarchum in vitâ Ciceronis.

b *l. 2. D. de origine iuris.*

XI. OCCURRITUR IIS, QUÆ OBIICI POSSINT ADVERSUS SUPERIOREM DOCTRINAM DE STATIBUS ASSUMTIVIS.

DIXIMUS, quæ inprimis necessaria sint ad naturam statuum assumtivorum cognoscendam. Deinde producam, & inducam, quæ contra ea partim adferuntur ab aliis, partim posse adferri videntur.

Ac primò quidem accuratiùs intuenti videri possit trãslatio culpę, sive ea *relatio*, sive *remotio* sit, non tam ad iuridicialem, quàm ad coniecturalem statum pertinere. Nam in eâ de facto constat, de facti auctore quæritur. Estque in eâ sententiâ Iul. Scaliger *c*. Verùm nec ratione mihi defecti videntur, qui ad statum assumtivum retulerunt. Movit illos, quòd in coniecturali statu reus factum ita à se dimoveat, ut fecisse neget: at in translatione reus se fecisse non it inficias.

c *lib. 1. de re poët. cap. 1.*

Alius alios scrupulus pungit. Videtur iis μετάληψις, sive *translatio*, non esse status, eò quòd ab Aquilâ Romano, ac Martiano quoque Capellâ, referatur inter figuras sententiarum. Verùm, ut rectè inquit uterque, tum tantùm μετάληψις status est, cùm rem aliò ita transmovemus, ut ibi totam constituamus caussam: id cùm non fit, σχῆμα est διανοίας.

Sunt

Sunt etiam, quibus divisio generis iudicialis rectæ rationis quasi scalpello circumcidenda videatur. Quippe comparationem, remotionem, translationem, & concessionem, subjicere malunt pathologiæ, quàm statui assumtivo: de quo, uti & de universis statibus, non tam agunt, ut capiant alii, quam ut carpant. At nos haut diffitemur, orationes omnes assumtivi status ad παθολογίας quoque pertinere, quatenus in iis orator concitat adfectum: verumtamen propriè eas, & primò, huius esse loci, existimamus. Neque ficulnâ subnixi sumus ratione, cùm sine quo res esse possit, id neutiquam ad rei pertineat essentiam: at caussa Orestis, ac similis, locum habuerunt in Areopago, in quo, ut superiùs quoque dicebamus, nullus affectibus erat relictus locus.

At saltem, inquiunt, illud extra omnem controversiam poni debet, statum venialem, sive deprecationem, esse alius loci, cùm omnis in eo sit, ut cieat misericordiam. Verùm argumentum hoc iis occinant, qui operosè huic inserciunt misericordiæ locum: nos ea res vix tangit. Quippe de misericordiâ vellicatim quidem aliquid nunc delibamus: verùm cum curâ de eâ, Aristotelis exemplo, dissertamus lib. proximo. Debuisse autem hîc quoque aliquid dici de statu veniali, argumento nobis est, tùm quòd in eo quædam quoque sunt argumenta ἀποδεικτικὰ a, sive λόγοι b: tum quòd absque eo imperfecta sit statuum enumeratio; ut parebit ex iis, quæ paullo pòst disputabimus adversus Trapezuntium.

a *demonstrativa.*
b *rationes.*

Unum præterea alterumque est, de quo iudicium meum suspensâ manu proferam: si non ob aliud, at ut eliciam, ac quasi exterebrem aliorum sententiam: à quibus, si erro, lubens ad verum converti me sinam. Tradunt omnes, qui aliquid de remotione scriptis consignarunt, eam vel in personam fieri, vel in rem: iidem verò in purgatione quoque concedunt culpam conferri in rem. Itaque non immeritò quæritur, quomodo purgatio differat à remotione eâ, quæ in rem fit. Visus sibi hunc nodum solvere Tullius, cùm primo de inventione scribit, in remotione *alicui rei caussam attribui, quæ voluntati fuerit impedimento sine concessionis partibus. Nam earum quædam maior vis est.* Sensit igitur Tullius, ad purgationem referri imprudentiam, quæ fallit; casum, qui prohibet; necessitatem, quæ cogit: cætera ad remotionem referri debere, quia eorum minor vis est. Verùm, si mihi quoque sententiam dicere liceat, non ut patricio, aut consulari, sed tanquam ex ordine equestri meliorum inopiâ adlecto: non tam in Ciceronis, quamquam consularis viri, sententiam

pedibus ivero, quàm adferam, verum mihi germanumque inter ea discrimen videri; quòd in remotione concedatur facti intentio; in purgatione verò negetur. Sunt enim ea, quæ homines committunt, partim ἑκούσια, seu *voluntaria*; partim ἀκούσια, sive *non voluntaria*. In ἑκουσίοις culpa est; in ἀκουσίοις erratum. Si culpa fuerit, vel eam transferimus in personam, aut rem, ut in remotione fit: vel ignosci petimus, quod deprecatione fit. Error verò ad purgationem pertinet, quæ culpam removet, ac voluntatem defendit. Itaque Ovidius factum suum, non scelus, sed errorem haberi cupit. Sic enim loquitur Tristium lib. I. eleg. III:

Cælestique viro, quis me deceperit error,
Dicite, pro culpa ne scelus esse putet.

Et lib. III. eleg. I:

In quo pœnarum, quas se meminisse fatetur,
Non facinus caussam, sed suus error habet.

Item lib. I. de Ponto eleg. VII:

Quicquid id est, ut non facinus, sic culpa vocanda est.

Prævaricatur hâc in parte, ac quodammodo pro me pugnat ipse Tullius. Siquidem apud eum istiusmodi adfertur exemplum remotionis in rem. Adolescens quidam accusatur, quòd, Imperatore turpissimum cum hoste fœdus feriente, tenuerit porcam. Ita enim, non *porcum* (ut hoc παρὰ τὴν ὁδοιπορίαν *a* moneam) à Cicerone scriptum est, tum MSSis, tum prælo excusis codicibus attestantibus: ut omni vigilanti placere non posit doctissimi Servii, penè dixerim somnium: qui, quòd in fecialium libris scriberetur, porcum feriendum; nec meminisset, eampse *porci* vocem etiam dici de feminâ; (unde & apud Tullium lib. II. de Leg. est: *Porco feminâ piaculum dare*) porcum semper in feriundo fœdere adhibitum ait; lapsumque (en supercilium Grammaticum) Maronem ipsum, cùm ait, *Cæsa iungebant fœdera porcâ*. Errârit igitur Cicero quoque: errârit Suetonius, cùm in Claudio *b* scribit: *Cum regibus fœdus in foro icit porcâ cæsâ, ac vetere fecialium præfatione adhibitâ.* Verùm redeamus ad id, unde abduxit nobilis Grammaticus. Adolescens sanè haut diffitetur, se tenuisse porcam; verùm eo crimen depellit, quòd, quia id ætatis, insuperque privatus erat, planè sibi parendum fuerit, illi, qui summo cum imperio & autoritate missus esset. Ac idoneum quidem hoc exemplum est remotionis in rem. Res enim, cui culpam assignat, ut ætas, & conditio vitæ; quòd adolescens, privatus: alter, summo cum imperio esset. Verumtamen, hoc qui argumento

a obiter.

b cap. 25.

mento utatur, haut levi adeò tibicine ſuam mihi videatur ſuffulcire ſententiam, quàm qui, uti in purgatione fit, imprudentiâ aliquid à ſe factum adſerat, atque ita neceſſe habeat confugere ad calcatum illud, NON PUTARAM. Quippe hoc in adoleſcentibus quidem veniam meretur; at in natu grandibus nequaquam locum habet: quemadmodum aliquot veterum μεμνυαῖς a oſtendit P. Victorius a lib. v. Var. Lect. cap. XIX. Argumento huic alterum quoque ſuccedaneum addam: Hominem puto neminem tam à communi ſenſu ſequeſtratum reperiri, qui inficias eat, iſthoc, quòd paullo antè è Tullio exemplum remotionis adducebamus, non languidius imbeciliuſque eſſe, quàm, ſi ſacerdos, quòd Calendis ſacrum haut fecerit, culpam impingat in oblivionem. At hoc planè purgationis exemplum eſt, cùm Martianus Capella imprudentiæ ſubjiciat ignorantiam, ebrietatem, oblivionem, ac dementiam: Fortunatianus verò oblivionem quoque locum faciat à tribus purgationis capitibus diſtinctum: in quo, utrum ſequamur, parum intereſt. Quare, ut veſtigia mea relegam, cenſeo, remotionem in rem, ac purgationem, eo differre duntaxat; quòd illa voluntatem ſive intentionem facti concedat; hæc conſultò quid factum neget. Ita in exemplo Tulliano adoleſcens haut eo ſe excuſat, quòd aut ignorantiâ, aut invitus tenuerit porcam: verùm totum hoc, quod crimini datur, hautquaquam ad ſe pertinere ait, quia & adoleſcens, & privatus erat. Hæc igitur remotio ſit. Itidem remotione utetur, ſiquis, cùm miſſus eſſet ad expugnandam hoſtium civitatem, cùm eam inaudiiſſet laborare peſtilentiâ, exercitum reduxerit. Neque enim negabit, id certo à ſeſe conſilio factum: verùm culpam transferet in luem. At contrà purgatione utetur orator, qui, ab hoſtibus captus, eorum laudes ſcribere ſit coactus. Nam ſe invitum feciſſe dicet. Par ratio, ſiquis morbus impeditus culpam avertat in infortunium. Nam voluntatem atque induſtriam defendet, quam morbus ſufflaminarit. Spiſsè verò errat Martianus Capella, qui id remotionis in rem exemplum facit. Fortaſſean nec hilo rectiùs Fortunatianus (cui inter alios ſubſcribit Petrus Nunneſius) remotioni ſubjicit leges, cùm ſcribit; *In legem poſſumus removere? Poſſumus: ſed hoc idem accipimus, quod eſt, cùm in rem removemus.* Certè cùm iudicum ſit, legibus obtemperare; non video, quomodo in iudicio culpa in leges impingi poſſit. Nam cuius cauſſa legum patrocinio ſubnixa eſt, is haut extrinſecus facto colorem quæret, ſed ἁπλῶς ſe ex legum præſcripto feciſſe dicet. Et profectò ipſe Fortunatianus aliquanto antè

a *locis.*

quatuor fecerat loca status absoluti; legem, morem, sectam, artem. Potest quidem lex ad assumtivum quoque statum referri; ut, cùm Antiphonem Terentianum patri Demiphonti purgant de ductâ uxore; quòd id fecerit invitus, coactus legibus *a*. Verùm hæc propriè non remotio, sed purgatio est; quia simulatur id non consultò factum, sed coactè.

a *Adel. act.* 2. *sc.* 1.

Contrà non tam ad purgationem, quàm remotionem, pertinere arbitror, cùm quis culpam avertit in adfectum: uti cùm Chærea Terentianus *b* eam rejicit in amorem. Ait enim;

b *Eunuch. act.* 5. *sc.* 2.

Vnum hoc scito, contumeliæ
Non me fecisse caussâ, sed amoris.

Par ratio fuerit, si in metum, aut iracundiam, culpam transferamus. Nam affectu qui peccat, consultò peccat. Nonnulli tamen hæc, ac similia, ad deprecationem referre malunt, quia affectus culpam neutiquam tollit; ut omnino deprecatione opus sit: estque eâ quoque in sententiâ Nascimbænus Nascimbænius *c*. Verùm adsensum eâ in re meum haut parùm moratur, quòd qui affectu quopiam culpam prætexit, is facto colorem quærat: deprecatio verò sit status ἄχρωμος *d*, quia solùm ignoscendi continet postulationem. Nec iccirco deprecatio statuum sive constitutionum numero expelli debet; quæ Georgii Trapezuntii *e* sententia est. Nam etsi nec factum defendit, nec facti caussam, nec ipsam intentionem, eoque iure ἄχρωμος *f* dicitur: non tamen iccirco ἄτεχνος *g* credi debet. Siquidem reus rationes adhibet, quibus se, ut ignoscatur, impetraturum sperat: ut, quia illud, in quo deliquit, planè fuerit operosum, atque arduum. Atqui, ut Tertullianus ait *h*, *Difficilium facilis est venia*. Item quòd iudices & aliis antea in simili ignoverint delicto: quòd maiora sint sua, suorumque beneficia, quàm ea, quæ commisit: tum autem, si huic delicto venia detur, non exiguum ex se emolumentum percipi posse. Ita Chærea ille Terentianus ait *i*:

c *commēt. in Cic. lib. de inventione.*
d *coloris expers.*
e *lib.* 1. *Rhet.*
f *coloris expers.*
g *inartificialis.*
h *initio libri* 2. *ad uxorem.*
i *Act.* 5. *sc.* 2.

At nunc dehinc spero æternam inter nos gratiam
Fore, Thais. Sæpe ex huiusmodi re quapiam, &
Malo principio, magna familiaritas
Conflata est. Quid si hoc quispiam voluit Deus?

Adversarius autem negabit, ei ignosci debere, quia ipse sit immisericors; quia maiora sint malefacta; ac pro benefactis iam antè præmium reportârit; aliaque id genus; quæ liquidò arguunt, in deprecatione etiam accusationem ac defensionem, eoque statû, inveniri. Quare nec deprecatio ἁπλῶς est ἄχρωμος: sed talis quidem est, si spectes

ſpectes voluntatem, quæ haut defenditur; non item, ſi veniam, quæ rationibus poſtulatur. Utrumque ex ipsâ huius ſtatus definitione planum fit. Nam, ut ἐναργῶς καὶ ἐνεργῶς a ſcripſit Fortunatianus, *deprecativa venia fit, cùm nulla poteſt eſſe defenſio; ſed eum, cui liceat ignoſcere, tantummodo deprecamur; quomodo negare non poſſumus, nos voluntate feciſſe id, propter quod arguimur.* Ita eum locum emendo, pro quo in Aldinâ & Pythœanâ editione malè legitur: *non poſſumus non voluntate feciſſe.* Similem (ut hoc mantiſſæ loco huic capiti appendam) fraudem mihi frauſi videntur librarii apud Tullium lib. II. de Invent. quo loco de conceſſione pertractat. Legitur enim vulgò: *Conceſſio eſt, per quam non factum ipſum improbatur ab reo, ſed, ut ignoſcatur, id petitur.* Quem locum ne quidem gentium Deus Hermes poſſit ἑρμηνεύειν b. Nam conceſſionem dividit Tullius in purgationem, & deprecationem: purgatio verò ei definitur, per quam eius, qui accuſatur, non factum, ſed voluntas defenditur. Pugnant autem hæc; in conceſſione voluntatem improbari; in purgatione, quæ conceſſionis pars eſt, voluntatem defendi. Itaque conceſſionis definitionem leniter leviterque immuto, ac lego; *per quam non factum ipſum probatur ab reo*, &c. Et hæc hactenus: nunc videamus de qualitate νομικῇ, ſive legali.

a *clare, & efficaciter.*

b *interpretari.*

CAPUT X.

DE STATIBUS LEGALIBUS.

STATUS *legitimus eſt quadruplex. Primus eſt ſcripti & ſententiæ, cùm aliud ſcriptum eſt, alia mens videtur ſcriptoris; & unus ſcripto, alter ſententiâ ſcriptoris nititur. Hic æquitas & ſummum ius committuntur.*

Alter eſt ratiocinatio, quâ ex eo, quod ſcriptum eſt, aliud non ſcriptum colligimus, quòd par eius eſt ratio.

Tertius eſt legis contradictio, cùm nempe vel lex eadem ſecum, vel leges duæ inter ſe pugnant.

Quartus eſt ambiguitas orationis, quæ oritur vel mutatione accentus, vel diviſione vocabuli, vel ob varias vocis ſignificationes.

Vicina huic, vel fortaſſe eius ſpecies, eſt, quæ Ciceroni definitio vocatur. Differt ea à ſtatu definitivo, quatenus nomen hoc etiam convenit uni ex quatuor ſtatibus primariis; quia illo de facti nomine, hic de vi verbi quæratur.

Adiungit Hermogenes ſtatibus legalibus μετάληψιν, ſive translationem,

nem, quia tum demum perfecta est, quando lege nititur.

Differt autem à cæteris statibus, quòd illi sint de re, hic de actione. Siquidem translatio nihil aliud est, quàm iudicis aut iudicii remotio.

Fit ea quadrifariam. Primò à personâ; cùm non is agit, quem oportet, aut cum eo, quicum oportet. Deinde à loco, cùm alibi, non apud quos convenit, intenditur actio. Tertiò à tempore; ut, siquem olim dicamus accusari potuisse, nunc non posse. Postremò à re; cùm negatur agendum hâc lege, hâc pœnâ, ob hoc crimen.

I. DE STATU LEGALI UNIVERSE, ET SPECIATIM DE EO, QUI SCRIPTI ET SENTENTIÆ DICITUR.

STATUS Qualitatis νομικῆς, sive legitimæ, Ciceroni in Partitionibus est triplex; ex ambiguo, ex scripto & sententiâ, & ex contrariis legibus. Hermogenes his tribus adiicit syllogismum. Cicero verò, lib. II. de Inventione, quinque enumerat species, ac superioribus quatuor addit definitionem. Idem facit Boëthius lib. IV in Topica Ciceronis. Auctor ad Herennium lib. I. etiam sextam speciem adiungit, quæ translatio dicitur. De singulis videamus.

a questio dicti, & sententiæ. b dictum. c pro scripto.

Primus Hermogeni status est ἡ κατὰ ῥητὸν καὶ διάνοιαν ζήτησις a: quo loco ῥητὸν b ponitur αὐτὸ τὸ ἐγγεγραμμένον c: unde Latinis vocatur status scripti & sententiæ. Illustre eius exemplum habemus apud Cornelium Nepotem in Epaminonda: *Lex erat Thebis, quæ morte multabat, siquis imperium diutiùs retinuisset, quàm lege præfinitum foret. Hanc Epaminondas cùm Reip. caussâ latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit, & quatuor mensibus diutiùs, quàm populus iusserat, gessit imperium. Postquam domum reditum esset, collegæ eius hoc crimine accusabantur. quibus ille permisit, ut omnem caussam in se transferrent,* &c. Meminere huius rei etiam Tullius in primo de Inventione, Plutarchus in præceptis politicis, & apophthegmatis regum ac ducum, Ælianus lib. XIII. Var. Hist. cap. XLII. Nempe actores τὸ ῥητὸν ursere: Epaminondas defensus τῇ διανοίᾳ. Etiam alia quædam huius status exempla adfert Hottomannus lib. VI. observationum Iuris cap. XXI. Apud Hermogenem exemplum est istiusmodi. Lex est; Si alienigena murum adscendat, mortis afficiatur supplicio. Peregrinus quispiam in civitatis obsidione murum conscendit, contra hostes pugnavit, fortiter rem gessit, oppidumque & cives conservavit, atque hacpropter præmium exspectat. At alii, seu invidiâ, seu inscitiâ, præmio ornandum

ornandum negant; quin exemplum in eum fieri petunt.

Κεφάλαια hoc in statu sunt quatuordecim.

I. Προβολὴ, sive *intentio* est, Violasti legem; quia murum conscendisti.

II. Διάνοια sive προαίρεσις, *sententia* sive *propositum*. Estque partim legislatoris, partim rei. In legislatoris sententiâ tria sunt exquirenda. Primum τὸ πότε, *quando*: ut, Tempore pacis noluit legislator quemquam murum adscendere, quòd res esset mali exempli; at concessit, ut id fiat tempore belli, quia tum necessitas exigit. Deinde videndum ἐν τίσι, *quibus in rebus*: ut, Muros licet conscendere, cùm iubet tribunus, ut omnes sequantur. Est enim tum mandatum, cùm tribunus non exceperit peregrinos. Præterea inspiciendum διὰ τί, *propter quid*: ut, Non licet ascendere voluptatis gratiâ, vel aliâ levi de caussâ: at licet, siquis id faciat, ut cives defendat: aut aliàs, ut vitam alterius eripiat ab iniustâ cæde: quomodo Rachab *a* cupa, sive copa, (ita Latini *b* vocant eam, quæ cauponiam exercet) exploratores fune demisit per fenestram ædium suarum, quæ in mœnibus erant; quomodo item B. Paulus *c* Damasci periclitans per sportam dimissus est. Nam convenit, leges latas esse ob publicam salutem: hanc, supremam esse legem. Quod igitur utile & salutare est Reipublicæ, id legibus adversari.

a Iosu.2 25.
b Cic. in Pis. & auctor carminis, quod Copa inscribitur.
c Act.9, 25.

III. Προδιορισμὸς παραληφθεὶς, *exceptio præterita*. Est hic locus eius, qui utitur τῷ ῥητῷ, sive scripto. Ut, Nihil tale expressit legislator; sed tantummodo ait, Ne alienigena muros conscendito.

IV. Ἑτέρα διάνοια, *altera sententia*: qui locus est utrique parti communis. Nam reus dicet, Non adscripsit hoc legislator, quia in rebus apertis non opus est exceptione. At actor respondebit, Imò non adscripsit, quòd prorsus noluerit peregrinum muros conscendere.

V. Συλλογισμὸς, sive *ratiocinatio*. Ita reus dicet, Parum referre, utrùm id sit adscriptum, nec ne; cùm exceptio legis sit, ubicunque aliud iubet necessitas. At actor contendet, permagni referre, sitne adscriptum, nec ne. Est igitur hoc caput τίμησις τοῦ ἴσου, *æstimatio rerum parium*. Nam reus paria esse vult, imparia actor.

VI. Ὅρος, sive *definitio* defensoris: quòd plurimum intersit, num muros conscendamus cùm hostes adsunt, an aliàs; puta tempore non necessario.

VII. Ἀντίθεσις, h. e. aliqua è qualitatibus assumtivis. Ita μετάστασις, sive *translatio* sit. Feci propter salutem patriæ, iussu tribuni, hortatu eorum, qui peregrini non erant. Ἀντίστασις verò,

sive *comparatio* fuerit: Satius est, legem violari, quàm urbem perdi.

VIII. Μετάληψις, sive *transsumtio*: hoc est, vituperatio modi, quo quid actum. Ut, Poteras te adsociare iis, qui pugnabant intra muros.

IX. Τὸ πρός τι, *ad aliquid*: estque comparatio maleficii cum beneficio. Actor dicet, maius esse delictum, quàm beneficium, quia aliis ianua sit patefacta ad violandum legem. Reus adferet, maius esse beneficium suum, quam maleficium: nam legem negligendo nihil se damni dedisse cuiquam: at urbem conservando optimè se de cunctis civibus esse commeritum.

X. Ὅρος βίαιος, *definitio violenta*, quæ utrique parti est communis. Dicet accusator; Legem violare, est quasi vitam eripere civitati, quia leges sunt velut anima Rerumpubl. At reus hæc invertet: Civitatem, inquiet, servare, est leges colere, quia salus populi suprema lex est.

XI. Θέσις, sive *positio* utriusque. Estque locus communis, de officio militari: item de legibus, earumque interpretatione. Pertinet huc illud Paulli l. ad exhibendum. ff. ad exhibendum. *Non oportere ius civile calumniari: neque verba captari: sed quâ mente quid diceretur, animadvertere convenire.* Nam, ut ait pro Cæcinâ Cicero: *Quæ lex, quod senatusconsultum, quod magistratus edictum, quod fœdus aut pactio, quod testamentum, quæ iudicia aut stipulationes, aut pacti conventi formula, non infirmari & convelli potest, si ad verba rem deflectere velimus, consilium autem eorum, qui scripserunt, & rationem, & autoritatem relinquamus?* Atque hæc ratio fuit, cur Lycurgus [a] paucas tulerit leges, verùm litium disceptationes iudicum reliquerit fidei. At alter contendet, non interpretari legem, sed divinare eum, qui verbis legis non insistit; imò ex iudice fieri legislatorem.

[a] *Plutarch. in Lycurgo, & Apophth.*

XII. Ἑτέρα μετάληψις, *altera transsumtio*. Ut, accusator dicet, Debuisti veniam petere à magistratu. Reus adferet, se, angustiâ temporis exclusum, id facere non potuisse.

XIII. Ποιότης, *qualitas* ab attributis personæ.

XIV. Γνώμη, sive *animus*. Utroque de loco diximus in statibus antecedentibus.

Proximum est, ut, velut in superioribus statibus factum est, ita hic quoque ostendamus, quas Ciceronis orationes hoc in genere imitari conveniat. Ac illustris quidem est illa pro Cæcinâ, cuius isthoc elogium legere est apud ipsum Tullium in Bruto: *Tota mihi caussa*

caussa pro Cæcinâ de verbis interdictii fuit ; res involutas definiendo explicavimus , ius civile laudavimus , verbis ambigua distinximus. Est & magna ex parte huius generis oratio pro Balbo. Nam quæritur eâ , de sententiâ legis Gelliæ , ac Corneliæ. Item illa de haruspicum responsis, quâ disceptatio est de interpretatione responsi aruspicum: quippe hi, factis prodigiis , dixerant , deos esse iratos, quòd loca sacra, & religiosa , profana haberentur. Itaque Clodius , occasione hâc arreptâ, concionem habuit, quâ Ciceronis domum inter ea esse dixit, quæ è sacris reddita essent profana. At Tullius postridie in senatu ostendit , Clodii facta notari haruspicum responsis. Est etiam pars Plancianæ huius loci ; ut quâ disputet de lege Liciniâ ; cuius caput unum erat de sodalitiis, alterum de ambitu. Erat autem Plancius à Iuventio Laterensi ambitus accusatus. Incidit quoque hic status in eam partem orationis pro Quinctio, quâ Cicero contendit, Quinctii bona à Nævio non esse possessa ex edicto Prætoris. Agnoscit quoque hunc statum pars ea Milonianæ , quâ interpretatur Tullius decretum Senatus. Nam Clodiani dicebant , Senatum iudicâsse , cædem Clodii contra Remp. esse factam ; qui tamen haut aliud decreverat , quàm ut Lepidus Intertex , Tribuni Pleb. & Pompeius, viderent, nequid Resp. caperet detrimenti. Hæc de statu scripti & sententiæ.

II. DE SECUNDO STATU LEGALI, QUI RATIOCINATIO DICITUR.

PROXIMUM locum obtinet *συλλογισμὸς*, sive ratiocinatio. Ita appellatur , iuxta magistrum Herennianum *a* , *cùm res sine propriâ lege venit in iudicium , quæ tamen ab aliis legibus similitudinem quandam aucupatur.* Cicero II. Rhetoricorum, ex ratiocinatione ait nasci controversiam, *cùm ex eo , quod uspiam est, ad id, quod nusquam scriptum est, pervenitur.* Nempe in superiori statu lex scripta, & voluptas, cõtroversiam cient: hic rationes, sive argumenta, ex scripta lege sumta. Exemplum huiusce status fuerit: Lex est, ne meretrice prognatus habeat concionem ad populum. Causam agere vult filius lenonis: sed prohibetur à magistratu , non aliâ de causâ, quàm quia sit filius eius, qui lenocinium fecerit. Respondet ille , tantummodo lege cautum esse de eo, cuius mater corpus in vulgus dederit: se natum esse ex legitimâ patris sui coniuge. Verùm rectè oggerit magistratus , finem fuisse legislatoris, honestatem publicam. Cùm autem, & qui prostituunt , & quæ prostant , sint *διαβεβλημένα πρόσωπα b*, (unde inter Cæsaris Caligulæ

a lib. 4.

b *personæ infames.*

a *Sueton. Calig.*

probra meritò reponitur, quòd lege sanxerit *a*, *ut tenerentur publico, & quæ meretricium, & qui lenocinium fecissent*) honestati publicæ non minùs adversari, si filius concionetur lenonis, quàm si natus muliere quæstuariâ. Ab istiusmodi caussâ haut multum abludit oratio ea Æschinis, quâ Timarchum à concione arcendum contendit, cùm ob patrimonium profusum, tum inprimis ob crimen impudicitiæ in se admissum. Sed & alios inibi enumerat, quibus publicè verba facere non liceret. Exemplum quoque fuerit συλλογισμῦ, si pater filium ebriosum homicidii accuset, quia tantundem sit, semel sibi manus adferre, & pluribus se actibus occidere; ut dicebat Parisiensis cancellarius, Ioannes Gerson.

b *lib. 7.* c *Instit. tit. ult. lib. 4. parag. Alia deinde. l. 1. C. de iis qui parētes. l. 9. ff. de lege Pōpeia. de Parricid.* Ἀδριανοῦ ἀποφάσεις *in Gloss. vet ab H. Steph. edito, ac Lugduni Batavorum cum Vulcanii notis recuso. Vide inter alios Colerum* παρέργων *cap. 3 & inprimis Goldastū in notis ad Dositheum.*

Fit autem ratiocinatio quadrifariam: à pari, à maiori, à minori, sive, ut Quinctilianus *b* vocat, ab eo quod antè ad id quod postea, ac denique à contrario. A pari est, siquis matricidam eodem contendat afficiendum supplicio, quo patricidam. Lex autem sub imperatoribus erat, ut, qui patrem interemisset, culeo cum gallo gallinaceo, viperâ, & simia insueretur, & vectus plaustro, nigris bubus iuncto, in mare præcipitaretur; aut flumen, si mare vicinū non esset *c*. A maiori est; Cùm lege liceat interimere transfugā redeuntem; non peccavi, eum verberibus cædendo. A minori est; Cùm præmium debeatur ei, qui militem defendit; meritò petit præmium, qui servavit Imperatorē. A cōtrario est; Cùm ei, qui in bello bene rē gerit, prēmiū à duce decernatur: meritò quoq; ab eodē pœna irrogatur à prœlio fugiētibus.

In hisce omnibus modis iidem sunt loci, qui in statu definitivo: tantum est hic κεφαλαίων ἐναλλαγὴ, sive *ordinis commutatio*: nempe in quatuor primis capitibus. Nam προβολὴ hic excipit ῥητὸν, sive *scriptum*. Hinc collocatur συλλογισμὸς, quem accusator opponit τῷ ῥητῷ. Sequitur deinde ἡ γνώμη τοῦ νομοθέτου, *sententia legislatoris*: quæ utrique parti communis est. Reliqua capita Hermogenes petere iubet è statu definitivo: nempe quia & eadem sunt, & eodem tractantur ordine. Atque hæc ratio est, cur nonnulli de ratiocinatione continuò tractent post statum definitivum. Nos insistere maluimus ordini Hermogenis, ne commisceantur status rationales, ac legales.

Monet autem Syrianus, quemadmodum hic status in quosvis incidit status; ita in hunc quoq; statum incidere statum coniecturalem: ut cùm coniecturâ est indagandum, quæ mens fuerit legislatoris.

Nulla exstat Ciceronis in hocce statu oratio: incidunt tamen nonnulla apud eum, quæ huc referri possint. Istiusmodi est illud pro Cæcinâ: *Quibus enim rebus plerumque vis fit, eiusmodi res appellantur interdicto:*

terdicto: si per alias res eadem facta vis est, ea tametsi verbis interdicti non concluduntur, tamen sententiâ iuris atque auctoritate retinentur. Sunt & quædam alia inibi huiusce generis. uti illud: *Lex usum, & auctoritatem, fundi iubet esse biennium: at utimur eodem jure in ædibus, quæ in lege non appellantur.* Sed de ratiocinatione hactenus.

III. De statu contrariarum legum.

Tertius status est *ἀντινομία, legis contradictio.* Ea vel oritur ex duabus pluribúsve legibus pugnantibus; vel etiam ex unâ lege, cuius plura sunt capita, quæ casu contraria fiunt. Primi modi exemplum est. Lex una est: *Mas templum Cereris ne ingrediatur.* Altera est: *Qui opem parentibus non tulerit, gravi pœnâ multator.* At in templo Cereris vapulanti matri opem tulit filius. Accusatur. Itidem lex una est: *Qui tempestate coortâ solus in navigio remanserit, is navem possideto.* Altera est: *Ne filius abdicatus paterna possideat bona.* At remansit in navi filius, quem pater abdicaverat. Hic igitur ratione prioris legis vindicat sibi navem. Sed dicam ei scribit alter filius, eò quòd lege alterâ, qui exhæres sit, haut patrimonii particeps esse possit. Posterioris modi exemplum est istiusmodi. Lex est: *Si quis virginem imminuerit, illa potestatem habeto eligendi eius vel mortem, vel coniugium.* Est qui duabus vitium obtulerit: quarum una violatorem cupit *uri virgis, ferroque necari*, ut inquit Flaccus a; altera, non viripotens fortè, sed virosa magis, matrimonium expetit. Itaque hoc casu in unâ eâdemque lege contradictio est. Ac huius generis exempla etiam in historia Ecclesiæ habemus. Ut in B. Ambrosio, Mediolanensi Episcopo. Nam quid magis Ecclesiæ curandum, quàm ut idoneus præsit Episcopus? At in Ambrosio obstare visum, quod B. Paulus vetet, ne episcopus creetur neophytus. Nihilominus electus est episcopus Ambrosius, licet neophytus: quia & ab Arriana hæresi constaret esse immunem; & summæ esset auctoritatis; quòd illa tempora requirerent. Imò multa etiam in Scripturis exempla habemus. Ut in Iephthe. Licet enim lex foret Mosaica, ne mamzer, h. e. spurius, magistratum capesseret: quia tamen, præcipuè difficilibus temporibus, imperium illi & tradendum, & suscipiendum, quem exigit salus publica, Iephthæ & traditum, & susceptum imperium fuit: ut est Iudic. x. Lex erat Mosaica, ne quisquam, præter sacerdotes, vesceretur panibus propositionis. Et tamen, quia lex est, ut esurientes pascantur, hi panes præbiti sunt Davidi esurienti. Eidem, licet lex foret, ne Deo consecrata alii serviant usui, quàm divino, Goliathi tamen gladius traditus fuit,

a *lib.* 1. *Sat.* 7.

quia sic plurima salus exigere videretur. Quis legem ignorat, ne sabbatho opus fiat? Sed ob supremam publicæ salutis legem, Macchabæi nihilominus sabbatho pugnarunt.

Κεφάλαια in hoc statu Hermogeni sunt tredecim.

Primum est προβολὴ, sive *intentio* accusatoris. Ut, Non debetur tibi navis, cùm pater te scripserit exhæredem.

Alterum est διάνοια, sive *sententia*. Ut, Non peto navem, ut filius; sed ut alienus: non iure sanguinis; sed virtutis ergo, quia navē conservavi.

Tertium est ἑτέρα προβολὴ, *altera propositio:* quæ petitoris διάνοιαν confirmat. Ut, Lex iubet, ut navis eius sit, qui tempestatis tempore solus in eâ remanserit.

Quartus est ἑτέρα διάνοια, *altera sententia:* quæ petitoris διάνοιαν refutat. Ut, Lex quidē navim alienam dari vult remanenti in navi: at non semper, quia prohibet dari navem paternam filio exhæredi.

Quinctum est ἀντίθεσις, *qualitas assumtiva:* estque communis utrique parti. Accusatoris ἀντίθεσις est, At pater exhæredem te fecit bonis suis. Rei ἀντίθεσις est, At solus remansi in nave.

Sextum est μετάληψις, *translatio*, seu præscriptio. Estq; tum iudicii, tum facti. Iudicii, ut, Non iam tempus est obiiciendi, quòd pater me exhæredârit. Facti, ut, Si pater superstes foret, me quoq; hæreditatem vellet cernere, ob hoc egregium facinus. Contrà accusator dicet, potuisse eum maiora virtutis suæ documenta dare, pugnando cum enormibus vitiis, ob quæ pater exhæredem fecit; quàm temere sese navi committendo, pugnandóve cum mari, ac insanis fluctibus.

Septimū est, τὸ πρός τι, sive *quātitas comparata:* estq; nihil aliud, quàm duarum legum comparatio. Ea fit quadrifariam. Primò ratione temporis. Nam pro quo facit antiquior lex, is huius dicet ob vetustatem potissimum esse habendam rationem. At cui favet, quæ posteriùs lata est, is adferet, novis legibus veteres antiquari. Deinde ratione personarum. E.G. Lex de abdicatis lata est à Solone, legislatore sapientissimo: tuam vel Chærephon constituit, vel Midias tulit, uterque prætor improbus. Tertiò ratione amplitudinis. Ut, Illa de exhæredatis lex est communis: tua unius est civitatis. Quartò ratione effectorum. Ut, Maior utilitas est legis de exhęredibus, quàm alterius de navis possessore.

Octavum est ὁ βίαιος ὅρος, *violenta definitio.* Actor dicet, Eius est navis, qui possedit; nec vendidit, aut alii donavit. Petitor inquiet, Non patris erat navis, sed tempestatis: non ut hæredi navis debetur mihi; sed ut donata à Neptuno, aut ut præmium virtutis.

Præter

Præter hosce locos incidunt & alii quinque; *θέσις* sive *locus communis*, *μετάληψις ἑτέρα* sive *altera translatio*, *ἀντίληψις* sive *qualitas absoluta*, *ποιότης* sive *qualitas*, quæ petitur ab attributis personæ, & *γνώμη* sive *consilium* ac voluntas rei. Verùm de hisce remittit nos Hermogenes ad status assumtivos.

IV. De statu ambigui.

PRoximum est, ut dicamus de statu ambigui. Cuius tres sunt modi: unus *προσῳδίας*, sive *accentus*; alter *διαστάσεως*, sive *διαιρέσεως*, h. e. *intervalli, ac divisionis*; tertius *ὁμωνυμίας*, *ἢ ἀμφιβολίας*, sive *vocabuli plura habentis significata, aut ancipitis constructionis*.

Ambiguitas accentus est in lege istâ, ΕΤΑΙΡΑ, ΧΡΥΣΙΑ ΕΙ ΦΟΡΟΙΗ, ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΣΤΩ. *Meretrice auream gestante coronam, publica esto.* Accusator pronunciat *δημοσία*, accentiunculâ in penultimâ, (neque enim veteres apponebant has vocum notas) ac proinde lege vult præcipi, ut publicetur meretrix. hoc est, ut mancipium fiat civitatis. At rea acuit antepenultimam, ut sit *δημόσια*: ac proinde legis mentem esse dicit, ut corona, non ipsamet, publicetur.

Ambiguitas *συνθέσεως*, *καὶ διαιρέσεως* est, si quis duos habens filios, Leontem & Cunctaleontem, ita testamento caveat: BONA MEA DO LEGO CUNCTALEONTI. Nam Cunctaleon se nominari vult: at alter, *διαίρεσιν* faciens, legit, BONA MEA DO LEGO CUNCTA, i. omnia, LEONTI. Simile istud apud Theonem Sophistam, *Αὐλητρὶς πεσοῦσα ἔστω δημοσία*· &, *Αὐλητρὶς πεσοῦσα ἔστω δημοσία*. Quæritur enim, an tibicina, si ceciderit, an verò olla, quæ ter ceciderit, debeat publicari. *Πεσοῦσα* a autem legi debere, non *πὶς οὖσα* b, prout est in editione Camerarii, (quam secuta est Lugdunensis) iamdiu optimè observavit Ioannes Checus, epistolâ de pronunciatione linguæ Græcæ, adversus Stephanum, Episcopum VVintoniensem. Clareque liquet ex Fabii lib. VII. cap. IX. ubi hoc ipsum exemplum Latinè interpretatur. Simileque est exemplum alterum, quod idem Theo subdit, *Οὐ Κενταύροις ὁ Ἡρακλῆς μάχεται* c· &, *Οὐκ ἐν ταύροις ὁ Ἡρακλῆς μάχεται* d.

a *qua ceciderit.* b *qua puella sit.* c *Non Centauris bellum movet Hercules.* d *Non in tauris bellum movet Hercules.*

Ambiguitas ex *ὁμωνυμίᾳ* est; Quidam taurum legavit amico. Itaque hic, post mortem testatoris, petit servum nomine Taurum: at hæres bovem ei legatum dicit. *Ἀμφιβολία* verò est in illo, quod affert Herennianus magister lib. I. *Tullius hæres meus Terentiæ uxori meæ* XXX. *pondo vasorum argenteorum, quæ volet, dato.* Nã incertum est, utrùm is damnâs sit, dare vasa, quæ Terẽtiæ adlubescant, an quæ volet ipse.

Κεφάλαια iuxta Hermogenem sunt novem.

Primum

Primum est προβολή, sive *intentio* accusatoris. Ut, Proscribi meretricem postulo, ac divendi, quod coronam gestarit auream.

Alterum est ἡ ἑτέρα προβολή, sive *intentio defensoris*. Ut, Non meretrix vendenda, sed aurum.

Tertium est ἡ γνώμη τοῦ νομοθέτου, *sententia legislatoris*. Estque is locus utrique parti communis. Accusator dicet, æquas delictis pœnas legibus irrogari: at verò maximopere adversari bonis moribus, si meretrix gestet coronam auream. Defensor asseret, leges esse populares, & æquas; non crudeles; cuiusmodi forent, si ob unum delictum mulier redigatur in servitutem.

Quartum est περιέχον καὶ περιεχόμενον: quod caput uno nomine à Fortunatiano appellatur *continentia*. Eo autem significatur, aliquo posito, aut sublato, utrumque poni, aut tolli. Ita dicet accusator, cuius hoc caput proprium est: Si meretrix publicetur, vestis quoque publica erit; non item, publicatâ veste, publica est meretrix.

Quinctum est ἀντίθεσις, sive *oppositio* accusatoris. Ut, Non convenit, ut prostibulum sese condecoret schemate, aut ornamentis matronarum. Hanc ob caussam apud Athenienses, meretrices ἀνθινοῖς, seu versicolore utebantur veste; teste Artemidoro lib. II. cap. III; item Suida: & Romæ *matronæ, quæ à maritis ob adulterium repudiabantur, togam accipiebant sublatâ stolâ, propter ignominiam;* ut scribit Acron in isthoc Horatii [a]:

[a] Sat. 2. lib. I.

Quid inter-

Est, in matronâ, ancillâ, peccésve togatâ?

Ubi tria coniungit genera, matronas, sive nobilium uxores, quas amabat Cupiennius; libertinas, in quas insaniebat Sallustius; meretrices, quas sectabatur Marsæus. Quodque de meretricibus Acron ait, idem firmatur illo Iuvenalis sat. II. de matronâ stupri reâ:

--- Carsinia talem

Non sumet damnata togam.

Et hoc Martial. lib. II. epig. XXXIX:

Coccina famosæ donas, & ianthina, lenæ.

Vis dare, quæ meruit, munera? mitte togam.

Et lib. X. epig. LII:

Thelin viderat in toga spadonem:

Damnatam Numa dixit esse mœcham.

Sextum est ποιότης, sive *qualitas* facti: ubi de rei turpitudine differendum.

Septimum est γνώμη, sive *sententia*: ubi videndum, quo consilio id egerit meretrix. Octa-

Octavum est μετάληψις, sive *transsumtio* defensoris: cui inserguntur, quæ faciunt ad ciendam misericordiam. Ut, Crudele est, miseriæ miseriam accudere: abunde misera est prostitutarum condirio, cùm matronarum careant ornamentis, aut, si utantur, ea amittant. Habet hoc genus multiplicem ἐξέτασιν *a*: ideoque & in hypothesi hâc multæ locum habent γνῶμαι, καὶ ἐπιχειρήματα *b*. Ut, bella multos involvere miseriis: maiores meretricis aliquod aliquando nomen gessisse; sed belli adversitate, militum rapinis, incendiariorum scelere, redactos esse ad sortem paupertinam: vim illatam virgini à centurione: unà cum cæteris in servitutem redactam: coactam facere quæstum corpore. Accusator verò instituet ἀντίθεσιν, quâ hæc impugnabit, ac culpam impudicitiæ in ipsam impinget feminam.

a recensionem, ac disceptationem.

b sententia, & epicheremata.

Atque hinc cognoscere est, rectè à Sopatro *c* scriptum esse: cùm loci statuum legitimorum vel proprii sint cuiusque generis, vel omnium communes: priori quidem loco proprios exponi: hinc verò cætera capita repeti è statu aliquo rationali, sive is absolutus fuerit, sive assumtivus.

c in divisione quæstionum.

Quomodo ambigua dissolvantur, Iurisconsulti docent: in his Udalr. Zasius in Rhetorica Ciceronis *d*.

d pag. 183. edit. Basil a. 1537.

V. De statu legali, qui definitionis dicitur.

QUATUOR statibus legalibus ab Hermogene memoratis, de quibus hactenus dictum nobis, tum Tullius, tum Cornificius, definitionem adiungunt, ut antea retulimus. Sed Cornificius exemplum adfert status definitivi, quo de facti nomine quęstio est: Tullius autem eo distinguit, quòd illic de facti nomine, hîc de vi verbi quæratur. Atque idem liquidius fit ex exemplo à naufrago, quod Cicero adducit. Cui simile sit istud. Quæri possit, an, si quis alteri legârit vinum, eo comprehendatur passum; quomodo, teste Varrone *e*, nominabant, *si in vindemiâ uvam diutiùs coctam legerent, eamque passi essent in sole aduri*. Qui passum contineri negat, eo argumento uti potest; quòd mulieribus *f* vini usu fuerit interdictũ; at passi usus fuerit concessus. Athenæus lib. x. ex sextâ Polybii historiâ: Παρὰ Ῥωμαίοις ἀπείρηται γυναιξὶ πίνειν οἶνον, τὸν δὲ καλούμενον πάσσον πίνουσι. Contrà tamen Ulpianus in leg. IX. Dig. *De tritico, vino, vel oleo legato*, disertim scribit, passum quoque posse intelligi vini appellatione: ac Plinius, lib. XIV. cap. XIX. passum ponit inter vina dulcia. Decîdit hanc quæstionem doctissimus Casaubonus lib. X. Animadv. cap. XI. Ait autem, passum quidem vini nomine comprehendi; at mulieribus Romanis haut

e lib. 1. de vita pop. Rom.

f Dionysius lib. 2. & M. Cato.

planè interdictum fuisse usu vini, sed solùm eius, qui ἄποτος, ἢ ἀπρεπὴς οἶνος Eroriano dicitur: h.e. remeti; quam vocem in Romuli lege, eâ de re latâ, positâ fuisse, cõjicere est ex Gellii lib. x. cap xxiv.

a lib. 2. de Invent. Porrò hæc legitimi status species (ut Cicero *a* ait) *iisdem ex locis omnibus, quibus definitiva constitutio, tractabitur.*

VI. DE STATU TRANSLATIVO.

CORNIFICIO sexta species status legitimi est μετάληψις, sive translatio. Sed si tum status legitimus est, ut ipse *b* agnoscit, *cùm ex scripto, aut ex scriptis, aliquid controversiæ nascitur:* sanè μετάληψις propriè status legitimus non erit, quia eo non de scripti sententiâ, sed de actione iudiciali, quæritur. Atque hoc impulisse Hermagoram videtur, ut, quemadmodum ex Curio Fortunatiano *c* discimus, eam faceret quartam speciem status rationalis. Nihilominùs legalibus eam statibus subiicit quoque Hermogenes: nimirum quia vis eius lege niti debet.

b lib. 1.

c libro 1. artis scholicæ.

Est autem μετάληψις nihil aliud, quàm constitutio iudicii, h.e. controversia quædam iudicium præcedens. Cic. in Partitionibus; *Atque etiam ante iudicium de constituendo ipso iudicio solet esse contentio: cùm aut sitne actio illi, qui agit, aut iamne sit, aut num iam esse desierit, aut illâne lege, illisne verbis sit actio, quæritur.* Μετάληψις vocatur, quia iudicium à iudice in iudicem, ab accusatore in accusatorem, à tempore in tempus transfertur, aut aliâ quâcunque ratione actio, aut iudicium, recusatur. E.G. si coniux alicuius neget, se adulterii ampliùs à marito accusari posse; non quia inficias ire possit, se stupri gratiâ cum quopiam caput limâsse; verùm quia coniux iuri suo renunciârit: cùm tam longum intercesserit temporis intervallum, ex quo eam ductârit alius, & marito certò constiterit: ut à quo eo nomine in os sæpe accusata sit. Similis exceptio est in oratione pro Cælio, quia caussa illa agebatur die festo. Et primâ Verrinâ disceptatur de constituendo accusatore: unde & *divinatio* dicitur: quâ de re Agellium vide lib. 11. cap. iv. Ac apud Demosthenem quoque multæ sunt huiusmodi caussæ. Vide & L. Posthumus. §. Siquis instituta accusat. ff. de inofficioso testamento. Etiam iudicium recusantis exemplum habemus in Caino, cùm ait *d*: *Numquid custos fratris mei sum ego?*

d Gen. 4. 9.

Fit autem μετάληψις bifariam. Nam vel omnino excluditur actio: vel tantùm ex aliquâ circumstantiâ. Prioris exemplum est, si, qui cædis semel postulatus, atque absolutus fuit, pòst, cognitis certioribus cædis indiciis, iterum in ius vocetur. Ille enim, cui dica scribitur, nega-

negabit, se ullâ ratione in ius vocari posse, cùm lex vetet, bis eâdem de re iudicium fieri. Fortunatianus hanc μεταλήψεως speciem vocat *præscriptionem*: iurisconsulti nominant *exceptionem rei iudicatæ*. Posterioris generis est, qui adulterum cum uxore deprehenderat, priùs solum adulterum occidat: pòst verò occidat adulteram in monumento adulteri inventam. Quippe reus negabit, secū iure agi posse, quòd lex permittat cædem utriusq;: actor verò transferet illud ad tempus, ac locum: nam lege permissum negabit, ut alio tempore aut loco occidantur, quàm quo in adulterio deprehenduntur. Hæc species sibi apud nonnullos proprium μεταλήψεως nomen vindicavit. At Hermogeni id nomen tum hanc, quam pressè μετάληψιν vocant, tum etiam præscriptionem comprehendit. Hermogenem quoque sequitur Sulpicius Victor, dissentiente Zenone, consentiente Marcomano nescio quo. Ita enim scribit: *Hæc quæ ad præscriptionem pertinent, quamquam ab instituto Zenonis remota, non tamen alienum fuit, persequi ex his, quæ tradidit Marcomanus; ex cuius commentariis hæc propè ad verbum translata sunt.*

Sunt qui μετάληψιν, ac præscriptionem, referri putent ad statum νομικὸν sive legalem: eosq; hæc movit ratio, quòd illa tantùm μετάληψις perfecta sit, quæ legis autoritate nititur. Vt in exemplo antea allato, quod erat, si quis homicidii, vel alterius criminis accusatus, iudicium detrectasset, quia semel hâc de re iudices sententiam tulerint: lex autem sit, ne eâdem de re bis habeatur iudicium. Quomodo Crito apud Comicum *a* ait: a *Adelph. act.2.sc.4.*

Mihi non videtur, quod sit factum legibus,
Rescindi posse.

Sed minùs hæc sententia satisfacit. Vtique μετάστασις duplex est. Nam vel ἁπλῶς negamus, nobiscum in ius ambulari posse; quæ τελεία, sive perfecta translatio dicitur: vel aliquo modo rejicitur iudicium; ut, si negemus, hoc tempore, hâc lege, eâ iudicii formâ, nobiscum agi posse. Sed sive hæc, sive illa μετάστασις consideretur; cùm utrobiq; de re futurâ disceptetur, puta de actione, vel accusatore; si ad statum alium referenda est, non tam ad statum νομικὸν pertinere videtur, quàm πραγματικὸν sive negotialem, qui proprius est generis συμβουλευτικοῦ sive deliberativi; utpote cuius solius sit considerare tempus futurum.

Sunt alii, qui μετάληψιν statibus generalibus annumerent; ut Quintilianus lib. III. cap. VIII, & Cicero ipse libro I. de Inventione. Eos autem in hanc sententiam adduxit caussarum tuendarum ordo ac ratio. Nam primùm reus, si potest, se fecisse negat: sin minùs, proximum est, ut dicat, se non fecisse quod objicitur. Tertio loco, quæ

defensio honestissima est, rectè fecisse contendit; aut non tam gravem intulisse iniuriam, quàm credat adversarius. Quæ si deficiant, una superest salus, aliquo iuris adiumento elabendi; quod fit per translationem. Hæc sententia apud multos eò minoris est ponderis, quòd autores illius parùm sibi constiterint. Vterque enim alio loco tribus illis generalibus statibus acquiescit; neque ullius mentionem facit, præterquam coniecturalis, finitivi, & iuridicialis. Mihi tamen haut improbatur: quamquam propius fidei videatur, eam esse statum, non tam ἁπλῶς ab omnibus, quàm ab aliis generis seu qualitatis statibus, disiunctum. Siquidem qualitatis status, vel est negotialis, vel iuridicialis. Iuridicialis vel rationalis est, vel legitimus. Rationalis vel absolutus est, vel assumtivus. Assumtivus vel est cōparatio, vel relatio, vel remotio, vel concessio. Legitimus vel est scripti & sententiæ, vel ratiocinationis, vel legum contradictionis, vel ex ambiguo. Sed hi omnes qualitatis status sunt περὶ πράγματος, *de re*, sive negotio ipso: ut μετάληψις proprie horum nihil sit; quandoquidem ea est non περὶ πράγματος, sed περὶ ἀγῶνος, h.e. *de iudicio constituēdo*.

Nunc κεφάλαια μεταλήψεως persequamur.

Primo loco constituenda προβολὴ, sive *intentio*. Vt, Homicida es.

Sequitur deinde παραγραφὴ, sive *præscriptio*. Vt, Semel sum absolutus; eoque me in ius vocare non potes; cùm lex vetet, bis eâdem de re caussam dicere.

Huic succedit διάνοια νομοθέτου; *sententia legislatoris*. Ita dicet actor, Consideranda est mens legislatoris, non scriptum. At defensor dicet, legislatorem adscripturum fuisse, si hæc eius fuisset sententia.

Quartum est συλλογισμὸς, sive *ratiocinatio*. Vt, Nihil interest, num adscripserit legislator, nec ne, cùm mens eius sit manifesta è lege.

Quinctum est ὅρος, sive *definitio*, quæ semper contraria est ratiocinationi. Itaque definitio ostendet, plurimùm inter ea interesse quæ paria videntur actori.

Incidit & hîc status coniecturalis. Nam dicet reus; Quid quòd, licet me lex iudicio non liberaret, pœna à me homicidii reposci non posset? Neque enim homicidium commisi, atque iccirco superiori caussâ sum absolutus. Alii quoque status incidere possunt. Atque id cùm fit, propria eiusce status capita adeunda sunt, quò ex iis profligetur quæstio. Verùm, nisi urgeat necessitas, continebit se reus intra μετάληψιν, ac contendet, non debere hanc caussam iterum ventilari.

Sunt & alia præscriptionis capita: verùm ea peti possunt ex statu scripti & sententiæ. Nam, ut suprà dicebamus, omnis πλεία

παραγραφὴ *a* ſcripto & lege nititur. Hoc tamen diſcriminis eſt, quòd capita actionis tribuantur reo, & contrà: atque id ex capitibus, quæ paullo antè commemorabamus, manifeſtum eſt. *a perfecta præſcriptio.*

Reo autem adferente παραγραφὴν *b*, ſive μετάληψιν *c*, accuſator oſtendit, litem εἰσαγώγιμον εἶναι *d*. Quâ de re vide Carolum Sigonium lib. III. de Rep. Athen. cap. de iudiciis Heliææ, & Budæum in Commentariis linguæ Græcæ. *b præſcriptionem.* *c tranſlationem.* *d eiuſmodi eſſe, ut contra eam præſcriptio iure obiici non poſſit.*

VII. De superiorum capitum in translatione, ac *ſtatibus aliis, delectu, & eorundem permutatione.*

PORRÒ ex capitibus hactenus memoratis non omnia ſemper incidunt. Quædam etiam, ſi incidant, nihil interdum continent quod magnopere cauſſam iuvet. Quamobrem & hîc, & cæteris in capitibus, utendum iudicio, ne, dum omnia conſectamur, cogamur μικρολογεῖσθαι *e*. Hoc ut planius fiat, operæ ſit, ſumere cauſſam quampiam à Demoſthene, Cicerone, alióve oratore tractatam: ac primò videre, quæ capita in eam incidant, iuxta doctrinam Hermogenicã: deinde verò notare, quæ ſolùm argumenta uſurpet Demoſthenes, Tullius, aut quiſquis is orator eſt. Nam quæ negliguntur à præſtantiſſimis oratoribus, ea orationem reddidiſſent exilem; nonnunquam etiam cauſſæ obfuiſſent. *e minutias conſectari.*

Interdum quoque uſu venit, ut loco eius capitis, quod præteritur, aliud alio ex genere adhibeatur. Ita in ſtatu aſſumtivo, ut Metrophanes & Sopater monent, plurimùm definitio inter præſcriptiones locum habet: aliàs in compenſatione uti poſſumus iſtiuſmodi præſcriptione; Quid verò hoc rei? in iudicium vocabor, qui beneficium dedi?

Interdum etiã in capitis deficientis locum ſuccedit aliud ei geminum. Ita, ut in diviſione quæſtionum Sopater tradit, cùm διάνοια τοῦ νομοθέτου, ſive *conſilium ac mens legiſlatoris*, manifeſta eſt, diſceptatio inſtitui poteſt de conſilio eorum, qui illud, quod agitur, fecerunt. Rem eam exemplo huiuſcemodi Sopater declarat. Lex erat: Quiſquis non initiato aperuerit Cereris myſteria, capite pœnas luito. At quidam, cùm in ſomnis vidiſſet myſteria, amico non initiato ſomnium aperuit, ac, num ea eſſent myſteria, rogavit. Annuit is. Accuſatur itaque impietatis. Hîc de mente legiſlatoris dubitari nequit: verùm quæſtio erit, quo conſilio Dii immortales hoc ei ſomnium immiſerint. Atque erit is coniecturæ ſtatus. At definitio erit, cùm adſeret reus, cui Dii myſteria aperire fuerint dignati, hunc meritò initia-

initiatum videri. Quando verò quid, & quod caput, in alius locum quasi succedaneum adhibeatur: id non tam præceptis tradi potest, quàm pendet à iudicio ac prudentiâ oratoris.

VIII. De variis assumtivorum statuum appellationibus: item, rectene statuatur aliquis ratiocinationis vel ambigui status.

HACTENUS de statu qualitatis, eiusque speciebus, ac capitibus: quæ omnia, ne iuventutem turbaremus vocabulorum novitate, consuetis vocabulis semper appellavimus: quamquam & aliæ exstent apud alios appellationes. Nam statum assumtivum, ut ex Sopatro cognoscimus, quidam vocant *defensionem verisimilem:* nempe quia præ cæteris caussam faciat verisimilem. Etiam status hic, eodem Sopatro teste, tum *translatio caussæ* nominatur, puta quòd in caussam honestam culpa transferatur: tum *color*, nimirum quia, ut Porphyrius ait, quasi color quidam ac quædam honestatis species facto prætexatur. Iuvenalis sat. VII:

Quis color, & quod sit caussæ genus, atque ubi summa
Quæstio.

Ac similiter appellat sat. VI, ut suprà vidimus. Etiam *coloris* nomen crebrò legere est apud M. Senecam; qui & deridet colorum libros, quos scripserat Otho Iunius, Tiberiani temporis Rhetor, Tacito etiam memoratus in III. Annal. Videri queant eodem modò dictæ controversæ coloratæ: nisi cui magis verisimile fiat, ita vocatas, quas Philostratus in Polemone ἐσχηματισμένας ὑποθέσεις, ac Fabius *figuratas* appellat *controversias*: aut, ut alii malunt, quarum argumentum est παράδοξον a. At hoc quidem εἰς τὸ μέσον κεῖσθαι b. Κεφάλαιον quoque, quod nos συλλογισμὸν sive *ratiocinationem* cum Hermogene vocamus, id Fortunatianus nominat *collectionem*: nempe quia ex certo colligitur incertum. At Sulpitio Victori nuncupatur *par*: quæ appellatio non displicet, tollendæ ambiguitatis caussâ. Nam non defuerunt, qui ratiocinationem ideo excluserint è statuum numero, quòd sit argumentatio Logica; cùm tamen liqueat ex iis quæ diximus, aliter Logicos, aliter Rhetoras, hoc uti nomine. At, inquiunt, ut angustiùs usurpent Rhetores, tamen aliud omnino est thema à thematis probatione. Verùm ignorare mihi videntur, status alios esse principales, alios incidentes; cuiusmodi non modò ratiocinatio est, sed & status ex ambiguo, atque adeò omnis status legitimus: quæ & sententia est Thomæ Corræi lib. III. de Eloqu. cap. XXIII. Sed iidem de statu

a *admirabile.*
b *in medio relinquatur.*

quoque

quoque ex ambiguo controversiam movent. Negant enim, statum esse posse, quia ambiguitas omnis tolli debeat, antequam tractetur controversia. Verùm cogitare debebant, controversiam quoque esse posse de modo tollendæ ambiguitatis. Ut, cùm tota controversia est, num CUNCTA LEONTI divisim, an coniunctim, legi debeat. Et hæc hactenus. Nunc ad alia accedo, ad quæ me tacita vocat lectoris exspectatio.

CAPUT XI.

DE STATU QUANTITATIS.

IN statu quantitatis cognoscendum, quæ sint graviores iniuriæ: quæ minores. Ostendimus autem, magnas esse, vel quia ob caussas leves illatæ, vel quia eas magna sunt consecuta detrimenta, vel quia affecti bis optimè meriti, vel quia quis egit primus, aut solus, aut cum paucis, aut sæpe, aut datâ operâ, ac pluribus aliis modis.

I. QUOMODO IN STATU QUANTITATIS AMPLIFICENTUR INIURIÆ. ITEM IN POENA AGGRAVANDA QUANDOQUE SPECTARI, NON ANIMUM PECCANTIS, *sed utilitatem Reip.*

QVUM, iuxta Aristotelem, quadruplex sit status, coniecturæ, definitionis, qualitatis, & quantitatis, de tribus primis hactenus egimus. Superest status quantitatis, in quo considerandū est, quæ maiores sint iniuriæ, quæ minores. Nam in demonstrativo quidē genere locum ea res etiam habet, ut suprà *a* ostendimus: verùm nunc de eo tantùm agimus, quatenus pertinet ad genus iuridiciale. *a cap. 6. sect. 8.*

Sunt autem maiores iniuriæ, quæ arguunt animum maximè depravatum. Ita Melanopum oratorē accusabat Callistratus, quòd eos, qui templum exstruebant, fraudasset tribus semiobolis sacris. Nam qui tam exigui lucri gratiâ iniurius est, nullam metuet inferre cuiquam iniuriam. Atque hinc liquet, longè aliam iniustitiæ, quàm iustitiæ, esse rationem. Nam iustitia maxima est in re maximâ: at maxima iniustitia non tantùm in re maximâ, sed etiam in minimâ esse potest. Quid enim non audebit, quem

--- parvæ poterunt impellere caussæ In scelus?

Quemadmodum seu iure, seu iniuria, cecinit Claudianus *b* de *b lib. 2. in Eutropium.*

--- Istrogothis, mistisque Gothunnis:

ut etiam expressit Delrio. Sive, ut legendum puto,

--- Ostro-

--- Ostrogothis, mistisque Gothinis.

Nam Gothini Tacito, qui Dioni Κοτινοί *a*. Gravior quoque illa iniuria, cui par nulla pœna est; aut quæ nullis remediis emendari *b* potest; aut quam ulcisci non potest cui iniuria infertur; aut propter quam sibi quis mortem conscivit; aut ob quam aliqui in fraudem capitalem inciderunt. Itaque Demosthenes, pugno cæsus in theatro à Midiâ Atheniensi prędivite, quò iniuriam hanc apud populum oratione exaggeraret, refert inter alia, quomodo Euęon, Leodamantis frater, Bœotium inter epulas, ac in conventu publico, obtruncârit, unicum ob colaphum inflictum; ac subiicit, Οὐ γὰρ ἡ πληγὴ παρέστησε τὴν ὀργήν, ἀλλ' ἡ ἀτιμία· οὐδὲ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις ἐστὶ δεινόν, καίπερ ὂν δεινόν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει. i. *Neque verò unica plaga iræ impetum, sed ignominia civit: neque cædi ingenuis grave est, tametsi est ipsum grave; id enimvero demum grave est, ad contumeliam cædi.* Quem ipsum locum Iurisconsultus quoque citat in l. aut facta. §. qualitate. ff. de pœnis.

Maior quoque iniuria est, quam quis solus egit, vel primus, vel sæpe, &c. Ideoque homines facinorosi ad imminuendam facti turpitudinem afferre solent, quòd vulgò id faciant. Sed recte Demosthenes contra Androtionem *c*, Σὺ δὲ μὴ λέγε, ὡς γέγονε τοῦτο πολλάκις, ἀλλ' ὡς οὕτω προσήκει γίγνεσθαι. Οὐ γὰρ εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτο ἐμιμήσω, διὰ τοῦτο ἀποφύγοις ἂν δικαίως, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἁλίσκοιο διὰ ταῦτα. Ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐκείνων ἑάλω, σὺ τάδ' οὐκ ἂν ἔγραψας, οὕτως ἂν σὺ νῦν δίκην δῷς, ἄλλος οὐ γράψει. *Tu verò noli dicere, id sæpenumero factitatum, sed ita convenire fieri. Neque enim, siquid unquam haut iuxta leges factum est, ac tu id imitatus es, iccirco iustè absolvi debeas; sed multò magis condemnari. Quemadmodum enim, si quis fuisset condemnatus, tu non scripsisses id plebiscitum; ita, si tu condemnaberis, scripturus alius non est.* Eamdemq; rem legere est apud eundem in Philippicis, ut monet Theon *d*. Egregiè autem Tullius hunc imitatus est locum tertio accusationis libro: *Quid igitur dicet? fecisse alios? quid est hoc? utrùm criminis defensio, an comitatus exsilio, quæritur? Tu in hâc Rep. atque hâc hominum libidine, &, ut adhuc habuit se status iudiciorum, etiam licentiâ, non ex iure, non ex æquitate, non ex lege, non ex eo quod licuerit; sed ex eo, quòd aliquis fecerit id quod reprehenditur, rectè factum esse defendis?* Et aliquanto pòst? *Vt ego adsentiar orationi, tamen defensionem non probabo. Potiùs etiam, te damnato, cæteris angustior locus improbitatis defendendæ relinquetur: quàm, te absoluto, alii, quod audacissimè fecerunt, rectè fecisse existimentur.* Hæc eo lubentiùs adduximus, quòd huiuscemodi exemplorum collatione, rectam veramque perspicere

a Alioqui nec displicet Grotugi; *seu, ut apud Ammianum est,* Grutungi, *qui iidem ac Visigothi. Sed* Gothini *propius absunt à MSis.*

b *Nam levior omnis culpa, quæ possit corrigi. Hinc Livius lib.* 44: Incautior Nicias, Pellæ projiciendo partem, quod fuerat nactus: sed in rē emendabilem visus lapsus, quod per urinatores omne fermeextractum est.

c *Hunc locum, uno altero solùm verbo variante, adducit Agellius lib.*10.*cap.*19.

d *in progymnasmatis.*

ſpicere ſit imitandi rationem. ut optimè monet elegantiſſimus Muretus *a*. Plura verò de hiſce amplificandi modis apud Ariſtotelem vide Rhetor. lib. 1. cap. XLIII *b*.

a lib. 13. cap. 10. Var. Lect.
b iuxta diſt. Dan. Barbari: ſed ſecundum vulgatam cap. 14.

Nec tantùm eo exaggerare crimen licet, quòd iniuria ſit maior: ſed etiam, quia Reip. intereſt, graviùs illud puniri. Quomodo Pittacus, unus ſeptem ſapientum Græciæ, principatum adeptus apud Mitylenęos ſuos, legem ſanxit, ut qui peccaſſent ebrii, graviùs cęteris punirentur: non quia putaret iniuriam intuliſſe maiorē; (ignorantes enim deliquerunt) ſed quia inſula Leſbos vino abundaret, & ebrii magis proclives ſint ad inferendam injuriam, quàm ſobrii; eoque gravitate ſupplicii cives ſuos à nimiis poculis vellet absterrere. Ariſtoteles lib. II. Polit. cap. ult. ἐγένετο δὲ καὶ Πιττακὸς νόμων δημιουργὸς, ἀλλ' οὐ πολιτείας. νόμος δ' ἴδιος αὐτοῦ, τὸ τοὺς μεθύοντας, ἂν τυπτήσωσι, πλείω ζημίαν ἀποτίνειν τῶν νηφόντων. διὰ γὰρ τὸ πλείους ὑβρίζειν μεθύοντας, ἢ νήφοντας, οὐ πρὸς τὴν συγγνώμην ἀπέβλεψεν, ὅτι δεῖ μεθύουσιν ἔχειν μᾶλλον, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον. *Fuit & Pittacus legum conditor, at non Reip. Lex verò eius propria erat, ut ebrii, ſiquem pulſaverint, maiori pœnâ afficerentur, quàm ſobrii. Nam propterea quòd ebrii plures contumeliam inferant, quàm ſobrii; non ad veniam reſpexit, quam ebriis magis dari convenit, ſed ad conducibile.* Atque idem etiam in ſecundo Rhetoricorum refert: uti & Laërtius, & Suidas, uterque in Pittaco.

EPILOGUS

DOCTRINÆ DE STATIBUS: UBI PRIMO EXPONITUR, A QUIBUS OLIM EA TRADITA FUERIT, ET *quæ locorum ſit rhetoricorum utilitas.*

ATQUE hæc eſt partim Ariſtotelea, partim Hermagorea, ac Hermogenica ſtatuum doctrina. Nam prima eius quaſi lineamenta duxit Ariſtoteles, cum quadruplicem facit controverſiam. At Hermagoras accuratiùs capitibus diſtinxit, ac præclaris adauxit præceptis. Minubianus quoque eandem excoluit, & Porphyrius commentationibus illuſtravit. Quorum ſcriptis plurimùm adiutus Hermogenes, pleniùs planiúſque totam hanc rationem expoſuit. Quemadmodum & poſt Hermogenem alii eam artis partem exornarunt: uti Græci Hermogenis interpretes, Syrianus, Sopater, Marcellinus, & alius anonymus: Quin & alii complures, partim ante Hermogenem, partim poſt eum, hanc rem ſunt perſecuti. Iſtiuſmodi ſunt Apſines uterque, Ariſtides, Phœbammon: tum item Io. Do-

xapater, Gemistus, & anonymus Græcus Rhetorices scriptor: quorum trium needum in lucem editis commentationibus se usum in Rhetoricis suis scribit melioris notæ Rhetor, Petrus Iohannes Nunnesius Valentinus: qui feliciùs aliquanto nobis Hermogenicam artem tradidit, quàm factum à magni nominis Rhetore, Georgio Trapezuntio. Nec partem hanc neglexere antiqui Latinorum Rhetores: ut ostendunt, cùm Tullius, & Fabius; tum Fortunatianus, qui egregiè expressisse videtur Hermagoreorum disciplinam: Marius Victorinus, qui Rhetoricos Ciceronis libros commentario illustravit: Sulpitius Victor, cuius oratorias institutiones ad M. Silonem generum, cum aliis aliquot antiquis Rhetoribus, primus è Spirensi bibliothecâ in lucem protraxit vir optimè de totâ antiquitate meritus Beatus Rhenanus; pòst autem ab Æmaro Ranconeto recognitas edidit P. Pithœus: adhæc Aurelius Augustinus, cuius exstant principia Rhetorica: ac Iulius Severianus, quem (si & inscriptioni editionis Plantinianæ *a*, & Belgicis Auberti Miræi elogiis credimus) primus divulgavit egregius adolescēs, ac longiori vitâ dignus, Lucas Fruterius: itē alii, quibus cōmemorandis, ne longior sim, supersedeo.

a Postea compertimus, primum edidisse Oporinū anno 1556. At Plantinus demum excudit anno 1584.

Et meritò profectò doctrina hæc tanto semper in honore fuit. Nam etsi plurimùm oratori prosunt loci Dialectici: tamen, quia vagantur liberiùs, neque certis circumscribuntur limitibus; inde est, quòd aut locis Rhetoricis præterea opus sit, aut ingenio subacto, multoque usu erudito. Atque hoc quoq; apud Tullium *b* sensit Antonius, cùm ait: *Hi loci ei demum oratori prodesse possunt, qui est versatus in rebus, vel usu, quem ætas denique adfert; vel auditione, & cogitatione, quæ studio & diligentiâ præcurrit ætatem. Nam si tu mihi quamvis eruditum hominem adduxeris, quamvis acrem & acutum in cogitando, quamvis ad pronunciandum expeditum: si erit idem in consuetudine civitatis, in exemplis, in institutis, in moribus ac voluntatibus civium suorum hospes: non multum ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur. Subacto mihi ingenio opus est, ut agro non semel arato, sed novato, & iterato, quò meliores fœtus possit & grandiores edere. Subactio autem, est usus, auditio, lectio, literæ.* Neque inficias eo, hæc in illo etiam requiri, qui locos noverit Rhetoricos. Verùm si & is, qui propria cuiusque generis habuerit perspecta, nomen suum absque multijugâ eruditione, longoque rerum usu, tueri nequit: quid de iis iudicandum erit, qui tantùm norint locorum Dialecticorum sylvam? Quamobrem nos quidem consilii non pœnitet, qui singulis caussarū generibus, cùm generalia, tum specialia, attribuerimus κεφάλαια sive locos; quòs & plurimùm exemplis illustravimus.

b lib. 2. de Orat.

OSTEN-

OSTENDITUR, ANTIQUOS, TUM IN EXPLICANDA STATUUM DOCTRINA, TUM IN TRACTANDIS CONTROversiis, *nunc veris uti exemplis, nunc fictis, solere.*

NEQUE est, quòd culpet quisquam, quòd fictis exemplis usi sumus. Nihil enim refert, veráne sint, an ficta, modò ex iis cognosci queat, quo pacto seriæ caussæ tractari debeant. Adde quòd hoc quoque à nobis factum est antiquorũ Rhetorum exemplo; quos iuventutem fictitiis exemplis exercere solitos, auctor est Tranquillus *a*. Huiusmodi autem commentitiis caussis præparari juventutem ad veram eloquentiam, tum in civilibus, tum etiam sacris: fidem nobis fecerit Lactantius, qui libro 1. cap. 1. sic de se ipso scribit: *Multum nobis exercitatio illa fictarum litium contulit, ut nunc majori copiâ, & facultate dicendi, caussam veritatis peroremus: quæ licet possit sine eloquentia defendi, ut est à multis sæpe defensa; tamen claritate ac nitore sermonis illustranda, & quodam modo differenda est, ut potentiùs in animos influat, & vi suâ, & instructâ religione, & luce orationis ornatâ.*

a lib. de claris Rhet.

Nec tamen vera planè exempla in exercendo aspernabantur. Duplici enim, vel triplici potiùs, utebantur exemplorum genere. Alia omninò vera erant: cuiusmodi est Sallustii ad Cæsarem de Rep. ordinandâ; &, quę malè Ciceroni adscribitur, in Sallustium declamatio; uti & quę falsò Sallustio tribuitur in Ciceronem: quamvis aliter Quinctilianus. Sed hâc in re assentior Pet. Victorio, quem vide lib. XV. Var. Lect. cap. III. Ubertim quoq; hâc de re Sebast. Corradus in Egnatio seu Questurá: ubi & Porcii Latronis, qui se istiusmodi argumẽtis exercere solitus, utramque declamationẽ esse suspicatur. Quodsi nullas exercuerint inimicitias, pręterquam in negotio Milonis, in quo Sallustius primò à partibus Clodii stetit, sed (si vera fuit suspicio, de quâ Asconius scribit) mox cum Cicerone, ac Milone, in gratiam rediit; mixti declamatio utraque generis fuerit. Metuo certè, ne B. Hieronymus, his inprimis adductus declamationibus, lib. I. adversus Iovinianum, Sallustium Ciceronis inimicum vocet. Vera quoque illa Bruti pro Milone, de quâ superiùs diximus; & Cestii Rhetoris Smyrnæi in Milonem, cuius meminit M. Seneca in præfat. lib. VII. controverſ. & Fabius lib. X. cap. IV.

Alia erant omnino ficta: ut in iis orationibus, quas scripsit, vel potiùs ab aliis scriptas digessit, & præloquiis atque interloquiis distinxit M. Seneca, L. Senecæ Philosophi pater; itemque illis, quæ numero CXXXVI. à Tideo Ugolino Parmensi in lucem sunt editæ, ac

à Pithœo ICto, ope antiquiſſimi exemplaris, ſunt meliores factæ, & novem nunquam antè editarum acceſſione adauctæ. Eas quidam ſuſpicantur eſſe Quinctiliani patris. De quo hæc legimus lib. IX. Orat. Inſt. cap. III. *Et cur me probibeat pudor uti domeſtico exemplo? Pater meus contra eum, qui ſe legationi immoriturum dixerat, deinde vix paucis diebus inſumtis re infectà redierat; Non exigo uti immoriaris legationi; immorare.* Verùm cùm Quinctiliani declamatoris mentio quoque fiat apud M. Senecam patrem *a*: non minùs eorum placet ſententia, qui eas avo huiuſce Quinctiliani adſcribere malunt. Atque inde viginti illæ declamationes, quæ & ipſæ Quinctiliano vulgò inſcribuntur, ac Rhetoricis Fabii libris ſubiici ſolent, neque eius ſunt, qui declamationes alteras fecit, (nihil enim ſimile) neque illius, qui inſtitutiones Oratorias ſcripſit; cui eas Eraſmus quoque abjudicat in Ciceroniano ſuo: & meritò, quandoquidem, ut monuit Ludovicus Vives lib. IV. de corruptis diſciplinis, planè alienæ ſunt à Fabii præceptis, & tales, ut contra iſtiuſmodi potiſſimùm invehatur. Imò multo ante Eraſmum, ac Vivem, Philelphus Epiſtolâ ad Ioannem Tuſcanellam vehementiſſimè eas perſtrinxit. Adde quòd in codd. quibuſdam MSSis M. Floro tribuantur, ac à nonnullis etiam eſſe credantur Poſthumii Iunioris, eò quòd Trebellius Pollio dicat, ſcriptas ab eo eſſe declamationes, quas ævo ſuo Quinctiliani eſſe putarent. Eas *quantivis precii* eſſe, iudicium eſt Barthii adverſ. lib. LVIII, cap. XIV. Nimis ſanè benignè: ut indicio ſunt, quæ diximus. Sunt & ficti generis illę Calpurnii Flacci à Pithœo editæ, quæ *Excerpta decem Rhetorum minorum* inſcribuntur, quò diſtinguantur ab excerptis Senecæ patris, quæ ſunt decem Rhetorum maiorum: unde Iohannes Saliſberienſis lib. VIII. Policratici, ſive de nugis Curialium, *Legantur*, inquit, *& libri illi, quos Seneca decem oratorum ſententiis, ſub imagine declamationum ſcholarium, illuſtravit.* Tales etiam nobis reliquit aliquas B. Ennodius, Ticinenſis epiſcopus; quæ in operibus eius ab Andrea Schotto editis leguntur. Nempe declamationem V. cum ſeptem ſequentibus, & unâ, quæ Apologetico ſubiuncta.

a proœmio lib. 10. contr. & controverſ. 4. eiuſdem libri.

Alia denique veterum exempla erant mixti generis, cùm nempe hiſtoriæ adderent figmentum: ut ſi Syllæ, aut Cæſari, autores eſſent, ut perpetuam deponeret dictaturam. Cuiuſmodi ſuaſoriæ meminit Iuvenalis Satyr. I:

Et nos ergo manum ferulæ ſubduximus, & nos
Conſilium dedimus Syllæ, privatus ut altum
Dormiret.

Item

Item si deliberatio instituatur de Hannibalis ab Alpibus recessu. Cuiusmodi declamationis idem mentionem facit Sat. x:

--- I demens, & sævas curre per Alpes,
Vt pueris placeas, & declamatio fias.

Ad quem locum ita vetus scholiastes: *Vt de te pueri studentes dicant. In Scholis deliberativa, Hannibal utrùm ab Alpibus recederet.*

Simile quid tentarunt aliqui, etiam in sacro argumento. Ut Hesychius, presbyter Constantinopolitanus, in quatuor libris de æneo serpente. Nam in his, ut Photius *a* auctor est, orationes finxit, tùm Mosis ad populum, tùm populi ad Mosen, horum item utriusque ad Deum, easque precationis & purgationis formâ. Quibus magnam magni voluminis partem impendit, oratione utens ad affectus movendos idoneâ, planeque ad ostentationem comparatâ.

a in myriobiblo cod 51.

Denique nonnullis placuere themata de Poëticis fabulis hausta, sive hæc mera essent Poëtica commenta, sive historiæ fabulis permistæ. Calvus certè, sive, prout edidere alii, Catulinus, Rhetorices Professor, ex Virgilio controversiarum exempla ad dicendi usum conformavit: ut auctor est Servius in x. Æneid. Itidem, ut inibi idem refert, ex eodem argumenta descripsit Titianus: non is, quem B. Hieronymus in Chronicis virum appellat eloquentem; quemque Gallias administrâsse, scribit ad annum Christi CCCXLVII: verùm ille fortasse, quem Ausonius epist. ad Probum, præfectum prætorium appellat, fandi artificem; quemque idem in gratiarum actione pro consulatu ad Gratianum Imp. scholam municipalem apud Visontionem, & Lugdunum, rexisse, auctor est: aut certè alteruter eorum, quos commemorat Capitolinus in Maximino Iuniore: quorum prior erat Maximini in arte Oratoria præceptor, Oratorum simia, ut eum Sidonius Apollinaris *b* vocatum scribit: alter prioris filius. Huius etiam generis quatuor sunt primæ declamationes B. Ennodii, Ticinensis episcopi.

b lib. 1. epist. 1.

Quemadmodum autem Ciceronis tempore maximè gaudebant exemplis veris: ita posteriori seculo magis usurpabant ficta; rarissimè, omnino vera. Quin tum nugalia fere tractabant, & à forensibus caussis remota: quæ res gravem illam censuram extorsit Petronio, initio eorum, quæ è Satyrico supersunt.

Pluribus hæc prosequi visum fuit, non eò tantùm, ut liqueat, cur in statuum doctrinâ fictis usi exemplis simus: sed præcipuè, ut sciat juventus, quibus è scriptoribus plura statuum exempla haurire queat: adhæc quoque, quia lucem inde accipiant plurima loca veterum

scriptorum. Sanè huius rei ignorantia quosdam in errorem cum impulit, ut Rhetoricos ad Herennium libros iccirco Ciceronis esse existimarent, quòd in iis *a* exemplum huiusmodi legere sit: TULLIUS, HERES MEUS, TERENTIÆ, UXORI MEÆ, TRIGINTA PONDO VASORUM ARGENTEORUM DATO, QUÆ VOLET.

a lib. I.

Quemadmodum verò in eâdem quandoque oratione, plura dicendi genera concurrunt; ut ostensum libri huius cap. III. sect. III: ita quoque interdum in oratione eâdem plurium est statuum concursus. Iam olim hoc observatum Quinctiliano, monitumque etiam Trapezuntio. Sed quod illi attigere, hoc accuratè exposuit Udalricus Zasius, commentario in Rhetorica ad Herennium *b*. Partim verò attendere iubet, utrùm status, sive constitutiones, principaliter coeant, an ex incidenti: deinde num ad principalem caussam referantur, & eamne suspendant, an tollant. Hanc verò doctrinam ad quatuor revocat pronunciata. Primum est; *Plures constitutiones principales concurrere possunt; & erunt tot quæstiones, quot status.* Alterum est; *Status, qui in controversia principali incidunt, licet faciant plures quæstiones, tamen una est iudicatio caussæ principalis.* Tertium est; *Si ad statum principalem caussæ incidat alius status, qui caussam suspendat, tum iudicatio ex statu incidenti sumitur, & non ex statu caussæ principalis.* Quartum est; *Status, qui in caussam principalem incidit, si eum tollit, & infirmat, multo fortiùs, quàm in casu superiore attenditur hoc incidens, relicto statu caussæ principalis.* Quæ luculentis exemplis Zasius illustrat.

b extremo libro primo, sive pag. 139. & seqq. edit. Basil. 1537.

CAP. XII.

DE ARGUMENTIS ΑΤΕΧΝΟΙΣ.

ARGUMENTA *inartificialia sunt, quæ non quidem parit ars Oratoris; sed tamen foris ad se delata, arte tractat.*

Istiusmodi in genere iuridiciali sunt quinque; leges, testes, pacta, quæstiones, & iusiuranda; à quibus omnibus pro variâ caussæ naturâ diversi sunt argumentandi modi.

I. DE ARGUMENTIS INARTIFICIALIBUS GENERATIM.

HACTENUS de argumentis egimus ἀποδεικτικοῖς *c*, quæ primum locum obtinebant inter ἔντεχνα *d*. Proximum erat, ut ageremus de παθητικοῖς *e*, & ἠθικοῖς *f*, quæ & ipsa ἔντεχνα sunt. Sed interrumpit

c probantibus.
d artificialia.
e affectum moventibus.
f argumentis, quæ pertinent ad mores hominum exprimendos.

rumpit Aristoteles hanc doctrinam argumentorum ἐντέχνων; & priùs agit de ἀτέχνοις, quàm de ἤθεσι, & πάθεσι. Caussa autem, quæ eum movit, hæc est, quòd postremò egisset de genere iuridiciali: loci autem ἄτεχνοι, ut ipse testatur, huius generis essent proprii. Iure igitur, ut generis Iuridicialis locos continuaret, locis ἐντέχνοις statim subiicit ἀτέχνους. Nos quoque eá in re magistrum sequemur: sic tamen, ut usum eorum accommodemus etiam ad alia dicendi genera.

Vocantur autem argumenta ἄτεχνα, non quia omnino artis sint expertia; sed, quemadmodum suprà ex Aristotele dicebamus, quia ea non pariat ars oratoris, eliciendo è naturâ caussæ: quippe qui ea foris ad se delata tantummodo arte tractet. Lapsus igitur Cicero adolescens lib. II. de Inventione; ubi, Aristotelem sugillans, vult, testimonia, quæstiones, similiaque argumenta, tam quod ad inventionem, quàm rationem tractandi, esse inartificialia. Id enim innuit, cùm scribit in hunc modum: *Quare nobis & ii videntur errare, qui hoc genus suspicionum artificii non putant indigere, & ii, qui aliter hoc de genere, ac de omni coniecturâ, præcipiendum putant.*

Loci ἄτεχνοι Aristoteli sunt quinque; leges, testes, pacta, quæstiones, & iusiuranda. Auget hunc numerum Fabius; auget item Tullius lib. II. ad Q. Fratrem. Sed frustra; cùm responsa, & oracula, comprehendantur sub testimonio, Fabio quoque teste: eademque planè ratio est rerum iudicatarum, rumoris ac famæ: pacta verò, conventa, ac tabulas, συνθηκῶν nomine ab Aristotele intelligi, quivis videt: sub legibus autem, quas Fabius præterit, Senatusconsulta & decreta comprehenduntur. Quin ad quatuor capita revocari hi loci possunt, cùm Aristoteles ipse quæstiones esse testimonia quædam dicat.

II. QUOMODO A LEGE, VEL ADVERSUS EAM, ARGUMENTEMUR.

PORRÒ hæc argumenta ἄτεχνα non uno tractantur modo. Nam, ut de singulis ordine dicamus, si lex caussæ nostræ adversetur, dicemus, eam ambiguam esse; vel petemus, ut velint non legem, sed γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ κρίνειν: legem enim haud adversari iuri communi, cui magis vir bonus obedire debeat, quàm legibus scriptis, quæ sæpe iniustæ sint, ac proinde mutabiles. Ita apud Sophoclem se defendit Antigone, cùm accusaretur, quòd Polynicen fratrem sepeliisset contra edictum regium. Nam cùm Creon eam hunc in modum

a mente sententiaque optima iudicare.

dum compellaret, Καὶ δῆτ' ἐτόλμας τούσδ' ὑπερβαίνειν νόμους; *Et quomodo ausa transgredi leges eras?* respondet animosè, quòd licet peccârit contra legem Creontis, minimè tamen deliquerit contra legem non scriptam, quæ non nunc aut heri, sed semper fuit: huius se fuisse studiosam, non hominis. Aut denique ostendemus, eam repugnare alteri legi, aut consuetudini.

At si lex nobis favet; negabimus, iudici à legum præscripto discedendum esse; frustra eas latas, nisi observentur; nec oportere nos plus legibus sapere. Vide orat. Dionis Chrysostomi de lege.

Legi subjicimus consuetudinem. Nam, ut Tertullianus ait, lib. de corona militis cap. IV. *Consuetudo in civilibus rebus pro lege suscipitur, cùm deficit lex.* Adi omnino eiusdem Dionis orationem de consuetudine.

III. DE ARGUMENTIS A TESTIBUS, VEL CONTRA TESTES.

TESTIMONIUM vel divinum est, cujusmodi veteribus habebantur Deorum oracula, aruspicum responsa, &c. vel humanum. Quod ipsum multiplex est. Nam testium alii veteres sunt, alii novi; alii participes periculi, alii extra periculi aleam; alii de re, alii de personæ moribus.

Oraculo sententiam suam confirmat Æschines contra Ctesiph. Est & ab auctoritate divinâ illud Lycortæ ad legatos Romanos apud Livium lib. XXXIX: *Pro vobis igitur iustum piumque bellum suscepimus, quod cùm alii laudent, reprehendere ne Lacedæmonii quidem possint: & Dii quoque ipsi comprobaverint, qui nobis victoriam dederunt: quonam modo ea, quæ belli iure acta sunt, in disceptationem veniunt?* Item hoc Cicer. *a* de Iudæorum genere: *Quàm cara Diis esset immortalibus docuit quòd est victa.* Item illud de caussâ Cæsaris *b*: *Caussa tum dubia, quòd erat aliquid in utrâque parte, quod probari posset: nunc melior certè ea judicanda est, quam etiam Dii adiuverunt.* Uti & illud Velleii lib. I: *Factum eius à Diis comprobatum, spatio vitæ, & felicitate imperii, apparuit.* Sermo est de Oreste matricida, quem vixisse ait annis XC, regnâsse LXX. Nec abludit illud Lucani in primo:

--- Quis iustiùs induit arma?
Scire nefas. magno se iudice quisque tuetur.
Victrix caussa Diis placuit, sed victa Catoni.

a pro Flacco.
b pro Ligario.

Cui

Cui sententiæ qualecumque ex eo pondus accedere videtur, quòd Boëthius de Consolatione Philosophiæ lib. IV. cap. IV. sic ipsam Philosophiam loquentem inducat: *Et victricem quidem caussam Diis, sed victam Catoni placuisse*, FAMILIARIS *noster Lucanus admonuit.*

Utimur etiam testimoniis humanis: quomodo Homeri & Euripidis auctoritate adversarium urget Æschines contra Timarchum: & Demosthenes orat. de falsâ legat. aliquammultos iambos ex Sophoclis Antigonâ, integramque Solonis elegiam recitari iubet.

Cui testimonia desunt, is negabit, argumenta pecuniis corrumpi; at testes dicet sæpe improbos esse atque intestabiles, aut Comicos *a* ac leves, auroque curruptos, sive testes arenarios, prout Jurisconsulti vocant, hoc est, qui in arena circensi, vel amphitheatrali, depugnarint, eoque sint infames. Arcadius l. ob carmen. §. Si ea re. ff. De testibus: *Si ea rei conditio sit, ubi arenarium testem, vel similem, admittere cogimur.* Hancce ob caussam maiorem argumentis, quàm testibus, habendam fidem, contendit Tullius pro M. Cælio; *Equidem*, inquit, *vos abducam à testibus; neque huius iudicii veritatem, quæ mutari nullo modo potest, in voluntate testium collocari sinam, quæ facillimè effingi, nullo negotio flecti ac detorqueri potest. Argumentis agemus, signis omni luce clarioribus crimina refellemus, &c.* Et sanè si testes sufficiant, sufficiet quoque, ut iudex non sit surdus.

a De euiusmodi testibus Hadrianus Iunius Centuria 4, proverb. 79.

At cui contrà testes fuerint, is dicet, argumenta, ut falsa fuerint, non tamen suppliciis esse obnoxia; at testes pœnæ metu contineri: cùm argumentis res satis cognosci non possit, necessarium esse, ut res testibus agatur. Nec debere magis ingenio, quàm sensui, credi. Utcunque verisimilia sint, quæ objiciantur; non tamen aliud inde colligi, quàm mira esse, quæ dicamus; at minimè sequi, falsa esse; cùm homines multa faciant mira atque absurda. Illo etiam comprobari, quàm parum ratiunculis sit tribuendum, quòd nihil tam absurdè dici possit, quin argumento possit defendi: ut tot absonæ adeò philosophorum sententiæ ostendunt.

Quod si utrimque testes afferantur, poterunt testes opponi testibus: poterit item pars una fidem testium partis adversæ elevare: quippe qui falsum dicant testimonium; sive favore vel odio inducti; sive ob coniunctionem sanguinis, aut affinitatis; sive spe muneris, sive etiam ob ætatem: ideoque, ad eorum fidem probandam, aliis esse testibus opus; quæ maxime res testium fidem infringit. Ita Cicero pro Valerio Flacco rejicit universum Græcorum testium

genus; *De quibus*, inquit, *vos aliis testes esse debetis, de iis ipsi alios testes audietis? At quos testes? primùm dicam (id quod est commune) Græcos: non quò nationi huic*, &c. Et aliquanto pòst; *Verumtamen hoc dico de toto genere Græcorum: tribuo illis literas, do multarum artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, si qua sibi alia sumunt, non repugno: testimoniorum religionem, & fidem, nunquam ista ratio coluit; totiusque huiusce rei, quæ sit vis, quæ autoritas, quod pondus, ignorant. Vnde illud est, Da mihi testimonium mutuum? num Gallorum, num Hispanorum putatur? totum istud Græcorum est: ut etiam, qui Græcè nesciunt, hoc, quibus verbis à Græcis dici soleat, sciant* Qui illustris planè locus est de Græcorum testimoniorum fide. Neque est, quòd quis hanc oratoriam ὑπερβολὴν putet. Nam levitas Græcanica in proverbium abiit: atque inde est apud Comicum *a*, *Græca fide mercari*: & apud Tullium *b*, *Græcula chirographi cautio*. Quæ perperam ad gentis eius laudem trahebat Turnebus *c*. Nihil enim certius, quàm eò hæc spectare, quòd leves Græci ipsi inter se nonnisi præsenti mercarentur pecuniâ; aut minimùm syngraphâ caverent. Imò vix syngraphis satis cautum credebatur. Quâ de re, nequis dicat, proclive esse homini Romano, Græcos postponere Romanis, Græcum, eumque luculentum scriptorem, dabo, qui gentis suæ fidem elevet, ipseque Romanæ postponat. Is est Polybius in sexto Histor. Οἱ τὰ κοινὰ χειρίζοντες παρὰ μὲν τοῖς Ἕλλησιν, ἐὰν τάλαντον μόνον πιστευθῶσιν, ἀντιγραφεῖς ἔχοντες δέκα, καὶ σφραγῖδας τοσαύτας, καὶ μάρτυρας διπλασίους, οὐ δύνανται τηρεῖν τὴν πίστιν. Παρὰ δὲ Ῥωμαίοις, κατά τε τὰς ἀρχὰς καὶ πρεσβείας, πολύ τι πλῆθος χρημάτων χειρίζοντες, δι᾽ αὐτῆς τῆς κατὰ τὸν ὅρκον πίστεως τηροῦσι τὸ καθῆκον. *Qui publicam pecuniam tractant, apud Græcos quidem, si vel unum tantummodo talentum iis creditum sit, utcumque vel decem fuerint rescriptores, ac totidem sigilla, ac bis totidem testes, nec sic quidem ab iis consequi licet, ut servent fidem. Apud Romanos autem, cùm iidem in magistratibus & legationibus magnam pecuniæ vim tractent, tamen, ob solam jurisjurandi religionem, officium præstant.* Nempe Græcis studium erat de virtute disserere; Romanis, priscis illis dico, juxta eam vivere; ut non omnino nationi suæ palpatus sit Romanus, at incertus scriptor, cujus isthoc:

Cive Romano per orbem nemo vivit iustius:
Quippe malo unum Catonem, quàm trecentos Socratas.

Et hoc παρέργως. Redeamus ad testes, & accusatoris, & defensoris. Utrique certè, tum ab eo, qui producebat, tum ab eo, contra quem producebantur, interrogati & examinari solent; ut testatur Asconius

a *Asin. act. 1. sc. 3.*
b *lib. 7. epist. 18.*
c *lib. 4. Advers. cap. 13. & lib. 12. cap. 18.*

nius Pædianus; qui & autor est, his non nisi interrogatis loqui licuisse. Inde est, quòd & integra accusatio συνεκδοχικῶς dicta fuerit interrogatio. In interrogando (ut è Fabio totam αὐτολεξεὶ asscribam) *primum est, nôsse testem. Nam timidus terreri, stultus decipi, iracundus concitari, ambitiosus inflari potest. Prudens verò, & constans, vel tanquam inimicus, & pervicax, dimittendus statim; vel non interrogatione, sed brevi interlocutione patroni refutandus est; aut aliquo, si continget, & urbanè dicto refrigerandus: aut, si quid in eius vitam dici poterit, infamiâ criminum destruendus.* Hæc Fabius lib. v. cap. vii. *Illæ verò pessimæ artes* (ut idem inibi ait,) *testem subornatum in subsellia adversarii mittere, ut inde excitatus plus noceat; vel dicendo contra reum, cum quo sederit; vel cùm adjuvisse testimonio videbitur, faciendo ex industriâ multa immodestè, atque intemperanter, per quæ non à se tantùm dictis detrahat fidem; sed cæteris quoque, qui profuerant, auferat autoritatem. Quorum mentionem habui, non ut fierent, sed ut vitarentur.*

Quia autem testes non producebantur nisi jurati, inde est, quòd & *juratores* appellantur. Plautus prologo Pœnul. *Vos juratores estis, quæso, operam date.* Seneca in ἀποκολοκυνθώσει: *Quis unquam ab historico juratores exegit?* Ita enim in omnibus legi MSSis. monuit J. Lipsius lib. 11 epist. quæst. De testibus dixi: nunc reliqua consideremus.

IV. Quibus argumentis pacta aut firmentur, aut eludantur.

PROXIMUM locum obtinent συνθῆκαι, sive pacta, seu pactiones, pro quo & antiqui *paciones* dicebant. Hæc confirmantur, cùm aliquem dicimus, quæ stipulatus fuerit, dare facere oportere ex fide bonâ: nam pacta esse leges quasdam privatas, ut si hæ conservandæ sint, utique & illa: & si illa tollamus, ipsas tolli leges. Adde quòd, sublato fundamento eorum, quæ homines inter se contrahunt, ac stipulantur, convellitur ipsa societas humana. Vide L. 1. ff. de Pactis.

Infirmantur autem pacta tribus præcipuè modis. Primò quòd, si legibus latis malo dolo obtemperandum non sit; multo minùs semper pactis stare necesse est. Deinde quod judicibus ex normâ justitiæ agendum sit, cùm illa non sit obnoxia fraudibus, aut coactioni; ut quæ naturâ sit hominum animis insculpta: non autem ferendum judicium secundùm pacta; quia hæc sæpe vel fraude, vel coactè fiant. Deinde videndum, an pacta non adversentur legi scri-

ptæ, vel pactis aliis quæ antecesserunt, aut subsecuta sunt.

V. QUÆ PRO TORMENTIS, VEL CONTRA EA AFFERRI SOLEANT.

QUARTUM argumentum ἄτεχνον est tormentum. Ita Quinctilianus appellat: Ciceroni dicitur *quæstio*. Græcè βάσανος, κατὰ
a lapis auri index. μεταφοράν: nam propriè est lapis Lydius, ὁ λίθος χρυσοῦ ἔλεγχος a, qui & Heraclius ab Heracleâ Lydiæ civitate. Quamquam aliter hâc de re sensit Hesychius. Siquidem is, lapidem eum, qui ferrum attrahit, Λυδίαν λίθον, Ἡρακλείαν λίθον, & σιδηρίτην vocari, adserit: at Μαγνῆτιν esse lapidem argento tantopere similem, ut hâc similitudine oculos decipiat. Vide eum in Ἡρακλεία λίθος, Μαγνῆτις λίθος, & Λυδικὴ λίθος.

Similis autem ratio est tractandi quæstiones, atque alia argumenta ab arte remota. Nam si hæc caussam nostram iuverint; dicemus, iis maximè credendum, quia, ut ait Tullius in Topicis, *verberibus torti, & in igni fatigati quæ dicunt, ea videtur veritas ipsa dicere.*
b pag. 185. edit. Paris. an. 1612. Sic Synesius epist. XLIV ad Ioannem b: Δεινοὶ ἐξελέγξαι προσποίησιν οἱ βασανισταί. καί τινες αὐτοῖς ὄνυχές εἰσιν ἐξευρημένοι, συλλογισμῶν ἐπιστημονικῶν ἔχοντες δύναμιν. οὐδ' ὅ, τι ἂν ἐκείνων κρατούντων ἀναφανῇ, τοῦτ' ἐστιν αὐτὸ τἀληθές. *Mirifici enim ad convincendā simulationē sunt carnifices, & ungues quidam ab illis excogitati sunt, eâdē vi præditi, quâ scientiarū ratiocinationes, quas demonstrationes dicimus. Unde quicquid prævalentibus iis elicitū fuerit, id ipsum certissima veritas est.* At si contra nos faciant, dicemus, aut dolorem tolerantes, diffessos esse vera; aut eum non tolerātes, confessos esse falsa. Prius illud illustratur exemplo Cappadocū, qui à pueris se mutuò torquere equuleo solent, ut ad falsa se testimonia venūdare possint: quēadmodum scribit vetus Persii interpres in sat. VI. Etiam confirmatur idem facto Philippi, servi Fulvii Flacci c, qui octies pro domino tortus, nihil prodidit: item Zenonis Eleatæ d, qui nullis potuit tormētis adigi, ut conscios delendæ tyrannidis indicaret. Posterioris modi exemplum habes apud Ciceronem orat. pro Sylla; *Quæstiones*, inquit, *servorum ac tormenta nobis accusator minitatur: in quibus quamquam nihil periculi suspicamur: tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque, cùm animi tum corporis, regit quæsitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, ut in tantis rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur.* De utroque modo vide sis Ulpianum L. 1. §. 23. ff. De quæstionibus. Ex junioribus adi Radulphum Fornerium lib. III. Rerum

c Val. Max. lib. 8. cap. 4. ubi & simile exemplum Alexandri, servi C. Fannii, vel Fulvii.

d Laërtium lib. 9.

rum Quotidianarum cap. VIII. De variis tormentorum generibus vide sis Sigonium lib. III. de iudiciis cap. XVIII. Brodæum lib. II. Miscellan. cap. IX. & X. Turnebum lib. IV. Adversar. cap. III. Delrium in Senecæ Troadas, vers. IƆLX. item Antonium Gallonium de SS Martyrum cruciatibus.

VI. DE RATIONE QUADRIPARTITA TRACTANDI CONTROVERSIAM DE JURAMENTO.

TRACTATIONI de quæstione meritò subiicitur consideratio juramenti. Nam ut servis loco jurisjurandi tormenta; ita liberis loco torturæ esse jusjurandum solet. Docet id quoque Plutarchus in Quæstionibus Romanis: ubi quærit, cur Flamini Diali non liceat jurare: Πότερον a, inquit, ὅτι βάσανός τις ἐλευθέρων ὁ ὅρκος ἐστί; δεῖ δ' ἀβασάνιστον εἶναι, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἱερέως.

Jurisjurandi ratio Aristoteli quadripartita est. I. Primò negamus, nos ab adversario exigere, ut verbis conceptis det jusjurandum: idque primò, quia multi sunt sordidi homines, qui facilè ἐπιορκοῦσι b. Salvianus lib. III: *Plures invenias, qui sæpius peierent, quàm qui omnino non jurent.* Et lib. IV: *Si pejeret Francus, quid novi faceret? qui perjurium ipsum sermonis genus putat esse, non criminis.* Itaque dicimus, quempiam, qui jurare paratus est, sperare, sese, vel Deum ludendo, pecuniam retenturum: iccirco nos stare malle judicum sententiâ, quàm adversarii; cùm illis fidem habeamus, huic non item. Huc pertinet illud Simonidis: Πρὸς ἀνδρῶν ὅρκος σοφιστὴς ἐστὶν ἀξιόχρεως c. & hoc Laberii d: *Quid est jusjurandum? Emplastrum æris alieni.* Et Pacuvio (ut ex parietinis ac ruderibus Festi discimus) jusjurandum est mantile, quo extergentur quotidianæ noxæ.

a An quia tormentum est liberorum jusjurandum? sacerdotis autem & animum, & corpus, oportet esse torturæ expers.
b peierāt.
c Ad decipiendū iusiurandum idoneum est.
d apud Gellium lib. 16. cap. 7.

II. Deinde juramentum delatum respuimus; negamusque, nos ad jurandum adigi posse, tum quia adversario juramentum nostrum prodesse nequeat, eò quòd, si juraveris, certò fraudetur pecuniâ: tum quia vir malus facilè (ut gentiles loquuntur) Iovem lapidem juret; ideoque, quòd juramentum recusemus, id virtuti, non perjurii metui, adscribendum esse. Itaque rectè Xenophanem, veterem physicum, dixisse, cùm homo impius defert viro probo juramentum, tantumdem esse, quàm si homo validus provocet imbecillem ad pugnam. Nam ut, qui lacertis valet, viribus suis confidit, eoque audacter provocat; at qui imbecillis est, pugnam detre-

ctat: ita impius securè ad jurandum provocat, quia Deum aut non esse, aut non curare humana, censet: pius verò timidè hoc prestat, quia Deum esse scit, qui quę gerimus auditque & videt. Hoc nomine fusè conqueritur Juvenalis sat. XIII: & abunde idem ostendit Plautinus Labrax, qui, etsi iurârat, se talentum magnum Gripo daturum, tamen nec tribolum dedit.

a Rudente act. 5. Scen. Sequere hac.

Iusjurandum, inquit *a*, *rei servandæ, non perdundæ, conditum est.*

Eodemque modo Curculione *b* leno Cappadox, *quâ linguâ*, inquit, *promisi, eâdem nunc nego.*

b Act. 5. sc. 3.

Dicendi, non rem perdendi, hæc gratia nata est mihi.

Parcissimè verò jurandum, putat Isocrates, non senior ille, Platonis æqualis, sed junior, æqualis Ciceronis, ut ex Dionysio Halicarnassensi Muretus *c* iamdiu ostendit. Eius hæc verba sunt in aureolâ παραινέσει πρὸς Δημόνικον· Ὅρκον ἐπακτὸν προσδέχου διὰ δύο προφάσεις· ἢ σαυτὸν αἰτίας αἰσχρᾶς ἀπολύων, ἢ φίλους ἐκ κινδύνων διασώζων. Ἕνεκα δὲ χρημάτων μηδένα θεὸν ὀμόσῃς, μηδ' ἂν εὐορκεῖν μέλλῃς. δόξεις γὰρ τοῖς μὲν ἐπιορκεῖν, τοῖς δὲ φιλοχρημάτως ἔχειν. *Iusjurandum, si poscitur, duabus de caussis des, vel ut te ipsum turpi crimine liberes, vel ut amicos è periculis serves. At pecuniarum ergo per Deum nullum juraveris, etiam si liquidò iurare possis. Nam aliis quidem pejerare, aliis verò pecuniarum cupidus videberis.*

c Var. Lect. lib. 1. cap. 1.

At Plato lib. XII. de Legg. utrumque prohibet, nequis juret ipse, & ne ab altero exigat jusjurandum. Etiam Clinias Pythagoricus, cùm jurando posset effugere trium talentorum multam, injuriam pati maluit, quàm jurare. Atque id exemplum commendat etiam B. Basilius eo libro, quo docet, quid ex gentium libris proficere possimus: atque ait, Cliniam illud de juramento nobis interdicto præceptum audiisse. De Clinia, laudi, an vitio illud duci debeat, non disseram. Sed de Basilio mirum, quòd & hîc, & Psalm. XIV, ἁπλῶς omni juramento interdici à Christo putet Matthæi quinto; non autem eo solùm, quod per creaturas fit, vel per Deum quidem, sed ubi nulla urget necessitas. Quamquam Basilio etiam assentiat Isidorus Pelusiota lib. I. epist. CLV. Pariterque animatus fuit Nazianzenus; qui Carmine de vita sua gloriatur, quòd, post baptismum susceptum, nunquam jurarit *d*: item Julius Ausonius, qui, ut scripsit filius eius Idyll. II,

d pag. 18. edit. Morell.

Iurare, aut falsum dicere, par habuit.

Sed aliter Hieronymus in cap. V. Matth. Augustinus in eundem, & veterum alii.

Ut plurimùm autem, qui apud Romanos deferebat jusjurandum,

dum, petebat sollemni formulâ jurari, vel per Jovem, vel simpliciter per Salutem, vel per utrumque. Formula, quâ per Jovem lapidem jurabant, hoc modo concipiebatur, ut autor est Festus: SI SCIENS FALLO, TUM ME DIESPITER, SALVA URBE ARCEQUE, BONIS EJICIAT, UT EGO HUNC LAPIDEM. Per Salutem suam hoc pacto jurabant: ITA MIHI DEOS VELIM PROPITIOS. Habes & juramentum istud Scipionis apud Livium lib. XXII: SI SCIENS FALLO, TUM ME, JUPITER OPT. MAX., DOMUM, FAMILIAM, REMQUE MEAM, PESSIMO LETHO AFFICIAS. Vide Rævardum lib. V. Var. cap. V. Ut per liberos, propinquos, & cineres, soleat jurari, docet Andreas Schottus lib. III. Observat. Human. cap. XXXIX. Quàm multiplex etiam jusjurandum fuerit apud gentes, docebit Alexander ab Alexandro lib. V. cap. X, & Tiraquellus ibidem in notis.

III. Præterea asserimus, nos ex animi sententiâ, sicut vulgò verbis concipitur, jurare velle; idque propterea, quia pium sit, negotium totum Deo committere; neque opus esse judicibus aliis, cùm litis judicem faciamus adversarium. Nam, ut scribit Paullus *a* lib. XXXVIII. ad Edictum: *Manifestæ turpitudinis & confessionis est, nolle nec jurare, nec jusjurandum referre.* *a l. manifestæ. ff. de jurejurãdo.*

IV. Adhæc, si juratum sit, vel id à nobis factum est, vel ab adversariis. Si à nobis; vel vera sunt, quæ verbis conceptis affirmavimus; vel falsa. Si falsa; dicendum monent, hautquaquam perjurando nos adversarium injuriâ affecisse, quia injuria omnis sponte inferatur; nos autem ad jurandum fuerimus coacti. Quando autem juramentum non obliget, accuratè docent Theologi, ac Jurisconsulti. Sed omnium instar fuerint, quæ scribit vir Inlustris Hugo Grotius lib. II. de Jure Belli cap. XIII. Sin adversarius falsa juraverit; dicendum, eum omnia tollere quisquis non stet juramento: quòd si judices jurati non possint contra leges, in quas jurarint, judicia disponere; etiam alios oportere ἐπιορκεῖν *b*; ideoque apud Romanos τοὺς ἐπιορκοῦντας τὸν Δία *c* saxo Tarpeio dejici solere: &, juxta gentilium religionem, Dianam, per quam jurare soliti, περὶ πάσας μὲν ἁμαρτίας κινεῖσθαι δεινῶς, μάλιστα δὲ τοὺς ἀμελοῦντας τῶν ὅρκων πικρότερον τιμωρεῖσθαι *d*: ut scribit Aristænetus lib. I. epist. X. Quineos, qui pejerant, à Jove solere fulmine tangi; quam veterum fuisse opinionem, ex Aristophane, & Luciani Timone, Turnebus probat lib. Adverf. XXV. cap. IX. Ab Iside etiam pejerantes oculis solere orbari, iidem opinabantur: ut ex Ovidio, Juvenale, & Græco Lucilii epigrammate, Andreas Schot-

b jusjurandum servare.
c qui pejerassent.
d in omnibus quidem delictis graviter commoveri; at acerbè præ aliis puniri jusjurandum negligentes.

Schottus docet Obſervat. Human. lib. I. cap. VI. Imò apud Ægyptios, ut auctor eſt Diodorus Siculus lib. I. perjuri ſupplicio capitis afficiebantur, quia duplici ſe ſcelere polluiſſent: ut qui læſiſſent pietatem in Deos, & fidem, quæ humanæ ſocietatis eſt firmamentum.

Atque hæc de locis argumentorum inartificialium: quæ ſola ferè ſectantur iſti mollicelli oratores, qui luſoriis magis gaudent armis quàm decretoriis. Nam, ut inquit Fabius lib. V. cap. VIII. *Pars altera probationum, quæ eſt tota in arte, conſtatque rebus ad faciendam fidem appoſitis, plerumque aut omnino negligitur, aut leviſſimè attingitur ab iis, qui, argumenta velut horrida & confragoſa vitantes, amœnioribus locis deſident; neque aliter quàm ii, qui traduntur, à Poëtis, guſtu cuiuſdam apud Lotophagos graminis, & Sirenum cantu, deliniti, voluptatem ſaluti prætuliſſe; dum laudis falſam imaginem perſequuntur, ipsâ, propter quam dicitur, victoriâ cedunt.* Hæc ille.

FINIS LIBRI PRIMI.

GERARDI

GERARDI JOANNIS VOSSII

COMMENTARIORUM RHETORICORVM,

SIVE

ORATORIARVM INSTITUTIONUM

LIBER II.

QVI EST

DE INVENTIONE ΠΑΘΩ͂Ν, ΚΑῚ ἮΘΩ͂Ν.

CAP. I.

DE AFFECTIBUS GENERATIM.

LTERA *Oratoriæ Inventionis pars tractat affectus. Sunt autem affectus immutationes appetitus sensitivi, ab obiecta rei bonæ vel malæ specie provenientes. Sive, ut Aristoteles definit, sunt commotiones animi, per quas hi immutati diversimodè iudicant, quas sequitur dolor, ac voluptas.*

Vt affectus ciere valeamus, tria inprimis cognitu sunt necessaria; qui, & erga quos, & quibus de caussis, hoc, vel illo affectu, soleant homines commoveri.

I. QUOMODO LATINI ΤᾺ Ἤ͂ΘΗ, ΚΑῚ ΠΆΘΗ, APPELLENT: ATQUE, AFFECTUUM DOCTRINAM IN RHETORICIS TRADI OPORTERE.

CUM universa Inventio Oratoria consistat in ratione docendi, permovendi, & conciliandi; de primo, quod fit probationibus,

 bus,

bus, hactenus actum est: porrò verò de reliquis duobus instituenda est tractatio; puta de affectionibus, & moribus, quæ Græci πάθη, καὶ ἤθη, appellant. Neque me clam est, Rhetores uno propè ore asserere, duo esse affectuum genera; mitius, & grandius; illud etiam Aristoteli ἦθος dici, hoc πάθος. Sed, ut cum Poëta *a* loquar, *Magnopere à veri lapsi ratione videntur.* Nam πάθος affectus omnes, tum leniores, tum vehementiores, comprehendit: ἦθος verò mores significat. Ita enim transtulit ipse Tullius lib. de Fato, & orat. de lege Agraria ad Quirites: quamvis Quinctilianus *b* voce, quâ ἦθος exprimatur, carere censet sermonem Romanum. Sed & vox ipsa indicio, & quæcunque ἠθικά, & παθητικά, ab Aristotele exponuntur. Objectet fortasse aliquis illa Fabii verba lib. VI. cap. III: *Affectuum, sicut antiquitus traditum accepimus, duæ sunt species: alteram Græci πάθος vocant, quam nos rectè vertentes, ac propriè, affectum dicimus: alteram ἦθος.* Et aliquanto pòst: *Affectus igitur hos concitatos, illos mites atque compositos, esse dixerunt. In altero vehementer commotos, in altero lenes. Denique hos imperare, illos persuadere: hos ad perturbationem, illos ad benevolentiam prævalere.* Et interjectis nonnullis: *Illud adhuc adjicio, πάθος, atque ἦθος, esse interim ex eâdem naturâ: ita ut illud majus sit, hoc minus: ut amor πάθος, charitas ἦθος. Interdum diversa inter se, sicut in epilogis. Namque πάθος concitat, ἦθος solet mitigare.* Sed si Fabius censet, τὰ πάθη, καὶ ἤθη, solùm gradu differre, quia illa sint vehementiora, hæc mitiora; totâ errat viâ, cùm ipsa differant οὐσίᾳ, ut arguunt definitiones amborum. Imò nec semper πάθη sunt vehementia; sed etiam mitis & compositus amor, πάθους nomen meretur. At ne videamus λογομαχεῖν, de eo non pugnabimus, quod ait, affectum complecti πάθος sive affectum propriè dictum, & ἦθος. Nam dicere possumus, similiter ἦθος comprehendere πάθος, & ἦθος propriè dictum. Nam & mimi Tullio *c* dicuntur ethologi, quia mores affectusque exprimant: ut non uno agnoscit loco Budæus *d*. Ac Cæsar Scaliger lib. IV. de re poëtica cap. I, quo agit περὶ ἠθῶν, adducit pro hac sententia Hermogenem: ut qui inter dicendi formas etiam reponat τὸ ἠθικὸν, quod unicuique suam tribuit naturam: atque hoc ἐνδιάθετον nominet, quia *mores & affectus quidam sint, & universalior est* ἐνδιάθετος.

Vulgò πάθη appellant *passiones*; quam vocem qui jam Plinii ætate obtinuisse contendunt, multùm aberrant. Nam apud eum quidem lib. XX. cap. V, ubi de staphylini semine sermo est, legi solet, *illitum quoque passionibus ventri earum prosit.* Sed jam olim Hermolaus

a Lucret. lib. I. vers. 637, & lib. 2. vers. 176.
b lib 6. cap. 3.
c in Oratore.
d annotat. prioribus in Pandect. & comment. linguæ Gr. pag. 795. edit. Rob. Steph.
e Scaliger de re poët. pag. 466. edit. Santandrean. an. 1594.

laus Barbarus *a* veterem restituit lectionem, quæ est, *illitum è passo.* Ubi *passum* sumitur, ut à Iuvenale sat. XIV. Quâ de notione abunde dictum superius *b.* Πάθη verò non rectè *passiones* transferri, agnovit jam olim B. Hieronymus: cui & Valla subscribit annot. in cap. I. ad Rom. Nec Ciceroni assentio, qui πάθη *perturbationes* vertit. Nam *perturbatio nomine ipso declarari vitiosa videtur:* ut ipse fatetur lib. III. de Fin. Nimirum tranquillitatem turbat, si verè *perturbatio* dici meretur. Nec meliùs cum eodem dicas *morbum animi,* vel *ægritudinem:* quia *quod ægrotatio in corpore, id in animo ægritudo:* ut idem ait Tuscul. IV. Nempe huiusmodi appellationes conveniunt tantùm motibus animi, quando rationi non obtemperant. Requiritur autem vox, quæ locum etiam habeat, quando motus consistunt intra modum: quem μετριοπάθειαν Synesius *c*, & Græcorum alii, appellant. Quare placet *affectuum* nomen, quo usus Ovidius, Livius, Valerius, Seneca, Plinius, alii: sive *affectionis,* quod est apud Cic. I de Invent. lib. I. Gell. lib. I. cap. ult. Quamquam nec improbem *commotiones animorum,* quod est apud Tull. lib. III. de Fin. vel simpliciter *permotiones,* ut idem in Lucullo appellat.

a glossis Plinianis voce Passiones.
b lib. I. cap 10. sect. 5.
c epist. 140.

De affectibus, uti & περὶ ἠθῶν, agitur à dicendi sapiendique magistro libro Rhetoricorum secundo; qui profectò auro contrà carus non est, ut pote totus aureus. Sed obstrepit nobis nuperus Sophista. Quippe grandi cum supercilio adversus Aristotelem insurgit, atque in Rhetoricis de affectibus agi potuisse negat, quia de iis in Ethicis sit pertractatum. Mirum verò, nisi hoc ignoravit, non adjecisse, etiam in Physicis de eo agi potuisse, atque adeò actum videri. Neque enim levi tibicine hanc mihi videor staturninare posse sententiam, cùm sciam, ab Simplicio *d* citari Aristotelis librum de naturalibus affectibus. Is licet deperierit nobis, haut difficilis tamen conjectatio est, omnino fuisse φυσιολογικόν, quia Aristoteles in physicis eum sequitur ordinem, quo Timæum Pythagoricum libros suos de naturâ conscripsisse, ex Platonis Timæo liquidò cognoscimus. Egerat autem Timæus de affectibus libro de sanitate & ægritudine. Itaque inibi quoque Arist. tractâsse videtur de affectibus. Estque in hâc quoque sententiâ Felix Accorombonius. Ut ut est, pluribus ab Aristotele locis de affectibus actum esse, haut diffitemur; neque aliter fieri debuisse, nobis persuasissimum est; cùm id diverso factum sit fine, ac modo. Nam in Physicis agendum est de affectibus, quia accidunt certæ corporis naturalis speciei, puta animali: in Ethicis de iis tractatur, quia virtutis opus est, moderari affectus:

d côment. in Epictetum.

fectus: in Rhetoricis denique de iis docuit, quia oratoris est ciere affectus in auditoribus. Itaque non quidem omnes affectus considerat in Rhetoricis; sed, cæteris præteritis, eos solùm explicat, qui conferunt ad persuadendum.

II. QUID SINT AFFECTUS.

SUNT autem τὰ πάθη, seu affectiones, nihil aliud, quàm ea, per quæ animi, cùm se immutant, in iudicatione differunt, quos sequitur molestia & voluptas. Ἔστι δὲ ᵃ τὰ πάθη δι᾽ ὅσα μεταβάλλοντες διαφέρουσι περὶ τὰς κρίσεις, οἷς ἕπεται λύπη καὶ ἡδονή. Animus certè affectibus mutatur, cùm videamus, nobis aliud dictare mentem, affectionem exæstuantem fluctibus, aliud iam sedatam. Hinc Parmeno apud Terent. Eunucho ᵇ; *Quid hoc morbi est? Adeon homines immutarier ex amore, ut non cognoscas, eundem esse, &c.* Et M. Antonius apud Ciceronem lib. II. de Orat. *Plura enim homines iudicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundiâ, aut dolore, aut lætitiâ, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliquâ permotione mentis; quàm veritate, aut præscripto, aut iuris normâ aliquâ, aut iudicii formulâ, aut legibus.* Idem Cicero pro Marcello: *Servi igitur, iis etiam iudicibus, qui pòst multis seculis de te iudicabunt, & quidem haut scio, an incorruptiùs, quàm nos. Nam & sine amore, & sine cupiditate, & rursus sine odio, & sine invidiâ, iudicabunt.*

a Arist. lib. 2. Rhetoricorũ cap. 1. sive secundùm iuniorum distinct. cap. 3.
b Act. 2. sc. 1.

Atque hinc caussa liquet, cur, quamdiu affectus durat, homines præcipiti cursu ad scelus ferantur: at, eo commisso, rem iusto pondere æstiment. Menander apud Stobæum:

Οὐδεὶς ξυνοῖδεν ἐξαμαρτάνων, πόσον
Ἁμαρτάνει· τὸ μέγεθος ὕστερον δ᾽ ὁρᾷ.
Quantum suum sit crimen, haut quisquam videt,
Dum peccat: istud re peractâ conspicit.

Cuius rei exemplum Tacitus ponit in Nerone, cùm matrem interemisset. Sic enim de eo scribit XIV. Annal. *Sed à Cæsare, perfecto demum scelere, magnitudo eius intellecta est.* Nec Iusto Lipsio adverser, qui hæc ipsa ex illo Menandri expressa censebat.

Fortasse autem eò, quòd pro affectibus animus mutetur, Stoici illi spectabant, qui dixere, affectus esse iudicia atque opiniones: ut liquet ex Cic. IV. Tusc. Quæst. Nempe, ut verba eorum intelligamus, non propriè, sed per μετωνυμίαν, sive, ut vulgò dicimus, non formaliter, sed caussaliter: quomodo eclipsis dicitur esse interpositio terræ inter Solem & Lunam, quia interpositio hæc est deliquii illius

illius caussa. Galenus tamen, libro de placitis Platonis, & Hippocratis, ait, Chrysippum propriè illud intellexisse. Quod si est, immane quantum ratio eum fugit: quia opiniones & iudicia pertinent ad facultatem animæ cognoscentem: affectus autem resident in facultate appetente: quippe quorum objectum sunt bonum, & malum; non verum, falsúmve.

Jure autem, cùm in assignatâ paullo antè affectus definitione, tum etiam lib. II. Nicomach. dicitur, affectuum pedisequas esse molestiam & voluptatem. Neque enim semper ab affectu est, quòd à priori iudicio deflectamus; verùm interdum, quia magis pensiculando meliùs certiusque rem cognoscamus, iuxta illud Euripideum; *Δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι, Curæ secundæ sapientiores:* atque hoc P. Syri; *Discipulus est prioris posterior dies*. Quare optimè Aristoteles in definitione suâ asserit, affectum esse, non quandocunque de eâdem re non eodem judicamus modo; sed quando insuper animi commotionem sequitur voluptas, aut dolor.

Nec obstat, quòd voluptas etiam nascatur, si sententiam mutemus, ubi præclari aliquid edocti simus. Nam voluptas ea sequitur judicium rationis, non proximè, & per se; sed per accidens & remotè; nempe interveniente appetitu sensitivo, qui prout res bona fuerit, aut mala, ita cor hominis afficit; unde & *affectus* dicitur. Nam boni apprehensione cor hominis se dilatat: apprehensione mali idem se contrahit. Vnde est, quòd affectus à multis definitur, motus appetitus sensitivi ex apprehensione boni, vel mali, cum aliqua non naturali corporis mutatione. In quam sententiam legere potes, quæ disserunt Thomas uterque, Aquinas, & Cajetanus, in prima secundæ Summæ Theologiæ, quæst. XXII, capite, sive, ut loquuntur, articulo I. II. III.

Jure autem prudentissimus Deus animis nostris indidit affectus, ut sint quasi adminicula ad præclaras actiones. Quod enim ventus navigio, id nobis affectus: in quorum temperie animi nostri tranquillitas, imò vitæ huius felicitas consistit. Nimirum his ferimur ad ea, quæ recta ratio dictat. Sin ratio ipsa clavo excuti se patiatur; non jam illi ad virtutem ducunt, sed ad vitia; ut verè tum morbi sint animi. Quod minimè fit in homine prudenti, qui non affectu vacat, sed affectui imperat. Eoque Stoicorum finitioni, quâ *πάθος* esse dicitur *ὁρμὴ πλεονάζουσα*, jure nigrum Theta præfigimus: *a impetus immodicus, ac redundans.* cùm in affectibus modus servari possit, certè debeat. Vide Themistium in III. de Anima: item quæ partim de hac Stoicorum

 senten-

sententia, partim contra eam, differunt, Cicero pro Muræna, Seneca de Tranquillitate animi, Galenus lib. de curandis affect. atque ex Ecclesiæ doctoribus, Lactantius lib. VI. cap. XV, Ambrosius lib. de incarnat. Dom. cap. VII, item de obitu Gratiani, Augustinus lib. XIV. de Civ. Dei cap. VIII. & IX, atque alii magno numero. Quod si quis contentus sit juniorum rivis, instat multorum erit Piccolominæus Moral. Philos. gradu I. cap. XXIII. & XXIV.

Quàm verò hæc de affectibus doctrina Oratori necessaria sit, indicat hic Taciti locus, vel quisquis auctor est dialogi de Oratoribus: *Faciliùs iram judicis, vel instiget, vel leniat, qui scit, quid ira: promtiùs ad miserationem impellat, qui scit, quid sit misericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his versatus orator, sive apud infestos, sive apud cupidos, sive apud invidentes, sive apud tristes, sive apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum, & prout cujusque natura postulabit, adhibebit manum, & temperabit orationem, parato omni instrumento, & ad omnem usum reposito.*

III. DE NUMERO AFFECTUUM, ET QUOS EX IIS CONSIDERET ARISTOTELES IN RHETORICIS, ET QUÆ IN IIS SPECTET.

a I. 2. qu. 23. AFFECTUS, ut optimè Thomas Aquinas a differit, vel locum habent in facultate ἐπιθυμητικῇ, sive concupiscibili, vel θυμώδει, sive irascibili. In concupiscibili sedem obtinent sex affectus. Nam si offerat se res bona, oritur ejus amor: ac si absens sit, desiderium ejus existit: ubi verò illud consecuti sumus, gaudium exsurgit, seu delectatio. Itidem siquid se obtulerit sub specie mali, eius nascitur odium, quod amori opponitur: si malum absit, fuga sive aversatio ejus erit, quæ repugnat desiderio: sin malum præsens erit, exoritur dolor sive tristitia, quæ gaudio adversatur. At affectus, qui in irascibili sedem habeant, quinque numero sunt: duo ratione boni, tres ratione mali. Nam bonum arduum (quod irascibilis facultas respicit) vel ejusmodi est, ut aliquis se credat illud consequi posse; atque exoritur spes: vel tale est, ut credat aliquis, se id non valere adipisci; ac nascitur desperatio. Ratione verò boni ardui præsentis, nullus in irascibili est motus, quia, quod quis jam obtinet, ardui habere rationem desiit. Ratione autem mali ardui, tres exsurgunt affectus: quia aut malum arduum est absens, aut præsens. Si absens, vel

vel refugimus, & est metus sive formido: vel obviam ei imus, & est audacia. Sin præsens sit, fuerit ira, quâ exardescimus ad malum depellendum.

Atque hi sunt XI. affectus principes, ad quos cæteri referuntur. Quomodo ad dolorem pertinent pudor, misericordia, invidia, æmulatio: lenitas autem refertur ad iram, cujus privatio est: de gratia, verecundia, invercundia, inferiùs dicemus.

Ab Aristotele tredecim ex hisce affectibus exponuntur in Rhetoricis; idque hoc ordine: ira, lenitas, amor, odium, metus, confidentia, verecundia, invercundia, gratia, misericordia, indignatio, invidia, & æmulatio.

Considerandæ autem sunt in hisce affectibus personæ duæ; quæ afficitur, & ea erga quam afficitur; ac præterea affectionis caussa. e. g. quis irascatur, & cui, & quamobrem. Ac tria hæc in singulis penè affectionibus tractat Aristoteles. Insuper verò definitionem eorundem præmittit, ex quâ tria illa velut resultant & efflorescunt. Aristotelem hac in re fere omnes sequuntur: inter alios autem Antonius Minturnus, qui libro III. de poëta, ex fontibus Aristoteleis sua se deduxisse, ingenuè agnoscit. Nec sanè meliora Aristoteleis, vel ille, vel alius, afferre potuisset. Nonnunquam verò quatuor iis subjungit Aristoteles, quomodo Oratores hæc ad usum revocent. Nos etiam hæc quinque in affectibus omnibus deinceps considerabimus. Atque operam dabimus, ut nostra hæc sint libri commentarii loco in ea, quæ breviùs obscuriúsque dicuntur ab summo illo & rhetore & philosopho. Ac primò de ira videamus.

CAP. II.

DE IRA.

IRA *est quidam cum dolore appetitus vindictæ, quam videamur nobis posse exsequi ob non convenientem nostri nostrorúmve contemtum.*

Est verò is contemtus triplex, καταφρόνησις, ἐπηρεασμὸς, ϗ ὕβρις. *a.* — *a despectio, incommodatio, & contumelia.*

Καταφρόνησις *est merus despectus. Cætera insuper requirunt, ut quis adversetur alteri, non quò sibi prosit, sed ut alteri obsit. Atque* ἐπηρεασμὸς *quidem est in consilio vel emolumento impediendo:* ὕβρεως *autem finis est pudor atque ignominia.*

I. VARIÆ

I. VARIÆ APPELLATIONES IRÆ.

DIFFERUNT, juxta Eustathium *a*, θυμὸς sive ὀργὴ, καὶ μῆνις, quòd prioribus duobus significetur levis excandescentia, facileque residens: μῆνις verò diutissimè insit. Ac θυμὸς quidem dici putat ἀπὸ τοῦ θύειν, quod est ὁρμᾷν, hoc est, *subitò commoveri*: ὀργὴ autem ἀπὸ τοῦ ὀρέγεσθαι, hoc est, *concupiscere*, quia est appetitus vindictæ: μῆνις verò ἀπὸ τοῦ μένειν, quia est χόλος ἐπίμονος *b*, ut Didymus interpretatur. Fortasse tamen verius sit, ὀργὴ κατὰ μετάθεσιν *c* fieri à Chaldaico & Syriaco *rogez*, hoc est, ira. Nonnulli verò eo θυμὸν, & ὀργὴν, distinguunt, quia, ut ibidem Eustathius monet, ὀργὴ habeat μονιμώτερόν τι *d*. Cui sententiæ etiam favet Gregorius Nazianzenus libello, qui inscribitur Ὅροι παχυμερεῖς *e*. Unde hos senarios exscripsimus:

Θυμὸς μέν ἐστιν ἀθρόος ζέσις φρενός.
Ὀργὴ δὲ θυμὸς ἐμμένων. ὁ δ' εἰς κακὸν
Μνήμων, λοχῶν τε, μνησικακία τυγχάνει.

Quæ sic reddebat Io. Leunclavius *f*:

Est fervor animi subitus iracundia.
Sed ira durabilior hac. addas cui
Si damna, & insidias, erit g μνησικακία.

Adde sis,

Injuriarum memoriam quam dixeris.

Sed θυμὸν, ut puto, haut satis commodè *iracundiam* vertit: cùm *ira*, & *iracundia*, differant, ut *iratus*, & *iracundus*: unde Donatus Adel. Act. IV. Sc. VII: *Ira de caussa est, iracundia de vitio multùm irascentis.* Nec videntur Romani habere vocabula, quibus iræ gradus distinguant. Nisi quòd gravior ira, κατὰ μεταφορὰν vocatur *furor.* Unde Venus apud Maronem *h*, cùm dixisset, *Iunonis gravis ira*: pòst subjicit, --- *Caussas tanti sciat illa furoris.* Imò Horatio ira ἁπλῶς *brevis* esse *furor* dicitur. Et Geta apud Comicum ait *i*: *Me miserum! vix sum compos animi. ita ardeo iracundiâ.* Sanè quia irati non sunt animi satis compotes, eò nec satis, quid dicant, sciunt: ut de voluntate eorum nihil statui possit, priusquam ira resederit. Unde Paullus lib. XXXV. ad Edictum *k*: *Quicquid in calore iracundiæ vel fit, vel dicitur, non prius ratum est, quàm si perseverantiâ apparuit, judicium animi fuisse.* Quæ verba perperam Paullo abjudicat Barthius Adversar. lib. LX *l*.

a *in Il. α. pag. 8. Rom edit.*
b *ira permanens.*
c *traiectis literis.*
d *quiddam diutius permanens.*
e *Definitiones rerum simplices.*
f *notis in Gregorium Nyssenum de hominis opificio.*
g *Fiet est apud Leunclavium, metro nonnihil adversante.*
h 5. *Æn.*
i *Adel. act. 3. sc. 2.*
k *l. divortium 3. ff. de divort. & l. 48. quicquid. ff. de Reg. Iuris.*
l *col.* 2857.

II. Quo-

II. QUOMODO DEFINIATUR IRA AB ANTIQUIS.

VARIÆ ſunt iræ definitiones apud veteres. Diogenis definitio à Laërtio affertur in Zenone. Tres etiam finitiones iræ ex Senecæ de irâ libris (in quibus tamen eas fruſtra hodie quæras) Lactantius affert lib. de irâ Dei. Ciceroni quartâ Tuſculana ira definitur, *libido puniendi ejus, qui læſiſſe videatur injuriâ.* Tranſtulit autem illam Stoicorum: Ὀργή ἐστι τιμωρίας ἐπιθυμία τοῦ δοκοῦντος ἠδικηκέναι οὐ προσηκόντως. Alii item aliter deſcripſere. Ariſtoteles, qui rectam definiendi rationem pro ſingularum diſciplinarum naturâ primus perſpexit, lib. I. de animâ duo facit definitionum genera, unum Phyſicum, alterum Dialecticum. Phyſica definitio vel perfecta eſt, vel imperfecta. Imperfecta ſolam exponit materiam. Ejus exemplum apud Ariſtotelem eſt, cùm ira definitur; ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος *a*: cui ſimilem adfert Damaſcenus lib. II. Orthodoxæ Fidei cap. XVI. Perfecta non materiam ſolam affert, ſed ſimul formam complectitur; ut ſi imperfectam phyſicam cum dialecticâ conjungas. Nam dialectica definitio ſolam formam explicat, quia cùm Dialecticus circa quidlibet verſetur, nec certo ſit generi adſtrictus, minùs materiam moratur. Porrò dialectica finitio apud Ariſtotelem eſt iſtiuſmodi: ὀργὴ ἐστὶν ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν τῶν εἰς αὐτὸν, ἢ εἰς αὐτοῦ τινα μὴ προσηκόντως. *Ira eſt conjuncta cum dolore cupiditas ſperatæ ultionis, propter apparentem contemtum, quo quis vel ſe, vel ſuorum quempiam, contrà quàm oportuit, affectum eſſe putat.*

a fervor ſanguinis circa cor.

III. PARTICULATIM EXPENDUNTUR, QUÆ ARISTOTELES DEFINITIONE IRÆ COMPREHENDIT.

IN Ariſtoteleâ hac definitione conſideranda ſunt ſex. Primum eſt genus ipſum: quod eſt ὄρεξις, ſive appetitio, pro quo *libido* eſt apud Tullium, ut paullo antè vidimus.

Deinde dicitur ea fieri μετὰ λύπης, *cum dolore*. Hinc divinus Poëta I. Æn.

--- Cauſſæ irarum, ſævique dolores.

Et lib. IX:

Igneſcunt iræ, & duris dolor oſſibus ardet.

Itemque Horatius lib. I. epiſt.

 --- *Qui*

--- *Qui non moderabitur iræ,*

Infectum volet esse, dolor quod suaserit, & mens.

Tertium est, τιμωρίας φαινομένης, *ultionis speratæ*, sive, cum puniendi, de quo pœna posse sumi videtur. Hinc x. Æn.

--- *Spes addita suscitat iras.*

Cæsari certè, vel Regi, non irascimur, quia ulcisci non possumus; nisi fortasse linguâ; in quâ imbellium arma sunt. Differunt autem propriè κόλασις, sive *castigatio*, & τιμωρία, sive *vindicta*: illam quis expetit, quò emendetur is, qui pœnas luit: hanc verò non propter alium, sed propter se, sumit; puta, ut animum suum expleat ulciscendo eum, qui antea læserat. Id voluit Aristoteles, cùm scribit 1. Rhet. cap. XXXIX: ἡ μὲν κόλασις τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν, ἡ δὲ τιμωρία τοῦ ποιοῦντος· h. e. *pœna, sive castigatio, sive animadversio, fit eius caussâ, qui patitur; vindicta verò ejus caussâ, qui agit, ut expleatur.* Utrumque conjunxit Maro lib. 11. Æn.

--- *Subit ira cadentem*

Vlcisci patriam, & sceleratas sumere pœnas.

Quamquam & dici queat, vindictam, ac pœnam, hîc pro eodem sumi; quomodo & Aristoteles tertio Eth. Nicom. cap. V a. de legislatoribus scribit: κολάζουσι γὰρ, καὶ τιμωροῦνται τοὺς δρῶντας μοχθηρά b. At parum rectè vindictam ac pœnam confundit Tullius, cùm 1. de Invent. vindicationem esse ait, *per quam vim & contumeliam defendendo, aut ulciscendo, propulsamus à nobis, & à nostris, qui nobis esse cari debent, & per quam peccata punimus.* Nam postremum isthoc non vindictæ est, sed pœnæ. In definitione autem voces propriè ac presse sumi debent. Ex his liquere arbitror, cur Aristoteles iram definiat cupiditatem vindictæ. Atque inde etiam est, quòd Tertullianus sic adversus Marcionem disputet lib. 1. cap. XXVI: *Si offenditur, debet irasci: si irascitur, debet ulcisci. Nam & ultio fructus est iræ, & ira debitum offensæ, & offensa, ut dixi, comes frustratæ voluntatis.* Julius tamen Scaliger mavult iram definire appetitum depulsionis, quàm ultionis. Ratio ejus est, quòd in periculis quoque irascamur, nullo dum perpetrato maleficio. Vide Exercit. CCCXIX. ubi & refutat definitionem iræ à Ludovico Vive assignatam; quemadmodum & eam, quam Melanchthon attulerat. Sed Scaligeri argumento non incommodè occurri videtur, si dicamus, cùm solùm depulsionis est appetitus, nonnisi laxè atque impropriè iram vocitari.

a *at cap. 7. iuxta aliorum dist.*

b *Eos enim qui flagitiosè & improbè agunt, castigant, ac supplicio afficiunt.*

Quartum est, διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν, *propter eum, qui apparet, contem-*

contemtum. Hinc 1. Æn. afferuntur caussæ irarum Iunonis, spreta forma à Paride; & quòd Hebe filia Ganymedi esset posthabita. Sic enim ait;

--- Manet altâ mente repôstum
Iudicium Paridis, spretæque injuria formæ,
Et genus invisum, & rapti Ganymedis honores.

Quinctò loco in definitione ponitur, *τ' εἰς αὐτὸν, ἢ εἰς αὐτοῦ τινα, vel in se, vel in suorum quempiam.* Neque enim quælibet læsio iram efficit; sed quæ commissa, aut committenda, in nos, vel nostrum quemquam. Nam istiusmodi perpeti contemtum, non liberi est hominis, sed mancipii; ut vult Philosophus in IV. Nicomach. Certè, ut ait ille, *Contumeliam nec ingenuus fert, nec fortis facit.*

Denique in eâdem est *μὴ προσηκόντως, inconvenienter, injuriâ, immeritò.* Ita Juno irata fuit, quòd injurium esset, Heben, reginæ Deûm filiam, Ganymedi, hominis filio, postponi.

Et hæc de definitione; ex quâ cognoscere est, in irâ tum præsentis, tum præteriti, tum futuri temporis, considerationem concurrere. Præsentis quidem, cùm eam dicitur esse ὄρεξιν: præteriti, quia est διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν: futuri, quia est τιμωρίας φαινομένης. Porrò etsi hanc definitionem lib. I. de animâ reprehendat Aristoteles, tanquam dialecticam & inanem, quòd formam quidem iræ declaret, at materiam negligat: tamen in Rhetoricis jure optimo fertur, in quibus minimè requiritur accurata illa definiendi diligentia.

IV. DE IIS, QUI IRASCI SOLENT.

IRASCUNTUR varia hominum genera.

I. Primò illi, qui dolent, se, aut suos, non eo reputari loco, quo oportebat. Ita post excessum Alexandri M. cùm duces decrevissent, ut Roxanes partus exspectaretur, atque equites in tutorum obsequia jurassent; *pedites* (verba sunt Iustini a) *indignati, nullas sibi consiliorum partes relictas, Aridæum, Alexandri fratrem, regem appellant.* a lib. 13.

II. Quibus directò quis, atque apertè, aut non directè, sed clàm & obliquè, resistit; veluti cui quis adversatur in bibendo, sive id prohibeat, sive impediat, sive etiam non adjuvet, cùm possit. Notum illud Theocriti Idyll. XV: --- *πεινῶντι γε μηδέποτ' ἀντῇς, esurienti haut obvius esto.*

III. Qui morbo affliguntur, aut premuntur paupertate, aut

amant, aut sitiunt, & quotquot vehementer aliquid cupiunt, neque id consequuntur. Seneca lib. II. de irâ: *Senes, inquit, difficiles, & queruli sunt, ut ægri, & convalescentes, & quorum aut lassitudine, aut detractione sanguinis, exhaustus est calor. In eâdem caussâ sunt siti fameque rabidi, & quibus exsangue corpus est, maligneque alitur, & deficit.* Et lib. III. cap. X: *Vetus dictum est, A lasso rixam quæri. Æquè autem & ab esuriente, & à sitiente, & ab omni homine, quem aliqua res urit. Nam ut ulcera ad levem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus, condolescunt, ita animus affectus minimis offenditur.* Cui geminum illud Ammiani Marcellini lib. XXVII: *Iram esse ulcus animi, prudentes definiunt, nasci ex mentis mollicie consuetum; id asserentes argumento probabili, quòd iracundiores sunt incolumibus languidi, & fœminæ maribus, & juvenibus senes, & felicibus ærumnosi.* Planiora hæc fient, si particulatim quoque de plerisque eorum loquamur.

De morbo est hoc Isocratis in Aeginetico: Καὶ γὰρ φύσει χαλεπὸς ὤν, ἔτι δυσκολώτερον διὰ τὴν νόσον διέκειτο. *Nam cùm naturâ satis asper erat, tum morbo longè erat morosior factus.* Itaque Horatius epist. XIII. lib. I. inter alia, quæ Vinnium Asellam observare jubet in carminibus suis Augusto offerendis, illud quoque ponit, *Si validus.* Sequitur autem,

Ne studio nostri pecces, odiumque libellis
Sedulus importes, operâ vehementer minister.

a *Amphitr. act. 1. sc. 3.* De amore est apud Plaut. *a* Mercurii istud de Jove Alcmenam depereunte, eoque ὀξυχόλῳ: *Ex amore hic admodum quàm sævus est!* Apud eundem ait Milphio *b*: *Servire amanti miseria est, præsertim qui, quod amat, caret.* Et eâdem comœdiâ *c* Agorastocles, amori suo metuens moram, omnis est in accusando testudineam advocatorum tarditatem. Est & Terentii Heaut. *d Novi ego amantium animum: advertunt graviter, quæ non censeas.* Sive, ut Palmerius *e* legit, *Novi ego amantis. f animum advertunt graviter, quæ non censeas.* Itidem Cicero ad Trebatium *g*: *Quàm sint morosi, qui amant, vel ex hoc intelligi potest.* Et apud Lucianum, conquerente Mercurio de immensis laboribus, jubet eum Maja properè exsequi mandata Jovis, ne plagas auferat: ac rationem hanc subjicit; Ὀξύχολοι γὰρ οἱ ἐρῶντες *h*.

b *Pœnulo act. 4. sc. 1.*
c *Pœ act. 3. sc. 3.*
d *Act. 3. sc. 3.*
e *Spicilegio ad Fichardum.*
f *ut amãtis sit pro amanteis.*
g *lib. 7. epist. 15.*
h *nam iracundi sunt, qui amant.*

De paupertate est istud Maronis Georg. II:

Aut unde iratus sylvam devexit arator;
Et nemora evertit multos ignava per annos.

De fame laborantibus, argumento est, quòd, qui semel de die sumunt cibum, morosiores illis sunt, qui eum bis capiunt: quod & expe-

experientia testatur, & ex deperditis Aristotelis Problematis ab Apollonio refertur in Historiis mirabilibus cap. IX. Idem firmat incertus auctor versuum, qui Plautinæ Amphitryoni inseruntur: *Vetus'st adagium, Fames & mora bilem in nasum conciunt.* Ubi eò narium meminit, quia iis spiritus æstuosiùs ebullit in iratis. Quò & respicit Persius sat. V: *Disce: sed ira cadat naso, rugosaq́ sanna.* Imò Hebræis quoque eadem vox *aph*, & nasum, & iram, notat.

Denique sitientes, jure, cùm ab Aristotele, tum à Seneca, reponi inter eos, qui aliquid vehementer cupiunt, ac proinde facile irascantur, vel indicio fuerit, quòd scribit Athenæus lib. X: Τῆς ᾗ δίψης ἐδέν ἐςι πολυποθητότερον. *Siti verò nihil magis concupiscit.* Atque, ut ibidem est, Διόπερ ᾗ τὸ Ἄργος πολυδίψιον ὁ ποιητὴς a ἔφη πολυπόθητον διὰ τ χρόνον. a *Iliad. δ.* *Iccirco & poëta Argos vocat diu multumque sititum, cùm dicere vellet, diu multumque desideratum, ob longi temporis absentiam.* Hæc enim mens est Athenæi, quam non cepit Dalecampius: ut qui πολυδίψιον *siticulosum* vertat: ac πολυπόθητον διὰ τ χρόνον, *omni tempore avidum.* Etiam Artemidorus lib. I. cap. LXVIII, cùm dixisset, bonum esse siquis somniet, se sitire, & fontem reperire, caussam addit, τὸ γὸ διψᾶν ἐδὲν ἄλλό ἐςιν, ἢ ἐπιθυμεῖν. *Sitire enim nihil aliud est, quàm concupiscere.* Sanè & Latinis *sitire* sic accipitur sæpe, & Hebræis *tsama*, ut Psal. XLII. 3. & LXII. 2.

IV. Irascuntur itidem, quorum quis præsentem contemnit statum: ut, quòd quis ægrotus, aut miles, aut pauper.

V. Adhæc, quibus mali aliquid evenit præter opinionem. Quemadmodum enim magnopere delectant bona, quæ præter exspectationem contigerunt; ita maximum afferunt dolorem mala repentinâ, & improvisa.

VI. Denique in iis, qui facilè irascuntur, spectatur circumstantia; velut anni aut diei tempus. quomodo caprarius apud Theocritum facilè ait Pana irasci meridie, cùm à venatione defatigatus quiescit. Itidem tempora tristiora, sive publicæ, sive privatæ rei calamitas evenerit: adhæc διαθέσεις sive affectiones, cujusmodi est mœror: aut ætas, uti senectus, quæ naturá est morosior.

Porrò, qui irascuntur, tum dolent, tum gaudent; quemadmodum & amantes. Nam ut hi dolent ob absentiam amatæ; at gaudent, quia in spe habent, se eam adepturos, atque adeò, sibimet abblandientes, spe eam præcipiunt: ita & dolent irati ob illatam ignominiam; gaudent autem ob spem vindictæ, in quâ immoratur

cogitatio. Cujus rei luculentum præbet exemplum Geta Terentianus *a*, quando imaginatur sibi quasi præsentem vindictam, atque eâ cogitatione suaviter se oblectat. Sic enim, totus in fermento cùm esset, sermocinatur secum:

a Adel. act. 3. sc. 2.

Nihil est, quod malim, quàm illam totam familiam dari mihi obviàm,
Vt ego iram hanc in eos evomam omnem, dum ægritudo hæc est recens:
Satis mihi id habeam supplicii, dum illos ulciscar modò.
Seni animam primùm exstinguerem ipsi, qui illud produxit scelus.
Tum autem Syrum impulsorem, vah, quibus illum lacerarem modis!
Sublimem medium primùm arriperem, & capite in terram statuerem,
Vt cerebro dispergat viam.
Adolescenti ipsi eriperem oculos: post hæc præcipitem darem.
Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem.

Quid hæc aliud dicas, quàm somnium esse vigilantis? Et tamen seriò his capitur, & imaginando ista tantùm non triumphat. Nimirum verissimè Juvenalis sat. XIII:

At vindicta bonum vitâ jucundius ipsâ.

Et Achilles quoque, apud Homerum; iram ait liquenti melle dulciorem in hominum pectoribus gliscere. Locus est Iliad. Σ:

Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσσιν ἀέξεται *b*.

b Dulcius hæc multo manat, quā mella liquata, Mortale in pectus.

Certè non Aristoteles modò in Rhetoricis hoc Homeri testimonio utitur: sed ante illum Plato quoque in Philebo ostendit eo, in irâ esse mixtionem voluptatis, ac doloris; unde iratos idem venustè inibi confert cum illis, qui, dum tragœdias spectant, simul & gaudent, & dolent. Iccirco memorem iram dixit Virgil. initio primi Æn. quomodo & Æschylus in Agamemnone dixit μνήμονα μῆνιν. Nam quæ jucunda sunt, ea & εὐμνημόνευτα *c*. Nisi malis odium significari, quod est ira inveterata, ut suo loco dicemus.

c facile memoria tenentur.

Quia autem, qui irascuntur, sperant, non obscurum est, cur iidem non metuant, cùm spes tantùm sit boni futuri. Certè Peripatetici *iram cotem fortitudinis esse* dicunt: ut auctor est Tullius in IV, & VI. Tuscul. itemque IV. Academ. Quæst. & Lactant. lib. XIX. Quin etiam *virum negant* (inquit idem Tullius) *qui irasci nesciat.* Et rectè sanè, quicquid contrà disputet Tullius. Nam fortitudini adversatur metus, cùm is futuro ex malo sit: irati autem non habeant rationem mali futuri; quia, quem timemus, eum non speramus à nobis posse puniri. Hæc enim ratio est, cur pacati in eos simus, quos

quos metuimus, timore iracundiam restinguente; ut scribit Plutarchus περὶ ἀοργησίας.

Quemadmodum autem metus, si ingens sit, sedatur irâ: ita, si iracundia excedat, tollitur metus. Illustre hujusce rei exemplum habemus in Priamo, cùm Politen, filium suum, à Pyrrho, Achillis filio, interfici videret. Ita enim de eo Poëta a:

Hic Priamus, quamquam in mediâ jam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci iræque pepercit:
At tibi pro scelere exclamat, pro talibus ausis,
Di, siqua est cœlo pietas, quæ talia curet,
Persolvant grates dignas, & præmia reddant
Debita, qui nati coram me cernere letum
Fecisti, & patrios fœdasti funere vultus.

a 2. Æn.

Adi Aristotelem lib. III. Eth. Nic. cap. VIII. ubi sententiam suàm isthoc Homerico confirmat: σθένος ἔμβαλε θυμῷ b. Eâdem in sententiâ est Plato, quem vide lib. II. de legg. Dissentiunt Stoici. Caussas pete è Senecæ libris de irâ, ubi hanc Peripateticorum & Academicorum opinionem impugnat. Plutarchus quoque vult, ut calor est in febri, sed intemperatus, ac noxius; ita robur esse in irâ, sed improbum. Imò Arnobius non alienus ab hâc sententiâ videtur. Nam lib. I. ostendere conatur, iram non esse absque ægritudine; eoque non cadere in Deos. Vicissim Stoicorum dogma diluit Lactantius lib. de irâ Dei cap. XVIII, ubi docet, sine irâ peccatum non corrigi; eâdemque in sententiâ sunt cæteri doctores Ecclesiastici. Quin in puero plurimi damnant ἀοργησίαν c, tanquam animi hebetis indicem: quâ de erudita exstat epistola Angeli Politiani ad Laurentium Medicem. Illud quoque non abs re sit adscribere, vehementiùs irasci viros bonos, hoc est, simplices. Cic. de Epicureis loquens d: *Solent enim, id quod virorum bonorum est, admodum irasci.* Hinc Horat. e

b *robur animo injecit.*

c *lenitudinem, sive ira vacuitatem.*

d *lib. I. de Legg.*

e *lib. I. sat. 3.*

--- At est truculentior, atque
Plus æquo liber: simplex fortisq; habeatur.

Nam pro simplici haberi vult iracundum, quia tales esse solent, qui simplicioris sunt ingenii. Aristoteles quoque lib. I. Rhet. rationem purgandi monstrans, quâ sumimus τὰ παρακολουθοῦντα f, exempli loco adfert, si vocemus τὸν ὀργίλον καὶ τὸν μανικὸν, ἁπλοῦν g.

f *quæ consequuntur rem.*

g *iracundum ac insanum, simplicē.*

V. QUI-

V. QUIBUS SOLEANT HOMINES IRASCI.

VIDIMUS, qui irascantur: nunc consideremus, quibus irasci & succensere homines consuerint. Irascuntur autem,

I. Alicui singularium. Nam, ut inquit Aristoteles, Cleoni quis irascitur, non homini. Ubi Cleonis potissimùm meminit, qui homo erat garrulus, inquietus, & audax: inque seditione ex coriario factus fuerat imperator: ut cognoscimus ex Aristophane ἐν Νεφέλαις, ac Plutarcho in comparatione Niciæ, & Crassi.

II. Irascuntur præterea iis, qui parvi faciunt, cùm magni facere debeant. Istiusmodi sunt duo hominum genera. Prius est eorum, qui sunt inferiores genere, potentiâ, aut virtute. Nam opulentus ob divitias, eloquens ob facundiam, & quivis ob id, quo excellit, dignum se honore putat.

Ac quò quis magis excellit, hoc major est injuria, & contemtus. Salvianus lib. VI: *Semper enim per dignitatem injuriam perferentis, crescit culpa facientis: quia necesse est, quanto major est persona, quæ contumeliam patitur, tanto major fit noxia ejus, qui facit.*

Alterum genus eorum est, à quibus non afficimur beneficiis, contrà quàm debebamus, quandoquidem vel nos de iis bene meriti sumus, vel aliquis è nostris, sive hic cognatus fuerit, sive affinis, sive amicus. Ita irascitur Dido Aeneæ, quòd non respondeat beneficentiæ:

Nusquam tuta fides: ejectum litore egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi;
Amissam classem &c.

Verùm latiùs hæc deducit Aristoteles, cùm quindecim facit hominum genera, quibus irascimur. Ea sunt,

I. Qui derident, aut subsannant, aut cavillis lacessunt. C. Cassius epistolâ ad Ciceronem *a* de Cn. Pompeio Cn. Magni F. loquens; *Scis*, inquit, *quàm se semper à nobis derisum putet: vereor, ne nos rusticè gladio velit ἀντιμυκτηρίσαι b.* Sanè quia maledicta ac contumeliosa oratio iram concitant, inde est, quòd veteres dicere solent, *iram in auribus hominum habitare:* ut est apud Herodotum in Polyhymniâ.

a *lib. 15. epist.*
b *vicissim irridere.*

II. Qui damna dant non aliâ de caussâ, quàm ut alius gaudeant dedecore.

III. Qui vituperant ea, quibus maximè incumbimus: ut, si quis invehatur in Philosophiam apud eum, qui ejus studio sibi mirificè placeat.

placeat. Istiusmodi autem vituperationem maximè iniquo ferunt animo, qui sibi probè sunt conscii, se non excellere in eo studio. Nam qui excellunt, cavillos ac ludibria minimi putant.

IV. Qui amicitiâ sunt conjuncti, nec ullo eam obsignant benevolentiæ signo. Putamus enim, hos benefacere nobis perpetuò debere. Itaque Servius Sulpicius malè ferebat, L. Murænam contra se à Tullio defendi, quòd sibi summa cum eo intercederet necessitudo. Certè, ut hâc ipsâ in orat. Cicero ait: *Cùm grave est verè, accusari in amicitiâ; tum etiam, si falsò accuseris, non est negligendum.* Pertinet huc quoque illud Petronii: *At enim amici fuerunt mei. Eò majora meruerunt supplicia. Nam qui ignotos lædit, latro appellatur: qui amicos, paullo minùs, quàm parricida.* Sanè oportet & dictis, & factis, quantum jus fasque concedit, amicis obsecundare. Atque hinc quoque est, quòd fratres, propinqui, atque omnes qui valde amant, valde etiam oderint; ut postea a dicemus.

a *cap. 5.*

V. Qui honorare desinunt. Nam contemnere videntur, qui non exhibent honorem, quem solebant.

VI. Qui, cùm beneficio sint affecti, non student parem facere rationem; & ἁπλῶς, quicunque acceptorum beneficiorum sunt immemores.

VII. Qui adversantur aliorum conatibus, licet sint inferiores. Nam & hi superiores despiciunt.

VIII. Qui, cùm amici sint, aut certè haberi velint; non tamen laudant, aut bene de nobis merentur. Et multo magis iis irascimur, si vel vituperent, vel damnum dent, vel non sentiant, nos egenos esse. Neque enim hoc eos lateret, si de nobis solliciti essent. Prudenter itaque Cicero ad Btutum: *De sororis tuæ filiis non exspectavi, Brute, dum scriberes.* Quasi dicat, se, nec monente Bruto, sensisse, quid expeteret. Contrà Horatius lib. I. sat. IX. irascitur Fusco Aristio, quòd studio hoc ageret, ut nesciret, quorum indigeret Horatius. Parque ratio, si in re necessaria multis apud amicum precibus sit opus. Unde Bruto stomachus epistolâ ad Ciceronem: *Nam si in tanta re, tamque necessaria, verbis mihi opus est ad te excitandum; nulla spes est, facturum quod volo. Quare noli exspectare longas preces.*

IX. Qui calamitatibus nostris gaudent, aut in nostris infortuniis securo sunt animo. Illud inimici, hoc contemtoris est indiciū. Hinc Demosthenes, orat. in Zenothemin, exprobrat ei, quòd se vino tantopere ingurgitässet. Verba eius sunt: Εἰ b γὰρ ἐν κακοῖς καὶ χειμῶνι τοσοῦτον οἶνον ἔπινεν, ὥστε ὅμοιον εἶναι μανίᾳ· τί οὐκ ἄξιος εἴη παθεῖν; Cui, ut optimè obser-

b *Nam si rebus in adversis, & istâ procellâ, tantum vini bibit, ut similis fieret ipsi insaniæ: quid non ille dignus perpeti?*

a lib. 8. Var. Lect. cap. 4. b Adelph. act. 5. sc. 1. c Nã nemo amã rit nuncium rei mala. d Andr. act. 2. sc. 5. e arcem urbis. f cap 12. ex Amelesagora Athen. g Benè quidē, ut spero, erit: verumtamen, si quid secus cōtigerit, ista statuit Aristoteles. h in Theophrasto. i Benè quidē, ut spero, erit: caeterum & si quid secus acciderit, ita statuimus.

observat Victorius *a*, planè geminum est illud Demeæ ad Syrum *b*:

In ipsa turba, atque in peccato maximo,
Quod vix sedatum satis est, potasti, scelus.

X. Qui non curant, num molestiam nobis facessant, aut dolorem afferant. Iccirco etiam irascimur mala nunciantibus.

Στέργει γὰρ οὐδεὶς ἄγγελον κακῶν ἐπῶν *c*.

Unde Byrria Terentianus, rei ingratæ hero suo indicium facturus, ait *d*:

Renunciabo, ut pro hoc malo mihi det malum.

Exemplum etiam hujusce rei habemus in Minerva, quę, cornice, ut ajunt, nunciante, Erichthonium esse detectum, irata hanc pœnam toti irrogavit cornicum generi, ne qua earū deinceps ἀκρόπολιν *e* ingrederetur. Auctor Antigonus in congerie narrationum mirabilium *f*. Etiam in Euripidis Phœnissis Jocasta vix adduci potest, ut post narrationem rei bene gestæ, addat aliqua ingrata, de fratrum singulari certamine. Eandem ob caussam irascimur iis, quibus pensi nihil est, uti oratione scævâ ac mali ominis; cujusmodi erant funesta omnia, quorum mentionem veteres abominabantur. Unde Suetonius in D. Claudio; *Et in ultimâ cognitione pro tribunali, accessisse se ad finem mortalitatis, quamquam abominantibus qui audiebant, semel atque iterum pronunciavit.* Iccirco κατ' εὐφημισμὸν hujuscemodi exprimebant. Tertullianus lib. de testimonio animæ cap. IV: *Si de aliquo jampridem defuncto tanquam vivo quis requirat, præ manu occurrit dicere:* ABIIT JAM, &, REVERTI DEBET. Quin &, cùm conscriberent testamentum, priùs bene ominabantur sibi, quàm eo quippiam caverent. Aristoteles initio testamenti sui apud Diogenem Laërtiensem: Ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβαίνῃ, τάδε διέθετο Ἀριστοτέλης *g*. Theophrastus similiter apud eundem *h*: ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβῇ, τάδε διατίθεμαι *i*. Itidem irascimur illis, qui sinistros rumores de nobis sparsos audiunt, aut sine dolore spectant calamitates, quibus affligimur.

XI. Qui nos despiciunt apud quinque hominum genera: nempe apud eos, quibuscum de honore contendimus; aut quos admiramur; aut à quibus suspici volumus; aut quos veremur; ac denique qui nos verentur.

XII. Qui contemnunt illos, quos turpe sit nobis non defendere; ut sunt parentes, liberi, uxor, subditi.

XIII. Qui εἰρωνείᾳ ac dissimulatione utuntur apud illos, qui seriò agunt.

XIV. Qui

XIV. Qui, cùm benefici ſint erga alios, de nobis tamen bene mereri nolunt.

XV. Qui citò obliviſcuntur penè nominis noſtri. Nam oblivio iſtiuſmodi eſt incuria; incuria verò eſt ex contemtu. At contrà Andromache apud Virgilium oſtendit, ſe nullis calamitatibus ita fractam, ut oblita ſit vel nominis Aſcanii, quod Aeneæ ſciebat gratiſſimum. Ait nempe a, *Quid puer Aſcanius? ſuperátne, & veſcitur aurâ?* Sed & Cyrus, Perſarum rex, omnium ſuorum militum nomina edidicit, quò eos nominatim compellando ſibi conciliaret; Cyrumque eâ in re Scipio Africanus, atque alii, imitati fuere. a Æn. 3.

Expoſuimus quindecim hominum genera, quibus ſuccenſemus, atque iraſcimur. Quod ſi laxiùs iræ voce utamur, quomodo ea appetitus depulſionis ab Julio Scaligero definitur, fatendum, non hominibus modò iraſci nos, ſed etiam rebus inanimis. Qua de re ſic B. Auguſtinus epiſt. cxv: *Ira eſt turbulentus appetitus auferendi ea, quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque plerumque non hominibus tantùm, ſed calamo iraſcimur in ſcribendo, eumq́ collidimus atque frangimus: & aleatores teſſeris, & pictores penicillo, & cuique inſtrumento quilibet, ex quo difficultatem ſe pati arbitrantur.* Et hæc de iis, quibus iraſcimur.

VI. QUA DE CAUSSA IRASCAMUR.

CAUSSA verò, ob quam alii iraſcimur, eſt ὀλιγωρία, h. e. *contemtus*, ſive, ut vertit Majoragius, *negligentia*. Certè Terentio quoque ὀλιγωρεῖσθαι eſt *negligi*, ut liquet ex illo Adelphorum b loco: b act. 4. ſc. 3.

> *Omnes, quibus res ſunt minùs ſecundæ, magis ſunt neſcio quomodo*
> *Suſpicioſi: ad contumeliam omnia accipiunt magis:*
> *Propter ſuam impotentiam ſe ſemper credunt negligi.*

Sunt autem ὀλιγωρίας ſpecies tres. Una dicitur καταφρόνησις, quam *deſpectionem* transferre liceat, cùm vocabulo magis accommodato careat ſermo Latinus. Altera eſt ἐπηρεασμὸς, ſive ἐπήρεια, quomodo ſæpius Demoſthenes vocat: Majoragius transfert *violentiam*, minùs commodè, ut mihi videtur: meliùs alii *incommodationem*: quâ voce quoque utitur Terentius Andr. c quo loco Davum ἐπηρεάζοντα deſcribit: c act. 1. ſc. 1.

> *Quem ego credo manibus pedibuſque obnixè omnia*
> *Facturum, magis id adeò, mihi ut incommodet,*
> *Quàm ut obſequatur gnato.*

Tertia eſt ὕβρις, ſive *contumelia*. Καταφρόνησις eſt merus deſpectus; puta

puta cùm quid parvi pendimus ac flocci facimus, licet nôn incommodemus. Sic Corydon apud Virgilium:

Despectus tibi sum, nec quis sim quæris, Alexi.

a Marr. Ἐπηρεασμὸς, cui ab Ἄρης a nomen est, propriè est insultatio bellica. Significat autem hoc loco ὀλιγωρίαν, quâ aliqui aliorum operas ac studia conantur impedire, non ut ex eo sibi commodi aliquid contingat, sed ne alii, quod cupiunt, perficiant. Itaque οἱ ἐπηρεάζοντες, eos, quibus insultant, neque admodum obesse posse existimant (alioqui enim iis nôn incommodarent) neque multùm prodesse posse judicant; quia si utilitatem insignem ex iis sperarent, id agerent, ut hos sibi amicos haberent. Ὕβρις est, cùm quis damno ac dolore cum dedecore conjuncto afficit alium, non ut emolumenti quicquam percipiat, verùm ut voluptatem capiat ex alienâ ignominiâ. Lætantur autem, qui alios ignominiâ afficiunt, quia hâc ratione iis præcellere videntur; unde fit, ut juvenes, & divites, præ cæteris sint contumeliosi. Seneca Commentario, quo ostendit, in sapientem non cadere injuriam, cap. XI: *Præterea cùm magnam partem contumeliarum superbi insolentesq́; faciant, & malè felicitatem ferentes* &c. Porrò sub *contumeliæ* nomine etiam comprehendimus injuriam, à quâ Seneca eam distinguit cap. IV. ejusdem lib. *Dividamus*, inquit, *si tibi videtur, Serene, injuriam à contumelia. Prior illa naturâ gravior est; hæc levior; tamen delicatis gravis, qui non læduntur, sed offenduntur. Tanta est tamen animorum dissolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenies servum, qui flagellis, quàm colaphis, cædi malit; & qui mortem ac verbera tolerabiliora credat, quàm contumeliosa verba.* Hinc idem epist. LXXII: *Quisquis volet tibi contumeliam facere, faciat & injuriam.*

VII. REFELLITUR OPINIO FELICIS ACCOROMBONII, EX SUPERIORI ARISTOTELIS DOCRINA COLLIGENTIS, NON ESSE MAGNAM CONTUMELIAM, AUT GRAVI *dignam supplicio, siquis uxorem tangat alienam, aut stuprum inferat virgini. Adhæc quomodo iram concitet orator.*

EX eo autem, quod de juvenibus ac divitibus paullo antè dicebamus, cognoscere est, duo in contumeliâ requiri; ut lædatur alius; & ut hoc fiat, quò ex ejus læsione capiamus voluptatem. Sed hoc totum de plenâ ac propriè dictâ contumeliâ capiendum. Nam sæpe

sæpe etiam contumelia vocatur, cùm non intendimus alterius læsionem; quomodo dicimus, contumeliam aliquibus factam ab eo, qui virginem violârit ejusce familiæ. Nam ita ferè usu venit, ut qui virginem stuprat, non id agat, quò aut ipsam, aut consanguineos, aut adfines ejus, mactet ignominiâ; at quò animum expleat voluptate. Itaque Felix Accorombonius *a* existimabat, majorem esse contumeliam, siquis aliquem è consanguineis pulsârit, aut ei conviciatus sit, quàm si stuprârit; cùm ille alterius intendat læsionem, hic non item. *a annotat. in 2. Rhet. Arist.*
Idem, quòd plurimi adulterio, aut stupro, inustam censent familiæ suæ notam, neque eam deleri posse arbitrantur, nisi uterque reus morte mulctetur; id verò non dubitat vocare morem barbarum, & à Gothis, ac Langobardis, nationibus barbaris, in Italiam introductum. Quin verò potiùs hanc ei pœnam commeruisse videntur, qui nostrorum quempiam verberant, aut conviciis lacessunt, quàm qui aliquam violant. Quippe, inquit, injuriæ non sunt considerandæ ex dictis factísve, sed ex dicentis, vel agentis intentione, ut disertim scribit Aristoteles lib. 1. Rhetor. At quemadmodum, qui furatur, utilitatem suam spectat, non alienum damnum: ita, qui cum eâ concumbit, quicum non oportuit, non eò collimat, ut aut marito, aut amicis, oculi doleant, sed suæ studet voluptati. Itaque & cum eâ rem habiturus fuerat, si aut alius fuisset mariti uxor, aut nullos vel consanguineos, vel adfines, habuisset. Nec diffitetur, inesse huic rei despectum qualemcumque; (neque enim eam tetigisset, nisi maritum, ac necessarios, propinquosque, parvi putâsset) verumtamen persuasum habet, multò levissimam hanc esse injuriam, eoque injustos esse, qui leve delictum atrocissimâ pœnâ punitum eunt. At longè satius fore, si opera detur, ne postilla cum uxore adulter caput collimare queat. Certè abunde dignitati nostræ satisfieri, si vel adulter uxoris, vel filiæ cognatæve stuprator, ab marito, aut parentibus, supplex hujus facti petat ignoscentiam. Eâ enim re, teste Aristotele, quamlibet tolli injuriam. At verò, si aut verbera, aut vulnus infligatur, pœnæ magnitudinem excedere contumeliam ab altero illatam. Et hæc quidem istum in modum serio ventilat, tueturque Accorombonius: cujus sanè sententiam facilè primo obteret pedatu (ut cum antiqnis loquar) quisquis sciat, opinioni huic adversari πλάκας Μωσέως, *tabulas sive abacos Mosis*: hoc est, Dei ipsius, quibus quis os obvertere ausit, nisi natorum postremissimus, nequissimusque? Vide omnino Levit. cap. xx. Ubi & Hesychius, Hierosolymitanus presbyter, annotavit, pœnam à Deo

per Mosen sancitam, quâ adulterum morte multari voluit, non esse duram, sed justam: quia, *cùm liceret, in castitate nubere, & in sanctificatione propriæ uxori secundùm legem misceri, in impudicitiam, & corruptionem, alterius miscetur uxori, & dissipat filiorum successiones, dubiumque mulieris partum, ad quem pertineat, facit.* Nec ἁπλῶς verum est, quod morem hunc à Gothis, aut Langobardis, esse contendit. Nam quis nescit illud Porcii Catonis: *In adulterio uxorem tuam si prebendisses, impune necares.* Imò posteriori quidem ævo, attamen multo ante Longobardorum Gothorumque in Italiam adventum, de adulterii ac stupri reis, supplicium capitis sumi solet: ut jamdiu Cujacius *a*, Appuleii; Lipsius *b*, Arnobii testimonio comprobavit. At illud quidem à Vandalis esse agnoscimus, quòd gladio potissimùm in adulteros animadversum sit: cujus rei locuples testis est Salvianus lib. VII. Verùm ea res non multùm juvat Accorombonium; quandoquidem constat, ante leges Vandalicas, pœnam fuisse capitis indictam. Ea, quæ ex Aristotele antea de contumelia diximus, pro se facere ait Accorombonius. Ac magna profectò apud me est ejus, quo nititur, auctoritas. Sed ὅσιον προτιμᾷν τὴν ἀλήθειαν *c*. Adde quòd non continuò sensit Aristoteles, quicquid dicto quopiam è Rhetoricis posse adstrui videtur. Nam quia Rhetorice est δύναμις *d*, eò in Rhetoricis pars utraque instrui debet. Neque pudor & verecundia quamlibet, ut ait, pœnam exstinguunt; sed levem duntaxat: qua de re vide I. Langlæum I. C. lib. X. cap. I. de pœna honoraria. Quid quod Lucumonis illius acumen ipsius quoque Aristotelis locis pluscolis retunditur? Nam is Rhet. lib. I. cap. XLIII. *e* magnitudinem injuriarum æstimari ait ex damni magnitudine. At minus mali dederit parentibus, qui filiæ sit conviciatus, aut colaphum duxerit; quàm qui stuprârit invitam. Idem inibi ait, majorem esse injuriam, cui medicina fieri nequit. Minùs igitur peccat, qui spoliat fortunis, cùm hæ restitui possint. Hinc in Adelphis Mitio *f*:

Fores effregit, restituentur: discidit
Vestem, resarcietur: est (Dis gratia)
Et unde hæc fiant: & adhuc non molesta sunt.

At gravius hoc furtum, de quo nobis sermo: nam nulla restituendi spes. Meritò autem furtum appello, cùm res aliena invito contrectetur domino: unde & Græci id γαμοκλοπεῖν vocant. Neque id tantùm locum habet, cùm vis infertur invitæ; sed etiam cùm volenti. Nam virginitatis tertia tantùm pars virginum est: at *Tertia pars patri data, pars data tertia matri*; ut scitè scribit Poëta Veronensis *g*.

a *lib. 6. observat. cap. II.*
b *in 4. annal. Tac.*
c *nefas sit non maioris facere veritatem.*
d *facultas.*
e *secundum distinctionẽ Barbari, ac Sturmii: sed secundum distinct. Vulgarem cap. 14.*
f *Act. I. sc. 2.*
g *Catul. Carm. nuptiali.*

Longe-

Longeque res planior in marita: quæ corporis sui ultrà domina non est. Sanè olim, juxta sacratas Romuli leges, nupta ita in mariti manu erat, ut proles patris. Quin adulterium non simplex est furtum, sed sacrilegium; quia matrimonium est res sacra, cùm religioso fœdere sanciatur: unde & adulteri à Constantino *sacrilegi nuptiarum* appellantur l. xxx. ad leg. Jul. de adulter. & stuprat. At quid istiusmodi in conviciis, aut verberibus? Denique vulnera verberaque corporis honorem obfuscant: adulterium ac stupratio corpus animumque attaminat: atque adeò non hominem unum, sed universam violat naturam; uti hoc rotundo & edecumato summi cujusdam viri epigrammate comprobatur:

Vis orbem exscindi? subvertito funditus urbes.
Vis urbes ipsas tollere? tolle domos.
Vis delere domos? careat fac conjuge conjux,
Vanaque sint sancti fœdera conjugii.
Ergò perire domos, urbes, orbemque necesse est:
Orbe vel expelli, quisquis adulter erit.

Et hæc de caussâ, ob quam irascimur: quæ si fusè nimis prosecuti videamur; non mihi, sed Accorombonio, culpam impingat æquus censor.

Superest postremum quinque eorum, quæ in affectibus singulis spectare jubet Aristoteles: nempe quomodo affectum moveat orator. Excitatur verò ira ab oratore, si ostendat, contemtos esse auditores, contemsisse adversarium, & genus contemtus ante oculos ponat.

CAP. III.

DE LENITATE.

IRÆ *contraria est lenitas. Ea est sedatio ac remissio iræ.*

I. QUOMODO ΠΡΑΫΝΣΙΣ A LATINIS VOCETUR, ET QUID EA SIT.

QUÆ Græcis *πρᾳΰνσις*, ea à Latinis nequit transferri voce, quæ vim vocabuli exprimat Græci. Quidam dicunt *longanimitatem*. Sed nec *longanimitas* Latinum est: nec tam *πρᾳΰνσιν* exprimit, quàm *μακροθυμίαν*. Malui itaque vocare *lenitatem*, idque exemplo Tullii;

Tullii, cujus verba apponam è primo de Oratore: *Quis enim nescit, maximam vim existere oratoris in hominum mentibus, vel ad iram, vel ad odium, vel dolorem, incitandis, vel ab hisce permotionibus ad lenitatem misericordiamque revocandis.* Idem indicat locus lib. IV. Tusc. Quæst. *Eamque, quam lenitatem nos dicimus, vitioso lentitudinis nomine appellant.* Ubi *lenitas* est πραότης; *lentitudo*, ἀοργησία. Veteres Nonii editiones, ut Mediolanensis, Aldinaque, *lenitudo* præferunt: sed corruptè, cum *lenitudo* eadem sit, ac *lenitas*. Sed *lentitudo* vitium est, uti & ὀργιλότης, sive *iracundia*. Utraque enim excedit τὸ μέσον.

Est autem πράϋνσις, κατάπαυσις καὶ ἠρέμησις τῆς ὀργῆς, *sedatio iræ, inductioque cessationis ab ea.*

II. Qui lenes sint erga alios.

Lenes sunt, qui contrario modo se habent, ac illi, qui irascuntur.

Non enim dolent, se, aut suorum quempiam, contemni, contrà quàm oportebat: unde Tyrrhenus Tarchon Aen. lib. XI, milites πραότητος & inertiæ accusans, inquit;

--- O numquam dolituri, ô semper inertes
Tyrrheni.

Neque lætantur spe vindictæ ac cogitatione illâ, quæ in iratis esse solet.

Lenium septem sunt genera.

I. Qui versantur in ludo, in risu, in die festo, in summo otio, ἐν εὐημερίᾳ, h. e. in felici alicujus rei successu, quâ insignem sunt laudem indepti: ut cùm quis consecutus est populi θαυμασίαν a, sive cùm populus ἀναπηδᾷ, h. e. exultat applauditque. Nam de hujuscemodi ferè εὐημερίας vox sumitur. Item qui agunt in rerum omnium copiâ, atque abundantiâ: quique sunt hilares ac perfunduntur voluptate, quæ contumeliâ careat: aut qui honestâ spe lætantur.

a *applausum, cæteraq; percepta voluptatis signa.*

II. Qui inveteratam iram habent. Iram enim sedat tempus: unde Virgil. b, ut acerbam Junonis iram erga Troianos significaret,

b 5. Æn.

Junonis, inquit, *gravis ira, & inexsaturabile pectus.* Et mox:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla.

III. Qui sumserunt de alio supplicium. Iccirco Philocrates, orator Atheniensis, interroganti amico, cur non dilueret ea apud populum iratum, quorum insimulatus erat, (patriæ proditionem molitum fuisse, cognoscimus è Demosthenis oratione de ementitâ legatione)

legatione) egregiè respondit, nec dum tempus esse; facturum autem, ubi alium viderit accusatum, & criminibus circumventum. Populus quoque Atheniensis Ergophilum (cui magis erat infensus infestusque, quàm Callistheni) impunè elabi passus est, non aliâ de causâ, quàm quia, supplicio de Callisthene pridie sumto, resederat multùm furor. Pertinet huc quoque illud Taciti in quincto Annalium: *Placitum posthac, ut in reliquos Seiani liberos adverteretur, vanescente quamquam plebis irâ, ac plerisque per priora supplicia lenitis.*

IV. Qui judicio vicerunt. Nam lenes sunt erga adversarios, quia caussa judicati sunt superiores.

V. Qui vident, adversarios majus damnum accepisse, quàm irati iis infligere cogitarant. Nempe abunde eos luisse pœnas arbitrantur. Ita Phormio ille Terentianus ait *a*:

--- Iam supplicii satis est mihi.
Habet hæc, ei quod, dum vivat, usque ad aurem obganniat.

a *Phorm. act.5.sc.9.*

VI. Qui arbitrantur, se jure pœnas luere. Nam, ut est apud Nasonem epistolâ Oenones ad Paridem:

Leniter, ex merito quicquid patiare, ferendum est.

VII. Qui putant fore, ut non sentiant, à quo vindicta proficiscatur: quomodo mortuis nemo irascitur, quia nesciunt, quid fiat, vel à quibus. Itaque jure Achilles à poëtis stultitiæ insimulatur, quòd furorem quoque suum in cadaver Hectoris exerceret. Hoc nomine accusat eum Apollo apud Homerum *b*, cùm ait:

Κωφὴν γὰρ δὴ γαῖαν ἀεικίζει μενεαίνων c.

Quo loco *τὸ ἄψυχον τοῦ Ἕκτορος σῶμα κωφὴν ὀνομάζει γαῖαν d*: ut scribit Justinus Martyr *λόγῳ παραινετικῷ πρὸς Ἕλληνας*. Verùm ab Homero hac in parte discessit Accius, apud quem ita Achilles; *Imò enimvero corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli.* Atque eo nomine laudat Accium Cicero *e*. Sed assentior illis, qui vitio potiùs, quàm laudi, dandum Accio putant, quòd à veteribus omnibus discesserit. Certè reddidit Achilles Priamo corpus; sed postquam stultâ sævitiâ abunde animum expleverat: reddidit, sed (rem magnam!) magno accepto lytro; unde Maro *f*:

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.

Item Plautus Mercatore *g*:

Achillem orabo, aurum mi det, Hector qui expensus fuit.

Et Seneca in Agamemnone *h*:

--- Hectoris fortis minas,

b *Iliad.ω.*
c *Insanus terram properabat lædere surdam.*
d *exanimum Hectoris corpus surdam vocat terram.*
e *1.Tusc. Quæst.*
f *1.Æn.*
g *Act 2.sc. Pentheū diripuisse.*
h *act.3.*

 Currus-

Currusque, & emto redditum corpus rogo.

Quin ob lytri magnitudinem venditio hæc, ut ad Athenæum observavit Musarum favus Isaacus Casaubonus *a*, proverbio locum fecit: Σὺ ἦ τιμιοπώλης, ὡς Ἀχιλλεὺς οὐδὲ εἷς. *Carius vendis, quàm Achilles ullus.* Usus eo Phrynichus in Tragœdis apud Pollucem extremo libro septimo. Quare Ennius *b* bene de Aeacidis:

Armipotentes sunt magi', quàm sapientipotentes.

At Accius, dum ostendere satagit, qualis esse debuerit Achilles, haut aperit, qualis naturâ ex veterum opinione fuerit, eoque in ejus persona plane negligit decorum.

a *Animadvers. lib. 6. cap. 3.*

b *lib. 6. Annal. teste Cic. lib. 2 de Divinat.*

Exposuimus septem hominum genera, qui, juxta Aristotelem, lenes esse soleant. Iis mantissæ loco illud appono, leniores esse eos omnes, qui sapientiæ studiis seriò sunt addicti. Hinc Juvenalis sat. XIII. negat, Chrysippo, Thaleti, aut Socrati, dulcem esse vindictam; atque addit:

Prima docet rectum sapientia. quippe minuti
Semper, & infirmi est animi, exiguique voluptas
Ultio. Continuò sic colligo, quod vindicta
Nemo magis gaudet, quàm femina.

Succinit huic Petronius, *Feras quidem mentes ira obsidet, eruditas prælabitur.* Quicunque denique animo sunt generoso, à vindicta magis sunt alieni. Quod Libanius indicat in panegyrico, ubi de Juliano ait, Μεγαλοψυχίας γὰρ δὴ περιουσίᾳ καὶ τοῖς ἠδικηκόσιν, ὧν πέπονθας ὑφίεις μνήμην. *Quippe, summâ animi magnitudine præditus, siqui injuriâ affecerint, memoriam eorum, quæ perpessus es, deponis.* Talis Stilico,

--- ut sontibus ultro Ignovisse velit, quemadmodum de eo cecinit Claudianus lib. II. Talis Theodosius,

--- non insultare jacenti
Malebat, mitis precibus, pietatis abundans.
Post acies odii idem qui terminus armis:

ut de eo idem poëta *c* refert. Et, ne singulis insistam, *ignoscendo populi Romani magnitudinem auxisse*, Sallustius ait orat. Philippi.

c *4. consul Honorii.*

III. Erga quos lenes simus.

Lenes sumus erga eos, qui non videntur vel nos, vel nostri quempiam, contrà quàm oportebat, contemtui habere.

Horum decem sunt loci:

I. Qui nunquam nos læserunt, aut contemserunt; aut id quidem fecerunt.

fecerunt, sed inviti, aut inviti videntur fecisse, quique voluerant facere diversa ab iis, quæ fecerunt. Hinc Davus Pamphilo ait *a*: *a Andr. act. 4. sc. 1.*

Tuum est, si quid præter spem evenit, mihi ignoscere.
Parum successit, quod ago. at facio sedulo.

II. Qui in se etiam tales sunt. Nemo enim se ipsum contemnere videtur. Ita non facilè succenseamus viliores cibos apponenti, quem sciamus cibis ejusmodi victitare.

III. Qui culpam confitentur, peccatique ducuntur pœnitentiâ. Ea Julio Scaligero *b* definitur, reflexio intellectus ad improbandum malefactum. Sopitur autem ira ac concidit, cùm quis ducitur pœnitudine, quia dolor, quem capit ex pœnitentiâ, vice pœnarum sit. Atque hoc quoque præcipit Maro *c*, cùm ait: *b adversus Cardanum Exercit. 315.* *c Æn. 6.*

--- Romane, memento
Parcere subjectis, & debellare superbos.

Exemplo nobis hâc in parte sunt heri, qui non habent animos saxeos, atque, ut Græci eleganter vocant, ἀπύγλες, ἢ ἀπεγέμονας *d*. Sanè ita ferè usu venit, ut si servus se ostendat dolere maximopere, quòd herum offenderit: non tantùm animi iram labefactet ac convellat, sed herum vervece reddat mitiorem. At, servo obganniente, herus ignem spirat, *irarumque omnes effundit habenas* *e*. Nempe, ut Aristoteles ait, manifesta negare, indicium est insignis impudentiæ. Hinc Plautus Menæchmis: *d qui nulla possint aqua macerari, planeque incoctiles sint.* *e 11. Æn.*

Nihil hoc confidentius, qui, quæ vides, ea pernegat.

Et apud Aristohanem Equitibus, quo loco Cleon, & Agoracritus ὁ ἀλλαντοπώλης *f*, contendunt de impudentiâ: Cleon quidem eo impudentiam testatam facit, quòd frontem adeo perfricuerit, ut furta confiteatur sua; neque ullam hinc infamiam reformidet: at Agoracritus eo alteri palmam præripere conatur, quòd manifesta quoque furta perneget, neque perjurium extimescat. *f fartor seu lucanicarum venditor.*

Κλ. ὁμολογῶ κλέπτειν· σὺ δ᾽ οὐχί;
Αγ. νὴ τὸν Ἑρμῆν τὸν ἀγοραῖον.
κἀπιορκῶ γε βλεπόντων.

Meritò autem maximopere irascimur huic hominum generi, cùm summa impudentia summi sit contemtus indicium.

IV. Qui se submittunt, nec reprehensi ajunt, se injuriâ incessi, aut puniri. Nam eo fateri videntur, se esse inferiores. Exemplo sunt leones, quos Plinius *g* ait prostratis parcere, uti & Ovidius *h*: eoque respicit Claudianus, cùm in secundo de laudibus Stiliconis inquit; *g lib. 8. cap. 16.* *h Trist. lib. 3. el. 5.*

Obvia prosternas, prostrataq; more leonum
Despicias.

Exemplo etiam sunt canes; qui, ut hoc loco Aristoteles ait, peregrinos canes sedentes, atque humi prostratos, non mordent. Nam rectè observat Daniel Cramerus in suâ *συνόψει*, canes alios ab Aristotele intelligi; non homines, ut putarunt interpretes.

V. Qui seriò agunt cum seriò agentibus. Nam tales nos curare, non contemnere, videntur.

VI. Quorum aliquando majora fuerunt beneficia, quàm damnum, quod dederunt.

VII. Qui rogant, ac deprecantur. Sunt enim animo humili. Itaque eos, qui precantes non exaudiunt, pios dici posse, negat Lactantius. Pietatis autem nomine vel maximè lenitatem ac clementiam intelligit. Verba ejus apponam ex lib. v. Instit. cap. x: ubi Virgilium exagitat, quòd Aeneam appellet pium: *Sed hæc culpa non illius* (Aeneæ) *fuit, qui literas fortasse non didicerat: sed tua* (Virgili,) *qui, cùm esses eruditus, ignorasti tamen, quid esset pietas; & illud ipsum, quod nefariè, quod detestabiliter fecit, pietatis esse officium, credidisti. Videlicet ob hoc unum pius vocatur, quia patrem dilexit. Quid quòd pius Aeneas haut aspernanda precantes trucidat? Adjuratus enim per eundem patrem, & per spes surgentis Iuli, nequaquam pepercit furiis, accensus & ira. Quisquámne igitur hunc putet aliquid in se virtutis habere, & qui furore, tanquam stipulâ, exarserit, & manium patris, per quem rogabatur, oblitus, iram frenare nequiverit? Nullo igitur modo pius, qui non tantùm non repugnantes, sed etiam precantes interimit.*

VIII. Adhæc erga eos lenes sumus, qui in neminem, aut saltem non in minimè improbos, aut certè tales, quales nos sumus, per insolentiam, derisionē, aut contemtū, quicquā volunt committere.

IX. Item erga eos, quos veremur aut timemus. Neque enim fieri potest, ut, qui irascitur, timeat; quemadmodum suprà diximus, & Aristoteles testatur cùm hoc loco, tum in problematis sect. VIII. quæst. XVII.

X. Erga eos, qui quid irâ cōmiserunt. Nam hi fecere impetu, nō contemtu; quia ira est cum dolore; contemtus verò est *ἄλυπος*. a. *a doloris expers.*

Ex his obscurum non est, quorum operâ inprimis uti conveniat in animis hominum leniendis. Sanè plus ad deliniendum valent, qui minùs possunt, eóque de vindicta minùs cogitant: ut sunt mulieres, ac pueri. Exemplum hujus rei capere licet ex amplissima Genuensium civitate. Nam cùm eam ingressus esset Ludovicus XII. Galliarum

Galliarum rex; adiere illum urbis præfecti, ac cives universi, demissè actorum veniam orantes: sed nihil supplex eorum valebat oratio. At mox mulierum & puerorum ejulatus mentem ejus reddidit clementem. Gnicciardinum adi Historiarum lib. VII.

Plurimùm etiam valent sacerdotes. Calydonii propterea, cùm multa adversa à Curetibus paterentur; sacerdotes potissimùm misêre ad exorandum Meleagrum: quod est apud Homerum Il. I:

--- τὸν *a* δ' ἐλλίσσοντο γέροντες
Αἰτωλῶν, πέμπον δὲ θεῶν ἱερῆας ἀρίστους.

a hunc autem orabant senes Ætolorũ, Mittebantq; Ætolorũ sacerdotes optimos.

Illud verò apertiùs fortasse, quàm monere operæ videatur, plus ad lenitatem conferre verba byssina, & mellitam orationem, quàm quæ aceto pariter ac felle tincta sit. Huiusmodi enim exacerbat magis, quàm edulcat. Quod cùm videret Proclus, Constantinopolitanus Episcopus, B. Chrysostomi discipulus, & successor, ne adversus quidem hæreticos duriùs agebat: unde ab iis, qui omnia affectu suo metirentur, *canis mutus* vocabatur. Interea ille eos, qui hæresi essent infecti, oratione suâ ita demulcebat, ut plus apud eos efficeret, quàm alii acribus & asperis dictis: quemadmodum auctor est nobis Nicephorus lib. XIV. Histor. Eccles. cap. XXXVII.

IV. QUIBUS DE CAUSSIS LENES SIMUS: AC CUJUSMODI ORATIONE TALES ALIOS REDDAMUS.

CAUSSÆ, ob quas frenum iræ injicimus, tres sunt, pro tribus ὀλιγωρίας *b* generibus.

b despectus.

I. Quod non contemnant;
II. Quod non insultent;
III. Quod nullâ afficiant contumeliâ.

Qui vult iram discutere, animosque tranquillare,

I. Debet ex locis commemoratis auditores ita præparare ac formare, ut nec doleant ob contemtum, nec gaudeant ob spem ac cogitationem vindictæ.

II. Debet ostendere, illos, quibus irascuntur, tales esse, quales sunt erga quos lenitatem exercemus; h. e. aut metuendos esse, aut reverentiâ dignos, aut benemeritos, aut gratificari, non lædere voluisse, aut valde dolere ob delicta. Ita Tullius pro Ligario, eo conatur Cæsaris iram placare, quòd Ligarius in Africâ fuerit invitus, quodque eum pœniteat erroris. Ejusdem iram orat. pro rege Deiotaro

Deiotaro isthoc mitigare nititur, quòd sit veneratione dignus. *Semper*, inquit, *regium nomen in hâc civitate sanctum fuit; sociorum verò regum & amicorum sanctissimum: quod nomen hi reges ne amitterent, te victore, timuerunt: retentum verò, & à te confirmatum, posteris etiam suis tradituros esse, confido.*

Ac hujusmodi est modus leniendi animos. Cujus rei exemplum est in oratione legatorum Romanorum, cùm in Asiam missi essent, ut specularentur apparatum Antiochi, ac mitigarent animum Annibalis, eumque regi Antiocho redderent suspectum. Nam hunc iis finem fuisse, *ut Annibalem Romanis mitigarent*, clarè ait Justinus lib. XXI. Eam ad rem triplici utebantur argumento, ut ex eodem cognoscimus. Primùm conabantur ei demere metum Romanorum. Deinde ostendebant, non esse eum Romanis exosum. Denique probabant, caussam non esse, cur odisset Romanos. Ac quidem non esse, cur sibi metuat à Romanis, ex eo colligebant, quia Romanæ esset consuetudinis, religiosè fidem servare. Non esse eum odio Romanis, inde adstruunt, quia probè sciant, nec ipsum Romani nominis odio bellum adversus eos gessisse; sed patriæ suæ amore, cui vitam ipsam deberet. Postremò, caussam esse nullam, cur Romanos odio prosequatur, inde probant, quòd virtus ejus Romanis esset admirationi. Ut artificium hoc melius intelligatur, ipsa Justini verba, quæ pauca sunt, apponam: *Omnibus diebus assiduè apud Annibalem fuere, dicentes, timidè eum à patria recessisse, cùm pacem Romani non tam cum Rep. ejus, quàm cum eo factam, summâ fide custodiant: nec bella eum Romanorum magis odio, quàm patriæ amore gessisse, cui ab optimo quoque etiam spiritus ipse debeatur: has enim publicas inter populos, non privatas inter duces, bellandi caussas esse: inde res gestas ejus laudare.* Quantum ejusmodi oratione profecerint apud Annibalem, arguit eventus. Nam, ut subjungit Justinus, horum *sermone lætus, sæpius cupidiusque cum legatis colloquebatur, ignarus, quòd familiaritate Romanâ odium sibi apud regem crearet.*

CAP. IV.

DE AMORE.

AMOR *est, quo alicui optima optamus, & eorundem autores esse volumus, non nostri, sed ipsius gratiâ.*

I. QUID AMOR, ET QUOTUPLEX SIT.

POSTQUAM vidimus de irâ, & lenitate, quæ facilè moveri mutarique possunt: proximum est, ut agamus de amore, ac amicitiâ; odio, & inimicitiâ; quæ diuturnitatem exigunt temporis.

Φιλεῖν Aristoteli est τὸ βούλεσθαί τινι, ἃ οἴεται ἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα, ἀλλὰ μὴ αὐτοῦ, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πρακτικὸν εἶναι τούτων. *Amare est, velle alicui, quæ putat bona, illius caussâ, sed non propter se, & paratum esse ad ea pro viribus efficienda.* Ubi tres videas in amante conditiones requiri: ut velit alteri, quæ putat bona, etsi fortasse vera bona non sint: ut amici gratiâ velit, non autem privati commodi caussâ: atque ut etiam adsit benevolæ hujus voluntatis significatio. Priores conditiones duas etiam Tullius expressit in secundo de Finibus: *Quid autem est amare, ex quo nomen amicitiæ ductum est, nisi velle bonis aliquem affici quàm maximis, etiamsi ad se ex iis nihil redeat!* Differunt igitur amare, & amicum esse. Nam, ut scribit Aristoteles lib. VIII. Nicomachiorum cap. VI, φιλία, sive *amicitia*, in redamando consistit: ἡ φίλησις, sive *amor*, qui fons est amicitiæ, non item: nam fertur etiam in res inanimatas. Hinc Tullius lib. II. de Invent. *Amicitia est voluntas erga aliquem rerum bonarum, illius ipsius caussâ, quem diligit, cum ejus pari voluntate.*

Genera amicitiæ sunt complutia.

I. Ἑταιρεία, sive *sodalitas*, in rebus levioribus; ut in conviviis, ludis, & jocis.

II. Οἰκειότης, seu *familiaritas;* quæ est arctior quædam amicitia ex frequenti consuetudine contracta.

III. Συγγένεια, sive *cognatio;* quæ est eorum amicitia, qui sunt ejusdem gentis & familiæ.

IV. Et quæcunque talia: de quibus Aristotelem vide in Ethicis Nicomachiis.

II. Qui

II. QUI SINT AMICI.

AMICI sunt, qui amant, & redamantur. Horum sunt tres loci:

I. Qui unà gaudent rebus bonis, & simul dolent molestis. Quomodo Horatius dolebat rebus adversis Mæcenatis. Unde illud lib. II. od. XVII: *Cur me querelis exanimas tuis?* Negat deinde, se ei superstitem esse velle. Ciceronis quoque est in primo ad Atticum libro epist. XIV. *Vidi enim, vidi, penitusque perspexi, in meis variis temporibus, & sollicitudines, & lætitias tuas. Fuit mihi sæpe, & laudis nostræ gratulatio tua jucunda, & timoris consolatio grata.*

II. Alter est locus illorum, quibus eadem bona adsunt, & eadem mala. Nam, ut dici solet, commune periculum congregat diffidentes. Ter. Adel. *a.*

a *act. 3. sc. 4.*

--- Unà à pueris parvulis
Sumus educati: unà semper militiæ & domi
Fuimus: paupertatem unà pertulimus gravem.

III. Tertium verò locum obtinent, qui sunt iisdem amici, iisdemque inimici. Unde S. Gregorius, cognomento Theologus, epistolâ XVII, quæ est ad Eusebium, Episcopum Cæsariensem: Ἐγὼ χαίρω μὲν ὑπὸ σοῦ τιμώμενος· οὐ φέρω δὲ τὴν γεγενημένην ὕβριν τῷ τιμιωτάτῳ ἀδελφῷ Βασιλείῳ, καὶ γινομένην ἔτι παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας, ὃν καὶ βίου καὶ λόγου κοινωνὸν, καὶ τῆς ὑψηλοτάτης φιλοσοφίας εἱλόμην τε ἀπαρχῆς, καὶ νῦν ἔχω. *Gaudeo quidem, me honore abs te affici: at contumeliam à tua pietate illatam esse charissimo fratri Basilio, atque etiamnum inferri, molestè fero, quippe quem vitæ & studiorum socium, & maximè sublimis philosophiæ, ab initio elegi, ac nunc habeo.* Scitè mox subjungit: Σὺ δέ μοι δοκεῖς ποιεῖν παραπλήσιον, τὸν μὲν ἀτιμάζων, τιμῶν δὲ ἡμᾶς, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἑνὸς ἀνδρὸς τῇ μὲν τῶν χειρῶν καταψήχοι τὴν κεφαλὴν, τῇ δὲ παίοι τὴν παρειάν· ἢ καὶ θεμελίους ὑποσπῶν οἰκίας, διαζωγραφοίη τοὺς τοίχους, καὶ καλλωπίζοι τὰ ἔξωθεν. *Tu verò, dum eum quidem contemnis, me autem honoras, perinde mihi facere videris, ac si viri alicujus caput unâ quis manu demulceret, alterâ autem feriret maxillam; vel si convellat fundamenta domus, at in parietibus pingat, partesque exteriores exornet.*

III. UNDE-

III. UNDECIM PRIORA GENERA EORUM, QUOS AMAMUS.

AMAT quisque eos, quibus bene cupit, non sui, sed ipsorum gratiâ, eaque pro viribus præstat. Horum loci sunt octodecim.

Primus est eorum, qui benefecerunt, aut putantur velle benefacere. Hinc Pamphilus de Philumena *a*: a Hec. act. 3 sc. 5.

--- Nunquam quicquam erga me commerita est, pater,
Quod nollem: & sæpe, quod vellem, meritam scio.
Amoq́, & laudo, & vehementer desidero.
Nam fuisse erga me miro ingenio, expertus sum.

Propterea, amari si velimus, hoc agendum, ut credamur amare ipsi, ac benefacere velle. Neque enim amatorium est melius, quàm isthoc, quod Seneca adfert epist. IX: *Si vis amari, ama.*

Alter locus eorum est, qui sunt amici amicorum. Nam verus amicus, ut Plutarchus *b* inquit, κοινὰ τὰ φίλων ἡγούμενος, οὐδὲν οὕτως οἴεται δεῖν κοινὸν ὡς τοὺς φίλους ὑπάρχειν· *amicorum esse omnia communia, statuens, nihil putat æquè commune esse oportere, atque amicos ipsos.* Sunt autem amicorum amici, tum qui eos amant, quos ipsi amant: tum qui amantur ab eis, quos ipsi amant: vel etiam amati fuere, dum viverent, ut defunctorum liberi. Nam, ut Isocrates ait ad Demonicum, πρέπει τοὺς παῖδας, ὥσπερ τῆς οὐσίας, οὕτω καὶ τῆς φιλίας τῆς πατρικῆς κληρονομεῖν. *c* Par ratio eorum, qui sunt iisdem inimici; aut odio habent eos, quos habent odio ipsi; aut odio habentur ab iis, quos ipsi odio habent. Ita Æneas, ut amicum se Euandro ostendat, significat, se Daunis esse inimicum, Euandri inimicis. Locus est Æn. VIII:

b libro de discernendo adulatore ab amico.

c convenit, ut liberi, quemadmodum rei familiaris, ita & amicitia paternæ sint hæredes.

Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
Insequitur: nos si pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Hesperiam penitus sua sub juga mittant.

Tertio loco sunt, qui virtutes magni faciunt, ac colunt: ut sunt benefici in pecuniis erogandis, aut in salute dandâ: item liberales, justi, fortes, quique labore suo victum quærunt, non alienâ vivunt quadrâ: adhæc qui non sunt curiosi in rebus alienis. Ob fortitudinem gratus est Æneas Euandro. Ait enim *d*: d 8. Æn.

--- Ut te, fortissime Teucrûm,
Accipio, agnoscoq́ lubens!

Et Alexander Magnus, etsi plerique auctores essent, ut solùm benefaceret

nefaceret Graecis, tamen omnes δοκίμους ἄνδρας *a* albâ signabat lineâ, patiterque amabat, ac beneficiis suis ornabat: ut ex Eratosthene refert Strabo extremo libro primo. Inprimis verò amamus eos, qui rarâ excellunt virtute. Nam, ut ait Plato in Euthydemo, τὸ σπάνιον, τίμιον· τὸ δὲ ὕδωρ εὐωνότατον, ἄριστον ὄν, ὡς ἔφη Πίνδαρος· *Quod rarum est, id quoque magni fit: at aquâ nihil vilius, quamvis res sit multo optima, ut Pindarus ait.* Sanè & ipsas, ut Satyricus *b* ait,

a viros egregios.

b Iuven. sat. 11.

--- voluptates commendat rarior usus.

Ac gemmæ quoque, & alia hujus generis, *de raritate & peregrinitate solâ gratiam possident:* ut est apud Tertullianum lib. de habitu muliebri cap. III. Similiaque habet cap. VII; ubi refert, apud gentem quandam aurum ob copiam usque adeò despici, ut eo vincula faciat servis. Idem repetit lib. de cultu feminarum cap. x; deque metallis, & similibus, tale epiphonema subjungit, *Adeò non veritate bona sunt, sed raritate.*

Quartum iis locum cum Aristotele damus, qui sunt suaves in convictu, & quotidianâ consuetudine. Hujusmodi autem sunt homines moribus faciles, neque rixarum cupidi, neque difficiles in contentionibus; quique facetè alios deridere, ac rursum aliorum jocos ac cavillos ferre possunt. Terent. Andr. Act. I. Sc. I.

Sic vita erat; facilè omnes perferre ac pati,
Cum quibus erat cumq; unà; his sese dedere,
Eorum obsequi studiis, adversus nemini.

Aristoteles lib. VIII. Nicomach. cap. VI: Οὐδεὶς δύναται συνημερεύειν τῷ λυπηρῷ, οὐδὲ τῷ μὴ ἡδεῖ. μάλιστα γὰρ ἡ φύσις φαίνεται τὸ μὲν λυπηρὸν φεύγειν, ἐφίεσθαι δὲ τοῦ ἡδέος. *Nemo enim totos dies consumere potest cum eo, qui tetricus est, vel non jucundus. Natura enim maxime videtur fugere, quod dolorem adfert, atque cupere, quod jucundum est.* Itaque nec gaudemus iis, qui sunt μεμψίμοιροι, & queruli. Horat. *c*:

c lib. I. epist. ad Scævam.

Coram rege suo de paupertate tacentes
Plus poscente ferent.

Quinctum locum obtinent, qui laudant præsentia bona, maximè quæ metuunt ne amittantur. Hinc Melibœus apud Virgilium Tityri laudat sortem, cùm ait;

Fortunate senex, ergò tua rura manebunt.

Multùm enim hoc faciebat ad amicitiam conciliandam. Id certè assecutus est, ut Tityrus roget in fine Eclogæ, Melibœus ut noctu maneat apud se.

Sextus locus eorum est, qui munditiem colunt in vultu, in vestitu, in totâ

in totâ vitâ. Uti Xenophon, cujus φιλοκαλίαν *a* commendat Ælianus lib. III. Var. Hist. cap. XXIV.

Septimo loco sunto, qui non exprobrant peccata commissa, aut data beneficia. Nam rectè Demosthenes pro Ctepsih. Τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ ὀνειδίζειν *b*. Quod & Sosia ait apud Comicum *c*. Hinc Claudianus libro II. de laudibus Stiliconis:

Nec siquid tribuat, jactatum sæpius idem
Exprobrare soles.

VIII. Qui non meminere acceptæ injuriæ, sed facilè reconciliantur. Tales enim erga nos futuros speramus, quales sunt erga alios.

IX. Qui non sunt maledici, neque studiosè inquirunt in nostra aut aliorum vitia; sed solùm in bona. Id enim est boni.

X. Qui non adversantur irascentibus, aut seriò aliquid agentibus.

XI. Qui ita affecti sunt, ut nos videantur admirari, vel probos existimare, vel consortio nostro gaudere. Maximè autem, si id fiat in iis, ob quæ vel admirationi esse, vel probi aut suaves videri volumus. Ita Cicero ob eloquentiam, Cato ob constantiam, admirationi esse gaudebat.

a elegātiæ studium.

b commemorare sua beneficia pene idem est, quod exprobrare.

c Andr. I. I.

IV. DUODECIMUM EORUM GENUS, QUOS AMAMUS: ET DIGRESSIUNCULA, UTRÙM SE MUTUO AMARINT CICERO, ATQUE HORTENTIUS.

DUODECIMO loco sunt, qui similes sunt, & iisdem rebus student. Plutarchus de discernendo adulatore ab amico: Τὸ μάλιστα φιλίας ἀρχὴν συνέχον καὶ συνιστάνον, ὁμοιότης ἐστὶν ἐπιτηδευμάτων καὶ ἠθῶν, καὶ ὅλως τὸ χαίρειν ἔν γε τοῖς αὐτοῖς, καὶ τὰ ταυτὰ φεύγειν, πρῶτον εἰς ταὐτὸ συνάπτει καὶ συνίστησι, διὰ τῆς ὁμοιοπαθείας. *Amicitiæ principium ac conciliatio inprimis consistit in similitudine studiorum, ac morum; atque omnino rebus iisdem gaudere, & easdem fugere, primò homines coniungit, ac comparat, ob hanc similitudinem affectuum.* Idem aliis postea verbis repetit, & hisce verbis confirmat:

Γέρων γέροντι γλῶσσαν ἡδίστην ἔχει·
Παῖς παιδὶ, καὶ γυναικὶ πρόσφορον γυνή.
Νοσῶν τ' ἀνὴρ νοσοῦντι, καὶ δυσπραξίᾳ
Ληφθεὶς, ἐπῳδός ἐστι τῷ πειρωμένῳ.

 Seni

Seni ſenilis lingua jucundiſſima eſt:
Mulier mulieri convenit, puero puer,
Et æger ægro. dura ſiquem ſors premat,
Hic alteri, quem affligit eadem, ſuccinit.

Convenit & hoc Theocriti Idyll. IX:

Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δ' ὁ μύρμαξ,
Ἴρηκες δ' ἴρηξι.

Formicæ formica, cicadaque grata cicadæ,
Accipitri accipiter.

Ovidius ſimiliter lib. II. de Ponto el. V:

Scilicet ingeniis aliqua eſt concordia junctis,
Et ſervat ſtudii fœdera quiſque ſui.
Ruſticus agricolam, miles fera bella gerentem,
Rectorem dubiæ navita puppis amat.

Sed obſtare huic ſententiæ videtur Heſiodeum illud, figulum figulo invidere, mendicum mendico. Solvit hunc nodum Plutarchus in Sympoſiacis lib. I. cap. II: ubi quærit, quomodo debeant convivæ diſponi, ne rixæ oriantur. Duplicem eſſe ait ſimilitudinem: unam *μάχιμον*, ſeu *pugnacem;* hujuſmodi, inquit, eſt in gallis gallinaceis: alteram ait eſſe ἐπιεικῆ, ſive *manſuetam;* & hanc eſſe in graculis, ſive monedulis. Itaque jubet in conviviis conjungi, quibus eſt ſimilitudo manſueta: & eam eſſe dicit in agricolis, venatoribus, & ſimilibus. Jubet verò disjungi, quibus eſt ſimilitudo *μάχιμος*, ſive *pugnax*: & dicit, hanc eſſe in amantibus, qui eodem uruntur igne: item in poëtis, & ſophis: qualibus jubet intermiſceri in convivio aliquos manſuetos, qui ſint malagmatis loco. Sed enim dicat aliquis, non videri multum adeò diſcriminis eſſe inter poëtas & oratores: quando utrique videntur à contentione minimè abhorrere. Quod enim poëtis ſunt ſatyræ, & epigrammatum ſales: id oratoribus ſunt invectivæ, & actiones in alios. Quare ſi hoc pacto non ſatis ſcrupulus tollitur; videamus, an meliùs Tullium purgare poſſimus. Optimum verò modum indicat hoc loco Ariſtoteles, cùm ait, amari τοὺς ὁμοίους, καὶ ταὐτὰ ἐπιτηδεύοντας, ἂν μὴ παρενοχλῶσι, μηδὲ ἀπὸ ταὐτοῦ ᾖ ὁ βίος· γίνεται γὰρ οὕτω, Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ. *Amamus*, inquit, *ſimiles, & eadem profitentes, ſi non incommodent nobis, neque ex eodem ſit vita. Ex eo enim eveniret illud, Et figulus figulo.* Idem docet cap. de invidia. Quare cenſet ſummus magiſter, ſimilitudinem ſtudiorum per ſe gignere amorem: ſed invidiam vel odium provenire, quòd ſæpe alter alterius impediat vel gloriam, vel lucrum.

Sapien-

Sapientissimè igitur Cicero agit in Bruto, ubi, ut fidem faciat, se non invidisse Hortensio, dicit, nihil eum suis studiis incommodâsse, sed potiùs laboris socium fuisse. Audiamus loquentem de se Tullium: *Dolebamque, quòd non, ut plerique putabant, adversarium, aut obtrectatorem laudum mearum, sed socium potiùs, & consortem gloriosi laboris, amiseram.* Sed, fide bonâ, veréne hæc Tullius? Sanè in primo de legibus, interrogatus ipse, verumne esset, quod de Marianâ quercu in poëmate suo Mario scripsisset, respondet, *quamquam non cupiat, se mendacem putari, tamen istos facere imperitè, qui in opusculo isto, non ut à poëta, sed ut à teste, veritatem exigant.* Dicam ego, non poëtas modò, sed nec oratores semper, verba sua fide historicâ alligare. Quid enim? (ut tecum nunc loquar Tulli) nunquam laudibus tuis obtrectatus est Hortensius? Ita hoc loco ais. At verbis tuis te convincemus. Sic enim scribis ad Quinctum fratrem lib. I. epist. III: *Quantum Hortensio credendum sit, nescio. me simulatione amoris, summâque assiduitate quotidianâ, sceleratissimè insidiosissimeq; tractavit, adjuncto quoque Arrio: quorum ego consiliis, promissis, præceptis destitutus, in hanc calamitatem incidi. Sed hæc occultabis, nequid obsint.* Hos ipsos quoque, Hortensium, inquam, & Arrium, uti & Pompeium, sugillat epistolâ I. libri XIV. ad familiares. *Omnia*, inquit, *sunt meâ culpâ commissa; qui ab iis me amari putabam, qui invidebant.* Eosdem accusat horribiliter ad Atticum lib. III, epist. XIV, & XIX; atque alibi. Dicat fortasse aliquis, hæc valde confirmare sententiam inimicorum Ciceronis; qui levitatem ei exprobrare solent. Unde Laberius quoque objectabat ei, quòd soleret duabus sedere sellis. Et auctor declamationis in Ciceronem, quæ Sallustio etiam à Fabio tribuitur, exprobrat eidem, quòd aliud stans, aliud sedens, de Rep. sentiret. Quid ergo? num his quoque nos aggregabimus? Minimè verò. An dicemus cum doctissimo viro Sebastiano Corrado, fecisse Ciceronem, quod multi solent, qui prudentes sibi, & aliis, videntur? Hortensio quippe in more hoc fuisse, ut palàm Ciceronem laudaret: clàm verò præ invidia sugillaret. Ciceronem, qui neutiquam esset naris obesæ, similem viam iniisse: nam palàm laudâsse; apud Atticum & Q. fratrem obstrigilâsse. Ita factum esse, quod facetissimus Comicus ait a, [a *Asin.* *act.2.sc.3.*]

Par pari datum hostimentu'st, opera propecunia.

Sed hoc non est satis defendere candorem Ciceronis. Quare aliter malevolis occurrendum. Negamus nos, adferri quicquam posse, unde colligatur, Ciceronem malè voluisse Hortensio, aut quic-

quam sinistræ de eo suspicionis concepisse, præterquam in exilio. Tum enim ea scripsit, quæ antè citabamus. Caussa verò, cur tum de Hortensio malè sentiret, non alia erat, quàm quòd consilium damnaret ab Hortensio sibi datum. Nam, cùm Ciceronem reum ageret Clodius, equestris ordo penè totus, tanquam in publico luctu, vestem mutârat; senatus idem faciendum sibi censuit; nobiles adolescentes circiter vicies mille sordidati procedebant; innumera multitudo erat, quæ paratam se diceret decertare armis adversus Clodianos. Sed Hortensius inter alios auctor erat, ut potiùs cederet furori ad tempus; quàm ut bonorum vitam servis objiceret armatis: fore enim, ut quamprimum revocetur. Cessit ergo urbe Cicero, idque extremo mense Martio. Nec, infestis adeò consulibus, Gabinio & Pisone, quos passim coloribus suis depingit Tullius, sermo ullus fiebat de revocando Cicerone. Quare pœnitere Ciceronem facti cœpit: quodque Hortensius id suasisset, non civium amore, sed invidiâ factum putabat. At cùm anno proximo ab exilio esset revocatus, tam scævas opiniones deposuisse videtur, de Hortensio quidem. Nam de Pompeio alia longè ratio, qui perdere Ciceronem maluit, ut postea servaret. Quemadmodum verò ante exilium, ita & post illud, conjunctissimè cum Hortensio vixit. Sine dubio facilè oborta fuisset simultas inter oratores tantos, quorum uterque gloriæ forensis adeò appetens erat. Quippe æmulatio dissensionem parit: qua de re vide sis Festi verba in *Amita*. Sed Titus Pomponius Atticus, quem uterque orator amore summo prosequebatur, ita horum animos moderabatur, ut omnis abesset simultas. Hoc nos docet is, qui tum temporis vixit, Cornelius Nepos, ipsius Attici familiaris. Sic enim, in Attici vita, de eo scripsit: *Vtebatur autem intimè Q. Hortensio, qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero, an Hortensius; & id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut, inter quos tantæ laudis esset æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, essetque talium virorum copula.* Atque hæc satis ostendunt, quo pacto similitudo studiorum, nunc amorem, nunc odium gignat. Ciceronis verò exemplo diutiùs institi, amore viri, qui facilè hoc à me impetravit; præsertim in eâ arte, quam nunc docemus, cujus penes illum fuit principatus. Nunc cæteros, qui amari soleant, persequamur.

V. QUI PRÆTEREA AMENTUR.

DECIMUSTERTIUS locus eorum est, coram quibus non veremur ea dicere, aut facere, quæ turpia videntur: modò hos, coram quibus ea agimus, non contemnamus. Martialis *a*: a *lib.*10. *ep.*40.

Nil aliud video, quo te credamus amicum,
Quàm quòd me coram pedere, Crispe, soles.

Item, coram quibus turpia facere veremur, quia apud eos in pretio esse studemus.

XIV. Quos rerum nostrarum æmulatores esse volumus, non autem obtrectatores invidos.

XV. Qui nobis subveniunt in honoribus ac divitiis comparandis. Nam non solùm beneficium accipere; sed & beneficium dare, caussa est amicitiæ. Hinc Tullius in Milonianâ; *Duos se habere semper amicissimos sperâsse, te tuo beneficio, me suo.* Est & tertium amicorum genus, quo non dato tantùm beneficio quis alteri amicus est, aut solo accepto, sed dato acceptoque.

XVI. Qui fidi sunt amici; ut qui absentes perinde, ac præsentes, amant; quique amicorum sunt studiosi, ita ut eos in adversis non deserant, ac ne quidem jam mortuorum amorem deponant. Ab hâc laude Adrastus Capanea commendat apud Euripidem Supplicibus:

Φίλος τ' ἀληθὴς ἦν, φίλος παροῦσί τε,
Καὶ μὴ παροῦσιν, ὧν ἀριθμὸς οὐ πολύς.

Sive, ut Latinè dicam,

Amicus hic præsentibus verus fuit,
Absentibusque, qualium haut est copia.

XVII. Qui non agunt simulatè; ut qui etiam sua ipsorum vitia detegunt. Nam apud amicos non erubescimus.

XVIII. Qui non sunt formidabiles, & quibus fidimus. Nemo enim amat eum, quem metuit. Ac propterea principibus, qui à populo amari velint, nihil auditu jucundius est, quàm quod de Theoderico scribit Sidonius, *Timet timeri.*

VI. Ex

VI. Ex quibus amicitia oriatur, et quomodo amor concilietur.

Efficiunt amicitiam tria inprimis.

Primum eorum est gratia, seu beneficium. Hoc enim viam ad amicitiam munit, quia ex eo cognoscimus animum alterius benevolum. Benevolentia igitur, etsi amicitia ipsa non sit, ejus tamen est fons, atque origo. Atque, ut Cicero in Lælio ait, *Ex propinquitate benevolentia tolli potest; ex amicitia non potest. Sublatâ enim benevolentiâ, tollitur ipsum nomen amicitiæ.*

Alterum est, non rogatum benefecisse: uti Tullius se fecisse scribit ab Brutum: *De sororis tuæ filiis,* inquit, *non exspectavi, Brute, dum scriberes.*

Tertium est, beneficium præstitum celare. Nam, qui non celat, suâ, non alterius caussâ, videtur fecisse. Imitandus igitur Arcesilaus; qui, ut de eo Plutarchus a testis est, ægrotante Apelle Chio, homine paupere, pulvinari clanculum subjecit xx. drachmas. Cui facto gemina produntur b de S. Nicolao, Myræ in Lycia Episcopo; quæ, ut omnibus notissima, prætereo. Egregium quoque est exemplum Lacydis; qui, Cephisocrate in judicio periclitante, annulum ab eo in terram demissum, pede imposito, contexit; eoque, ut absolveretur, caussa fuit: nec tamen hoc beneficium suum, non dico aliis, sed ne Cephisocrati quidem exposuit. Qui id nunquam rescisset, nisi adstantium unus Lacydæ factum observasset: quemadmodum auctor est idem Plutarchus c.

Etsi autem amicus & amet, & ametur; eoque amicitia sit amor reciprocus, sive benevolentia mutua: natura tamen amicitiæ magis in eo consistit, ut ames, quàm ut ameris. Quòd si est affectio, necesse est, ut in ea mediocritas servetur. Hoc prudentia præstat. Quæ cùm omnia honestate inprimis metiatur: nonnisi per similitudinem nomen amicitiæ meretur, quæ solam utilitatem, vel voluptatem spectat. Propterea similis est virtuti: uti & misericordia, & verecundia. Aristoteles quidem de quæstione eâ, sitne virtus, an cum virtute conjuncta, dubiè loquitur octavo Nicomachiorum. Et Aspasius, reverentiâ præceptoris, non satis apertè quæstionem decidit. Non dubium tamen, quin, si affectio sit animi, minimè virtus sit moralis. Adde quòd, si amicitia esset virtus, vir bonus amitteret virtutem aliquam, quando amici ejus vel morbo aliquo, vel à tyranno

a de discernendo amico ab adulatore.

b Simeoni Metaphrastæ, atque, ut alios mittã, Ioanni Iustiniano Cretẽsi; cujus de S. Nicolao sermonem, cum aliis ejus viri opusculis, primus edidit Oporinus an. 1554.

c ibidem.

tyranno, aut aliter, tollerentur. Ex hisce omnibus cognoscere est, tum Stoicos lapsos esse, qui amicitiam inter virtutes reponunt, eoque propter se expeti ajunt: tum Epicureos, qui solius utilitatis caussâ amicitias suscipi putabant. De Stoicis auctor Tull. lib. III. de Finibus: de Epicureis, Plutarchus lib. de amore in liberos. Et hæc de caussis amoris.

Ratio ejus conciliandi est, ut ostendamus, homines esse tales, quales esse solent amici. Cujusmodi verò sint amici, jam vidimus.

CAP. V.

DE ODIO.

AMORI, atque amicitiæ, opponuntur odium, & inimicitia. Differunt autem hæc ab ira multifariam. Irascimur nempe ob ea, quæ ad nos attinent: odimus etiam non habitâ commodorum nostrorum ratione. Ira in singulos fertur: odium desævit adversus singula generum, & genera singulorum. Ira furor brevis est: at odium & inimicitia sunt diuturna. Iratus intendit, ut dolorem adferat: vult enim, ut is sentiat malum, quem ulciscitur: at, qui odit, damnum, vel perniciem afferre studet; nec laborat, utrùm inimicus sentiat, nec ne.

I. QUOMODO IRA, ET ODIUM, DIFFERANT.

EX iis, quæ de amore diximus, liquet, quid sit odio habere: nimirum, primùm velle alicui, quæ putat mala: deinde velle illius caussâ: denique eorum pro viribus effectorem esse.

Odium autem, & ira, inter se differunt: quòd illud sit ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ a, sicut & φιλία b: ira verò ἐν τῷ θυμοειδεῖ c. Aristoteles ea sex modis distinguit.

I. Ira nascitur ex iis, quæ unusquisque ad se pertinere censet: inimicitia verò atque odium etiam sunt sine iis, quæ unusquisque judicat spectare se ipsum. Hinc Plutarchus d: Γεννᾶται τὸ μῖσος ἐκ φαντασίας τοῦ ὅτι πονηρός, ἢ κοινῶς, ἢ πρὸς αὐτόν ἐστιν ὁ μισούμενος. *Gignitur odium, quòd eum, quem quis odio habet, imaginetur, vel simpliciter, vel erga se, malum esse.*

II. Ira semper est adversus singularia; uti Socratem, aut Calliam: odium verò tum singularium est; uti Vatinii, quem homines honesti odio ipsâ bile amariori prosequebantur: tum etiam adversus integrum genus exerceri potest: quomodo unusquisque furem odit, ac calumniatorem.

a *eâ animæ facultate, quâ concupiscimus.*
b *amicitia.*
c *animæ sensitivâ facultate, quæ ad bonum arduum tendit.*
d *libello de invidia & odio.*

III. Ira est tempore sanabilis; odium non item. Itaque & affectus hic Græcis ἀπὸ τοῦ μένειν *a* dicitur *μῆνις*, quam vocem Tullius rectè transfert *odium*, cùm à Stoicis definiatur ὀργὴ πεπαλαιωμένη *b*. Quamquam & *odium vetus* legas: nempe comparatè, ratione iræ, quæ accessit, atque odium non alit modò, sed auget. Livius lib. XLII: *Eumenem cum vetus odium* (adversus Persen) *stimulabat: tum recens ira, quòd scelere ejus prope, ut victima, mactatus Delphis esset.*

a à permanendo.
b ira inveterata.

IV. Illa dolorem afferre cupit, qui sentiatur: hoc, malum sentiatur, necne, susque deque habet.

V. Illa est cũ molestiâ, ob injuriã acceptã: hoc doloris est expers.

VI. Illa, si multa mala fiant, detumescit, eo quòd, qui iratus erat, alterius tandem misereatur: hoc nunquam terminatur misericordiâ. Et ratio est, quia iratus reponere injuriam, ac talionem reddere; at inimicus alterum planè exstinctum, aut pessumdatum, velit. Hujusmodi animum spirant illa Phalaridis, epistolâ ad Eteonicum: Τῆς μέν τοι Πύθωνος εἰς ἐμαυτὸν δυσμενείας οὐ μόνον ζῶν, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἀποθανών, ὃ πᾶσι συμβαίνει τοῖς τετελευτηκόσιν, ἐπιλαθοίμην. *Malevolentiæ Pythonis erga me, non vivus modò, oblivíscar nunquam; sed ne mortuus quidem, prout omnibus defunctis contingit.* Quin sæpe eò devenit furoris, ut & probet illud Græcorum *c*, Ἐρρέτω φίλος σὺν ἐχθρῷ. *Pereant amici, dum unà inimici intercidant.* Quid amicos dico? Interdum nec vitam propriam perdere ambigit, dummodo simul tollat alienam. Ita animatus fuit Atreus, cujus illud apud Senecam in Thyeste:

Hæc ipsa pollens inclyti Pelopis domus
Ruat vel in me, dummodo in fratrem ruat.

c Plutarch. de discernendo adulatore ab amico.

Atque in hoc odium non ab ira modò, sed etiam ab invidia differt: ut docet Plutarchus libello περὶ φθόνου καὶ μίσους *d*.

d de invidia, atque odio.

II. QUI ALIOS, ET QUOS, ET QUA DE CAUSSA ODISSE SOLEANT, ET QUOMODO ODIUM CONCITETUR.

LIQUET, qui odio habeant, nimirum contrarii amicis.

Liquet, quos odio habeant, nempe contrarios amicis.

Odium atque inimicitiam gignunt actiones inimiciter adversantes bono, quod amamus. Ita quisquis se ab alio sentit perpetuò ἀποθυννίζεσθαι, καὶ λάγδην πατεῖσθαι *e*, non ei modò irascitur, sed & hominem odit: videnturque hoc pacto animati non ii modò, qui μελάμπυγοι *f* audiunt, sed etiam, qui nomen possident ἥπατα *g*, ut cum Eubulo Comico loquar. Maximè autem odium accenditur, si ab iis inimiciter nobiscum agatur, à quibus maximè nos amari oportebat.

e thynni piscis instar despici, ac quasi calcibus proteri.
f atriclunes, atque iracundi.
g jecorarii lenesque.

tebat. Itaque acerbissima esse odia inter conjunctissimos solent; ut docet Aristoteles lib. VII. Polit. cap. VII, ubi idem gemino hoc proverbio confirmat, χαλεποὶ πόλεμοι ἀδελφῶν a. &, Οἵ τοι πέρα στέρξαντες, οἱ δὲ καὶ πέρα μισοῦσι b. Nempe, ut ait Tacitus lib. I. Annalium: *Quæ apud concordes vincula charitatis, incitamenta irarum sunt apud offensos.*

a *Difficilia sunt inter fratres bella.*
b *Qui vehementer amant, iidem & vehementer oderunt.*

Ratio deducendi animos ad odium est, ut ostendamus, homines esse tales, quales esse solent inimici. Ita Tullius, ut Antonium inducat in odium, crudelitatem ejus describit. Ut cùm inter alia Philippicâ IV. ait: *Nullus ei ludus videtur esse jucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio civium.* Quibus verbis non odium modò ciet; sed & metum, de quo nunc dicendum.

CAP. VI.

DE METU.

METUS, *sive timor, est quidam animi dolor ac perturbatio, ob phantasiam mali imminentis, quod vel perniciem adferat, vel molestiam.*

I. DE VOCABULO METUS, ET ALIIS, QUÆ IDEM SIGNIFICANT: ET QUOMODO METUS ARISTOTELI DEFINIATUR.

VOx φόβος à militiâ sumta est, propriéque dicitur, cùm quis se in fugam conjicit. Est enim à φέβεσθαι, quod est φεύγειν c. *Metui* nomen inditum est ab Ionico μεθιέναι, pro μεθιέναι d; quòd in eo abjiciatur & amittatur constantia: vel potiùs à μόθος, quod interdum idem est ac φόβος, teste Hesychio. Nēpe ab obsoleto μόθος, ut πόθος * ab inusitato πόθω, unde Latinorum *peto*. *Timor* verò appellatur, quia propriè sit exspectatio eorum censuræ, qui in dignitate sunt constituti, παρὰ τὸ τιμᾶν e, unde ἐπιτιμᾷν f. Nisi simplicius sit deducere *timor* à δεῖμα, quod idem ac φόβος g, ut δειμαίνεσθαι, φοβεῖσθαι, eodem Hesychio teste. Vel à δίω; quo Homerus eâdem notione usus, juxta Eustathium h, qui & δείδω inde esse arbitratur. Plus autem est *timere*, aut *metuere*, quàm *vereri*: unde illud: *Malo vereri, quàm timeri me à meis*: & hoc Senecæ lib. II. de Irâ: *Longè itaque ab assentatione pueritia removenda est: audiat verum, & timeat interim, vereatur semper.*

c *fugere.*
d *dimittere.*
* *Desiderium.*
e *censere.*
f *objurgare.*
g *timor.*
h *in Il. pag. 672. & 676. & Il. t. pag. 761. edit. Rom.*

Pavor ἀπὸ τοῦ παίειν, unde *pavire*: ab hoc *pavimentum*; item *tripudium*, quasi *terripavium*; nisi cum Turnebo *a* malis, quomodo Græci dicunt ἀποδιάζειν, ita & *tripudiare* dictum, sive quasi à τερποδιάζειν, sive quia ter pede feriatur terra, ut loquitur Horat. in odis *b*. *Percellere* est à veteri Græcâ voce κέλλειν, quia animus quasi verberatur imminentis mali opinione. Κέλλειν enim est κινεῖν, atque interdum etiam κινεῖσθαι, sive κλίνειν: sanè à κέλλειν sunt μάκελλα, ὄκελλα, *celsus*, *excellere*, *recellere*, quod apud Lucretium est lib. II. Festus rectè interpretatur *reclinare*. *Formido* est à formis sive spectris: *forma* verò est ex μορφή, κατὰ μετάθεσιν *c*. Nisi veteres *formus* dixere pro *calidus*, atque inde *formido*, quia nonnullis præ metu sudor prorumpit. *Terror* est à τέρας *d*. Terrent enim monstra. Vel potiùs à τρέω, quod idem ac τρέμω *e*. Hæc dicta sunto de vocum caussis; quarum nonnullas etiam adduxit Cæsar Scaliger adversus Cardanum Exercit. CCCX. At pleniùs de iis omnibus in Originum libris diximus.

a lib. 25. Advers. cap. 29.
b lib. 3. od. 18.
c per literarum transpositionem.
d monstrum.
e tremo, trepido.

II. QUID SIT METUS.

ARISTOTELI definitur φόβος, λύπη τις, ἢ ταραχὴ ἐκ φαντασίας μέλλοντος κακοῦ, ἢ φθαρτικοῦ, ἢ λυπηροῦ. h. e. *Metus est dolor quidam, ac perturbatio, ex opinione impendentis mali, quod vel perniciem, vel molestiam afferre possit*. Dico mali, quod perniciem aut dolorem afferat, quia non qualecunque metuitur malum; (neque enim metuimus ingenium hebes, aut injustitiam) sed quod possit afferre interitum, aut dolorem, & quod prope absit. Quæ enim procul sunt, non metuuntur; quomodo non timemus, quòd moriendum sit, quia longè quilibet mortem abesse arbitratur. Insigne hujus rei exemplum habemus in Junone primo Æneidos, quæ conabatur Trojanos avertere ab Italiâ, quia metuebat Carthagini,

Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam
Posthabitâ coluisse Samo.

Metuebat autem ob malum impendens, quia jam

--- Progeniem Trojano à sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.

Ex hâc verò metus definitione, liquet etiam, quomodo debeat spes definiri. Nam etsi spei propriè opponitur desperatio; tamen, cùm pinguiori loquimur Minervâ, contrariam quoque metui spem facimus: quippe quæ [illegible] [illegible]: quia metus est, cùm malum propinquum est, [illegible] ne adveniat; spes est, cùm bonum est propin-

propinquum, quod optamus ut adveniat. Erit igitur spes gaudium ex opinione impendentis boni, quod aut conservare, aut voluptatem adferre possit.

III. Qui metuant, et in quos non cadat metus.

Metuunt, qui se aliquid passuros arbitrantur: ac tunc metuunt, cùm se putant passuros. Contrà non metuunt, qui se nihil autumant passuros, sive à rebus, sive à personis. Certe, ex Stoicorum sententiâ, vir sapiens & justus, quia nihil sibi præstandum putat præter culpam, haut extimescit, si Saturnius oculus in domum incubuerit, aut, Nausiclidis instar, ὅτι ἴσως, ὅτι φίλους ἴσχῃ a: quin, ut de eo scribit Horatius b,

a neque ver, neque amicos habeat.

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

b od. 3. lib. 3.

Verùm de Stoico sapiente nunc non laboramus: sed iis, qui se pati posse, nec tamen passuros, existiment. Cujusmodi duo sunt hominum genera.

I. Qui prospero utuntur fortunæ statu, eoque uti existimantur: unde contumeliosi sunt, ac contemptores, & audaces: talesque redduntur divitiis, robore, multitudine amicorum, potentiâ.

II. Qui desperatæ sunt salutis. Nam ita plurimùm usu venit, ut qui, leviculo in malo, Teletis aut coturniculæ animum habent, multaque agunt ac dicunt generoso animo indigna; hi, simul atque se malorum fluctibus obrui sentiunt, ac nullum amplius spei relictum locum, si quidem probi sint, Achilleum quiddam spirent; sin improbi, ausint *aliquid brevibus Gyaris & carcere dignum* c. Terentius Andr. d.

c Iuvenal. sat. 1.
d act. 2. sc. 1.

Vt animus in spe, atque in timore, usque antehac intentus fuit,
Ita, postquam adempta spes est, lassus, curâ confectus stupet.

Ovid. lib. 1. Tristium el. 1v:

--- Audaces cogimur esse metu.

Et lib. 11. de Ponto el. 11:

Tuta petant alii. fortuna miserrima tuta est:
Nam timor eventus deterioris abest.

Hinc nutrix Medeæ apud Senecam ait:

Qui nil potest sperare, desperet nihil.

Et Troadibus ait Andromacha:

Miserrimum est timere, cùm speres nihil.

Atque inde lux Arnobio lib. 1. adversus nationes: *Et in pericula capitis immittere se sponte temerariâ desperatione voluerunt*. Idem eodem: *Quid ô participes rationis audetis homines proloqui? quid effutire? qiud promere temerariæ vocis desperatione tentatis?* Et lib. IV: *Aut aliquem sumserimus temerariâ in Deos desperatione contemtum.* Sanè hæc eruditissimi scriptoris verba probè conveniunt nautarum generi. Nam desperatione temerarii sunt, atque impii in Deum; unde & eos Æschylus *a* vocat θερμοὺς, ac τοῖς δ᾽ εὐσεβέσιν *b* opponit. Quamquam aliter hac de re Scipio Gentilis lib. 1. παρέργων cap. XII. Dido quoque argumento nobis est, quàm ii, qui sibi videntur jam inter Orci cancros adhærere, nihil ultrà extimescant. Quippe ea derelicta ab Aeneâ, quod ei suppliciorum omnium gravissimum videbatur, *mortem* non fugit, sed *orat: tædet cœli convexa tueri.* Se quoque increpat, quòd Aeneam non fuerit bello persecuta. Ait enim: *Quem metui moritura?* Itidem Euryali mater, interemto filio, quasi rebus jam omnibus conclamatis, nihil planè mortem reformidat. Itaque ait *c*:

a *Thebaid.*
b *piis.*
c *9. Æn.*

> *Figite me, siqua est pietas, in me omnia tela*
> *Conjicite, ô Rutuli, me primam absumite ferro:*
> *Aut tu, magne pater divûm, miserere, tuoque*
> *Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo.*

Exemplo etiam fuerint Syracusani; qui, cùm Dionysius senior pecunias extorqueret, lamentabâtur, & supplices orabant, de inopia suâ mirificè conquerentes. Atque hoc ille iterum iterumque egit, ita ut eos penitus exhaurirent. Nihilo secius tributum ab iis exigebant. At illi tum ridere, inque foro obambulantes falsè etiam in eum dicta jacere. Tum demum desisti tyrannus jussit, & caussam addidit, Νῦν γὰρ οὐδὲν ἔχουσιν, ὅτι καταφρονοῦσιν ἡμῶν *d*. Nimirum non metuebant ultrà, quia omnia amiserant. Auctor Plutarchus in Apophthegm. Neque duces rei militaris intelligentes nesciunt, ipsam quoque necessitatem spiritus interdum addere, desperatione audaciam pariente. Sanè, ut Vegetii *e* verbis utar, *Scipionis laudata sententia est, viam hostibus, quâ fugiant, muniendam.* Nimirum, quia quandoque, ut apud eundem *f* legimus, *ex desperatione crescit audacia, &, cùm spei nihil est, sumit arma fortitudo.* Neque ratio hujus rei obscura est. Nam quia nulla est spes reliqua, timere nequeunt. Timor enim requirit dubiam consultationem inter spem metumque, ita ut, ubi alterutrum horum abest, etiam absit alterum. Vide Senecam epist. V. ad Lucillium, & Ant. Muretum lib. XII. Var. Lect. cap. V.

d *Nunc nihil ultrà habent, quia nos contemnunt.*
e *lib. 3. cap. 21.*
f *lib. 3. cap. 25*

IV. QUI

IV. QUI METUANTUR.

METUUNTUR autem,

I. Quorum in manu salus nostra est. Cicero pro Quinctio ad C. Aquilium; *Non minùs sæpe venit in mentem potestatis, quàm æquitatis tuæ: propterea quòd omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sæpius illud cogitant, quid possit is, cujus in ditione sunt, quàm quid debeat facere.* Huc refer conscios rei atrocis: semper enim periculum est, ne prodant. Hinc Juvenalis sat. III:

Quis nunc diligitur, nisi conscius, & cui fervens
Aestuat occultis animus, semperque tacendis?

Et mox:

Carus erit Verri, qui Verrem, tempore quo vult,
Accusare potest.

Idem aliquanto pòst de Græculis inquit,

Scire volunt secreta domus, atque inde timeri.

II. Qui possunt injuriam facere. Ut qui alios gaudent salibus defricare. Velut mimi, satyrici, epigrammatum scriptores. Horat. lib. I. sat. IV:

Omnes hi metuunt versus, odere poëtas;
Fœnum habet in cornu, longè fuge; dummodo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico;
Et quodcumque semel chartis illeverit, omneis
Gestiet à furno redeuntes scire, lacuque,
Et pueros, & anus.

Cicero lib. VII. epist. XI. ad Trebatium: *Si te citò retuleris, sermo nullus erit: sin frustra diutius abfueris; non modò Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium, pertimesco. mira enim persona induci potest Britannici Iurisconsulti.* Ait, si Trebatius diu hæserit Samarobrinæ, nec unctiùs manum retulerit, periculum esse, ne, quia ex Jurisconsulto factus sit miles, & interim non ausus fuerit Cæsarem in Britanniam sequi, eò ab hominibus salsis sub persona Britannici Jurisconsulti ridendus cunctis proponatur: præsertim à Dec. Laberio, mimorum scriptore; atque item à Valerio; sive is est L. Valerius Jurisconsultus, Ciceroni alibi [a] quoque memoratus; sive Valerius Catullus, cujus epigrammata (de illis fœdis, etsi purissimæ impuritatis, nunc non loquor) omnibus omnium eo in genere præcellunt: in quibus & unum ad ipsum exstat Ciceronem. Quamquam autem omnes

[a] lib. I. epist. ult. & lib. 3. ep. I.

Atque inde lux Arnobio lib. I. adversus nationes : *Et in periculis capitis immittere se sponte temerariâ desperatione voluerunt.* Idem eodem : *Quid ô participes rationis audetis homines proloqui? quid effutire? quid promere temerariæ vocis desperatione tentatis?* Et lib. IV: *Aut aliquem sumserimus temerariâ in Deos desperatione contemtum.* Sanè hæc eruditissimi scriptoris verba probè conveniunt nautarum generi. Nam desperatione temerarii sunt, atque impii in Deum; unde & eos Æschylus *a* vocat θερμοὺς, ac τοῖς δ' εὐσεβέσιν *b* opponit. Quamquam aliter hac de re Scipio Gentilis lib. I. παρέργων cap. XII. Dido quoque argumento nobis est, quàm ii, qui sibi videntur jam inter Orci cancros adhærere, nihil ultrà extimescant. Quippe ea derelicta ab Aeneâ, quod ei suppliciorum omnium gravissimum videbatur, *mortem* non fugit, sed *orat: tædet cœli convexa tueri.* Se quoque increpat, quòd Aeneam non fuerit bello persecuta. Ait enim: *Quem metui moritura?* Itidem Euryali mater, interemto filio, quasi rebus jam omnibus conclamatis, nihil planè mortem reformidat. Itaque ait *c*:

a *Thebaid.*
b *piu.*

Figite me, siqua est pietas, in me omnia tela
Conjicite, ô Rutuli, me primam absumite ferro:
Aut tu, magne pater divûm, miserere, tuoq;
Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo.

c 9. *Æn.*

Exemplo etiam fuerint Syracusani; qui, cùm Dionysius senior pecunias extorqueret, lamentabatur, & supplices orabant, de inopia suâ mirificè conquerentes. Atque hoc ille iterum iterumque egit, ita ut eos penitus exhauriret. Nihilo secius tributum ab iis exigebat. At illi tum ridere, inque foro obambulantes falsè etiam in eum dicta jacere. Tum demum desisti tyrannus jussit, & caussam addidit, Νῦν γὰρ οὐδὲν ἔχουσιν, ὅτι καταφρονοῦσιν ἡμῶν *d*. Nimirum non metuebant ultrà, quia omnia amiserant. Auctor Plutarchus in Apophthegm. Neque duces rei militaris intelligentes nesciunt, ipsam quoque necessitatem spiritus interdum addere, desperatione audaciam pariente. Sanè, ut Vegetii *e* verbis utar, *Scipionis laudata sententia est, viam hostibus, quâ fugiant, muniendam.* Nimirum, quia quandoque, ut apud eundem *f* legimus, *ex desperatione crescit audacia, &, cùm spei nihil est, sumit arma fortitudo.* Neque ratio hujus rei obscura est. Nam quia nulla est spes reliqua, timere nequeunt. Timor enim requirit dubiam consultationem inter spem metumque, ita ut, ubi alterutrum horum abest, etiam absit alterum. Vide Senecam epist. V. ad Lucillium, & Ant. Muretum lib. XII. Var. Lect. cap. V.

d *Nunc nihil ultrà habent, quia nos contemnunt.*
e *lib. 3. cap. 21.*
f *lib. 3. cap. 25*

IV. Qui

IV. Qui metuantur.

Metuuntur autem,

I. Quorum in manu salus nostra est. Cicero pro Quinctio ad C. Aquilium; *Non minùs sæpe venit in mentem potestatis, quàm æquitatis tuæ: propterea quòd omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sæpius illud cogitant, quid possit is, cujus in ditione sunt, quàm quid debeat facere.* Huc refer conscios rei atrocis: semper enim periculum est, ne prodant. Hinc Juvenalis sat. III:

Quis nunc diligitur, nisi conscius, & cui fervens
Aestuat occultis animus, semperque tacendis?

Et mox:

Carus erit Verri, qui Verrem, tempore quo vult,
Accusare potest.

Idem aliquanto pòst de Græculis inquit,

Scire volunt secreta domus, atque inde timeri.

II. Qui possunt injuriam facere. Ut qui alios gaudent salibus defricare. Velut mimi, satyrici, epigrammatum scriptores. Horat. lib. I. sat. IV:

Omnes hi metuunt versus, odere poëtas;
Fænum habet in cornu, longè fuge: dummodò risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico;
Et quodcumque semel chartis illeverit, omneis
Gestiet à furno redeuntes scire, lacuque,
Et pueros, & anus.

Cicero lib. VII. epist. XI. ad Trebatium: *Si te citò retuleris, sermo nullus erit: sin frustra diutius abfueris; non modò Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium, pertimesco. mira enim persona induci potest Britannici Iurisconsulti.* Ait, si Trebatius diu hæserit Samarobrinæ, nec unctiùs manum retulerit, periculum esse, ne, quia ex Jurisconsulto factus sit miles, & interim non ausus fuerit Cæsarem in Britanniam sequi, eò ab hominibus salsis sub persona Britannici Jurisconsulti ridendus cunctis proponatur: præsertim à Dec. Laberio, mimorum scriptore; atque item à Valerio; sive is est L. Valerius Jurisconsultus, Ciceroni alibi [a] quoque memoratus; sive Valerius Catullus, cujus epigrammata (de illis fœdis, etsi purissimæ impuritatis, nunc non loquor) omnibus omnium eo in genere præcellunt: in quibus & unum ad ipsum exstat Ciceronem. Quamquam autem omnes

[a] lib. I. epist. ult. & lib. 3. ep. I.

omnes illi, ut diximus, metuantur, qui possunt injuriam facere: magis tamen ab iis timemus, qui à nobis affecti sunt injuriâ, vel affecti sibi videntur. Semper enim observant occasionem ulciscendi. Ideo Alcibiades, ab Atheniensibus revocatus, non obtemperavit. Nempe sciebat, quàm multos Athenis offendisset. Et crimen de Mercurii statuis ab eo mutilatis ac dejectis, grave omnino erat. Uti & quòd mysteria privatim per ludibrium factitâsset in contemtum religionis. Tanto magis sibi metuebat ab inimicis. Rogatus, an non crederet se patriæ, τὰ μὲν ἄλλα, ἔφη, πάντα· περὶ δὲ ψυχῆς τῆς ἐμῆς οὐδὲ τῇ μητρὶ, μήπως ἀγνοήσασα, τὴν μέλαιναν ἀντὶ τῆς λευκῆς ἐπενέγκῃ ψῆφον. i. *alia*, inquit, *omnia; sed vitam meam ne matri quidem, ne ignorans calculum nigrum pro albo ferat*. Auctor Plutarchus in Alcibiadis vita. Uti & Aelianus lib. XIII. Var. Hist. cap. XXXVIII. Nec solùm metuimus, quos injuriâ affecimus; sed etiã, qui nos affecere injuriã; partim quia crimine ex uno, quomodo erga nos affecti sint, judicamus; partim quia, qui malum dedere, reformidant talionem, eoque non possunt non malè velle. Propterea Polynices, qui contra pactum regno paterno exclusus erat ab Eteocle, ne induciarum quidem tempore ad colloquium aliter, quàm stricto gladio, venire ausus erat. Unde sic fratrem compellat *a*:

a *apud Euripidẽ Phœnissis.*

> Ἅπαντα γὰρ τολμῶσι δεινὰ φαίνεται,
> Ὅταν δι' ἐχθρᾶς πους ἀμείβηται χθονός.
> *Nil non videtur facere & audaci metum,*
> *Hostile cùm pes per solum profert gradum.*

b *Æn. 3.*

At Achæmenides, quem Ulysses in Sicilia reliquerat *b*,

> --- *ubi Dardanios habitus, & Troïa vidit*
> *Arma procul, paullùm adspectu conterritus hæsit.*

Nempe homo Græcus metuit Trojanos, contra quos arma tulerat.

III. Præterea metuuntur illi, qui eandem rem affectant, cùm tamen fieri nequeat, ut simul potiantur. Cic. 1. Offic. *Quod est apud Ennium, Nulla sancta societas, nec fides regni est; id latiùs patet. Nam quicquid ejusmodi est, in quo non possint plures excellere, in eo plerumque fit tanta contentio, ut difficillimum sit sanctam servare societatem.*

IV. Etiam metuuntur, qui formidabiles meritò sint præstantioribus. Nam quos hi jure metuant, facilè oberunt inferioribus.

V. Quos reapse metuunt præstantiores.

VI. Qui sustulerunt nobis præstantiores.

VII. Qui invaserunt nobis inferiores. Aut enim jam metuendi sunt,

sunt, aut timendi erunt potentiores facti. Ita Græci, etsi vires suas longè Illyriorum potentiæ præferrent; tamen, his à Philippo rege devictis, sibi etiam ab eodem metuerunt.

VIII. Timentur etiam amici eorum, qui injuriam passi sunt, aut inimicorum, aut adversariorum; non qui ad iram sunt præcipites, ac liberiùs loquuntur; sed mansueti, dissimulatores, astuti. Nam facilè nobis cavemus ab iis, qui apertè sunt inimici: at non item ab iis, qui animo quidem sunt exulcerato, sed sciunt simulare & dissimulare: quippe qui, cùm maximè aliud agere videntur, maximè in eo sint, ut magnum nobis dent malum. Exemplo esto Ulysses Homericus, qui injurias procorum dissimulavit, usque dum eos interimendi affulserat occasio. Nec fugit hoc C. Cæsarem a: qui cùm ab delatoribus cognovisset, M. Antonium, & Dolabellam, res novas moliri; acutè respondit, nihil se metuere ab his, sed à pallidis ac macilentis illis. Cassium autem, & Brutum signabat. Auctor Plutarchus in Cæsare. Nempe, ut nutrix Medeæ apud Senecam ait:

a Plutarchus in Cæsare.

Ira, quæ tegitur, nocet.
Professa perdunt odia vindictæ locum.

Atque hi sunt, qui metuuntur: unde facile est videre, qui non metuantur. Nempe à quibus nihil nos passuros putamus, sive quia non malè velint, sive quia nihil possint. Ut, captâ à Lacedæmoniis Cadmeâ, suspecta iis fuit Ismeniæ potentia, quem iccirco vinctum rapuere Spartam, ac paullo pòst necarunt. Suspecta quoque virtus Pelopidæ, Pherenici, Androclidæ, & quorundam aliorum; qui, cùm fugâ sibi consuluissent, exulare jussi sunt. At Epaminondam, qui Thebis permanserat, degere ibidem permiserunt, quia non metuerent sibi ab eo, sed omnino contemnerent, ἀλλὰ μὲν φιλοσοφίαν ὡς ἀπεϱγήμονα, ἀλλὰ δὲ πενίαν ὡς ἀδύνατον· *partim quòd philosophiæ addictus à rebus gerendis abstineret; partim quia, ob paupertatem, parum aut nihil posset:* ut est apud Plutarchum in Pelopidæ vita.

IV. DE REBUS IIS, QUÆ METUM INCUTIUNT.

METUENDA sunt, quæ interimunt, quæ magnam molestiam afferunt, quæ signa sunt rerum metuendarum. Ut si quis est vel inimicus, & potens; cujusmodi nocere & vult, & potest: vel injustus, & potens; quippe quem potentes metuunt, eundem ex-

stinctum cupiunt. Cicero lib. 11. ad Atticum epist. XXI. de Pompeio: *Et timeo, tam vehemens vir, tamque acer in ferro, & tam insuetus contumeliæ, ne omni animi impetu dolori & iracundiæ pareat.*

Maximè autem quatuor malorum genera animos exsternant, horroremque incutiunt.

I. Primùm, quæ corrigi nullo modo possunt. Certè non admodum reformidamus levem in mercibus jacturam: at cautio omnibus modis est, ne vitam deperdamus. Iccirco in militiâ bis peccare non licebat. Sanè centuriones ac duplicarios, quòd ordines reliquissent, virgis cædebant, ac securi quoque percutiebant; ut cognoscimus è secundo Livii libro.

II. Idem præstant, quæ emendare non sit in nostrâ, sed adversarii potestate.

III. Par eorum ratio, quæ nonnisi summâ cum difficultate corrigi queunt: ut siquis insigni ignominiæ maculâ fuerit notatus. Neque enim facilè sordes vitæ eluuntur.

IV. Præterea horribilia sunt ea omnia, quæ miserationem in nobis concitare possunt, quòd statuamus eadem nobis posse contingere. Itaque Aeneas magno se ait metu horroreque perculsum fuisse, cùm intellexisset, Polydorum crudeliter adeò interemtum esse à Polymnestore, Thracum rege a:

a 3. Æn.

Tum verò, inquit, *ancipiti mentem formidine pressus*
Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.

Quod si res aliqua sit planè insolens, eo faciliùs horrorem incutit. Unde Justinus initio libri XIV: *Ne fama, aut rem id majus extolleret, aut militum animos rerum novitate terreret.*

V. QUOMODO METUM INCUTIAT ORATOR.

RATIO metu judices percellendi est, ut ostendatur, aliquid eos imminentis mali pati posse, idque conferendo illos cum aliis, qui licet majores, tamen sint affecti clade: quòd item æquales passi sint, vel patiantur,

I. Ea, quæ non arbitrabantur:

II. Ab iis, à quibus non arbitrabantur:

III. Tunc, cùm minimè arbitrabantur.

Exemplum ejusce rei è Tullio adferam. Is, ut judicibus metum commoveat ex eo, quod Cn. Carboni à Verre contigerat: *Nunc*, inquit, *quamvis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint,*

tamen

tamen hi debent, non quid illi accidere voluerint; sed, quid ipsis in tali re metuendum sit, cogitare. Commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullæ sunt occultiores insidiæ, quàm eæ, quæ latent in simulatione officii &c. Idem eo timorem incutit, quòd Verres pupillos spoliârat. *Communis,* inquit, *est caussa, commune periculum, communi præsidio talis improbitas, tanquam aliquod incendium, restinguenda est. Habemus enim liberos parvos: incertum est, quàm longa nostrum cujusque vita futura sit. Consulere vivi ac prospicere debemus, ut illorum solitudo & pueritia quàm firmissimo præsidio munita sit* &c. Vide & apud Herodotum lib. VII. orationem Artabani, quâ metum injicere studet Xerxi, ne bellum inferat Græcis. Et hæc de metu.

CAP. VII.

DE CONFIDENTIA.

METUI *contraria est audacia sive confidentia. Ea est spes cum phantasiâ rerum salutarium, quasi prope sint, iis, quæ metum incuterent, vel nullis existentibus, vel procul remotis.*

I. QUID SIT CONFIDENTIA.

TIMORI opponitur *fidentia:* unde Cicero lib. II. de Divinatione: *Timidè fortasse signifer evellebat, quod fidenter infixerat.* Estque *fido* ex Græco πείθω. Nam πείθεσθαι, *persuaderi, credere, fidere.* Atque hinc *fides,* non quia fiat quod dictum, ut Tullius a Στωικωτέρως ἐτυμολογίζει b. Apud Græcos τῷ φόβῳ opponuntur θάρσος, & θράσος: quorum illud in bonam, hoc in malam partem accipitur; juxta Suidam, & alios. At Latinis *confidentia interdum in bona significatione, interdum in mala ponitur: sed fiducia semper in bona:* ut Donatus tradit ad Andr. Act. V. Sc. III.

a lib. 1. de Offic.
b magis Stoïcorū more, quàm verè, originē vocis assignat.

Aristoteli, quia naturâ vox media est, laxiùs sumitur; eoque hoc pacto definitur: Θάρσος, μετὰ φαντασίας ἡ ἐλπὶς τῶν σωτηρίων ἐστὶν ὡς ἐγγὺς ὄντων, τῶν δὲ φοβερῶν, ἢ μὴ ὄντων, ἢ πόρρω ὄντων. *Confidentia est spes conjuncta cum opinione rerum salutarium ferè præsentium; metuendarum autem, quæ aut non sint, aut procul absint.* Ciceroni in secundo de Inventione Fidentia est, *per quam magnis & honestis rebus multum ipse animus in se fiduciæ certa cum spe collocavit.*

II. QUI

II. QUI CONFIDANT.

FIDENTES sunt, qui ejusmodi habent opinionem; putà in periculo suo, non autem alterius. Nec enim audaciæ, aut fortitudinis est, quòd plerique duces bellici magna quidem ausint; sed ita, ut ipsi sint extra teli jactum. Equidem non diffiteor, præfectos militiæ minùs, quàm gregarios milites, esse ingentibus periculis exponendos, cùm magis à consilio providi ducis, quàm ab impetu intrepidi militis, salus exercitus dependeat: attamen non propterea is verè audax dicendus, qui magna ausit periculo militis; sed is demum, qui ipse eodem periculo se involvat. Ac multo minùs medicus ille fidens erit, qui, quasi ægri nihil aliud essent, quàm victimæ quædam, quæ pro medicorum gloria mactentur, ita scientiæ & opum aucupio, per remedia, quæ expertus nec ipse, nec alius sit, scelerate agat experimenta. Quæ non fiducia est, sed crudelis inhumanitas. Nempe, ut dixi, non in alienis, sed propriis periculis, confidentia sita est. Quomodo fiduciam habent,

I. Qui mala nunquam sunt experti.

II. Qui mala sunt experti, sed iis emerserunt.

Alios certè animat, & armat, quòd mali magnitudinem ignorent: (dulce enim bellum inexperto:) alios verò, quòd crebro usu varias addidicerint rationes, quibus incolumes evadant. Prioris generis exemplum nobis proposuit Poëta in Lauso; qui, ob belli inscitiam, ne quidem dubitavit congredi cum Aenea, quem iccirco ita increpat vir fortissimus a:

a 10. *Æn.*

Quò moriture ruis, majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua.

Ac subdit Poëta:

--- Nec minùs ille
Exultat demens.

Alterius generis exemplum apud eundem habemus in Turno: qui neutiquam hastas abjicit, conspecto ingenti Aeneæ exercitu; sed virtuti suæ confidit. Ita enim de eo scribit idem b:

b *eodem libro.*

Haut tamen audaci Turno fiducia cessit,
Littora præripere, & venientes pellere terrâ.
Vltro animos tollit dictis, atque increpat ultro.

Par quoque ratio est in navigantibus; quorum quidam non commoventur timore, quia non considerant periculi magnitudinem: quidam

quidam eo non commoventur, quia norunt rationem enatandi in naufragio, aut antea sese è naufragio incolumes evasisse cogitant. Hoc argumento suos consolatur Aeneas primo præclari operis:

O socii, neque enim ignari sumus ante malorum,
O passi graviora, dabit Deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem, penitusque sonantes
Accestis scopulos: vos & Cyclopea saxa
Experti: revocate animos, mœstumq; timorem
Mittite: forsan & hæc olim meminisse juvabit.

Atque apud Justinum lib. XXX Philippus, Macedoniæ rex pene ultimus, hortatur suos, *referendo Persas, Bactros, Indosque, & omnem Asiam, Orientis finem, à Macedonibus perdomitum.* Ac Flamininus consul (ut ibidem legas) *relatione rerum recentissimè gestarum suos stimulabat in prælium, ostendendo, hinc Carthaginem cum Sicilia, inde Italiam, & Hispaniam, Romanâ virtute perdomitas.*

III. Præterea fiduciâ præditi sunt, qui animadvertunt, rem non metui ab æqualibus, vel inferioribus, ac omnino iis, quibus se judicant præstantiores. Item fiduciam addit, si periculi nihil videant homines prudentissimi. Unde in suadendo plurimùm valet viri sapientis auctoritas: uti è contrario, si homo imprudens alicujus rei auctor esse velit, etiam tutissima timentur. Ausonius epigr. ad Theodosium imp.

Agricolam si flava Ceres dare semina terræ;
Gradivus jubeat si capere arma ducem;
Solvere de portu classem Neptunus inermem;
Fidere tam fas est, quàm dubitare nefas.
Insanum quamvis hyemet mare, crudaq; tellus
Seminibus, bello nec satis apta manus,
Nil dubites, auctore bono.

IV. Fiduciam etiam præbet, si polleamus rebus illis, quibus excellunt, qui metuendi sunt: nimirum multitudine pecuniarum, robore corporis, firmitate regionis, potentiâ amicorum, præstantiâ eorum, quæ ad bellum parantur, vel omnium, vel maximorum. Unde Justinus initio libri XXIII: *Partem civitatium fiduciâ virium resistentem.* Similiaque passim se offerunt.

V. Confidunt etiam, qui injuriam fecerunt, aut nemini, aut non multis, aut non iis, à quibus metuunt. Nam istiusmodi fidunt innocentiæ suæ.

VI. Qui se Deum habere propitium colligunt, vel ex signis vel ex auguriis, vel ex oraculis. Aeneid. XII:

--- Primusq; Tolumnius augur;
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpe petivi.
Accipio, agnoscoq; Deos: me, me duce ferrum
Corripite, ô Rutuli.

Et eodem libro:

Nequa meis esto dictis mora, Iupiter hâc stat.

Quomodo & Ennius dixerat *a* in VII. Annal.

Non semper vestra evertit. nunc Iupiter hâc stat.

a *apud Macrobiũ lib 6. Saturn. cap. 8.*

Etiam Diomedes in IX. Iliados Agamemnonem increpans, quòd fugam suaderet, ait, utcunque alii etiam Græcorum se conjicerent in fugam, se tamen & Sthenelum perstituros in bello, usque dum ceperint Ilium: ac fiduciæ hujus caussam addit,

--- Σὺν γὰρ Θεῷ εἰλήλουθμεν *b*.

b *Nam cũ Deo venimus.* sive *Deo favente.*

Pertinet huc quoque ille Tyrtæi pentameter:

Θαρσεῖτ᾽, οὔπω Ζεὺς αὐχένα λοξὸν ἔχει.
Audete: necdum enim Iupiter (ut Paccuvianâ voce utar) *incurvicervicus est.*

Etiam sacerdotes Delphici, adversus Gallos pugnaturi, persuasere exercitui, Phœbum, Dianam, ac Palladem, à se visos, eosque fore pugnæ antesignanos, & victoriæ socios. Quâ re tantum animi suis addidere, ut à quatuor millibus sexaginta quinque millia (tot enim in exercitu suo Brennus habuit) vincerentur; quemadmodum Justinus refert lib. XXIV. Inter alia, *Contrà*, inquit, *Delphi plus in Deo, quàm in viribus, reponentes, cum contemtu hostium resistebant.*

VII. Denique fidentiores etiam sunt, qui priores sunt adorti. Quò pertinet illud Livii lib. XXVIII: *Plus animi est inferenti periculum, quàm propulsanti.* Et Vegetius lib. III. cap. XVIII, cùm suasisset duci, ut prior aciem instruat, hanc etiam caussam adducit, *Et tuis auges confidentiam, & adversariis fiduciam minuis: quia fortiores videntur, qui provocare non dubitant.*

III. QUIBUS IN REBUS, ET QUIBUS DE CAUSSIS, CONFIDERE SOLEAMUS.

QUIBUS in rebus confidentes simus, noverimus, si caussas fiduciæ perspectas habeamus.

Fidentiam autem afferunt,

I. Mala

I. Mala admodum remota. Ea enim existimamus non facilè nobis nocere posse.

II. Salutaria penè præsentia. Hæc enim erigunt animos jacentes afflictosque.

Ita Trojani obsessi, Aeneâ absente *a*, a 10. Æn.

--- miseri stant turribus altis
Nequicquam, & rarâ muros cinxere coronâ.

At, ut in conspectu erat Aeneas cum exercitu adventans,

--- clamorem ad sidera tollunt
Dardanidæ è muris: spes addita suscitat iras:
Tela manu jaciunt.

Sunt autem varia eorum genera, quæ spem salutis proximam esse ostendant.

I. Illa, quibus spes emendationis.

II. Auxilia vel multa, vel magna, vel utraque. Ita, cùm Latinus de victoriâ desperans pacem cum Trojanis facere cogitaret, confirmat eum Turnus à multis magnisque auxiliis. Ait enim *b*: b 11. Æn.

Non erit auxilio nobis Aetolus, & Arpi?
At Messapus erit, felixq; Tolumnius, & quos
Tot populi misere duces: nec parva sequetur
Gloria delectos Latio, & Laurentibus arvis.
Est & Volscorum egregiâ de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære catervas.

III. Si neque injuriam acceperimus, neque intulerimus: ideoque adversarii sint nulli, aut impotentes, & è vulgo, vel qui non plus, quàm vulgares animæ, possint. Præstantiores enim censent, haut inesse vulgo lædendi facultatem: quomodo ἐν ξυνῷ ἰχθῦι ἀκανθαι οὐκ ἔνεισιν, ὥς φησιν ὁ Δημόκριτος *c*: *vulgari pisci non insunt spinæ, ut ait Democritus.* c Plutarchus lib. 2. Sympos. quæst. 10.

IV. Si qui beneficium à nobis acceperint, aut in nos contulerint. Ita Cicero orat. pro Marcello Cæsari persuadere conatur, nullas esse ei timendas insidias, quia neminem eorum læserit, qui superstites sint; omnibus autem benefecerit. *Quisnam*, inquit, *est iste tam demens? de tuisne? tametsi qui magis sint tui, quàm quibus tu salutem insperantibus reddidisti? an ex eorum numero, qui unà tecum fuerunt? non est credibilis tantus in ullo furor, ut, quo duce omnia summa sit adeptus, hujus vitam non anteponat suæ. At si tui nihil cogitent sceleris; cogitandum est, nequid inimici. Qui? Omnes enim, qui fuerunt, aut suâ pertinaciâ vitam amiserunt, aut tuâ misericordiâ retinuerunt; ut*

aut

aut nulli superſint de inimicis, aut, qui ſuperfuerunt, amiciſſimi ſint.

V. Si aut plures ſint, aut præſtantiores, aut, qui & multitudine, & viribus ſuperent. Unde idem fiduciam in civibus gignit orat. Catilinaria 11. *Inſtruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias veſtra præſidia, veſtroſque exercitus: & primùm gladiatori illi confecto & ſaucio, conſules, imperatoreſque veſtros, opponite. Deinde, contra illam naufragorum ejectam, ac debilitatam manum, florem totius Italiæ, ac robur educite. jam verò urbes coloniarum ac municipiorum reſpondebunt Catilinæ tumulis ſylveſtribus. Neque verò cæteras copias, ornamenta, præſidia veſtra, cum illius latronis inopiâ, atque egeſtate, debeo conferre.*

Ratio gignendi fiduciam eſt, ut oſtendatur, res ſalutares prope exiſtere: res verò metuendas vel non eſſe, vel procul abeſſe.

CAP. VIII.

DE PUDORE.

PUDOR *eſt dolor quidam, ac perturbatio ob infamiæ opinionem, quando mala vel præſentia ſunt, vel præterita, vel imminent. Impudentia verò eſt, quâ deſpicimus iſtiuſmodi, neque iis perturbamur.*

I. DE VOCABULO PUDORIS, ET ALIIS EJUSDEM SIGNIFICATI. ET QUOMODO DEFINIATUR.

SEQUITUR pudor ſive verecundia. Quam Ariſtoteles quidem numerat inter πάθη; verùm alii plerique inter habitus animi referre malunt: atque hâc in re ab Ariſtotele quoque diſceſſit Alexander Aphrodiſienſis. Pudoris nomen, juxta Cæſarem Scaligerum *a*, eſt metaphoricum, quòd in eo adverſetur ſenſus, ſicut in putidis. Niſi potius ab Hebræo *bos*, aut Chaldæo & Syriaco *bebat*, quæ notant, *puduit, erubuit.* Verecundiæ vox anguſtior eſt, quia notat magnam opinionem reprehenſionis, quia væ, i. valde remur, h. e. putamus ipſam rem. Abjectâ alterâ vocali ex diphthongo facta brevis eſt ſyllaba, ſicut in feneſtrâ παρὰ τὸ φαίνειν, & in Phlegethonte παρὰ τὸ φλέγειν καὶ αἴθειν. Ita idem Scaliger *b*. Verùm de diphthongo adſtipulari ſummo viro nequeo: cùm neque in compoſitis aliis ve per diphthongum ſcribatur, ſed nudâ vocali; ut cognoſcere eſt ex

a *adverſus Cardanum Exercitat.* 312.

b *ibidem.*

est ex *vegrandis*, *vecors*, *vesanus*; de quibus apud Gellium *a*, & Festum. Imò fortasse *vereri*, unde *verecundus*, est ab Hebræo *jare*, quod idem notat. Nempe ut litera *jod* in *vau* abeat, quod apud Chaldæos, & Arabes, crebrum. a lib.5. cap.12.

Si audimus Damascenum *b*, differunt eo αἰδὼς & αἰσχύνη, quia αἰδώς ἐστι φόβος ἐπὶ προσδοκίᾳ ψόγου· αἰσχύνη δὲ, φόβος ἐπ' αἰσχρῷ πεπραγμένῳ· h.e. *αἰδὼς est metus ob exspectationē vituperii: αἰσχύνη metus ob aliquid turpiter factum*. Ita αἰδὼς angustius sit, quàm pudor: quippe eo signetur verecundia sive pudor honestus. Nomen ei ab α στερητικῷ *c*, & ἰδεῖν *d*, ut propriè sonet δυσωπίαν *e*. Sanè, ut proverbio fertur, αἰδὼς ἐν ὀφθαλμοῖς *f*: quo de Erasmum in Chiliadibus vide, & Henricum Stephanum in eas annotationibus. At αἰσχύνη est ab αἶσχος, quod est *turpitudo*, *fœditas*. Ideo & αἰσχύνη, teste Agellio lib. IX, cap. VI, definitur φόβος δικαίου ψόγου *g*. Sed nihil certius est, quàm, αἰσχύνη quoque in bonam interdum accipi partem. Itaque voce eâ laxiùs usus est Aristoteles, ut definitio ostendit. Nam αἰσχύνη illi est λύπη τις καὶ ταραχὴ, περὶ τὰ εἰς ἀδοξίαν φαινόμενα φέρειν τῶν κακῶν, ἢ παρόντων, ἢ γεγονότων, ἢ μελλόντων. *Pudor est dolor quidam & animi perturbatio, quæ nascitur ob mala, vel præsentia, vel præterita, vel futura, quæ ad infamiam deducere videntur*. Impudentia verò eidem est, quâ quis nullâ istiusmodi rerum curâ tangitur.

b lib.2. Orthodoxæ fidei cap.15.
c privativo.
d videre.
e verecundia non sinens, ut aliquē intueamur.
f pudor est in oculis.
g metus justæ reprehensionis.

II. QUOS PUDEAT.

EOs pudet, qui dolēt offensione existimationis. Hujusmodi sunt,

I. Si qui habeant apud se, quos revereantur ac curent; sive isti præsentes, sive vicini, sive cogniturí sint id, quod præter decorum dicimus, aut agimus. Phædra apud Euripidem in Hippolyto:

> Ἐμοὶ γὰρ εἴη, μήτε λανθάνειν καλὰ,
> Μήτ' αἰσχρὰ δρώσῃ μάρτυρας πολλοὺς ἔχειν.

Quorum sententia est,

> *Nolim latere, siquid egero bene;*
> *Nec opto testes, siquid egero malè.*

II. Qui eo loco sunt constituti, ut periclitetur honos, atque existimatio. Ita, qui calamitate premuntur, ab illis conspici nolunt, qui quondam æmulabantur. Æmuli autem sunt eorum, qui secundâ utuntur fortunâ, admiratores.

III. Item, qui ea egerunt, quæ dedecori sunt futura. Quomodo facti puduit Macedones, cùm Antigonus Tutor, qui& Δώσων, ac

Εὐεργέτης vocabatur, ab iis obsessus, sua retulisset merita, & oratione invidiam sedâsset. Unde Justinus lib. XXVIII: *Populus*, inquit, *pudore motus, recipere eum regnum jubebat.* Nec solùm eorum, quæ egimus, pudet, si nobis probro sint futura; sed etiam, si majoribus, vel aliis, quibuscum necessitudo nobis intercedit; vel iis, qui ad nos referuntur; ut qui sunt consiliarii, aut magistri. Ita Polycrates Sophista, non seriò, sed ad ostentationem, accusationem Socratis scribens, ei probro vertit, quòd auditorem habuisset Alcibiadem, noxium Reip. civem. Plato quoque insimulatus fuit, quòd ex scholâ ejus prodiisset Calippus, hospitis sui, summi viri, interfector: quanquem Plato negabat, eum in suâ unquam familiâ fuisse, atque aliunde ostendebat in familiaritatem venisse Dionis. Ausonius similiter ob Neronis delicta insimulat Senecam in gratiarum actione pro consulatu: *Dives*, inquit, *Seneca, nec tamen consul, arguetur rectiùs, quàm prædicabitur, non erudiisse indolem Neronis, sed armâsse sævitiam.*

IV. Idem fit, si habeant similes, quibuscum de honore contendant.

V. Adhæc, si putent fore, ut conversandum sit cum peccatorum suorum consciis.

III. APUD QUOS PUDEAT.

APUD eos pudet, apud quos volunt honorem suum, atque existimationem, esse sartam tectam. Hinc Cic. lib. II. epist. ad Att. V: *Quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an me aliquo præmio de sententiâ esse deductum?* Πουλυδάμας a μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει b, *Cato ille noster, qui mihi unus est pro centum millibus.* Idem lib. VII. ep. I: Αἰδέομαι c *non Pompeium modò, sed* d Τρῶας, καὶ Τρῳάδας. Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει. *Quis? ut ipse scilicet laudator & factorum, & scriptorum meorum.* Ac similis locus est epist. XVI. lib. VIII. ad eundem.

a *Homer. Iliad. x.*
b *Polydamas probri maculam mihi primus inuret.*
c *vereor.*
d *Trojanos, & Troadas.*

Sunt verò plura eorum genera, apud quos honorem violari nolunt.

I. Nempe illi, quibus sunt admirationi.

II. Quos ipsi admirantur.

III. Quibus volunt admirabiles videri.

Iis autem admirabiles videri volunt, eosque admirantur, qui habent aliquod bonum honoratum, aut à quibus aliquid vehementer

menter requirunt, quod illi in suâ habeant potestate.

I V. Nec honorem apud [illegible] violari velint, quibuscum de honore contendunt: ut sunt pares, & æquales.

V. Nec apud illos, quorum existimationem, ac judicium, non contemnunt. Quales illi, quibus vel naturâ devincti sumus, ut parentes, & avi: vel ob merita, ut præceptores. Itaque pudet Orestem, post interemtam matrem Clytæmnestram, intueri avum Tyndarea, cujus ea erat filia, & à quo puer tam blandè benigneque habitus esset. Sic enim loquitur apud Euripidem *a*: *a in Oreste.*

--- Τυνδάρεως ὅδε
Στείχει πρὸς ἡμᾶς, οὗ μάλιστ᾽ αἰδώς μ᾽ ἔχει
Εἰς ὄμματ᾽ ἐλθεῖν, τοῖσιν ἐξειργασμένοις.

Sententiam sic quomodocumque expressero:

--- Hic Tyndarus
Ad nos gradum capessit: à quo maximè
Pudet videri tale post facinus meum.

Et mox:

--- Τίνα σκότον
Λάβω προσώπῳ; ποῖον ἐπίπροσθεν νέφος
Θῶμαι, γέροντος ὀμμάτων φεύγων κόρας;

--- Quam vultui
Caliginem obdam? quamve nebulam objecero
Mihi, seniles ut refugiam pupulas?

Ab Aristotele autem quinque genera, quorum judicium curemus, referuntur.

I. Istiusmodi sunt, tum qui ætate sunt grandævâ, tum qui eruditione pollent, tum quicunque graves sunt vitiorum censores. Quomodo pudebat populum Romanum spectare Lupercalia, præsente Catone: quæ cùm hic sui caussâ intermitti videret, discessit, teste Plutarcho.

II. Offensionem etiam existimationis timent apud eos, qui semper affuturi sunt, quique eorum vitam attentè observant.

III. Qui non sunt iisdem criminibus obnoxii.

IV. Qui non facilè ignoscunt delinquentibus.

V. Qui facilè ac lubenter, quæ sciunt, effutiunt. Nam parum vulgò distare putant, num quid factum non sit, & num, quod peccatum est, ignotum sit.

Facilè autem enuntiant commissa, tum injuriam passi, tum maledici, tum etiam, qui proximorum peccata studiosè observant, ac

 notant,

notant; cujusmodi sunt irrisores, ac Poëtæ Comici. Qua de re superiùs *a* dictum.

a cap. 6. sect. 3.

VI. A [illegible] nunquam repulsam tulerunt. Judicant enim, se ab his suspici. Ideoque nec libenter quicquam negamus iis, qui primò quid à nobis petunt, aut qui nobis amici esse volunt, aut quibuscum vetus intercedit amicitia, aut qui nos florentes fortunatosque viderunt. Optamus enim, non immutari magnificam de nobis opinionem. Cic. pro Muræna; *Ibit igitur in exilium miser. Quò? Ad Orientísne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? At habet magnum dolorem, unde cum honore decesserit, eodem cum ignominiâ reverti.* Itaque nec mirandum, si vultum semper demiserit Telephus, qui, cùm rex fuisset Mysorum, in exilio mendicabulum factus erat. Hinc Amphis Comicus in Impostore: (id fabulæ nomen erat) ἔκυψεν ὥσπερ Τήλεφος πρῶτον σιωπῇ: *primùm oculos silentio demisit, velut Telephus.* Hecuba quoque apud Euripidem, alloquens Polymnestorem, Thracum regem, callidè, cur humi oculos defigeret, rationem hanc assignat, quòd nollet se ab eo in tantâ miseriâ conspici, qui beatam quondam vidisset. At reverâ in caussâ erat, quòd rectis oculis interfectorem filii sui intueri non posset.

VII. Denique apud eos pudet, qui dicta factaque nostra indicaturi sunt iis, quos veremur. Tales famuli, & qui famulis amici sunt.

IV. QUORUM PUDEAT, ET QUOMODO PUDOR CIEATUR.

EORUM pudet, quæ sunt opera ac signa vitiorum, sive in nobis, sive in nostris. Quæ materies latè adeò diffunditur, quàm genera patent vitiorum. Longum esset ire per singula. De iis videbo, quæ familiam in his ducunt. Prima est vitiorum multorum mater ignavia. Propriæ ignaviæ pudere, argumento est Sargapisis, Tomyridis Scytharum reginæ filius, qui à Cyro rege captus, posteaque dimissus, viscera sua transfegit gladio præ pudore, quòd victus esset deliciis, qui viros fortes vincere soleret: ut narrat Herodotus lib. I. Etiam, quantopere Romanos puduerit à Samnitibus victos ad furcas Caudinas, graphicè admodum depinxit Livius lib. IX.

Ad ignaviam quoque pertinet, non posse sibimet opitulari; quod Numanus Trojanis exprobrat apud Maronem *b*, cùm ait:

b 9. Æn.

Non

Non pudet obsidione iterum, valloque teneri,
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?

Idem inibi molliciem iis objectat, hisce verbis:

Vobis picta croco, & fulgenti murice vestis,
Desidiæ cordi, juvat indulgere choreis;
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
O verè Phrygiæ, neque enim Phryges.

Eodem refer, non opera solùm, sed signa etiam imbelliæ, ac timiditatis. Quale est, *scuta jacere, fugereq;* quòd *habere licentiam*, Stasimas ait apud Plautum Trinummo *a*; ubi conqueritur de corruptis seculi sui moribus. Hujus rei pudet Horatium od. VII. lib. II:

a Scen. Stasime, fac te.

Tecum Philippos, & celerem fugam
Sensi, relictâ non bene parmulâ,
Cùm fracta virtus, & minaces,
Turpe, solum tetigere mento.

Volsellis pugnat, non gladiis, Rob. Titius, cùm scholiis in lib. IX. Syriados Petri Angelii Bargæi, pro *relictâ* legendum ait *relatâ*. Magis ei verisimile fit, Horatium fugisse parmâ in tergum conjectâ, quàm omnino abjecisse; cujus confessio planè sit ignominiosa. Verùm nos viro erudito, ut sæpe aliàs, ita hac etiam in re, humani aliquid patienti, opponimus MSSorum, omniumque prælo excusorum fidem: tum item, quòd alii, itidem fortasse boni, fugêre clypeo abjecto. Nam (ut de Socrate nihil dicam) noti è Plutarchi Laconicis versus Archilochi:

Ψυχὴν ἐξεσάωσα φυγών, ἀλλ' ἀσπὶς ἐκείνη
Ἐῤῥέτω· ἐξαῦθις κτήσομαι οὐ κακίω.
Servavi fugiendo animam, clypeumque valere
Jussi: haut peiorem namque parare licet.

Notum quoque Demosthenicum illud;

Ἀνὴρ ὁ φεύγων καὶ πάλιν μαχήσεται.
Rursum potest pugnare, qui fugit priùs.

Cujus versus meminere, præter Plutarchum, Agellius lib. XVII. cap. XXI, Martianus Capella lib. V. de nuptiis Philolog. & Tertullianus lib. de fugâ in persecutione, cap. X. Eo autem usum ait Plutarchus *b*, & ex eo Photius *c*, cùm fugeret, deserto ordine, abjectoque eo clypeo, in quo aureis scriptum erat literis, ἀγαθῇ *d* τύχῃ.

b in vita Demost. itemq; lib. de decē Rhetor.
c cod. 265.
d bona Fortuna.

Si pluribus de ignavia agere velim, metuo, ne audire cogar, quod militi ajebat Scipio, Odi nimiùm diligentem. Venio igitur ad alia vitia.

II. Pudet quoque, si opus aut signum sit injustitiæ: ut deposito aliquem fraudare.

III. Intemperantiæ: ut congredi cum iis, quibuscum non oportet, aut quando non oportet; aut ibi conspici, ubi non oportet. Ita erubuit adolescens ille cum amatore conspectus, cui Hippocratidas *a* dicebat, Cum iis esse conversandum ei, quibuscum visus non mutaret colorem. Et alius, in ganeo conspectus ab Diogene, pudore se penitiùs recipiebat: cui Diogenes *b* scitè, Quanto magis recederet, tanto magis in ganeo esse. Etiam Terentianus Æschines erubuit *c*, cum pater vidisset pulsantē ostium meretricis. Non ostium pulsare turpe erat: verùm indicium fuit consuetudinis cū meretrice.

a Plutarchus in Laconicis.
b Plutarchus de profectu virtutis.
c Adel. act. 4 sc. 5.

IV. Illiberalitatis: ut quæstum facere ex parvis, aut turpibus; quomodo Vespasianus *d* ex lotio vectigal capiebat: item nullā ei dare pecuniam, vel opem ferre, qui flagitet, quamvis possis, aut minorem, quàm possis; aut mutuam petere pecuniam, cùm quis existimatur numos à te petiturus esse; aut pecuniam impendere rei non necessariæ, quo honestiùs possit negari numos petenti mutuos. Istiusmodi ingenio erat Gellius; de quo ita Martialis *e*, *Gellius ædificat semper &c.* *Oranti numos ut dicere possit amico Vnum illud verbum Gellius, Aedifico.* Est & illiberale, universum poscere, omniaque velle cum pulvisculo auferre: cujusmodi Ætolos vocare liceat ἀπὸ τοῦ αἰτεῖν ὅλον *f*. Sanè, qui impudenter donaria efflagitant, scitè Aristophani dicuntur habere τὼ χεῖρε ἐν Αἰτωλοῖς *g*, quod & monet Eustathius *h*. Itē siquis metuens, ne is, à quo pecuniam mutuò acceperat, eam reposcat; præoccupet, atque aliam denuo poscat, non quòd sit impetrandi spes, sed ut restituendi tempus prorogetur. Aut siquis, quia suspicetur alium denuo aliquid à se postulaturum commodarò, id quoque reposcat, quod priùs utendum dederat, non quia ultrà carere non possit, verùm ne aliud petat. Ejusdem generis est, laudare aliquid, quo id sibi donetur: aut petere nihilominùs, postquam semel repulsam tulerit. Certè Tullius, cùm in exilio à Metello Consule petiisset auxilium, nec impetrâsset; postilla suis ei literis obstrepere erubuit, usque dum mutatum Metelli animum cognôrat è Quincto fratre. Quod si id callidè magis, quàm verè, à Cicerone prætexitur; cogitandum, aliquid dandum fuisse necessitati. Vide epist. IV. Cic. lib. ad Metell.

d Sueton. in Vesp. cap. 23.
e lib. 9. ep. 47.
f quod totū petant.
g manus in Ætolis.
h Odyss. α. pag. 1420. & in primis Odyss. ξ. pag. 1764. edit. Rom.

V. Pudorem incutiunt opera ac signa adulationis: ut propter dolentem supra modum dolere; aut laudare in os: unde Comicus Adelphis *i*:

i act. 2. sc. 4.

Ab

--- Ah vereor coràm in os te laudare ampliùs,
Ne id assentandi magis, quàm quòd gratum habeam, facere existimes.

Sic M. Crassum prensare pudebat, præsente Q. Mutio Scævolâ; quem iccirco rogabat, ut, quia ineptiendum sibi esset, discedere à se vellet. Auctor Tullius lib. I. de Oratore. Sed L. Crassum vocat Valerius lib. IV. cap. V.

VI. Mollitiei: ut non tolerare labores, quos etiam seniores perferunt, vel delicati, vel qui in majore autoritate sunt, vel denique, qui minùs virium habent.

VII. Pusillanimitatis: ut beneficium ab altero accipere, idque sæpe. Item exprobrare beneficia in alium à se collata.

VIII. Arrogantiæ: ut de se multa prædicare, & aliorum labores atque inventa sibi tribuere. Id vitium in Thrasone laudat coryphæus adulatorum Gnatho, cùm ait *a*: *a Eun. act. 3. sc. 1.*

Labore alieno magno partam gloriam
Verbis sæpe in se transmovet, qui habet salem;
Quod in te est.

Pudorem quoque incutit, quòd careamus iis bonis, quorum omnes participes sunt, aut similes omnes, aut plurimi. Istiusmodi est, nullius planè participem esse eruditionis. Suntque hæc turpiora, si propriâ accidant culpâ. Ut siquis, studiorum ergo missus in terras exteras, suorum spem eluserit.

b Αἰσχρόν τοι, δηρόν τε μένειν, κενεόν τε νέεσθαι. *b Iliad. C.*

Imò & pudet eorum, quæ præstare non fuit in manu nostra. Ut quòd quis non legitimè sit natus; aut legitimè quidem, sed vili genere. Quomodo Maximinum Imp. pudebat parentum, ac majorum. Eoque tollebat consanguineos; etiam illos, qui misericordiâ quædam antea donassent; neque nobilem quemquam circa se esse patiebatur: ut Capitolinus in ejus vita testatur. *c Turpe etenim, mansisse diu, vacuumq; reverti.*

Denique pudet, aut passum esse, aut pati, aut passurum esse, quæ ab omnibus probro vertuntur: ut quæ pertinent ad ministeria, aut corporis, aut operum turpium. Quomodo puer Spartanus lasanum ferre jussus à domino, pertæsus adeò sordidi ministerii, de tecto se præcipitem dedit, Plutarcho *d* teste. Huc refer quoque ea, quæ fiunt quopiam invito. Nam hæc turpia sunt, quia ignavi timidique est, ea non propulsare ne fiant, aut facta non ulcisci. Quomodo Deiphobum puduit, conspici ore & naribus lacerum, auribus & manibus truncatum. Iccirco eum inducit Maro *e*, *d Lacon. Apophth.* *e Æn. 6.*

--- dira

--- dira tegentem Supplicia.

Et Græcos, ob ejusmodi corporis dehonestamenta, puduit è Persiâ redire ad suos, licet veniam dederat Alexander. Quamquam & altera hic caussa, nec levior, accessit: quia parentibus, & amicis, non dolori minùs fuisset triste illud corporis spectaculum, quàm gaudii peperisset, quòd non ampliùs essent in hostium potestate. Unde Justinus lib. XI: *Inter hæc* (de Persepoli expugnatâ proximè egerat) *octingenti admodum Græci occurrunt Alexandro, qui pœnam captivitatis truncatâ corporis parte tulerant; rogantes, ut sicuti Græciam, se quoque ab hostium crudelitate vindicaret. Datâ potestate redeundi, agros accipere maluerunt; ne non tam gaudium parentibus, quàm detestandum sui conspectum, reportarent.* Par ratio eorum, quorum pudicitiæ illata est vis. Itaque Pausanias, nobilis Macedo, turpia ab Attalo perpessus, pudore ejus rei, Philippum Magnum, qui crimen id nollet ulcisci, propterea occidit: ut est apud Justinum lib. IX. Etiam in sequiori sexu tanta est pudoris vis, ut Lucretia, Cyane, & Sophronia, quòd puderet eorum, quæ fuerant perpessæ, mortem ipsam vitæ prætulerint: item ut Theoxena mortem sibi consciverit, nequid turpe pateretur. Quod exemplum imitatus Damocles, vim intentante Demetrio Poliorcete.

Nec tantùm eorum pudet, quæ nos; sed etiam, quæ nostros spectant. Quomodo pudet Aruntem Virgilianum, quòd sui essent à
a Æn. II. Camilla in fugam acti. Unde sic precatur *a*,

Da, pater, hoc nostris aboleri dedecus armis.

Itidem Demetrium pudebat, ubi multa fœda patri Philippo, Macedoniæ regi, objici vidit: quod ubi conspexit Senatus Romanus, tirocinio & perturbatione juvenis motus, ab accusando desisti jussit: teste Livio lib. XXXIX.

Ex his obscurum non est, quomodo affectum hunc cieat orator. Summa eò redit, hominibus non duri oris pudorem incuti commemorandis iis, quæ offendere possunt existimationem.

V. DE IMPUDENTIA.

ET hæc de pudore: deinceps pauca adferam de affectu contrario. Is verò est *ἀναισχυντία* sive *impudentia*: quamquam & pudori interdum opponitur audacia: ut apud Sallust. in proloquio Catilinariæ: *Nam pro pudore, pro abstinentiâ, pro virtute, audacia, largitio, avaritia vigebant.* Ratio ejusce rei est, quòd impudentia audaces reddat ac temerarios. Ac præcipuè nascitur rebus difficilibus & despe-

& desperatis. Unde Valerius Flaccus lib. v:

--- Rebus semper pudor absit in artis.

Cæterùm impudentia à quibusdam, exquisito adulandi genere, *constantia* appellatur: nempe quia, qui frontem perfricuere, mordicus tueri sententiam, inque eâ constantes esse soleant. Tertullianus adversus Hermog. cap. 1: *Qui loquacitatem facundiam existimet: & impudentiam constantiam deputet.* Hos imitatus videtur Hieronymus comment. in cap. 11. epist. ad Galat. *Et quomodo, cùm etiam de minimis fratribus hoc faciendum jusserit, ausus est Apostolorum maximum in publicâ facie tam procaciter, tam constanter, arguere?* Meritò itaque de M. Antonino philosopho & imperatore scripsit Capitolinus: *Sanè quamvis esset constans, erat etiam verecundus.* Quasi dicat, fuisse quidem tenaciorem propositi: attamen ita, ut idem vereretur, negare aliquid precanti: eoque impudentiæ nota ei non possit impingi. Vide præter alios Desid. Heraldum animadvers. in secundum Arnobii librum.

Impudentiæ varia sunt opera, signaque. Inprimis verò ferreum canis os habeat necesse est, qui hominum de sese judicia aspernetur: qualis Hyperbolus, cùm in theatris aspergeretur Comicorum dicteriis. Alius vultum demisisset, factusque esset, quod dicitur, ἐρυθρότερος καρῖδος ὀπτῆς *a*: verum hic cautis instar immotus ac immutatus permansit: ἣν ἀναισχυντίαν καὶ ἀπόνοιαν οὖσαν, εὐτολμίαν ἔνιοι καὶ ἀνδρείαν καλοῦσιν *b*, ut in Alcibiade scribit Plutarchus. Ex eâdem planè figlinâ ac ludo fuit is, qui apud Pomponium, veterem Comicum, inquit: *Ego rumorem parvifacio, dum sit rumen qui impleam.* Omnino etiam pudoris laxârat fibulam Atheniensis ille, de quo hæc Horat. *c*

--- ut quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives, populi contemnere voces
Sic solitus: Populus me sibilat, at mihi plaudo
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arcâ.

Alterius quoque, qui itidem pudorem planè deterserat, descriptionem vide apud Juvenalem sat. XIV.

a squilla assa rubicundior.
b qua cum impudentia sit ac vecordia, à nonnullis audacia nominatur, ac fortitudo.
c Sat. 1. lib. 1.

Inprimis verò homines improbi impudentes esse solent, postquam turpe aliquid commiserunt. B. Chrysostomus initio homiliæ x. in Acta: Ἡ γὰρ ἁμαρτία, ἕως μὲν ἂν ὠδίνηται, ἔχει τινὰ αἰσχύνην· ἐπειδὰν δὲ πλεσθῇ, τότε ἀναισχυντοτέρους ποιεῖ τοὺς ἐργαζομένους αὐτήν. *Peccatum quamdiu parturitur, confusionem habet ac pudorem. Ubi autem fuerit commissum, impudentiores etiam reddit, qui patrarint.* Mirificè etiam pudorem aufert peccandi consuetudo. Unde Appuleius in Apologia: *Quo*

sæpiùs, & apertiùs, delinquit. Pudor enim, veluti vestis, quanto obsoletior est, tanto incuriosiùs habetur.

Cætera, quæ ad impudentiam pertinent, omitto, ne actum agere videar. Nam quivis ea facilè perspiciet ex iis, quæ de pudore suprà diximus.

CAP. IX.

DE GRATIA.

GRATIA *est, quâ quis gratificari dicitur indigenti, non pro re quapiam, neque ut sibi quid accedat: sed ut ei bene sit, cui succurritur.*

Amplificatur gratia trifariam: à persona, quæ gratificatur: à re, quâ gratificatur: & personâ, cui gratificatur.

Eadem trifariam imminuitur: primùm ab effectis: deinde ab re ipsa, & ejus attributis, per singulas eundo categorias: ac præterea à signis animi minùs benevoli.

I. QUID GRATIA SIT; QUI, QUIBUS, QUARE, GRATIFICENTUR; ET QUOMODO ALIOS IMPELLAMUS AD GRATIFICANDUM.

QUAMQUAM nonnulli Aristotelis interpretes gratiam ex affectuum numero excludant: tamen dubitari non debet, quin rectè ab eo referatur inter τὰ πάθη. Neque enim alio differt à misericordia, quàm quòd hæc moveatur, quia quis se, suorúmve quempiam, similia pati posse censeat: ut gratia opituletur benigno animo citra doloris sensum.

I. Χάρις ἐστὶ, καθ' ἣν ὁ ἔχων λέγεται χάριν ὑπουργεῖν δεομένῳ, μὴ ἀντί τινος, μηδ' ἵν' αὐτῷ τῷ ὑπουργοῦντι, ἀλλ' ἵν' ἐκείνῳ τι. *Gratia est, per quam is, qui habet, dicitur conferre gratiam indigenti; non ut aliquid gratiæ referatur, aut quo ille, qui tribuit, utilitatem ex eo consequatur: sed solùm, ut illi, cui gratificatur, aliquid boni contingat.*

II. Ac moventur quidem ad gratificandum, in quorum manu illud est, quo alii indigent.

III. Moventur erga indigentes.

IV. Adducuntur ad gratificandum, animadversâ aliorum indigentiâ. Indiget autem, qui appetit: ac inprimis illa δέησις, seu indigentia

digentia, est appetitio, quæ conjunctum habet dolorem rei, quâ quis destituitur. Ejusmodi verò sunt cupiditates; uti amor, & quæ conspicere est in corporeis cruciatibus, in periculis, in paupertate, in exilio.

V. Ex his etiam liquet, quomodo orator ad gratificandum movere debeat. Quæ omnia cùm satis sint aperta, illud magis operæ pretium fuerit monere hoc loco, quomodo augeatur gratia; quomodo item diminuatur.

II. QUA RATIONE OSTENDATUR, BENEFICIUM ALIQUOD MAXIMUM ESSE.

AMPLIFICATUR autem gratia, ac beneficium, trifariam.

I. Primùm ratione eorum, in quos confertur beneficium: ut, quòd sint valde indigentes. Cic. Philipp. III: *Caius Cæsar adolescens, penè potiùs puer, incredibili ac divina quadam mente, atque virtute: tum cùm maximè furor arderet Antonii, cúmque ejus à Brundusio, & pestifer reditus, timeretur; nec postulantibus, nec cogitantibus, nec opinantibus quidem nobis, quia fieri posse non videbatur; firmissimum exercitum invicto genere veteranorum militum comparavit, patrimoniumque suum effudit* &c.

II. Eorum ratione, quæ dantur; ut quòd sint magna, difficilia, opportuna. Nam tempus quoque plurimùm valere in dando beneficio, isthoc Ausonii [a] indicat, quod ex Græcis expressit: [a] *epig.* 81.

Gratia, quæ tarda est, ingrata est gratia; namque,
Cùm fieri properat, gratia grata magis.

Vide Senecam lib. II. de Beneficiis cap. I. II. & seqq. Sanè interdum & beneficii loco ducitur, si citò negetur. Unde in epigrammate incerti, sed veteris scriptoris [b]: [b] *Apud Barthiũ Adversar. lib.* 52. *cap.* 1.

Cæsaris ad valvas sedeo, sto, nocte dieque:
Nec datur ingressus, quo mea facta loquar.
Ite, Deæ faciles, & vestro numine saltem
Dicite, divini Cæsaris ante pedes:
Si nequeo placidas affari Cæsaris aures:
Saltem aliquis veniat, qui mihi dicat, Abi.

III. Eorum ratione, qui beneficium præstant: ut quod id faciant soli, aut primi, aut inprimis. Hinc Æneas apud Maronem [c] ad Didonem ait: [c] 1. *Æn.*

O sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos, reliquias Danaûm, terræque, marisque,

Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Vrbe, domo socias.

Etiam Dio Chrysostomus orat. XXXVII, quæ Corinthiaca inscribitur, beneficium statuæ, sibi à Corinthiis erectæ, inde commendat, quòd ne quidem tantum honoris præstitissent Soloni, vel Herodoto, cùm hi ad eos venissent.

III. Quomodo beneficium elevetur.

INTERDUM etiam fit, ut imminuendum sit beneficium. Nam, ut ait Seneca a, *Omnes sua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere, dilatant.*

a lib. 3. de beneficiis cap. 7.

Extenuatur autem beneficium trifariam.

Primùm dici solet, aliquem ob proprium commodum opem tulisse. Ita Jason Medeæ respondet lib. IV. Tuscul. Quæst. *Quid ait ex tragœdia princeps ille Argonautarum?*

Tu me amoris, quàm honoris servavisti gratiâ.

Hujus etiam generis est, quòd idem Cicero dicit, Pompeium, ut beneficium daret, priùs fecisse injuriam. Nam passus erat in exilium conjici, ut, revocando eum, sibi devinciret. Quò pertinent illa lib. VIII. epist. III. ad Att. *Ille restituendi mei, quàm retinendi studiosior.* Item huc pertinet, siquis beneficio affecit, ut sibi obstringeret, ac, ut esset, erga quem merita sua posset aliis prædicare. Seneca scitè b: *Nihil tibi debeo, si me servasti, ut haberes, quem ostenderes.* Erga quales, ut ibidem Seneca ait, *dicetur, quod illi ubique jactanti beneficium suum, Num negabis, inquit, te recepisse? Et cum respondisset, quando? Sæpe quidem, inquit, & multis locis: id est, quoties, & ubicunque narrasti.*

b lib. 2. de benefic. cap. 11.

Alter modus imminuendi beneficium est, quòd quis casu & fortuitò benefecerit. E. G. Patrem ut liberaret, carcerem aliquis effregit. Simul erupere alii, quorum ergo ille nec digitum vertisset.

Tertia ratio est, si ostendamus, fecisse coactum. Atqui, ut in Jugurtha suo Sallustius ait, *Munificus nemo, nisi pariter volens.*

Quartus modus est, siquis dicatur, magis reddidisse beneficium, quàm dedisse. Quæ vulgatissima est ratio extenuandi. Nam, ut est apud Senecam c, *Nemo non benignus est sui judex. inde est, ut omnia meruisse se existimet, & in solutum accipiat.*

c lib. 2. de beneficiis cap. 26.

Deinde imminui beneficium solet, eundo per singulas categorias.

rias, sive rerum pariter ac vocum classes. Ac quidem per categoriam substantiæ; quòd dederit hoc, & non illud.

Quantitatis, quòd non tantum, quantum oportebat.

Qualitatis; quòd non tale, quale requirebatur.

Temporis; quòd non, quando oportebat.

Loci; quòd non, ubi oportebat.

Et sic de aliis categoriis. Hinc Seneca, lib. II. de beneficiis cap. XXVII, istiusmodi refert sermonem eorum, qui calumniantur beneficia accepta: *Hoc mihi dedit: sed, quàm serò? sed, post quot labores? quanto consequi plura potuissem, si illum, aut illum, aut me, colere maluissem? non hoc speraveram. In turbam conjectus sum. Tam exiguo me dignum judicavit? honestius præteriri fuit.*

Tertius beneficii vel negandi, vel saltem imminuendi modus, petitur à tribus animi parum benevoli signis.

I. Quòd ne rem quidem minorem tribuerint.

II. Quòd inimicis tribuerint aut paria, aut majora.

III. Quòd tribuerint res viles, abjectasque. E. G. olera, aut poma, ut in dialogo isthoc Horatiano a: — a *lib.1. epist.7.*

> *Non quo more piris vesci Calaber jubet hospes,*
> *Tu me fecisti locupletem.* a. *vescere sodes:*
> b. *Iam satis est.* a. *at tu, quantum vis, tolle benignè:*
> *Non invisa feres pueris munuscula parvis.*
> b. *Tam teneor dono, quàm si dimittar onustus.*
> a. *Vt lubet: hæc hodie porcis comedenda relinques.*

CAP. X.

DE MISERICORDIA.

MISERICORDIA *bonorum (quam solam hoc loco definimus) est dolor propter opinionem mali, perniciem aut molestiam ferre idonei, evenientis immerenti, ac talis, ut quis sibi suisque accidere posse autumet, idque eum impendêre videtur.*

I. QUID SIT MISERICORDIA.

PRÆCLARE dicebat Phocion b, ὄυτε ἐξ ἱερῦ βωμὸν, ὄυτε ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀφαιρετέον τὸν ἔλεον· *nec è templo ara, nec ex humanâ natura* — b *apud Stobaum serm.1.*

turâ

turâ tolli debet misericordia. Itaque de eâ quoque videndum nobis, afferendaque διανοήματα ἱκανὰ πείθειν καὶ δυσωπεῖν τὰς ψυχὰς τὰς μὴ παντάπασιν ἀτέγκτους καὶ ἀπηγριωμένας a, *argumenta ac sententiæ, quæ persuadere, ac dissentiendi pudorem incutere possint animis non omnino macerationem coctionemque respuentibus.* Ac à definitione quidem ordiamur.

a Eunapius.

Misericordia Ciceroni lib. IV. Tusc. Quæstionum definitur, *Ægritudo ex miseriâ alterius, injuriâ laborantis.* Expressit autem illam Stoicorum definitionem, quæ apud Laërtium est in Zenone; Ἔλεός ἐστι λύπη, ὡς ἐπὶ ἀναξίως κακοπαθοῦντι. Etsi autem hæc definitio cum Aristotelicâ consentiat; pleniùs tamen ab Aristotele misericordiæ declaratur natura. Siquidem ei Ἔλεός ἐστι λύπη τις ἐπὶ τῷ φαινομένῳ κακῷ φθαρτικῷ ἢ λυπηρῷ τοῦ ἀναξίου τυγχάνειν, ὃ κἂν αὐτὸς προσδοκήσειε παθεῖν, ἢ τῶν αὑτοῦ τινα, καὶ τοῦτο, ὅταν πλησίον φαίνηται. *Misericordia est dolor quidam conceptus ob malum, quod videtur perniciem, aut dolorem, ei allaturum, qui indignus est hâc fortunâ, & quòd ipse putet, se pati posse, aut suorum quempiam, ac inprimis, cùm malum videtur imminere.*

II. QUI MISERERI SOLEANT, QUIQUE SINT IMMISERICORDES.

MISERANTUR, qui putant, se, aut aliquem suorum, malum, cujusmodi diximus, pati posse, ubi id conspiciunt in alio. Nam etsi etiam ob alienum quis dolorem dolet, &, quod eleganter dicunt Græci b, ὑπὲρ ἀλλοτρίαις συμφοραῖς ἰδίαις καρποῦται λύπας c: inprimis tamen mala domestica animum differunt. Unde Pindarus in Nemeis d: τὸ γὰρ οἰκεῖον πιέζει πάνθ᾽ ὁμῶς, εὖθυς δ᾽ ἀπήμων κραδία κᾶδος ἀμφ᾽ ἀλλότριον· *domesticum* malum *æqualiter omnes premit: at alienis in malis animus confestim malorum est expers.* Quam Pindari sententiam quoque adducit Nazianzenus in priori Stelireutice, & Gregorius presbyter in vitâ Nazianzeni. Cùm itaque propria inprimis nos tangant infortunia: ac homines plurimùm soleant omnia propriis metiri emolumentis, ac damnis: haut mirandum, ab Aristotele dici, ea mala ciere misericordiam, quæ nobis, aut nostris, possunt contingere. Caussa quoque hinc paret, cur non sint misericordes.

b Hippocrates lib. de flatibus, Nazianzenus in Apologetico, &c.
c in alienis miseriis proprium metit angorem.
d od. I.

I. Omnino infelices: nam mala omnia se passos putant. Hinc senarius ille Græcorum, qui in proverbium abiit e:

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.
Terra ignibus me misceatur mortuo.

e Sueton. in Nerone.

Quam vocem, ut inhumanam & detestabilem, meritò rejiciunt Tullius

Tullius III. de Fin. & Seneca in II. de Clem. Nec absimile Damonis illud apud Maronem in Pharmaceutria:

Omnia vel medium fiant mare: vivite sylvæ.

Quo de versu Nannium vide lib. VI. Συμμίκτων cap. IX.

II. Item omnino felices. Quales eo sunt immisericordes, quia, nihil sibi adversi evenire posse, autumant. Parque ratio est eorum, quibus nulli sunt posteri, qui pati possint. Claudianus in Eutropium lib. I:

Adde quòd eunuchus nullâ pietate movetur;
Nec generi natisve cavet. Clementia cunctis
In similes, animosque ligant consortia damni.

Nec miseram sortem metuunt, qui non didicere, quid sit miserum esse. Itaque (Aeneæ Sylvii *a* verbis utar) *Gaspar Schlik, qui trium Cæsarum Cancellarius fuit, optare se dicebat; omnes reges aliquando privatos pauperesque fuisse: neque enim satis miseretur, qui nunquam fuit miser.*

a commentario in res gestas Alphonsi, lib. I. cap. 33.

Contrà verò misericordiâ afficiuntur,

I. Qui jam mala passi sunt, & ex iis evaserunt. Hinc Theseus, Athenarum rex, apud Sophoclem *b* ait, se, cùm & ipse mala plurima in alienâ senserit terrâ, multisque caput periculis objecerit; minimè adduci posse, ut hominem externum, ac senem calamitosissimum, non omni ope juvet. Simile etiam illud Didonis apud Maronem *c*,

b in Oedipode Coloneo.

Non ignara mali, miseris succurrere disco.

c I. Æn.

Et illa Thesei apud Sophoclem in Oedipode Coloneo:

Ὡς οἶδά γ' αὐτὸς ὡς ἐπαιδεύθην ξένος,
Ὥσπερ σὺ, χὤς τις πλεῖστ' ἀνὴρ ἐπὶ ξένης
Ἤθλησα κινδυνεύματ' ἐν τῷ 'μῷ κάρᾳ.
Ὥστε ξένον γὰρ οὐδέν' ὄνθ', ὥσπερ σὺ νῦν,
Ὑπεκτραποίμην μὴ οὐ συνεκσώζειν σ' ἐπεὶ
Ἔξοιδ' ἀνὴρ ὢν, χὤτι τῆς ἐς αὔριον
Οὐδὲν πλέον μοι σοῦ μέτεστιν ἡμέρας.

Versu antepenultimo pro συνεκσώζειν σ' ἐπεὶ, rescribo, συνεκσώσειν σφ' ἐπεί. Sententiam sic expressi:

Novi, hospes ipsâ edoctus experientiâ,
Itidem vagando. Si alter, alieno in solo
Multis periclis hoc ego obieci caput:
Eoque nullus hospitem similem tui
Neglexero servare. Nam satis scio,

Mortalis

Mortalis ipse natus, haut mihi, quàm tibi,
Mentem esse lucis certiorem crastinæ.

II. Misericordiâ afficiuntur senes: quia usus eos edocuit, quot & quantis malis obnoxia foret hominum vita. Hinc apud Maro-
a Æn. 3. nem Anchises, miseratur Achæmenidæ Ithacensis *a*,

--- dextram, haut multa moratus,
Dat juveni, atque animum præsenti pignore firmat.

III. Miserantur etiam debiles, & inprimis, si timidi fuerint. Nam diffidunt sibi ob imbecillitatem.

IV. Item homines eruditi, ac rerum periti. Omnia enim rectè
b Æn. 6. æstimant. Unde de Aenea Maro *b*:

Constitit Anchisa satus, & vestigia pressit,
Multa putans, sortemq; animo miseratus iniquam.

V. Qui habent parentes, uxorem, aut liberos, quos putant pati posse. Ita Aeneæ, quemadmodum ait Maro in secundo magni operis,

--- Subiit cari genitoris imago,
Vt regem æquævum crudeli funere vidit
Vitam exhalantem. subiit deserta Creusa,
Et direpta domus, & parvi casus Iuli.

Idem Aeneas, cùm Lausum, Mezentii filium interemisset, misericordiâ commotus est, quòd cogitaret, similem posse Ascanio, filio suo, evenire fortunam. Ita enim de eo scribit poëta x. Aen.

At verò ut vultum vidit morientis, & ora,
Ora modis Anchisiades pallentia miris;
Ingemuit, miserans graviter, dextramque tetendit:
Et mentem patriæ subiit pietatis imago.

Imò Turnus ab Aeneâ devictus, quo aut ipse, aut cadaver reddatur suis, eo misericordiam ciere conatur, quòd, si olim Anchisæ similis, ac nunc Dauno, sors obtigisset, ei gravis sanè acerbaque fuisset filii
c 12. Æn. mors, præsertim si nec sepulchro corpus redderetur. Ita enim ait *c*:

--- miseri te siqua parentis
Tangere cura potest, oro: (fuit & tibi talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectæ.

Hecuba quoque apud Euripidem sperat, si Polyxena Ulyssi supplex eat, posse eam aliquid impetrare, eò quòd ipse etiam liberos haberet. Verba Hecubæ sunt:

Καὶ πεῖθ᾽ (ἔχεις δὲ πρόφασιν· ἔστι γὰρ τέκνα
Καὶ τῷδε) τὴν σὴν ὥστ᾽ ἐποικτεῖραι τύχην.

Persuadeat

Persuadeas (occasionem habes: & huic
Sunt liberi) misereścat ut sortis tuæ.

VI. Miserantur & illi, qui nec irati, nec fidentes; qui duo sunt fortitudinis affectus, neque provident, quid futurum sit.

VII. Non contumeliosi. Nam, qui gaudent alios afficere contumeliâ, non cogitant, & se pati posse.

VIII. Non valde metuentes. Nam metu perculsi non miserentur, quia, laborantes malo domestico, de alieno parùm sunt solliciti. Cicero lib. III. Tuscul. Quæst. *Constabat, eos, qui concidentem vulneribus Cn. Pompeium vidissent, cùm in illo ipso acerbissimo miserrimoque spectaculo sibi timerent, quòd se classe hostium circumfusos viderent, nihil tum aliud egisse, nisi ut remiges hortarentur, & ut salutem adipiscerentur fugâ. posteaquam Tyrum venissent, tum afflictari lamentarique cœpisse.*

IX. Qui putant, aliquos esse pios, ac probos. Nam qui nullum talem esse existimat, is, omnes esse malo dignos, censet. Eo ingenio erat Timon ille Atheniensis, qui ob odium humani generis μισανθρώπου *a* nomen accepit. *a hominū osoru.*

III. QUORUM MISEREANTUR.

MISERENTUR eorum, qui sunt indigni malo: unde Sinon apud poëtam *b* ait: *b 2. Æn.*

--- oro, miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis.

Horum loci sunt octo.

I. Primum obtinent familiares non admodum necessitudinis vinculo conjuncti. Ita Amasis (nisi μνημονικὸν *c* sit Aristotelis ἁμάρτημα *d*, aut alios is secutus sit auctores, quàm Herodotus, qui in Thaliâ id tribuit Psammenito, Amasis filio) Amasis, inquam, ob filiam raptam, quæ servili vestitu cum hydriâ aquatum mittebatur, & filium, qui ad mortem ducebatur, nullas effudit lacrymas: sed propter amicum mendicantem. Ac rationem hanc coram Cambyse attulit; quòd hoc erat miserabile; illud atrox; quod pellit misericordiam; unde & sæpe adversario utile est. Atque ex his lucem capit, quod Troadibus lachrymantibus ait Andromache apud Senecam: *c memoria.* *d lapsus.*

-- Levia perpessæ sumus,
Si flenda patimur.

Sanè Andromache non flebat, sed stupebat tota. Unde ait ipsa:

 Torpens

Torpens malis, rigensque, sine sensu feror.

Facit huc quoque illud Phædræ in Hippolyto:

Curæ leves loquuntur, ingentes stupent.

II. Proximum locum obtinent, quibus malum aliquod atrox est propinquum.

III. Similes ætate, moribus, habitibus, dignitate, genere. Hæc enim similitudo efficit, ut judicemus, nos quoque eadem pati posse.

IV. Qui calamitosos homines repræsentant habitu corporis, voce, vestitu, actione.

V. Quibus mala nuper acciderunt, vel propediem eventura sunt.

VI. Quorum miseriæ conspiciuntur signa; ut vestes eorum, qui mala sunt passi. Nam, ut Horatius ait ad Pisones:

Segniùs irritant animos demissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis subjecta fidelibus.

Ac similiter Nazarius in Panegyrico, quem dixit Constantino Augusto: *Ad animum languidiùs accedunt, quæ aurium via manant, quàm quæ oculis hauriuntur.* Eo consilio M. Antonius *a*, cùm defenderet Aquilium, tunicam ejus diloricavit, ac senis Imperatoris adversas ostendit cicatrices. Titus quoque Labienus, accusator C. Rabirii, quem arguebat necâsse L. Saturninum, in concionem imaginem Saturnini attulit; quâ de re Cicero in defensione Rabirii. Antonius similiter, qui postea triumvir fuit, in funere Caii Cæsaris, concioni vestem ostendit pugionibus ac gladiis perforatam; eoque Bruti ac Cassii caussam evertit apud plebem *b*; ut quæ hâc re accensa ad conjuratorum ædes cucurrerit, quo eas incenderet. Apud Maronem quoque haut absimile est exemplum. Nam quamvis Aeneas jam ad misericordiam inclinare cœperat; tamen, viso Pallantis balteo, quem Turnus interemerat, recruduit ira. Quippe ait *c*:

Ille oculis postquam sævi monumenta doloris,
Exuviasque hausit, furiis accensus, & irâ
Terribilis: Tune hinc, spoliis indute meorum,
Eripiare mihi?

Etiam Clotildis, Clodovæi filia, durè sæviterque habita à marito Almarico, Visigothorum rege, cùm sudarium suo imbutum sanguine (de quo tamen Aimoinus *d* tacet) misisset ad fratres suos, Childebertum, Clotharium, & Theodericum, Francorum reges: immane illud bellum excitavit, quo res Visigothorum penitus fuere attritæ ac deletæ. ut apud Gregorium Turonensem legitur lib. III. cap. X. & inde apud Paullum Aemilium lib. I. Nempe signa illatæ injuriæ vehemen-

a *Cicero lib 2. de Orat. & in Bruto, item pro Flacco, & in Verrem act. 7. Livii epitome lib. 70. Fabius lib. 2. cap. 16.*

b *Cic. lib. 14. ad Att. & Philipp 2. ac Historici prope omnes.*

c *Æn. 12.*

d *lib. 2. de gestis Francorū cap. 8.*

vehementiùs accendunt. Quid mirum? quando locus etiam, ubi malè habiti sumus, refricat injuriæ memoriam. Quemadmodū & idem contrà oblectare solet, si nobis in eo bene fuit, vel ibi sedes fuerit illis, quos amamus, aut suspicimus. Hinc Cicero in secūdo de Legg. *Movemur enim nescio quo pacto locis ipsis, in quibus eorum, quos diligimus, aut admiramur, adsunt vestigia.* Plura ibidem vide, & quincto de Finibus.

VII. Misericordiam & illi movent, quorum in miserâ conditione auditur oratio; ut eorum, qui animam agunt. Exemplo esto miserabilis isthæc Didonis apud Maronem oratio, quam antistitum ille antistes B. Augustinus *a* ait se non absque lacrymis legere potuisse: *a lib. 1. Confess. cap. 13.*

Dulces exuviæ, dum fata Deusque sinebant,
Accipite hanc animam, meque his exsolvite curis &c.

VIII. Inprimis verò miserentur, si, qui mala hæc patiuntur, sint viri probi, & virtutis studiosi: ideoque, eos, qui acerbâ occuberunt morte, in hâc ipsâ quoque forti fuisse animo, ostendunt oratores. Nam, ut inquit *b* Tullius, *cùm singuli humanarum miseriarum casus graviter accipiuntur; tùm afflicta ac prostrata virtus maximè luctuosa est.* At minùs nos movent calamitates, in quas suâ culpâ incidunt, qui pulmonis semper vixere vitam, addicti abdomini: *c* ἀφροδισίοις ἐπιθυμίαις, ut eas vocat Aretas Cæsariensis. Longeque minus commovent, si sordidi compareant. Cujus rei exemplum habemus in imperatore Vitellio (penè vitulo dixeram.) De quo ita Tacitus extremo libro III. Histor.) *Vinctæ ponè tergum manus: laniatâ veste, fœdum spectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illacbrymante. deformitas exitus misericordiam abstulerat.* Omnium verò minimè homines scelerati hunc in nobis affectum cient. Unde Cic. lib. IV. Tuscul. quæst. *Nemo,* inquit *parricidæ, aut proditoris supplicio misericordiâ commovetur.*

b lib. 2. de Oratore.

c Venereis voluptatibus.

IV. QUIBUS DE CAUSSIS HOMINES MISEREANTUR.

MISERANTUR propter mala, quæ interitum afferre possunt, aut molestiam creare.

Horum loci sunt duo.

I. Quæ habent vim tollendi vitam ipsam; ut graves morbi, & magna pericula.

II. Magna mala, quæ eveniunt, ut loquuntur, à fortunâ: velut Priami calamitates, aut siquis spolietur amicis, aut ab eo perdatur de quo optimè sit meritus. Hinc misericordiam apud Catul-

a Carm. de Nupt. Pelei & Thet. lum *a* ciet Ariadna, sua merita Theseo objiciens:

Certè ego te in medio versantem turbine leti
Eripui, ac potiùs germanum amittere crevi,
Quàm tibi fallaci supremo in tempore deesse.
Pro quo dilaceranda feris dabor, alitibusque
Præda, nec injectâ tumulabor mortua terrâ.

Simile est, siquis interimatur ob virtutem paternam. Quomodo apud Euripidem Troadibus Talthybius ait, pervicisse Ulyssis sententiam in concione Græcorum, ne filius ejus servaretur, qui Trojanorum fuisset præstantissimus. Signat autem Hectoris filium Astyanacta. Unde sic mater ejus Andromache queritur:

Ἡ τοῦ πατρὸς δέ σ' εὐγένει' ἀποκτενεῖ,
Ἡ τοῖσιν ἄλλοις γίνεται σωτηρία.
Τόδ' ἐσθλὸν οὐκ εἰς καιρὸν ἦλθέ σοι πατρός.

Sive, ut Latinè reddam,

Vitam tibi adimit splendor incluti patris.
Aliis saluti hæc esse liberis solet.
Non patris hoc in tempore advenit decus.

Quomodo verò ab ætate, fortunâ, loco, aliisque, misericordiam concitet Maro, vide apud Macrobium lib. IV. Saturnal. cap. III. IV. V. & VI.

V. QUO PACTO MISERICORDIAM CIEAT ORATOR.

MOVETUR misericordia, si auditoribus ob oculos quasi proponantur ea mala, quæ pati possunt, vel in se, vel in suorum quopiam; maximè, si mala sint ingentia, & conspiciantur in personis, quæ illis sunt indignæ. Exemplorum abunde est in Tullii orationibus, inter alias Milonianæ epilogo, & illius pro Muræna. Etiam apud Philonem, lib. de legatione ad Caium Cæsarem, exemplum habemus in Judæorum oratione ad Petronium, quâ supplicant, ne Caligulæ statua in templo ponatur Hierosolymitano.

E Græcis antiquioribus maximè in tractandis rebus, quæ miserationem merentur, excelluisse putatur Simonides. Fabius lib. X. cap. I: *Præcipua*, inquit, *ejus in commovendâ miseratione virtus, ut quidam in hâc eum parte omnibus ejusdem operis autoribus præferant.* Hinc apud Catullum *b*: *Mæstius lacrymis Simonideis.* & apud Horat. od. I. lib. II: *Ceæ retractes munera næniæ:* (nam Ceus erat Simonides.) itemque apud Aristidem

b Carm. 39. ad Cornific.

ristidem in epicedio: Ποῖος ταῦτα Σιμωνίδης θρηνήσει; *qualis Simonides condignè hæc deflebit?*

CAP. XI.

DE INDIGNATIONE.

INDIGNATIO *est dolor propter alterius felicitatem, qui eâ esse indignus videtur.*

Itaque differunt misericordia, & νέμεσις, quòd illa contingat ob adversam bonorum, hæc ob prosperam malorum fortunam.

I. QUID SIT NEMESIS, SEU INDIGNATIO. ET, QUOMODO DIFFERAT AB AFFECTIBUS VICINIS.

VIDIMUS de misericordiâ. Deinceps agamus de indignatione, atque invidiâ, quarum utraque, uti & metus, arcet misericordiam. Νέμεσιν Latini indignationem vocant. Ita Horat.lib.Epod. od.in Menam, Sext. Pompeii libertum, *Liberrima indignatio.* h. e. νέμεσις. Victorius a tamen existimat, neque indignationis voce satis exprimi vim Græci vocabuli; eamque rationem esse ait, cur plerique è Latinis Græcam nemesis appellationem reservârint. Certè Catulli b est:

a *In 2. Rhet. Aristot.*

b *Epig 51.*

--- precesque nostras,
Oramus, cave despuas ocello,
Ne pœnas Nemesis reposcat à te.
Est vehemens Dea. lædere hanc caveto.

Sed argumentum hoc Victorii non est satis firmum. Nam abunde liquet, Catullum hîc eo nomine pro Deâ, non pro affectu, uti. Hæc de voce, nunc de natura rei videamus.

Νέμεσίς ἐστι λύπη τις ἐπὶ τῇ ἀναξίως εὐπραγίας. *Indignatio est dolor, ob alterius felicitatem, qui eâ indignus est.* Hæc partim cum misericordiâ convenit, partim ab eâdem discrepat. Ac discrepat quidem, quòd misericordia sit dolor κακοπραγίας ἀναξίας, i. *ob res adversas ejus, qui indignus est:* indignatio autem εὐπραγίας ἀναξίας, i. *ob res prosperas eius, qui sortem istiusmodi haut meretur.* Convenit, quòd utraque sit virorum bonorum: Nam non modò justus est dolor, si immerentes adversa multa perpeti videamus; verùm etiam, si feliciter agant,

 qui

qui id non merentur. Ideoque utrumque Diis tribuerunt. Nec minùs ab invidiâ discrepat. Unde Tullius epist. XIX. lib. V. ad Att. *Sed planè gaudeo, quoniam τὸ νεμεσᾶν interest τοῦ φθονεῖν.* Differt autem ea ab invidiâ, quòd indignatio sit in indignum; unde & ei nomen: at invidia est in æqualem, aut similem. Ita indignatur Juno I. Aen. ob felicitatem Trojanorum. Cùm autem hæc sententia sit Aristotelis; qui disertim scribit, ἄμφω τὰ πάθη (ἔλεος καὶ νέμεσις) ἤθους χρηστοῦ, i. *misericordia, & indignatio, bonæ sunt indolis ac naturæ:* liquet, quantum discrepet à Stoicorum sententiâ; qui affectus non temperant, sed abscindunt; ut diximus hujusce libri cap. I, ac præter alios testantur Seneca epist. CXVI, & Lucianus in Hermotimo. Ex eorum sententiâ dictum à Poëta Georg. lib. II:

--- neque ille
Aut doluit, miserans inopem, aut invidit habenti.

Et ab Ausonio, carmine de viro bono:

--- miseratus egentem,
Cur aliquem fractâ persensi mente dolorem?

II. QUI INDIGNENTUR.

INDIGNANTUR, qui digni sunt.

Horum quatuor sunt loci.

I. Si digni sint maximis rebus, & eas sint consecuti.

II. Si sint boni, & virtute præditi.

III. Si sint studiosi honoris; & maximè, si ea ambiant, quæ alii, licet indigni sint, nanciscantur.

IV. Qui existimant se dignos iis rebus, quibus alios indignos putant.

Ita Q. Cæcilius Metellus a, ob generis præstantiam, ac res præclarè gestas, dignum se putabat, cui, bellum gerenti adversus Jugurtham, prorogaretur imperium: ac contrà indignum ratus, sibi præferri C. Marium, hominem ignobilem, nec rebus gestis clarum. Ideo, ubi audivit, plebiscito id bellum esse Mario decretum, non tam suâ doluit injuriâ, quàm quòd honos ille indigno esset collatus. Itaque nec bellum eo cum studio deinceps gessit, stultum existimans, alienum honorem suo periculo curare.

a Sallust. in Jugurth.

III. QUI-

III. QUIBUS HOMINES INDIGNENTUR.

INDIGNANTUR indignis, sive quia tales sint, sive quia videantur. Ita Antigenidas parum æquo animo ferebat, quòd monumentarii ceraulæ, quos *siticines* appellant, vulgò etiam *tibicines* dicerentur: ut Appuleius prodit lib. 1. Florid. atque ex eo Politianus in Lamia: ac idem prope de Ismeno tradidit Dio Chrysostomus orat. XLIX, quæ inscribitur Παραίτησις ἀρχῆς ἐν βουλῇ a. Amata quoque apud Maronem VII. Aen. Trojanis succenset, ut Laviniâ indignis. Sic enim loquitur:

a *Recusatio magistratus in Senatu.*

Exsulibúsne datur ducenda Lavinia Teucris?
Nec matris miseret, quam primo Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens, abductâ virgine prædo?
Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et consanguineo toties data dextera Turno?

Et eopse libro:

Turne tot incassum fusos patiere labores,
Et tua Dardaniis transscribi sceptra colonis?
Rex tibi conjugium, & quæsitas sanguine dotes,
Abnegat, externusque in regnum quæritur hæres.
I nunc, ingratis offer te, irrise, periclis.

Item Horatius ridet & dolet, quòd ridiculus Poëta Chœrilus aliquid aliquando boni dicat. Ait enim:

Quin bis terque bonum cum risu miror, & idem
Indignor.

Neque enim, quod Luisinus b aliique existimarunt, *indignor* referri potest ad id, quod de Homero sequitur, *Quandoque bonus dormitat Homerus:* ut nempe hîc *quandoque* sit *quandocunque*. Nam ob casum alterius non indignamur, sed miseremur. Ejusdem Horatii c est:

b *commentario in Horat. art. Poët.*
c *sat. 6. lib. 1.*

Tunc Syri, Damæ, aut Dionysi filius, audes
Deiicere è saxo cives, aut tradere Cadmo?

Indignorum autem tria inprimis sunt genera:

I. Qui recens aliquod bonum sunt consecuti: velut, qui non ita pridem divites sunt facti.

II. Qui habent bona, quæ ipsis non conveniunt: ut si vir timidus stet in acie egregiè armatus; vir autem strenuus armis careat.

III. Qui cùm sint inferiores, certare tamen volunt cum superiotibus.

a Ecl.8. rioribus. Ut, si *certent cygnis ululæ*, ut est apud Maronem *a*. Itaque Juno indignatur 1. Aen. quòd cùm

--- Divûm incedat Regina, Iovisque
Et soror, & conjux, unâ cum gente tot annos
Bella gerat.

b 13. Met. Et Ovidianus Ajax *b* indignatur, quòd secum Ulysses conferatur:

--- Agimus, pro Iupiter, inquit,
Ante rates caussam, & mecum confertur Vlysses?

Etiam Parrhasius Ephesius, pictor nobilis, Sami à Timanthe in Ajace, armorumque judicio, victus, ajebat, se herois, Ajacis putà, nomine, indignari: quippe qui iterum victus esset ab indigno. Auctor Plin. lib. XXXV. cap. X, & Athenæus lib. XII.

IV. QUIBUS DE CAUSSIS INDIGNEMUR, ET QUOMODO EAM CIEAT ORATOR.

FIt indignatio, non ob justitiam, fortitudinem, aliámve virtutem, quæ homines dignos reddit; sed ob illa bona, quæ possident etiam indigni: cujusmodi sunt nobilitas, forma, & quæcunque sunt istiusmodi. Ut quòd libertus quispiam ingentis pretii tumulo tegatur; vir eximiæ virtutis ac dignitatis, vel vili, vel nullo. Unde illud Varronis Atacini, sed animo ab impio profectum:

Marmoreo Licinus tumulo jacet, at Cato parvo,
Pompeius nullo. Credimus esse Deos?

Movetur indignatio, siqui ostendantur iis bonis indigni, quibus digni sunt qui audiunt, vel alii, quibus hi bene volunt. Exempla vide apud Demosthenem in Aeschinem; Ciceronem in Vatinium; c lib. epod. od. 4. Horatium in Menam libertum *c*; Juvenalem *d* in Cinamum, qui d Sat. 1. tonsor fuerat; item in Crispinum *e*, atque alios, qui è summis sore Sat. 4. dibus ad palatina erant officia evecti.

CAP. XII.

DE INVIDIA.

INVIDIA *est dolor ob felicem bonorum successum, non ut sibi aliquid accedat, sed propter eum, cui invidetur.*

I. DE INVIDIÆ VOCE, ET DEFINITIONE, AC NATURA.

INVIDIA dicta ab invidendo, hoc est, non videndo, ut *in* sit στερητικόν: quam sententiam inter alios Fruterius sequitur in Verisimilium libris *a*. Nempe quia invidis oculi doleant ob alienum bonum, eoque ægre videant, & inviti. Vel potiùs ea ab invidendo, hoc est, nimis intuendo, nomen accepit: ut *in* hic sit ἐπιτατικόν: quod Tullius *b* probat illo Attii in Melanippe:

a lib. 1. cap. 17.

b lib. 3. Tusc. quæst.

--- Florem quisnam liberûm invidit meûm?

Sanè olim credebant, invidos nimis intueri aliena, atque eo pacto fascinare: unde & illud Maronis *c*:

c Ecl. 3.

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Et Græci Grammatici βασκαίνειν dici putant, quasi φάεσι καίνειν *d*. Φθόνος ἐστὶ λύπη τις ἐπὶ εὐπραγίᾳ φαινομένῃ τῶν εἰρημένων ἀγαθῶν ἐπὶ τοὺς ὁμοίους, μὴ ἵνα τι αὐτῷ, ἀλλὰ δι' ἐκείνους. *Invidia sive invidentia* (quomodo Cicero *e* appellare mavult, ob ambiguitatem vocis invidiæ) *est dolor quidam ob prosperitatem, quæ appâret in bonis, quæ dicta sunt, erga similes; idque non ut aliquid commodi contingat ei, qui invidet; sed propter illos, quibus invidetur.* Porrò per ἀγαθὰ εἰρημένα *f*, intelliguntur bona illa, ob quæ νέμεσιν cieri, antea *g* ostensum fuit. Similis est huic Aristotelicæ definitio ea, quæ apud Tullium exstat lib. IV. Tusc. Quæst. *Invidentiam*, inquit, *esse dicunt ægritudinem susceptam propter alterius res secundas, quæ nihil noceant invidenti.*

d luminibus sive intuitu necare.

e lib. 3. Tusc. quæst. & 4.

f bona, quæ dicta sunt.

g cap. præcedēti sect. ult.

Itaque discrepant æmulatio, & invidia, quòd illâ quis mœreat ob bonum alterius, eò quòd is non mereatur; hâc verò aliena quis bona, eò quòd, cui illa adsunt, non sit, vel non videatur æqualis, obliquo limet oculo, omnemque moveat lapidem, ut ea intercipiat; ac nisi id obtineat, sæpe etiam colore lurido tabescat. Unde Salomo Proverb. XIV. 29: *Vita carnium*, hoc est corporis salubritas, *cor lene*, sive, ut vulgata habet, sanitas cordis: *putredo ossium, invidia.* Ac con-

venit Ovidii illud in descriptione Invidiæ, quæ exstat Met. II. Fab. XII:

Sed videt ingratos, intabescitque videndo
Successus hominum, carpitque, & carpitur unà,
Suppliciumque suum est.

a tit. εἰς φθόνον.

Atque, ut libro primo Ἀνθολογίας *a* est:

Ὁ φθόνος αὐτὸς ἑαυτὸν ἑοῖς βελέεσσι δαμάζει.
Livor se propriis telis ulciscitur ipse.

In eâdem Ἀνθολογ. scitè illud dictum, invidiam quidem rem esse pessimam, attamen quiddam ei boni inesse:

Τήκει γὰρ φθονερῶν ὄμματα, καὶ κραδίην.
Livida corda etenim macerat, atque oculos.

Ita Typho quoque invidebat fratris sui Osiridis divitiis, *ὡς ἤδη τὸ πρᾶγμα παροιμίαν εἶναι, καὶ ἐρώτημα πρὸς τοὺς ὠχριῶντας, Μή τι τῷ ἀδελφῷ σου καλόν; Ut res jam in proverbium abierit, ac percontationem ad pallentes: Num rectè se habent res fratris tui?* Auctor Synesius in Aegyptio, sive de Proteo. Elegans quoque apud Athenæum legitur scirpus Matreæ plani, qui dicere solitus, se θηρίον τι τρέφειν, ὅπερ αὐτὸ ἑαυτὸ ἐσθίοι: *belluam à se ali, se ipsam comedentem.* Nam invidiâ qui laborat, tabescit rebus alterius,

Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων:

b Iliad. ζ. c lib. 3. Tusc. quæst. d in od. α. pag. 1382. ed. Rom.

ut de Bellerophonte ait Homerus *b*: quod M. Tullius *c* ita transtulit:

Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Quamquam & apud Eustathium *d* duæ sunt aliæ hujusce scirpi interpretationes. Nam ait, insuper intelligi posse, tum κωμικὸν πάθος, h.e. σύμωμα, sive libidinem; tum polypum, qui fame laborans sibi cirros ambedit; ut sensere, Alcæus apud Athenæum, Orus Apollo in Hieroglyphicis, Aelianus, Philes, Antigonus Mirabilium Narrationum cap. XXV, ubi idem confirmat ex Hesiodi ἔργ. β. Plinius tamen falsam esse hanc de polypo opinionem existimat lib. IX. cap. XXIX. Recténe, an secus, hoc loco non ducam contentionis funem. Quin ipsum hoc, quod ex Eustathio adferebamus, à nobis præteriri poterat, nisi visum esset, interdum varietate aliquâ discutere lectoris fastidium, ac quodammodo, quod ab Euripide dicitur, τὰς Μούσας ταῖς Χάρισι συγκαταμιγνύειν *e*.

e Gratias Musis admiscere.

II. QUI-

II. Qui invideant.

I. INVIDENT, qui majus affectant bonum, quod conspiciunt in similibus, etiamsi ipsi prosperâ utantur fortunâ. Similes autem sunt vel genere, vel cognatione, vel ætate, vel habitu, vel existimatione, vel bonis atque opibus.

II. Præterea invident ambitiosi: & præcipuè, si parum abest, quo minùs omnibus abundent bonis; vel si gesserint res magnas, ac felici utantur fortunâ. Quomodo ferre non poterat Crœsus, quòd Solon tantopere extolleret Tellum. Nam unum se beatum putabat.

III. Invident quoque sordidi parvique animi homines, quos Græci μικροψύχους vocant. Nam omnia iis videntur magna. Vide, quæ in hanc mentem annotavit Gregorius Magnus in illud Jobi cap. v: *Parvulum occidit invidia.* Atque iccirco servi, & pauperes, fere sunt invidi. Plautus Captivis a:

Est miserorum, ut malevolentes sint, atque invideant bonis.

Eoque magis invident, quo deteriores. Est enim invidia malorum. Ideo multi fatentur, se odisse aliquem, quia & malos odisse possumus. At invidere se fatetur nemo, quia bonus invidet nulli. Quod optimè observat Plutarchus libello de odio, & invidia.

Ab eadem caussa est, quòd invidiam mantelo indignationis occultare solent. Ita Timo μισάνθρωπος b apud Lucianum, non ἁπλῶς dicit, ex solitudine se hoc capere commodi, quòd non videat multos felices; sed potiùs pro eo dicit, hoc pacto fieri, ut non videat multos præter meritum felices. Τοῦτο γοῦν μοι δοκῶ κερδανεῖν, μηκέτι ὄψεσθαι πολλοὺς παρὰ τὴν ἀξίαν εὖ πράττοντας.

a *Act. 5. scen. Quò illum.*

b *osor hominum.*

III. Quibus invideant.

INVIDENT homines similibus. *Aequalitas* enim *gratiam exulcerat,* ut inquit M. Cicero in Bruto. At minùs petuntur atro invidiæ dente, qui superiores sunt: tanto sanè minùs, quanto excellunt magis. Imò, ut à Plutarcho c optimè dicitur, αἱ τῶν εὐτυχημάτων ὑπεροχαὶ καὶ λαμπρότητες πολλάκις τὸν φθόνον κατασβεννύουσιν. οὐ γὰρ ἐοικὸς, Ἀλεξάνδρῳ τινὰ φθονεῖν, οὐδὲ Κύρῳ, κρατήσασι καὶ γενομένοις κυρίοις ἁπάντων· ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἥλιος ὧν ἂν ὑπὲρ κορυφῆς γένηται καταχεόμενος τὸ φῶς, ἢ παντάπασι τὴν σκιὰν ἀνεῖλεν, ἢ μικρὰν ἐποίησεν, οὕτω πολὺ τῶν εὐτυχημάτων ὕψος λαβόντων,

c *lib. de invidia & odio.*

καὶ γινομένων κατὰ κεφαλῆς οὐ φθόνου, συστέλλεται καὶ ἀναχωρεῖ καταλαμπόμενος. Quæ Latinè sonant: *Rerum secundarum excellentia ac splendor invidiam sæpenumero exstinguit. Nec enim verisimile est, quemquam invidisse Alexandro, aut Cyro, postquam potestatem ac dominium cunctorum fuere consecuti. Sed quemadmodum Sol, quibus supra verticem est, rectáque lumen diffundit, his aut nullam facit umbram, vel exiguam: sic cùm felices successus fastigium sunt nacti, ac supra invidiæ caput eminent, illa splendore eo victa contrahitur, ac recedit.* Ita Horatius *a* eò se pervenisse ostendit, ut major sit illis, qui priùs invidebant:

a lib 4. od.3.

Et jam dente minùs mordeor invido.

Et alibi *b*:

a lib.2. od.20.

--- Invidiâque major
Vrbes relinquam.

Et apud Sallustium ait Micipsa ad Jugurtham: *Quod inter mortales difficillimum est, gloriâ invidiam vicisti.*

Pertinet huc etiã illud Claudiani lib. III. de laudibus Stiliconis:

--- Quis enim livescere possit,
Quòd nunquam pereant stellæ? quòd Iupiter olim
Possideat cœlum? quòd noverit omnia Phœbus?
Est aliquod meriti spatium, quod nulla furentis
Invidiæ mensura capit.

Atque hinc est, quod Græci ἄφθονον dicant pro *copiosa.*

Multò autem minùs invideri solet longè minoribus: unde scitè Philager sophista apud Philostratum *c* ait: εἶτα οἴει ἥλιον ἑσπέρας φθονεῖν, ἢ μέλλειν αὐτῷ εἴ τις ἐστὶν ἀστὴρ ἄλλος ἐν οὐρανῷ; *deinde num solem censes vesperæ invidere, aut morari, num quæ stella sit in cœlo?*

c in vitis Sophistarum.

Sunt autem varia eorum, quibus ob similitudinem invidetur, genera. Nam istiusmodi sunt.

I. Propinqui, sive tempore, ut qui simul in Rep. agunt: sive loco, quomodo Romanus Romano invidet: sive ætate, ut juvenis invidet juveni: sive fortunis, cùm quis se in paupertinâ relictum sorte, at alterum dolet evolâsse: sive existimatione, quo pacto inter duos consulares est invidia. Itaque Q. Fabius Maximus apud Livium *d* adnititur argumento ab ætate sumto probare, se, licet P. Scipionis, florentissimi juvenis, consiliis adversetur, minimè tamen ullâ flagrare invidiâ, cùm nulla æmulatio esse possit seni cum eo, qui ne filio quidem æqualis foret.

d lib 28.

II. Et iis ob similitudinem invident, quibuscum certant de honore: ut competitores rivalibus, & quicumque eadem appetunt.

Sic

Sic Bavius, & Mævius, Maroni invidebant; Asinius Pollio Ciceroni. Horat. lib. I. epist. XVII. ad Mæcenatem:

> *Rupit Hyarbitam Timagenis æmula lingua,*
> *Dum studet urbanus, tenditque disertus haberi.*

Hinc calcatum illud Hesiodi, Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ *a*, & quæ sequuntur. [a Et figulus figulo.] Fit autem hoc gloriæ ratione, non studii: cujus similitudo non amorem lacerat, sed potiùs amorem parit: ut abunde dictum cap. IV. sect. IV.

III. Eadem ratio illorum, qui celeriter sunt bonum aliquod adepti. Uti Cæsar, cujus illud de victoria sua Pontica *b*, *Veni, vidi, vici.* [b Suetonius in Iul. cap. 37.]

IV. Invident etiam, quorum gloria nostrum est dedecus, aut quorum utilitas nostrum est detrimentum.

V. Qui habent ea, quæ iis, qui invident, conveniebant, aut quæ eorum fuerunt, qui invident. Virgil. *c* [c Ecl. 1.]

> *Impius hæc tam culta novalia miles habebit?*
> *Barbarus has segetes?*

Itaque non injuriâ quoque suspicio erat, invidere Fabium Scipioni, quòd non ferret crescentem indies ob Italiæ defensionem fortissimi juvenis gloriam. Tota enim illa laus antea Fabii fuerat, quâ jam senem se exui ac spoliari, molestè ferebat. Livium vide lib. XXVIII. Itidem timebat Pompeius, ne res à Cæsare præclarè gestæ gloriam suam obscurarent. Hinc Lucanus *d*: [d lib. 1.]

> *--- Stimulos dedit æmula virtus.*
> *Tu, nova ne veteres obscurent acta triumphos,*
> *Magne, times.*

Et mox:

> *Nec quemquam jam ferre potest, Cæsarve priorem,*
> *Pompeiúsve parem.*

Imò Alexander Magnus suorum etiam ducum virtutibus invidebat: quod non aliunde erat, quàm quia eorum splendore fulgorem suum minùs fore illustrem putaret. Itaque Perdiccæ invidebat, quia esset πολεμικὸς *e*: Lysimacho, quia στρατηγεῖν ἀγαθὸς *f*: Seleuco, quia ἀνδρεῖος *g*: Antigono, quia φιλότιμος *h*: Attalo, quia in eo τὸ ἡγεμονικὸν *i* reluceret: Ptolemæo, quia summa ejus esset in rebus gerendis dexteritas. Auctor Aelianus lib. XII. Var. Hist. cap. XVI. Neque idem celare invidiam potuit, cum Dioxippus, Atheniensis pugil, è Macedonibus clavâ provocâsset Corrhagū, licet armatum; eumque, hastâ priùs excussâ, prostravisset, proprioque gladio necâsset. Magis favisset ejusmodi virtuti Alexander, si Macedo vicisset

[e bellicosus. f bonus in bello dux. g animi virilis. h honoris avidus. i imperatoria dignitas.]

vicisset Atheniensem. Dioxippus verò, ubi se propterea Alexandro vidit invisum, animum usque adeò despondit, ut mœrore contabesceret: quemadmodum idem Aelianus prodit Hist. Var. lib. x. cap. ult. Sed paullo aliter rem narrat Curtius in nono: ubi & Corrhagum hunc vocat Horatam.

Nec ad fortitudinem modò, vel laudem bellicam; sed aliarum etiam artium peritiam invidia pertingit. Ut in Dædalo videmus: qui cùm magno in honore esset ob præclara inventa sua in fabrica materiaria, quæ à Plinio *a* referuntur: ubi Calum, ob ejusdem artis peritiam, & nova quædam reperta, in cœlum tolli cognovit; ne eo quidem, quòd & discipulus, & sororis filius foret, absterreri potuit, quo minùs de turri eum præcipitem daret: quo scelere patrato, supplicii metu, priùs in Cretam, inde ad Cocalum in Siciliam, profugit miser: teste Pausania in Atticis. Hoc verè est, quod Hesiodus ait, fabrum fabro invidere. Itaque *νενίκηκε, τὸ τὺς ὁμοτέχνυς ἀντιτέχνυς καλεῖν b*: ut ait Nazianzenus *c*. Quid verò, quòd inventus etiam imperator, qui ob artis excellentiam invideret fabro? Is est Tiberius Cæsar. Qui cùm Romæ nobilis artifex quidam porticum magnam valde nutantem magnâ erexisset solertiâ, pecuniâ quidem donavit hominem; sed simul, ut Dio ait, *φθονήσας δὴ ζηλοτυπήσας*, urbe expulit. Imò, ut idem ait, cùm ille supplex, spe veniæ, factum à se vitrum ductile (rem hodieque ignotam) Cæsari experimento comprobâsset, ab eodem necari jussus est. Quod & Isidorus prodidit lib. XXVI. Orig. cap. XV. ac ante Dionem Plinius lib. XXXVI. cap. XXVI. imò ante hos omnes idem retulerat Trimalcio apud Petronium Arbitrum, teste Joanne Saresberiense Policratici lib. IV. cap. V. uti jam aliis observatum.

a *lib. 7. cap. 56.*

b *usus obtinet, ut, qui ejusdem sunt artis, artifices æmuli, & obtrectatores, dicantur.*

c *epist. 61. ad Eustochium Sophistam.*

d *invidēs.*

Denique iis etiam homines invident, qui sumtus fecere exiguos eam in rem, in quam ipsi multos. Cui simile est, siquis largitione sibi comparet, quod alter magnis acquisierit virtutibus.

IV. QUIBUS DE CAUSSIS INVIDEANT HOMINES.

INVIDENT ob aliorum bonorum prosperitatem. Certè Anacharsis interrogatus, cur homines subinde tristentur *e*, respondit, id fieri, quia non solùm propria iis mala molesta sint; sed bona etjam aliena. Et Bion Borysthenites, cùm invidum tristi conspexisset vultu *f*, *οὐκ οἶδα, ἔφη, πότερόν σοι κακὸν γέγονεν, ἢ ἄλλῳ ἀγαθόν g*. Eumque imitatus Publius, quem, quòd Mutius, homo inprimis malevolus, solito

e *Antonius gnomologus in Melissa.*

f *Diog. Laërt.*

g *Nescio, inquit, utrum tibi malū, an alteri evenerit bonum.*

solito esset tristior, acutè Macrobius *a* dixisse ait: ***Aut Mutio nescio quid incommodi accessit, aut nescio cui aliquid boni.*** a lib. 2. Sat. cap. 2.

Tales autem, quemadmodum ob bonum dolent alienum, ita gaudent ob alterius malum. Unde Ovidius *b* in descriptione Invidiæ: b 2. Met.

Risus abest, nisi quem visi fecere dolores.

Græci hoc ἐπιχαιρεκακίαν vocant. Cujusmodi verò is affectus sit, paret ex iis, quæ de Invidia diximus.

Quod si misereamur quidem ob alienum malum, at invidia sit ob alienum bonum; omnino nobis κρείσσων οἰκτιρμῶν φθόνος *c*, ut est apud Pindarum in Pythiis *d*, & ex eo lib. 1. Ἀνθολογ. *e* Plauti quoque est Truculento *f*: c melior est miseratione invidia. d Idyll. 4. e tit. εἰς φθόνον. f Act. 4. sc. 2.

Mavelim mihi inimicos invidere, quàm me inimicis meis.
Nam invidere alii bene esse, tibi malè esse, miseria est.
Qui invident, egent: illi, quibus invidetur, rem habent.

Nempe, quod dixit P. Syrus mimus,

Miserrima est fortuna, quæ inimico caret:

id non minus verè de invido, quàm de inimico, dicitur. Quod etiam celebre nos proverbium docet, Sola miseria nescit invidiam. Ac fertur Plato, cùm ei condiscipuli inviderent, Socratem interrogâsse, quâ ratione posset invidiam declinare: respondisse autem Socratem, Esto ut Thersites. Auctor (antiquior nunc non occurrit) Io. Saresberiensis lib. VII. Policratici cap. XXIV.

V. QUOMODO ALIIS INVIDIAM CONFLET ORATOR.

MERITÒ verò in dubium vocare possumus, num invidiam ciere liceat Oratori, cùm ea non sit viri boni, qualem esse Oratorem volumus. Attamen utile est scire, quâ ratione id fieri possit, si non ob aliud, saltem ut caveamus magis ab iis, qui malis artibus gaudent.

Concitatur autem ea, si bona commemoremus in similibus, ut illa ab audientibus disturbentur. Itaque hunc affectum ciet orator ad exstinguendam misericordiam.

Fit hoc è quatuor locis eorum, qui fortunâ utuntur prosperâ.

I. In quibus amant gloriam, &. de honore factis contendunt.

II. Quicunque bonæ sunt fortunæ eventus.

III. Quæ

III. Quæ ipsi aut appetunt, aut quibus se judicant ornatos esse oportere. Ita Alecto invidiam creat Aeneæ a:

a Æn.7.

Turne, tot incassum fusos patiere labores?
Et tua Dardaniis transscribi sceptra colonis?
Rex tibi conjugium, & quæsitas sanguine dotes
Abnegat, externusque in regnum quæritur hæres.

IV. In quibus ipsi non multùm superant, aut superantur. Quippe, ut suprà dicebamus, neque iis invidemus, qui multo sunt superiores divitiis, amicitiis, honoribus; neque item iis, qui multo sunt inferiores.

Invidiam excitat, ac insimul odium gignit Marcus Tullius pro P. Quinctio: *Non comparat se tecum gratiâ P. Quinctius, Sex. Naevi: non opibus, non facultate contendit. Omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit. Fatetur, se non bellè dicere, non ad voluntatem loqui posse; non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam devolare; non profusis sumtibus vivere; non ornare magnificè splendideq; convivium; non habere domum clausam pudori, & sanctimoniæ; patentem atque adeo expositam cupiditati, & voluptatibus.* Pluribus exemplis non puto esse opus. Quippe multo facillimum est, invidiam ciere in hominum animis, quia innatus hic morbus penè est omnibus, facilè invidere. Hinc Tacitus lib. 11. Histor. ait, *insitum esse mortalibus naturâ, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere.* Et Cornelius Nepos in Timotheo: *Est,* inquit, *hoc commune vitium magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ comes sit, & libenter de his detrahant, quos emergere videant altiùs: neque animo æquo pauperes alienam opulentûm intueantur fortunam.*

Et hæc de invidia: in quibus, ut & in affectibus cæteris, potissima hausimus ex fonte Aristotelis: unde etiam manavit rivus ille amœnissimus apud Antonium Muretum, commentario in Catilinariam primam: ubi egregiè, ut solet, de hoc disserit affectu.

CAP. XIII.

CAP. XIII.

I. DE ÆMULATIONE, ET CONTEMTIONE.

AEMULATIO *est dolor alicuius ob bona honorata, quæ alius habere videtur, & quæ etiam ipse acquirere potest, existens inter eos, qui sunt similis naturæ, non quòd alii adsint illa, sed quòd sibi desint.*

Et contraria est contemtio, quâ afficitur quis erga illos, in quibus videt non esse ea bona, quæ vel assecutus ipse est, vel assequi studet.

I. QUID SIT ÆMULATIO.

ZΗ͂ΛΟΣ ἐστι λύπη τις ἐπὶ φαινομένῃ παρουσίᾳ ἀγαθῶν ἐντίμων, καὶ ἐνδεχομένων αὐτῷ λαβεῖν περὶ τοὺς ὁμοίους τῇ φύσει, οὐχ ὅτι ἄλλῳ, ἀλλ' ὅτι οὐχὶ καὶ αὐτῷ ἐστί. *Aemulatio* (ita ζῆλον Tullius quoque transtulit lib. IV. Tuscul. quæst.) *est dolor, ob præsentiam bonorum, in similibus naturâ, non quòd ea alii adsint, sed quòd sibi desint.* Differt à zelotypia, quia æmulus doleat, quoniam sibi absit bonum, quod habet alter: zelotypus dolet, quòd alter eodem, ac ipse, bono fruatur. Laërtius in Zenone: *Ζηλοτυπία λύπη τις ἐστὶν ἐπὶ τῷ ἄλλῳ παρεῖναι, ἃ καὶ αὐτὸς ἔχει· Zelotypia est dolor ex eo proveniens, quia alteri quoque adsit, quod ipse habet.* At differt æmulatio ab invidia, quòd illa sit honesta; hæc verò, ut in Timæo quoque scribit Plato, non cadat in virum bonum: illâ quis macerat se, non quòd habeant alii, sed quòd non & ipse iis ornatus sit bonis; hâc verò alienis bonis strabo fit, quòd alter obtineat, non quòd ipse careat. Declarat hoc Suidas istum in modum: *Ζῆλος, ἀγαθοῦ τινος ἐπιθυμία, φθόνου τινὸς χωρὶς ἐγγινομένη τῇ ψυχῇ. Οἷον, ἔχει τις ἀνδρείαν· ζηλῶ τοῦτον τῆς ἀρετῆς. τουτέστιν, ἐπιθυμῶ κτήσασθαι τὸ καλὸν, μὴ φθονήσας τῷ κεκτημένῳ, ἀλλὰ κἀγὼ βουλόμενος ἀνδρεῖος εἶναι. Zelus sive æmulatio, boni alicujus cupiditas, quæ animo citra invidiam inest. Vt, Habet quispiam fortitudinem. Hunc æmulor virtutis ergo. Hoc est, cupio idem bonum consequi, non invidens ei, qui bonum illud possidet, sed ipse etiam fortis esse vir volens.* Neque nescius sum, ζῆλον & φθόνον sæpe *a* conjungi; ac ζῆλον, cùm apud Hesiodum in ἔργοις, tum in Actis Apostolicis *b*, liquidò accipi pro φθόνῳ. Verùm propriè id est ζῆλος, quod dicebamus: nempe ἀπὸ τοῦ ζέειν *c*, quia est quidam animi fervor, faces stimulosque animo subdens ad honestum

a Plat. de Legg. Plutarch. in Coriolano, &c.
b *cap. 5. 17. & cap. 13. 45.*
c *à fervendo.*

stum

stum aliquod facinus patrandum. Interim, ut Græci ζῆλυ, ita Latini *æmulationis* voce interdum laxiùs utuntur. Ut Maro in VI:

Aemulus exceptum Triton, si credere dignum est,
Inter saxa virum spumosâ immerserat undâ.

Et Plinius Panegyrico: *Nihil est tam pronum ad simultatem, quàm æmulatio, in feminis præsertim. Ea porrò maximè nascitur ex conjunctione, alitur æqualitate, exardescit invidiâ.* Hinc Nonius Marcellus: *Aemulatio ab imitatione hoc distat, quòd imitatio simplex est, & livorem atque invidiam non admittit: æmulatio autem habet quidem imitandi studium, sed cum malitiæ operatione.* Nempe, ut Cicero in IV. Tuscul. ait, *Aemulatio dupliciter dicitur; ut & in laude, & vitio, nomen hoc sit.* Sed hîc accipitur, ut est imitatio virtutis, expers invidiæ. Probus enim, ut ait Plato *a*, invidet nemini; cùm tamen meliores præstantioresque semper æmuletur. Cujusmodi contentionem perutilem esse generi humano, etiam Hesiodus ait in ἔργοις.

a *in Timaeo.*

II. QUI ÆMULENTUR.

AEMULANTUR, qui bonis dolent similium, propterea quòd & ipsi non habeant.

Horum loci sunt quatuor.

I. Qui autumant se ipsos dignos iis bonis, quæ non habent: ut juvenes, & magnanimi.

II. Quibus sunt bona honoratis viris digna: ut sunt divitiæ, amicitiæ cum multis magistratibus, & quæcunque sunt istiusmodi.

III. Quos alii dignos bonis iis existimant, propter quæ dolent.

IV. Quorum majores, cognati, aut domestici, aut natio, aut civitas honorata est. Ita Decius, paterno excitatus exemplo, devovit se pro patriâ *b*. Huc quoque facit locus ille Tullii pro Flacco; *Quod maximè florere in generis sui gloriâ viderat, laudem patriæ in libertatem vindicandæ, Prætor adamarat.* Andromache apud Maronem lib. III. Aen.

Ecquid in antiquam virtutem, animosque viriles,
Et pater Aeneas, & avunculus excitat Hector?

b *Livius lib. 10. Cic. pro P. Sextio, & lib. 1. de Divinat. &c.*

Et in X:

Spemque meam, patriæ quæ nunc subit æmula laudi.

Justinus lib. XLII, de Mithridate II, Parthorum rege: *Claritatem parentum, æmulatione virtutis accensus, animi magnitudine supergreditur.*

Idem

Idem lib. xxv. de Gallis à Brenno relictis ad tuendos fines: *Ne soli desides viderentur, peditum XV millia, equitum III millia armaverunt.* Præcesserat, quæ alii Gallorum gessissent.

Interdum autem & illi dicuntur æmulari, qui non simile bonum, sed idem exposcunt. Ut cùm Ulysses non minùs, quàm Ajax, arma expeteret Achillis. Unde sic de eo Ajax apud Ovidium a: a Met. 13.

Præmia magna peti fateor; sed demit honorem
Aemulus Ajaci.

III. Quos, et quare æmulentur, et quomodo ad æmulandum concitemus.

Aemulantur similes. Iccirco Agathocles, bellum è Sicilia in Africam transferens, priùs servos ingenuis exæquavit, ut ea res æmulationem accenderet, dum nec liberti novi cedere volunt virtuti ingenuorum, quibus ab imperatore essent æquati: & ingenui ducerent sibi turpe ab novis vinci libertis. Justinus lib. xxii: *Omnes deinde servos, militaris ætatis, libertate donatos, sacramento adegit; eosque, & majorem partem ferme militum, navibus imponit, ratus, exæquatâ utriusque ordinis conditione, mutuam inter eos virtutis æmulationem futuram.*

Eorum, qui æmulantur, tres sunt loci.

I. Quibus adsunt bona: ut fortitudo, sapientia, magistratus. Quippe, qui in magistratu sunt, optimam habent occasionem de multis bene merendi.

Idem dictum volo de imperatoribus, & oratoribus. Nam & illi summam habent facultatem opitulandi aliis: ut Cicero ostendit orat. pro Muræna; ubi artem imperatoriam, & eloquentiam, inter se confert.

II. Quibus multi se similes esse exoptant: item, quibus multi familiares & amici esse gaudent: aut quos multi suspiciunt, aut ii, quos ipsi suspiciunt.

III. Quorum encomia ac laudes à poëtis, vel aliis scriptoribus, celebrantur. Qualis Achilles fuit: unde Alexander Magnus, cùm in Sigeo ad tumulum ejus adstitisset b, *O fortunate,* inquiebat, *adolescens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris.* Et Thucydides adolescentulus, cùm Herodotus historiam suam Olympiæ legeret, ita gloriæ stimulis agebatur, ut lachrymas tenere non posset. Quo b Cic. orat. pro Archia poëta.

 conspecto

conſpecto Herodotus, Oloro, ſive Orolo, patri ejus, dixit, Μακαρίζω a σε τῆς εὐτεκνίας, Ὄλορε. ὁ γὰρ σὸς υἱὸς ὀργῶσαν ἔχει τὴν ψυχὴν πρὸς τὰ μαθήματα. Auctores Plutarchus, Marcellinus, & Suidas.

Aemulantur propter ἀγαθὰ ἔντιμα, hoc eſt, bona honorata, ſive quorum prœmium eſt honor. Sunt hæc triplicia. Alia ſunt τῆς ἀρετῆς b: alia τῶν ὠφελίμων, ſive εὐεργετικῶν, hoc eſt, eorum, quæ utilia ſunt, & idonea ad bene faciendum: alia τῶν ἀπολαυστικῶν τοῖς πλησίοις, id eſt, quibus fruuntur propinqui.

Concitatur æmulatio, ſi bona ea oſtendantur adeſſe ſimilibus, ut, qui etiamnum deſtituuntur, ad illa adſpirent.

a *Beatum judico te, Olore, ob egregiam prolem. Filius enim tuus animum habet, qui vehemēti ſtudio atque impetu ad diſciplinas feratur.*

b *virtutis.*

IV. DE AFFECTU, QUI ÆMULATIONI ADVERSATUR.

AEMULATIONI contraria eſt καταφρόνησις ſive *contemtio*: ut cùm eos deſpicimus, qui proſperâ quidem utuntur fortunâ, verùm bonis carent honoratis. Sanè, qui excelſo eſt animo, non movebitur alterius divitiis, ſed ex genere, & inprimis virtute, eruditione, ac ſimilibus, virum æſtimabit. Hinc Cicero in deperditâ oratione pro C. Cornelio, unde hæc ipſe auctor adducit in Oratore ad Brutum: *Neque me divitiæ movent: quibus omnes Africanos, & Lælios, multi venalitii, mercatoreſque, ſuperarunt: neque veſtis, aut cælatum aurum & argentum: quo noſtros veteres Marcellos, Maximoſque, multi eunuchi è Syria Aegyptoque vicerunt: neque verò movent me ornamenta iſta villarum: quibus L. Paullum, & L. Mummium, qui rebus his urbem, Italiamque omnem, referſerunt, ab aliquo video perfacilè Deliaco, aut Syro, potuiſſe ſuperari.*

Porrò interdum iis, quos contemnimus, reſpondere dedignamur: interdum verò eos contumeliis vexamus. Cic. in Vatin. *Si tua tantummodo, Vatini, quid indignitas poſtularet, ſpectare voluiſſem: feciſſem id, quod his vehementer placebat, ut te, cujus teſtimonium propter turpitudinem vitæ, ſordeſque domeſticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem: nemo enim horum aut ita te refutandum, ut gravem adverſarium, aut ita rogandum, ut religioſum teſtem, arbitrabatur. Sed fui paullo in te intemperantior fortaſſe, quàm debui. Odio enim tui, in quo, etſi omnes, propter tuum in me ſcelus, ſuperare debeo, tamen ab omnibus penè vincor, ſic ſum incitatus, ut, cùm te non minùs contemnerem, quàm odiſſem, tamen vexatum potiùs, quàm deſpectum, vellem dimittere.* Habemus de æmulatione, & affectu contrario: qui ultimum locum obtinet inter affectus ab Ariſtotele expoſitos.

V. CON-

V. CONCLUDITUR DOCRINA DE AFFECTIBUS GENERALI PRÆCEPTO.

VNIVERSAM verò hanc παθολογίαν obſignabimus utiliſſimo hoc præcepto: in çiendis affectibus caput eſſe, ut orator priùs eo affectu commoveatur, ad quem alium vult adducere: quemadmodum, præter Ariſtotelem, ajunt Cicero lib. II. de Orat., Horat. in Arte, Quinctilianus, ac alii magno numero: quorum judicio, *circa* a *movendos affectus hæc ſumma eſt, ut moveamur ipſi.* Hoc cùm probè intelligeret Polus hiſtrio, Electram Sophoclis acturus, pro Oreſtis oſſibus oſſa filii ſumſit, qui paucis antè diebus diſceſſerat. Ea res cùm luctum verum revocaret in memoriam; fletu adeò miſerabili theatrum complevit, ut omnes eo commoti dolerent: teſte Agellio lib. VII. cap. IV. Neque ideo affectuum ſimulatione Oratori opus eſt, quia, ſi rerum imagines, de quibus tractat, firmiter animo conceperit; fieri nequit, ut non præter cæteros affectu commoveatur.

a *Fabius lib. 6. cap. 2.*

CAP. XIV.

DE ARGUMENTIS ἨΘΙΚΟΥΣ.

TERTIA *Inventionis pars conſiderat mores. Eſt autem morata oratio, quando indicat animi habitum, ac voluntatem. Spectatur in eâ, tum convenientia, tum probitas.*

Morum alii reſpiciunt oratorem, alii auditores, vel cives univerſè.

Mores, quos in oratore relucere oporteat, ſunt tres; prudentia, probitas, & benevolentia.

Mores civitatis cognoſcuntur ex fine reipublicæ; qui libertas eſt in democratia; legum diſciplina in ariſtocratiâ; divitiæ in oligarchiâ; cuſtodia in monarchiâ.

At ratione auditoris variant mores quadrifariam, pro quadruplici eorum diſcrimine. Primò enim differunt affectibus; ut irâ, lenitate, metu, miſericordiâ, &c. Secundò habitibus; ut virtutibus & vitiis. Tertiò ætate; quæ triplex eſt; juventus, vigor ſive ætas conſtans, & ſenectus. Quartò fortunâ; quâ ſunt nobiles aut ignobiles, potentes vel impotentes, divites aut pauperes, fortunati aut infelices.

I. QUID SINT ΤΑ᾽ ΗʹΘΗ, ET QUÆ IN IIS CONSIDERENTUR.

VIDIMUS argumenta παθητικά; supersunt ἠθικά: illa maximè in juridiciali locum habent; hæc magis propria sunt deliberativi. Quomodo autem à πάθεσι differant, tum suprà *a* diximus, tum ex illis Jul. Scaligeri verbis liquet lib. III. de re poëticâ cap. 1: *Differt autem ἦθος, & πάθος, non solùm gradibus, ut ajunt, ita ut πάθος sit ἦθος vehemens; sed quia ἦθος est principium agendi, πάθος autem patiendi. Itaque, qui perturbatur, πάθος habet; ut invidus: qui perturbat, ἦθος; ut iracundus. At quamquam in omnibus est perturbatio, tam iis, qui perturbant alios, quàm iis, qui ab aliis perturbantur: tamen, qui propriè loquentur, ita dicent, ut ἦθος exeat ad actiones; πάθος comparet ad receptionem, & sit πάθος τοῦ ἤθους fundamentum. Cùm video miserum, patior. Ea est quidem misericordia, quæ creat munificentiam: erit hæc ἦθος. Sic patior acceptâ injuriâ. Hoc parit fortitudinem ad depulsionem. ἦθος est fortitudo.* Hæc ille.

a lib. 1. cap. 2. sect. 2. & lib. 2. cap. 1. sect. 1.

Sunt igitur mores, ea quibus animi hominum perspiciuntur. Ἔστι δὲ ἦθος τὸ τοιοῦτον, ὃ δηλοῖ τὴν προαίρεσιν, prout definit Aristoteles in arte Poëticâ: indeque cognoscere est, muta animantia non habere ἦθος, cùm non agant προαιρέσει sive *consilio*, sed instinctu. At impropriè loquitur Aristoteles, cum in historiâ sæpe iis tribuit ἤθη: uti & Plinius lib. XI. cap. XIII: *Quod maximè*, inquit, *mirum, mores habent.* Loquitur de apibus.

Hoc ipsum pleniùs cognoscemus, si cogitemus, quibus rebus significetur ac detegatur animi habitus alioqui occultus & abditus, cùm non cadat sub sensum. Sunt autem duo, teste Aristotele; sermo, & actio. Nam colligimus, quibus aliquis moribus sit præditus, cùm eum aliquid vidimus agentem, aut dicentem. De actionibus apertius est, quàm ut dici aliquid debeat. De sermone docet vetus ille Senarius:

Ἀνδρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται.
Queis quisque moribus siet, sermo indicat.

Terentii *b* quoque est:

Nam mihi, quale ingenium haberes, fuit indicio oratio.

Et Aristides orat. 1. pro Rhetor. *c* Οὐκ ἀποστατεῖ δὲ οὐδὲ ἡ παροιμία τούτων, ἡ λέγουσα, Οἷος ὁ τρόπος, τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸν λόγον· καὶ πάλιν τὸ ἕτερον ὡσαύτως. *Nec ab eo recedit proverbium, quo dicitur, quales sunt mores, talem esse oratio-*

b Heaut. act. 2. sc. 4.
c pag. 167. edit. H. Steph.

orationem; & contrà de oratione similiter se rem habere.

Sub sermone etiam comprehendo, quæ scribuntur. Imò in omni quidem oratione animadvertere licet ingenium, & mores hominis: sed nulla ex re magis indoles, quàm ex epistolis, relucet. Eoque in iis doctrina hæc de moribus vel maximè utilis est.

Et in his verò, & in omni sermone actioneque, duo spectamus, τὸ ἁρμόττον, seu convenientiam, & τὸ χρηστὸν, seu probitatem. Ejus rei exemplum, & quod multorum instar esse possit, habemus in Milonianâ, ubi Tullius ita loquentem inducit reum: *Valeant cives mei, sint incolumes, sint florentes, sint beati Stet hæc urbs præclara, mihique patria carissima, quoquo modo merita de me erit. Tranquillâ Rep. cives mei, quoniam mihi cum illis non licet, sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur* &c. Cujusmodi oratio non alii convenit, quàm & optimo pariter, & fortissimo viro: qualis, Ciceronis judicio, erat Annius Milo, pro quo dicebat.

II. QUI MORES RELUCERE DEBEANT IN ORATORE.

PORRÒ mores partim respiciunt oratorem, quem reddunt ἀξιόπιστον a; partim auditores, aut cives in universum. *a fide dignum.*

Mores, qui in oratore requiruntur, sunt tres; prudentia, probitas, & benevolentia. Plato in Gorgiâ tria requirit in consultore; scientiam, benevolentiam, & loquendi libertatem. Sed pro παῤῥησίᾳ jure substituit Aristoteles probitatem, utpote magis necessariam. Quantum enim in persuadendo probitatis opinio valeat; argumento illud erit, quòd vir bonus (modò constet, quid sentiat) plus tacendo possit, quàm improbus suadendo. Ut omnino in eo habeat locum, quod ad Philadelphenses de episcopo eorum scribit B. Ignatius: Σιγῶν πλέον δύναται ἢ πλέον λαλούντων· συνήρμοσται γὰρ ταῖς ἐντολαῖς Κυρίου, καὶ τοῖς δικαιώμασιν, ὡς χορδαὶ τῇ κιθάρᾳ· *tacens plus potest, quàm alii plus loquentes. Convenit enim mandatis Domini, & justitiæ præceptis, velut chordæ congruunt citharæ.*

Cicero lib. II. de Offic. solùm duo requirit, justitiam & prudentiam. Ita enim ait: *Fides autem ut habeatur, duabus rebus effici potest; si existimabimur adepti conjunctam cum justitiâ prudentiam. Nam & iis fidem habemus, quos plus intelligere, quàm nos, arbitramur; quosque & futura prospicere credimus, &, cùm res agatur, in discrimenque ventum sit, expedire rem, & consilium ex tempore capere posse: hanc enim omnes existimant utilem veramque prudentiam. Iustis autem & fidis hominibus, id est, viris bonis, ita fides habetur,*

tur, ut nulla sit in his fraudis injuriæq; suspicio. Itaque his salutem nostram, his fortunas, his liberos rectissimè committi, arbitramur. Verùm præter hæc duo à Tullio requisita, etiam benevolentiâ opus esse, ratio ipsa evincit. Nam, ut docet Aristoteles lib. 11. Rhet. cap. 11, non persuadent, qui existimantur ob imprudentiam malè sentire; vel qui rei putantur intelligentes, sed ob improbitatem aliter, ac sentiunt, eloqui; vel denique qui pro prudentibus habentur, ac probis, sed putantur alteri magis parti favere, quàm nobis, aut certè minùs, quàm alii, qui in eâdem re aliud nobis dant consilium. Sanè quantum valeat affectus, argumento erit, quòd Plutarchus in Marii vita *a*, cùm vellet dicere, P. Rutilii Rufi fidem, in libris de vita sua, paullo esse suspectiorem; agnoscit, virum quidem fuisse veracem, ac probum; sed addit, privatim fuisse Mario infestum. Quo satis indicat, non sufficere, siquis sit probus, & prudens; sed præterea requiri, nequis amore, vel odio, ducatur. Hoc si in viris habeat integerrimis locum: quid de vilibus erit capitibus? Exemplum dabo ex eo, quod Xenophon ait penè initio libelli de Rep. Atheniensium. Dixerat, mirari fortasse aliquem, quòd Athenis omnibus liceat concionem habere, & consilium dare; cùm à vilibus & malis nihil sani debeat exspectari. Huic rei ita occurrit. Ait, nihil mirandum esse, si in democratia magis talibus populus credat, quàm viris bonis ac præstantibus. Nam longè maximam populi partem vilibus istis capitibus constare: quemque autem sibi bene esse malle, quàm alteri. At viles istos in populari statu consulere sui similibus; cùm è contrario cives præstantiores iis potiùs studeant, qui similes sui, plebeiis verò, & improbis istis, dissimiles sint. Sic enim inter alia loquitur: Οἱ δὲ γινώσκουσιν, ὅτι ἡ τούτου ἀμαθία, καὶ πονηρία, καὶ εὔνοια, μᾶλλον λυσιτελεῖ, ἢ ἡ τοῦ χρηστοῦ ἀρετή, καὶ σοφία, καὶ κακόνοια. *Norunt nimirum, hujus imperitiam, ac vilitatem, cum benevolentiâ junctam, prodesse ampliùs, quàm viri boni virtutem, ac sapientiam, conjunctam cum malevolentia.*

a pag. 169. edit. H. Steph.

III. QUOMODO CONSEQUATUR ORATOR, UT VIDEATUR PRUDENS, PROBUS, ET BENEVOLUS.

PRUDENTIAM ostendit orator, si modestè, non audacter, doceat aut moneat alios: probitatem, si virtutes collaudet, ac vitia reprehendat: benevolentiam, si præ se ferat singularem amorem, & observantiam erga auditores, & remp. ac patriam; quæ potissima pars est moratæ orationis. Hâc de re egregiè Fabius, cujus senten-

tiam

tiam lib. IV. cap. 11. his verbis conceptam invenire est: *Ne id quidem prætereiba, quantum afferat fidem expositioni narrantis autoritas, quam mereri debemus, ante omnia quidem vitâ, sed & ipso genere orationis. Quod quo fuerit gravius, sanctius, hoc plus habeat necesse est in affirmando quoque ponderis. Effugienda ergò in hâc præcipuè parte omnis calliditatis suspicio: (neque enim se unquam magis custodit judex:) nihil videatur fictum, nihil solicitum; omnia potiùs à causâ, quàm ab oratore, profecta credantur. Sed hoc pati non possumus, & perire artem putamus, nisi appareat; cùm desinat ars esse, si apparet.* Hæc elegantissimè & verissimè Fabius. Ab oratoris moribus captatur benevolentia Divinatione contra Verrem: *Adductus*, inquit, *sum, Iudices, officio, fide, misericordiâ, multorum bonorum exemplo, veteri consuetudine institutoq́ majorum, ut onus hoc laboris atque officii, non ex meo, sed ex necessariorum meorum tempore, mihi suscipiendum putarem.* Et pro Roscio Amer. *Opprimi onere officii malo, quàm id, quod mihi cum fide semel impositum est, aut propter perfidiam abjicere, aut propter infirmitatem animi deponere.* Et hæc de moribus, quatenus oratorem respiciunt.

IV. VARIARE AFFECTUS, TUM PRO NATURA GENTIS, TUM PRO GENERE REIP., TUM PRO QUATUOR ISTIS MODIS, *quibus ejusdem etiam gentis ac reip. homines inter se differunt.*

PROXIMUM est, ut dicamus de moribus ratione auditorum. Quos trifariam cognoscimus.

Primùm ex natura nationis. Nam Galli sunt præcipites, nec longæ spei patientes. Hispani contrà lenti in consiliis: in bello autem laboris ac disciplinæ tolerantes: tumidi interim, & vile ministerium, etiamsi ampla spes affulgeat, aversantes. Itali mentis sunt reconditæ: Germani simplices & aperti. Poloni feroces, & quos fraude magis, quàm vi superes: Moscovitæ contrà fraudulenti. Longum esset omnia persequi. Qui volet, adeat, quæ ingeniosè & eleganter de præcipuis gentibus Joannes Barclaius disseruit in Icone animorum, cap. III, & sex proximè sequentibus. Contentus nunc ero verbis unius ex antiquis: nempe Siculi illius Genethliaci, Julii Firmici Materni lib. I. Mathesios cap. I: *Scythæ soli immani feritatis crudelitate grassantur. Itali fiunt regali semper nobilitate præfulgidi, Galli stolidi, leves Græci, Afri subdoli, avari Syri, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiani, & voluptatibus occupati, Hispani elatâ jactantiæ animositate præposteri. Ergò Scytharum rabiem nunquam mitigat Iupiter: nec Italis aliquando Sol denegabit imperia: nec levitati Græcorum Saturni stella pondus imponit: nec Asiana lasci-*

vitas sobriâ Iovis moderatione corrigitur: nec Siculorũ acumen frigido ortu aliquando Saturni obtunditur: nec Syrorum avaritia lascivis Veneris radiationibus temperatur: nec Afrorum malitiosa commenta, & bilingues animos, salutare Iovis sidus impediet: nec Hispanorum jactantiam pigrum poterit Saturni lumen bebetare: nec Gallicam stoliditatem Mercurii sapientissimum sidus exacuet. In quo an rectè de gentibus singulis judicium ferat, non est hujus loci disputare. Satis est, si illud nunc extra controversiam maneat, diversam esse cujusque gentis indolem; pro quâ τὸ ἠθικὸν in oratione mutare debeat orator.

Præterea mores cognoscuntur ex fine Reip. de quo superiùs in genere deliberativo satis diximus *a*.

a *lib.* 1. *cap.* 3. *sect.* 8.

Denique pro quadruplici auditorum discrimine variant τὰ ἤθη quadrifariam: idque in ejusdem etiam gentis hominibus, ac ejusdem Reip. civibus.

Nam vel diversis sunt affectibus, vel habitibus, vel ætate, vel fortunis.

Affectus plurimùm immutant; quia aliud suadet amor, aliud odium; aliud ira, aliud lenitas; aliud pudor, aliud impudentia; eademque aliorum est affectuum ratio; de quibus cùm antè dictum sit, non est quòd ea hîc iteremus.

Pro habituum quoque diversitate mores hominum sunt diversi; quomodo aliter affectus est vir justus, aliter injustus; aliter temperans, aliter intemperans. Sed de virtutibus vitiisque nihil hîc affert Aristoteles; quia de iis egerat lib. 1, cùm tractaret de genere demonstrativo; cujus finis est honestum, vel turpe.

Tertiò mores variantur ratione ætatis; quia aliis sunt moribus juvenes, aliis viri, aliis senes.

Postremò mores sunt diversi ratione fortunæ; sive prosperæ, sive improsperæ; tum in nobilibus, divitibus, potentibus; tum in iis, qui his opponuntur. Atque huc etiam refer sexum, cùm aliter loquatur & conveniatur vir, aliter mulier: item vitæ genus, atque institutum; cùm alia sit ratio ineunda in urbano, quàm rustico, aut milite; alius etiam affectus sit sacerdotis, alius judicis, alius mercatoris. Vide Corræum lib. de Elegia *b*; vel potiùs Cæsarem Scaligerum lib. III de Re Poët. cap. XIII, XIV, XV.

b *pag.* 32. & 33.

V. Quo-

V. QUOMODO SECUNDUM ÆTATES HUMANA VITA DISTINGUATUR.

Cùm igitur de duobus primis generibus actum sit, ut dixi: superest, ut nunc mores diversæ ætatis, diversæque fortunæ, consideremus.

Aetas est quadruplex, pueritia, juventus, ἀκμὴ sive ætas constans, & senectus. Ita enim Hippocrates quoque dividit, cùm ait *a*: a lib.1. aphorism. sect.1. aph.13. Γέροντες εὐφορώτατα νηστείην φέρουσι· δεύτερον, οἱ καθεστηκότες· ἥκιστα, μειράκια· πάντων δὲ μάλιστα, παιδία· τουτέων δὲ αὐτέων ἃ ἂν τύχῃ αὐτὰ ἑωυτῶν προθυμότερα ἐόντα. *Senes facillimè jejunium ferunt; proximè post eos, qui sunt statâ ætate: minùs adolescentes: omnium minimè pueri: atque inter hos præcipuè, qui acriores ac promtiores sunt ad aliquid agendum.* Ac similiter Cornelius Celsus lib. I. cap. III: *Quod ad ætates verò pertinet, inediam facillimè sustinent mediæ ætates, minùs juvenes, minimè pueri, & senectute confecti.* Sed jure Aristoteles tres tantùm ætates nominat; quia pueritia, quæ velut seminium est omnis ætatis, nihil huc facit. Neque enim oratori facienda sunt verba ad pueritiam. Interim etiam hac insuperhabitâ, quatuor ætates numerari possunt; adolescentia, juventus, virilis ætas, quæ Plauto *b* media vocatur, & senectus. Adolescentiam autem, & juventutem, meritò distinguimus, etsi Latini promiscuè etiam usurpent; ut Seneca epist. XXX. *Quemadmodum*, inquit, *senectus adolescentiam sequitur.* Sallustius *c* quoque C. Cæsarem in Pontificatus Maximi petitione Catulo prælatum, adolescentulum vocat. Et Cicero Curionem, Crassum, Sulpitium, annum jam trigesimum, & quod excurrit, supergressos, nunc adolescentes, nunc juvenes vocat, secutus, ut videtur, lustri rationem à Servio Tullio constitutam, quo juniores dicebantur usque ad annum XLVI. quâ de re vide Janum Douzam in schediasmate succidaneo ad Tibullum: nec non Rob. Titium lib. V. Locorum controversorum cap. XVI, & quæ in Originum libris diximus *d*. Verùm, si præstantium aliquot physicorum sequimur sententiam, juventus extenditur usque ad annum XXX. Ἀκμὴ seu vigor corporis durat quinquennium; h. e. usque ad annum trigesimum quinctum; qui numerus resultat ex quinque septenariis. Eaque ἀκμὴ corporis, est ratio, cur Plato voluerit lib. IV. de legibus, quemque intra id temporis spacium uxorem capere. Atque idem in caussa est, cur anno XXXV, ut Macrobius *e* testatur, quasi coronâ desperatâ artem athleticam desinerent, qui ad eam usque ætatem

a in Aulul. Act. 2 sc. 1.

c in Catil.

d voce Juvenis.

e in Somn. Scip. lib. 1. cap. 6.

tatem sine ullo victoriæ præmio pervenissent. Sed ἀκμὴ animi annos durat XX: puta ad annum usque L, quæ ætas septem constat septenariis. Quicquid ab anno quinquagesimo residuum est, id assignatur senectuti: quam, etiam cùm longissima est, centesimum annum non excedere, putat Lucianus in Hermotimo. Videlicet quia adeò insolens est excessus iste, ut prope miraculi loco habeatur. Optima est senectutis pars, quæ prima est: nempe ab anno quinquagesimo ad sexagesimum: quæ dici potest *cruda viridisque senectus* a. Galeno lib. V. de sanitate tuenda, qui intra hoc spatium sunt, dicuntur *ὠμογέροντες*. Nec iccirco, quicunque sexagesimum excessere, mente sunt exsensâ, & corpore vieto, tardigenulo ac veternoso: quia aliquos reperire est supra eam ætatem virides animo, ac vigentes, & cum corpusculo suo colluctantes: ut de Clarano, condiscipulo suo, scripsit Seneca epist. LXVI. Et Theophrastus *b*, jam exactis LXXXIV *c* annis, cùm sentiret, prope adesse vitæ terminum, dixisse fertur, *ἡμεῖς ὁπότ' ἠρχόμεθα ζῆν, τότ' ἀποθνήσκομεν*, *Vivere cùm incipimus, vivere desinimus*. Laërt. in vit. Theophr. Itaque, ut Jurisconsulti *d* docent, infantiam quidem dicemus extendi usque ad annum septimum; ætatem pupillarem usque ad annum quartum decimum; pubertatem & adolescentiam, usque ad vigesimum quinctum: juventutem verò, ætatem virilem, & senectutem, statuendum, non adstringi ad certos annos, sed ex habitu corporis atque animi discerni. Qua de re Alciatus lib. X. Παρέργων Juris cap. X, Brechæus in Tit. De verborum significationibus *e*, ac juniorum alii magno numero. Quod si & ex antiquis nonnulla de ætatibus voles, adi Philonem lib. de mundi opificio *f*, Agellium lib. X cap. XXVIII, Censorinum de die natali cap. XIV, & Macrobium in Somnium Scipionis lib. I. cap. VI.

a *Virg. 6. Æn.*
b *pro eo corruptè* Themistocles *legitur apud Hieronymũ epist. ad Nepotianũ. Hieronymũ secutus Hugo in Didascalicis parte 2: eum Iacobus Magnus Toletanus Sophologii cap. 4.*
c *ita Laërtius: pro quo* centũ & septẽ *est apud Hieronymũ, eadem ad Nepotianum epist.*
d *l. si infanti. C. de jur delib.*
e *pag. 416. & seq.*
f *pag. 16. & 17. edi. Turneb.*
g *Eun. act. 2. sc. 3.*
h *aliquãto pòst.*

VI. QUOMODO ÆTAS JUVENILIS, SENILIS, ET MEDIA, MORIBUS DIFFERANT.

ATQUE hunc in modum ætates distinguuntur. Nunc videamus, quomodo moribus differant juvenes, viri, & qui mediæ sunt ætatis.

I. Juvenes flagrant cupiditatibus, præcipuè Venereis. Ut Terentianus Chærea *g*, quando ait:

> --- *Hanc tu mihi vel vi, vel clàm, vel precariò,*
> *Fac tradas: mea nihil refert, dum potiar modò.*

Item *h*:

--- Ab-

--- *Abduc, duc, quantùm potes.*

Nempe, excusso rationis freno, sese, quantus quantus est, cupiditati mancipat. Rectè igitur apud eundem ait Demea [a]:

--- *Quæ vos propter adolescentiam*
Minùs videtis, magis impensè cupitis, consulitis parúm.

Similiter de iis judicat B. Chrysostomus epist. 111. ad Olympiadem: Ἡ [b] πολλὴ τῆς ἐπιθυμίας ζάλη, ἀσθενέστερος δὲ ὁ λογισμός. Nimirum, ut S. Basilius [c] ait, τῆς [d] νεότητος ἐπιθυμίαι δυσκάθεκτοι. Eoque, ut cum Euripide dicam, τὸν [e] ἡβῶντα οὐ ῥᾴδιον εἴργειν. Unde ab ætate Cœlium Cicero excusat, quòd cum Clodia consuesceret. Propterea quoque antiqui meretricios amores concessere huic ętati. Notum illud est [f] Mitionis apud Comicum:

Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum
Scortari.

Et Catonis hoc apud Horatium [g], de adolescentia ingredeunte lupanar:

Nam simulac venas inflavit tetra libido,
Huc juvenes æquum est descendere.

Sed hæc non S. Scripturis modò refelluntur: verùm etiam è sanioribus philosophis. Notum Epicteti [h] illud: Περὶ Ἀφροδίσια πρὸ γάμου καθαρευτέον. *A Venereis ante nuptias mundos esse convenit.* Ac similiter hujus æqualis, Musonius: Ὅσαι συμπλοκαί, μοιχείας ἐκτὸς οὖσαι, ἐστερημέναι τοῦ γίνεσθαι κατὰ νόμον, καὶ αὗται πᾶσαι αἰσχραί. πράττονται γὰρ δι' ἀκολασίαν. *Concubitus omnes, etiamsi non fuerit adulterium, si non juxta legem fiant, turpes & ipsi sunt. Ut qui solius libidinis caussâ fiant.*

Neque in libidine tantùm, sed etiam ceteris in rebus, vehementes esse cupiditates adolescentiæ solent. Nimirum nondum totam exuêre pueritiam. De pueris verò sic Tullius lib. v. de Fin. *Quanta studia decertantium sunt! quanta ipsa certamina! ut illi efferuntur lætitiâ cum vicerint! ut pudet victos! ut se accusari nolunt! quàm cupiant laudari! quos illi labores non perferunt, ut æqualium principes sint!* Adolescentiæ etiam similes esse mores, clarè idem ostendit pro M. Cœlio, his verbis: *Non loquor de sapientia, quæ non cadit in hanc ætatem: de impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam. quæ studia in his jam ætatibus nostris contractiora esse debent. in adolescentia verò, tanquam in herbis, significant, quæ virtutis maturitas, & quantæ fruges industriæ sint futuræ.* Quibus ex verbis etiam cognoscimus, acre hoc adolescentiæ desiderium ad virtutem plurimùm conferre. Et sanè dicam liberè, absque illo animi impetu numquam contingit, ut quisquam solidam asse-

a *Adel. act.5.sc.9.*
b *Magna est concupiscentia tempestas: ratio verò longè imbecillior.*
c *in cap.3. Isa.p.903. ed.Mor.*
d *juventutis effrenes sunt cupiditates.*
e *haut facile est pubescentem compescere.*
f *Adel. act.1.sc.2.*
g *lib.1. sat.1.*
h *Enchir. cap.47.*

quatur gloriam. Propterea talem jam à puero oratorem futurum Fabius optat lib. 1. cap. 111. *Mihi*, inquit, *ille detur puer, quem gloria juvet, qui victus fleat. Hic erit alendus ambitu, hunc mordebit objurgatio, hunc honor excitabit: in hoc desidiam nunquam verebor.* His moribus non in pueritia modò erat M. Brutus; sed etiam in adolescentia: de quo Julius Cæsar, Tullio teste *a*, dicebat: *Magni refert hic quid velit: sed quicquid vult, valde vult.* Quod Plutarchus *b* ita expressit: Οὗτος ὁ νεανίας οὐκ οἶδα μὲν ὃ βούλεται· πᾶν δ' ὃ βούλεται, σφόδρα βούλεται. Certè quia affectus juvenum vehementes sunt, ideo Græci νεανικὸν accipiunt pro magno; ut apud Aristotelem *c* πόροι νεανικοὶ, & Aristophanem in Pluto κρέας νεανικόν; eodemque modo ab Athenæo Casaubonus *d* dici putat λοπὰς νεανική, ut sit *patina ingens*: non *olla nova*, quomodo verterat Dalecampius.

a epist. 1. lib. 14. ad Att.
b in Bruto.
c lib. 1. Histor. Animal.
d lib. 4. Animadv. in Athen. cap. 21. & vide lib. 13. cap. 9.

Etsi autem affectus juvenum sint vehementes: tamen citò iidem etiam pulchris fatigantur, semperque novitate capiuntur improvisâ. Facilè nempe satiantur; quemadmodum ægroti solent. Unde illud poëtæ Venusini de hac ipsa ætate *e*:

--- *Cupidusque, & amata relinquere pernix.*

Atque hinc etiam caussam cognoscimus, cur adolescentia amicitias, nec satis magno judicio eligat; nec satis constanter, adversus oboriens fastidium, tueatur. Nimirum impedimento est τὸ *f* κοῦφον, καὶ εὐκίνητον τῆς νεότητος: ut loquitur Basilius *g*.

e in Arte Poët.
f quod levis sit juventus, & admodum mobilis.
g in cap. 3. Esa.

Et talia quidem sunt desideria juvenum. At in senibus deferbuit cupiditas: eoque ab iis tam acre illud, quàm desultorium hoc, abest.

II. Juvenes item, & facilè, & vehementer excandescunt, propterea quòd sint φιλότιμοι *h*; & ob corporis vires sciant, se præstare posse, quæ ira jusserit. Exemplo fuerit Gyas, de quo ita Maro *i*:

h honoris avidi.
i 5. Æn.

Tum verò exarsit juveni dolor ossibus ingens:
Nec lacbrymis caruere genæ: segnemque Menœten,
Oblitus decorisque sui, sociûmque salutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab altâ.

At dispar est senum ratio: quia facilè quidem & ipsi succensent; sed non æquè parent iræ. Ferunt enim, quæ juvenes non ferrent: unde Horatius *k* scitè:

k lib. 3. od. 14.

Lenit albescens animos capillus
Litium & rixæ cupidos protervæ.
Non ego hoc ferrem calidus juventâ,
Consule Planco.

Nimirum norunt senes, non adeo sibi proclivè esse alios ulcisci.

Accedit,

Accedit, quòd naturæ frigus calorem ex ira provenientem celeriùs exstinguit; unde fit, ut acutæ quidem eorum sint iræ, sed citò dissolvantur. Id voluit Aristoteles, cùm scripsit, καὶ οἱ θυμοὶ ὀξεῖς μὲν εἰσιν, ἀσθενεῖς δέ. h. e. *iræ senum acres quidem sunt, sed imbecilles.* Confirmat hanc Aristotelis sententiam Lucianus *a*; quando expostulantem cum Jove Timonem inducit, quòd jam senex inultam hominum malitiam finat; cùm longè iracundior fuerit in juventute. Audiamus ipsum: Λημᾷς γὰρ, καὶ ἀμβλυώττεις πρὸς τὰ γιγνόμενα· καὶ τὰ ὦτα ἐκκεκώφωσαι, καθάπερ οἱ παρηβηκότες· ἐπεὶ νέος γε ἔτι, καὶ ὀξύθυμος ὢν, καὶ ἀκμαῖος τὴν ὀργὴν, πολλὰ κατὰ τῶν ἀδίκων καὶ βιαίων ἐποίεις. *At cæcutis lippitudine, & alucinaris, ad ea, quæ fiunt, atque aures obsurduere, sicut iis, qui ætate jam sunt confecti. Quandoquidem, cùm juvenis fores, & acris animi, & præceps ad iram, multa agebas adversus iniquos, & violentos.* Et aliquanto pòst: Ἐπιδεῖξαιό τινα χολὴν ἀνδρώδους καὶ νεανικοῦ Διός. *Ostende iram aliquam strenui illius ac juvenilis Iovis.* In eodem etiam dialogo Mercurius ait Timoni: Ἀλλ' ἔα τὰ ὀργίλα ταῦτα, καὶ μειρακιώδη. *Sed mitte iracunda hæc, & juvenilia.* Neque Aristoteli adversatur Ammianus Marcellinus, cujus illud lib. XXVII, ubi de irâ Valentiniani agit: *Hanc esse animi ulcus diuturnum interdumque perpetuum, prudentes definiunt, nasci ex mentis mollitie consuetum, id asserentes argumento probabili, quòd iracundiores sunt incolumibus languidi, & fœminæ maribus, & juvenibus senes, & felicibus ærumnosi.* Non, inquam, adversatur ei, quod antè ex Aristotele retulimus; quia Ammianus videtur juvenes vocare juxta institutum Servii Tullii, quo juniores sunt usque ad annum XLVI. Argumento est, quòd Plutarchus, è cujus περὶ ἀοργησίας libro totus ille locus desumtus est, pro eo dixit, καὶ γέροντες ἀκμαζόντων ὀργιλώτεροι *b*. Confirmat quoque eandem rem illud Sophoclis apud Scholiastem Euripidis:

a in Timone.

b & senes sunt iracundiores iis, quibus florida ac valida est ætas.

Ὀργὴ γέροντος, ὥστε μαλθακὴ κοπὶς,
Ἐν χειρὶ θήγει, ἐν τάχει δ' ἀμβλύνεται.
Senilis ira, mollis in guttæ modum,
Pungit manum, sed illico retunditur.

Ita Nazianzenus de Eusebio scribit, eum, cùm rigidior fuisset olim, nunc senio malacissari. Ὥσπερ σίδηρος, inquit, πυρὶ, τῷ χρόνῳ μαλάσσεται, *ut ferrum igni, ita hic senio mollescit.* Lucianus quoque in tyrannicidâ collationem inter tyrannum, ac filium ejus, instituens, de tyranno ipso ait: Μετριώτερος γὰρ ὁ πρεσβύτης ἦν παρὰ πολὺ, καὶ πρὸς τὰς ὀργὰς ἠπιώτερος, καὶ πρὸς τὰς κολάσεις ἀμβλύτερος, καὶ πρὸς τὰς ἐπιθυμίας βραδύτερος, ὡς ἂν ἤδη τῆς ἡλικίας τὸ μὲν σφοδρότερον τῆς ὁρμῆς ἐπεχούσης, τὰς δὲ τῶν ἡδονῶν ὀρέξεις χαλιναγωγούσης. *Porrò senex longè fuit moderatior: quippe in*

ira

ira mitior, in pœnis lenior, ad voluptates tardior: ut cui ætas jam vehementiam appetitus cohiberet, ac cupiditates voluptatum refrænaret.

a *proverbio* Senis ira.

Nec ei, quod vir eruditissimus, Hadrianus Junius *a*, scripsit, adversatur Aristophanicum illud in Vespis:

--- τὸ γένος ἤν τις ὀργίσῃ
Τὸ τῶν γερόντων, ἔσθ' ὅμοιον σφηκιᾷ.

--- *Qui senum irritat genus,*
Perinde, quàm si concitet vespas, agit.

Neq; enim aliud innuit Comicus, quàm quòd morosi sint senes, facileque irascantur; quod Aristoteles quoq;, & Sophocles, agnoscunt.

III. Præterea in juvenibus prolubium est, ac prolixus animus, magisque famâ, quàm fame, commoventur, quia nesciunt, quid sit egestas. Unde Horatio *b* juvenis dicitur,

b *in Arte.*

Utilium tardus provisor, prodigus æris.

At senes habent alios illiberaliter, atque, ut inquiebat ille apud L. Pomponium, Atellanarum scriptorem, rumorem parvi faciunt, dum sit rumen quî impleant. Norunt enim, quàm difficilè pecuniæ acquirantur. Quod si quavis ætate difficile sit, opes parare: quanto magis in senectute! Inopiam igitur timent senes; ad quam si redigantur, effœtis jam viribus, vitam tueri neutiquam possint. Atque hoc est, quod Terentius ait Adelphis *c*:

c *Act.* 5. *sc.* 3.

Solùm unum hoc vitium affert senectus hominibus:
Attentiores sumus ad rem omnes, quàm sat est.

Et Horatius in Arte:

Multa senem circumveniunt incommoda: vel quòd
Quærit, & inventis miser abstinet, ac timet uti.

Quod vitium jure taxat Cicero in Catone suo: *Avaritia senilis*, ait, *quid sibi velit, non intelligo. Potest enim quicquam esse absurdius, quàm, quo minùs viæ restat, eo plus viatici quærere?*

Sed Simonides argutè hoc argumentum eludere conabatur. Siquidem rogatus, cur extrema in senectute ad rem foret attentior, respondit *d*, malle se defunctum opes relinquere inimicis, quàm vivum egere amicis. Quo simul amicorum inconstantiam arguebat.

d *Stobæus serm. de injustitia & avaritia.*

IV. Juvenes bonis sunt præditi moribus, quia omnia optimè interpretantur, οὐκ ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς παραδείγματα ὁμοιοπαθῆ τοῖς πονηροῖς, *non habentes in se ipsis exempla earum perturbationum, quas improbi*; ut ait Plato lib. III. de Repub. At senes cuncta rapiunt in deteriorem partem.

V. Juvenes sunt creduli, quia nondum sunt vulpionum dolis redditi

diti cautiores. Senes sunt δυσέλπιδες, & ingeniati ad fraudes, atque, ut loquitur poëta apud Ciceronem, ad versutiloquas *a* malicias; ideoque etiam sunt suspiciosi: unde fit, ut, quos publicitus non vellicant, hos tacitè cogitationis convicio verberent.

VI. Juvenes sunt εὐέλπιδες *b*, nec in maximis animum despondent: quod partim naturâ fit, quia multùm habeant caloris nativi; partim experientiæ defectu, quia non vident, cur hastas abjicere debeant, cùm aut nunquam, aut rarò, spe exciderint; partim ætatis privilegio, quia plurimum temporis residui habere sibi videantur. Ita de Alexandro juvene scribit Plutarchus in vitâ ejus, cùm primùm Persarum oram conspexisset, quæcunque haberet, amicis donâsse; ac rogatum, quid sibi servasset, respondisse, ἐλπίδας *c*. E contrario senes facilè desperant, tum quia calor naturalis in iis refrigeratus est; tum quia sæpe spe sunt fraudati; tum quia pusillum id temporis esse judicant, quod restat. Quare & de præteritis gaudent sermones cædere; unde senex Horatio *d* dicitur *laudator temporis acti*. Ita Euander apud Maronem VIII. Aen. referre gaudet, quæ juvenis gesserat:

Qualis eram, cùm primam aciem Præneste sub ipsa
Stravi, scutorumque incendi victor acervos,
Et regem hac Herilum dextrâ sub Tartara misi, &c.

Ac sæpe in eo, atque adeò omni sermone, modum tenêre nesciunt. Nempe à natura hoc iis datum videtur, ut qui maximè possunt, alios etiam maximè aveant docere. Sanè Homerus quoque disertissimum Nestorem passim inducit verbosum: neque enim ausim cum aliis dicere στωμύλον *e*. Ac contemtim satis Menelaus apud Euripidem ait, Pelea senem nihil aliud posse, πλὴν λέγειν μόνον *f*. Contemtissimè autem Maximianus, qui vulgò diu creditus est Cornelius Gallus *g*.

Deficit auditor, non deficit ipse loquendo.
O solâ fortes garrulitate senes!

Sed etsi verissimum sit, senum nonnullos audientibus crucem figere longis logis suis: id tamen condonandum iis, ob virtutes, quibus hoc vitium abunde compensant. Quin indignus videatur, qui ad senilem pertingat ætatem, siquis perferre nequeat hanc loquacitatem, eamque innoxiam.

VII. Juvenes sunt verecundi, quia cùm honestum & turpe dignoscere per se nequeant, judicium de eo ferunt ex prima institutione. At senes inverecundi sunt, quia, dum lucro omnia metiuntur,

a nisi cum P. Victorio legere malis versutiloquax. Vide eum notis in Demetriū pag 157. edit. Flor. Sed vitiosi codices Nonii eum deceperunt.
b *pleni bona spei.*
c *spem.*
d *in Arte.*
e *garrulum ac nugatorē.*
f *quàm tantummodo dicere.*
g *eleg. 1.*

tur, sæpe pudor & honestas per eos pedibus trahantur licet. Hinc Admetus parenti suo ait apud Euripidem *a*:

a in Alcestide.

Φεῦ, φεῦ, τὸ γῆρας ὡς ἀναιδείας πλέον.

Heu, heu, senectus plena ut impudentiæ est!

VIII. Juvenes sunt μεγαλόψυχοι *b*, sive, ut Horatius *c* pro eo dicit, *sublimes*. Senex verò

b magnanimi.
c in Arte.
d ibidem.
e in Terpsichore.

--- res omnes timidè gelidèque ministrat:

ut idem *d* inquit. Imò sæpe nec tentare aliquid audet, quale res requirat. Exemplum habemus apud Herodotum *e*, in convivio, quo Amyntas, Macedoniæ rex, excepit Persas. In quo cùm Persæ impudicè attrectarent feminas, Ἀμύντης μὲν ταῦτα ὁρέων, ἀτρέμας εἶχε, καίπερ δυσφορέων, οἷα ὑπερδειμαίνων τοὺς Πέρσας· Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Ἀμύντεω, παρεών τε καὶ ὁρέων ταῦτα, ἅτε νέος τε ἐὼν καὶ κακῶν ἀπαθὴς, οὐδαμῶς ἔτι κατέχειν οἷός τ' ἦν. *Amyntas quidem ista videns, etsi ægre ferret, se tamen continebat, quia Persicum nomen supra modum metueret. At Amyntæ filius Alexander, cùm adesset, & hæc cerneret, nequaquam potuit ea perferre: quippe qui adolescens esset, nec malorum expertus.* Ubi caussam etiam apponi videmus hujus diversitatis. Nempe quòd adolescentes nihil adversi senserint in vita: senes verò, multis malis edocti, sciant, quantis periculis obnoxia sint humana omnia. Cui caussæ addere possumus alteram à temperamento, quia senibus frigus, sanguinem condensando, ingenium etiam obtundit. Ab utrâque hac causâ est sollicita adeò cogitatio; quæ efficit, ut etiam tuta anxiè circumspiciant, ac sæpe nimio pavore præclara quoque consilia corrumpant. Ita abfuit parùm, quin Fabius Maximus Cunctator consilium Scipionis de transferendo in Africam bello, quo rem ille Romanam penitus restituit, eo eversum iret, quòd meticulosè nimis pericula omnia expenderet. Quare etsi senes, ob longam rerum experientiam, magnificè de se sentiant, ac sæpiùs juvenum consilia habeant despicatui: interdum tamen magnos juvenum animos præferre convenit curæ senum, plùs, quàm satis est, accuratæ.

IX. Juvenes honestũ preferunt utili, rectam secuti indolẽ, & mustеæ ætatis, ut Nævius appellat, salutaria documenta. At senes utile præferunt honesto, quia nihil in vitâ habent carius vitâ, cujus parum superest.

X. Juvenes sunt φιλόφιλοι *f*, quia societate gaudent, & amicitias honesto potiùs, quàm utili, metiuntur. Senes, ex regulâ Biantis, amãt tanquam aliquando osuri, & oderunt tanquam aliquando amaturi.

f amicis amici.

XI. Juvenes plurimùm transgrediuntur præceptum illud Chilonis,

nis, μηδὲν ἄγαν *a*. Peccant enim semper in excessu; cujus etiam argumentum est, quòd omnia, ut certissima, asseverant. At senes peccant in defectu. Iidem crebrò decepti, ut plurimùm in sermonibus addunt illud τάχα *b*.

XII. Juvenes sunt quidem μεγαλαδικητικοὶ, h.e. vehementer proni ad injuriam inferendam: verùm contumeliæ potiùs, quàm malitiæ caussâ, alios mactant infortuniis: unde Aelianus, ludens epistolâ Oporæ ad Dercyllum amatorem, vinum quoque novum ait contumeliosum esse ob ætatem: καὶ οἶνος ὑβριστὴς διὰ νεότητα. Contumeliæ autem caussâ fieri dicitur, quod fit ob voluptatem, quam quis ex eo percipit, quòd videatur ἄλλων ὑπερέχειν *c*. Ita Alcibiades Hipponico, viro & genere & opibus præstanti, colaphum impegit, οὐχ ὑπ' ὀργῆς ἢ διαφορᾶς τινος παραχθεὶς, ἀλλ' ἐπὶ γέλωτι συνθέμενος πρὸς τοὺς ἑταίρους *d*: ut in Alcibiade scribit Plutarchus. At senum dispar ratio, qui magis injurii sunt ob malitiam, quàm ob contumeliam.

XIII. Juvenes sunt misericordes, quia ex suo ingenio de aliorum judicant innocentiâ. Nam, ut Tullius ait ad Quinctum Fratr. *Vt quisque est vir optimus; ita difficillimè, esse alios improbos, suspicatur.* At senes misericordes quidem sunt: sed ideo, quia ob infirmitatem suam metuunt, ne simile sibi immineat.

XIV. Juvenes etiam sunt propensi ad risum, eoque etiam ad dicacitatem. Ac senes facetias aspernantur: quippe ὀδυρτικοὶ, καὶ φιλαίτιοι, hoc est, *difficiles, queruli*, ut Horatius *e* expressit. Ac Sillio *f* similiter dicitur *queribunda senectus*. Eo autem queruli sunt, & morosi; quia, ut Tullius *g* inquit, *contemni se putant, despici, & illudi*. Atqui, ut continuò addit, *in fragili corpore odiosa omnis offensio est*. Tales autem qui sunt, non possunt esse εὐτράπελοι καὶ φιλογέλοιοι *h*. Siquidem ἐναντίον *i* τὸ ὀδυρτικὸν τῷ φιλογέλωτι, ut Aristoteles ait. Quare caussa hujus diversitatis est, quòd bona ætas ut Tullio *k* juventus vocatur, & animo & corpore viget vegetque, & voluptatibus fruitur. Contrà senectus, quæ *mala ætas* dicitur Accio *l*, Turpilio, Plauto, voluptatum est expers, viribus effœta, morbis obnoxia: ut conqueritur senex ille Menæchmis *m*:

> --- *Consitus sum*
> *Senectute, onustum gero corpus, vires*
> *Reliquere. ut ætas mala, merx mala est ergò.*

Accedit etiam ad cætera senectutis mala angor ille ex cogitatione mortis propinquæ. Unde Tullius de Senect. *Quarta restat caussa, quæ maximè angere atque sollicitam habere nostram ætatem videtur, appropinquatio mortis,*

a *nequid nimis.*
b *forsan.*
c *aliis esse præstantior.*
d *non ira aut simultate impulsus; sed cùm per lusum constituisset id cum sodalibus.*
e *in Arte.*
f *lib. 13.*
g *in Catone Majore.*
h *faceti, & jocorum studiosi.*
i *querulum, & jocosum, sunt contraria.*
k *in Cat. maj.*
l *Nonius in Seniū.*
m *act. 5. sc. 2.*

mortis, quæ certè à senectute non potest longè abesse. Nimirum senes sunt φιλόζωοι a. Imò quo morti sunt viciniores, hoc sunt vitæ cupidiores. Cujus ratio est, quia cupimus ea, quibus destituimur. At, extremâ ætate, quodammodo caremus vitâ, quia tota jam quasi effluxit. Sed Cato apud Tullium in eo totus est, ut doceat, senectuti non esse timendam mortem, ac denique de se ipso concludit: *Quod siquis Deus mihi largiatur, ut ex hac ætate repuerascam, & in cunis vagiam, valde recusem: nec verò velim, quasi decurso spatio, à carcere ad calces revocari.*

a cupidi vitæ.

Quod ad ἀκμὴν, sive virilem ætatem, ea adolescentiæ errores videt, seque improvidè adeò in multis egisse, multùm miratur, & propterea, quicquid à se peccatum fuit, emendare conatur. Nec jam acres adeò sunt affectuum stimuli, quia fervor ille sanguinis remisit. Itaque ut ætas ea inter juventutem, & senilem, veluti in medio, constituta est: ita etiam intermediam obtinet naturam. Nam, quæ bona adolescentia & senectus habet divisa, ea vigor ætatis habet conjuncta: & quæ juventus ac senectus habent in excessu & defectu, ea virilis ætas habet in mediocritate. E. G. Juventus respicit honestum, non utile; senectus utile, non honestum; virilis ætas, & honestum, & utile. Hinc Horatius in Arte:

Conversis studiis ætas animusque virilis
Quærit opes & amicitias, inservit honori:
Commisisse cavet, quod mox vitare laboret.

Juventus fortis est, sed intemperans; senectus temperans, sed timida; virilis ætas fortis, & sicca sobriaque. Juventus nimis credula; senectus nimis suspiciosa; virilis ætas pro rerum naturâ confidit aut diffidit. Et sic de cæteris. Atque hæc de morum discrimine, ratione ætatis. De quo ex Aristotele etiam hausit ea Elias Cretensis, quæ adfert commentario in orat. 1. Nazianzeni *b*. Nempe doctrina hæc utilis est non modò in foro, aut curia, sed etiam in ecclesia. Admodum præterea necessaria est poëtæ: quâ de re sic Horatius in Arte:

b col. 62. & 63. edit. Claud. Morell.

Si plausoris eges aulæa morantis, & usque
Sessuri, donec cantor, Vos plaudite, dicat:
Aetatis cujusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor naturis dandus, & annis.

VII. Quin

VII. QUID NOBILITAS SIT, ET QUOT MODIS DICATUR.

POSTREMÒ differunt mores ratione nobilitatis, potentiæ, divitiarum, aut felicitatis. Quid ſit nobilitas, pauci ſciunt. Vulgò certè exiſtimant, à Cæſare, aut Rege, quemquam nobilem creari; cùm inſignia quidem nobilitatis conferre poſſint, nobilitatem non poſſint. Neque enim, ſi rex, Neroniano aut Phalarico præditus ingenio, nobilem porrò cenſeri velit, jubeat, hominem nihili, cujus ſibi opera in ſceleribus patrandis utilis fuerit, is nobilis iccirco judicari debet: quin nobilis, antiquitatis judicio, per ſe fit, qui tyrannum hunc è medio tollit; uti argumento nobis eſt Harmodii & Ariſtogitonis exemplum. Eſt nempe nobilitas nominis ſplendor. Quippe, ut *nomen*, ita & *nobilis*, à noſcendo dicitur. Cùm autem & ſcelere quiſpiam nobilis dici poſſit, ea, quâ de hìc agimus, nobilitas, eſt claritas nominis cum laude conjuncta. Sed neque hæc nobilitas eſt uniuſmodi; cùm quidam nobiles per ſe fiant, alii naſcantur. Per ſe quis nobilis fit, tum eruditione, non illâ vulgari, ac pædagogicâ; ſed præcellenti, quâ quis longè lateque nomen ſuum diffundit: tum virtute, non quidem eâ, quam in omnibus requirimus, qui probi haberi volunt; ſed heroicâ, ſuique in admirationem cæteros rapiente. Ita eruditione nobiles fuere Homerus, Euripides, Maro &c. Virtute nobiles facti Iphicrates, Scævola, Sicinius Dentatus &c. Qui verò nobiles naſcuntur, hi vel nobiles ſunt antiquis divitiis; cujuſmodi innumeros hodie videre eſt, qui nec ipſi memorabile quicquam præſtiterint, neque laudare parentes queant factis illuſtres: vel, quæ potior nobilitas eſt, nati ſunt majoribus, qui egregium ſibi nomen pepererint. Ita apud Romanos nobiles cenſebantur, qui jus habebant ponendæ imaginis: id verò iis duntaxat conceſſum erat, qui magiſtratum geſſerant curulem: eoque hi nobiliores cenſebantur, quo atria pluribus inſigniebantur imaginibus, quas poëtæ *ceras* appellant, quia nihil aliud erant, quàm capita pectore tenus è cerâ effigiata. Porrò horum quidem, qui nobiles naſcuntur, alii ſunt εὐγενεῖς, ſive *nobiles* ſolùm, alii etiam γενναῖοι, ſive *generoſi*. Εὐγενεῖς Ariſtoteli *a* ſunt, qui bono ſunt nati genere, licet interim à majorum virtutibus deflectant: cujuſmodi hominum nobilitas in aſtragalis ſita eſt; ut de leviro ſuo dicebat Herodes Atticus apud Philoſtratum *b*: at γενναῖοι ſunt, qui non degenerant,

a *lib. 2. Rhet. cap. 15. diſt. vulg.*
b *in vitis Sophiſtarum.*

ſed majorum imitantur virtutes. Itaque & Ariſtoteles in hiſtoriâ animalium *a* leonem εὐγενῆ *b* vocat; lupum γενναῖον *c*. Sed & Latinis aliud eſt *nobilis*, aliud *generoſus*: unde eſt, quòd in epiſt. Hypſipyles ad Jaſonem conjungantur ab Ovidio;

a lib. 1. cap. 1. iuxta vulgarem diſtinctionē; ſed iuxta novam Cæſaru Scaligeri, cap. 2. ſect. 23. *b nobilē.* *c generoſum.*

Si te nobilitas, generoſaque nomina tangunt:

Et hoc Juvenalis Sat. VIII:

Felix, & ſapiens, & nobilis, & generoſus.

VIII. De moribus nobilium.

I. SOLENT autem nobiles eſſe, ut Appuleianâ voce utar, honoripetæ: cujus ratio eſt, quòd iis quiſque bonis, quibus ornatus eſt, ſtudet addere. Putant etiam, ſibi honores ob majorum virtutem deberi. Neque ipſi solùm ſic ſentiunt; ſed aliorum idem judicium eſſe vident. Seneca ipſe lib. IV. de Benef. cap. XXX: *Aliquando*, inquit, *daturum me etiam indignis quædam non negaverim, in honorem aliorum; ſicut in petendis honoribus quoſdam turpiſſimos nobilitas induſtriis, ſed novis, prætulit. Non ſine ratione, ſacra eſt magnarum virtutum memoria: & eſſe plures bonos juvat, ſi gratiâ bonorum non cum ipſis cadat. Ciceronem filium quæ res conſulem fecit, niſi pater?* Pluraque ejuſce generis exempla mox ſubjungit. Et convenit Aſconii illud in orat. pro Scauro: *Quæ generis claritas etiam inertes homines ad ſummos honores provexit.* Et Theodericus rex apud Caſſiodorum lib. II. epiſt. II: *Non relinqui inglorios patimur, qui generis claritate prædicantur.* Et apud eundem Athalaricus rex lib. IX. epiſt. XXIII: *Quid P. C. de vobis judicemus, expendite: cùm ad ſummarum culmina dignitatum germinis veſtri viros, quos nunquam vidimus, eligamus, non faſtidio negligentiæ, ſed honorabili præſumtione naturæ.*

II. Solent etiam alios nobiles aſpernari; præcipuè, qui minùs antiquæ ſunt nobilitatis, idque ut majores habeantur. Quod etiam in cauſſa eſt, cur erga alios ferociùs ſe gerant. Unde Socrates de ſe apud Platonem ait in Theæteto: Ὡς ἐγώ εἰμι υἱὸς μαίας μάλα γενναίας τε καὶ βλοσυρᾶς Φαιναρέτης· *Sum filius obſtetricis valde generoſæ, ferociq; præditæ animo Phænaretes.* Ita vocem βλοσυρὰ rectè tranſtulit Caſaubonus *d*: quamquam propriè βλοσυρότης eſt *torvitas*; unde & Athenæus reprehendit Platonem, quòd Socratem inducat matrem appellantem βλοσυράν. Sed immeritò; quia eò reſpexit Plato, quòd bene nati magnificè de ſe ſentiant, cæteros verò ferociùs deſpiciant. Nempe hoc iis quaſi innatum eſt, ut ait Ariſtides: Ἡ μεγαλοφροσύνη ἔμφυτον κτῆμα τοῖς κρείσσοσι.

d lib. 5. animad. in Ath. cap. 19.

Docent

Docent autem Physiologi, nobiles, si vigilantis fuerint naturæ, liberos ferè gignere similes; quorum tamen posteri paulatim degenerent: sin fuerint ingeniis excellentibus, gignere insanos ac furiosos; ut liquet ex posteritate Alcibiadis, & Dionysii majoris: si denique fuerint στάσιμοι, hoc est, constantes ac graves, interdum quidem procreare liberos agrestes, ac contumaces; (quos Plato in IX. de Legg. κερασβόλους vocat à similitudine seminum, quæ quia primò in boum cornua inciderint, non consequantur à solo justum temperamentum, adeoque dura fieri existimentur, ut ne quidem molliantur, si aquâ macerentur, quemadmodum Etymologici magni auctor refert; quin etiam ignis injuriæ invicta resistant, ut scribitur quinctodecimo Γεωπονικῶν:) interdum vero producere liberos inertes ac stupidos; quomodo plurimi viri docti liberos habuerunt, alii parùm acutos, alii dementientes, & à communi sensu sequestratos. Exemplum peti, cùm ex aliis jubent, tum ex liberis Hippocratis, in quos dicteria à Comicis jaci solita, non modò agnoscit Galenus *a*, sed & liquidò cognoscere est è Nebulis Aristophanis. Verùm hos alius fuisse Hippocratis liberos, argumento est, quòd Eupolis quoque eos perstringat. At hic decessit initio belli Peloponnesiaci: quo tempore, cùm Cous ille vates vix annorum fuerit triginta, cui verisimile fiat, liberos ejus Athenis incessi solitos, tanquam cerritos? Verùm alium quoque arietem intorqueamus. Nobilis illius Hippocratis liberi dicti Draco & Thessalus, fuereque & ipsi medici haut ignobiles, & medicorum parentes. At illi, qui à Comicis exagitantur, Telesippus, Demophon, & Pericles nominati; ut testatur Aristophanis scholiastes. Quare non Coi, sed Atheniensis cujusdam Hippocratis filii, ridentur à Comicis: quod & ipsum pluribus adserit Casaubonus lib. III. Animad. in Athen. cap. XVII, & Marsilius Cagnatus lib. IV. Var. Observ. cap. I. Verùm, non quia in Hippocratis liberis falsi sunt, iccirco veris eos defici exemplis, existimari debet. Nam res comprobari potest vel exemplo è L. Seneca paullo antè adducto de Ciceronis filio: qui, ut M. Seneca ait Suasoriâ postremâ, *nihil ex paterno ingenio habuit, præter urbanitatem*. Sanè *filium M. Ciceronis populus Romanus non agnoscebat loquentem*: ut Sidonius Apollinaris à veterum quodam (nomen tacet) dictum fuisse, ait epist. XIV. libri VII. Idem testatur Plutarchus in Cic., & B. Hieronymus ad Furiam. De ebrietate ejus, res nota è variis: inter alios Plinio lib. XV. cap. XXI. Sed Ciceronis filio non insistam: cùm idem liquere possit è liberis Socratis, Aristarchi Grammatici, Cimonis, Periclis,

a lib. quod animi mores &c.

Periclis, aliisque. Vide illustrem hâc de re locum Aelii Spartiani in Severo Imp. Caussa verò ejusce rei est, quòd natura in generando deficiat, & velut effœta reddatur. Per se quidem optimum sibi proponit. verùm nihil sub cœlo perpetuum est, omniaque finem sortiuntur. unde fit, ut natura sensim deficiat in generatione præstantium ingeniorum; quemadmodum in plantis exoticis videre est, quæ paullatim vigorem suum amittunt; item in equis è Thessaliâ, aut Mauritaniâ, in Italiam advectis. Singulis enim octonis aut novenis annis; aliòs equos equasque advehere necesse habent, quia absque isthâc renovatione deficeret pullorum generositas. Neque existimandum, contradicere sibi Aristotelem, eò quòd nunc quidem dicat, verisimile esse, bonos bonis gigni; quia natura optimum intendat: nunc aiat, nobiles ut plurimùm producere liberos dissimiles; quia nobilitas sit multorum majorum virtus, ac multitudine illâ præstantium majorum natura defatigata præstantes cesset producere. Non, inquam, hæc pugnant, quia verisimile etiam est, quod rarò fit, modò vulgò ut plurimùm fieri sit persuasum: quomodo verisimile est, oriente cometâ mortem magni nominis principi portendi; item bubonem in tecto stridentem funus domo minari; quia ita autumat vulgus; quamvis rarò eventus huic opinioni respondeat. Adde quòd non temere hoc de nobilium liberis in vulgus persuasum est, cùm in cæteris rebus ita videat usu venire, ut plurimùm fiat, quod natura intendit: quod verò hic aliter fit, id est ex accidenti, quia vires deficiunt naturam, producendo multos præstantissimos majores jam lassatam, ut dicebamus. Nec tamen huic rationi à natura petitæ sic insistendum, ut non adscendamus ad naturæ auctorem, qui, ne credamus, ingenii bona esse hæreditaria, occulto judicio ea dispensat, sicut vult. Et hæc de nobilibus.

IX. De moribus divitum.

AT *quos divitiæ producunt*, --- ut hinc ordiar Lucillii verbis, fere abhorrent ab iis, quæ lædere possint existimationem. Debent autem hoc educationi honestæ. Unde Xenophon penè initio libri de Rep. Atheniensium: Ἐν τοῖς βελτίστοις ἔνι ἀκολασία τε ὀλιγίστη, καὶ ἀδικία, ἀκρίβεια δὲ πλείστη εἰς τὰ χρηστά· ἐν δὲ τῷ δήμῳ ἀμαθία τε πλείστη, καὶ ἀταξία, καὶ πονηρία· ἥτε γὰρ πενία αὐτοὺς μᾶλλον ἄγει ἐπὶ τὰ αἰσχρά. καὶ ἡ ἀπαιδευσία καὶ ἡ ἀμαθία δι' ἔνδειαν χρημάτων (ἔνεστιν) ἐνίοις τῶν ἀνθρώπων. *In optimatibus enim & divitibus minimum est intemperantiæ ac injustitiæ; studium verò ac-*

curatissi-

curatissimum rerum honestarum: in plebe verò est plurimùm & inscitiæ, & confusionis, & improbitatis. Siquidem paupertas eos magis adducit ad turpia: ac plerique ob pecuniarum penuriam non potuere liberaliter educari, beneq; instituti. Interim & divitias magna vitia consequuntur. *Adeò quædam* (ut Eucherius ad Valerianum ait) *societas penè est etiam nominis duabus his rebus, vitiis, & divitiis.* Quâ παρηχήσει gaudet non semel Salvianus Massiliensis. Hujus & illud lib. VI: *Simul ut destiterunt esse divites, desinunt esse vitiosi.* Quæ vitia autem divitias sequantur, paucis nos docet Plutus ipse apud Lucianum in Timone: ubi sic loquitur; Ἐπειδὰν τις ἐντυχὼν τὸ πρῶτον, ἀναπετάσας τὴν θύραν, εἰσδέξηταί με, συμπαρεισέρχεται μετ' ἐμοῦ λαθὼν ὁ τῦφος, καὶ ἡ ἄνοια, καὶ ἡ μεγαλαυχία, καὶ ἡ μαλακία, καὶ ὕβρις, καὶ ἀπάτη, καὶ ἄλλα ἄττα μυρία· *Postquam aliquis, qui me primò est adeptus, adapertis foribus receperit, clàm unà mecum ingreditur fastus, vecordia, jactantia, mollicies, contumelia, dolus, & alia id genus innumera.* Sed de præcipuis istorum distinctiùs agamus.

I. Inprimis divites sunt ὑβρισταί *a*: ut Aristoteles quoque ait. Elegans ideo decretum inferorum contra divites, qui in vita contumeliosè tractarint tenuis sortis homines, commentum videas Lucianum in Νεκυομαντείᾳ; in quâ inter alia ridiculè ait, hanc eorum pœnam fore, ut animæ illorum in terram remissæ, quinque & viginti annorum μυριάδας *b* in asinis sint; unoque mortuo, in alium, atque alium, commigrent, oneraque ferant à pauperibus agitati, usque dum id spatium exspirârit, quod pœnæ huic fuerat decretum. *a contumeliosi.* *b decies millia.*

II. Sunt etiam ὑπερήφανοι, h. e. superbi. Unde Salvianus lib. VII: *Taceatur superbia, & tumor. tam peculiare hoc divitum regnum est, ut aliquid forsitan de jure suo se putent perdere, si hinc sibi alius quicquam voluerit vindicare.*

III. Præterea divites, juxta Aristotelem, ut plurimùm sunt σαλάκωνες καὶ σόλοικοι. i. Salaconis illius instar, qui cùm pauper esset, ditissimus videri affectabat *c*, arrogantes, multaque in moribus peccantes. Nam cornua tollunt propter opes, quia autumant, se possidere, quibuscumque ad vitam beatè degendam opus est; aut si quid deest, id pecuniâ facilè acquiri posse. *Omnis enim res Divitiis paret*, ut ait Horat. lib. II. Satyr. II. sapientia quoque ipsa, ut statim subjungit. Huc pertinet illud Pindari in Nemeis: Ἐστὶ δ' ἐν εὐτυχίᾳ πανδοξίας ἄκρον· *Felicitati ac divitiis summæ inest sapientiæ opinio.* Item versus isti Ennii, quos ab Euripide Jambis expressos in Hecubam suam Trochaicis transtulit versibus; *c Suidas & Hesychius.*

Qq *Hæc*

Hæc tu etsi perversè dices, facilè Achivos flexeris.
Namque opulenti cùm loquuntur pariter atque ignobiles,
Eadem dicta, eademque oratio æqua non æquè valet.

Quamquam hi sanè versus parum faciant ad præsens institutum, si cum Alciato legamus, *Nam cum opinati loquuntur.* Vulgata quidem lectio, quam & H. Stephanus retinuit in suâ Agellii editione, defendi nequit, cùm versus pravo malè talo incedat. Ea enim habet, *Nam cum opulenti loquuntur.* Si cum Alciato legamus, *opinati;* jam ab accusatione Agellii *a* vindicatus fuerit Ennius, quòd τῶν δοκούντων verterit *opulentos.* Sunt enim *opinati*, qui in magnâ sunt opinione atque existimatione: unde *opinatissimi auctores* apud eundem Agellium, qui summæ sunt auctoritatis. Vide Alciatum lib. VIII. Παρέργ. Juris cap. XII.

a lib. 11. cap. 4.

IV. Molliter etiam divites se habent, ac luxuriosè; idque ut se hoc pacto ostentent. Juvenal. sat. VI:

Prima peregrinos obscena pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt secula luxu
Divitiæ molles.

Nempe, ut apud Claudianum *b* est,

--- humanas oblimat copia mentes.

b lib. 3. de raptu Proserp.

V. Sunt & jactabundi. quia etsi revera sit angusti abjectique animi divitias mirari: tamen (ut Petronii verbis utar) *qui solas extruere divitias curant, nihil volunt inter homines meliùs credi, quàm quod ipsi credunt.* Adde quòd præter se vident, non modò τῶν ἀγοραίων atque in trivio natos; sed eos etiam, qui sapientes habentur, divitias suspicere: unde & Simonides, rogatus ab Hieronis conjuge, utrùm sapientes præstarent, an divites; divites respondit, cùm sapientes semper in vestibulis divitum conspicere sit. Quod si quidem ita, uti dixit, sensit Simonides, optimo jure reprehenditur hoc nomine à Platone lib. VI. de Rep. Meliùs Aristippus Cyrenaicus, qui Dionysio tyranno rationem quærenti, cur sapientes præ divitum foribus conspicerentur, non item hi ante fores sapientum; in caussâ esse respondit *c*, quòd sapientes, qui plurimùm pauperes sunt, (nam, ut Petronius ait, *nescio quomodo bonæ mentis soror est paupertas*) satis intelligerent, quibus egerent; divites non item.

c Laërt. in Aristippo.

VI. Divites etiam se dignos judicant imperio, quia in publicis muneribus opulenti præponuntur pauperibus: quod non frustra fit, cùm in magistratu sinistram gignere possit opinionem tam inopia, quàm avaritia. Equidem cùm Sulpitius Galba, & Aurelius, in Senatu

natu contenderent, uter adversus Viriatum in Hispaniam mittendus esset; rogareturque Scipio Aemilianus, cujus hâc in re sententiæ foret; *Neutrum*, inquiebat *a*, *mihi mitti placet: quia alter nihil habet, alteri nihil satis est; æquè malam licentis imperii magistram judicans inopiam, & avaritiam.*

Omnium autem vitiosissimi, & maximè insubidi ac insolentes sunt *οἱ νεόπλουτοι b*. Quod suavissimâ, de Mella & Cæpione, narratiunculâ ostendit Joannes Barclaius in Icone animorum cap. XIV. Videlicet fortunæ subitæ ita inebriant homines, ut non sint, qui priùs fuerunt. Accedit, quòd *νεόπλουτοι* sæpiùs sunt *ἀπαίδευτοι c*: unde est, quòd non modò *παροινίᾳ* gaudent ac lasciviâ; sed etiam nesciant rationem tractandi divitias. Nam *ἀρχαιόπλουτοι d* majorum exemplo & institutione magis norunt modum conservandæ & augendæ rei familiaris; unde & deparci ac vulturii esse solent. Sicuti enim *γοργόνες ὀψοφάγοι e*, ut Aristophanes *f* appellat, hiras semper latrantes habent; ita nec divites ferè istiusmodi ullis opibus expleri possunt; sed *Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit* g.

a *Val. Max. lib. 6. cap. 4.*
b *quibus recentes sunt divitia.*
c *quibus haut contigerit institutio.*
d *quibus prisca sunt divitia.*
e *manduci sive gumia.*
f *in εἰρήνῃ.*
g *Iuvenalis sat. 14.*

X. De moribus potentium.

POTENTES (quibus ab Aristotele opponuntur *ἀδύνατοι*; eos Cicero pro Muræna *impotentes* vocat) non tantùm æstimantur divitiis; sed etiam *τῇ δυνάμει*, sive *opibus*: prout Latini potentiam vocant, quæ in amicorum, sociorum, servorumque multitudine sita est. Inprimis autem potentes dicuntur, qui funguntur magistratu. Eorum quidam, qui, ut de Vatinio dicebat Tullius *h*, strumam, h. e. turpia sua facta, *διβάφῳ i* vestiri & occultari putant, divitibus sunt peiores; quia, quod libet, licere autumant. Arbitrantur enim, ut egregriè observavit Tullius pro Quinctio, *sine injuriâ potentiam levem atque inopem esse*. Sanè contumeliosos esse in eos, qui tenuioris fuerint sortis, indicat quoque hic Luciani locus in dialogo Junonis & Latonæ: *μέγα, ὦ Ἥρα, φρονεῖς, ὅτι ξυνεῖ τῷ Διῒ, καὶ συμβασιλεύεις αὐτῷ, καὶ διὰ τοῦτο ὑβρίζεις ἀδεῶς· Valde elato animo es, Iuno, quòd consuescas cum Iove, & unà cum eo regnes, atque hacpropter absque metu contumeliosa es.* Neque intra contumeliam se continent: sed damno etiam afficiunt. Meritò itaque Critias, qui unus è triginta Atheniensium tyrannis fuit, tenuis loci hominibus tutum negabat, ut cum potentibus rem haberent. Id enim significatur illo ejusce dicto apud Platonem in Charmide *k*: *Μὴ κατέναντι λέοντος νεβρὸς ἰὼν μοῖραν αἴρεο κρεῶν· Ne, si bin-*

h *lib. 2. ad Att. epist. 9.*
i *bis tincta purpura.*
k *pag. 155. ed. H. St.*

binnulus sis, cum leone carnium sortire portionem. Neque potentes, eos, quibus antistant, damno solùm mactant; sed bonis quoque planè exuunt; ut meritò veteri verbo piscium vitam vivere dicantur. Scitè hanc rem expressit M. Varro *a* apud Nonium *b*:

a Margopoli. b in Comest.

Naturâ humanis omnia sunt paria.
Qui poti', plus urget; pisceis ut, sæpe minutos
Magnu' comest, ut aves enecat accipiter.

Sanè solis in legibus impotentiores contra potentes præsidium ac fiduciam omnem repositam habent: ut his id verè sint leges, esse sanè debeant, quod palumbi laurus, cornici verbenaca supina, aquilæ callitrichus, turdo myrtus, aut alaudæ gramen: quæ animantibus hisce esse amoletum quoddam, ex Zoroastre mago libro quintodecimo scribit Cassianus Bassus, vel quisquis auctor γεωπονικῶν Constantino Cæsari adscriptorum. Quid quòd, proh dolor, nec in ipsis legibus sat præsidii reperiunt impotentiores? Quippe nec has reverentur potentes, suâ suorumque potentiâ subnixi. Itaque & Anacharsis *c* leges aranearum retibus comparabat; in quæ si minores inciderint muscæ, retinent; majores verò ea perrumpunt.

c Plutarchus in Solone.

Quamquam verò hæc ita sunt; tamen negare non possumus, plerosque omnes potentes pleraque omnia habere magis laudabilia. Neque enim tam pecuniam appetunt, quàm honorem; ideoque conantur sibi demereri alios, à quibus τίμιοι, sive *domini*, salutentur. Sunt etiam animis fortioribus, plusque adhibent industriæ. In gravitate ita colunt virtutem, ut magis sectentur dignitatem. Ad injurias inferendas proclives sunt; sed potiùs in rebus maximis, quàm levibus: quomodo Eteocles apud Euripidem Phœnissis ait;

Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρή, τυραννίδος πέρι
Κάλλιστον ἀδικεῖν· τ' ἄλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών.
Nam, si violandum est jus, regnandi gratiâ
Violandum est: aliis rebus pietatem colas:

prout transfert Tullius lib. III. Offic. Vide etiam sis, quæ de principum, optimatum, judicum moribus, scribit Joannes Barclaius in Icone animorum cap. XIV. & XV.

XI. DE MORIBUS FORTUNATORUM.

FORTUNATI (cujusmodi etiam dicimur formâ, conjugio, liberis) partim nobilibus sunt meliores, partim deteriores. Meliores, quia magis sunt religiosi, eò quòd fortunam, quâ aucti sunt, rectè

rectè à Deo sibi obtigisse statuant; contrà quàm illi, quibus πέρανν@ τύχη *a*. Deteriores verò sunt, quia dulci fortunâ ebrii, (ut de Cleopatrâ dixit Horatius *b*) magis sunt inflati, temerarii & impotentes. Ut rectè scripserit Archytas Tarentinus lib. de bono & beato viro: Ἐπιθετικοὶ καὶ θρασυλέοι τὸ τρόπον, εὐτυχέοντες. Ita Minucius equitum magister, cùm parvâ manu victoriam quandam reportâsset, successu hoc elatus, non dubitavit, quamvis impar, toto exercitu cum Annibale depugnare. At & se, & exercitum perdidisset *d*, nisi præsenti periculo fuisset liberatus operâ Fabii Maximi.

a fortunæ rerum dominæ. *b od. 37. lib. 1.* *c felices, sunt injurii & confidentes.* *d Polybius lib. 3. Livius lib. 22. Plut. in Fabio &c.*

Istiusmodi igitur moribus prædici sunt *potentes, dites, fortunati, nobiles;* quo ordine hos ipsos conjungit Terent. in Adelphis. Qui verò opponuntur, contrario modo affecti sunt.

XII. Epilocus doctrinæ de moribus.

Et hæc de Inventione morum; quæ cùm oratori omnino necessaria sint, spissus est ille error Quinctiliani, scribentis, doctrinam hanc sine damno omitti posse. Nam cùm homines assentiantur orationi moribus suis accommodatæ; varient autem mores eorum, pro affectuum, habituum, ætatis, ac fortunarum varietate: quis non videt, planè hujus doctrinæ notitiam exigi in oratore, quò, pro auditorum diversitate, diverso utatur orationis genere? Aristoteles; Ἀποδέχονται πάντες τοὺς τῷ σφετέρῳ ἤθει λεγομένους λόγους καὶ τοὺς ὁμοίους· *approbant omnes eas orationes, quæ moribus suis conveniunt ac similes sunt*. M. Antonius apud Cic. lib. II. de orat. *Tantum efficitur sensu quodam ac ratione dicendi, ut quasi mores Oratoris effingat oratio.* Nec aliter in poëmatis comparatum: ut Horatius agnoscit, cujus verba superiùs *e* adduximus. Quod verò idem Fabius, infinitam esse hanc doctrinam, asserere non dubitat; aliquid videri potuisset, si ignorabilis fuisset ejus ævo liber Aristotelis secundus, quo ea ad certa genera ac capita referri, sciunt non modò, qui eum legerunt, lectionem iterarunt, tertiarunt, (quod ejus meretur præstantia) sed etiam, qui vel tanquam per caliginem inspexerint. Qui adversus Aristotelem conjurarunt, hi Quinctilianum, contra quem ipsum quoque libris integris calamum strinxerunt, hâc in parte sequi malunt, quàm Aristotelem. Verùm quemadmodum sol geminus non est, neque Thebæ sunt geminæ, etsi furenti Pentheo *f* videantur: ita neque hæc vel inutilia, vel aliis loci existimari debent, licet istiusmodi esse stupor hominum credat. Equidem non iis, calidam ut piceem potent,

e Sect. 6. *f Euripid. in Bacchis, & Maro 4 Æn.*

tent, (quod imprecari olim inimicis solent *a*) verùm saniorem opto mentem.

a Plautus Mercat. act.1.sc.2. & in vett.inscriptionū collectione Gruteriana,pag. 1191.inscript.9.

CAP. XV.

DE LOCIS COMMUNIBUS, DEQUE ARGUMENTATIONE, ET AMPLIFICATIONE.

PRÆTER locos cuilibet caussæ generi peculiares, adeunda quoque est sylva communis locorum in omnes caussas. Loci istiusmodi, ut superiùs diximus b, *sunt duo; Possibile, & impossibile; Magnum, & parvum.*

b lib. 2. cap.2. sect.3.

Locus Possibilis, & impossibilis, trifariam consideratur. Nam vel docetur aliquid factum, aut non factum; vel fieri posse, aut non posse; vel futurum, aut non futurum. Factum, aut non factum, maximè probatur in genere Iuridiciali: fieri, aut non fieri posse; item ecquid futurum sit, aut non futurum, inprimis ostenditur in Deliberativo.

Magnum itidem, & parvum, potissimùm ad genus Demonstrativum pertinent.

Quemadmodum autem hi argumentorum loci ita sunt communes, ut uni caussæ generi magis competant, quàm alii: ita enthymema etiam, & exemplum, pertinent quidem ad omnia dicendi genera, sed gradu dispari: cùm enthymematis magis utamur in genere Iuridiciali, exemplis autem in Deliberativo.

I. DE ARGUMENTIS, QUÆ PETUNTUR E' LOCIS COMMUNIBUS.

CAP. XXV. lib. II. *c* aggreditur Aristoteles tractationem locorum communium. Nam, ut suprà *d* ostendimus, loci alii sunt singulis caussarum generibus proprii, de quibus fusè ab Aristotele, & nobis, actum est lib. I: alii sunt omnibus generibus communes; de quibus nos strictim cap. II. lib. I, plenè verò Aristoteles hoc loco. Sunt autem hi duo. Prior est, quia quid fieri potest, aut non potest; τὸ δυνατὸν, ϗ ἀδύνατον. Δυνατὸν aliquid esse, non uno ostenditur modo. Nam vel ἁπλῶς monstramus, aliquid fieri posse; vel speciatim probamus, aliquid aut factum esse, aut futurum. Alii hæc ad tria referunt tempora. Nam ratione præteriti ostendimus aliquid

c sive juxta vulgā rē distinct. cap.18. d lib.1. cap.2. sect. 5.

quid

quid factum; ratione præsentis, aliquid posse fieri; ratione futuri, aliquid fore. Neque malè, qui tres distinctos hæc locos faciunt: ut in universum sint quatuor loci communes; de eo quod fieri potest, de facto, de futuro, & de magno ac parvo. Locos autem vulgari notione appello summa inventionis capita, & genera universa, quæ à Boëthio dicuntur differentiæ primarum & maximarum propositionum. Sed Aristoteli loci sunt axiomata ipsa: quod idem Boëthius cùm alibi indicat, tum in Top. Cic. lib. 1. his verbis *a*: *Maximas igitur, id est, universales ac notissimas propositiones, ex quibus syllogismorum conclusio descendit, in Topicis ab Aristotele conscriptis locos appellatos esse, perspeximus. Quòd enim maximæ sint, id est, universales propositiones; reliquas in se, velut loci corpora, complectuntur: quòd verò notissimæ atque manifestæ sint; fidem quæstionibus præstant, eoque modo ambiguarum rerum continent probationes.* Hujusmodi axiomatum, sive maximarum propositionum sylvam adfert Aristoteles in quatuor locis antè memoratis. Ac in tribus quidem prioribus, nempe eo quod fieri potest, facto, & futuro, axiomatum sive canonum sylvam apud eum vide cap. xxxv *b*, & duobus sequentibus. Erunt fortasse, qui existiment, omnem eam propositionum sylvam hic etiam legi debuisse: cæteroquin mutila fore, quæ de inventione tradimus. Sed profectò, cui grave fuerit subinde consulere principem artis nostræ virum, imò naturæ miraculum, is mihi indignus videatur, cujus caussâ me exscribendo onerem, ut alterum labore levem inquirendi. Faciant hoc, atque omnia bene dicta, etiam apertissimè exposita, cum pulvisculo in areas suas converrant, quibus studium est, Aristotelem, vel alios veterum, excutere de manibus adolescentiæ. Mihi verò abunde honoris habebitur, si unà cum antiquis legar: in quos nostra, aliquando brevis introductionis, aliquando verò uberis commentarii loco erunt.

a pag. 767. edit. Bas. Henrici Petr.

b juxta vulgarè distinct. cap. 19.

De magno & parvo agendum Aristoteli erat cap. XXXVIII *c*. sed remittit in hoc lectorem suum ad caput XXVII *d* lib. I. ubi ubertim tractavit de bonorum magnitudine; ex quibus cognoscere est, quid magis minúsve sit honestum, utile, aut æquum. Fortasse autem subeat quemquam admiratio, quòd in tractatione generis deliberativi non rejecerit magni & parvi doctrinam in hunc locum: aut inibi, cùm ageret de magno & parvo, non simul tractârit de altero loco communi, qui est δυνατὸν καὶ ἀδύνατον *e*. Sed profectò hâc quoque in re meritò nobis Aristoteles Polycleti norma est. Quippe, cur de possibili & impossibili in genere deliberativo tractaret, caussæ

c vulgo cap. 19.

d vulgo cap. 7.

e possibile & impossibile.

caussæ nihil erat. At justa ratio fuit, cur ageret de magno & parvo. Nam finis generis deliberativi est bonum: id autem ut cognoscatur, tum absolutè, tum relativè considerari necessum fuit; ac proinde id spectari debuit ratione magnitudinis. At ecce, aliud quoque amentant argumentum. Libro primo, inquiunt, de magno & parvo solùm ratione generis deliberativi actum est: hic verò de iis generatim tractandum fuit, propter genus demonstrativum, & juridiciale. Verùm facile est nobis, hanc quoque, ut sacer poëta a loquitur,

a *Prudentius.*

--- lateris sinuamine flexi

Ludere ventosam, jactu pereunte, sagittam.

Nam Aristoteles in genere deliberativo agit de bonorum magnitudine: at honestum, qui scopus est demonstrativi, & justum, quod generis juridicialis finis est, comprehenduntur sub bono. Quocirca de magnitudine ac præstantiâ velle hoc loco edissertare, id verò, ut Aristoteles ait, fit κενολογεῖν, atque inanes sermones fundere.

II. DE RATIONE ARGUMENTANDI PER EXEMPLA, SEU VERA, SEU FICTA.

HACTENUS à nobis, qui Aristotelis ductum sequimur, actum est de argumentis ἠθικοῖς, παθητικοῖς, ἀποδεικτικοῖς; iisque tum propriis, tum communibus. Huic doctrinæ subjicit Aristoteles cap. XXXIX b, quæ ad varia pertinent genera argumentandi. Hujus etiam partis prima ducam lineamenta, haut secus atque fit in picturis, quas Græci μονογράμμους, ac fortasse etiam σκιαγραφίας; Latini, si vera est doctissimorum hominum suspicio, sublestas vocant.

b *sive cap. 20. dist. vulg.*

Duplex inprimis est apud Oratores argumentationum forma: ἐνθυμηματική, & παραδειγματική. Prior probandi ratio est certior: at, quę per exempla fit, planior est. De posteriori hoc priùs dicam.

Exemplorum aliud historicum sive factum, aliud fictum.

Historicum dicitur, quod affert res gestas: velut, cùm negatur permittendum, ut Rex Persarum in Aegyptum veniat, quia cùm Darius, & Xerxes, Aegyptum occupassent, in Græciam cum exercitu trajecerunt.

Fictum est duplex; παραβολὴ, quæ Ciceroni similitudo, aut collatio; & λόγος seu μῦθος, qui Latinis fabula.

Παραβολή est, cùm similem casum fingimus: ut, si quis ostendat, magistratum non sorte, uti fit, ubi penes populum imperium est, sed

sed suffragiis constituendum: nam si sorti committatur, tantumdem fore, quàm si illi, quorum nomina sorte ex urnâ exierint, athletæ constituantur, aut naucleri; quâ ratione fortè futurum est, ut is athleta, aut nauclerus, designetur, qui gladiatoriæ, aut nauticæ atris, fuerit ignarus.

Μῦθος seu fabula rectè ab Aphthonio, & Theone in Progymnasmatis, definitur, *λόγος ψευδὴς εἰκονίζων ἀλήθειαν· oratio falsa, repræsentans veritatem.* Talis est illa, quam expressit Horatius epist. x. lib. 1:

Cervus equum pugnâ melior communibus herbis
Pellebat: donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frenumque recepit
Sed postquam victor violens discessit ab hoste:
Non equitem dorso, non frenum depulit ore.

Usus eâ Stesichorus *a*, cùm autor fuit conterraneis Himerensibus, ne, si vivi videntesque perire nollent, Phalaridi, quem jam ducem exercitus summo cum imperio crearant, præsidium quoque ac custodiam corporis darent, quibus postea abusurus esset ad occupandam tyrannidem.

a *Arist. 2. Rhet. cap. 19. at vulg. 20.*

Variæ autem sunt λόγων seu fabularum species. Vocantur enim Aesopicæ, Libycæ, Sybariticæ: itemque Phrygiæ, Ciliciæ, Caricæ, Aegyptiacæ, Cypriæ. Dicuntur verò ita ab auctore, vel natione, à quâ fabulam accepimus. Nam suæ sunt singulis nationibus fabulæ, quas viri eruditi scriptis consignarunt, addito eorum nomine, à quibus manassent. At qui materiâ fabulas istiusmodi differre putant, plurimùm falluntur; imò, ut Theon in Progymnasmatis *b* scribit, *εὐήθως ὑπολαμβάνειν δοκοῦσιν c.* Ex his est Græcus Aristophanis interpres in Vespas. Sed cùm perperam is locus in vulgatis codd. legeretur, emendavit eum Scipio Gentilis lib. 11. Παρέργ. cap. XXV. ubi & sententiam refutat Natalis Comitis, qui corrupto scholiastæ loco deceptus videtur. Etiam specie has fabulas distinxit Aphthonii interpres, qui sic scribit *d*: Ἴστέον ὅτι εἰσί τινες, οἳ Συβαριτικοὺς μύθους λέγουσι, τοὺς ἐκ μόνων λογικῶν ζώων· Αἰσωπείους δὲ τοὺς ἐξ ἀλόγων καὶ λογικῶν συγκειμένους· Λυδίους δὲ, καὶ Φρυγίους, καὶ Λιβυκοὺς, τοὺς ἐκ μόνων ἀλόγων ζώων. i. *Sciendum, esse, qui Sybariticas fabulas vocent, quæ solùm sunt de animalibus ratione præditis: Aesopicas verò, quæ & rationalibus constant, & ratione destitutis: Lydias autem, & Phrygias, & Lybicas, quæ solùm sunt de ratione carentibus.* Verùm falluntur hi, quia, ut bene scribit Theon, *ἐν πᾶσι τοῖς προειρημένοις εἰσὶν ἅπασαι αἱ ἰδέαι· in omnibus prædictis omnes istæ for-*

b *pag. 22. edit. Basil.*
c *stultè sentire videntur.*
d *pag. 3. edit. Ald.* *Vide Leopardum lib. 16. cap. 18.*

mæ insunt. Et hæc de fabulâ. Plura qui de exemplo volet, è junioribus adeat Rodolphum Agricolam; è veteribus, auctorem ad Herennium, Quinctilianum, Ammonium, Suidam in παράδειγμα. Etiam videat, quæ de tribus exemplorum formis adfert Aristoteles cap. XXXIX *a*: quo etiam docet, quomodo, & quando, iis utendum sit. Nobis enim tantùm per ea desultorium in modum decurrere animus fuit; quomodo, ut ait togatorum doctissimus *b*,

a *vulg. cap.* 20. b *apud Nonii in* Tipulla.

--- Levis
Tipulla lymfûm frigidos transit lacus.

III. De ratione argumentandi a' ΓΝΩ'Μῃ sive sententia.

VENIO ad alteram argumentandi formam, quæ est ἐνθυμηματική. Ad enthymema verò Aristoteles etiam γνωμολογίαν refert: cujus ratio est, quòd ferè enthymematis antecedens sit γνώμη; interdum & consequens. E. G. Vim vi repellere licet. Non igitur committit latrocinium, qui vim vi repellit. Hic utraque enthymematis pars seorsim accepta γνώμη est. Est autem γνώμη generale pronunciatum de rebus actiones spectantibus, sive eligendis, sive evitandis, ad usus humanos. Autori Rhetoricorum ad Herennium sententia definitur oratio sumta de vitâ, quæ aut quid sit, aut quid esse oporteat in vitâ, breviter ostendit. Talis est illa Euripidis in Medeâ:

Χρὴ δ᾽ οὔποθ᾽ ὅστις ἀρτίφρων πέφυκ᾽ ἀνὴρ,
Παῖδας περισσῶς ἐκδιδάσκεσθαι σοφούς.
Nequaquam oportet, qui sapit, vulgò ut suos
Sapientiores ille reddat liberos.

At Enthymema fit ratione additâ. quæ istiusmodi est apud Euripidem:

Χωρὶς γὰρ ἄλλης ἧς ἔχουσιν ἀργίας,
Φθόνον πρὸς ἀστῶν ἀλφάνουσι δυσμενῆ.
Nam præter hancce, quam jam habent, ignaviam,
Invidiam iidem civium inveniunt gravem.

Verisimile autem fit, hâc re adductos inductosque esse, qui dixere, γνώμην esse enthymematis partem. Sanè non esse perpetuum, quod affirmatè adserunt; vel indicium fecerit isthoc Domitii Afri: *Princeps, qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere.* Nec enim tam oculati sumus, ut ullum hic videamus ἐνθύμημα.

Porrò,

Porrò, ut ex magiſtri Herenniani definitione cognoſcimus, ſententiarum aliæ oſtendunt, quid fiat; aliæ, quid fieri debeat. Prioris gèneris eſt iſtud Pamphili apud Terentium in Hecyra *a*: *Omnibus nobis ut res dant ſeſe, ita magni, atque humiles, ſumus.* Cui ſententiæ gemina eſt Tulliana iſthæc apud B. Auguſtinum *b*:

a *Act. 3. ſc 3.*

b *lib. 5. de civit. Dei cap 7.*

Tales ſunt hominum mentes, quali pater ipſe
Iupiter auctiferas luſtrârit lumine terras.

Quibus verbis Cicero interpretatus eſt iſthoc Homericum *c*:

c *Od. Σ.*

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Eundem locum reſpexit Minucius Felix, cùm in Octavio ſuo ſcribit: *Audio, poëtas quoque unum patrem divûm atque hominum prædicantes: & talem eſſe mortalium mentem, qualem parens omnium Deus induxerit.*

Poſterioris verò generis γνώμη eſt iſthæc Plautina *d*:

d *in Frivolaria, apud Feſtum in* Navus.

Navè agere oportet, quod agas, non ductariè.

Hujuſmodi vel ſunt re verâ γνῶμαι; ut quæ homini conveniunt probo: vel ſolùm tales ſunt opinione dicentis; ut quæ poëtæ tribuunt improbis, quò τὸ πρέπον *e* ſervent. Quale illud Plauti Trinummo *f*:

e *decorū.*

f *Sten. quò ille homo.*

De mendico malè meretur, qui ei dat, quod edat, aut bibat.
Nam & illud, quod dat, perdit: & illi producit vitam ad miſeriam.

Noti etiam, imò jam antea adducti *g* nobis, Euripidei verſus in Phœniſſis, quos Cæſar ſemper in ore habebat; Cicero verò ſic expreſſit:

g *cap. præcedenti, ſect. 10.*

Nam ſi violandum eſt jus, regnandi gratiâ
Violandum eſt: aliis rebus pietatem colas.

Neque enim hæc ex ſuo, ſed ex Eteoclis ſenſu, poëta dixit. Apud quem ejus generis plurima invenias. Eoque nomine ſæpiùs fuit reprehenſus ab iis, qui non ſatis cogitarent, poëtæ eſſe, pro perſona cujuſque aptos effingere ſermones, ac mores. Quamquam nec diffiteri liceat, poëtas, ſcriptoreſque alios, interdum in iis, quę pulcherrimè ſibi videntur dixiſſe, aberrare à vero; eoque ſententias eorum exigi debere ad ſanioris philoſophiæ rectæque rationis obruſſam. Quâ de re vide, quæ ſcribit Plutarchus libro de lectione poëtarum: item recentior ille, ſed par antiquis, Hugo Grotius, luculentâ illâ præfatione utriuſque Ἀνθολογίας à ſe feliciter caſtigatæ, & mirâ venuſtate Latinis verſibus expreſſæ.

Cavendum autem oratori à blando illo vitio, quod præclaras

etiam mentes circa Neronis ævum invasit, ut sententias usurpent ad ostentationem sapientiæ. Quod multi hodieque faciunt, qui tum demum videntur sibi Atticè dicere, si sententiolis omnia, velut bracteatis dictis, reluceant, præsertim in clausulis. Quanto aliter, qui Julii & Augusti ævo vixere! quàm nihil apud eos, nisi simplex, & nativum!: Ad horum igitur nos exemplum componemus; si potiùs paucis sapientibus placere studeamus, quàm plurimis è vulgo. Quibus verò in rebus sententiis utendum sit; & quos conveniat sententiis uti; quemadmodum &, quid fructus adferat eorum usus, tum auditoribus, tum oratori; id universum docet Aristoteles cap. quadragesimo *a*. Consulatur quoque Fabius lib. VIII. cap. V, magister Herennianus, itemq; Aphthonius.

a al. cap. 22.

IV. DE GENERIBUS ENTHYMEMATUM.

ENTHYMEMATA aliquotfariam dividi possunt. Præcipuæ sunt divisiones duæ. Nam alia eorum sunt δεικτικὰ, quæ probant, rem esse, aut non esse; alia ἐλεγκτικὰ, quibus refutatur adversarii sententia. Item quædam Enthymematum sunt revera talia, quædam sunt φαινόμενα *b*, uti & fit in syllogismis. Utrâque in distributione præit nobis Aristoteles cap. XLII *c*. Ex locis enthymematum δεικτικῶν quędam sunt argumentorum κατασκευαστικῶν, hoc est, eorum, quibus sententiam nostram confirmamus. De his vide cap. XLIII *d*. At loci argumentorum ἐλεγκτικῶν, quibus adversarii opinionem convellimus, tractantur cap. XLIV *e*. Locos argumentorum σοφιστικῶν habes cap. XLV *f*. Locos argumentorum ἀνασκευαστικῶν, quibus solvuntur argumenta adversarii, vide cap. XLVI *g*. Atque ita, cùm oratores habeant quadruplices locos; proprios, assumtos, communes, & communissimos; ac locos proprios, & assumtos, explicuerit lib. I; communes locos declarârit cap. XXXV, XXXVI, & XXXVII libri II: hac postremâ libri II. parte, quæ est à cap. XXXIV. usque ad finem, explicat locos communissimos. Neque hoc cuiquam eo nomine mirum videri debet, quòd de locis communissimis egerit in Topicis. Nam Dialectice, & Rhetorice, sunt facultates similes, ac circa res quaslibet versantes; eoque iisdem utuntur locis; sed diversum ob finem, ut alibi *h* ostendimus ubertim. Adde quòd Aristoteles non hic omnes explicet locos, quos in Dialecticis

b apparentia.
c juxta vulg. distr. extremâ parte cap. 22.
d vulg. cap. 23. parte priori, usque ad verba illa, Ἄλλος ἐλεγκτικὸς, τὸ τὰ ἀνομολογούμενα.
e vulgò reliqua parte cap. 23.
f al. cap. 24.
g al. cap. 25.
h lib. de natura ac constitut. Rhetorices.

cticis tractâtat; sed tantùm eos, qui propriè conducunt tribus caussarum generibus; ad quos usus restrinxit Rhetoricen: cujùs natura alioqui non latò minùs patet, quàm Dialectices; ut Aristoteles disertim scribit initio Rhetoricorum.

Nos nihilominus, supersessis locis communissimis, ad Dispositionem properamus; tum quia eos ex Aristotele ipso peti malumus, qui perspicuè satis hanc partem tractavit; (non ignoramus autem, longè aliter sapere aquas in limpidissimis Aristotelis fontibus, quàm in nostris aliorumque rivis) tum quia scio, sic quoque futuros non paucos, quibus nimis prolixè, ac tædiosè, pleraque omnia prosequi videamur: cùm tamen, ut rectè inquit Plinius Secundus *a*, *Brevitas sit custodienda, si res permittat: alioqui prævaricatio etiam, cursim & breviter attingere, quæ sunt inculcanda, infigenda, repetenda.*

a *lib.1.epist 20. quæ ad Cornelium Tacitum.*

V. DE AMPLIFICATIONE.

SED metuo, ne ab argumentatione ad οἰκονομίαν transituris, injiciant aliqui manum, & aurem vellant, ob neglectam amplificationis doctrinam; quæ ipsa à plerisque hîc tradi solet; nec immeritò, si, ut argumentatio, ita & amplificatio, est Oratoriæ inventionis instrumentum; quemadmodum plurimi arbitrantur. Quare de ea priùs pauca hoc loco dicam: simul verò, ubi accuratiùs de ea agendi locus sit, exponam.

Ac primus quidem amplificandi modus est, ut ab hypothesi adscendamus ad thesin. Ita Cicero orat. pro Archiâ, ab Archiæ eruditione adscendit ad locum communem de studiis doctrinæ, ac laude poëseos. Vide, quæ dicebamus superiori libro cap. v. sect. v. Cæterùm hoc in genere observandum, ne nimis longa sit digressio.

Alterum amplificationis genus priori opponitur. Eo enim, quod generatim dictum est, uno pluribúsve amplificamus exemplis: sive hæc vera fuerint, quæ ex historiis peti possunt: sive ficta; cujusmodi sunt, tum fabulæ poëticæ, quæ unde hauriri queant, ipsa indicat appellatio; tum apologi, quos è Græcis suggeret Phryx ille fabulator, & Babrius sive Babrias, prout Suidæ nominatur, quem vulgus Gabriam appellat: quamquam nec Babrias genuinus auctor videri queat, cùm quia hisce fabulis in metrum ipsum turpiter peccatur, (nam σκάζοντας scripsit Babrias) tum quia eæ in vett. codd. adscribuntur Ignatio Diacono. E Latinis adeatur Phędrus,

Augusti libertus; cujus verbis Camerarius utitur passim in fabulis suis: imò & Faërnus inde versus multos exscripsit: Perottus etiam quædam adducit pro suis. Sed Camerarius videtur codicem habuisse lacerum, nec nomen Phædri præferentem. Volaterranus autem fucum voluit facere lectori: quod pura Phædri dictio ostendit; etsi & aliqua ei aliena esse assuta, non inficier. Adeatur & Flavius Avianus, prout in antiquis codd. vocatur, qui vulgo Avienus dicitur; quod fortasse alius poëtæ cognomen est. Commentarium in eum scripsit Albinus; fortasse ille, qui Caroli M. præceptor fuit. Eum se MSum habere, refert Barthius Adversar. lib. XXXIX. cap. VII. Quod si de Aviano vel Avieno, ut aliis vocatur, plura voles, vide, quæ scripsimus lib. II. de Historicis Latinis cap. X.

Tertius amplificandi modus est, cùm rem per definitionem, aut descriptionem, diducimus. Ut in Pisonianâ, ubi fusè docet Tullius, quid verè sit consulem esse, ut inde colligatur, Pisonem hoc nomine fuisse indignum.

Quartus modus species aut partes usurpat pro toto. Quomodo in Maniliana, ut probetur, Pompeium esse summum Imperatorem, præcipuas imperatoris virtutes enarrat. Et Arnobius libro primo adversus gentes, ut doceat, Christianos orbi terrarum non posse malorum fontem dici, singulas penè orbis partes percurrit, ac similiter se eas habere ostendit, ac ante multa secula.

Quinctus modus caussas rei adfert, aut effecta, aut accidentia. Ita, ut liqueat, nihil esse homicidio fædius, præstantiam hominis ostendes ab efficiente Deo, qui eum quasi manibus suis effinxit: à forma, quia animam habet immortalem, cui imago ipsius Dei insit: à materie, quia nihil magis admirabile est illâ omnium membrorum compage: à fine, quia conditus est, ut celebret conditorem suum, & cum eo felicitate fruatur sempiternâ: ab effectis, ut sunt civitates, disciplinæ, &c. ab accidentibus, ut igneâ ingenii celeritate, memoriæ firmitate, dominio in cætera concesso, &c.

Sextus est à simili, aut dissimili; pari, aut impari. A simili est hoc Catonis *a*: *Vita humana propè uti ferrum est. Si non exerceas, tamen rubigo interficit. Itidem homines exercendo videmus conteri. Si nihil exerceas, inertia atque torpedo plus detrimenti facit, atque exercitatio.* A pari autam est hoc Senecæ epist. XLIV: *Nec rejicit quemquam philosophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit. Clean-*

a apud Gellium lib. 11. cap. 2.

Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locavit manus. Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit. Quid est, quare desperes; his te posse fieri parem? omnes hi majores tui sunt, si te illis geris dignum.

Septimus modus est ab oppositis. Ut si pacis bonum amplifices à calamitatibus, quæ bellum sequi solent.

Octavus est à testimonio. Nam hâc in re judicium Joannis Doxapatri, Græci Hermogenis interpretis, cui testimonium est distinctus à cæteris locus, magis mihi arridet, quàm sententia eorum, qui testimonia subjiciunt simili: quamquam hos sequi maluit Petrus Nunnesius Valentinus.

Ac hi quidem præcipui sunt amplificandi modi. Universè autem tot statui possunt, quot sunt rationes probandi. Quin ex iisdem utraque hauriuntur locis; ac unum idemque argumentum, & probandi, & amplificandi vim habet: sed diversum nomen accipit, pro diversitate finis, propter quem adhibetur.

Pleniùs de hisce amplificandi modis dicemus lib. quinto. Nam quamquam aliorum hâc de re judicium non ignorem, atque adeò nec omnino eorum damnem sententiam: magis tamen placent, qui hanc doctrinam penè totam censent ad Elocutionem pertinere: quippe quæ non verborum modò sit, sed etiam sententiarum, ut suo loco ostendemus. Adde quòd, cùm duo in Oratore spectentur; quid dicat, quod Inventionis est; & quomodo dicat, quæ res ad cæteras pertinet Oratoriæ partes: amplificatio non nova invenit argumenta, sed novo ea effert modo. h. e. non strictim ea tractat, Dialecticorum more; sed ubertim, ac fusè. Porrò de exaggeratione idem esto judicium, quod de amplificandi modis.

Hæc paucula de amplificatione visum fuit adjicere, quia, uti diximus, plerique Rhetores, postquam de argumentis, & argumentatione, egerunt, de amplificatione tractare solent. Verùm ex iis, quæ attulimus, liquere arbitror, cur magis nobis placeat Aristotelis consilium, qui, relictâ hâc parte, accedit ad librum tertium: quo de Elocutione, & Dispositione agit. Hunc secutus, & ipse ad librum tertium me confero: sed, contrà quàm à magno illo Stagirita factum, quem tamquam optimum, ut sapiendi, ita etiam dicendi magistrum, sequi soleo, eo libro de sola Dispositione tractabo, Elocutionis doctrinâ in posteriorem locum rejectâ. Neque in eo temere nimis ab exemplo præceptoris recedere mihi

mihi videor. Nam uti in architectura, postquam materiam comparaverimus, mox de partium coagmentatione, sive ædificii structurâ; exinde de picturis, cæteroque ornatu, solliciti sumus: ita etiam in facultate oratoriâ, ubi omnis generis argumenta inveneris, priùs de orationis dispositione, postea demum de expolitione ejus cogitandum. Quâ in similitudine præit nobis Dionysius Halicarnassensis lib. περὶ συνθέσεως ὀνομάτων.

FINIS LIBRI SECUNDI.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSII COMMENTARIORUM RHETORICORUM, *SIVE* ORATORIARUM INSTITUTIONUM

LIBRI III PARS PRIOR; *QUAE EST* DE DISPOSITIONE.

CAP. I.

ISPOSITIO est idonea collocatio partium orationis.

Hæ, juxta Aristotelem, sunt quatuor: Exordium, Propositio, Fides, & Peroratio: sed summùm sunt sex; Exordium, Narratio, Propositio, Confirmatio, Confutatio, & Epilogus: è quibus prima ad conciliandum, postrema ad concitandum, mediæ ad docendum inprimis adhibentur.

Ordo harum partium vel naturalis est, vel artificialis.

Naturalem vocant, cùm partes eo disponuntur ordine, quo antè recensebamus.

Artificiosus, naturâ caussæ ita postulante, ab ordine naturali recedit.

I. DISPOSITIO COMMENDATUR, AC DEFINITUR.

NON in oratione minùs, quàm in cæteris rebus, locum habet illud Xenophontis in Oeconomico: Ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως οὔτ' εὔχρηστον, οὔτε καλὸν ἀνθρώποις, ὡς ἡ τάξις· *nihil hominibus, aut ad usum commodius,*

a *epist. ad Pison.* *aut pulchrius est ordine.* Unde meritò præcipit Horatius *a*,

Singula quæque locum teneant sortita decenter.

Sanè ordo ubi adest, res audiuntur lubentiùs, audita intelliguntur magis, intellectaque diutiùs inhærent. Sin idem negligatur, fit monstrum illud ex variis animantibus conflatum, quod initio Artis depingit Horatius. Habet & tum locum illud Empedoclis de veterum quorundam philosophorum opinione,

b *quidvis cuivis cõmixtum.* Πᾶν ὂν παντὶ μέμικται *b*.

& hoc Ovidianum de Chao *c*:

c 1.*Met.* *Quaque erat & tellus, illic & pontus, & æther.*

Quin nullum mihi videtur certius esse inscitiæ argumentum, quàm quòd res conturbantur: nullum majus artis industriæque indicium, quàm ordo. Quamobrem, cùm hactenus de Inventione actum sit, in quâ inprimis ingenio opus est: deinceps videndum de Dispositione, in quâ maxime elucet judicium, ac prudentia oratoris.

Dispositio alia est verborum, quæ Græcis est σύνθεσις τῶν ὀνομάτων; alia rerum, quam iidem τάξιν & οἰκονομίαν vocant. Vitruvius *d* quidem in architectura distinguit hæc tria, τάξιν, διάθεσιν, & οἰκονομίαν: quæ Latinè reddit, *ordinationem, dispositionem, distributionem*. Sed in oratione primum tertiumque à Tullio pro eodem habentur. Ut epist. I. lib. VI. ad Att. *Nec οἰκονομίαν meam instituam: sed ordinem conservabo tuum.* Quòd autem σύνθεσιν ad verba restrinximus, idem Fabio placuit, qui lib. VIII. de ornatu agens, distinguit inter ἀνοικονόμητον, sive *malè dispositum, &* κακοσύνθετον, seu *malè collocatum*. Verùm cùm dispositio verborum ad Elocutionem pertineat; hujus solùm loci sit agere de dispositione rerum.

d *lib.1. cap.2.*

Ea autem partes orationis in ordinem certum redigit; ut nihil aliud sit, quàm justa rerum inventarum collocatio.

II. De numero partium orationis.

PARTES Orationis necessariæ, secundùm Aristotelem, *e* sunt quatuor; Exordium, Propositio, Fides, & Peroratio.

e *lib.3. Rhet.cap. 20. sive juxta vulg.dist. cap.13.*

Ex his duę necessarię sunt ἁπλῶς; Propositio, & Fides seu Contentio. Illa enim primariam orationis conclusionem aperit; hæc rationes assignat, quibus fulcitur.

Quod autem Propositionem dicimus simpliciter esse necessariam, non ita accipiendum, quasi distincta semper esse debeat orationis pars: sed quòd semper necesse sit, ut quomodocunque proponatur,

ponatur, sive id fiat in Exordio, sive post Exordium.

Duæ verò partes sunt necessariæ κατά τι. h. e. ratione infirmitatis hominum; qui cùm sæpe rationibus non moveantur, affectibus sunt trahendi. Partes hæ sunt, Exordium, & Epilogus; è quibus Exordium ad conciliandum, Epilogus ad permovendum valet.

Itaque, cùm tria sint argumentorum genera; ἤθη quidem in Exordiis, λόγοι in Contentione, πάθη in Epilogo adhibentur. Nec tamen intelligendum hoc, quasi ἤθη καὶ πάθη, in aliis orationis partibus, quàm his, locum non habeant. Nam verum est, quod ait Cic. lib. II. de Oratore; *Tribus rebus omnes ad nostram sententiam perducimus; aut docendo, aut conciliando, aut permovendo: una ex tribus his rebus res præ nobis est ferenda: reliquæ duæ, sicut sanguis in corporibus, sic illæ in perpetuis orationibus, fusæ esse debebunt.*

Sed in partitione orationis paullùm variare videtur Cicero, quãdo quatuor has orationis partes facit; Exordium, Narrationem, Contentionem, & Epilogum: è quibus medias ad fidem, extimas ad motum, valere dicit. Verùm ille, Narrationem cùm nominat, ostendit, se non tantùm agere de partibus orationis necessariis; sed omnibus, quotquot esse possunt. Narratio enim sæpe omittitur, ut infrà *a* dicemus. Adde quòd genus Deliberativum per se Narrationem nunquam habet, quia de futuris consultat, cùm narratio sit præteritorum. Quòd autem interdum Narrationem assumit, ut in Manilianâ; id fit, ut ex rerum præteritarum commemoratione rectiùs institui possit deliberatio. Quòd verò Propositionem Tullius præterit; id inde est, quia eam sub Contentione comprehendit: in quâ etiam sententiâ est Fab. lib. IV. cap. XLIII. *Mihi autem*, inquit, *Propositio videtur omnis Confirmationis initium; quòd non modò in ostendendâ quæstione principali, sed nonnunquam in singulis argumentis, proponi solet; maximeque in iis, quæ ἐπιχειρήματα vocantur.*

a cap. 3.

Ciceronem, & Fabium, sequitur quoque Trapezuntius; qui sub Contentione Partitionem comprehendit.

Sunt etiam, qui Narrationem, ac Propositionem, unius partis nomine complectantur, quia ad Propositionem refertur Narratio. Siquidem hæc ideo affertur, ut status, ac primaria controversia, meliùs intelligatur.

Hinc liquet, quomodo & quadripartita, & quinquepartita, statui possit oratio. Sed eâdem mente sex partes assignantur Boëthio lib. IV. in Topica Ciceronis. Nempe quia Contentio dividitur in Confirmationem, & Confutationem; quarum illa argumentis caus-

sam nostram probat: hæc ad rationes adversarii respondet. Interdum autem confutatione opus non est. Sanè qui eâ utitur, ubi re ipsâ adversarius non est, magis præjudicio caussam gravat, quàm adjuvat.

Cicero quoque lib. II. de Oratore octo partes facit, quia partibus assignatis divisionem addit, & digressionem. Sed divisio pertinet ad propositionem: digressio verò refertur ad eam partem, in quâ fit digressio.

Apsines junior, qui in Arte suâ quædam facultati oratoriæ adjicere voluit, inter exordium & narrationem interjicit *κατάστασιν* a: verùm novo magis, quàm necessario invento. Nam, eam exordii omnino partem esse, nemo, puto, diffitebitur, qui mentem in fronte non habuerit. Idem judicium esto de προεκθέσει, b & προκατασκευῇ, sive præparatione, seu præstructione: quarum utramque narrationi præmitti, scribit Fortunatianus: ac illam quidem docilitatis caussâ ante eam collocari; hanc verò, quo præparet judicem; sive occurrendo iis, quæ objici poterant; sive quædam, quæ caussam juvent, in exordio spargendo admiscendoque.

a *Constitutionem generalē.*

b *q. d. prævia expositione.*

Verùm, ut error fœcundus est, nec desunt alii, qui tres tantùm partes necessarias agnoscant: unde & orationem putant signari poëtico chimæræ commento, uti diximus lib. I. cap. III c. At non unâ de caussâ sententia hęc exorbitat. Nam ἁπλῶς quidem duę tantùm sunt partes necessariæ, propositio, & fides. Sanè exordium, & epilogus, quia ad motum solùm pertinent, interdum omittuntur. Quare, qui tres faciunt partes necessarias, exordium, confirmationem, & epilogum, geminum errant errorem. Nam propositionem prætereunt, quæ omnino necessaria est: exordium autem, & epilogum, nominant, quę necessarię non sunt. Atque hinc quoque, cognoscitur, Thomam Corræum longiùs abscessisse à veritatis viâ, cùm lib. III. de Eloquentiâ cap. V. scripsit, exordium quidem, & epilogum, partes esse orationis, atque adeò narrationem quoque: propositionem autem partium numero exterminandam. *Propositio*, inquit Corręus, *orationis pars non est; sed partis auxilium, & adjumentum. Nam propositio adhibetur, ut intelligat auditor, quibus de rebus verba faciat Orator. Vt in oratione pro lege Maniliâ: Primùm mihi videtur de genere belli; tum de imperatore deligendo, esse dicendum. Sed hoc modo est accessio exordii, & per se nihil præstat, nisi duas virtutes exordii; ut auditores doceat, quibus de rebus dicendum sit; & attentos reddat, dum rei summam intelligant, &, hoc vel illo exposito, sciant, quid requiratur.*

c *sect. 3.*

Verùm,

Verùm, quomodo huic argumento obviam iri debeat, cognoscere est ex iis, quæ de propositione suprà diximus. Neque enim requirimus, ut propositio semper pars sit à cæteris partibus separata; sed agnoscimus, eam interdum exordio admisceri: quod cùm fit, si propositio non repetatur postea, neque caussæ consequatur partitio; tres quidem tantummodo orationis partes erunt: attamen nihil hoc Aristotelicæ sententiæ derogabit; quia propositio nihilominùs erit scopus & fundamentum universæ orationis: ex quo consequitur, eam non modò orationis partem esse, sed & partem principem; utut tum alii parti admisceatur. At, inquit idem Corræus, Cicero quoque in iis, quæ maturâ scripsit ætate, propositionem præterit, ejusque in locum substituit narrationem. Nam cùm alibi, tum lib. II. de Oratore, in Oratore ad Brutum, item in Partitionibus oratoriis, quatuor esse partes affirmat, exordium, narrationem, confirmationem, & perorationem. Quin, si eundem Corræum audimus, Aristoteles quoque in primo Rhetor. putat, veras esse orationis partes, narrationem, & confirmationem: exordium autem, & epilogum, esse accessiones. At de Cicerone quidem adstipulamur: de Aristotele verò, quem sequimur, pernegamus: atque adeò ambigimus, quâ parte corporis oculos habuerit Corræus, cùm scribit, hanc quoque Aristotelis fuisse opinionem; cùm is disertim adserat *a*, propositionem esse partem orationis necessariam; at narrationem sæpe præteriri. Alia quoque fortassean erunt, quæ adversum hanc videantur adversari sententiam: verumtamen ea, siqua fuerint, levicula fore arbitror, ac quæ solvere cuivis proclive sit; cujusmodi si consecter, metuo, ne spinas magis videar colligere, quàm rosas. Quare, iis relictis, aggrediar rationem, quâ partes orationis collocari debent.

a lib. 3. Rhetor. cap. 20. sive, juxta dist. aliorum cap. 13.

III. De duplici ordine partium orationis.

ORdo harum partium est duplex: unus, quem natura postulat; alter, qui oratoris judicio, ac prudentiâ, comparatur.

Naturalis est, cùm primò aliquid ante rem dicimus; deinde rem narramus; hinc statum orationis assignamus; pòst occupamur nostris præsidiis confirmandis, contrariis refutandis; denique concludimus ac peroramus. Quem ordinem indicari ajunt versu isthoc, *Exorsus narro, seco, firmo, refuto, peroro.* Interim fatentur, quia,

ut ait Fabius lib. IV. cap. II, *Amentis est, superstitione præceptorum contra rationem caussæ trahi:* ordinem harum partium immutari interdum, aut partem aliquam omitti: atque id ordinem artificiosum nominant. Quando verò eo utendum sit, dispicere jubent oratorem ex personarum, locorumque, temporumque circumstantiis. Hujus artificiosi ordinis exemplum esse autumant, quòd in Milonianâ confutatio præcedit narrationem, ac confirmationem; quia narrando, aut probandò, operam lusisset Cicero, nisi priùs ostendisset, defendi posse eum, qui fatetur, hominem à se esse occisum; neque ullum præjudicium Senatus esse factum; & quæ præterea ibi diluit orator. Sed hâc de re judicium Aristotelis inferiùs *a* afferemus. Nunc singulatim de orationis partibus videamus.

a cap. 5. sect. 1.

CAP. II.

DE EXORDIO.

EXORDIUM *est orationis initium, quo scopus indicatur orationis, ac præparatur auditoris animus ad reliquam dictionem.*

Exordiorum non una est ratio, sed variant pro diversâ caussæ qualitate. Ea vel honesta est, vel turpis, vel dubia, vel humilis. Adhæc vel perspicua est, vel obscura.

In caussâ honestâ apertè benevolentia, attentio, & docilitas parantur; quod exordii genus Principium vocant. In turpi, subeuntes auditoris animum, eum ad audiendum præparamus; quod genus exordii Insinuatio nominatur. Quanquam hoc quoque interdum utimur in caussâ honestâ; idque si auditor vel defessus sit audiendo, vel persuasus ab iis, qui priores dixerint.

In dubiâ utimur Principio ducto à naturâ caussæ, quà honestatis partem habet.

In humili comparanda est attentio: in obscuro, docilitas.

Neque eadem exordiorum ratio est in tribus dicendi generibus.

In demonstrativo sumuntur à quinque locis; à laude, à vituperatione, à suasione, à dissuasione, & ab iis, quæ ad auditorem referuntur.

In exordio generis Juridicialis quatuor sunt loci. Nam præparatur auditoris animus quibusdam velut medicamentis, sumtis vel ab oratore, aut reo, vel ab auditore, vel ab adversario, vel à re. A reo quidem, vel adversariò, ea petuntur, objiciendo crimen, aut diluendo. Ab auditore verò, reddendo eum benevolum, vel iratum; nonnunquam etiam attentum, aut non attentum, itemq; docilem. A re denique, qualitatem rei declarando.

In deliberativo genere olim non erat necesse monstrare scopum orationis; quia antè

antè jam constabat, quâ de re agendum esset. At propter alterum exordii munus, fere incipiebant, vel à criminis depulsione, vel à criminatione, vel ab amplificatione, vel à diminutione, vel ab ornatu.

I. DE VOCABULIS EXORDII, PROŒMII, ET PROLOGI.

SCITE Pindarus Olymp. VI, & ex eo Lucianus in Hippia, ἀρχομένου ἔργου, πρόσωπον χρὴ θέμεν τηλαυγές· *incipiente opere, frontispicium oportet facere præfulgidum.* Verùm præclara quidem res est initium præclarum, at in orationibus conficiendis ardua. Hinc Cicero in Timæi fragmento: *Difficillimum est in omni conquisitione rationis, exordium.* Qui locus expressus est ex illo Platonis *a*, Μέγιστον δὴ παντὸς ἄρξασθαι κατὰ φύσιν ἀρχήν. Unde liquet, in adductis Tullii verbis apud Nonium, pro *facillimum* b, rectè nunc *c difficillimum* legi, prout Perionius, Stephanus, & Leopardus *d*, emendarunt. Quod si hæc pars minimè facilis sit, atque obvia: purgatis omnino auribus opus erit in iis, quæ de exordio dicemus. Quandoquidem verò nobis nunc quoque Grammaticis quodammodo esse visum est, age ab ipso auspicemur nomine.

a *in Timæo.*
b *uti est in edit. Mediolanensi, Aldina, Plantiniana, aliis.*
c *in edit. Iosiæ Merceri.*
d *lib. 18. cap. 15.*
e *Act. 1. sc. 4.*

Exordii vox à textoribus sumta est, qui propriè dicuntur ordiri telas, unde illud in Culice;

Atque ut araneoli tenuem formavimus orsum.

Plaut. Pseudol. *e*

Neque exordiri primùm, unde occipias, habes;
Neque ad detexendam telam certos terminos.

Cicero lib. II. de Oratore; *Pertexe modò*, inquit, *Antoni, quod exorsus es.* Ibidem: *Multa quærendo, reperiunt non modò ea, quæ jam non possint ipsi dissolvere; sed etiam, quibus ante exorsa, & potiùs detexta, propè retexantur.* Plinio quoque lib. VI. cap. XVII *redordiri* est telam in fila dissolvere: unde inquit, *Geminus feminis nostris labor, redordiendi fila, rursusque texendi:* nempe, quia texturam, non licium, mittebant Seres. Confirmat id ipsum quoque ἐτυμολογία. Nam, ut monuit ante nos Josephus Scaliger *f*, Græcum est ὄρδημα *g*, ἡ τολύπη τῶν ἐρίων. Item: ὀρδικὸν, χιτωνίσκος *h*. Auctor de utroque Hesychius. Martinius tamen in Etymologico suo censet, *ordiri* dici quasi *oriri dare*: ὄρδημα autem, & ὀρδικὸν, esse originis Latinæ. De quibus non possum subscribere viro doctissimo, &, dum viveret, amicissimo.

f *in Cul.*
g *lanæ pexa, ac parata ad nendum.*
h *tunica intima.*

Exor-

Exordium Græcis προοίμιον vocatur; quod nomen quidam deducunt ab οἶμος, h.e. via; quam ἐτυμολογίαν stabilire videtur, quòd Aristoteles ipse in III. Rhet. ὁδοποίησιν vocat a, quia nempe ad reliquam orationem viam munit. Verùm acutiùs vim Græci præverbii πρὸ cum Jul. Scaligero b consideranti, constabit, ab eo deduci non posse: quia ut sit ab οἶμος, non tantùm debeat *aditum ad causam & munitionem principium habere*; ut loquitur Tullius in secundo de Oratore; sed viam ante viam sternere debeat; quo quid ineptius? Itaque rectiùs deduxeris ab οἴμη, id est, ᾠδὴ, ut interpretatur Hesychius, ac Ammonius quoque, sive is est Herennius Philo, juxta quem Οἶμος οἴμης διαφέρει. Οἶμος μὲν γάρ ἐστιν δραστικῶς ἡ ὁδός· Οἴμη δὲ, ἡ ᾠδή. Certè, propriè αἱ ἀναβολαὶ, ut Aristophanes vocat, (h.e. cantus cujusvis prolusiones, experimenti gratiâ in antecessum datæ, quæ & προχορδα ἄσματα, & ἐνδόσιμα) nominantur προοίμια: quomodo voce specialiori προκιθαρίσματα sunt in arte fidicinâ; itemque προαύλια in αὐλῶν sive tibiarum cantu. Atque inde etiam liquet, infirmum esse illud viri docti c argumentum, cùm in suo Aristoteleæ Rhetoricæ Conspectu scribit, προοίμια à viâ originem trahere, quia alioqui προοίμια, & προαύλια, idem essent.

Quod verò oratoribus est προοίμιον, aut *exordium*, (Varro aliud, ἐνδόσιμα nimirum, intelligit ὄνος λύρας, cùm *fabularum* dixit *exordia*) id propriè poëtis Comicis, & Tragicis, est *prologus*; unde Pacuvio apud Festum *prologium*; ut Varroni ab ἔξοδος *exordium*; Petronio à μέθοδος *methodium*. Vox autem *prologi & prologii*, quia præpositionem producit apud Poëtas, quibusdam merè Latina videtur; ut *prologus* dicatur quasi *proloquus*, *prologium* quasi *proloquium*: alii verò merè Græcam autumant, ac producere primam ob liquidam; quomodo in μέλος, & μελίζεσθαι, prima est porrecta apud Homerum *d*, Antipatrum *e*, Christodorum *f*, fortasse & Persium *g*: alii denique ex Latino præverbio, & Græco nomine, factum judicant nomen Latino-Græcum: idque eo defendi videtur, quòd & aliæ non paucæ sint spuriæ ac hybridæ voces: ut apud Plautum *inanilogus* h, *pultiphagus* i, *pultiphagonides* k, *thermopotare* l: apud Vitruvium *m pseudourbanus*: apud Quinctilianum *n biclinium*, *epitogium*, *Anticato*: apud Plinium *o cryptoporticus*: apud Tertullianum *p protosedere*, h.e. προεδρεύειν: apud Ausonium *q myobarbum*: in cod. Justinianeo *r melloproximus*. Atque, ut etiam cum præverbio composita afferamus, Latini cùm accepissent à Græcis prosce-

a cap. 21. sive dist. vulg. cap. 14.
b l. 3. de re Poët. c. 48.
c Dan. Crameri.
d hymno in Mercurium.
e epigrãmate in Anacreontem.
f epigr. in Aglaum.
g in prologo.
h Pseud. act. 1. sc.
i Pseudole, nõ audis.
i Mercatore.
k prologo Pœnuli.
l Trinummo. sc. Stasimie, fac te.
m lib. 6. cap. 9.
n lib. 1. c. 9.
o lib. 2 ep. ad Galliũ. & lib. 5. ep. ad Apollinarẽ.
p de corona militis cap. ult.
q lẽmate epigr. 29.
r l. peculiari. & l. unicuiq;. C. de prox. sac. lib. 12.

proſcenium, quod Plautus *a* uſurpat, exemplo hoc formarunt *poſtſcenium*; quo utitur Lucretius lib. III: *Omnia ſummopere hos vitæ poſtſcenia celant:* ut optimè reſtituit Lambinus, etſi diſſentiat Scipio Gentilis *b*. Ac omnium maximè hanc rem firmare videntur, quæ non cum præverbio ſolùm, ſed etiam cum voce λόγος, componuntur. Ut *antelogium* apud Plautum *c*, ac *elogium* quoque ſimile videtur Joſepho Scaligero; qui & hanc de prologi origine ſententiam tuetur. Sed etſi olim eam ſecutus ſim, nunc tamen vix dubito, quin *elogium* quidem ſit ab ἔλλογος, quaſi ἐλλόγιον: *prologus* autem planè ſit Græcum πρόλογος, ac producat primam, quia Latini etiam in iis, quæ Græcis debent, interdum ſequantur quantitatem Latinorum: ut Lucillius facit in *propola*, Martialis in *propino*. Verùm de voce *exordii*, *prooemii*, *prologi*, ſatis multa, ac nimis fortaſſe multa: præſertim cùm fusè adeo de his agamus in Originum libris. Nunc penſiculatè de re ipſa dicamus.

a prologo Truculenti.

b lib. I. Παρέργ. cap. 8.

c prologo Menæchmor.

II. QUID EXORDIUM SIT, ET QUOTUPLEX. ET DE QUINCTUPLICI CAUSSA, HONESTA, ADMIRABILI, DUBIA, HUMILI, ET OBSCURA.

EXORDIUM ab Aphthonii ſcholiaſte *d* dicitur eſſe λόγος παρασκευάζων τὸν ἀκροατὴν *e*. Pleniùs autem definitur, orationis initium, ſcopum indicans orationis, & præparans auditoris animum ad reliquam dictionem. Duo enim ſunt prooemiorum genera; ut monet Ulpianus in primam Olynthiacam. Unum initio præparat auditorem ad reliquam orationem; alterum in mediâ oratione ad ſequentia viam munit. Ita in Manilianâ, præter illud primum exordium, aliud præmittitur tertiæ orationis parti, quę eſt de eligendo Imperatore. Par quoque epilogorum ratio eſt. Nam præter illam univerſæ orationis perorationem, ſingulæ quoque partes ſuam habent concluſionem. Neque de nihilo eſt, quòd cùm exordia, tum epilogi, ſingulis partibus addantur. Nam quemadmodum viatorem reficiunt ſpatia certis lapidibus ac intervallis diſtincta: ita recreatur quoque auditoris animus admonitione ſingularum partium. Nobis hoc loco de priori ſolùm exordii genere ſermonem eſſe, ſatis, puto, ipſâ oſtendimus definitione.

d in prolegomenis.

e oratio præparans auditorē.

Exordii hujuſce munus autor ad Herennium triplex facit. Nam & comparanda benevolentia, & attentio, & docilitas. Porrò

Tt ſi hæc

si hæc apertè comparentur, κατ' ἐξοχὴν *Principium* vocatur: si subdolè, & circutione quadam, *Insinuatio*.

Sed ut pleniùs id intelligatur; afferenda est distributio caussarum; verùm diversa ab eâ, quam libro primo adducebamus. Quippe tum à partibus sive officio, & diverso audirorum genere, item fine, & tempore, caussam dividebamus in deliberativam, demonstrativam, ac juridicialem. At hic divisio sumitur ratione qualitatis. Nam divisio quidem generis in species tantùm una esse potest: at per accidentia multifariam aliquid dispescimus. Itaque similis planè ratio est, atque est nominis in Grammaticis. Aliter enim dividitur ratione qualitatis; aliter ratione aut generis, aut speciei, aut figuræ &c. Hæc vix tanti mihi videntur, ut ea monere fuerit operæpretium. At Mario tamen Victorino *a* levicula hæc quæstio videtur *occultâ nimis ratione ac difficili disputatione dissolvi*; ut verbis ejus utar. Nunc ipsam distributionem adferamus.

a *commẽtario in* 1. *Rhet. Cic.*

A qualitate igitur caussa hoc loco statuitur quadruplex: ἔνδοξος, sive honesta, παράδοξος, sive admirabilis, ἀμφίδοξος, sive dubia, & ἄδοξος, sive humilis. Quam distributionem similiter adfert B. Augustinus in principiis Rhetoricis. Sed M. Tullius 1. de Invent. Fabius lib. IV. cap. 1. Fortunatianus lib. II. Cassiodorus in Rhetoricæ compendio, & plures alii, quatuor hisce generibus addunt quinctũ, δυσπαρακολούθητον, sive obscurum. Quam sententiam minùs probo. Nam quatuor priora membra petuntur ἀπὸ τῆς δόξης, sive opinione hominum; eoque rectè conjunguntur: quinctum illud sumitur à facili vel difficili intelligentia, eoque alterius est divisionis membrum.

Caussa ἔνδοξος, seu honesta, à Cassiodoro definitur, *cui statim sine oratione nostra favet auditoris animus*: ut, siquis pro parente optimo dicat. B. Augustinus *b* (apud quem pro ἔνδοξος legitur εὔδοξος) *bonæ opinionis* caussam interpretatur.

Caussa παράδοξος, seu admirabilis, Augustino *c* nunc caussa *opinionis malæ*, nunc *contra bonam opinionem* nuncupatur. Hujusmodi est, siquis pro sacrilego dicat. Unde liquet, caussam turpem rectiùs admirabili subjici, quàm humili. Utriusque opinionis meminit Fabius *d*. Aequè autem, ac caussa honesta, diffundit se per laudationem, vituperationem; suasionem, dissuasionem; accusationem, defensionem: nec minùs circa personam versatur, quàm circa rem. Ad personam pertinet, quòd Polycrates vituperationem conscripsit Socratis: ac Isocrates contrà laudibus extulit τὸν ξενοκτόνον Βούσιριν *e*, ut eum Justinus Martyr *f* vocat. Imò inventus etiam, qui diabolum

b *in principiis Rhetor.*
c *Ibidem.*
d *lib.* 4. *cap.* 1.
e *hospitũ occisorem Busirim.*
f *orat.* 2. *adversus Græcos.*

diabolum publicè laudaret Witebergæ. Fuit is Joannes Brunus, natione Italus. Rerum verò exempla magno sunt numero. Fere autem iis aliquod animi, corporis, aut fortunæ bonum vituperatur, vel malum contrarium extollitur. Ad animum pertinet, quòd Erasmus laudavit Moriam: quòd item Callicles in Gorgiâ Platonis multis verbis accusat philosophiam; ac quòd Thrasymachus apud eundem primo de Rep. Glaucus item in secundo de Rep. (idque fortiùs, quàm Thrasymachus) justitiam quidem accusat, injustitiam verò effert laudibus. Idem fecit Carneades, qui, ut ait Fabius lib. XII. cap. I, *Romæ, audiente Censorio Catone, non minoribus viribus contra justitiam dicitur disseruisse, quàm pridie pro justitiâ dixerat.* Atque hic est ille Carneades, qui, ut apud Ciceronem lib. II. de Orat. ait M. Antonius, *nullam unquam in suis disputationibus rem defendit, quam non probârit; nullam oppugnavit, quam non everterit.* Certè ad laudem injustitiæ referre potuit, quòd vulgus, cùm omnia utilitate metiatur, satius judicet, videri, quàm esse justum: id enim neutiquam faceret, si ei bonum esset præstantissimum, cùm nemo non sanus esse, quàm videri, præoptet. Arist. I. Rhetor. *διὸ καὶ τὴν δικαιοσύνην φασὶ μικρὸν εἶναι, ὅτι δοκεῖν ἢ εἶναι αἱρετώτερον, τὸ δ' ὑγιαίνειν οὔ.* a Ad mala verò corporis ac fortunæ pertinet, quòd veterum aliqui, (ut libro primo *b* diximus) vel inopiam extulere, vel exilium, vel calvitium, vel podagram: quam è junioribus quoque laudavit Bilibaldus Pircheimerus. Uti Gulielmus Insulanus quartanam febrim. Quod & Phavorinus philosophus fecerat, Hadriani Cæsaris æqualis. At vel antiquitatis caussâ nefas sit præterire Alcidamantem Eleatem; quem Gorgiæ Leontini discipulum facit Suidas; ac Quinctilianus *c* quoque inter antiquos Rhetoricæ scriptores reponit, atque à Platone *Palamedem* appellatum ait. Hic *scripsit laudationem mortis, quæ constabat ex enumeratione malorum humanorum:* ut è prima Tuscul. Ciceronis discimus: item è Tzetze Chil. XI. Hist. CCCLXXXV: qui tamen, cùm multas Alcidamantis orationes legerit, hanc necdum sibi lectam agnoscit.

a iccirco justitiam ajunt rem esse pusillam, quia præstat videri, quàm esse justum, quod in sanitate non fit.
b *cap.* 5. *sect.* 40.
c *lib.* 3. *cap.* 5.

Ἀμφίδοξος, sive dubia, vel anceps caussa est, quæ partem habet honestatis, partem turpitudinis. Exemplum ejus suggerit Maro, cùm in sexto Aen. agit de M. Bruto in liberos sæviente, sed ob patriæ libertatem. Ita enim ait:

--- Natosque pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulchrâ pro libertate vocabit;
Infelix, utcunque ferent ea facta minores:
Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido.

Dubia quoque erat caussa Orestis, qui matricida erat, sed patris ultor. Menelaus certè apud Euripidem *a* vocat eum *μητροφόντην b*, quia accusabat. At ipse de se inquit *c*.

O' *πατρὸς ἀμύντωρ, ὃν σὺ προὔδωκας θανεῖν d.*

Eodemque modo de eo Juvenalis libri III. sat. II:

-- Deis auctoribus, ultor
Patris erat cæsi media inter pocula.

Patrem verò ulcisci, laudis est. Utrumque expressit Claudianus panegyri in VI. consulatum Honorii *e*:

Ense Thyestiadæ pœnas exegit Orestes.
Sed mistum pietate nefas, dubitandaque cædis
Gloria maternæ, laudem cum crimine pensat.

Tangit & Ovid. IV. Trist. eleg. IV:

Quò postquam, dubium pius, an sceleratus, Orestes
Exactus furiis venerat ipse suis.

a in Oreste vers. 1589.
b matricidam.
c versu seq.
d Patris defensor, quem tu prodidisti, ut moreretur.
e vers. 213.

Caussa quoque dubia sit, siquis injuriam faciat, ut multa faciat justè. Certè Iason Thessalus, siquid vi alicui extorqueret, dicere solitus est, *δεῖν ἀδικεῖν ἔνια, ὅπως δύνηται καὶ δίκαια πολλὰ ποιεῖν· in aliquibus se debere jus violare, ut posset multa justè agere.* Ita dictum hoc extulit Arist. I. Rhet. at paullo aliter refert Plutarchus *f*. Ac talis quidem est caussa dubia.

f in præceptis gerendæ Reipublicæ.

Caussa verò *ἄδοξος*, sive humilis est, quæ est de re vili & abjectâ: ut siquis ad Senatum referat de purgandis cloacis; aut litem alii intendat de tribus capellis; de quibus venustum est epigrammatium apud Martialem *g* ex Græco Lucillii expressum. Quemadmodum autem de caussâ admirabili superiùs dicebamus: ita etiam in humili materia se plurima ostentarunt ingenia. Inter antiquissima est Polycratis, qui calculorum encomium scripsit; uti & murium; in quorum laudibus, ut ait Aristoteles *h*, reposuit illud, quòd, corrosis atque absumtis hostilium arcuum nervis, auxilium tulerint, sive Aegyptiis contra Arabes, & Assyrios, ut vult Herodotus lib. I; sive, ut apud Aristotelem est, Troadis incolis; qui ob hoc beneficium à *σμίνθος*, quomodo murem vocabant, *Apollinem Smintbium* dixere; ut ex Polemone testatur Clemens Alexandrinus. Sanè *Smintbea* eum cùm alibi vocat Naso, tum Met. XII. fab. VII. *Perniciem murium* eâdem de caussâ dicit Arnobius lib. III. Cùm autem mures arroserint nervos, non quo auxiliarentur, sed ut famem explerent: vel ex hoc exemplo liquet, in humili materia caussas per accidens habere inprimis locum: quod fallax est argumentandi genus; attamen iis concessum, qui

g lib. 6. epig. 19.
h 2. Rhet.

qui se in hujusmodi argumentis, sive exercent, sive ostentant. Hoc præter Polycratem, de quo jam dictum, fecere alii non pauci, tum veterum, tum juniorum. Ita olim fuit, qui salis laudem scripserit: sive id seorsum factum, sive operi alterius argumenti admistum. Plato in Cratylo a: Ἀλλ' ἔγωγε ἤδη τινὶ ἐνέτυχον βιβλίῳ ἀνδρὸς σοφοῦ, ἐν ᾧ ἐνῆσαν ἅλες ἔπαινον θαυμάσιον ἔχοντες πρὸς ὠφέλειαν b. Etiam comæ encomium scripsit Dion Prusiæus; teredinis Clitarchus; pulicis Michaël Psellus, & post eum Cælius Calcagninus, item Petrus Galissardus Araquæus; luti Antonius Majoragius; anseris Julius Scaliger, cujus ex oratione fragmentum tantummodo habemus; umbræ Janus Douza filius; asini, & pediculi, clarissimus collega noster Dan. Heinsius: & similia alii, ut ostendimus libri I. cap. V. sect. XXXII. Anonymus quoque funebrem scripsit in equum, asinum, canem, simium, felem, noctuam, picam, gallum, mergum, gryllum, ac pediculum: in quæ undecim animantia orationes totidem ex Italicis factas Gallicas, è Gallicis Latinas fecit Guil. Canterus.

a p. 1177. edit. VVechel.
b Sed & ego legi quandoq; sapientis viri librū: in quo salem ad victus utilitatem miris laudibus extollebat.

Vidimus de quatuor caussarum generibus, quæ ab hominum opinione petuntur. Addemus nunc quoque de caussa obscura; quam prioribus à Cicerone, Fabio, aliis, adjungi, paullo antè dicebamus. Obscura caussa est, quam difficulter percipit auditor, non quidem vitio oratoris, aut suo; sed naturâ caussæ, quæ tenebras habet. Triplex enim est obscuritas. Una est rei, quam nunc consideramus. Altera est dicentis, cùm res, quæ clariùs dici potuit, ita proponitur, ut iis etiam, qui ingenio & eruditione valent, negotium facessat. Tertia verò est ab auditore, cùm ea, quæ dicuntur, per se perspicua sunt: quòd verò à quibusdam non intelligantur, id vel tarditate fit ingenii eorum, qui audiunt; vel saltim, quòd in hujusmodi re minimè sint versati. De altero tertioque obscuritatis genere vide, si voles, Galenum lib. I. περὶ ἀγμῶν.

III. Quomodo benevolentia paretur, sive à personis, sive à rebus.

Diximus, quomodo variet caussa: docendum deinceps, quomodo in qualibet harum præparandus sit animus auditoris. Ostendemus autem id potissimùm in genere Juridiciali.

Benevolentiam minùs aucupamur in honesto caussæ genere; nisi auditor sit vel persuasus, vel defessus: alioqui enim plurimùm per se ad conciliandum ac propitiandum valet. Maximè autem benevolentiâ ac favore opus est in genere infavorabili; quale omnimodè

modè quidem est turpe, ex parte autem anceps.

Paratur benevolentia tum à personis, tum à rebus. A personâ autem petitur trifariam. Primò à personâ, sive ejus, qui dicit, h. e. oratoris; sive ejus, pro quo dicit, h. e. rei. Aristoteles utramque

a dicentis. personam comprehendit sub personâ τοῦ λέγοντος a. Nimirum quia orator personam quoque sustineat alienam: unde illud loquendi genus, *Nego, me restitutum:* hoc est, clientem meum. Imò contingit etiam, ut idem sit, qui dicit, & pro quo dicitur. Quomodo Appuleius magiæ insimulatus caussam ipse suam Carthagine egit apud Maximum Claudium, Africæ proconsulem. Idemque Romæ pro se facere apud Domitianum decrêrat Apollonius Tyaneus, ejusdem rei postulatus. Orationem, quam hoc fine pro se scripserat, refert Philostratus lib. VIII. Itaque si Aristotelem intellexit Fabius, cùm reprehendit eos, qui personas tres solùm statuerunt, à quibus procemia ducerentur: more suo, h. e. immeritò, summum sugillat

b lib. 4. cap. 1. Rhetorem. *Benevolentiam,* inquit b, *aut à personis ducimus, aut à caussis accipimus: sed personarum non est, ut plerique crediderunt, triplex ratio, ex litigatore, & adversario, & judice: nam exordium duci nonnunquam ab actore solet.*

A personâ dicentis non uno modo paramus benevolentiam. Fit enim hoc nunc extenuatione ingenii, ac eloquentiæ; nunc virtutis, aut meritorum nostrorum commendatione; nunc etiam ab infortunio nostro. Unde Sulpicius Severus dialogo I. cap. XX: *Cùm sis scholasticus, hoc ipsum quasi scholasticus artificiosè facis, ut excuses imperitiam, quia exsuperas eloquentiâ.* Cicero pro Valerio Flacco: *Cùm in maximis periculis hujus urbis atque imperii, gravissimo atque acerbissimo reip. casu, socio atque adjutore consiliorum periculorumque meorum L. Flacco, cædem à vobis, conjugibus, liberis vestris; vastitatem à templis, delubris, urbe, Italiâ, depellebam: sperabam, judices, honoris potiùs L. Flacci me adjutorem futurum, quàm miseriarum deprecatorem. Quod enim esset præmium dignitatis, &c.* Pro C. Rabirio: *Etsi, Quirites, non est meæ consuetudinis, initio dicendi rationem reddere, quâ de causâ quemque defendam; propterea quòd cum omnibus civibus in eorum periculis semper satis justam mihi caussam necessitudinis esse duxi: tamen in hâc defensione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirii, proponenda ratio videtur esse officii mei; propterea quòd, quæ justissima mihi caussa ad hunc defendendum esse visa est, eadem vobis ad absolvendum debet videri. Nam me cùm amicitiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ perpetua consuetudo, ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tum verò, ut id studiosissimè facerem, salus reip., con-*

sulare

sulare officium, consulatus denique ipse, mihi unà vobiscum cum salute reip. commendatus, coëgit. Non C. Rabirium culpa delicti, &c. Pro P. Sylla: *Maximè vellem, Iudices, ut P. Sylla & antea dignitatis suæ splendorem obtinere, & post calamitatem acceptam, modestiæ fructum aliquem potuisset percipere. Sed, quoniam ita tulit casus infestus, ut amplissimo in honore cùm communi ambitionis invidiâ, tum singulari Autronii odio everteretur; & in his pristinæ fortunæ reliquiis miseris & afflictis, tamen haberet quosdam, quorum animos ne supplicio quidem suo satiare posset: quamquam ex hujus incommodis magnam animo molestiam capio, tamen in cæteris malis, &c.*

Secundò captatur benevolentia à personâ ejus, apud quem dicitur, h. e. judicis, vel auditoris; nempe ab ejus fide, vel existimatione, dignitate, sinceritate, & similibus. Ambrosius lib. VI. de Sacramentis cap. ult. *Non debes, quasi famelicus ad cibum, de cibo incipere; sed antè à laudibus Dei. Vnde & oratores isti sapientes hanc habent disciplinam, ut judicem fautorem sibi præstent. incipiunt à laudibus ejus, ut benevolum sibi faciant cognitorem. Deinde paullatim incipit rogare judicem, ut patienter dignetur audire. Audet & tertiò postulationem suam depromere; quid petat, exprimere.* Imò ne quidem Apostolus Paulus hoc negligendum sibi putavit cap. XXVI. Act. ubi orationem suam sic orditur: *Super omnibus, de quibus postulor à Iudæis, Rex Agrippa, beatum me duco, quòd sim hodie caussam apud te dicturus. Maximè, quòd te gnarum esse sciam omnium, quæ apud Iudæos sunt, & rituum, & quæstionum.* Cicero verò id passim observat. Ita in exordio orationis pro Roscio Amerino fortitudinem animi extollit in Fannio; *Te quoque*, inquit, *M. Fanni, quæso, ut qualem te jam antea populo Romano præbuisti, cùm huic idem quæstioni judex præesses; talem te nobis & pop. Rom. hoc tempore impertias.* Idem in Milonianæ exordio Pompeium laudat à sapientiâ & justitiâ, cùm ait: *Sed me recreat & reficit Cn. Pompeii sapientissimi & justissimi viri consilium; qui profectò nec justitiæ suæ putaret esse, quem reum sententiis judicum tradidisset, eundem telis militum dedere; nec sapientiæ, temeritatem concitatæ multitudinis auctoritate publicâ armare.* Quæ lectio alteri præstat, quam Janus Parrhasius *a* approbat: *sapientissimi & illustrissimi.* Nam Cicero mox justitiæ & sapientiæ meminit: neque in judicio possunt laudes magis appositæ afferri, quàm sapientia, & justitia: illa enim est intellectus, ac facit, ut quis sciat, quid æquum sit: hæc voluntatis est, atque efficit, ut agamus, quod æquum esse cognoscimus.

a notis in Milonianam.

Tertiò paratur benevolentia à personâ ejus, contra quem dicitur.

tur. Fit hoc bifariam. Primò ab adversarii nostri patrono, idque præcipuè, fingendo, nos ejus eloquentiam ac gratiam timere: quæ res facit, ut hæc judici sint suspecta. Deinde à personâ ipsius adversarii: quod fit, adducendo eum vel in odium, idque commemoratione vitiorum, quibus laborat; vel in invidiam, sugillando potentiam, quâ turget, & comparando reum, cui nullæ opes, tenues facultates, cum adversario gratiosissimo; vel in contemtum, ostendendo, eum esse humilem, abjectumque. Cicero pro Quinctio: *Quæ res in civitate duæ plurimùm possunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia: quarum alteram, C. Aquili, vereor, alteram metuo. Eloquentia Q. Hortensii ne me dicendo impediat, nonnihil commoveor. Gratia Sex. Nævii, ne P. Quinctio noceat, id verò non mediocriter pertimesco.* Illustris quoque est locus Ciceronis in Vatinium, quem superiùs [a] adduximus, cùm de contemtu ageremus. Etiam quòd Tannonius, cùm Appuleium accusaret, eum vocârit philosophum formosum, & tam Græcè, quàm Latinè disertissimum, id dixisse mihi videtur, ut orationem Appuleii redderet suspectiorem; non autem, quasi philosophiam, & utriusque linguæ facundiam, ei vitio verteret; quamquam sic videri velit Appuleius.

a *lib.* 2. *cap.* 13. *sect.* 4.

Interdum etiam contingit, ut idem fit is, apud quem dicit orator, & pro quo dicit. Istiusmodi caussæ adfuisse Tullium, scribit Fabius lib. IV. cap. I. qui & se pro Reginâ Berenice apud ipsam ait caussam dixisse. In cujusmodi caussa non multùm opus erit laborare de benevolentia paranda.

Quartò conciliatur benevolentia à re, h. e. caussâ. Ita enim Varro lib. VI. de L. L. item Horatius, Suetonius, aliique, eo utuntur nomine. Notum illud Ausonii, *Imperium, litem, Venerem, cur una notat res?* Inde & *reus* dictus, cujus caussa in judicium venit, sive is nocens, sive innocens; atque adeò non modò qui defertur, sed & actor. Cic. lib. II. de orat. *Reos appello non eos modò, qui arguuntur; sed omnes, quorum de re disceptatur.* Aelius Gallus apud Festum: *Reus est, qui cum alio litem contestatam habet, sive is egit, sive cum eo actum est.*

Captatur autem à re benevolentia, si caussam nostram extollamus, adversarii deprimamus; si item, caussam nostram auditoribus emolumento fore, afferamus.

Atque hic observandum præceptum καθολικὸν [b], ut, si caussa laboret, persona ei opituletur; si persona, subveniat caussa. E. G. Si Manlius Capitolinus accusetur tyrannidis affectatæ; nullam faciamus tyrannidis mentionem, & de personâ dicamus; quòd Manlius

b *universale, seu perpetuū.*

hic,

hic, fugandis è Capitolio Gallis, patriam conservaverit. Si verò & persona, quæ capitis arcessitur, malè audit, & turpe est facinus, quod admisit: quæremus, quod lædat adversarium; quò, si consequi non licet quod maximè optabile est, id adipiscamur quod proximum est. Si denique adversarius sit vir bonus; expedire existimant, ut Tullium imitemur; qui, cùm pro Murænâ diceret, Catonemque, ut virum gravem ac fidei antiquæ, suspiceret, ac suspici sciret; non quidem in ejusce vitâ quicquam culpavit, aut culpare potuit: ut tamen quomodocunque fidem detraheret, sectam Stoicorum, cui Cato se addixerat, irridere cœpit: atque id tam ridiculè fecisse dicitur, ut judicium risu dissolveretur, & Cato ipse diceret a: *Quàm ridiculum habemus consulem!* a Plut. in Cat. Vtic.

IV. Quomodo parentur attentio, et docilitas.

Alterum exordii munus, Tullio, & autori ad Herennium, est attentio. Attentum autem reddimus auditorem, tum promissione, tum rogatione. Promissione, cùm recipimus, nos dicturos de rebus vel gravibus, & necessariis; vel utilibus iis, apud quos dicimus; vel admirabilibus, aut jucundis. Ita Horat. od. 1. lib. III:

--- Carmina non priùs
Audita Musarum sacerdos
Virginibus, puerisque canto.

Rogatione, cùm petimus, ut exiguo temporis spatio, attento intentoque animo, ac perpurgatis auribus, opera nobis detur. Sed quod à Cicerone dicitur de attentione in exordiis parandâ, id solùm in humili, aut turpi, aut ancipiti genere, locum habet: item quando judex, audiendo partem adversam, defatigatus est. Falluntur, qui tunc planè exordio jubent abstinere. Nam vel inprimis tum eo opus est. Plurimùm autem tunc confert promissio brevitatis. Quandoque etiam conducit ordiri à fabula, aut dicto lepido, ad animos auditorum demulcendos. Ita attentionem sibi aliquando paravit Demosthenes. Nam cùm auditores, ab adversariis persuasi, penè silentium imperarent; poposcit, ut sibi pauca liceret extra caussam dicere. Eo impetrato, fabellam istiusmodi narravit. Adolescens, inquiebat, æstivo tempore Delphos, vel, ut alii volunt, Megaram profecturus, conduxit asinum; circa autem meridiem,

Vv

ridiem, cùm nulla præberetur umbra, quâ solis ardorem levarent; & adolescens, qui asinum conduxerat, & agaso, recumbere sub asini umbrâ voluerunt: hic se locâsse asinum, non umbram asini, dicebat; at alter contendere, umbram quoque esse inter operas conductas. Cùm autem hâc narratione cerneret judices penè risu emori; jamque abitionem pararet, sed ab Atheniensibus retineretur; qui rogabant, ut reliquam narraret fabulæ partem: *Itane*, inquiebat, *de asini umbrâ audire vultis; de rebus gravibus, & seriis, non vultis?* Meminere hujusce rei Plutarchus in vitâ Demosth. & x. Orator., Aristophanis interpres in Vespas, Zenobius, & Suidas. Videntur autem & hâc de fabulâ comœdiæ fuisse factæ. Nam in proverbio, ὄνου σκιὰ a, disertim scribunt parœmiographi, ab Aristotele in didascalicis, cujusdam dramatis inscriptionem istiusmodi referri, *Asini umbra.* Ἀριστοτέλης ἐν διδασκαλίαις ἐκ δράματός τινος φέρει ἐπιγραφὴν, ὄνου σκιάν. Ubi per διδασκαλίαν intellige poëtarum historiam. Poëtæ enim, cùm fabulas spectandas exhiberent, eas dicebantur διδάσκειν, indeque ipsi διδάσκαλοι vocabantur, & si Comici forent, κωμῳδοδιδάσκαλοι b; si Tragici, τραγῳδοδιδάσκαλοι c. Ac Tullius quoque d, & Horatius e, similiter eos dicunt *fabulas docere*.

a *asini umbra.*
b *Isocrates orat. de Pace.*
c *Aristot. de poët.*
d *in Bruto.*
e *in Arte.*

At si nec humile, nec turpe, nec anceps sit genus; neque etiam judices defatigati sint audiendo partem adversam: tum quidem necesse non est, nos de attentione magnopere esse sollicitos, quia auditoris animus orationis initio etiamnum alacris & attentus esse solet; contrà quàm sæpe fit in orationis cursu; ubi, ne auditor perforato omnia hauriat animo, & transmittente quicquid acceperat, non rarò opus est, ut afferatur aliquid, quo excitetur mens ejus: quomodo Aristoteles refert, Prodicum Sophistam, si animadverteret, auditorum animos peregrinari, eosque esse præsentes absentes; aliquid afferre solitum ex arte suâ; quam alioqui non docebat, nisi pretio quinquaginta drachmarum. Imò Cicero quoque id diligenter observat; quandoquidem etiam in reliquis orationis partibus sæpenumero judices rogat, ut diligenter attenteque audiant. Quare Aristoteles jure eos ridet, qui sollicitè præcipiunt de parandâ in exordio attentione: partim nempe, quia attentio consequitur è benevolentiâ; partim quia ille considerabat exordia ratione eorum, quæ per se insunt; non eorum, quæ assumit. Atque id Cicero quoque vidit, cùm in secundo de Orator ait: *Et attentum, commonent Græci, ut principio faciamus judicem, & docilem; quæ sunt utilia, sed non principii magis propria, quàm reliquarum partium: faciliora etiam in prin-*

in principiis, quòd & attenti tum maximè sunt, cùm omnia expectant, & dociles magis initiis esse possunt. Illustriora enim sunt, quæ in principiis, quàm quæ in mediis caussis, dicuntur, aut arguendo, aut refellendo. Sed de eo, quòd neque docilitatem autumat Tullius competere exordio, non planè assentimur. Nam longè alia docilitatis, quàm attentionis, ratio est; cùm hæc interdum assumatur; illa raro possit præteriri.

Interdum etiam satius est, auditorem reddere non attentum, quàm attentum. Sed in hoc quoque Aristoteli adversatur Fabius *a*. cujus verba apponam: *Nec me, quamquam magni autores, in hoc duxerint, ut non semper facere attentum & docilem judicem velim: non quia nesciam, id, quod ab illis dicitur, esse pro malâ caussâ, qualis ea sit, non intelligi: verùm quia illud non negligentiâ judicis contingit, sed errore. Dixit enim adversarius, & fortasse persuasit. Nobis opus est ejus diversâ opinione: quæ mutari non potest, nisi illum fecerimus ad ea, quæ dicemus, docilem, & attentum.* Sed non assecutus est Quinctilianus Aristotelis mentem. Nam aliud est, cogitationem auditorum planè ab oratione avertere; quâ ratione futurum est, ut tacendo non minùs sublevemus caussam, quàm orando: aliud verò hoc agere, ut ab accuratâ rationum pensiculatione avocemus judices; quia tantùm argumenta suppetant nobis, quæ valida quidem videantur primâ facie, eoque facilè imponant auditoribus minùs acutis, aut attentis; verùm infirmitas quorum se soricis instar prodat de iis diu multumque cogitantibus.

a *lib. 4. cap. 1.*

Docilis autem in exordio redditur auditor, tum iis ipsis, quibus redditur benevolus, vel attentus, (nam quo majori cum benevolentiâ & attentione audimur, eo magis intelligimur) tum afferendo finem orationis nostræ; quod ut plurimùm generatim fit, non accuratè, ac distinctè. Si tamen planè accurateque id faciamus, non necesse habebimus, absoluto procemio, monere, quâ de re simus dicturi. Nam etsi necessarium est, ut in oratione quæstio ejus primaria clarè ac perspicuè auditoribus ob oculos ponatur: non tamen opus est, id fieri semper distinctâ orationis parte: quemadmodum superiori capite diximus.

Interdum verò & in exordio caussa dividitur: quale à Licymnio rhetore *b* vocatur ὄζοι, sive *rami:* quia est exordium ramosum. Præter quod, idem alia duo exordiorum genera adducit. Unum ἐπίρωσιν nominat ab ἐρωὴ, quod inter alia *impetum* signat; ut videatur sic dici impressio, sive exordium ex abrupto. Alterum nuncupat

b *in Arte.*

ἀποπλάνησιν, q. d. aberrationem: atque hoc videtur idem esse, ac insinuatio.

V. De partibus exordii, juxta Hermogenem.

Ex iis, quæ hactenus exposuimus, cognoscere licuit, quomodò tractari debeat tum principium, tum insinuatio: quas exordii species superiùs statuebamus. Nunc breviter dicemus de partibus exordii. Plerique proœmium in tria dispescunt membra; propositionem, ejus rationem, & complexionem, quæ transitio est ad ipsam caussam. Verùm Hermogenes quatuor facit exordii partes: πρότασιν, sive propositionem, quæ ἀποδόσει quasi viam parat; κατασκευὴν, sive propositionis rationem; ἀπόδοσιν, sive redditionem, quæ nova est propositio, rem ipsam tangens, omnemque exordii dignitatem & auctoritatem continens, unde ἀξίωσις quoque appellatur; ac denique βάσιν, sive comprobationem, quæ redditionis caussam affert. E. G. πρότασις est: Non latet te, illustrissime Princeps, quantis ab hoste calamitatibus affligamur. Κατασκευὴ est: Tantæ enim sunt, ut dubium non sit, quin earum rumor jam in regiones omnes vicinas sit diffusus. Ἀπόδοσις est: Justitiæ autem ac sapientiæ tuæ est, curam eorum gerere, quibuscum fœdus iniisti. Βάσις est: Si enim nos subegerint, difficile fuerit tibi soli eorum postea impetum sustinere.

Interdum tamen κατασκευὴ omittitur, cùm nempe πρότασις manifestior est, quàm ut indigeat probatione. Exemplum habes in primâ Olynthiacâ.

Interdum quoque τῇ ἀποδόσει non proponitur res ipsa, sed propiùs ad eam acceditur: quod cùm fit, τῇ βάσει non assignatur additionis ratio; sed id affertur, quod præcipuè in exordio intendebatur. Exemplum est in oratione Milonianâ, quod inferiùs afferam. Faciam hoc eo lubentiùs, quia video, eos à Fabio rideri, qui exordia dividunt in quatuor sensus: neque id aliâ de causâ, quàm quia non par ubique ratio sit. At si justa hæc ratio est, ne debuit quidem de exordio præcipi quicquam, cum id prætereatur nonnunquam. Quanto igitur meliùs fuisset, si rem ipsam Fabius explicuisset, ac judicium reliquisset lectori!

VI. De

VI. DE LOCIS EXORDIORUM IN GENERE DEMONSTRATIVO.

ATQUE hæc quidem, partim universè declarant exordiorum naturam, partim generis juridicialis propria videntur; ut quæ diximus de paranda benevolentia in caussa honesta, turpi, vel ancipiti. Plerique autem Rhetores intra explicationem illam se continent. Sed longè accommodatiùs facit Aristoteles, dum ostendit, quomodo exordia varient pro diversis caussarum generibus: item Bartholomæus Cavalcantius, qui in libris de arte Rhetoricâ, quos eruditè linguâ Hetruscâ conscripsit, fusè agit de variâ exordiendi ratione pro varietate caussæ. Nos quoque, Aristotelis vestigiis insistentes, de singulis generibus tractationem hoc loco attexemus.

In genere igitur demonstrativo (in quo etiam separatis & à caussâ alienis exordiis uti licet, ut infrà dicemus) loci prooemiorum sunt quinque. Sumuntur enim vel à laudatione, vel à vituperatione, vel à suasione, vel à dissuasione, vel ab iis, quæ pertinent ad auditorem.

A laude id fit in oratione funebri adscriptâ Demostheni. Nam tum eos laudat, qui pro patriâ pugnando occubuerunt; tum Athenienses, qui instituerant, ut viri præclari post obitum laudarentur. A vituperatione orditur Isocrates encomium Helenes. Vituperat enim sophistas, quòd sibi magnopere placerent, tractantes ὑπόθεσιν ἄτοπον, καὶ παράδοξον a. A suasione, ut si quis dicat, oportere bonos honoribus affici, ideoque se Aristidem laudaturum. Aut si prædicet, eos laudibus extolli debere, qui neque celebres sint, neque improbi; cùm celebres frustra, improbi malè laudentur: ideoque optimam optimè operam collocatum iri in laudando viro bono, & obscuro; cujusmodi fuit Paris, quamdiu in Idâ monte vivebat ignotus. A dissuasione, ut si quis adserat, cùm non debeant improbi honoribus affici, se decrevisse Pisistratum vituperare. Ab iis, quæ referuntur ad auditorem; cùm id initio repellimus, quod offendere auditorem possit; sive id sit in Oratore, ob ingenii imbecillitatem; sive in argumento, ut si id humile fuerit, aut pervulgatum; sive in oratione, quæ parum sit exculta.

Ab auditore Aristoteles Chœrilum, poëtam sanè præstantem b, (quamquam aliud videatur Horatio c) exorsum dicit; cujus quinque

a argumentum absurdū & admirabile.

b vide Iosephum Scaligerū in animadversionibus Eusebianis ad ann. MDXXXIV.

c in Arte. Nisi fortè Chœrilus Horatio vituperatus, sit diversus ab illo, quem veteres laudavere: hic Archelai Regis temporibus claruerit circa Olympiadē 74: Horatianus ille sub Alexandro M., ut indicant Curtius lib. 8. & Plutarchus in Alexandro. Et hoc verius nunc arbitrer.

que versus è Græcis commentariis adducit P. Victorius. In iis verò etiam est illud ab Aristotele laudatum,

Νῦν δ᾽ ὅτε πάντα δέδασται· hoc est,

Sed quia nunc nota omnia ---.

Quin eâdem in re vel omnibus, vel pluribus modis, exordiri possumus. Gorgias certè in Olympiacâ oratione incipit à laude eorum, qui ludos instituerant. At Isocratis procœmium petitur ab eorundem vituperatione. Nam turpe esse dicit, quòd Græci donis eos exornarint, qui corporis viribus excellant: at iis, qui prudentiâ, & animi dotibus pollent, præmia nulla decreverint. Præterea, cùm facillimum sit, laudem, aut vituperationem, consilii formâ proponere, (quod fit per verbum *convenit*, *decet*, aut aliquid *ἰσοδυναμοῦν* a) certè levi immutatione, ex exordio à laude vel vituperatione sumto, faciemus procœmium quod à consilio petatur; & hoc item facilè in istud commutabimus. At ab iis, quæ ad auditorem referuntur, petemus exordium, si rogemus, ut, licet vereamur, ne id, quod dicturi simus, vel incredibile videatur, vel difficile, vel pervulgatum; attentionem tamen exigui temporis nobis non denegent.

a *æquipollens.*

VII. De locis exordiorum in genere Juridiciali.

IN Genere Juridiciali duplex est munus procœmii. Prius Aristoteli est, ut indicetur scopus orationis. Alterum est, ut quibusdam velut medicamentis præparetur auditoris animus. Atque hujus muneris ratione aliquis etiam exordii usus esse possit in civitate optimè constitutâ. Nam sine exordio trunca, mutilaque esset oratio; quia, ut ait Aristoteles, habet in eâ rationem capitis.

Quatuor autem, juxta eundem, loci sunt, à quibus sumuntur hæc *ἰατρεύματα* b: persona rei, auditoris, adversarii, ac res ipsa: atque ex his locus à personâ rei, vel adversarii, aut objicit crimen, aut diluit. Quæ tamen non eâdem ratione, aut loco, fiunt ab utroque. Nam, qui defendit, insinuare se debet auditorum animis; ideoque opus est, ut priùs refellat, quæ obsunt. At qui accusat, crimina maximè in peroratione constituit; ut, recenti etiamnum memoriâ, magis animo auditoris obversentur.

b *medicamenta.*

Loci, è quibus ducitur criminandi ratio, complures referuntur ab Aristotele lib. III. cap. XXIV c. Hos inter ille quoque adfertur, ut auditoribus ostendatur, quàm pestilens sit calumniæ virus. Nam efficitur

c *vulg. cap. 15.*

efficitur hoc pacto, ut licet crimen id, cujus quis reus agitur, non probetur esse calumniam: tamen auditores, calumniæ infensi, id, quod fortasse calumnia non est, velut præjudicio, calumniam esse cum animo suo cogitent. Multùm quoque caussam juvat, ut, antequam accusando reo operam demus, eum laudemus, ac quidlibet potiùs agamus, quàm ut velle eum criminari videamur: & luculentas quidem amplasque animi dotes strictim, at minutas ampliter extollamus; quia grandia paucis commendata haut animo admodum hærent; exigua autem fusè tractata, si non deridicula videntur, at certè insuper habentur. Horatius egregiè mores expressit istiusmodi hominis; qui rogatus de amici furtis, non quidem aut inficias it, aut colore aliquo purgat, quod amici haut fucati erat; sed, ut certiùs venenatum figat aculeum, primò amici extollit comitatem; quæ profectò quid ad furtum? At mox, en spiculum virulentum, mirari se vir bonus ait, crimen isthoc commissum ab amico. Sed vatem ipsum Venusinum audiamus *a*: *a lib.1. sat. 4.*

--- Mentio si qua
De Capitolini furtis injecta Petilli
Te coram fuerit; defendas, ut tuus est mos:
Me Capitolinus convictore usus amicoque
A puero; caussâque meâ permulta rogatus
Fecit, & incolumis lætor quòd vivit in urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto judicium illud
Fugerit. hic nigræ succus loliginis: hæc est
Aerugo mera.

Alit & nostrum seculum homines moribus istiusmodi coopertos, aut vitiis potiùs; quæ scire, non usurpare virum probum, & prudentem convenit.

Locus ab auditore reddit eum benevolum, vel iratum; quandoque etiam (ut ex Aristotele suprà diximus) attentum, aut non attentum; itemque docilem; quod fit, si boni mores exprimantur; quia viri probi libentiùs audiuntur, eoque intelligentiùs.

Benevolus autem, vel attentus quomodo reddatur, antè è Tullio perfunctoriè declaravimus: pleniùs de parandâ benevolentiâ tractat Aristoteles lib. 11, & nos ex eo, libro superiori. Ex iis verò simul intelligere est, quomodo auditorem reddamus iratum adversario, aut non attentum nobis.

VIII. Ex-

VIII. EXPONITUR ARTIFICIUM, QUO CICERO EST USUS IN EXORDIO ORATIONIS PRO MILONE.

SED universa hæc jejuniùs dixerimus, nisi exemplis illustrentur. Instar verò multorum sit exordium unicum orationis pro Milone, in qua hæc omnia, & quæ item generatim de Exordio dixi, luculentè perspicere est. Singula videamus, quod meretur oratio singulari suo artificio. Quinctilianus certè lib. IV. pulcherrimam; lib. XI. nobilissimam appellat: Pedianus quoque, in argumento ejus, ita perfectè scriptam ait, ut jure princeps haberi possit.

Ac primò duo afferebamus munera exordii in genere Juridiciali. Utrumque videre est apud Ciceronem: sed is hoc exordio, quemadmodum & aliàs facere solet, primò parat animos; ac deinde ostendit, quâ de re dicturus sit.

Porrò cùm generatim de exordio agerem, monebam, secundum munus non eodem semper modo ab oratoribus præstari; sed interdum apertè animos præparari auditorum, ac tum *Principium* vocari; interdum obscurè & obliquè id fieri, ac nominari *Insinuationem*. Cicero in Milonianâ obliquè id facit; quemadmodum natura caussæ exigebat. Nam patrocinio Milonis Cicero non tantùm Pompeium offendebat; sed & aliis se reddebat invisum: ac Pompeius quoque, quia ei Senatus in mandatis dederat, ut hanc caussam cordi haberet, noctu forum armatis cinxerat militibus: quod terrorem injiciebat Milonis fautoribus, adeò quidem, ut Milo, quemadmodum scribit Plutarchus, auctor fuerit Ciceroni, ut in forum deferretur lecticâ, ne armis terreretur. Hanc insolitam judicii formam tangit Cæsar apud Lucanum lib. I:

> --- *Quis castra timenti*
> *Nescit mixta foro? gladii cùm triste minantes*
> *Judicium insolitâ trepidum cinxere coronâ,*
> *Atque auso medias perrumpere milite leges,*
> *Pompeiana reum clauserunt signa Milonem.*

At fallitur Asconius, qui in argumento ait: *Armatos milites adhiberi postularunt Cælius Tribunus, & Milo, propter impetum Clodianorum, à quæsitore L. Domitio.* Falsus etiam L. Cornelius Balbus, cùm scribit *a*, Ciceronem id à Pompeio postulâsse. Neque enim, arbitror, tantopere terruissent arma Ciceronem, quàm vel ex orationis

a epist. ad Cic. quæ est lib. 9. epistolarum Cic. ad Att.

tionis Milonianæ exordio cuivis perspicuum est, si ex ejus consilio ac petitione disposuisset illa Pompeius. Quare magis verisimile fit, Pompeium, aut L. Domitium, iis cinxisse forum, nequis tumultus ab alterutrâ parte excitaretur: indeque factum, ut Clodiani ea contra Milonem, Milonis fautores contra Clodianos, disposita esse dicerent. Ex his perspicuum est, cur Ciceroni fuerit utendum arte ac *κρύψει a* quadam, ad discutiendum hunc metum. Ac primò ponit istiusmodi πρότασιν, sive propositionem, quâ se dicit timere. Mox κατασκευὴν sive propositionis rationem assignat, quòd forum à Pompeio armatis militibus cinctum sit. Inde accedit ad ἀπόδοσιν, sive redditionem, quando ait, se, recreatum sapientiâ ac justitiâ Pompeii, timorem deponere. Postremò subjungit βάσιν, sive comprobationem, cùm judicibus autor est, ut idem agant. *a occultatione.*

Cùm autem Hermogenes has quatuor partes in exordio requirat; satis videre est, quomodo doctrina Hermogenica hâc ipsâ Ciceronis insinuatione comprobetur. Non tamen existimandum, has partes ἁπλῶς esse necessarias; cùm interdum alia sit exordii facies: aut solas esse exordii partes; cùm eas in hòc ipso exordio mox sequatur adhortatio ad judices; adhortationem autem excipiat scopi demonstratio, quod alterum erat exordii munus.

Porrò cùm, juxta Aristotelem, quatuor sint loci, à quibus sumantur medicamenta: Cicero in Milonianæ exordio ab omnibus argumenta petit.

I. A personâ rei, cùm, ad diluendam Clodianorum calumniam, statim Milo vocatur vir fortissimus, ac dicitur magis de Reip. salute, quàm de suâ, perturbari: & aliquanto pòst, ubi Tullius ait, eum semper stetisse à bonis, ac maximos sceleratorum hominum clamores pro salute Reipub. contemsisse. In quibus omnibus videri queat Tullius aliquantum foro serviisse. Nam Velleio Paterculo, cui haut temerè, præterquam in sui ævi rebus, fidem derogem, vocatur Milo *vir inquies, & ultra fortem temerarius.*

II. A personâ auditoris, cùm ad Pompeium reddendum benevolum, vocat eum virum sapientissimum, ac justissimum; & cùm in adhortatione ad judices ait, ex cunctis ordinibus viros amplissimos judicare.

III. A personâ adversariorum, cùm ad judices iis reddendos iratos, unum ait genus esse adversum, quos Clodii furor incendiis & omnibus exitiis publicis pavit; qui etiam pridie, quàm à Cicerone oratio haberetur, sint Munatii Planci concione incitati, ut judi-

 cibus

cibus voce præirent. Item cùm, ad reddendos judices attentos, dicit, statuendum iis esse de bonis ac fortibus viris, & bene meritis civibus: cumque, ad reddendos eos dociles, suam ac Milonis declarat probitatem; velut cùm ait, se recreari Pompeii, sapientissimi ac justissimi viri, consilio; item illud, Milonem semper pro salute Reip. improbos neglexisse; quòd etiam semper pro bonis contra improbos senserit.

IV. Denique à re, cùm dicit, novam esse judicii formam; item cùm hanc ejus assignat conditionem, quòd statuendum esset, utrùm, qui semper judicum autoritati dediti fuissent, semper miseri lugerent; ãn, diu vexati à perditissimis civibus, aliquando recrearentur.

Illud præterea in hoc exordio considerandum est, quòd Cicero, ut diximus, auditores reddit iratos Clodianis; tum item, quòd in adhortatione ad judices, misericordiam movet à suâ ac rei personâ. Hinc enim intelligere est, non solùm ἦθος *a*, sed πάθος *b* quoque, in exordio locum habere. Ita Lysias (cujus admirabile esse in exordiis artificium, scribit Dionysius Halicarnass. *c*) etiam in defensione Enphileti de cæde Eratosthenis adulteri, ἄρθρα ἐν ἄρθροις *d* deprehensi, in ipso statim exordio, quo judices adversario reddat infensos infestosque, petit, ut cuncti ita de scelere ejus cogitent, quasi ipsis domi suæ tanta esset illata injuria. Postea verò à re ipsâ, ac tum judicum, tum suâ personâ, benevolentiam captat. Est & παθητικὸν exordium Aeschinis contra Ctesiphontem: quamquam hoc quidem nonnulli reprehendi posse censent, ut tragicum & vastum, perorationi, quàm exordio similius. Utut est, fatendum, ἦθος Exordio, πάθος Perorationi, potissimùm convenire. Atque hæc de Exordio generis Juridicialis.

a morem. *b affectū.* *c tractatu de Lysia.* *d in ipsis rebus Veneris, ut loquitur Ulpianus.*

IX. DE EXORDIO GENERIS DELIBERATIVI.

IN genere verò Deliberativo unum tantùm Exordii olim munus erat; ut nempe animi præpararentur auditorum. Neque enim necesse fuit, monstrare orationis scopum; quod primum erat munus in genere Juridiciali. Ac ratio est, quòd, antequam oratio haberetur, constabat jam, quâ de re agendum esset. Siquidem (ut autor est Pollux, atque item Ulpianus in I. Philippicam, & in orat. περὶ τῆς παραπρεσβείας) solent antiquitus tabellas conscribere, ac concioni propo-

proponere, ne quem lateret, quâ de re instituenda esset consultatio. At ratione alterius muneris, quinque traduntur ab Aristotele Exordiorum loci. Primus est ob personam oratoris vel rei, à criminis depulsione. Alter est propter adversarios, à criminatione. Tertius, & quartus, sunt à re; quam si magnam haberi velimus, amplificatione utemur; si parvam, à diminutione incipiemus. Quinctus est ab ornatu; ne planè ἀκέφαλος a sit oratio. In quo, si Aristotelem audimus, peccat Gorgias Leontinus, qui abruptâ utitur oratione. Sic enim orditur, Ἦλις, πόλις εὐδαίμων b.

a capite destituta.

b Elis, beata civitas.

X. De locis exordiorum, juxta Hermogenem.

Atque hæc est Aristotelica de locis exordiorum doctrina: quæ non Tullianæ modò, sed etiam Hermogenicæ, vel eo nomine videtur præferenda, quòd Aristoteles distinctos faciat locos pro varietate caussarum. Quare me quidem non movet, quòd doctissimus Petrus Nunnesius Hermogenem sequi maluit: quemadmodum & idem Inventionem Hermogenicam, non Tullianæ modò, in quo ei astipulamur, sed Aristotelicæ quoque anteponit. Verùm de Inventione nihil hoc loco dicam; quia ex iis, quæ libro primo docuimus, liquidò perspicere est, quamquam sint multa præclarè dicta ab Hermogene, quæ frustra apud Aristotelem quæras, longè tamen pluria, magisque necessaria, de λόγοις, ἤθεσι, καὶ πάθεσι, ab uno & solo scripta esse Aristotele. Nec minori idem intervallo exsuperat in iis, quæ de prooemio præcepit. Interim nihil honori Hermogenis derogamus, cujus præcepta Aristoteli hîc quoque facem adlucere, compertum habemus. Atque id quo magis pareat, age Hermogenicam quoque exordiorum doctrinam paucis ponamus ob oculos, cumque Aristotelicâ componamus.

Exordiorum, juxta Hermogenem, quatuor sunt fontes; ab opinione, à subdivisione, ex abundanti, & ab occasione.

Ab opinione ducuntur multifariam. Neque enim solùm petuntur ab auditoribus, oratore, reo, aut adversario, quibus de personis suprà diximus: verùm etiam à personis externis, quæ caussam adjuvent; sive hæ fuerint sociorum amicorumque, sive hostium. ubi spectandum, quid inprimis personæ istiusmodi expetant: ut si dicamus, dolere socios ob dissidium hoc, gaudere inimicos.

Alterum genus exordiorum ducitur ex divisione. E. g. Cùm universam ob vitam anteactam hic laudem meretur maximam;

 tum

tum inprimis ob res hodierno die præclarè gestas.

Exordium ex abundanti bifariam instituitur. Primò, si affirmemus, nos de re majori posse dicere: at hac esse contentos. E. g. Quamquam graviori de crimine hunc accusare poteram: tamen, ne odio adductus videar, id tantùm persequi malui, quod levius est. Deinde, si dicamus, nobis aliquid nec-opinantibus obtigisse. Tale est illud: Cùm sperârim semper, fore, ut hic præmio à vobis ornaretur; nunc miseriæ ejus testis, & defensor, apud vos esse cogor. Hujuscemodi procemii exemplum adduximus suprà ex orat. Ciceronis pro Val. Flacco.

Exordium ab occasione est, cùm id, quod in ὑποδόσει, seu redditione, petere instituimus, jam persuasum videmus auditoribus. Quale hoc: Cùm omnium vestri animis præclara sit insita opinio de viri hujus virtutibus, ac meritis: haut longo mihi apud vos sermone opus fore arbitror. Hujusmodi exordia solent esse grata, ob simplicitatem. Nihil enim affectati habent. Quin ejus generis sermo non tam præmeditatus videtur, quàm è re natus. Itaque gaudet tali Homerus. Ut cùm Ulysses lib. IX. Iliados luculentâ illâ oratione persuadere conatur Achilli, ut iram deponat, atque in bellum revertatur. Quippe (ut Eustathii a verbis utar,) πειρᾶται b συνήθως προοίμιον ἐξ αὐτοῦ τοῦ καιροῦ ἀπογύως, τοῦτ' ἔστιν, ἐκ τοῦ συμποσίου. Audiamus, quomodo poëta eum loquentem inducat:

c Χαῖρ' Ἀχιλεῦ. δαιτὸς μὲν ἐΐσης οὐκ ἐπιδευεῖς,
Ἠ μὲν ἐπὶ κλισίῃ Ἀγαμέμνονος Ἀτρείδαο,
Ἠ δὲ καὶ ἐνθάδε νῦν· πάρεστι γὰρ μενοεικέα πολλὰ
Δαίνυσθ'. ἀλλ' οὐ δαιτὸς ἐπηράτου ἔργα μέμηλεν·
Ἀλλὰ λίην μέγα πῆμα, διοτρεφὲς, εἰσορόωντες
Δείδιμεν.

Ac hi quidem sunt quatuor illi exordiendi modi, quos Hermogenes vocat, ἐξ ὑπολήψεως, ἐξ ὑποδιαιρέσεως, ἐκ περιουσίας, καὶ ἀπὸ καιροῦ. Et sanè præcipui sunt, non tamen universi; quod nemo diffitebitur, qui eos cum Aristotelicis exordiendi locis conferre haut gravetur. Itaque, ut in eo Doxopatri judicium sequor, quòd hos Hermogenis locos non modò in forensibus caussis, sed etiam panegyricis, ac suasoriis orationibus, locum habere judicet: ita Apsini contrà, & anonymo Hermogenis interpreti, in illo subscribo, quòd nonnulla Hermogenis inventis deesse arbitrentur.

Quamquam autem hisce veterum locis instructo non facilè deesse potest ratio exordiendi: omnibus tamen minùs exercitatis, vel ab inge-

a in Iliad. ιώτα, pag. 749. edit. Rom.
b excogitat more suo procemium ex tempore, nempe à convivio, quo excepti erant.
c Salve, Achilles: convivii quidem equalis nô sumus indigi, Sive in tentorio Agamemnonis Atridæ, Sive & hic nunc: adsunt enim, quæ animum expleant, multa Ad epulandū. Sed non convivii amabilis operæ sunt curæ nobis: Verùm admodum magnā cladē, ô Iovis alumne, intuentes Timemus.

ab ingenio minùs felicibus, conducere videtur, ut ex Demosthene, Tullio, Dione Chrysostomo, Libanio, ac similibus, colligant exordia ejusmodi, quæ aliis etiam argumentis aptari posse videantur.

Ut; In suasione leviter immutari possit illud Catilinæ apud Sallustium: *Nisi virtus atque fides vestra satis spectata mihi foret, nequicquam opportuna res cecidisset: spes magna dominationis frustra fuisset: neque ego per ignaviam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem. Sed quia multis & magnis tempestatibus vos cognovi fortes, fidosque mihi, eo animus ausus est, maximum atque pulcherrimum factum incipere; simul, quia vobis eadem, quæ mihi, bona malaque esse intellexi.* Ex quo exemplo facile erit statuere de cæteris. Sed cautione hic non leviter opus est, ne ea inprimis seligamus, quæ fuerint vulgatiora, aut alii vitio affinia: quâ in re peccari à non paucis, nec uno modo, solet.

XI. De virtutibus, ac vitiis exordiorum.

Tempus igitur est, ut & persequamur laudes, ac culpas exordiorum. Nam *pessimus sanè gubernator, qui navem, dum portum egreditur, impegit:* ut scitè ait Fabius Quinctilianus lib. IV. cap. 1. Sunt autem, & laudes, & culpæ, duûm generum. Quemadmodum enim in corpore humano fit, ut venustas, & deformitas, sint ratione vel quantitatis, vel qualitatis; (quomodo in nasi quantitate peccat τὸ ἐπίγρυπον a; tum in illâ, tum in qualitate sive figurâ, τὸ σιμὸν b) itidem in exordiis observantur certæ virtutes vitiaque; quæ partim spectent quantitatem, partim qualitatem.

a *aquilina forma.*
b *sima figura.*

In quantitate observandum est, ut sint mediocria. Medium autem ex naturâ caussæ pendet. Nam ut ædibus, ac templis, vestibula; ita caussis exordia proportione respondere debent. Quò facit Luciani locus in Demosthenis encomio: Σοὶ δ' ἴσως ὀκλάζει, τὸ τῆς παροιμίας σκῶμμα ἐπὶ τῇ ἀσυμμετρίᾳ ἐπαγαγέσθαι, μή σοι μεῖζον προσηκόντως τοὐπίγραμμα τοῦ θυλάκου· *At tu fortasse metuis, ne, modo non servato, excipiaris illo proverbii cavillo, inscriptionem sacci esse sacco majorem.*

In qualitate exordiorum videndum, ut sint caussæ nostræ conducibilia ac propria; ac proinde, ut sint de re, non autem vulgaria, quæ omnibus caussis accommodantur; cujusmodi etiam oratores magni vitare non potuerunt. Istiusmodi esse exordia, scribit Asconius c, quæ vel ab invocatione Deorum inciperent: vel ab repre-

c *In Divinat.*

a II. *Æn.*

hensione superioris temporis. Ut illud Maronis *a*:

Antè equidem summâ de re statuisse, Latini,
Et vellem, & fuerat melius.

b *Apud Ascon. in Cic. divin.*

Et hoc Lucilii *b*:

Vellem cumprimis, fieri si fors potuisset c,

c *Al. si forte potuisset. Sed alterum malim. Nam & fors adverbialiter ponitur pro forte.*

Utrumque vitii genus tangit Cicero in Divinatione: *Tu*, inquit, *horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: & siquid ex vetere aliquâ oratione:* JOVEM EGO OPTIMUM MAXIMUM: *aut,* VELLEM, SI FIERI POTUISSET, JUDICES: *aut aliquid ejusmodi ediscere potueris, præclarè te paratum in judicium venturum arbitraris.* Prior formula pertinet ad veterum consuetudinem, à Turnebo quoque paucis adnotatam libro adversariorum quattodecimo cap. decimotertio. Solent enim antiqui Deos precari, antequam verba in senatu, aut concione, facerent; quemadmodum & hodie consuerunt Christiani Ecclesiastæ. Testatur id Plinius initio panegyrici: *Bene*, inquit, *ac sapienter, Patres Conscripti, majores instituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initium, à precationibus capere.* Liquet id quoque ex Gracchi oratione, in quâ occisus est; de quâ ita Cornificius *d*: *Cùm Gracchus Deos inciperet precari, cursim isti impetum faciunt.* Et hoc Maronis *e*; *Præfatus Divos, solio Rex infit ab alto.* In quem locum ita Servius: *More*, inquit, *antiquo. Nam majores nullam orationem, nisi invocatis numinibus, inchoabant: sicut sunt omnes orationes Catonis, & Gracchi. Nam generale caput in omnibus legimus. Unde Cicero per irrisionem ait: Siquid ex vetere aliquâ oratione: Iovem ego optimum maximum. Et Demosthenes in oratione contra Aeschinem:* Πρῶτον μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις *f*. Hæc Servius. Ab invocatione quoque orationem orditur pro Murænâ, & C. Rabirio. Certè à Deo cujusque rei capienda esse exordia, monuit præter Platonem Xenophon lib. I. Cyropæd. & in Oeconomico. Notum quoque Arateum isthoc,

d *lib. 4. ad Herennium, in Demonstrationis exemplo.*

e II. *Æn.*

f *Primum Deos deasque omnes precor, Athenienses.*

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα: hoc est:

Ab Iove Musarum primordia:

ut transtulit Tullius: cujus & hoc in secundo de Legg. *A Diis immortalibus sunt nobis agendi capienda primordia.* Pertinet huc quoque locus Jamblichi initio libri primi de vita Pythagoræ. Charondæ etiam Catanæi sententiam suggeret Stobæus serm. XLII. Vide &, quæ Theon, ad allatum Arati locum, annotavit, & Radulphum Fornerium lib. VI. Rerum Quotidianarum cap. I. & quos laudat Barthius Adversar. lib. LVII. cap. XVII. Etsi autem ex his liqueat, piè ab

numinis

numinis invocatione initium sumi, & ita fere ab simplici antiquitate fieri solere: postquam tamen ea res penè in desuetudinem abiit, omnino hâc parte judicio opus est: nec eâdem sæpe chordâ oberrandum; quia, ut cæteris in rebus, ita etiam Oratoriâ in Arte, omnia usu trita vilescant.

Quod de invocatione dixi, idem etiam locum habet in aliis omnibus, quæ communia sunt, & pervulgata. Ut si benevolentia, vel attentio, parentur vulgaribus rhetorum formulis. Cujusmodi exordia etiam à Luciano [a] ridentur. Quippe ab eo de Nigrino dicturus illo nomine reprehenditur, quòd multa adeò κατὰ [b] τὸν ῥητόρων νόμον προοιμιάζῃ. Nec Carolus Sigonius (jure, an injuriâ, nunc non disputo) veritus est, Franciscum Robortelium propterea culpare, quòd, laudaturus Imperatorem Carolum V, optaret sibi magna naturæ præsidia ad rem maximam. Vide eum, si tanti videatur, lib. 11. Patavinarum disputationum: ubi inter alia sic adversarium compellat: *Optatio illa ingenii & eloquentiæ, cùm te, maximo rhetore, indigna fuit: tum verò ita assiduo omnium usu & consuetudine vulgata & trita est, ut jam etiam in indoctis, & rudibus hominibus, justè reprehendatur.*

Utile autem hâc in re præceptum Hermogenis, qui docet, ex communibus sententiis fieri proprias ὁμολογίᾳ τοῦ κοινότητος, *confitendo, esse sententias communes.* Isocrates ἐν τῷ περὶ τῆς εἰρήνης· Ἅπαντες μὲν εἰώθασιν οἱ παριόντες ἐνθάδε, ταῦτα μέγιστα φάσκειν εἶναι, καὶ μάλιστα σπουδῆς ἄξια τῇ πόλει, περὶ ὧν ἂν αὐτοὶ μέλλωσι συμβουλεύειν. οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ περὶ ἄλλων τινῶν πραγμάτων ἥρμοζε τοιαῦτα προειπεῖν, δοκεῖ μοι πρέπειν, καὶ περὶ τῶν νυνὶ παρόντων πραγμάτων ἐντεῦθεν ποιήσασθαι τὴν ἀρχήν. *Quicunque ad dicendum huc veniunt, dicere solent, ea, de quibus consilium daturi sunt, maximi esse momenti, ac digna, in quibus studium atque operam ponat civitas. Verùm, si in ullis aliis negotiis hoc dicere convenit, arbitror, impræsentiarum ab ea initium capi debere.*

Insuper in exordiis videndum est, ut sint propriè pro re, non communia nobis cum adversario. Si tamen jam usos nos esse communi exordio videamus, imitabimur B. Augustinum, qui, cùm à querimonia, à quâ ipse exorsus esset, videret similiter incipere posse Julianum; continuò subjungit: *Sed hæc pro tuo dogmate, quod veritatem putas, etiam tu potes dicere. Auferamus itaque de medio, si placet, ista communia, quæ dici ex utrâque parte possunt; quamvis veraciter dici ex utraque parte non possunt.*

Nec communia modò exordia improbantur; sed etiam commutabilia,

[a] *in Nigrino.*

[b] *ex Rhetorum legibus in proœmio dicas.*

tabilia, quæque adversarius facilè ad suæ caussæ utilitatem deflectat.

Curandum item, ut exordia sint ex re quasi nata, atque è visceribus caussæ velut protracta; non separata, & longè arcessita. Sed cùm volumus, ea è natura caussæ efflorescere; loquimur inprimis de genere deliberativo, & juridiciali. Nam in demonstrativo separatis exordiis uti licet: quomodo Isocrates, in encomio Helenæ, à sophistarum vituperatione orsus est: sophistis autem nihil est cum Helenâ commune. Itaque ut se ratio habet ἐν τοῖς εὐδοκίμοις, quia musici in proauliis quidvis præcinunt: ita & Oratores in demonstrativo genere quidvis initio dicunt, & cum reliquâ oratione conjungunt. Idem in quæstionibus infinitis locum habet. Cicero certè separatis magnâ ex parte utitur prooemiis in scriptis suis: cujus ratio fuit, quòd jam antè librum exordiorum confecisset, ex quo postea aliquod commodum seligeret. Hinc ipse factum ait, ut ali-
a errore memoriæ. quando, μνημονικῷ ἁμαρτήματι *a*, exordio eodem bis usus fuerit. Vide hâc de re ipsum epist. VI. lib. XVI. ad Att. Videtur idem fecisse, tum Antipho, cujus prooemiorum Suidas meminit in ἄμα: tum Demosthenes quoque, si ejus sunt sexagintaquinque illla δημη-
b lib. 6. cap. 33. γορικὰ, sive, ut Pollux *b* vocat, συμβουλευτικὰ concionum exordia, quæ sub ejus nomine circumferuntur. Nam mihi quidem egregia, attamen ab alio quopiam, sive proprium, sive aliorum in usum, vel conscripta, vel collecta potiùs, videntur. Sallustium quoque in bello Jugurthino, & conjuratione Catilinariâ, usum esse principiis nihil ad historiam pertinentibus, scripsit Fabius lib. III. cap. X. Se-
c lib. 3. Adversar. cap. 18. parata hæc exordia dixere galeata: si credimus Turnebo *c*. Qui eo pacto censet B. Hieronymum prologum, quem Sacris Bibliis præmisit, galeatum nuncupâsse. Atque hoc arbitratur è verbis istis ipsius Hieronymi elucere: *Hic prologus Scripturarum, quasi galeatum principium, omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, convenire potest: ut scire valeamus, quicquid extra hos est, inter apocrypha esse ponendum.* Magis etiam luculenta sunt verba hæc Sulpicii Victoris in Oratoriis Institutionibus, quas ad M. Silonem generum scripsit: *Vulgare* (exordium dicitur,) *si tale, quale esse possit in omnibus caussis, nec proprium personarum aut rerum, de quibus agatur. Quod idem & galeatum à quibusdam vocatur; quoniam ita commune esse possit omnibus caussis, quemadmodum galea omnibus vulgò possit esse communis.* Sed, judicio meo, quæ hic de galeato principio dicuntur, ea adjecta sunt Sulpicio ab aliquo, qui sciret, Hieronymum sic prologum suum

suum nominâsse. Valde autem hanc sententiam firmat, quòd ea non in omnibus legantur Sulpicii libb. Unde est, quòd distincto charactere exprimantur in editione Pythœana; quæ scriptorem hunc exhibet, prout eum ex optimis & vetustissimis codd. castigârat Aemarius Ranconetus, Senatus Parisiensis Præses. Imò neque verum arbitror, quòd dicitur, communia quævis Oratorum principia aliter vocari galeata. Neque id evincere est ex B. Hieronymo: qui *προοιμιάζεσθαι a* quidem voluit in universos Scripturæ libros; nec propterea tamen prologum suum dixit galeatum; sed potiùs, quia tralationem suam illo, quasi galeâ, adversus eorum muniisset inscitiam, qui distinguere nescirent inter libros canonicos, & apocryphos. Quippe in omni metaphora spectanda est similitudo. Ea autem inter Hieronymi prologum, & galeam, non in eo consistit, quòd utrumque sit vulgare, & multorum commune: sed quòd, ut galea capiti apponitur, ad corporis defensionem; ita prologus hic initio assumatur, ad tuendam auctoritatem, &, ut sic dicam, prærogativam librorum, qui *θεόπνευστοι b* sunt, ac canon fidei, & vitæ nostræ.

a *præfari.*

b *divinitus inspirati.*

Fortunatianus alia quoque procemiorum vitia facit: atque inter alia damnat, quæ sunt *γνωμικά, ἢ παραδειγματικά c.* Interdum tamen à sententiâ quoque, aut exemplo, incipere licet. Certè Tullius ipse tertium Officiorum librum exorditur à chriâ, quæ nihil aliud est, quàm *γνώμη d* cum auctoris nomine. Ac Dionysius Halicarnassensis docet, ab exemplo quoque exordium duci posse.

c *à sententia aut exemplo ducta.*

d *sententia.*

Nec exordia nimis *τραγικὰ* esse debent. Sanè exordium Aeschinis contra Ctesiphontem reprehenditur, *ὡς τραγικὸν, καὶ περιττὸν, καὶ τῷ ἐπιλόγῳ μᾶλλον οἰκεῖος e*: ut est in orationis eius *ὑποθέσει f.*

Insuper monent rhetores, ut modus servetur in usurpandis luminibus verborum ac sententiarum: quandoquidem apparata illa ac splendida exordia suspicionem movent meditationis ejusmodi, quæ multum diuque antecesserit. Sed hoc præceptum Elocutionem respicit: de quâ suo loco dicetur.

e *tragicum, redundans ac vastū, & perorationi similius.*

f *argumento.*

XII. Utrùm primo, an postremo, sit de exordio cogitandum: et an eo semper sit opus.

Porrò etsi exordium in oratione primum obtinet locum: non tamen primò, sed postremò ei mens ac manus admovenda, contrà quàm vulgò multi faciunt. Tullius lib. II. de Orat. *Hisce omnibus rebus consideratis, tum denique id, quod primum est dicendum, postremò soleo cogitare, quo utar exordio. Nam si quando id primùm invenire*

volui, nullum mihi occurrit, nisi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare, atque commune. Principia autem dicendi semper cùm accurata, & acuta, & instructa sententiis, apta verbis; tum vero caussarum propria esse debent. Et aliquanto pòst; *Hæc autem in dicendo non extrinsecus alicunde quærenda; sed ex ipsis visceribus caussæ sumenda sunt. Iccirco totâ causiâ pertentatâ atque perspectâ, locis omnibus inventis atque instructis, considerandum est, quo principio sit utendum. sic & facilè reperietur. Sumentur enim ex iis rebus, quæ erant uberrimæ, vel in argumentis vel in iis partibus, ad quas dixi digredi sæpe oportere. Ita & momenti aliquid afferent, cùm erunt penè ex intimâ defensione depromtæ; & apparebit, eas, non modò non esse communes, nec in alias caussas posse transferri; sed penitùs ex eâ causiâ, quæ tum agatur, effloruisse.* Hæc ille.

In gratulatoriâ tamen, ac funebri oratione, nihil prohibet, quo minùs ab exordio auspicemur. Nam in hujuscemodi materiâ facilè exordium dictabit affectus. Aliàs quoque interdum usu venit, ut se sponte offerat. Imò interdum nec exordio opus est; nedum de eo anxiè solliciti esse debeamus. Liquet id ex orationibus patheticis, quæ initium habent abruptum; ut docet Macrobius lib. IV. Saturn. cap. 11. Talis est illa Ariadnes apud Catullum *a*, quâ increpat Thesea: item apud Maronem oratio Junonis, quæ incipit *b*,

--- Mene incepto desistere victam?

Et Didonis ea *c*, cujus initium:

Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum
Posse nefas?

a carm. de nuptiis Pelei & Thetidis.
b 1. Æn.
c 4. Æn.

Idem passim fit in concionibus imperatorum, ac ducum: atque aliàs, ubi negotium fervet, & viri sunt brevitatis Laconicæ amantes. Hujus rei exempla longè plurima habemus in concionibus Livianis: quæ inde peti malo. Nam si exordio diutiùs insistam: quando tandem ad exodium, ut Varro vocat, sive finem veniremus?

CAP. III.

DE NARRATIONE.

NARRATIO *est rerum gestarum, vel ut gestarum, utilis ad persuadendum commemoratio.*

Vtimur eâ in genere Juridiciali, quando nobis de modo rei gestæ non convenit cum adversario.

At

At in deliberativo rarò hâc opus est.

Neque in demonstrativo alia incidit, quàm intereisa; quæ ad Confirmationem pertinet.

Narrationem oportet esse perspicuam, quo intelligatur; verisimilem, quo credatur; moratam, quò libentiùs audiatur. Morata verò ut sit, exprimere debet, quæ ad nostram virtutem, & improbitatem adversariorum pertinent.

Curandum quoque, ut, quæ dicuntur, judicibus sint jucunda.

Debet etiam affectum movere.

Neque semper exordio succedit, sed interdum differtur: breviorque est in defensore, quàm in accusatore.

Interdum autem alienâ narramus fide, quod ad securitatem facit; interdum asseveratione utimur, quod fidem magis conciliat; interdum utrumque conjungimus.

I. Quid sit narratio.

Exordio in genere Juridiciali succedit narratio; quæ quid sit, indicat Varro lib. v. de L. L. *Narro*, inquit, *cùm alterum facio narum: à quo narratio, per quam cognoscimus rem gestam, quæ pars agendi est.* Estque narratio vel facti, vel quasi facti; illa ἱστορικὴ vocatur, hæc μυθικὴ, aut δραματική. Etsi autem sola ἱστορικὴ in oratione adhibenda erat: quia tamen non semper orator verba sua allegat fide historicâ; ideo vulgò narratio definitur, rerum gestarum, vel ut gestarum, utilis ad persuadendum commemoratio. Accedit & altera caussa, quòd olim Rhetores in fictâ materiâ suos plurimùm exercerent; quemadmodum diximus libro primo *a*.

Quod siquis descriptionem quærat, quæ non oratoriæ solùm, sed cuilibet conveniat narrationi, is præterito oratoris fine, qui persuasio est, simpliciter dicat, eam esse ἔκθεσιν *b* πράγματος γεγονότος, ἢ ὡς γεγονότος, ut est apud Aphthonii scholiastem *c*: sive, juxta alios, rei gestæ, vel ut gestæ, expositionem à principio ad finem. Nam, qui Trojam dicit captam, omnia quidem complexus est; non tamen narrat, quia hæc nuda est ἐπαγγελία: sed is demum narrat, qui commemorat omnia ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους *d*. Itaque jubent rhetores, in omni narratione considerare principium, medium, finem: adhæc quæ principium antecedunt, ut rei caussas; quæque consecuta sunt, ut effectus. E. g. Raptus Helenæ est caussa belli Trojani. Cœpit bellum à conscribendo milite, & apparandis navibus. Decennio est

a epilogo doctrina de statibus, qui capiti undecimo subjungitur.
b *expositionem rei factæ, vel ut factæ.*
c fol. 1. edit. Ald.
d ab initio usque ad finem.

 pugnatum

pugnatum, idque vario Marte. Desiit bellum in expugnatione & incendio Trojæ. Consecutæ sunt servitutes, exilia, aliaque. Omnia hæc considerare non historici modò, sed etiam oratores solent. Sanè in narratione Milonianæ ea invenias universa.

II. NARRATIONIS UTILITAS, ET QUANDO HABEAT LOCUM: ITEM QUOTUPLEX SIT.

EST autem narratio, velut sedes & fundamentum fidei, atque argumentorum quasi *σπερματισμὸς*, seu *seminarium*: ut in quâ oporteat *προκαταβαλέσθαι τὰ σπέρματα τῆς κατασκευῆς* a. Nam, ut optimè monet Fortunatianus, quæcunque in confirmatione locum habent, ea in narratione quoque interponere licet, modò solùm attingamus. Nam passim quidem inserenda sunt probationum principia: attamen nihil probandum, aut refellendum, ne, si id fiat, exhauriatur fides sive contentio.

a spargere semina confirmationis.

Ante omnia verò de narratione videndum, num ea locum habeat, & quomodo eâ utendum sit. Nam interdum nullâ utimur narratione; interdum perpetuâ, sive continuatâ; interdum concisâ & interruptâ; interdum mixtâ. Non utimur narratione in genere deliberativo; quâ de re pleniùs capite primo hujus libri diximus. Neque in juridiciali eâ opus est, cùm nihil prodest narratio: velut cùm res gesta nota est iis, qui audiunt, ita ut nihil obesse possit adversarius aliter narrando. Omitti quoque potest, cùm eodem modo narraturi essemus, quo adversarius. Utráque de re ita Dionysius Halicarnass. *ἐν τέχνῃ περὶ τῶν ἐν μελέταις ἀτεχνίας. Εἰσὶ* b *δὲ καὶ δίκαι διήγησιν οὐκ ἔχουσαι· αὗται δέ εἰσι καὶ τοῖς δικάζουσι τὸ πρᾶγμα γνώριμον ἔχουσαι, καὶ τοῖς ἀντιδίκοις ὁμοίως ἀμφοτέροις ὁμολογούμενον.*

b Sunt etiam caussæ quædã non habẽtes narrationem. Ea autem sunt, cùm res judicibus nota est, & apud utramque partẽ idẽ in confesso est.

Concisam, atque, ut Martianus Capella vocat, partilem usurpamus narrationem, cùm res gestæ nobis obsunt. Itaque tum (ut ait Tullius primo de Inventione) *membratim oportebit partes rei gestæ dispergere in caussam, & ad unamquamque confestim rationem accommodare, ut vulneri præstò medicamentum sit, & odium statim defensio mitiget.* Eâdem interdum utimur, cùm eodem modo narraturi essemus, quo adversarius. Item cùm singulæ narrationis partes invidiam adferunt adversario: quod cùm fit, etiam partes singillatim sunt commemorandæ, & exagitandæ; quo non semel, sed crebrò, adversario indignetur judex. Itidem cùm series totius narrationis nihil

nihil aliud est, quàm confirmatio, & tota confirmatio nihil aliud est, quàm narratio suis probationibus, & amplificationibus, permixta. Id fit in genere demonstrativo; ubi caussa tota stabilienda est argumentis petitis è rebus gestis. Hæc enim ratio est, cur Aristoteles scribat, διήγησιν ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς εἶναι οὐκ ἐφεξῆς, ἀλλὰ κατὰ μέρος· *Narrationem in genere demonstrativo non esse continuatam, sed in partes distinctam.* Hujus rei exemplum habemus in divinâ illâ, ut Juvenalis vocat, Philippicâ secunda. Item in Cluentianâ, ac Verrinis.

At narratione utimur continuâ, cùm nihil horum est, h. e. cùm rerum gestarum narratio nobis prodest, neque magnam conciliare potest adversario invidiam, neque est totius nostræ caussæ prora & puppis. Hujuscemodi narratio est in Quinctianâ, in eâ pro Sexto Roscio, aliisque plurimis.

Mixtam denique usurpamus, cùm res gestæ partim prosunt, partim obsunt. Tum enim, quæ prosunt, continuâ; quæ obsunt, concisâ prosequemur narratione.

Sunt & aliæ apud Rhetores narrationis divisiones. Hermogenes eam dividit in ἁπλῆν, ἐγκατάσκευον, καὶ ἐνδιάσκευον, *simplicem, confirmatam, & illustratam.* Ἁπλῆ vocatur, in quâ nec caussæ ponuntur, nec descriptiones, eò quòd res certa perspicuaque sit. Istiusmodi est illa pro lege Maniliâ. Ἐγκατάσκευος dicitur, cùm caussæ adferuntur: cujus exemplum habemus in illâ pro Archia, item pro Rabirio Postumo. Ἐνδιάσκευος appellatur, in quâ descriptiones, atque ethopœiæ interseruntur: cujusmodi sunt in Verrinis.

Quin in unâ eâdemque narratione specimen omnium harum apparet. Ita in Milonianâ ἁπλῆ narratio est: *Milo autem, cùm in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus dimissus est, domum venit: calceos & vestimenta mutavit: paullisper, dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est. &c.* Vides, ut rem simpliciter, ac sine ambitione narrat. At ἐγκατάσκευος est, cùm paullo antè ait: *Interim, cùm sciret Clodius, (neque enim erat difficile scire) iter sollemne, legitimum, necessarium, ante diem* XIII. *Kal. Febr. Miloni esse Lanuvium ad Flaminem prodendum, quòd erat dictator Lanuvii Milo: Româ ipse subitò profectus pridie est, ut antesuum fundum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret: atque ita profectus est, ut concionem turbulentam, in qua ejus furor desideratus est, quæ illo ipso die habita est, relinqueret; quam, nisi obire facinoris locum tempusque voluisset, nunquam reliquisset.* Apertissimè hîc videmus, adferri consilia, & caussas facti, ac non facti; varia item argumenta, atque etiam, quæ argumenta hæc confirment. Itaque his ipsis

narrationem habes ἐνδιάσκευον, sive apparatam, quando ait: *Atque ita profectus est*, & quæ sequuntur. Plurimùm autem apparata narratio luculentam continet expositionem omnibus sententiarum figuris tinctam; inprimis acclamatione, & ἀξιώσει, sive approbatione dicentis: quæ duo simul sæpe concurrunt. Ut, *O facinus indignum! ô monstrum hominis in extremas terras deportandum!*

Sopater, ut exordium, ita narrationem quoque, dispescit in rectam, quam pressè διήγησιν appellat, & obliquam, quam κατάστασιν nominat. Recta autem est, quâ apertè & simpliciter rem gestam exponimus. Obliqua, quâ callidè multa alia præmittimus, vel admiscemus, quo hoc pacto animum auditorum aliò avertamus, ac criminis suspicionem ex animis evellamus. Rectæ narrationis exemplum cuivis fingere in proclivi erit. Obliqua narratio fit, si Alcibiades, accusatus affectatæ tyrannidis, ordiatur à vitæ anteactæ ratione: quo loco referre poterit, quomodo, philosophiæ studio incensus, longo tempore audierit Socratem; cúmque ad Remp. accessisset, optimè de eâ sit meritus: his se rebus concitâsse malevolorum invidiam; qui nunc quoque affectatæ accusent tyrannidis; cùm Socraticâ disciplinâ aliter sit edoctus, ac naturâ semper amârit, maximìque fecerit, populare imperium.

Apsines narrationem dividit in vehementem, gravem, patheticam, moratam. Verùm distributio ista non est hujus loci; cùm petatur ab Elocutionis formis; de quibus postea dicetur. Idem judicium esto de divisione Fortunatiani: qui quinque ejusdem genera statuit; directum, conversum, convincens, solutum, & comparativum. Altera quoque apud eundem distributio est; sed, ut videtur, non magni usus. Octo enim has facit narrationis species: διήγησιν, ἀντιδιήγησιν, μερικὴν διήγησιν, παραδιήγησιν, ὑποδιήγησιν, καταδιήγησιν, ἐπιδιήγησιν, καὶ διασκευήν: quibus nominibus quæ designentur, ex ipso, qui volet, Fortunatiano addiscet. Vel sicui obscuriùs hîc exponere eam rem videatur, adeat Antonium Lullum Balearem lib. III. de Oratione cap. X. Mihi animus est, hujuscemodi omissis, ea solùm tractare, ex quibus non aspernandum capiant fructum, qui ad flexanimam illam reginam seriò affectant viam.

III. De

III. DE PARTIBUS NARRATIONIS.

PARTES narrationis sunt quatuor: procatastasis, narratio propriè dicta, petitio, & ejus ratio.

Procatastasis ab Hermogene vocatur pars ea narrationis, quæ refert vitam anteactam, aut quæcunque antecesserunt præcipuum factum. At narratio propriè dicta est factum præcipuum, & maximè proprium caussę. E. G. In Licinianâ est propriè dicta narratio, quo pacto Archias civitate sit donatus ab Heracleensibus. At procatastasis est commemoratio eorum, quæ ad studiorum rationem pertinent. Sopater tamen, in divisione quæstionum, paullo aliter hâc voce utitur: ut cui procatastasis sit aditus, ac velut præmunitio ad præcipuum factum: quæ dubitatione, aliâve figurâ institui solet. E. G. At unde initium sumam? num prioris quoque vitæ scelera vobis ob oculos ponam? an ab eo ordiar, cujus præcipuè gratiâ dica improbissimo homini scripta est?

Petitio, quæ tertia narrationis pars est, poscit, ut condignè erga quempiam animati simus. E. G. *Et quisquam sit, qui in casu infelicissimi hominis misericordiâ non tangatur?*

Postrema narrationis pars est petitionis ratio: quæ brevis esse debet. E. G. Si petitio fuerit; *Quis nefario homini non succenseat?* ratio istiusmodi subjici potest, *Cùm intelligat, scelus adeò tetrum atque atrox patratum esse.*

In hâc quadripartitâ narrationis distributione reprehendit Isaacus Tzetzes ea, quæ de catastasi ab Hermogene scribuntur. At immeritò; ut quoque Nunnesius observavit. Neque enim jubet Hermogenes, in catastasi ea universa commemorare, quæ ad anteactam vitam quomodocunque pertinent: sed illa solùm, (quod prudentiæ munus est) quæ caussam juvant. Hujusce rei exemplum habemus in Ciceronis Cluentianâ; cujus prima narratio planè procatastasis est. At in eâ nihil de veneficiis adfertur; verùm tantùm de caussis, ob quas mater iniquiori erat erga Cluentium animo.

IV. DE SEX IIS, QUÆ ARISTOTELES IN NARRATIONE EXIGIT.

DE narratione sex præcepta tradit Aristoteles. Requirit enim, ut ea sit dilucida, ac verisimilis; ut honestos rei mores exprimat,

mat, ac contrarios adversarii; ut brevior sit in defensore, quàm accusatore; ut sit morata; ut affectum moveat; ut, si necesse sit, differatur, neque semper collocetur in initio.

Atque hæc omnia observat Cicero in Milonianâ. Nam, ut dilucida sit oratio, primò declarat consilium Clodii; deinde occasionem pugnæ; postremò ejus eventum; atque in singulis partibus, ita rem ob oculos ponit, ut non audiri, sed cerni videatur. Ubique etiam operam dat, ut sit verisimilis. Iccirco inter alia quoque docet, Clodium ex urbe egressum, cùm gravissimæ haberentur adversus Milonem pro competitoribus ejus orationes. At nisi de insidiis cogitâsset Clodius, nunquam exiisset, cùm furor ejus maximè requireretur.

Secundò, ostendit ubique Cicero, Milonem fuisse virum fortissimum, ac minimè insidiosum; Clodium contrà pessimo omnia consilio instituisse.

Tertiò, longior fuit Clodianorum narratio, quàm Ciceronis. Multa certè præterit Cicero, quæ refert Pedianus.

Quartò, narratio exprimit improbos Clodii mores, ejusque consilia: veluti illo, *Palàm agere cœpit, & apertè dicere, occidendum Milonem.*

Quinctò, misericordiam movet Cicero, tum alibi, tum illis verbis: *Quod si ita putâsset, certè optabilius Miloni fuit, dare jugulum* P. *Clodio, non semel ab illo, neque tum primùm, petitum; quàm jugulari à vobis, quia se illi non jugulandum tradidisset.*

Sextò, cùm interdum narratio differri debeat; id hîc quoque Cicero facit; quia demum narrat post confutationem, ac propositionem.

Culpant aliqui, quòd inter narrationis virtutes soleat perspicuitas referri; quæ in omni custodienda sit oratione, nisi fortè quædam obscurari de industria debeant. Sed non cogitant, eò perspicuitatem in hac parte requiri, quasi peculiarem; quia narratio sit caussæ forensis fundamentum: ac proinde, nisi illa dilucida fuerit, tenebræ toti obducantur orationi. Docet hoc ipsum Tullius lib. II. de Oratore: *Majore, inquit, periculo hæc pars orationis obscura est, quàm ceteræ: vel quia, si quo alio in loco est dictum quid obscuriùs, tantùm id perit, quod ita dictum est; narratio obscura totam obcæcat orationem: vel quòd alia possis, semel si obscuriùs dixeris, dicere alio loco pleniùs; narrationis unus est in caussâ locus.*

Erit autem perspicua narratio, ut ibidem dicitur, *si verbis usitatis, si ordine*

ordine temporum conſervato, ſi non interruptè narrabitur. Unde liquet, in oratione dilucidâ, tum verborum, tum rerum, habendam eſſe rationem. Vide & Ariſtotelem lib. III. Rhetor. & Ciceronem in Partit.

Ad perſpicuitatem quoque confert, ut in narando temporis ſervetur ordo. Nam quemadmodum ab hiſtorico differt orator, quòd ille veritatem conſectetur, hic veriſimilia: ita cum eodem convenit, quòd uterque temporis ſequatur ordinem: contrà quàm poëtæ ſolent, qui etiam à fine, aut medio, ordiuntur: quomodo Homerus Iliadem à decimo, Maro Aeneidem à ſeptimo auſpicatur belli Trojani anno.

Perſpicuitati etiam, ut rectè Fabius ſcribit, ſubjici poteſt ἐνάργεια, ſeu evidentia. Eſt autem ἐνάργεια, quâ rem non dicimus, ſed oſtendimus, & quaſi ante oculos ponimus. Itaque illuſtrem habet ὑποτύπωσιν: de qua in σχηματολογίᾳ dicemus.

Morata ut ſit oratio, exprimenda eſt προαίρεσις a, tum rei, tum actoris. Eam quo oſtendamus, ita narrare convenit, ut appareat, nos magis ſectatos honeſtatem; adverſarium inprimis ſpectâſſe utilitatem. E. G. Ego verò monere hominem non ceſſabam, ne parvulos ſuos desereret: ille autem reſpondebat, ſibi, ubicunque terrarum eſſet, liberos non defuturos.

a *voluntas, ac propoſitum.*

Quod ſi quid minùs credibile videatur, ratio adjungenda eſt. Ita apud Sophoclem ait Antigona, majori ſibi curæ eſſe fratrem, quàm maritum, ac liberos; quia novum maritum, ac liberos, accipere poſſit; fratrem non poſſit. Quo argumento ante Sophoclem uſa fuerat Intaphernis uxor, cùm, datâ à Dario optione, ſuperſtitem ſibi maluit fratrem, quàm conjugem, ac gnatos; teſte Herodoto lib. III. Etiam Abauchas, cùm incendium undique circumdediſſet domum, Gyndanem amicum, qui, gravi vulnere affectus, egredi non poterat, in humeros ſuſtulit, rejectâ uxore, corpori licet inhæreret; poſthabitis etiam filiis, quorum alter periit flammâ, alter cum matre ambuſtâ vix evaſit. Idem, cùm hoc vitio ei verteretur, reſpondit, nec liberos ſibi deinceps conſequi difficile fore: nec de iis conſtare, an futuri ſint boni: at diu fore, priuſquam reperiat amicum tam certis, quàm Gyndanes eſſet, cognitum argumentis. Auctor Lucianus in Toxaride ſive de Amicitia. Quòd ſi ratio iſtiuſmodi non ſuppetat, cauſſa rejicenda eſt in naturam noſtram; ac dicemus, etſi plerique omnes aliter animati ſunt, nos tamen ita ſemper affectos fuiſſe.

Insuper jubet Aristoteles, ut, quò affectum hominis significemus, ea quoque commemoremus, quæ mores hominis consequuntur: velut siquis, ad audacem & agrestem alicujus animum ostendendum, dicat, eum loquentem incessisse. Hujuscemodi plurima suggerent Porphyrius in quæstionibus, ac Homerici interpretes. Inprimis verò, quomodo mores hominum à signis ac notis suis exprimi debeant, elegantissimi docebunt Theophrasti characteres; quorum utinam non bona pars deperiisset!

V. AN BREVITAS SIT NARRATIONIS VIRTUS.

SUNT qui brevitatem inter virtutes narrationis referant, quos ridet & refutat Aristoteles, eò quòd neque brevem, neque prolixam, sed mediocrem esse, conveniat. Ita Lysiæ pro Eratosthenis cæde narratio longa est pro brevitate orationis, quia præcipuum orationis robur in narratione consisteret. Et rectè Tullius lib. II. de Oratore: *Si tum est brevitas, cùm tantum verborum est, quantum necesse est; aliquando id opus est, sed sæpe obest, vel maximè in narrando, non solùm quòd obscuritatem affert, sed etiam quòd eam virtutem, quæ narrationis est maxima, ut jucunda, & ad persuadendum accommodata sit, tollit.* Et paullo pòst: *Sed & festivitatem habet narratio distincta personis, & interpuncta sermonibus: & est probabilius, quod gestum esse dicas, cùm, quemadmodum actum sit, exponas: & multo apertius ad intelligendum est, si sic constituitur aliquando, ac non istâ brevitate percurritur.* Consentit etiam Fabius lib. IV. cap. II. cùm ait: *Fortasse ubique, in narratione tamen præcipuè, hæc tenenda via, dicendi quantum opus est, quantum satis est. Quantum opus est autem, non ita solùm accipi volo, quantum ad judicandum sufficit; quia non inornata debet esse veritas; alioqui fit indocta. Nam & fallit voluptas, & minùs longa, quæ delectant, videntur; ut amœnum & molle iter, etiamsi est spatii amplioris, minùs fatigat, quàm durum aridumque compendium. Non enim mihi unquam tanta fuerit cura brevitatis, ut non ea, quæ credibilem faciunt orationem, inseri velim. Simplex enim, & undique præcisa, non tam narratio potest vocari, quàm confusio.*

Autor tamen Rhetoricorum ad Alexandrum (nam eum Aristotelem non esse, alibi diximus) tres statuit narrationis virtutes: ut brevis sit, ut dilucida, ut verisimilis. Idem facit Cicero I. de Inventione: item Theo in Progymnasmatis. Itaque, ut tollamus hanc pugnam,

pugnam, dicendum est, cùm Rhetores brevitatem negant esse virtutem narrationis, tum eos adversari illis, qui tradebant, compendio omnia narranda esse, ita ut narratio exigua esset. At cùm brevitatem faciunt virtutem, loqui illos de brevitate, quâ referuntur ea omnia, sine quibus obscura est oratio, & ea removentur, quæ necessaria non sunt.

VI. QUANDO NOSTRA, QUANDO ALIENA FIDE, NARRARE DEBEAMUS.

NEc inutile est illud præceptum Hermogenis, in narratione aliàs esse utendum ἀναφορᾷ, sive *relatione* aliorum: aliàs βεβαιώσει, sive *asseveratione*: prius illud fieri δι' ἀσφάλειαν, *ob securitatem*: posterius διὰ πίστιν, *ut fidem faciamus*. In genere laudativo magis utimur ἀναφορᾷ. Quomodo securiùs narrari, satis est apertum. Nam cùm diximus, poëtas, aut historiographos, ita memoriæ prodidisse; vel nos ita accepisse à viris fide dignis; etiam cùm falsum est quod retulimus: non tamen mendacii possumus argui. In juridiciali perpetuò utendum βεβαιώσει, quia minimè nobis fidem habebunt judices, si ipsi videamur dubitare de rei veritate. Interdum utramque inimus rationem. ut si dicamus, ita traditum esse, ac nos id ipsum comperisse. Nam prius, ut dixi, ad ἀσφάλειαν facit, alterum ad πίστιν. Vide Hermogenem περὶ μεθόδου δεινότητος.

CAP. IV.

DE PROPOSITIONE.

NARRATIONE *peroratâ, status orationis proponitur, caussaque si multiplex fuerit, in certas partes distribuitur.*

Fit autem hæc divisio vel sejunctione, vel enumeratione.

Sejunctione aperimus, quid nobis conveniat cum adversario, & quid in controversiâ relinquatur.

Enumeratione, quot, & quibus de rebus, dicturi simus, exponimus.

Partitionis virtus est, ut sit plena ac perfecta; ut plana ac perspicua; ut brevis, nec plus quàm trium, aut summùm quatuor partium.

I. DE EXCESSU SIVE DIGRESSIONE NARRATIONI ADNEXA, DEQUE ANANEOSI.

SUNT qui inter narrationem, & contentionem, interjiciant excessum, ananeosin, partitionem, & propositionem. Itaque & Fortunatianus de quatuor istis hoc loco tractat: & Fabius *a*, priusquam ad propositionem accedat, disserit de egressione, quam Græci διέξοδον & παρέκβασιν, Fortunatianus excessum vocat.

a lib 4. cap. 3.

Est verò hoc loco παρέκβασις, non quævis alienæ rei, attamen ad caussæ utilitatem pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio, (quomodo à Fabio *b* definitur) verùm criminis amplificatio narrationi adnexa. Rectè autem, tum Fabius, tum Fortunatianus, negant, eam distinctam esse orationis partem. Nam neque semper, neque solùm post narrationem, locum habet. Siquidem tantùm, *si expositio circa finem* (narrationis) *atrox fuerit, prosequimur eam, velut erumpente protinus indignatione;* ut inquit Fabius *c*. Adde quòd, ut idem ait, tantùm ante confirmationem adhibetur, cùm res dubitationem non habet. Quippe ridiculum sit, id, quod adhuc in incerto est, velle in immensum extollere. Quare rectè Sopater duplicē facit παρέκβασιν, sive criminis amplificationem: unam, quæ antecedat confirmationem, ac *cataphora* dicatur, quâ Demosthenes usus orat. in Midiam: alteram, quæ sequatur, & *epiphora* appelletur, cujusmodi sunt loci communes in epilogis. Nihil verò contra Fortunatianum facit, quòd digressioni quoque in exordio locus esse possit; ut argumento olim fuit Ciceronis oratiuncula *d*, quam pro Milone habuit. Nam, ut antè dicebamus, per excessum hoc loco non quivis signatur excessus; sed tantùm is, qui est quasi finis narrationis, ac patrati criminis atrocitatem oculis subjicit.

b ibidem.

c Ibidem.

d Fabius ibidem.

Insuper tractat Fortunatianus de ananeosi, quasi renovationem dicas: quæ eo à προκατασκευῇ differt, quòd hæc rem tractet ad judicem conciliandum; ananeosis judicem præparet ad rem audiendam. Ananeosin statuit Fortunatianus in Quinctianâ, & pro Cæcinâ. In Quinctianâ hæc signat verba: *Iudicium esse, C. Aquili, non de re pecuniariâ, sed de famâ, fortunisque P. Quinctii, vides.* Pro Cæcinâ hæc legere est: *Maximè fuit optandum Cæcinæ, recuperatores, ut controversiæ nihil haberet: secundo loco, ut ne cum tam improbò homine: tertio, ut cum tam stulto haberet. Etenim non minùs nos stultitia illius sublevat,*

levat, quàm lædit improbitas. Quibus è locis cognoscere est, cur dicat Fortunatianus, ananeosi judicem præparari ad procemiorum modum. Nam in Quinctianâ conciliat Cicero judicum animum, recensendo incommoda judicii, novamque ejus rationem, quam inducebant adversarii; ut nempe reus diceret ante actorem. Pro Cæcinâ verò concitat judices adversus adversarium; cujus notam fecerat improbitatem, & dementiam. Meritò autem nec ananeosis statuitur distincta orationis pars. Nam ex iis, quæ hactenus diximus, cognoscere est, eam nihil aliud esse, quàm novum quoddam exordium. Hoc quid sit, intelligit, quisquis meminit, quod capite secundo ex Ulpiano rhetore ostendimus; duo esse exordiorum genera; unum, quod toti orationi; alterum, quod certæ parti viam paret.

II. De Propositione.

Supersunt propositio, & partitio; quæ Hermogenici προκατασκευῆς, q. d. *præconfirmationis* nomine, comprehendi posse censent.

Propositionis munus est, ante oculos ponere id, quod in controversiam venit. Hanc rhetores Græci vulgò nominant προέκθεσιν, sive *expositionem*, quia initio caussæ κεφάλαια a exponat. Sed veteres oratores, teste Hermogene, appellarunt ὑπόσχεσιν, h. e. *promissionem*, quia hâc pollicemur, nos de caussæ nostræ capitibus acturos esse. Utitur ὑποσχέσεως vocabulo Demosthenes contra Aristocratem, ubi ait: *δίκαιόν ἐστιν, ἐμὲ τρία ὑμῖν ὑπεσχημένον ἀποδείξειν. Utile est, me tria vobis, quæ promisi, demonstrare.* Cicero quoque pro Quinctio similiter locutus: *Ostendam primùm,* inquit, *caussam non fuisse, cur à Prætore postulares, ut bona P. Quinctii possideres: deinde, ex edicto te possidere non potuisse: postremò, non possedisse. Quæso, C. Aquili, vosque, qui estis in concilio, ut, quid pollicitus sim, diligenter memoriæ mandetis.*

Est verò propositio planè distincta à cæteris orationis pars. Nam exordii, cui eam subjicit Thomas Corræus *b*, pars esse nequit, cùm plurimùm post narrationem collocetur. Nec narrationis, quæ inter alios Hieronymi Treutleri *c* sententia est, pars esse potest, cùm nec rarò narrationem antecedat. Neque, quod Fabius *d* scripsit, confirmationis (nisi laxè hâc voce utaris) initium est, cùm se ad confirmationem habeat, ut conclusio ad argumentum. At conclusio syllogismi pars potissima est, adeò quidem, ut & solo syllogismi nomine ab Aristotele *e* signetur: argumenti verò pars non est, cùm id

a capita.
b lib. 3. de eloquentia cap. 5.
c lib. 1. isagoges cap. 7.
d lib. 4. cap. 4.
e 1. Analyt prior. cap. 1. 1. Post. cont. 4. 1. de anima cont. 48.

quod probatur, necessariò aliud sit ab eo, quo id probatur.

a simpliciter. *b remotione, & positione.*

Interdum autem propositio fit ἁπλῶς *a*, interdum κατ' ἄρσιν, καὶ θέσιν *b*: ut apud Justinum lib. XXXI; ubi Hannibal ait Antiocho, non se eorum probare sententiam, qui contenderent, in Græcia esse sedem belli statuendam: sed putare, in Italia id fieri oportere. Verba Justini sunt ista: *Nihil se consiliorum, aut cœptorum præsentium probare ait; neque sedem belli Græciam sibi placere, cùm Italia uberior materia sit.*

Interdum etiam non opus est propositione: non quasi ἁπλῶς omitti queat; sed quia, ut capite primo dicebamus, aliunde, puta, vel ex prooemio, vel narrationis fine, quâ de re agendum sit, cognoscitur.

Nonnunquam etiam id, quod inprimis in controversiâ est, præteritur, atque aliud adfertur, quod cum controversiâ cohæret. Id fieri solet: quando primaria quæstio ingrata est auditoribus: unde necesse habemus, paullisper avertere animum, ac aliud insinuare mentibus, quàm præ se primò ferebat oratio.

III. DE PARTITIONE.

QUEMADMODUM autem simplex propositio, ita partitio quoque, quæ nihil aliud est, quàm propositio multiplex, pro diversâ caussæ naturâ, locum sortitur diversum.

Hermogenes observat, Demosthenem præmittere narrationi partitionem, quando fallere studet auditores; ut in oratione περὶ παραπρεσβείας. aliàs verò narrationi eam subjicere, ut oratione in Aristocratem.

c lib. 2. cap. de narrat.

Fortunatianus *c* quoque monet, tum partitionem postponi narrationi, quando vel longior est narratio, ac partitione paratur docilitas; vel cùm, ad ciendam invidiam, narratio in plures conciditur partes. Prioris exemplum fuerit: Dicam, quæ rem antecessere, quæ in re ipsâ contigerunt, quæque eam sunt consecuta. Posterioris exemplum habemus in illis Tullii verbis lib. primo accusationis in C. Verrem: *Quæstor Cn. Papirio consuli fuisti abhinc annos quatuordecim. Ex eâ ad hanc diem quæ fecisti, in judicium voco. Hora nulla vacua à furto, scelere, crudelitate, flagitio reperietur. Hi sunt anni consumti in quæsturâ, & legatione Asiaticâ, & præturâ urbanâ, & præturâ Siciliensi. Quare hæc eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meæ.*

Dispiciendum præterea, quando simplex, quando item partita adhibenda

adhibenda sit propositio. Nam, ut refert Sulpicius Victor, Cato perpetuò utebatur partitione, rariùs Cicero; hoc est, non nisi caussâ exigente. Exigit autem, juxta Fortunatianum, si vel longa sit, vel conjuncta, vel obscura. Longa est illa in Verrem. Conjuncta est, quæ ex variis constat capitibus; ut illa pro Muræná: *Intelligo, Iudices, tres totius accusationis partes fuisse, & earum unam in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse versatam.* Obscuræ exemplum statui possit Cluentiana, in quâ hujuscemodi est partitio: *Ostendam, Iudices, primùm, quoniam caput illius atrocitatis atque invidiæ fuit, innocentem pecuniâ circumventum; neminem unquam majoribus criminibus, gravioribus testibus, esse in Judicium vocatum. Deinde ea de eo præjudicia esse facta ab ipsis Judicibus, à quibus condemnatus est, ut non modò ab iisdem, sed ne ab aliis quidem ullis, absolvi ullo modo posset. Cùm hæc docuero, tum illud ostendam, quod maximè requiri intelligo, Judicium illud pecuniâ esse tentatum, non à Cluentio, sed contra Clentium: faciamque, ut intelligatis, in totâ illa caussâ, quid res ipsa tulerit, quid error affinxerit, quid invidia conflârit.* Quamquam nonnulli, quorum judicio & Fabius subscribere videtur, partitionem hanc eo nomine reprehensum eunt, quòd, *si probari posset tertium, nihil necesse fuerit dicere priora.*

Partitionem dividit Fortunatianus in eam, quæ instituitur per sejunctionem, & illam, quæ fit per enumerationem. In caussâ conjunctâ locum habet sejunctio; qua aperimus, in quibus cum adversario conveniamus; in quibus item discrepemus. At in caussa longa, vel obscura, adhibenda est enumeratio; qua breviter ostendimus, quot, & quibus de rebus, simus dicturi, atque ita orationis habenas adducimus, ut certo se contineat gyro.

Mihi posterius tantùm genus mereri videtur partitionis nomen. Nam sejunctio sanè fit: Pecuniam privatam de templo à se sublatam agnoscit: sacrilegium num sit, cognoscendum. At hîc nullas in partes distribuitur oratio, eoque orationis partitio dici nequit. Nec est, quòd quis, non orationis quidem habendæ, attamen caussæ ipsius divisionem esse contendat. Nam de quo controversia non est, id pars controversiæ esse nequit.

Partitionem tum plenam esse oportet, ita ut omnia complectatur, quæ in caussam incidant; tum planam etiam, ne subtilitate suâ auditorem involvat, cùm inventa sit, ut orationi lucem adferat. Partitio quoque genera debet afferre rerum, non partes generum. Ideo Cicero 1. de Inventione tres facit virtutes partitionis; brevitatem,

tem, paucitatem, & absolutionem. Brevitas est in verbis; paucitas in generibus; absolutio in toto. Herennianus quoque magister membra solùm tria admittit. Alii quatuor summùm esse volunt. Pluribus profectò uti, non dividere est; sed, velut bovem Molossi solent, orationem concidere & lancinare.

Quòd si membrum aliquod in alias partes debeat dispesci; divisionem eam non confestim subjiciemus primariæ partitioni, quod memoriam maximopere onerat; sed suo eam loco referemus. Præit nobis hâc in parte Tullius, qui in Manilianâ, expositis reliquis membris, postremum hoc pacto dividit: *Ego*, inquit, *sic statuo, in optimo imperatore quatuor has rès inesse oportere.*

Observandum insuper, adferendam ab oratore partitionem, non quasi haud aliter dividi possit oratio; sed quia is commodè judicet, omnia ad ea capita revocari posse. Ut pro Roscio; *Tres sunt res, de quibus me dicere arbitror oportere.*

Curandum præterea, ut, si multæ fuerint partes, eodem illas tractemus ordine, quo proposuimus. At si paucæ fuerint, nihil impedit, quo minùs alium ineamus ordinem; quia nihil tum periculi est, ne hâc re confundamus memoriam auditorum. Hinc liquet, quatenus recipiendum sit ἀξίωμα ac pronunciatum illud, quo Fabius librum quartum claudit & obsignat: *Turpissimum esse, non eodem ordine exsequi, quo quidque proposueris.*

CAP. V.

DE CONTENTIONE.

CONTENTIO *distribuitur in Confirmationem, & Confutationem: illa argumentando caussam nostram adstruit; hæc argumenta destruit adversarii.*

In confirmatione consideranda est tum argumentorum, tum argumentationum dispositio.

Argumenta firma collocanda sunt in principio, cùm, re narratâ, avet auditor cognoscere, quid afferamus ad caussæ nostræ probationem: item in fine, quia postrema maximè animo inhærent.

At infirmiora in medium conjicienda sunt gregem, ut, quæ per se parum possunt, turbâ valeant.

Præterea, si firmamentum nostrum fuerit argumentum à causâ alienum, adducemus

adducemus illud velut caussæ proprium. At quod adversarii proprium est, efficiemus alienum.

Cavendum autem, ne argumenta nimis condensemus: neque, cùm affectum movemus, argumentis gaudebimus, sed sententiis.

Vtitur Orator cùm syllogismis, atque inductione; tum inprimis enthymematibus, & exemplis. Ac syllogismi sæpe oratoribus sunt quinquepartiti: qui constant propositione, ejus ratione, assumtione, hujus approbatione, & complexione. Nam hic naturalis est partium istarum ordo; etsi sæpe eas transponit orator; quemadmodum & sæpe partem aliquam præterit, ut manifestam.

Enthymemata quoque sæpe adhibet tripartita, adjectâ antecedentis sive argumenti ratione. Nec rarò conclusio prior est antecedente.

Quòd si argumentatio non tam docendi, quàm commovendi caussâ fiat, amplificatio appellatur. Cumque hæc partim in augenda oratione, partim in rei exaggeratione occupetur: posterior inprimis hujus loci est. Ea fit incremento, comparatione, ratiocinatione de quantitate rei, aut congerie.

Confutatio non uno fit modo. Interdum ostendimus, falsa esse pro veris assumta: interdum, iis concessis, complexionem ex his consequi negatur: interdum contra firmam argumentationem alia æquè firma, aut firmior, ponitur: interdum utimur elevatione, ridendo argumenta adversarii.

Vt plurimùm autem primò adoriemur argumenta adversarii validiora, ut, ubi ea diluerimus, quasi sponte manum dent infirmiora.

I. AN CONTENTIO APTE FIDES VOCETUR, ET DIVISIO EJUS IN CONFIRMATIONEM ET CONFUTATIONEM, ET QUANDO HÆC ILLAM PRÆCEDAT.

SEQUITUR Contentio, quam Aristoteles πίστιν a, ac Cicero eodem modo *orationis fidem* appellat. Nam cùm in Partitionibus de Exordio, ac Narratione, egisset, sic scribit: *Nempe ea sequuntur, quæ ad faciendam fidem pertinent? C. P. Ita est, quæ quidem in confirmationem, & reprehensionem, dividuntur.* Et aliquanto pòst: *Agesis ergo, quoniam in confirmationem, & reprehensionem, diviseras orationis fidem, & dictum de altero est, expone nunc de reprehendendo.* Non tamen satisfacit hæc interpretatio Fabio. Nam is, cùm lib. v. cap. x. de enthy-

a *fidem.*

 memate,

memate, epichiremate, & apodixi, verba fecisset, illa subdit: *Hæc omnia generaliter πίστις appellant, quæ etsi propriâ interpretatione dicere fidem possumus, apertiùs tamen probationem interpretabimur.*

Idem quoque Fabius, more suo, à summo dicendi magistro in eo dissentit, quòd contentioni seu fidei subjecerit, tum confirmationem, tum refutationem; uti & Tullium fecisse superiùs vidimus. Verba Fabii apponam. *Neque iis*, inquit, *assentior, qui detrahunt refutationem, tanquam probationi subjectam, ut Aristoteles. Hæc enim est, quæ constituat; illa, quæ destruat.* At quis non videt, utrumque ad faciendam fidem pertinere, tum ut nostra probemus, tum ut redarguamus contraria?

Quod ad situm haruncce partium attinet, docent vulgò, duplicem esse ordinem, unum artis, alterum judicii: (alii illum naturæ, hunc ordinem artificiosum vocant) artem exigere, ut præcedat confirmatio: verùm interdum contrà fieri: atque hoc esse οἰκονομίας. Ita enim ordinem judicii vocat Apsines. Quod facem adlucet isti Sulpicii Victoris loco: *In dispositione hæc sunt, ordo, cum eâ quæ Græcè appellatur οἰκονομία.* Nam si, ut plerique Rhetores solent, generatim sumsisset οἰκονομίας nomen; dixisset, *ordo, qui Græcis οἰκονομία.* Verùm quòd confirmationem docent semper præcedere juxta ordinem artis, largiter peccant. Rectiùs Aristoteles, qui, lib. III. cap. XVII *a*, auctor est, illum, qui prior dicit, priùs confirmare, postea refutare; nisi multiplicem habeat caussam adversam: eum verò, qui posterior est in dicendo, priùs refutare, posteriùs confirmare; nisi parùm suis argumentis moverit adversarius. Atque hoc etiam observat Cicero oratione pro Milone. quod significat illis verbis: *Sed antequam ad eam orationem venio, quæ est propria nostræ quæstionis, videntur ea esse refutanda, quæ in Senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpe, jactata sunt.* Idem fit orat. pro Murænâ, pro Cælio, pro Syllâ, aliisque defensionibus; in quibus confutationem præmittit confirmationi. Ac ratio in proclivi est, cur alio reus, alio accusator utatur ordine. Nam orationem respuit auditor, si adversarius probabiliter dixisse videatur. Scopi quoque diversitas diversas efficit actiones. Accusator autem studet severitati, reus benevolentiæ: ille vulnera, hic medicinam studet facere. Quare eos *b* ratio fugit, qui, cùm audiissent, duplicem esse ordinem; quòd confutatio sæpe confirmationem præcedit, id pertinere putarunt ad ordinem judicii, non artis, sive, ut alii appellant, naturæ. Utrumque enim natura præcipit. Adde quòd, cùm Rhetorica sit facultas, Rhetoris est æquè præcepta tradere

a juxta vulg. dist. al. 29.

b ut Marc. Capell. lib. 5. cap. de disposit.

dere accusatori, ac reo. Itaque, contrà quàm opinati sunt, illud potiùs ad ordinem judicii pertinebit, si, qui posteriùs dicit, priùs confirmet, quàm refutet.

II. Quo ordine ponenda sint argumenta in confirmatione.

IN confirmatione consideratur tum materia ejus, tum forma.

Materia sunt argumenta; è quibus ea antecedunt, quæ ad probandum valent; sequuntur autem, quæ ad amplificandum adhibentur. Priora quoque sunt illa, à quibus alia oriuntur ac dependent: quomodo voluntas præcedit potestatem, quia hæc à voluntate quasi excitatur.

Sed & argumentorum ordo variat, tum pro ratione rerum, quæ probantur; tum pro firmitate aut imbecillitate in probando.

Ratione rerum ordo vel artificialis est, qui genera rerum spectat; vel naturalis, in quo temporis habetur ratio. Id perspicuè satis de criminatione docet Julius Severianus: *Nos primùm æstimamus actorem quasi membra quædam facere debere; ut separet, quæ ad libidinem, quæ ad avaritiam, quæ ad crudelitatem, aliudve, quod ad noxæ genus pertinet: aut si non genera criminum, tempora tamen discernat prima; utputa, quæ ante militiam gesta sunt, quæ in militiâ, quæ post militiam.* Ita hunc locum emendo; cùm in Plantinianâ Fruterii, & Parisiensi Pythœi, pro *aut* legatur *ut:* quasi tantùm unicus sit ordo, ejusque postrema verba sint exemplum: quod profectò est oppositum statuere in apposito, ut vulgò loquuntur.

Deinde variat argumentorum series pro eorum firmitate, aut infirmitate. Nam imbecillia in mediâ sunt congerenda oratione; quemadmodum (ut Homerus *a* etiam & rei militaris scriptores *b* jubent) bonus imperator infirmiorem armaturam in mediâ constituit acie. At firmiora collocanda sunt in principio, item in postprincipiis, ad impellendum. Quod consilium etiam adversarii Appuleii sequebantur; cùm, in accusando eum ob versus amatorios, maximè lascivis extremum darent locum. Unde de iis sic ipse in Apologia sua: *Recitem nunc & alios; quos illi, quasi intemperantissimos, postremùm legêre.*

a *Iliad.* δ.
b *Veget. lib.3. cap.16.*

Neque tamen accumulanda argumenta alia super alia, quia sic se mutuò elidant: sed interserenda, quæ ad ornatum faciunt; quod ipsum quoque eleganter docet Dionysius Halicarnassen-

a ἐν τέχν. *b quo pacto violetur meditationis artificiũ.*

sis, quo loco *a* præcipit περὶ τῆς ἐν μελέταις ἀπειρίας *b*.

Quod si duobus solùm argumentis caussa nostra nitatur: ordiemur à fortiori, munitioríque: inde imbecillius constituemus: tum ad validius vividiusque recurremus.

III. Nec quibusvis, nec ubivis, utendum esse argumentis; sed esse, ubi sententiæ præstent.

ARgumenta autem futilia, aut vitiosa, rejicienda sunt, ne magis numerare ea videamur, quàm expendere. Periculosum quoque est uti argumentis, quæ facilè invertat adversarius, & contra nos torqueat. De utroque ita Dionysius Halicarnass. *c* Εἰσὶ δὲ κακίαι λόγων ῥητορικῶν, τό τε εὐδιάλυτα λέγειν, καὶ τὸ ἀντίστροφα· ὧν τὸ μὲν ἀσθενείας, τὸ δὲ καὶ κινδύνου· *Sunt verò sermonis oratorii vitia, dicere solutu facilia, & quæ facilè invertantur: illud quidem imbecillitatis est, hoc verò periculum adfert.*

c ἐν τέχν.

Neque omnia argumentis sunt probanda; ut illi faciunt, qui syllogismo concludunt notiora ipsis argumentis: sed ea solùm, quæ in dubium vocari possunt. Rectè Aeschines contra Timarchum: Περὶ μὲν γὰρ τῶν ἀγνοουμένων, σαφεῖς ἴσως προσήκει τὰς ἀποδείξεις ποιεῖσθαι τὸν κατήγορον. περὶ δὲ τῶν ὁμολογουμένων οὐ πάνυ ἔγωγε μέγα ἔργον νομίζω τὸ κατηγορεῖν. ἀναμνῆσαι γὰρ μόνον προσήκει σου ἀκούοντας. *Nam fortasse convenit accusatori, ut res ignotas perspicuè probet. At in iis, quæ in confesso sunt, haut magni operis puto, accusare. Nam solùm opus est refricare memoriam auditoris.* Quinctiliani quoque est lib. v. cap. x i i: *In rebus apertis argumentari tam sit stultum, quàm in clarissimum solem mortale lumen inferre.*

Etiam, si affectus moveamus, satius fuerit argumenta omittere, quàm ea orationi inserere: quia *Haut bene conveniunt, nec in unâ sede morantur,* enthymema, & affectus. Quippe si πάθος animo insedit, haut penetrat vis argumenti, cujus jactura fit: sin argumentum percipitur, expellitur πάθος: aut si utrumque agnoscitur, alterum alterius vim infringit.

Neque in oratione moratâ enthymemata locum habent, quia demonstratio nec mores, nec προαίρεσιν *d* habet: verùm loco argumentorum expedit usurpare γνώμας *e*. Ita, si pecuniâ, quam alteri commiseras, fueris fraudatus: rectè dicas, te eam alteri credidisse, quamvis haut nescires, nusquam esse tutam fidem.

d prælectionem. *e sententias.*

Itidem utimur sententiis, cùm affectus movemus.

Maximè

Maximè autem, cùm manipularibus potiùs, quàm amentatis hastis utimur, γνώμαις opus est; ut hoc velut amento præligatæ hastæ, i. argumenta, certiùs librentur. Attamen id fiat occultè, ut & in universâ oratione. Nam, ut dici solet, caput artis, artem premere: neque, ut inquit Halicarnassensis *a*, quicquam magis verisimilem facit auditoribus orationem, quàm ἡ τ' ἀπλότητος προσποίησις, sive πρόσχημα, h. e. *affectatio*, seu *prætextus simplicitatis*. Itaque ridiculi sunt, qui quasi eloquentiæ vela pandunt. Nam existimant judices, oratorem ψηφοπαικτεῖν δίκαιον *b*, ut Lysiam locutum, scribit Julius Pollux: eoque sibi cavent velut ab οἴνοις μεμιγμένοις *c*, quemadmodum scitè inquit Aristoteles.

a ἐν τέχν.

b *subtiliter jus pervertere, instar præstigiatorum, acetabulis, & calculis, decipientium.*

c *vinis mixtis.*

Utile quoque inventum illud Demosthenis, ut, etsi de firmamento caussæ nostræ fuerit controversia, afferatur tamen quasi ad judicationem pertineat: at firmamentum, quod adfert adversarius, eludatur ac rejiciatur, quasi parum ad rem faciat. Vide hâc de re Hermogenem περὶ μεθόδου δεινότητος.

Et hæc de argumentis, quæ Confirmationis materiam feceramus.

IV. PROBATIONEM ESSE AMPLIFICATIONE PRIOREM: ITEM, QUOT PARTES SINT SYLLOGISMI RHETORICI, ET QUO ORDINE HÆ IN ORATIONE COLLOCENTUR.

FORMA confirmationis est argumentatio. Differunt autem argumentationes ab argumentis, quòd argumentatio contineat tum argumentum sive rationem, tum id, quod ex ratione consequitur.

Estque argumentatio duplex. Nam vel docendi caussâ fit, ac propriè argumentatio dicitur; vel fit ad commovendum, atque amplificatio nuncupatur. Utra harum præcedat, ostendit Theon in Progymnasmatis *d*: Προηγεῖ μὲν ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ χρείᾳ ὁ ἀποδεικτικὸς λόγος, ἔπειτα ὁ αὐξητικός. πρῶτον γὰρ δεῖ τινα ὡς προδότην ἐλέγξαι, εἶτα ὡς ἐπὶ μεγάλῳ ἀδικήματι τῇ προδοσίᾳ τοὺς ἀκούοντας παροξῦναι. *Ac prior quidem tum naturâ, tum usu, est probatio; posterior verò est amplificatio. Nam priùs oportet aliquem convincere proditionis, ac deinde exasperare auditores contra tantum proditionis crimen.*

d cap. 1.

Primaria argumentationis propriè dictę species est, quę voce Ari-

thmeticorũ συλλογισμὸς dicitur: quia ut, cùm putamus rationes, primò æra singula notamus, inde summam subducimus: sic argumentatio hæc è duobus pronunciatis colligit tertium. Atque istud quidem ex Logicis, & aliunde, notum est. Illud magis hujus est loci, quòd, ex Ciceronis *a* sententiâ, Orator syllogismum etiam quadripartitur, (ut cum Victorino *b* ita loquar) interdum etiam in quinque pronunciata dividit; cùm nempe adjungitur & majoris & minoris probatio; ac tum nonnullis dicitur ἐπιχείρημα. Id certè voluit quoque Isidorus, cùm lib. II. Originum cap. IX. ait, epichirema à dialectico syllogismo solùm distare latitudine & productione sermonis. Vulgò *epicherema* scribunt per secundam in tertia vocalem: nec aliter Isidori codd. mei MSSi. Sed perperam: quod, quamcumque minutum sit, tamen nec monere piguit Cæsarem Scaligerum in præclaro de re Poëtica opere *c*.

a lib. I. de Invent.
b in I. Cic. lib. de Inv.
c lib. 3. cap. 71.

At idem Isidorus secum pugnat, cùm tres facit epichirematis modos: ac tripartitum epichirema vocat, quod constat propositione, assumtione, & conclusione: quadripartitum, cùm adjungitur alterutrius propositionis probatio: quinquepartitum, cùm utriusque propositionis probatio adjicitur. Nam tripartitum epichirema non est latius syllogismo Dialectico; sed simplex est syllogismus, cùm non adjungatur probatio. Nonnullis tamen dialecticus quoque syllogismus epichirema appellatur; ut cognoscimus ex Alexandro in VIII. Top. Complurium super hâc voce sententias, vide apud Fabium lib. V. cap. X.

Præterea sæpe partes syllogismi transponuntur: quin etiam inverso ordine collocantur. Exempli loco est illa Tullii argumentatio pro Cælio: *In Cælio nulla est luxuries. Siquidem deditus est optimarum artium studiis: in cujusmodi hominibus nulla reperiri luxuries solet.* Syllogismus est, si partes omnes inverso ordine relegamus: In iis, qui dediti sunt optimarum artium studiis, nulla reperiri luxuries solet. Cællus deditus est optimarum artium studiis. Ergo in Cælio nulla est luxuries. Idem factum in exordio orationis pro Archiâ, & aliàs sæpe. Ac similiter in Platone multis locis reperiuntur syllogismi, repudiato conversoque eo ordine, qui in docendo traditur; ut & monuit Agellius lib. II. cap. VIII.

Quin haut temerè syllogismos invenire est, in quibus logicus servetur ordo. Factum id in illo Persii sat. V:

An quisquam est alius liber, nisi, ducere vitam
Cui licet ut voluit? licet, ut volo, vivere: non sim

Liberior

Liberior Bruto?

Qui profectò integer est syllogismus; ac ordinem planè eum servat, qui tradi solet à technicis; prout Augustinus & Fortunatianus eos vocant, qui Donato, Servio, & Isidoro, *artigraphi* appellantur. Imò apud eundem Persium inibi, Logicorum propemodum modo, responsio additur; ac tantùm non dicitur, negandum esse parasyllogismi illius minorem propositionem. Subjicit enim hæc:

--- Mendosè colligis, inquit
Stoicus hic, aurem mordaci lotus aceto.
Hoc (reliquum accipio) LICET ILLUD, *&* UT VOLO, *tolle.*

Verùm nihil hoc ad oratores, cùm Persio propositum fuerit adumbrare Stoicorum disceptationes.

V. DE ENTHYMEMATE TRIPARTITO, ET EO, QUOD PRESSE ENTHYMEMA DICITUR.

De syllogismo satis: venio ad cæteras argumentandi formas. Ex his enthymema tantùm constat duobus syllogismi pronunciatis, quia præterit alteram propositionum; unde curtum vocatur. Juvenal. sat. VI:

--- Aut curtum sermone rotato
Torqueat enthymema.

Aristoteli ob eandem caussam dicitur μονολήμματος συλλογισμός *a*. Nam syllogismus habet duas προτάσεις *b* sive λήμματα (utroque enim modo Aristoteles appellat:) at ἐνθύμημα διὰ μιᾶς προτάσεως γίνεται *c*, sive ea sit ἡ μείζων πρότασις *d*, quæ & ἁπλῶς πρότασις, ἡ λῆμμα, vocatur: sive ea sit ἡ ἐλάττων πρότασις *e*, quæ & πρόσληψις, & προσλαμβανόμενον nominatur.

Victorinus *f*, & ex eo Isidorus lib. 11. Originum *g*, tradunt, enthymema quoque constare posse utrâque propositione, conclusione ipsâ omissâ. E. G. Si inimicus est, occidit: inimicus autem est. Verùm cùm hoc pacto argumentantur oratores, cum aliâ ratione antecessit conclusio: eoque non planè præteritur, cùm ἀπὸ κοινοῦ repeti debeat.

Quemadmodum autem in syllogismo, ita etiam in enthymemate, crebrò præcedit conclusio. Quæ res satis est manifesta ex iis, quæ de syllogismo diximus.

Docent præterea Rhetores, enthymema interdum tot habere partes,

a *syllogismus unâ tantùm propositionem habens.*
b *propositiones.*
c *enthymema unica fit propositione.*
d *propositio major.*
e *propositio minor.*
f *in 1. Cic. de Invent.*
g *cap. 9.*

partes, quot perfectus syllogismus; puta quum antecedentis additur probatio; quæ si in syllogismo pro parte habetur, hic quoque pars erit. Verùm, si rem ad vivum resecemus, nullus est quadripartitus, vel quinquepartitus syllogismus; quia, probationibus admistis, plures fiunt syllogismi; ac pars quidem syllogismi probata, sive major, sive minor, fit conclusio; probatio verò est argumentum, sive medium. Quare nec enthymema pluribus, quàm duobus, constabit pronunciatis: verùm ratio annexa novum constituet enthymema. Ne quem verò moveat, quòd Tullius primo de Inventione scribat, Aristotelem ipsum, ac Theophrastum, quique ab his profecti, quadripartitam ac quinquepartitam statuere argumentationem; cùm, id quàm verum sit, neminem lateat, qui non planè sit peregrinus in Aristotele, ac Peripateticâ philosophiâ.

Est præter hanc altera quoque enthymematis apud Rhetores significatio. Nam & nomine eo κατ' ἐξοχὴν intelligunt, quod ex contrariis fit, atque ab Aristotele ἐνθύμημα ἐλεγκτικὸν appellatur. Cicero in Topicis: *Ex hoc illa Rhetorum sunt ex contrariis conclusa, quæ ipsi enthymemata appellant: non quòd non omnis sententia proprio nomine enthymema dicatur; sed, ut Homerus, propter excellentiam, commune poëtarum nomen efficit apud Græcos suum; sic, cùm omnis sententia enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrariis conficiatur, acutissima, sola propriè nomen commune possidet.* Quinctilianus lib. v. cap. XIV: *Ex pugnantibus verò, quod etiam solùm enthymema quidam vocant, fortior multo probatio est. Tale est illud Ciceronis pro Milone: Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis?*

VI. DE INDUCTIONE, ET EXEMPLO.

ET hæc de syllogismo, atque enthymemate: quorum utrumque se habet, vel ut totum ad totum; ut cùm ex universali adstruitur universale: vel ut totum ad partem; ut cùm ex universali probatur singulare. Sequuntur inductio, & exemplum; quorum illud se habet ut partes ad totum, hoc ut pats ad partem.

De inductione observandum, quamvis exquisita illa Logicorum inductio necessariò omnes enumeret partes, aut, compluribus enumeratis, subjiciat, parem esse cæterorum rationem: oratores tamen sæpe contentos esse enumeratione præcipuarum partium, aut illustrium aliquot individuorum; quia ex iis, quæ enumerat, tacitè intelligi velit, haut secus rem sese habere in cæteris. Ita Tullius in

Milonianâ

Milonianâ, ut ostendat, cives sceleratos non injuriâ interfici, utitur inductione insignium aliquot individuorum, & unius, ut vocant, collectivi. Ait enim: *Neque enim posset aut Hala ille Servilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule Senatus non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici nefas esset.* Quo ex loco etiam Laurentii Vallæ *a* error liquet, existimantis, inductionem semper institui per interrogationem. Geminum huic exemplum, ac in quo itidem non omnia, sed aliquammulta adferantur singularia, primò de Inventione adfert Tullius ex Aeschine Socratico. Est is, non, uti existimarunt multi, orator ille nobilis, Demosthenis adversarius: quippe qui Socratem non audierit, ut in vitâ ejus monet quoque Apollonius: verùm alius, qui à Socrate nunquam discedebat, ac cujus vitam apud Diogenem Laërtiensem legere est. Is verò in dialogis suis Socratem (*nam hic erat mos discipulis, ut ingenio proprio reperta ad magistros referrent,* quemadmodum monet Mar. Victorinus) Socratem, inquam, inducit is narrantem, ut Aspasia Milesia rerum complurium inductione comprobârit, uxorem Xenophontis malle alium maritum suo meliorem, quàm suum: atque itidem variarum rerum inductione usa, evicerit, Xenophontem malle uxorem alienam suâ meliorem, quàm suam. Estque Aspasia hęc, non Xenophontis uxor, quod Fabius *b* sensit; quique eum secutus Brusonius *c*: sed sophistria, quæ Rhetoricen docuit, & Periclem amavit; cúmque eidem nupsisset, Samii ac Peloponnesiaci belli auctor fuit; ut monet Plutarchus in Pericle. Meminit ejus quoque Lucianus in Somnio, sive Gallo. Utramque hanc, quam dixi, inductionem apud ipsum Tullium sis vide. Nam cùm liber ille in omnium versetur manibus; imò locus integer à multis jam in elementales libellos sit transscriptus: nihil, puto, hæc, quæ recocta crambe foret, toties lectori reponere attinet.

a in dialecticis.

b lib. 5. cap. 11.

c in apophthegmatis.

Exemplum nihil aliud est, quàm inductio imperfecta: ut diximus lib. primo *d*. Estque nomen id satis accommodatum, sive ita dicatur, quia unum aliquid è multis ad probandum *eximat:* sive quia id *ex ampla* facit materia: sive quia ejus est, aliquid ἐξαπλοῦν, h. e. *explicare*.

d cap. 2. sect. 3.

e sect. 18. quæst. 3.

f lib. 1. Rhetor. cap. 2. vulgata distinct. aliis autē cap. 10.

Quamvis autem firmiùs concludant enthymemata, quàm exempla; plus tamen possunt exempla apud imperitam multitudinem. Idem sensit Macrobius lib. VII. Saturn. cap. IV: *Plebeia,* inquit, *ingenia magis exemplis, quàm ratione, capiuntur.* Caussam cognosces ex Aristotelis problematis *e*. Hinc illa Oratorum apud eundem *f* divisio, ut sint οἱ

a *alii, qui gaudeant exemplis, alii, qui enthymematis.*

μὲν παραδειγματώδεις, οἱ δὲ ἐνθυμηματικοί a. Exemplis verò gaudenti obducere aliud possit, quod Cæsar Justinianus *b* ait, *Non exemplis, sed legibus, judicandum.*

VII. DE AMPLIFICATIONE.

b *lib.* 7. *Codicis Tit.* 45, *qui est de sententiis & interlocutionibus omnium judicum, leg. Nemo Iudex.*

ET hæc de argumentatione, quæ docendi gratiâ instituitur. Altera, quâ ad ciendos utimur affectus, amplificatio nominatur. Quę duplex est: una in augendâ oratione, altera in re exaggerandâ consistit. Prioris varii sunt modi. Princeps earum est translatio hypotheseos ad thesin. Quæ si non proponatur nudè, ut fit in epiphonematis, aliisque sententiis generalibus; sed fusè tractetur: digressio dicitur in locum communem. Laxiùs enim theseos & loci nominibus utimur, quàm factum à Theone in Progymnasmatis: ubi duo hæc, cùm aliis modis distinguit, tum eo inprimis, quòd thesis habeat amplificationem rei controversæ; locus verò rei confessæ. Unde locus ab eodem definitur, oratio factum augens, de quo constat, sive delictum sit, sive præclarum facinus.

Vulgò tres statuunt modos amplificandæ orationis, διαμερισμὸν, seu divisionem, σύγκρισιν, sive comparationem, & ἀντίθεσιν, seu oppositionem. Sed sunt isti quidem ex præcipuis: attamen longè plures esse, ostendimus lib. 11. cap. ult. sect. ult.

c *lib.* 8. *cap.* 4. Exaggeratur oratio, juxta Quinctilianum *c*, quadrifariam:

d *Cic. Verr* 7. I. Incremento. ut; *Facinus* d *est vinciri civem Romanum, scelus verberari, propè parricidium necari; quid dicam in crucem tolli!*

e *Catil.* 1. II. Comparatione. ut e; *P. Scipio, Pontifex maximus, T. Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipub. privatus interfecit: Catilinam, orbem terræ cæde, atque incendiis, vastare cupientem, nos consules perferemus?*

f *Philipp.* 2. III. Ratiocinatione de quantitate rei. ut; *Tu* f *istis faucibus, istis lateribus, istâ gladiatoriâ totius corporis firmitate, &c.* Mirum enim quantum vini ab eo in nuptiis Hippiæ exhaustum esse, tacitè colligimus, cùm audimus, illum tantum bibisse, ut istâ gladiatoriâ corporis firmitate vinum omne ferre & concoquere non potuerit.

IV. Congerie. ut pro Ligario; *Quid enim tuus ille, Tubero, destrictus in acie Pharsalicâ gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? quis sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?*

Sed aliis etiam modis exaggerari orationem, indicio erunt, quæ in schematologia dicemus; ubi propriè erit hâc de re agendi locus.

Tota

Tota autem amplificandi doctrina, tum ea, quâ oratio augetur, tum quâ res exaggerantur, deridicula videbatur Lacedæmoniis; ut qui solâ gauderent brevitate. Itaque Agesilaus, Lacedæmoniorum rex, nonnullis oratorem commendantibus, quòd res exiguas mirificè verbis extolleret: At ego, inquit *a*, pessimum eum sutorem arbitror, qui parvis pedibus magnos inducat calceos. Quo nihil dici potuit magis adversans Isocrati, qui Rhetorices esse aiebat, ex parvis facere magna, ex magnis parva. Profectò malè satis de arte suâ meritus est summus rhetor, cùm eam sic descripsit. Talis quidem erat illa Sophistarum, quæ orationis præstigiis judicium corrumpebat. Genuina verò Rhetorice in eo tota est, ut morbo eorum occurrat, quibus, ut fieri amat, res major minorve apparet, quàm fuerit. Vix enim fieri possit, quin, si aliquid semel tantummodo, & brevissimè dicatur, facilè aures prætervolet, vel auditum etiam non intelligatur: quod ipsum tamen, si iteretur, fusiusque diducatur, lucem accipiat, & penitissimè animo, affectui, ac memoriæ insideat. Interim, non tantùm in rebus exaggerandis; sed etiam in oratione augendâ, modus teneri debet. Modus autem dicendi esse debet, non qui dicit, sed cui dicitur. Quod ignorant illi, qui nequid eorum, quæ sciunt, indictum maneat, tempus perire malunt audientibus, quàm particulam orationis suæ: parum gnari, sic se etiam perdere gratiam eorum, quæ bene dixerant. Et hæc de Confirmatione.

a *Plut. in Lacon.*

VIII. De Confutationis vocabulo.

Confutationis nomen quidam deducunt à confundendo. Volunt enim, eo modo venire à *confusum*, quo à *mulsum* est *multare*. Verùm multimodis falluntur. Nam, ut è vett. constat codd., aliud est *multare*, aliud *mulcare*. *Multare* est pœnam pecuniariam alicui irrogare: à *multa*, quod non Latinum, sed Oscum, sive Sabinum esse vocabulum, prodidit Varro in undevigesimo antiquitatum humanarum. Eo significatur *pecunia, quæ à magistratu dicta, ut exigi possit ob peccatum:* ut idem ait lib. IV. de L.L. At *mulcare* est probè aliquem verberibus mollire: unde & *Mulciber* dictus, quòd mulcet, hoc est, molliat ferrum. Ac venit, non à supino *mulsum*, sed præsenti *mulceo:* quomodo à *dulceo*, unde *dulcesco*, est *dulcare*, & *edulcare:* illud semel iterumque usurpavit Sidonius Apollinaris: hoc utitur Cn. Matrius apud Agellium libro quinctodecimo

cimo cap. vigesimoquincto, & Non. Marcellum in *Edulcare*:

Quapropter edulcare convenit vitam,
Curasque acerbas sensibus gubernare.

Ac quemadmodum in *multandi*, ita in *confutandi* quoque falluntur vocabulo. Quippe *confuto* non à confundendo est, sed omnino à re coquinariâ originem trahit. Nam solent aquam ferventium ollarum futo compescere, quod iccirco vocabant *futare, refutare, confutare*. Varro lib IV. de L. L. *Vas aquarium vocant futum, quo in triclinium adlatam aquam infundebant.* Titinius, vetus Poëta Comicus, in Setinâ a:

a apud Nonii in Trua, & Cōfuto.

Sapientiâ gubernator torquet navem, haut valentiâ.
Coquus magnum aënum, quando fervit, paullâ confutat truâ.

Sententia est, sapientiam res omnes moderari, atque efficere, ut, quæ modum excedunt, in se redeant; quomodo aqua, quæ effervescendo veluti insanit, simulac paullâ refutaveris truâ, quasi in se redit. Nec incommodè transfertur ad argumenta, quibus occurritur. Nam ut frangitur aquæ fervor, usu futi, quo, Varrone teste, frigida infunditur: ita, quamcunque animo ferveat adversarius, ubi in contrarium pauca effudimus, frigida & invalida videntur quæ dixerat. Nempe propemodum similis tralatio est, ac in *diluendi* verbo: quod à vino diluto petitum est. Et hæc de voce. Rem videamus.

IX. DE DIVERSIS CONFUTANDI MODIS.

IN confutatione nihil ferè impugnatum relinquendum est. Varii autem sunt modi diluendi; de quibus Cicero lib. I. de Inventione, autor ad Herennium lib. II. Quinctil. lib. V. cap. XIII. Præcipui verò sunt duo illi, quos Aristoteles commemorat. Nam vel objiciendo aliquid contra argumentum adversarii, argumenti invalentiam, aût adversarii imbelliam (ut cum Agellio loquar) ostendimus: vel adversarii conclusionem contrariâ syllogismi nostri conclusione loco quasi labefacimus, ac de gradu dejicimus: illud Aristoteles ἔνστασιν, hoc ἀντισυλλογισμὸν vocat.

Fit ἔνστασις bifariam: vel id, quod ad probandum adfertur, inficiamur; vel, quod vult adversarius, ex eo consequi negamus. Utrumque modum signat Jul. Severianus: *Proposito eo, quod adversarius dixerit, respondebimus duobus modis: aut non esse id, aut non ideo nos vinci debere.* Ita is locus est emendandus: ubi non in Plantinianâ solùm

solùm Fruterii, sed & Pariensi Pithœi, planè contrario sensu legitur, *aut cum esse id.*

Potentissima autem est illa solvendi ratio, quæ fit κατὰ βίαιον, sive *per inversionem*, quæ & violatio appellatur. Ut, Occidisti, quia adstitisti interfecto. Imò eo non occidi, quia, si cædem commisissem, conjecissem me in fugam. Simile est, Non est ducenda uxor, quoniam matrimonio adstrictis præciditur lasciviæ & vagi amoris licentia. Imò è contrario ducenda est uxor, ut impudici amores vitentur, ac pudicitia servetur. Itidem, Non ducenda uxor, ne, si liberos amittamus, incidamus in orbitatem, & luctum. Quin propterea ducenda est uxor, ut orbitatem vitemus, propagando genus humanum.

X. QUO ORDINE REFUTANDA SINT ADVERSARII ARGUMENTA.

IN adducendis adversariorum argumentis non uniusmodi semper servatur ordo: eaque ratio est, cur diversimodè hâc de re præcipiant Rhetores. Nonnulli jubent, quæ leviora videntur, priùs diluere, quo, cognitâ eorum invalentiâ, fidem magis inveniamus, cùm difficiliora refellimus. Nec negari potest, oratores interdum hanc rationem inire; atque ita, postquam in levioribus fidem ademerunt adversario, faciliùs sese insinuare in animos auditorum. Nec dissimile est, quòd, cùm Plato in suis de Rep. libris priùs suasisset communionem bonorum, quæ minùs est absurda; deinde autem docuisset uxorum ac liberorum κοινωνίαν *a*, quæ minùs est probabilis: Aristoteles contrà, neque id minori prudentiâ, in secundo Politicorum, priùs oppugnet communionem uxorum, ut planè ἄτοπον *b*; postea verò bonorum communionem refellat.

a communionem. *b absurdam.*

Martianus tamen Capella *c* jubet initium capere à majoribus, atque iis, quæ magis gravant. Et certè facit hoc Cicero in Cluentianâ, atque alibi non rarò. Quare, quemadmodum rationes nostræ validissimæ in primori statuendæ sunt acie: ita & expedit interdum, firmissima adversarii argumenta primo adferre loco, ut, ubi ea diluerimus, cætera delicias ac ludos faciamus. Quando verò alterutrum antistet, id prudentiæ est dispicere.

c lib. 5. cap. de disposit.

Vidimus de ordine argumentorum, quæ diluuntur. At è rationibus, quibus argumenta isthæc refellimus, ea, quæ maximè ad re-

futandum valent, posteriori loco constituemus, quia crescere, non decrescere, debet oratio.

XI. QUÆ ARGUMENTA SINGULATIM, QUÆ CONIUNCTIM REFUTENTUR: QUOMODO ARGUMENTA ADVERSARII SINT PROPONENDA: ET QUOMODO EA DEBEAMUS DICERE, QUÆ NON LIBENTER AUDIUNTUR.

VIDENDUM quoque, ad quæ argumenta singulatim respondendum sit, & quæ conjunctim sint tractanda. Nam quoties adversarius volsellis potiùs pugnat, quàm gladiis; illa argumenta levia simul poterunt dilui. Simul quoque repudianda sunt, si tam fuerint gravia, ut singulis immorari caussæ non condûcat: aut gravi argumento aliud grave opponendum, quod Aristoteli ἔνστασιν esse dicebamus: Latini videntur id Thuscum appellasse jurgium. Augustinus contra Academicos lib. III. cap. IV: *Hoc est, inquam, Thuscum illud jurgium, quod dici solet, cùm quæstioni intentata non ejus solutio, sed alterius objectio, videtur mederi, &c.* At quæ ab adversario conjuncta sunt, ut, cùm per se nihil possint, turbâ possint, hæc nos singula adoriri expedit, ut eorum futiles inanias videant & rideant auditores.

Præterea aliter ab accusatore firmissima defensoris argumenta adducuntur, aliter infirma, aliter media. Firma ejus argumenta proponit, quasi cognoverit, audiveritque, illum ita loqui. Infirma, quasi sciat, eum sic dicturum esse. Media, quasi opinetur: quod conjecturæ est. Hermogenem vide περὶ μεθόδου δεινότητος. Sed, præter hos tres modos, est & quartus, Ciceroni familiaris: qui dicere solet, *Roget aliquis, Dicat fortasse aliquis.* Atque is modus in argumentis mediis maximè conducit, ob dubitationem: unde & *fortasse* addit.

Illud quoque haut prætereundum: quia interdum fit, ut orator de se id debeat dicere, quod invidiam creat, aut tædium prolixitate affert, aut quacunque aliâ ratione molestiam parit: itemque ut de alio quid loqui necesse habeat, quod aut convicium, aut agrestis esse animi indicium videatur: satius esse, ut alium ea loquentem inducat; quomodo & Isocratem, & Archilochum fecisse, observavit Aristoteles *a*. Vide etiam elegantem Plutarchi libellum, Περὶ τοῦ ἑαυτὸν ἐπαινεῖν ἀνεπιφθόνως *b*.

a libr. 3. Rhet. cap. 17. ex dist. vulg.

b quomodo quis se laudare possit citra invidiam.

XII. DE

XII. De Jocis.

INTERDUM quoque, ac inprimis, cùm hilaritas benevolentiam conciliat, in dicta & jocos transfundi expedit. His mirum in modum indulsit Tullius. Ita orat. pro Quinctio, Sulpicium, & Catonem; pro Cluentio, Sext. Nævium; pro Sext. Roscio, Erucium; pro Roscio Comœdo, Fabricium; atque alibi item alios, contra quos dicit, facetè deridet. Pertinet huc Macrobii locus lib. II. Saturnal. cap. I: *Et jam primùm animadverto, duos, quos eloquentissimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum, & oratorem Tullium, eos ambos, etiam ad jocorum venustatem, cæteris præstitisse.* Et mox: *Cicero quantum eâ in re valuerit, quis ignorat, qui vel liberti ejus libros, quos is de jocis patroni composuit, quos quidam ipsius putant esse, legere curavit?* Eorundem quoque librorum meminit Fabius lib. VI. cap. III. de risu: *Utinamque,* inquit, *& libertus eius Tiro, aut alius, quisquis fuit qui tres hac de re libros edidit, parciùs dictorum numero indulsissent, & plus judicii in eligendis, quàm in congerendis studiia, adhibuissent! minùs objectus calumniantibus foret: qui tamen nunc quoque, ut in omni ejus ingenio, faciliùs, quid rejici, quàm, quid adjici possit, invenient.*

At siquis naturâ à jocis abhorreat, videndum, ne usu ei veniat id, quod contigit asino Aesopico canem imitanti. Sanè Demosthenem *ἀπίθανον ἐν γελοίῳ* a, jocandique facultate destitutum fuisse, à nonnullis memoriæ proditum est. Quamquam nec is tantopere, quàm existimant quidam, hujusce Veneris expers fuit: quâ de re vide Dionys. Halicarnass. lib. περὶ τῆς Δημοσθένους δεινότητος. Illud certè Demosthenis non inficetum. Cùm ei objecisset Aeschines, quòd in dicendo manum contineret in sinu; venusto ejus sermonem scommate excepit: *Non oportet,* inquiebat, *manum in sinu habentem concionari; verùm manum in sinu habentem legationem obire.* Auro enim corrumpi se passus erat Aeschines in legatione suâ ad Philippum. Autores hujusce rei sunt Demosthenes in orat. περὶ παραπρεσβείας, Elias Cretensis in steliteuticam primam Gregorii Nazianzeni, & B. Augustinus lib. II. adversus Cresconium Grammaticum. Nec minùs scitè, cùm Pytheas exprobrâsset, quòd oratio ejus lucernam redoleret; *Scio,* inquiebat, *tibi molestiam creare ardentem lucernam.* Nam Pytheas furti suspectus erat. Meminere hujusce rei, (quamquam non eodem planè modo referant Demosthenis responsum) Plutarchus, Libanius, Aelianus lib. VII. Var. Hist. cap. VII. & Stobæus

a *non natum dictis dicendis.*

bæus serm. XXVI. Idem cùm Demades clamaret, Δημοσθένης ἐμὲ βούλεται διορθοῦν, ἡ ὗς τὴν Ἀθηνᾶν a: respondit: Αὕτη μέν τοι πέρυσιν ἡ Ἀθηνᾶ μοιχεύουσα εἰλήφθη b. Allusit autem ad Minervam virginem.

In jocis utile est illud consilium Gorgiæ, ut seria adversarii dicta jocularibus, & jocularia seriis discutiamus. In seriis tamen non nisi maximo cum judicio jocis indulgendum. Neque enim de nihilo est illud Dionysii Halicarnass. in Isocrate: Χαριεντισμὸς γὰρ πᾶς ἐν σπουδῇ οὐ καλῶς γινόμενος, ἄωρον πρᾶγμα, καὶ πολεμιώτατον ἐλέῳ. i. *Omnis enim jocosa festivitas in re seriâ, intempestiva est, & valde repugnat commiserationi.* Etiam in dictis ipsis delectu opus est. Quædam enim ridicularia & jocularia conveniunt ἐλευθέρῳ c, quædam βωμολόχῳ d. Quare videndum, ne, dum consectamur εὐτραπελίαν, sive *urbanitatem*, afferamus σκώμματα φορτικά, & ærruscatoribus digna. Est verò urbanitas, ut Aristot. ait lib. II. Rhet. πεπαιδευμένη ὕβρις, i. ita moderata contumelia, ut haut nimis pungat. Contumelia autem est, quia & urbanitas aliquem dolorem inurit, licet leviter pungat. Hinc Cicero pro Cælio: *Maledictio* (intelligit, quod Græci σκῶμμα vocant) *nihil habet propositi præter contumeliam: quæ si petulantiùs jactatur, convicium; si facetiùs, urbanitas nominatur.* Qui parato essent ingenio ad facetias ac dicta, eos ab Atticis, pressiùs eâ voce sumtâ, εὐφυεῖς dictos fuisse, ex Eustathio cognoscimus. Imò & Hesychius eâdem de re: Εὐφυής, inquit, ὁ ἐξ ἑτοίμου λέγων, καὶ σκώπτων. Neque hâc in re falli Grammaticos, docet illud Isocratis in Areopagitico: Καὶ τοὺς εὐτραπέλους τε, καὶ σκώπτειν δυναμένους, (οὓς νῦν εὐφυεῖς προσαγορεύουσιν) ἐκεῖνοι δυστυχεῖς ἐνόμιζον. Latinis *dictiosi* appellantur. Varro lib. V. de L. L. *Hinc appellatum dictum in mimo, ac dictiosus.* Quo loco, quamvis & alii dicta dicant, mimorum potissimùm meminit, quia hi per proscenium currentes (falluntur, qui in humo ipsâ egisse, indeque *planipedes* dictos putant) obvios quosque liberâ, & lascivâ, quin scurrili etiam dicacitate, lacessebant: unde & jocos mimicos damnat in Oratore Tullius. Plura de jocis vide apud Aristotelem lib. III. Rhetor. cap. XXII, & lib. IV. Ethic. Nicom. cap. XIV. Item Ciceronem lib. II. de Orat. Fabium lib. VI. cap. IV. Macrobium lib. II. Saturn. cap. II. ac denique Athenæum in XIV.

a *Demosthenes me vult corrigere, sus Minervam.*
b *Atqui Minerva hæc antehac in adulterio fuit deprehensa.*
c *libero homini.*
d *scurra, sive ei,* qui fana ventris causâ circuit, *ut aptè Græcam vocem expressit Plautus Rudente act. 1. sc. 2.*
e *Ac homines facetos, & ad irridendum faciles ac promtos, quos nunc* εὐφυεῖς *appellant, illi* δυστυχεῖς, *calamitosos vocabant.*

CAP. VI.

CAP. VI.

DE EPILOGO.

PERORATIO *est artificiosus orationis totius exitus.*
Partes ejus sunt duæ; enumeratio, & affectus.

Enumeratio præcipua repetit argumenta. Ea rarò adhibetur in demonstrativo; sæpiùs in deliberativo; usitatissima est in juridiciali: in quo ipso frequentiùs hâc utitur accusator, quàm reus. Cumprimis autem usurpat, cùm auditorum memoria periclitatur ob orationis longitudinem, vel cùm argumenta conglobata pondus sunt additura orationi.

Affectus hoc loco vehementiores esse convenit.

Virtutes epilogi duæ sunt; brevitas, & acrimonia.

I. DE EPILOGI VOCE, AC DEFINITIONE.

DEVENIMUS ad postremam orationis partem, quam Græci appositè vocant ἐπίλογον: quia ἐπιλέγειν iis est aliquid expositis addere, fusiusque omnibus commemoratis, illa breviter complecti. Nempe ἐπίλογος dicitur, ut ἐπίμετρον, ἐπίκυκλος, ἐπῳδός, & similia. Ex Hermogenis libro περὶ μεθόδου δεινότητος discere est, partem hanc etiam vocitatam esse ἐπάνοδον, quia, qui refert capita, de quibus se acturum promiserat, is ad principium revertitur. Nec defuere, qui nuncuparent ἐπιφώνημα, quòd existimarent, eam habere se haut aliter atque tragemata in conviviis. Sed horum opinionem meritò refutat Dionysius Halicarn. ἐν τέχνῃ, quo loco præcipit περὶ τῆς ἐν μελέτης ἀτεχνίας a. Latini appellant *perorationem:* quomodo Tullius lib. IV. Tuscul. Quæst. ait: *Et quoniam multa dixi, est mihi perorandum.* Item pro Quinctio: *Mihi perdifficile esse, contra tales oratores, non modò tantam caussam perorare, sed omnino verbum facere ullum.* Quamquam hic *perorandi* voce de totâ oratione utatur. Uti & facit Appuleius in Apologiâ, cùm, irridens privignum, ait: *Qui potuit perorare, poterit exorare.* Quidam hanc partem etiam, ut Fabius b monet, *cumulum*, & *conclusionem,* vocant.

Definitur epilogus ab Aphthonii scholiaste c, λόγος d ἐπὶ προειρημέναις τῶν ἀποδείξεσιν ἐπαγόμενος, ἀθροισμὸν πραγμάτων, καὶ ἠθῶν, καὶ παθῶν, περιέχων. Nempe epilogi est, artificiosè universam claudere orationem.

a *quomodo violetur meditationis artificii.*
b *lib. 6. cap. 1.*
c *in prolegomenis.*
d *oratio probationibus antè dictis superaddita, congeriem rerum, morum, & affectuum exhibens.*

Universam dico, quia, ut scripsit Martianus Capella, non solùm totam orationem peroratione terminamus; sed eâ quoque utimur in exordio, & narratione, aliisque orationis membris, antequam ad partem aliam transeamus.

II. DE EPILOGI OFFICIIS, AC INPRIMIS DE ENUMERATIONE POTISSIMORUM CAPITUM.

a lib. 3. Rhet cap. ult.

EPILOGORUM apud Aristotelem *a* quatuor recensentur officia.

Primum est, conciliare sibi auditorem, & avertere ejus animum ab adversario.

Alterum est, amplificare, vel extenuare.

Tertium, impellere animum ad affectum.

Quartum, renovare memoriam brevi repetitione.

Præcipua autem munera sunt duo postrema; puta *ἀνακεφαλαίωσις*, (quę Aristoteli *ἀνάμνησις*,) & *παθοποιία*. Quid sit *ἀνακεφαλαίωσις*, tum Quinctilianus indicat, qui de peroratione agens *ἀνακεφαλαιοῦν* vertit *decurrere per capita*; tum Laur. Valla, qui *ἀνακεφαλαίωσιν* lib. 11. adversus Facium *recapitulationem* transtulit. Et sanè non esse hanc vocem nuperam, argumento est, quòd eâ jam olim usus sit antiquus Irenæi interpres lib. IV. cap. 11. & lib. V. cap. XVI. Repetit ea pars præcisè, ac breviter, potissima argumenta, ut frequentata & conglobata magis moveant. Adhibenda autem in hâc re varietas, ne auditores de suâ putent ambigi memoriâ; ideoque nec multa enucleabimus, aut partes partium retexemus; sed (quod Græcâ voce monemur) summa rerum capita solùm perstringemus. Aristoteles quatuor modos assignat, quibus varietur conclusio: nempe per ironiam, per interrogationem, per collationem, & per naturalem simplicemque enumerationem.

Raro autem hâc enumeratione in deliberativo utimur, eo quòd non soleat id genus controversiis multis implicari. Rariùs etiam in demonstrativo usurpatur, quia hic maximâ ex parte nullus est adversarius. Potissimus ejus usus est in juridiciali: non tamen parilis est ratio accusatoris, ac rei. Magis enim accusatori convenit, cujus argumenta condensata magis fiunt aculeata: minùs autem conducit reo, quia cùm ejus sit solvere argumenta, quibus adversarius crimen intendebat; omnino metuendum est, ne, si ea, quæ responsa sunt,

sunt, ad paucâ revocare velit, aut minùs solidè cogatur respondere, aut subtiliùs dicere. Utitur tamen Appuleius in epilogo Apologiæ: ubi argumentis singulis, licet pluscculis, ut brevissimè, ita acutissimè occurrit.

III. De affectibus in epilogo movendis.

ΠΑΘΟΠΟΙΙΑ affectus concitat. Sed variant hi pro caussæ diversitate. In demonstrativo, siquis laudandus, excitari debebit amor, admiratio, æmulatio. Sin vituperandus, cieri debet odium, invidia, contemtus. In deliberativo, tum spes cietur explendæ cupiditatis, aut ulciscendæ injuriæ; tum timor injicitur ex periculi magnitudine. In genere juridiciali omnia concurrunt, amor, odium, invidia: sed inprimis indignatio, & conquestio; adeò quidem, ut vulgò horum duorum solùm meminerint. Itaque & Cicero libro primo de Inventione, cæteris affectibus supersessis, indignationis quindecim, conquestionis sexdecim locos adfert.

Magni autem artificii est, affectus concitare; contrà quàm putant quidam inepti oratores, qui oratione non misericordiam rei, sed sui excitant. Catulus certè, cùm orator quidam putaret, se auditorem ad misericordiam compulisse, eoque rogâsset, an non misericordiam movisse videretur; *Ac magnam quidem*, inquit: *neminem enim puto esse tam durum, cui non oratio tua miseranda visa sit.* Autor Cicero in secundo de Oratore.

IV. De virtutibus epilogi.

EPILOGI virtus est, ut sit brevis, & acris: inprimis apud judicem. Brevis hîc sit, ne morâ resideat indignatio erga adversarium, aut imminuatur commiseratio erga reum. Nam, ut dicebat Apollonius Rhetor, οὐδὲν θᾶσσον ξηραίνεται δακρύου [a]. Quod partim inde est, quia lachrymæ sint salsæ, cujusmodi calida sunt: partim quia aliena mala non altè adeò in pectus descendunt, ut diu durent. Nam quisque se maximè amat. Ideoque optandum inprimis, ut judex, vel irâ inflammatus, vel commiseratione affectus, properet ad ferendam sententiam.

[a] *nihil lachrymâ citius arescit.*

At acris esse epilogus debet, ut relinquat aculeos in animis auditorum. Multùm hâc re valuisse Ciceronem, ac inprimis, si opus

esset misericordiâ, argumento est, quòd, si is affectus ciendus foret, Ciceroni ab aliis peroratio relinqui solet. Ita enim de se ait in Oratore: *Quid ego de miserationibus loquar? quibus eò sum usus pluribus, quòd etiamsi plures dicebamus, perorationem tamen mihi omnes relinquebant; in quâ ut viderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar.*

V. DE VOCE, QUA ORATIONEM ESSE FINITAM INDICABANT: ET DE ALIIS, QUÆ POST HABITAS ORATIONES FIERI OLIM SOLENT.

ORATINE finitâ, orator, si post se neminem speraret dicturum, subjiciebat, *Dixi*; quâ voce caussa tota velut obsignabatur. Unde Sophocles Electrâ, Εἴρηκα μὲν νῦν ταῦτα· *Dixi nunc quidem ista;* quæ puta proposueram. Neque aliter Terentius Phormione a, *Dixi, Phormio*. Vulgò autem hoc vocabulo etiam terminant panegyricas, aliasque declamationes, sed præter veterum consuetudinem, qui eam tantùm adhibuisse videntur in caussis forensibus. Quin nec in omnibus orationibus forensibus id fiebat; sed in postremâ duntaxat, cùm neminem præterea dicturum crederent, ac judicibus tantummodo danda esset sententia. Monuit id quoque Polletus cap. XII. lib. I. de historia fori Romani. Estque hanc rem confirmare Luciani dialogo, in quo de præstantia rerum gestarum Hannibal, Alexander, & Scipio, apud Minoëm contendunt. Neque enim Hannibal, qui primus caussam dicit, claudit hac voce orationem; sed Alexander, qui secundus est, ac neminem alium post se dicturum putabat. Idem quoque comprobant orationes adversariæ in Bis accusato. Neque obstat, quòd Rhetorice, quæ accusat Syrum, hoc est, Lucianum, (nam is Samosatæ, Syriæ Comagenæ seu Euphratensis civitate, erat natus) orationem suam voce εἴρηκα b concludebat. Nam sperabat Rhetorice, non datum iri Syro respondendi locum: quod ipsa à Diis petierat, sed neutiquam impetravit. Non tamen orator solùm hac voce utebatur: verùm &, habitâ ab utrâque parte oratione, per prætorem pronunciari solet, *Dixerunt*. quâ voce auditâ, in consilium mittebantur Judices, hoc est, ad sententiam ferendam dimittebantur.

a *Act.* 2. *sc.* 3.

b *dixi.*

Ac in divinationibus quidem, & caussis majoribus, universi judices in cistam tabulas suas simul conjiciebant; quibus insculptæ erant literæ, A. absolutionis, C. condemnationis, N. L. ampliationis.

nis. Significabant enim hæ literæ, *non liquere*. Testis Asconius Pedianus. Non tamen existimandum est, has solùm literas fuisse tabulis inscriptas. Nam multo fuisse plures, ex Cicerone, ac Cæsare, ostendit Hottomannus lib. I. Observat. Juris cap. XI. Apud Græcos verò, Judices absoluturi reum albos integrosque in urnam calculos injiciebant; condemnaturi autem nigros, ac perforatos: quemadmodum tradit Ulpianus in Demosth. Quod si paria essent suffragia, reus absolvebatur: qui mos non Athenis modò, sed Romæ etiam obtinuit. Auctor Plutarchus in Mario, & Aristophanis scholiastes in Ranas.

Oratores & caussidici, qui caussam vicerant, id palmâ ante fores suspensâ indicabant: ut testatur Lucianus ῥητόρων διδασκάλῳ· Φοίνικες α ῇ, inquit, ἐπὶ τῇ θύρᾳ χλωροὶ ἐστεφανωμένοι. Quam consuetudinem etiam tangunt Juvenalis, Martialis, Ausonius, alii.

a fores autem viridi coronata sunt palma.

PARS ALTERA LIBRI III.

SIVE

CAPUT VII.

DE SPECIALI TUM INVENTIONE, TUM DISPOSITIONE.

HACTENUS *generatim egimus de inventionis & dispositionis doctrina. Sed præterea danda est opera, ut eam sciamus specialibus accommodare materiis. Hoc est, ut in consolatione, commendatione, gratulatione, hortatione, & similibus, tum argumenta eorum propria cognoscamus; tum quem ordinem natura, & usus, probare inprimis videantur.*

Nec propterea existimandum est, posse hoc argumentum plenè planéque explicari artis præceptis. Viam illa muniunt ingeniis, non rem totam decidunt, ac determinant. Quippe, circumstantiâ mutatâ, variat hoc artificium: imò, etiam non mutatâ, alia atque alia tractandi ratio occurrit. Multa igitur à rhetore omittuntur, quæ per se vident homines prudentes. Interim ad eam prudentiam comparandam, atque etiam augendam, plurimùm illud confert, si præstantium scriptorum orationes atque epistolæ retexantur, inque resolutionis artificio spectetur,

spectetur, cur hic aliter, quàm ille, argumentum idem vel simile tractârit. Hac ratione consequimur, ut faciliùs videamus, quæ via ac ratio præsenti conveniat tempori.

I. DE RATIONE ACCOMMODANDI ILLA AD QUAMLIBET MATERIEM, QUÆ GENERATIM HACTENUS DIXIMUS.

POSTQUAM de tribus caussarum generibus, & affectibus, ac moribus, item de partibus orationis, universè dictum est: sequitur, ut nunc videamus, quomodo, quæ generatim explicuimus, sigillatim cuivis argumento accommodentur. Multiplex enim est orationum atque epistolarum materies: & pro ejus varietate variat tractandi ratio. Incerto auctori de typis epistolarum, qui Græcè ab Aldo editus, posteaque ab Achille Statio Lusitano Latinè redditus [a] est, epistolarum formæ minimùm sunt viginti; nimirum amatoria, sive conciliatoria, commendatoria, expostulatoria, exprobratoria, consolatoria, increpatoria, monitoria, comminatoria, reprehensoria, laudatoria, suasoria, deprecatoria, percontatoria, responsoria, allegorica, caussatoria, incusatoria, cougratulatoria, ironica seu simulatoria, gratiarum agens. Et cùm formas tam multas adferat, fore tamen idem agnoscit, ut plures superaddant anni sequentes, atque ipsa ætas, quæ bonarum artium felicissima est inventrix. Nec propterea de omnibus hisce; sed de præcipuis tantùm affectuosarum orationum vel epistolarum generibus, agere nunc animus est. Nam ut in aliis artibus, ita hic quoque difficillima tantùm tradi necesse est: quibus cognitis, non operosum erit de cæteris statuere.

[a] *Edidit Lovanii Bartholomæus Gravius an.* 1551.

Cùm autem orationes affectuosæ haut nudo constent affectu; sed argumenta quoque admisceant, quorum respectu pertinent ad aliquod è tribus caussarum generibus, uti diximus lib. I. cap. III, & IV: visum primò agere de iis, quæ referuntur ad genus deliberativum; cujusmodi sunt monitoria, adhortatoria, consolatoria, petitoria, commendatitia, & conciliatoria. Nam qui monet, vel adhortatur, suadet id cujus monet, & ad quod adhortatur. Scio, esse virum eruditum, qui hanc flagellet sententiam: sed ei, tanquam murum Semiramidis, oppono Isocrateum isthoc ad Demonicum: *Διόπερ ἡμεῖς οὐ παράκλησιν εὑρόντες, ἀλλὰ παραίνεσιν γράψαντες, μέλλομέν σοι συμβουλεύειν, ὧν χρὴ τοὺς νεωτέρους ὀρέγεσθαι* &c. *Quare nos, non hortatione arreptâ,*

ptâ, sed conscriptâ admonitione, tibi consulturi sumus, quæ adolescentes debeant expetere &c. Sic enim capiendus is locus: etsi aliter aliquanto eum ceperint, & Budæus, & H. Stephanus, & alii; qui tamen ipsi nec inter se conveniunt. Itidem qui consolatur, suadet, nequis lugeat omnino, aut ne tantopere: rem quoque suadet, qui petit: item qui commendat, cùm hic pro alio petat. Neque obstat, quòd commendatitia quoque laudet eum, quem commendat. Siquidem laus ea refertur ad suasionem rei, quam ostendit esse honestam, utilem, facilem. Quomodo & objurgatio fere ideo fit, ut quis consilio nostro utens rectè instituat vitæ rationem. Unde & ea hujus quodammodo est loci. Itidem in conciliatoriâ quispiam suadet amorem sui. Quæ cùm ita sint, de hisce omnibus singulatim eo, quo proposuimus, ordine, proximè suscipienda est tractatio.

II. DE MONITIONE.

MONITORIA est duplex. nam vel simplex est, vel admiscet objurgationem. Simplex docet simpliciter, quod sit cujuspiam munus: ut apud Sallustium oratio Micipsæ moribundi ad Jugurtham: unde huic generi maximè conveniunt *γνῶμαι*. In objurgatoriâ verò (ut Themistii *a* verbis utar) *μιμητέον ἡμῖν τοὺς σοφωτέρους τῶν ἰατρῶν, οἳ τὰ πικρότερα τῶν φαρμάκων, μέλιτι τὴν κύλικα περιχρίσαντες, πίνειν διδόασι· imitandi sunt nobis sapientiores medici, qui pharmaca amariora, melle circumlito poculo, bibenda præbent.* Itaque in eâ primò, & inprimis, benivolentiam amoremq; conciliabimus, ne non tam admonere, quàm sugillare, ac bilis quasi vomicam velle in alium evomere, credamur. Observat hoc Chremes Terentianus *b*:

a προτρεπτικῷ Νικομηδεῦσιν εἰς φιλοσοφίαν.

Quamquam hæc inter nos nuper-notitia admodum est:
Inde adeò quòd agrum in proximo hic mercatus es:
Nec rei fere sanè amplius quicquam fuit:
Tamen vel virtus tua me, vel vicinitas,
(Quod ego in propinquâ parte amicitiæ puto)
Facit, ut te audacter moneam, & familiariter.

b *Heaut. act.* 1. *sc.* 1.

Ubi verò hanc benevolentiæ partem abunde nobis exsecuti videbimur; in eo omnes erimus, ut rei commissæ odium concitemus, ac dolorem gignamus ob rem patratam: ac, quo alter magis abstineat in posterum, ob oculos ei ponemus ignominiam, pericula, pœnas, & alia, quæ metum incutere, ac deterrere à peccando solent. Hoc pacto consequemur, ut videamur, non hominem odisse, sed vitium.

Addam

Addam & alteram monendi orationem itidem objurgationi conjunctam. Primùm, ne, quem monemus, existimet, se posse nobis persuadere, nihil à se mali esse commissum, paucis ostendemus, nos rem omnem probè nosse. Tum dicemus, nostri muneris esse eum sui officii admonere, sive ob sanguinis conjunctionem, sive ob amicitiam, vel aliam ob caussam. Hinc pleniùs rem omnem narrabimus, ac inprimis ea referemus, quæ fœditatem facti arguent. Mox quæremus, an cùm ista committeret, nullam habuerit rationem generis, dignitatis, ætatis; nihilne de salute suâ cogitârit? Atque hæc ita instituemus, ut non gignamus desperationem; sed dolorem cieamus, pudoremque incutiamus: eoque omnia ita temperanda erunt, ut à paterno, vel fraterno animo, profecta esse videantur. Postremò non à vitio modò deterrebimus; sed etiam adhortabimur ad bene vivendum. Plurimùm enim monitio, & hortatio, concurrunt. Quomodo hortatio institui debeat, videre erit ex iis, quæ mox subjiciam. Quæ verò ad objurgationem pertinent, quam monitioni sæpiùs conjungi diximus, pleniùs cognoscere erit ex illis, quæ inferiùs afferemus de materiis, quæ ad genus juridiciale referuntur. Interim monitionis exempla aliqua si voles, vide Cic. lib. x. epist. VI, quâ monet Plancum, ne in pactione potiùs, quàm armis, pacem quærat: Plinium lib. III. epist. III, quâ Corelliam Hispullam commonet, ut filium tradat rhetori excolendum: & lib. VII. epist. I. ad Restitutum, quem monet, ut patienter resistat morbo: lib. VIII. epist. ult., quâ Maximum monet, quomodo administrare debeat Achaiam.

III. DE ADHORTATIONE.

HORTATIO differt à monitione, quia, ut Donatus a ait, *monemus consilio, hortamur impulsu.*

a *in Hec. act.* 1. *sc.* 1.

Ac hortationis quidem uti duo sunt potissima argumenta ἠθικὰ, utilitas, sed honesta, & necessitas, sed facilis: ita ejusdem, ratione affectuum, sunt quatuor præcipuæ partes. Nam,

I. Amorem excitat rei, ad quam inflammat; quod fit, ostendendo eam esse piam, utilem, gloriosam, planè dignam hujuscemodi, sive adolescentis, sive viri, indole, genere, ætate &c. Itaque hoc loco personæ quoque laus admiscetur; in quâ sedulò spectandum τὸ ἠθικόν. Nam apertiùs extollendi adolescentes; tectiùs, qui firmatæ sunt ætatis: quippe majus apud hos periculum est, ne supparasitari,

sitari, ac (ludere in his liceat) de Placentinorum magis, quàm Veronensium genere videamur.

II. Amorem quoque, ac misericordiam excitat personæ, pro quâ res suscipienda est: aut odium ejus, contra quem suscipi debet.

III. Aemulationem gignit. Quod fit bifariam. Nam & aliorum nos excitat industria, & animos addit ignavia.

IV. Spem præmiorum proponit, quæ quempiam manent, si rem aggrediatur: ac metum injicit contrariorum, quæ impendent, si negotio supersedeat.

Epilogus ab obtestatione peti solet.

Vide apud Sallustium orationem Catilinæ, quâ participes conjurationis; item illam, qua milites adhortatur. Adhæc quâ C. Memmius hortatur Quirites ad ulciscendum Jugurtham, & sceleris socios. Apud Livium quoque exemplorum est abunde. Ut lib. VII. illa P. Decii, tribuni militum, suos ad erumpendum concitantis. Quo ipso libro habemus orationem M. Valerii Corvini dictatoris, milites seditiosos dehortantis à pugna adversus patriam. Libro item XXI. exstant orationes tum P. Scipionis, tum Annibalis, quibus suos uterque inflammat ad pugnam. Et libro XXIV. oratio L. Pinarii, præfecti Ennæ præsidii Romani, suorum animos ad hostes postero die invadendos comparantis. Etiam apud Curtium legere est hortatorias Alexandri ad milites. Apud Tacitum in vita Agricolæ sunt orationes tum Galgaci, tum ipsius Agricolæ; quibus itidem ad pugnam suos incendunt. Plurimas etiam omnis penè generis hortatorias collegit H. Stephanus eo volumine, quo conciones complexus est ex Græcis Latinisque historicis excerptas.

Quod si exempla ex epistolis voles, adi Tullium lib X. epist. V. X. XII. XIII. XIV. XIX. XX. quibus Planco animum addit ad juvandam Remp. & exstinguendas belli reliquias. Et ad Quinctum Fr. lib. I. epist. I. multa sunt hortatoria, inprimis ut iræ moderetur. Etiam vide Nazianzeni epist. LXI, quâ egregiè faces stimulosque Eudoxio Rhetori subdit ad philosophiam Christianam & contemtum rerum hujus mundi. Item ep. LXXI, quâ Postumianum cohortatur, ut inter episcopos concordiam reducat: & epist. LXXXI, quâ ad patientiam animat Theodorum, Tyanensem episcopum. Item Chrysostomi epist. IV. & V. quæ ad Theodorum lapsum. Itẽ adi Hieronymi exhortatoriam ad Heliodorum, & Sidonii epist. VI, quâ adhortatur virum nobilem à vitâ umbratili & rusticâ ad capessendam Remp. Suntque similes magno numero, quas iccirco longum esset referre.

IV. DE CONSOLATIONE.

CONSOLATIONIS ſeries ex tribus temporibus plurimùm conſtat. Ex præterito, ut, *Nunciatum mihi eſt de obitu conjugis tuæ.* Ex præſenti, *Quam rem pro eo ac debeo, graviter moleſteque fero.* Ex futuro, *Tu fac animo fortiſſis ac magno, ut intelligamus, te adverſam etiã ferre poſſe fortunam.*

Sed non omnis conſolatio uno modo contexitur. Nempe quia alia recta eſt, alia obliqua. Recta ſtatim aperteque proponit argumenta, quibus dolorem abſtergeat, ὥσπερ ᵃ κρατὴρ τῆς Ἑλένης τοῖς Αἰγυπτίοις φαρμάκοις, ut ait Philoſtratus. Obliqua cuniculis quibuſdam hoc ipſum agit. Utendum autem κρύψει ᵇ, tum ſi recens ſit dolor, ac proinde vehementior quàm ut admittat medicinam: tum quando quis videri vult animo fortiori, quàm ut egeat conſolatione. Prius ſi fiat, antequam argumenta adferamus, dolorem noſtrum aperiemus, rei atrocitatem augebimus, noſque parùm idoneos dicemus ad conſolandum. Sin poſterius contingat, in ipſo ingreſſu gratulabimur de fortitudine. Hinc verò in utroque genere tanquam in aciem adducemus copias noſtras, quo velut collatis ſignis cum doloris affectu depugnent. Argumenta ea adduximus lib. I. cap. IV. ſect. III. Ordo verò hic non incommodus erit. Primò oſtendemus, illud, ob quod magnopere dolemus, non eſſe tantum malum, quàm credimus: imò malum non eſſe, aut quod mali ineſt, bono ejuſdem compenſari. Deinde accedimus ad conditionem tum vitæ communis, quæ multis eſt malis obnoxia: tum ejus, ad quem ſcribimus; ubi in conſiderationem veniunt genus, doctrina, virtus, res geſtæ. Denique dicimus, ſtulti eſſe, animum angere fruſtra: mœrorem autem ejuſmodi eſſe, ut non corrigat rem; ſed malum, ſiquod eſt, augeat. Vide, præter Senecam & Epictetum, etiam Nazianzenum eleganti ad Timotheum epiſtolâ, numero CLXXXIX, & Baſilium, Conſolatione in adverſis, incerto, ſed antiquo interprete ᶜ. Adhæc Boëthium de conſolatione philoſophiæ, & Joannem Gerſonem de conſolatione theologiæ. Item Petrarchæ dialogos ſex de contemtu mundi, ac Budæi totidem libros de contemtu rerum fortuitarum. Et quis commemoret univerſos, qui hoc argumentum tractarunt?

Sed quæ generatim dici ſolent, plurimum lucis accipient, ſi ad varia conſolationis genera accommodentur. Nam variat ea pro naturâ doloris; qui fere oritur vel ex obitu alicujus, vel ex amiſſione valetudinis, aut patriæ, aut opum vel honorum.

a *tanquã Helenæ crater Ægyptiis imbutus pharmacis.*

b *occultatione.*

c *Tom. 3. edit. Pariſ.*

Cujuſ-

Cujusmodi argumentis solemur dolorem ex morte alicujus susceptum, paucis innuit Petronius in Satyrico: *Cœpit hortari lugentem, ne perseveraret in dolore supervacuo, & nibil profuturo gemitu pectus diduceret: omnium eundem exitum esse: sed & idem domicilium: & cætera, quibus exulceratæ mentes ad sanitatem revocantur.* Sed quia Petronius satis his verbis indicat, & alia esse, quæ hic prætereantur, paullo pleniùs de re totâ agemus.

Primùm testabimur dolorem nostrum: quæ res benevolentiam gignit, fidemque conciliat: imò & per se dolorem levat, quia, ut poëta a ait, --- *Levius communia tangunt.*

a Claudianus lib. 3. de raptu Proserpinæ vers. 197.

Hinc dicemus, moderandum esse dolorem, sive is oriatur inde, quia aliquis mortem esse malam putet, sive quia malè esse mortuo credat, sive quia existimet, sibi nunc malè futurum.

Nam in morte nihil esse mali, imò finem esse malorum, & transitum ad vitam meliorem. Ac proinde non perire aliquem, sed præire ad loca lætiora. Imò vitam, quam degimus, mortem potiùs esse: ac tum demum nos vivere, cùm desinimus vivere.

Nec mortuum ipsum lugeri oportere, quandoquidem cursum ille suum in stadio cucurrit, & jam βραβεῖον exspectet: suam etiam personam in hoc orbis theatro optimè sustinuit, ac abunde sibi gloriæ paravit. Eoque instar eorum, qui in scena partes suas peregere, vestē suam exuere debuisse, ac domum commeare; idque eo lubentiùs, quia non vilia, ut illi, sed cœlestia habitacula peteret. Nec esse, quòd quis majorem honoris, vel plurium commodorum spem obtendat. Multos enim diutius vivendo ex felicibus reddi miseros; dum vel suorum, vel patriæ etiam calamitates, intueri coràm coguntur, vel in cæcitatem, egestatem, aliáve incidunt mala. Defunctum ab his periculis liberum apud beatos beatam degere vitam, atque ex sereno puroque videre jam, imò ridere, turbida hæc nostra: turpe fore, si hanc ei sortem invideamus: stultum, si ob eam doleamus: nec enim tam mortui conditionem esse lugendam, quàm nostram.

Sin hoc urat, quòd iis orbati sumus commodis, quæ ex vivo percipere soleamus, jam dicemus, non ex alterius, sed nostri amore hunc dolorem proficisci. Nec quòd fraudati iis bonis sumus, nimis animum urere debere. Nam summum illud fatum disponere fata mortalium: nec providentiam divinam quicquam, nisi providè agere. Rectiùs sapientiam divinam scire, quid nobis expediat, quàm nos insipientes. Meliùs cœlestem patrem velle filiis suis,

 quàm

quàm terrenos tantâ malitiâ infectos. Summum bonum nihil facere nisi bene. Μηδὲν *a* ἄλογον παρὰ τῷ Λόγῳ τῶν ἡμετέρων, κἂν ἡμῖν οὕτω φαίνηται· ut ad Philagrium *b* scribit Nazianzenus.

Quod si is, qui amissus est, filius sit; addemus, cum non donatum, sed divinitus commodatùm fuisse. Præterea memorabimus plurimos viros præstantes, qui liberos summæ spei, vel etiam gloriâ jam florentes extulerint, ac mortes eorum magnâ animi tulerint constantiâ.

Cujuscunque verò conditionis fuerit defunctus; ob oculos ponemus communem hominum sortem. In mœrore peccari eo, quia unusquisque se tantùm cogitet, & suos. At omnibus eundem esse,

Quò c pius Aeneas, quò Tullus dives, & Ancus.

Itaque Homerum *d* rectè homines comparare foliis, quæ nascuntur, & cadunt. Similiter enim homines nasci, & denasci.

Propterea non debere nos angi, ubi nihil proficimus. Quin mœrore malum aggravari. Apud *e* Thraces, aliasque gentes barbaras, luctuosa esse puerperia, ac recens natum parentis fletu excipi: contrà læta esse funera, ita ut mortuos cantibus ac tripudio prosequantur. Nec aliunde hæc provenire, quàm quia persuasum habeant, nihil esse hac vitâ infelicius, mortemque esse miseriarum finem. Fœdum fore, si hâc parte superemur à barbaris. Si non ea nobis animi vires, ut similiter possimus alteri gratulari, ac nobis gaudere: at saltem querimoniam abesse, & luctum poni oportere. Non fore hoc difficile, si eos imitemur, qui titionem è foco tollere parant. Nec enim hi eâ illum parte apprehendunt, quâ manus ureret; sed quâ ignem nondum concepit. Similiter nos casus istos animo concipere oportere, non quâ parte nos urant, sed quâ solatium præbent. Plura hujus generis haurire licebit ex theologorum & philosophorum scriptis. Vide & Ciceronem lib. V. epist. XVI, quâ Titium consolatur mœrentem ob filii obitum. Item eodem libro epistolam XIV. quæ Lucceii est Ciceronem solantis. Præter quas & aliæ sunt similes. Ut mittam supposititium illud opus de Consolatione. Apud Plinium etiam aliquæ hujus generis epistolæ sunt. Item apud Julianum Imp. illa, quâ Amerium de obitu conjugis solatur exemplo Darii. Sed gentiles mitto. Longè enim fortiùs hoc argumentum tractant Christiani doctores. Ex quibus vide B. Cyprianum, libro de mortalitate sive peste. Adi & B. Basilii epist. LXII. ad Ecclesiam Neocæsariensem, defuncto ejus Episcopo: CLXXXVI, ad uxorem Arinthæi Prætoris, erepto marito: item

CLXXXVIII,

a Filius Dei, qui est Ratio æterna, nihil rationi repugnans in rebus nostris facit: utcunq; nobis aliter videatur.
b epist 69.
c *Horat. od. 7. lib. 4.*
d *Il. 2. vers. 146, & seq*
e *Herodotus lib. 5. & ex eo Stobæus serm. 119. Archias* Ἀνθολογίας *lib. 1. Mela lib. 2. cap. 2. Val. Max. lib. 2. cap. 6. Fab. lib. 5. cap. 1. Solinus vulgo cap. 15. al. 16. Sed secundū Salmasianam edit. cap. 10. Zenobius proverbio,* Νόμος καὶ χώρα.

CLXXXVIII, & proximam ad Nectarium, atque ejus uxorem, filium lugentes: CCI. ad quendam, qui filium scholasticum amiserat: CCII. ad uxorem Anthæi: & alias: B. Nazianzeni epist. XXXVII, cùm mœstus esset ob fratris sui, S. Basilii, obitum: item CXV. ad eundem: & XCV ad Nyssenum: & CLXXX. ad Sannabadaënses monachos: & CCII. ad Theclam, cùm obiisset sacerdos. Item luculentam Nysseni orationem de mortuis, quâ ostendit, non esse lugendos, qui in fide obdormierunt: B. Ambrosium lib. II. epist. VIII. ad Faustinum, cùm germanæ obitum doleret: Chrysostomi egregriã illam epistolam, quâ juniorem viduam de morte mariti solatur: B. Hieronymum epist. ad Heliodorum monachum, & episcopum, cùm obiisset Nepotianus, sororis filius, monachus & presbyter: item ad Pammachium, cùm uxorem Paullinam lugeret: ad Theodoram Hispanam, cùm maritus ejus, Lucinius Bæticus, obiisset. Et quis omnes enumeret? E junioribus juvabit Nicolaus Leonicus Thomæus elegantissimo dialogo, qui inscribitur Sannutus sive de compescendo luctu: Petrus Bembus epistolâ priori ad Vincentium Quirinum, quæ est lib. III. epistolarum: Iacobus Sadoletus consolatione in morte amici ad Camerarium episcopum; pluresque alii.

Cæcos, item surdos, aut mutos, solabimur hoc pacto. Primùm caussas adferemus, cur Deus homini concesserit oculos, aures, loquelam; & quàm pauci iis rectè utantur, exponemus; ita ut veriùs penè hæc sint luxuriei aliorumque vitiorum instrumenta. Cæcos non videre colorum discrimina: sed nec fore istis oculos impuri amoris duces. Surdos sonorum differentiam nescire: sed neque tot fœda audire, quibus omnia nunc personant. Bona quidem aliqua iis sensibus adferri: sed absentiam eorum posse aliis sensibus suppleri. Nec tanti esse incommoda, quæ defectus illi secum trahant: quia non careant voluptate animi, nec inepti sint ad bene merendum de suis, aut publico. Quod multorum adstruitur exemplis. Imò plurimos sponte etiam vel oculis se orbâsse, vel ab hominum sermone ac consortio separâsse, ut meliùs contemplationi vacarent, ac minùs inquinarentur sordibus hominum impurorum, quibus omnia scatent. Ab hisce communibus argumentis veniendum ad propria. Ea petuntur ab illius, quem solamur, ingenio, doctrinâ, virtute. Etiam hîc locum habent, quæ universè à philosophis disseruntur de patientia ac constantia. Vide B. Hieronymi epistolas duas, quibus Abigaum, presbyterum Hispanum, & Castrutium de cœcitate consolatur. Item quæ de eâ diximus lib. I. cap. V. sect. XX.

 Simi-

Similiter agendum, ſiquis laboret calculo, podagrâ; aut ſi morbo, vel infortunio aliquo, redditus ſit mancus, claudus, deformis. Primùm docebimus, quàm multis obfuerint forma, robur, corporis agilitas: bona, quæ inde emanant, poſſe ingenio noſtro, vel aliorum ſuppleri miniſterio. Malis iis obnoxios fuiſſe multos ſummos & clariſſimos viros. Sæpe hæc profuiſſe ad patientiæ & conſtantiæ laudem. Vitam noſtram roſario eſſe ſimilem, ubi roſis ſpinæ miſcentur: vel ſtadio, ſed quod nemo abſque incommodis atque adverſis quibuſdam decurrat. Ita viſum eſſe divinæ providentiæ, quo vitæ hujus contemtu meliùs ad futuram præparemur. Vide & aliqua hujus generis lib. I. cap. V. ſect. XX, & inprimis XXI. Item adi Nazianzenum epiſt. LXIV, quâ Philagrium ſolatur, cùm morbum impatientiùs ferret. Scitè idem epiſt. XLI. dixerat ad eundem Philagrium: Γενναίως ἐμφιλοσοφεῖς τοῖς τοῦ σώματος, ὥσπερ βάσανον ἀρετῆς, ἀλλ' οὐχ ὕλης ἀνωμαλίαν τὸ πρᾶγμα δεξάμενος, ἵνα ᾖ σοι τὸ κακοπαθεῖν τῆς τῶν ἄλλων ὑγιείας μακαριώτερον· *Strenuè philoſopharis in corporis morbo, quaſi ut virtutis explorationem, non ut materiæ humorumque intemperiem, eum accipias: ut adverſæ tuæ res beatiores ſint aliorum valetudine ſecundâ.* Etiam conſolationem ad amicum ægrotum inter eas habes epiſtolas, quæ B. Hieronymo falsò tribuuntur.

Siquis doleat ob perſecutionem Eccleſiæ, adeat Chryſoſtomi complures ad Olympiadem epiſtolas. Fusè adeò ac diſertè hoc argumentum iis tractat, ut nihil addi, vel ultrà requiri poſſe exiſtimem.

Patriâ ejectum ſolabimur hoc pacto. Ordiemur ab hominum inconſtantiâ ac malitiâ: quibus fit, ut bene etiam de patriâ meriti in exilium ejiciantur: quales poſtea magnâ cum gloriâ revocentur, uti M. Tullius: aut, ſi redire nolint, triſte ſui deſiderium civibus relinquant, ut P. Rutilio contigit. Hujuſmodi exilium non debere dolori eſſe, quia seceſſio fit ab ingratis ac malis civibus: quorum odio multi præſtantes viri ſponte etiã patriam deſeruerunt. Quippe eos, qui ſolum nunc vertere juſſerunt, tales omnino eſſe; ut mirum futurum non ſit, ſi viri boni vel ſponte alias ſe in terras conferant. Nam illic potiùs exilium eſſe, ubi virtuti non eſt locus. Neque metui debere, ne aliqua ſic nomini nota inuratur, cùm id glorioſum potiùs ſit: unde videmus, non paucos majus eſſe nomen exilio ſuo conſecutos. Atque eam eſſe viri illius virtutem, ut idem de eo exſpectemus. Exilii nomen non eſſe extimeſcendum, quia veriùs ſit peregrinatio: quam multi, vel eruditionis, vel mercaturæ, vel voluptatis etiam

cauſsâ

causſâ ſponte ſuſcipiunt. Nec patriam amittere, qui virtute,& rerum geſtarum memoriâ, perpetuò in eâ ſit victurus. Habitationis per exiguum tempus, vel ſepulturæ, facilem eſſe jacturam. Uti & opum,quæ tamen nec extra patriam ſint defuturæ. Nec angi debere neceſſariorum vel amicorum deſiderio, quia etiam extra patriam ſubinde eos videndi & compellandi poteſtas erit. Nec moveri debere commodis patriæ, quia non minoribus extra eam frui licebit; atque,ut Teucer aiebat,*Omne ſolum forti patria eſt*. Eoque non debere eum patriam metiri unius oppidi mœnibus; ſed imitandum eſſe Socratem, qui rogatus,cujas eſſet, mundanum ſe eſſe reſpondit. Vide Ciceronem lib. v. epiſt. xvii. & xviii. quibus P. Sextium & T. Fabium exules ſolatur. Etiam tractandi hoc argumentum exemplum petere liceat ab Ovidio i. Faſt. in oratione Carmentæ ad filium Euandrum. Ac propoſitio quidem eſt in iſtis:

Cui genitrix flenti: Fortuna viriliter, inquit,
(Siſte precor lacrymas) iſta ferenda tibi eſt.

Sequitur argumentum à voluntate Dei, ſive à neceſſario:

Sic erat in fatis. nec te tua culpa fugavit,
Sed Deus. offenſo pulſus es urbe Deo.

Ubi & argumentum à bonâ conſcientiâ: quod pleniùs deinceps exſequitur:

Nec meriti pœnam pateris,ſed numinis iram.
Eſt aliquid,magnis crimen abeſſe malis.
Conſcia mens, ut cuique ſua eſt, ita concipit intra
Pectora pro facto ſpemque metumque ſuo.

Inde accedit ad exempla:

Nec tamen ut primus mœres, mala talia paſſus.
Obruit ingentes iſta procella viros.
Paſſus idem eſt, Tyriis qui quondam pulſus ab oris
Cadmus in Aoniâ conſtitit exul humo.
Paſſus idem Tydeus, & idem Pegaſæus Iaſon:
Et quos præterea longa referre mora eſt.

Hinc argumentum à naturâ virtutis:

Omne ſolum forti patria eſt, ut piſcibus æquor:
Vt volucri, vacuo quicquid in orbe patet.

Claudit Carmenta ſermonem ſpe liberationis:

Nec fera tempeſtas toto tamen errat in anno,
Et tibi, crede mihi, tempora veris erunt.

Vide & Nazianzenum epiſt. xxx[a], ubi Euſebium exulem ſolatur

[a] *ex Billii diſtinctione: aliis* 75.

tur vitæ æternæ præmio: & Chrysostomi epist. 111. ad Cyriacum episcopum exulem, & IV. ad episcopos & presbyteros ob pietatem in carcerem conjectos. Adfine huic argumentum est apud Nazianzenum epist. XXXIV a, quâ solatus Gregorium Nyssenum, cùm doleret, quia crebrò adeò peregrinari cogeretur. Aiebat is propterea, se similem reddi lignis, quæ huc illuc aquis feruntur. At Nazianzenus id negat, quia hæc sine sensu ferantur, impulsu alieno: ille omnia sua ad Dei gloriam componat: utcumque corpore non uni sit affixus loco, tamen animo hoc fixum immotumque esse, pro virili prodesse. Quare si hæc vita culpari mereatur, solem etiam esse culpandum, qui terras circumeundo vitam omnibus largiatur: item stellas erraticas, quas planetas dicimus, quorum error etiam compositus est & concinnus.

a al. 32.

Mœrentem ob amissionem bonorum, solabimur eo, quòd multa magnaque mala ex divitiis proveniant: ut socordia, & luxuries; unde bella; atque urbium etiam eversiones. Item quòd divites maximis se curis conficiant, & frustra quidem, cùm paucis ad tuendam hanc vitam opus sit, ac quicquid temporis inutili illi sollicitudini impenditur, id animi ac virtutis curæ, longè sanè meliori, detrahatur. Quando hinc commigrandum, non plus secum auferre divites, quàm pauperes: divitias sæpe improbis relinqui, aut iis, quibus sint exitio. Magna esse bona paupertatis, ut quæ bonæ mentis soror sit. Mala, quæ paupertatem sequantur, aut nulla esse, aut exigua, & quæ bonis majoribus affatim compensentur.

In alterâ parte, quæ est de conditione vitæ, spectabimus, quantus sit pauperum numerus præ divitibus. Ac dicemus, inter pauperes fuisse plurimos, alios doctrinâ, alios rebus gestis, aut sanctimoniâ illustres. Quorum aliqui opes non modò refugerint; sed quas etiam haberent, sponte abjecerint.

Hinc petemus, ut cogitet, non quibus careat bonis: sed quæ suppetant; atque ea dicemus sufficere ad vitam honestè degendam.

Multa & in hanc mentem varii collegere ex sacris, & externis; quæ mera mora sit adscribere. Vide interim B. Hieronymi epistolam ad Julianum; qui paucos intra dies non modò uxorem, & duas filias, sed etiam, barbaris provinciam vastantibus, bonam amiserat possessionum suarum partem. Incipit ea, *Filius meus.* Aliquid etiam de eo diximus lib. I. cap. V. sect. XXIII.

Eadem ratio ineunda, siquis suâ dignitate sit exutus. Dicemus, honores

honores magnis periculis parari, nec minori sollicitudine retineri: imò nec anxiam hîc curam sufficere, quia ab alieno hi dependent arbitrio; ac plerique mortales leves sunt & improbi: unde fit, ut immerentes dignitate augeant, merentes spolient, aut prætereant: quomodo præturam postulanti Catoni prælatus est Vatinius. Adferemus & exempla summorum virorum, qui itidem de statu suo sint dejecti. Præterea petemus, ut perpendatur, quanta hominum multitudo ad nullos extollatur honores: quanto item privata hæc vita sit tranquillior ac beatior alterâ: quibus quis etiam sit ornatus animi bonis, ut ea excolendo securiùs vivere, nec minùs prodesse aliis possit. Dicendum, si & peccata nostra cogitemus, negari non posse, iis nos talia promereri. Nazianzenus rectè ad Nyssenum, S. Basilii fratrem *a*: Οὔτε *b* ὑπερορώμενοι δυσχεραίνομεν, καὶ τιμώμενοι χαίρομεν. τοῦ μὲν γὰρ ἡμεῖς ἄξιοι, τοῦ δὲ τῆς ἡμετέρας φιλοτιμίας. Imò sæpe ita expedire, ut minores simus, ne honore ac dulci fortunâ ebrii reddamur; sed discamus sapienter ferre utramque fortunam.

Atque hunc quidem in modum alter alteri est τὸ *c* Αἰγύπτιον φάρμακον, εἴτε λόγος τοῦτο ἦν, εἴτε τι ἕτερον, ᾧ φαρμακεύει τὰς ψυχὰς Ὅμηρος ἐν τῇ λύπαις· ut idem Nazianzenus *d* ad Eutropium scribit.

Responsio ad consulatoriam aliûs est generis. Interim de eâ quoque aliquid mantissæ loco addemus. Hæc igitur,

I. Gratias agit pro affectu benigno.

II. Laudat consolantis ingenium, argumentaque.

III. Effectum eorum commemorat, ac vel dolorẽ planè abstersisse ait, vel mitigâsse: aut si res secùs successerit, partim laudat affectum, ingeniumque; partim caussas exponit, cur needum resederit dolor.

Vide Ciceronem lib. v. epist. XIII, & XV, quibus Lucceio consolanti respondet.

V. De petitoria.

Petitoria quoque, quæ Græcis ἀξιωτική, & παρακλητική dicitur, vel recta est, vel obliqua. Recta liberè petit; quomodo plurimùm, qui ancipitis sunt suspensique animi, liberè consilium poscunt: ut quod sit ἱερόν τι χρῆμα *e*, quemadmodum ait Lucianus *f*. Item qui rem rogant leviculam, atque, ut cum Homero *g* loquar,

Αἰτίζων ἀκόλους, οὐκ ἄορας, οὔτε λέβητας *h*.

Obliqua est, quâ verecundè petimus; quomodo suppudet à leviter amico mutuò poscere magnam pecuniæ vim.

Obliquæ etiam petitionis exemplum est in epistolâ Antonii ad

a epist. 36. al. 34.
b *Nec me contemni ægrè fero: & me honore adfici gaudeo. Illo enim digni sumus: hoc verò ambitionis est nostra.*
c *Ægyptiũ pharmacum, sive illud sermo fuit, sive aliud quid, quo Homerus animis mœrentibus medetur.*
d ep. 137.
e *res sacra.*
f *in rhetorum præceptis adversus indoctũ.*
g Odyss. P.
h *deposcũt micas, non enses,* (vel vernas) *sive lebetas.*

a lib.10. epist.8. b lib.10. epist.9. c ad fam. lib.11. ep.2.

Ciceronem inter illas ad Atticum *a*, quâ petit à Tullio, ut Cæsari se jungat: & proximâ *b* ipsius Cæsaris, quâ postulat, ut, re jã inclinatâ, ab omni Pompeianarum partium studio abstineat: item Bruti, & Cassii *c*, quâ poscunt ab Antonio, ut sibi significet, cur milites convocarit, & num per eos sibi in Urbe esse tutò liceret. At rectæ petitionis passim se offerunt exempla in Tullio, & aliis. Eoque etiam pertinet epistola Aeschinis XII, quâ orabat Athenienses reditum ab exilio in patriam: & secunda Demosthenis, quæ similis est argumenti: item quincta ejusdem ad Heracleodorum, quâ rogat eum, ne amicum oppugnet.

In petitione apertâ quatuor præstamus.

I. Conciliamus nobis amorem ac benevolentiam ejus, à quo petimus. Id bifariam fit; à personâ nostrâ, vel ejus, quem compellamus. A personâ nostrâ, si affectum & observantiam nostram testemur. A personâ, quam alloquimur, si eam laudemus à benevolentiâ erga omnes bonos: ac præsertim ab eâ virtute, quam nunc exseri petimus. Ita si patrocinium poscimus, laudabimus pietatem ejus, & auctoritatem: si opes, extollemus illius liberalitatẽ: si dignitatem, potentiam prædicabimus. Sic futurum, ut eâdem operâ, tum benevolum reddamus: tum facultatem ei bene merendi inesse indicemus.

II. Hinc proponemus id, quod petimus: ac potiùs uno verbo plura, quàm rem unam pluribus poscemus verbis.

III. Tum rem suadebimus ab honesto, utili, planè vel penè necessario, facili, opportuno. Quod ut liqueat, modum etiam, quo fieri aliquid possit, significabimus.

IV. Denique futurum pollicebimur, ut in segete non ingratâ hoc obserat beneficium.

At in petitione obliquâ ostendemus, quantopere pudor obsit viro indigenti: pudoris quoque nostri caussam aperiemus; uti quòd grave sit petere beneficium ab eo, de quo nunquã simus bene meriti. Hinc caussas fiduciæ nostrę adferemus: quò pertinet, quòd is aliis quoque ignotis indignisque opem tulerit. Tum misericordiam commovebimus inopiæ ac miseriæ commemoratione. Denique rem suademus ab honesto, facili &c. Primò autem majora peti solent: quod

d 1. Æn. à Marone observatum in oratione Junonis *d*. Nam primò ait:

Incute vim ventis, submersasque obrue puppes.

Deinde subdit:

Aut age diversas, & disjice corpora ponto.

e Andr. act.2 sc.1. Idem à Terentio factum ait Donatus ad illa verba *e*:

--- Saltem aliquot dies Profer, ut proficiscar aliquò, ne videam.

Sunt

Sunt autem & quædam armatæ preces; quales sunt, quibus adduntur minæ: quæ in majoribus solùm locum habent, quique auctoritatem interponere queant. Huc pertinent preces mandatis expositæ. Ut apud Maronem *a*: *Idem orans mandata dabat.* a *Æn.6.*
In cæteris verò odium concitant: unde Juno *b*, quo Troianos reddat invisos, ait, eos *Pacem orare manu, præfigere puppibus arma.* b 10. *Æn.*
Hujusmodi homines dicti quoque τὸ δόρυ καὶ τὸ κηρύκειον ἅμα πέμπειν *c*, ut est apud Polybium lib. IV. c *hastam ac caduceũ simul mittere.*

Petitoriæ orationis luculentum habes exemplum apud Livium in legatis Campanorum lib. VII; ubi à Senatu Romano auxilium orant adversus Samnites. Et lib. XXIII. est oratio Samnitium ab Annibale poscentium, ut opem sibi ferat adversus Romanos. Alias etiam petitorias partim ex eodem Livio, partim Herodoto, Thucydide, Xenophonte, Curtio, Tacito, Arriano, vide sis in volumine concionum ab Stephano excerptarum ex Græcis Latinisque historicis. Apud Cic. lib. VI. ep. XVI Bithynicus rogat, ut se tueatur absentem. Plinius lib. IV. epist. XV. rogat Fundanum, ut Asinium Bassum adjuvet testimonio & suffragio suo, quo, consule eo, possit esse quæstor. Nazianzenus epist. XVIII. ad Sophronium opem postulat adversus eos, qui in fortunas defuncti Cæsarii crudeliter involarant.

Quomodo verò petenti, vel concedendo, vel negando, respondeamus; intelligere erit ex iis, quæ dicemus de responsione ad commendatitiam. Hæc enim petitoriæ simillima est, quia & qui petit, commendat, & in omni item commendatione petitio est. Vide & Plinii epistolam lib. III. ad Suetonium; qui petierat, ut tribunatus militum sibi collatus in Cæsennium Sylvanum transferretur. Item adi Nazianzeni epist. CLXXXI. ad Verianum.

VI. DE COMMENDATITIA.

IN commendatitia, quæ Græcis συστατικὴ dicitur, videndum, cui, & quem commendemus; item, quo in negotio, ac quâ fine id fiat. Argumenta δεικτικὰ petuntur à re ipsâ; quam dicemus, tum honestam, & æquam, tum facilem, vel δυνατὴν, tum etiam utilem. Affectus moveatur spei; idque pollicitatione eorum, quæ grata erunt. Item cieatur affectus gratiæ, & misericordiæ. Ad ἦθος pertinet, I. ut eum, à quo quid petimus, laudemus, sed citra adulationis suspicionem. II. Ut commendationis caussas exponamus; idque modestè, & verecundè. Quò refer, siquem dicas, vel etiam ostendas, amore dignum. III. Ut petamus amicè, & blandè. Velut si rogemus per fortu-

fortunas, aut liberos, vel siquid his carius. Item siquem dicas magnam in commendatione nostrá spem repositam habere, ac ne spes hæc cum fallat, nos vehementer optare. IV. Denique ut polliceamur animum gratum.

Duo igitur inprimis in commendatione spectantur; personæ, & res ipsa. Personæ sunt tres; quæ commendat, quæ commendatur, & cui quis commendatur. A singulis verò caussa petitur commendationis. A commendante, quia sit necessarius, ac propinquus noster, aut amicitiæ vinculo nobis vel nostris conjunctus. Ab eo, qui commendatur, bifariam id fit. Primùm quia sit honesto genere natus, & polleat pietate, doctrinâ, prudentiâ. Deinde quia sit pauper, calamitosus, parentibus orbus, vidua. Ab eo, cui commendamus, itidem gemina est ratio: vel quia summa sit ejus humanitas erga omnes bonos, beneque merendi de aliis studium penè ei in naturam verterit: vel quia nobis sit conjunctissimus, ut jure amicitiæ hoc ab eo poscere non dubitemus. In re ipsa considerantur capita generis deliberativi, sive status negotialis, antea memorata. Ut ab honesto, quia (ut nihil aliud referret) bonam habebit conscientiam; qui viro bono fructus est maximus: ab utili, quia non unâ in re magnum ex eo commodum sit percepturus: à glorioso, quia ille, cui benefaciet, laudi sit futurus, ac honori: à facili, quia parvo, aut nullo negotio, eâ in re magno esse alteri queat adjumento.

Etiam hunc, vel similem in modum, οἰκονομία institui possit. Primùm laudatione, tanquam illice quodam vinculo, pertrahere aliquem conabimur in amorem ejus, qui commendatur.

Exinde exponemus negotium, cujus gratiâ aliquis commendationis nostræ eget.

Tertio loco sequetur petitio ipsa.

Quarta pars rationes afferet, tum à naturâ rei, ut ab æquitate ejus, & similibus: tum aliunde, ut à beneficiis antea collatis, ab amicitiâ veteri, aut nuper initâ, ab exemplo nostro, aut aliorum, ab intercessione, & precibus multorum.

Postremo loco, & nos, & eum, qui commendatur, beneficii fore memores pollicebimur: vel commendationis nostræ caussas adferemus: vel exponemus fiduciam, quam de amico concepimus: vel ἁπλῶς repetemus commendationem nostram.

Prudentiæ autem est dispicere, quis, cui, quem commendet. Aliter enim par pari commendat; aliter princeps privato, aut privatus principi: aliter item servum commendamus, quàm liberum; inopem, quàm

quàm divitem; ignobilem, quàm nobilem. In eo cui scribimus, professio etiam spectanda. Cicero sanè, aliquem Bruto, qui Stoicus erat, commendans, ait: *Tum fortunâ, siquid hoc ad rem pertinet, ornatus.* Nempe quia, juxta Stoicos, virtus sola ad beatam vitam sufficit. Ante omnia autem videndum, num quis commendatione nostrâ dignus sit. Optimè Theognis:

a Μή ποτ' ἐπαινήσῃς, πρὶν ἂν εἰδῇς ἄνδρα σαφηνῶς,
Ὀργὴν, καὶ ῥυθμὸν, καὶ τρόπον ὅστις ἂν ᾖ.

a Ne unquã laudãru aliquẽ, priusquã manifestè videtur, Quibus affectibus, ingenio, ac moribus aliquis sit.

Quod si non planè aliquis notus sit nobis, imitabimur Platonem, vel alium potiùs, qui Dionysio Heliconem Cyzicenum commendat epistolâ illâ, quæ inter Platonicas dicitur decimatertia, sed omnino supposititia est. Verba ejus sunt: Δεδιὼς δὲ λέγω ταῦτα, ὅτι ὑπὲρ ἀνθρώπου δόξαν ἀποφαίνομαι, οὐ φαύλου ζώου, ἀλλ' εὐμεταβόλου· *Timidè autem hæc dico: quippe de homine sententiam profero, animali non malo quidem, sed facilè mutabili.*

Exempla si commendationis velis, adi Demosthenem epist. III, quâ Lycurgi liberos, & Aeschinem epist. VI, ubi Aristonem hospitem commendat. Item Terentium And. act. I. sc. V. ubi refertur Chrysidis oratio, quâ Glycerium commendabat Pamphilo. Ciceronem lib. I. epist. III, quâ Lentulum commendatum it Trebonio: lib. II. epist. VI, ubi Milo, consulatum petens, commendatur Curioni: & XIV, quâ M. Fabius commendatur Cœlio ædili: & lib. VI. epist. IX, ubi A. Cæcinam Turfanio commendat: & lib. XI. epist. XVI, & XVII, quarum utrâque L. Lamia in petitione præturæ commendatur D. Bruto: & XXII, quâ eidem Appium Claudium commendat. Et lib. XII. epist. XXVII, ac XXIX, quarum priori negotia Aufidii, alterâ Lamiæ negotia Cornificio commendat: ut mittam illas libri XIII, quæ commendatitiæ sunt propè universæ. Brevitatis caussâ mitto illas ad Atticum, & Brutum. Etiam exemplum commendantis adolescentem alteri, ut ei filiam fratris despondeat, habes apud Plinium lib. I. epist. XIV, quæ ad Junium Mauricum. Idem lib. II. epist. XVII. Voconium Romanum Prisco commendat. Uti Gavio Maximo Arrianum Maturium lib. III. epist. II. Sossio Calvisium Nepotem lib. IV. epist. IV. & ejusdem libri epist. XIV. Fundano Asinium Bassum. Item Prisco Attilium Crescentem lib. VI. epist. VIII. Apud Herodianum habemus orationem M. Antonini imperatoris, quâ, cùm non multùm se à vitæ exitu abesse intelligeret, filium suum Commodum amicis commendabat. Item orationem Læti, Pertinacem commendantis post necem Commodi. Et apud Ammianum

orat. Valentiniani, Gratianum commendantis exercitui, ut ei tradatur imperium. Habes & apud sacros doctores complura exempla. Contentus ero duobus; Nazianzeno, gravi, & discreto Theologo, & Synesio, miræ venustatis scriptore. Theologus epistolâ XLVII, & proximâ, Asterio commendat caussam Nicobuli. Et epist. CV. Cæsario it commendatum consobrinos suos; quorum ut patrocinium suscipiat, rogat. Idem ep. CVII. ad Sophronium commendationem Nicostrati consignat. Vide & commendatitiam CVIII, CIX, CX, CXI. Idem Nicobulum breviter, nec ineleganter, commendat doctori ejus Eudoxio rhetori epist. CXVI. quod & priori facit epistolâ, ac seq. Etiam vide sis epist. CXXXII. ad Saturninum, & CXXXIV. ad Nicetam, sive Victorem, & CXXXV, ad Modarium, & CXXXIX. ad Themistium, & CXLVI. ad Jacobum, & seq. ad eundem, & CLI. ac proximam ad Alypium, & CLVII. cum sequenti ad Procopium, & CLIX. cùm proximâ ad Amphilochium. Synesium autem vide epist. XXXVIII ad Aurelianum, & LIX ad Anysium, & LXVIII ad Theophilum, & LXXXII ad Chrysen, & LXXXV ad eundem, XCVIII ad Olympium, & CVII ad Heliodorum, & CVIII, ac sequenti, utrâque ad Troilum. Elegantissima etiam est CXXX, qua Pylemeni Diogenē commendat. Atque idem CLIV Donatiano Scholastico commendat miserabilem militem.

Commendanti interdum respondemus tribus verbis: ut cùm argumentis nullis opus. Facit id Tullius ad Att. lib. II. epist. XXII: *Anicato, ut te velle intellexeram, nullo loco defui. Numestium ex literis tuis studiosè scriptis libenter in amicitiam recepi. Cæcilium, quibus rebus possum, tueor diligenter.* Sin fusiùs tractandum id argumentum: considerare oportet personam utramque, & commendantis, & commendati: item rei naturam. In hâc spectamus, an ea sit honesta, facilis, utilis. Qualis si erit, turpe sit nolle gratificari alteri. Ergò dicemus, eum, qui commendatur, commendatissimum nobis esse: turpe fore, in ejusmodi postulato non morem gerere: eo nos semper animo fuisse, ut bene vellemus mereri de omnibus, inprimis de amicis, vel nostri studiosis, vel viris bonis, doctis, aut qui nobis ab amicis commendantur. Etiam in hujusmodi argumento excitatur spes eorum, quæ grata commendanti, utilia commendato. Ἦθος relucet laudando commendatum; ac testando benevolentiam, officium, studium. Quod bifariam fit. Si facilè ac minutum sit, quod poscitur; dicemus, nos quidem lætari, quòd in aliquâ re possimus ei gratificari; sed vehementer optare, ut affectum nostrum testari possimus in re majori. Rogabimus quoque, ut multùm operâ nostrâ, atque in rebus etiam

longè

longè majoribus, uti velit: atque idem nos facturos, si usus ferat. Quâ ratione benevolentiam nostram testabimur, ac libenter nos morem gessisse ostendemus.

Sin res difficilis sit, ac gratificari nihilominus visum erit; significabimus rei difficultatem, ac quàm parùm possimus: interim tantum dicemus esse amorem nostrum, ut non putaverimus cessandum, usq; dum amico satisfecerimus. Ac si alter promiserit benevolentiam suam, eam nos cupere dicemus. Sin alter dixerit, se propterea æternùm fore nobis obstrictissimum; negabimus, cum nobis quicquam debere. Hanc enim naturam esse amicitiæ, ut mutuò benefaciamus, cùm possumus. Itaque in posterum etiam nos operam ei nostram in omnibus offerre: & velle vicissim ejus operâ uti, quoties ita res feret. Vide Ciceronem lib. v. epist. x i. ad Vatinium, qui Pompeiam, uxorem suam, Tullio commendârat: & lib. x v. epist. x i v. ad Cassium, à quo commendatus fuerat M. Fabius: Plinium lib. v i. epist. i x. ad Tacitum, qui commendârat Nasonem: & eodem lib. epist. x v i i i. ad Sabinum, qui à Plinio petierat, ut Firmanis patrocinaretur.

Sin satisfacere postulato animus non sit; videndum erit, cur detrectemus: num quia res inhonesta, an damnosa, an periculosa. Partes erunt tres potissimùm.

Primùm dicemus, nihil nobis jucundius fore, quàm ut gratificari amico possemus; ac propterea dolere, quòd nunc id non valeamus.

Hinc exponemus caussas, à tenuitate virium nostrarum, temporum difficultate, adversariorum potentiâ, & similibus.

Denique veniam poscemus, quòd non possimus morem gerere: atque aliis in rebus studium, & operam nostram, pollicebimur.

Vide libri x. epistolam i i. quâ Cicero se excusat Planco, quòd honoris ejus caussâ non venerit in Senatum, inque cæteris officium ei suum promittit.

VII. De conciliatoria.

Conciliatoria Græcis ἱμερτικὴ, & προσομιλητικὴ vocatur. Ea id oratoribus præstat, quod poëtæ tribuunt cesto Veneris. Nam delenificâ oratione alium in sui illicit amorem. Ac primò quidem in eâ adferuntur caussæ, ob quas pultemus amicitiæ fores. Continet autem hæc pars laudes ejus, quem compellamus. Deinde dicimus, nos, hisce laudibus impulsos, nihil æquè optare, quàm ut amicorum albo adscribamur. Postremò rationes adduntur, cur censeca-

censeamus, nos haut indignos esse, quibus amoris fores referentur: unde hic propriæ laudes locum habent. Interim in primâ parte cavendum, ne parasitico more palpum velle obtrudere videamur: quod fiet, si nimiùm laudemus. Optimè Euripides Heraclidis:

Πόλιν μὲν ἀρκεῖ· καὶ γὰρ οὖν ἐπίφθονον
Λίαν γ' ἐπαινεῖν ἐστι. πολλάκις δὲ δὴ
Καὐτὸς βαρυνθεὶς οἶδ' ἄγαν γ' αἰνούμενος.

Hoc est, interprete H. Grotio:

Et hoc quidem urbi sufficit. nam tædio est
Laudare nimium; sæpe laudatus quoque
Ex pondere ipso sentit excedi modum.

Scitum etiam illud in Oreste; quæ non majoris Euripidis, sed ejus, qui ex Euripidis fratre natus, fabula est, teste Suidâ:

Βάρος τι κἀν τῷδ' ἐστιν, αἰνεῖσθαι λίαν.
Molestum & illud est, nimis laudarier.

In postremâ verò parte, h. e. laudatione sui, dispiciendum, ne Thrasonibus istis similes dicamur, qui quodam Tragici cothurni strepitu sua suosque jactant, ac, Mithæci cùm sint, Agamemnonem simulant.

Conciliatoriæ exemplum est apud Livium lib. XXVI. oratio P. Scipionis ad Lucceium, Celtiberorum principem, cùm virginem redderet ei desponsatam: apud Tacitum Histor. lib. I. oratio Pisonis ad cohortem in palatio collocatam præsidii caussâ: apud Amm. Marcellinum lib XXXVI. oratio Valentiniani recens creati imperatoris, ad exercitũ minùs faventem. Uti & Nazianzeni epistola XLVI, quâ amicitiam Africani petit: & CXXVIII, ubi Adelphii poscit amicitiam: item Politiani epistola lib. IX. ad Matthiam, Pannoniæ regem.

Porrò non illæ solùm conciliatoriæ censendæ, quibus nobis conciliamus amorẽ alicujus: sed etiam, quâ inter se conciliamus dissidentes. Cujusmodi apud Liviũ lib. XL. oratio C. Cæcilii Metelli ad M. Lepidũ, & M. Fulviũ, censores. Similis fuit oratio Himerii ad sedandam seditionem ponè ludum concitatam. Ejus exordium apud Photium in myriobiblo habes. Etiam ad reconciliationem referre possis argumentum epistolæ Plinianæ ad Geminium, quæ secunda & vigesima est libri VIII; & lib. IX. epist. XXI, quâ studet in Sabiniani gratiam reducere libertum ejus. Vide & Nazianzeni epistolam XIX *a* ad Basilium; ubi eum hortatur ad concordiam cum Eusebio, Cæsariensi episcopo: item proximam, quæ ad ipsum Eusebium. Item LX *b* ad Sophronium; quâ monet, atque incitat eum, ut controversias inter Orientis, & Occidentis episcopos, componat.

a *ex Billii distinctione, quæ in Græco codice esse solet 15.*
b *al. 53.*

VIII. DE

VIII. DE PANEGYRICIS.

VENIO ad orationes generis demonstrativi: in quibus panegyricæ primum sibi locum vindicant. Sed panegyricæ non uno dicuntur modo. Primò ac propriè sic vocabantur, quæ habitæ essent in panegyri; puta in ludis ac celebritatibus totius Græciæ. Quæ quomodo scribi debeant, ex Dionysio Halicarnasseo, & Menandro rhetore, cognoscimus. His nunc non insistam, quia, ut ludorum ejusmodi, ita & orationum id genus consuetudo exolevit. Præterea verò panegyricæ etiam dictæ, quæ in laudem principis habebantur in Senatu, vel alio nobili consessu. Harum pulcherrimum exemplum habemus in panegyrico Plinii. quem breviùs ac succinctiùs Trajano priùs dixit sub formâ gratiarum actionis: postea verò *uberius & spatiosius* (ut ipse de se testatur a) *volumine* eo *amplexus* est, quod exstat. In eo quæ inprimis spectare oporteat, non alius nos meliùs docebit, quàm Plinius ipse: cujus hæc verba libro III. epist. XIII: *Librum, quo nuper optimo principi gratias egi, misi exigenti tibi; missurus etiamsi non exegisses. In hoc consideres velim, ut pulchritudinem materiæ, ita difficultatem. In cæteris enim novitas ipsa lectorem intentum habet: in hoc nota, vulgata, dicta sunt omnia. Quo fit ut quasi otiosus securusque lector, tantùm elocutioni vacet. in qua satisfacere difficilius est. cùm sola æstimatur. Atque utinam* ORDO *saltem, &* TRANSITUS, *&* FIGURÆ, *simul spectarentur! Nam invenire præclarè, enunciare magnificè, interdum etiam barbari solent: disponere aptè, figurare variè, nisi eruditis negatum est.* Ordo verò istiusmodi est. Primùm publicam Cæsaris vitam exponit. In quâ temporis ordinem sequitur. Ab adoptione enim orditur, ac in tertio consulatu definit. Exponit autem, quicquid interim actum ab eo laudabiliter, ac bono publico. Post hæc in privatâ ejus vitâ domum compositam considerat. Itaque Plotinam uxorem, & Martianam sororem, ut Trajano similes, extollit: imperatorem ipsum prædicat, quòd amicos colat, & eo quemque loco habeat, quo mereatur. Utinam verò seriùs hæc oratio habita esset, ut reliquam etiam præstantissimi imperatoris vitam haberemus. Nunc in tertio ejus consulatu sistit auctor. Itaque nihil hîc legas de Decebalo victo, unde Dacici cognomen retulit; quod quarto contigit consulatu: nihil de tot aliis præclarè postea ab eo gestis. Illa verò, quæ Plinius refert, non eum magnum ostendunt ducem, nec id docere Plinius potuit, quia necdum ejus ductu bellum gestum erat: sed solùm signa sunt, unde liquidò conjecturã capere esset, eum magnum ducem fore. Verùm, quá parte nos Plinius destituit, panegyri-

a *lib. 3 ep. 18.*

stæ alii, sed aliis in imperatoribus, exemplo esse possint. Ut è Latinis Mamertinus, & alii, qui cum eo excudi solent. Nec planè aspernandus B. Ennodius, Ticinensis episcopus, panegyrico, quem dixit Theoderico, Gothorum regi. E Græcis adeundus Julianus imperator, orationibus duabus in laudem Constantii imperatoris. Atque ejusdem oratio exstat in laudem imperatricis Eusebiæ. Tres istas Græce cum tralatione suá primus edidit V. Cl. Dionysius Petavius. Vide & eas Themistii orationes, quas diximus lib. I. cap. V. sect. XXXI. Juvabunt quoque Latinorum poëtarum panegyrici: ut ille Tibulli ad Messalam lib. IV: item seu Ovidii, seu Lucani, ad Calpurnium Pisonem: adhæc panegyrici Claudiani, Sidonii, aliorum.

IX. DE NUPTIALI.

AD demonstrativum etiam genus pertinent, quæ Dionysius Halicarnassensis eruditè tradit de scribendâ oratione nuptiali; item quâ prætor à rep. aut principe, rei administrandæ gratiâ, compellandus & excipiendus est.

In nuptiali oratione præcipuum locum obtinent laus sponsi sponsæque, laus nuptiarum, & votum pro felici connubii successu. Multa ad nuptiarum laudem pertinentia suppeditabunt qui de bono matrimonii scripserunt. Ut B. Augustinus libro eo qui de bono conjugali inscribitur. Et tot alii veterum, ac juniorum. Votum præcipuè concordiam & liberos spectat. In parte eâ, quæ concordiam respicit, non parùm, ut puto, juvabit Justus Lipsius eleganti epistolâ ad Sweertium, quæ est quadragesima centuriæ tertiæ ad Belgas. Ad liberos præcipuè pertinet votum illud Nazianzeni epistolâ CLXXI. ad Eusebium; ubi ait, alios nuptialem orationem consumere in laudatione, se in voto. Sed operæ est ipsum audire. Ἄλλοι μὲν οὖν καλείτωσαν ἔρωτας, ἐπειδὰν γαμικὸν καὶ τὸ παίζειν, καὶ παρθένου κάλλος γραφέτωσαν, καὶ νυμφίου χάριν ἀντεγειρέτωσαν, καὶ ῥαινέτωσαν λόγοις μετὰ τῶν ἀνθέων τὰς παστάδας. ἐγὼ δὲ ὑμῖν προσᾴζων τὸν ἐμὸν ἐπιθαλάμιον. εὐλογήσαι ὑμᾶς Κύριος ἐκ Σιών· καὶ αὐτὸς ἁρμόσοι τὴν συζυγίαν. καὶ ἴδοις υἱοὺς τῶν υἱῶν σου· οὐ πολὺ δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ κρείσσονας. *Alii igitur vocent amores, (quia & ludere convenit nuptiis) & virginis venustatem oratione depingant, & vicissim attollant pulchritudinem sponsi, ac thalamum ut floribus, ita sermone conspergant. Ego verò accinam vobis nuptiale meum carmen: Benedicat vobis Dominus ex Sion, atque ipse matrimonium concinnet, videasque ipse filios filiorum tuorum, ac parum abest, quin addam, etiam te præstantiores.* Vide & epist. CXCIII, ubi Diocli optat παρεῖναι Χριστὸν τοῖς γάμοις· ποῦ γὰρ Χριστός, εὐκοσμία· καὶ τὸ ὕδω-

ὕδωρ

σαι οἶνον τὸ ὕδωρ· τὸ δέ ἐστι, πάντα μεταποιεῖσθαι εἰς τὸ βέλτιον· *ut Christus nuptiis interfit: ubi verò ille, ibi modestia: item ut aqua in vinum convertatur, hoc est, ut omnia convertantur in melius.* Atque hæc generatim. Fusiùs verò aliquanto de nuptiali oratione agit in opusculis suis ab Angelo Britannico editis Marinus Becichemus Scodrensis: qui omnia è Græcis se fontibus hausisse, candidè profitetur. Sed mirum ea Pausaniæ tribuere, quæ sunt Dionysii Halicarnassensis. Ex eodem Dionysio etiam de epithalamiis cognosces. Quo nomine quid propriè notetur, docet Proclus in Chrestomathiâ apud Photium, his verbis: Τὰ ἐπιθαλάμια τοῖς ἄρτι θαλαμευομένοις ἅμα οἱ ἠμίθεοι, καὶ αἱ παρθένοι, ἐπὶ τῶν θαλάμων ᾖδον· *Epithalamia, sponso sponsâque thalamum jam ingressis, juvenes pariter ac virgines thalamo adstantes canebant.* Addit è contrario, Ὑμέναιον ἐν γάμοις ᾄδεσθαι. *Hymenæum*, sive carmen nuptiale, *in nuptiis cantari.* Sed aliis Hymenæus potiùs est epithalamium, quàm oratio nuptialis.

Quæritur, an epithalamium dici possit carmen Catulli, cujus initium, *Collis ô Heliconii:* aut, *Vesper adest, juvenes.* Propriè epithalamium esse, negat Muretus notis, quas in eum poëtam scripsit. Sed Latini latiùs usi epithalamii vocabulo. Fabius enim clarè poëma illud, *Vesper adest, juvenes,* epithalamium appellat lib. IX. cap. III. ubi ex eo citat hæc verba:

--- *Dum innupta manet, dum cara suis est.*

Doctissimus Joannes Hartungus in locis memorabilibus *a* inter ea, quæ à veteribus citantur, nec uspiam occurrunt, reponit illud, quòd Fabius ex Epithalamio Catulli adducat, *a Decuriâ 1. cap. 10.*

--- *Dum innupta manet, dum cara suis est.*

Sed sunt ea ex carmine, quod dixi. Nisi quòd Fabius, memoriæ errore, pro *intacta* posuit *innupta*. Etiam *est* substituit pro *sed:* verùm id studio egit, ne sequentia etiam adiicere cogeretur. Exstat ejusdem Catulli carmen de nuptiis Pelei & Thetidos: de quibus antea scripserant Hesiodus, & Agamestor, seu Agametor. Ex utroque versus quosdam citat Isacius Tzetzes *b*. Theocriti Idyll. XVIII epithalamium est Helenæ. Adi & excerpta Photii ex Himerii epithalamio ad Severum: ut de Statio, Claudiano, Sidonio, ac poëtarum aliis, nihil dicam. *b prolegomenis in Cassandram Lycophr. & pag. 38. edit. Opor.*

Etiam ad demonstrativũ genus pertinet tum natalitia, tũ funebris. Quomodo natalitia scribi debeat, ex Dionysio Halicarn. cognosces. Vide & Genethliacam orationem Aristidis in Apellam: & è poëtis genethliacon Lucani, quod ad Pollam Argentariam, Lucani uxorem

cariſſimam, vel viduam potiùs, Statius ſcripſit in ſecundo Silvarum.

X. De funebri.

Funebrium orationum origo apud Græcos cœpit à Solone; ut Anaximenes tradidit: apud Romanos autem à Valerio Poplicolâ; qui collegam ſuum, Junium Brutum, in pugnâ cum Arunte, Tarquinii filio, cæſum, funebri oratione eſt proſecutus; tantoque id cum populi applauſu fecit, ut exinde mos obtinuerit laudandi eos, qui ſtrenuè in bello cecidiſſent. Auctor Plutarchus in Poplicola. Hujuſmodi autem laudationibus factam eſſe hiſtoriam mendoſiorem, auctor eſt Tullius in Bruto, & Livius lib. v. ab V. C.

Orationis funebris à Dionyſio Halcarn. a tria ſtatuuntur κεφάλαια b· ἔπαινος, θρῆνος, καὶ παραμυθία c.

a ἐν τέχνῃ. b capita ac loci. c laus, lamentatio, ac conſolatio.

Vide orationem funebrem Periclis apud Thucydidem libro II, quâ laudat in prœlio cæſos. Item Demoſthenis orat. in laudem eorum, qui Chæronenſi prœlio erant interfecti. Quamquam oratio ea non videtur genuina. Sanè licet illam agnoſcat Plutarchus; tamen de eâ ambigunt Dionyſius Halicarnaſſenſis, & Libanius. Etiam apud Dionem lib. XLIV habes M. Antonii orationem funebrem in laudem Julii Cæſaris, & lib LVI aliam Tiberii in laudem Augusti. Adi & funebrem Ariſtidis in Eteoneum, & alteram in Alexandrum: quorum ille adoleſcentulus, hic admodum ſenex, deceſſerat. Ut ex orationibus iis operoſum non ſit cognoſcere, quomodo pro ætate diversâ aliter, atque aliter, laudare conveniat. Apud Vopiſcum, interfectum Aurelianum laudat Tacitus. Adi & Nazianzeni orationes funebres in fratrem Cæſarium, ſororem Gorgoniam, patrem ſuum, magnumque in Athanaſium: & funebrem Nyſſeni in Pulcheriam, Baſilium, M. Placillam imperatricem, & Meletium, epiſcopum Antiochenum. Item apud B. Hieronymum epitaphium Marcellæ ad Principiam virginem, Marcellæ contubernalem & diſcipulam: nec non Bleſillæ ad Paullinam, ejus matrem; Paullæ ad Euſtochium, ejus filiam; Fabiolæ ad Oceanum. Et excerpta Photii ex Himerii oratione funebri in filium. Et hi quidem proſâ ſcripſere.

Ex poëtis Moſchus reliquit epitaphium Bionis, Bion Adonidis. Epicedium pſittaco Melioris Atedii ſcripſit Statius ſecundo Silvarum: item Pileti Urſi ad parentem. Et libro III habes epicedium parenti Claudii Etruſci ſcriptum. Adhæc epicedium patris ſui conſcripſit libro v. Item pueri vernæ; non filii, ut habet inſcriptio.

Propriè

Propriè autem differunt ἐπικήδιον, & θρῆνος, quòd ἐπικήδιον ᵃ παρ' αὐτὸ τὸ κῆδος ἔτι τοῦ σώματος κειμένου λέγεται· ὁ δὲ θρῆνος οὐ περιγράφεται χρόνῳ, ut est apud Proclum in Chrestomathia *b*.

Apud gentes cantibus funebribus præerat Ialemus, ut nuptiis Hymenæus: uterque Cliûs filius. Aristophanes in vocibus Atticis, apud Atheneū: Ἐν γάμοις Ὑμέναιος, ἐν δὲ πένθεσιν Ἰάλεμος. Atq; ab eo ἰαλεμίζειν.

Nec threni semper sunt super mortuo; sed etiam super calamitatibus temporum. Quod ex threnis prophetæ Ieremiæ cognoscimus; quibus miserabilem deplorat Judæorum statum: item threnis Nazianzeni; unde dilucet, quanta ille tum in sollicitudine, ac mœrore, ob peccata versaretur.

a epicediū pro funere, cadavere adhuc iacente, dicatur: threnus vero nullo circumscribatur tempore.

b apud Photium in biblioth.

XI. De gratiarum actione.

Præterea ad demonstrativum genus pertinent gratiarum actio, & gratulatoria. Nam in illâ beneficium laudamus, quod accepimus: in hâc bonum extollimus, quo alter auctus est. Quod si gratulatoria hujus generis est; in eandem quoque bilancem imponenda erit lamentatoria: quippe eâ tum laudamus sive personam, quâ orbati sumus; sive rem, quam nobis penè sanguinem animamque fuisse ostendimus: tum quoque vituperamus hominem, aut rem, per quam in isthoc incidimus infortunium.

Quare ut de his quoque ordine dicamus, in gratiarum actione ad δεικτικὰ argumenta pertinet, si in eo tum beneficii laudes auctorem; tum beneficium ipsum extollas, atque amplifices. Ac beneficium quidem laudes, quia sit honestum, utile, jucundum. Amplifices verò illud ex eo, quia quis beneficium contulerit primus, solus, vel cum paucis, vel tempore maximè oportuno, vel sæpe, aut citò, & aliis modis: de quo vide, quæ diximus lib. 1. cap. 1x. Παθητικὰ argumenta sunt, quibus amor aut benevolentia conciliatur: aut gignitur benevolentia aliorum, qui benefaciendo æternum sibi nominis decus pararunt: aut quibus spes concitatur animi grati, ac remunerationis. Ἠθικὰ sunt, si extenues vires tuas ad gratias referendas, Deumque ores, ut dignas ille gratias rependat: si item ostendas, non dubitare te de fide & constantiâ amici in te promovendo: & tamen id facias modestè, ne in exposcendo beneficio novo transgredi videaris verecundiæ fines.

Atque ex his videre sit, quæ in hoc genere præcipua sint argumenta, tum λογικὰ, tum παθητικὰ, tum ἠθικά. Quomodo verò ea miscean-

miſceantur, ac tractentur, liquidius fiet ex iis, quæ deinceps exponam.

Gratiarum actio conſtat inprimis duabus partibus. Prior eſt laudatio, & amplificatio beneficii. Eſt igitur ea pars, vel ἔπαινος, vel ἐγκώμιον. Nam, ut ſuprà diximus, ἔπαινος indicat magnitudinem virtutis: ἐγκώμιον verò actiones virtutis. At gratiarum actio, tum magnitudinem indicat beneficentiæ, quæ virtus eſt: tum beneficiorum, quæ ſunt virtutis actiones. Conſiderantur autem beneficia tum prærerita, tum præſentia, tum futura: & pro bonis tum antea partis, tum iis quibus fruimur, tum ſperatis, ſignificabit, quantum ſibi etiam ante acceptum beneficium de eo promiſerit, quantam in præſentia ejus benignitatem ſentiat, & quantam ſperet in poſterum. In quibus tractandis Ethopœia inſervit.

Laudabimus verò beneficia à perſonâ, vel re ipſa. Perſona eſt vel dantis, vel recipientis. A dantis perſonâ extollimus illud, ſi dicamus, non rogatum, ſed ſponte; non debentem, ſed immerenti; non ægrè, ſed lubentiſſimo animo contuliſſe. Atque hîc occaſio erit prædicandi ejus liberalitatem, ac magnificentiam. Sin non ſponte, ſed rogatus benefecerit; dicemus, eum citiùs opinione id noſtrâ egiſſe. Ubi ejus ſtudium, fidem, atque induſtriam prædicabimus. Addemus, eum plus laboris ſuſcepiſſe, vel plus nobis contuliſſe, quàm auſi eramus rogare, vel etiam, quàm opus fuit. Sin priores benefecimus; dicemus, plus rependiſſe, quàm acceperat; vel citiùs, quàm neceſſe erat. A recipientis perſonâ laus petitur, ſi neceſſitatem noſtram exponamus: ut quòd ſine eo beneficio non potuerit nobis non malè eſſe. Item addere licebit, nos vel ſanguine, vel affinitate, vel amicitiâ, vel patriâ, vel profeſſione, vel moribus ei conjungi, vel iis, qui illi conjunctiſſimi: quæ res benevolentiam parit. A re ipſa extollitur beneficium, ſi illud dicatur fuiſſe magnum, opportunum, inſperatum, & quæ hujuſmodi alia.

Porrò hîc quoque interdum eſt periculum, ne nimis beneficium exiguum extollentes, videamur ludere, aut paraſitari. Ad dilatandum verò licebit hypotheſin reducere ad theſin: ut ſi laudaturus liberalitatem Alexandri, universè liberalitatem extollas. Theſis verò hæc amplificatur, tum à contrariis; ut ſi avaritia vituperetur: tum à comparatione, ſimili, exemplo: quemadmodum in progymnaſmatis docetur, ubi de Chriæ & Sententiæ tractatione agitur.

Pars altera gratum pollicetur animum; ac ſi quidem, qui beneficium accepit, remunerandi habeat poteſtatem, pollicebitur, ſe aut paria

paria facturum, aut in re majori uberiorem quoque gratiam relaturum. Sin verò remunerandi vires haut suppetant; promittet, se beneficium hoc insculpturum animo penitissimo; cumque nulla sit spes gratiam referendi, rogare se Deum Opt. Max., ut is suppleat, quod sibi ob sortem paupertinam haut licet. Hanc ni rationem inire malit, quàm opulentum aliquid spirare; audiet meritò Plautinum *a* isthoc: *Verba sine penu & pecuniâ.*

a in Capt. sc. Miser homo est.

Vide apud Livium lib. XXVIII. orationem Saguntinorum gratias agentium senatui Romano, quòd eorum caussâ bellum adversus Hannibalem suscepisset. Item apud Sallustium in Jugurthinâ habes orationem Bocchi Regis ad Syllam, qui ei obtulerat gratiam atque amicitiam populi Romani. Luculentâ etiam oratione Ausonius Gratiano egit gratias pro consulatu. Quod si epistolas hujus generis velis, Ciceronem adi lib. III. epist. ult., quâ Appio Pulchro gratias agit ob supplicationem sibi ejus operâ decretam: & lib. XV. epist. XI, quâ ob eandem gratum se præstat C. Marcello. Item Plinium lib. V. epist. II, ubi Flacco pro turdis missis gratias agit. Et lib. IX. epist. XXIV. ubi agit gratias, quod libertum, aliquando gratum, reduxerit domum. Et Nazianzenum epist. CXXV. ad Asterium, uti & epist. seq. ad eundem, & CXLIX. ad Alypium. Item Chrysostomum epist. III, quæ ad Innocentium, episcopum Romanum. Exstat & Sidonii Apollinaris *b* Eucharisticon ad Faustum: item B. Ennodii, Ticinensis episcopi, (qui anno vixit quingentesimo) oratio ad grammaticum; quâ gratias ei agit pro operâ Parthenio, sororis suæ filio, in declamandi exercitio impensâ. Sed hujusmodi scriptores, ætatis vitio, quâ vixere, conceptus quidem ac sensus juvare possunt: at non elocutionem & stylum: quâ parte iis multi juniorum præferri merentur: velut Angelus Politianus lib. I. epist. X, ubi Hermolao Barbaro gratias agit, sanè eleganter.

b carm. 160.

XII. De gratulatione.

IN *gratulatione* cogitandum primùm de argumentis ἠθικοῖς. Ut cùm probamus, magnū illud esse, cujus caussâ gratulamur. Ubi & res, & persona consideranda, ne videamur in lente quærere unguentum, ac τὴν κορώνην ξέειν *c*. Ex argumentis παθητικοῖς hic præcipuè locum habent, quæ afferunt vel χαρὰν, sive gaudium, vel χάριν, seu lætitiam, vel etiam ζῆλον, sive æmulationem. Nam hortamur, ut quis æmulari pergat summos viros: vel non cum aliis solùm, sed

c tudiculam expolire.

secum

secum etiam deinceps certet. Ad ἦθος pertinet, ut laudes alterum, sed citra assentationis suspicionem: ut dicas bonum alterius etiam ad te pertinere, sive ob amicitiam, sive aliud vinculum: ut in posterum etiam optima quæque voveas, atque optes: ut seu apertè, seu obliquè, ad eam deinceps colendam adhorteris.

Interea non ignorandum, aliter gratulandum esse principi, quàm privato: aliter in re magnâ, quàm minutâ: semperque operam esse dandam, ut gratulatio vera, atque ab animo esse profecta videatur.

Ordo pro re natâ, ac cujusque arbitrio, mirè variat. Inter modos cæteros hic non incommodè inibitur. Primùm indicabimus, impensè nos delectatos fuisse nuncio de alieno bono. Deinde extollemus illud bonum: ac quidem, si magnum erit, dicemus, eum, cui gratulamur, dignum tanto bono fuisse: nec temere alium reperiri posse, cui magis illud conveniret. Quod si munus aut dignitas erit; addemus, non personæ modò, sed publico quoque, sic esse optimè prospectum. Si bonum, quo quis auctus, non ita magnum videatur; ubi jam extulerimus illud, negabimus tamen ejus meritis respondere: interea quasi gradum quendam fore ad majora. Laudabimus etiam virtutem atque industriam, quâ bonum hoc est consectus. Si gratulabimur ob dignitatem restitutam; amissionis culpam in factiosa tempora, atque improbitatem quorundam, conferemus: quòd verò quis redditus sit priori dignitati, id esse virtutis, dicemus: ac divinam etiam bonitatem ex eo perspici, quòd temporibus adeò corruptis, tam citò, tam insperatò, tam feliciter, res tanta successerit. Postea orabimus, ut bonum hoc sit salutare ipsi, amicis, & Reipublicæ: ac eâdem precabimur, ut porrò ei secundo omnia ferantur æstu. Quod si amicitiâ nobis conjuncto gratulemur; licebit eum adhortari, ac monere, quo pacto se in posterum gerere debeat. Fore dicemus, ut ex eo non ad ipsum modò, sed ad nos quoque gloria redundet: ac contrà illius ignominiam etiam nostram fore. Sin ejus sit dignitatis, ut ista non deceant nos; dicemus, dubitare neminem, quin fidem atque industriam suam probaturus sit omnibus bonis, magnamque inde gloriam sit relaturus.

Vide apud Livium libro XLII orationem Persei milites suos alloquentis post victos Romanos. Et apud Trebellium *a* orationem Decii Imp. ad Valerianum, recèns creatum censorem. Item apud Marcellinum extremo libro XVII orationem Constantii Cæsaris ad exercitum, postquam victorias aliquot de ferocissimis hostibus reportâsset. Plurimæ etiam epistolæ in hoc argumento versantur.

a in Valeriano.

Adi

Adi Ciceronem lib. II. epist. VIII, quâ Curioni de tribunatu & sacerdotio gratulatur. Et ejusdem libri epist. IX, ubi gaudium suum testatur ob ædilitatem collatam Cœlio Rufo: & lib. XV. epist. VII, VIII, IX, & XII, quibus Marcellis & L. Paullo gratulatur de consulatu. Etiam adi epistolam Ciceronis, quâ gratulatur Dolabellæ, quia columnam Cæsari dicatam everterat, & homines libertati inimicos extremo adfecerat supplicio. Habes eam non tantùm lib. IX epistolarum, quæ ad familiares dicuntur *a*; sed etiam in iis, quæ ad Atticum scriptæ lib. XIV *b*. Addam & paucas aliorum. Plinius lib. V. epist. XV. ad Pontium, valde se gaudere indicat, quòd accepisset Cornutus viæ Aemiliæ curam. Atque idem lib. IV. epist. VIII. respondet Arriano, qui de auguratu erat gratulatus. Nazianzenus epist XXIV gratulatur Basilio episcopatum Cæsariensem. Chrysostomus eundem affectum ep. CXXIV testatur Gemello; ac ep. CXLVII Anthemio; utrique ob dignitatem collatam. Nec indignus est Politianus, quem veteribus jungamus. Vide eum lib. I. ep. XIII. Herm. Barbaro gratulatur, quòd factus esset patriarcha Aquileiensis.

a epist. 14.
b epist. 20.

Ad gratulationem etiam refer sermonem epiniciũ. Ὁ δὲ *c* ἐπινίκιος, ὑπ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς νίκης, τοῖς πεπονηκόσιν ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἐγράφετο· ut est apud Proclum in Chrestomathiâ, sive potius excerptis Photianis. Tale est canticum Mosis, Pharaone submerso, Exodi XV: & Deboræ ac Baraci, devicto Siserâ, Jud. V. Simileque fuit, in quo, Goliatho cæso, Israëliticæ mulieres Davidem celebrabant. In quo illud, quod intercalare fuisse carmen videtur: *Percussit Saul mille, & David decem millia.* Vide I. Sam. cap. XVIII.

c Epinicius sermo post victoriam scribebatur honori eorum, qui victoriam adepti fuissent.

Gentiles fabulantur, ἐπινίκια originem habere ab Apolline: qui, cùm Jupiter armis fugâsset Saturnum è regno, lauro coronatus, ac purpureâ ornatus togâ, carmine ad citharam victoriam celebrârit Jovis; Deosque omnes, qui convivio intererant, oblectârit mirum in modum. Eò Tibullus *d* respexit, cùm ita canit:

d lib. 2. eleg. 5.

Sed nitidus pulcherque veni, nunc indue vestem
Sepositam, longas nunc bene pecte comas:
Qualem te memorant, Saturno rege fugato,
Victori laudes concinuisse Iovi.

Hujus etiam loci fuere σκολιὰ μέλη, quæ in laudem præstantium virorum, eorum inprimis, qui pro patriâ occubuissent, in conviviis cani solent. Vide de iis Plutarchum in Symposiacis, Athenæum lib. XV, Aristophanis scholiasten, & è junioribus Andream Schottum in Procli Chrestomathiam.

XIII. De lamentatoria.

LAMENTATORIA tum calamitates exponit, & amplificat, quo alios ad misericordiam concitet: tum odium ejus gignit, à quo quis malum accepit; tum metum parit in auditore, quia ostendit, quæ uni contigerunt, aliis quoque accidere posse.

Vide de statu suo querentem Tulliú lib. v. epist. xv. ad Lucceium, & plerisque epistolis libri xiv ad Terentiam. Corellii Rufi mortem deflet Plinius lib. I. epist. XII. ad Calestrium. Adi & lib. v. epist. XVI ad Marcellinum, de obitu Fundani filiæ minoris; & lib. VIII. epist. XXIII ad eundem, quâ admodum deplorat mortem Julii Aviti. Elegans est & S. Basilii epistola ad Eusebium, Samosatensem episcopum, post deperditam Tarsum. Synesium etiam vide epist. CXXIX. quæ ad Simplicium. Quin & II Samuel. cap. I. habemus ex libro Justi (qui & citatur Iosuæ cap. x) carmen Davidis, quo lamentatur cladem Saulis, filiorumque ejus, & exercitus Israëlitici.

XIV. De ΛΟΓΩι ἘΠΙΒΑΤΗΡΙΏι, et ΠΡΟΠΕΜΠΤΙΚΩι.

DENIQUE ad genus demonstrativum pertinet λόγος ἐπιβατήριος, καὶ προπεμπτικός: prior eorum est, qui post longam peregrinationem redeunt domum: posterior illorum, qui alios discedentes votis suis prosequuntur. Prioris generis scripsit Himerius in adventum Cypriorum: item in Severum, cùm recens advenisset: adhæc in Ephesios advenas: ex quibus orationibus excetpta quædam apud Photium vide. Posteriori etiam in genere juvabunt, quæ ex variis, iisque elegantissimis Himerii propempticis, idem Photius excerpsit. Vide & elegantē Nazianzeni epistolam, numero L, ad Olympium, Cappadociæ præfectum; quâ significat, quantopere doleat, quia tali carendum erit præfecto; ac gubernationem ejus laudat, atque optat, ut aliquando cum eodem imperio revertatur. Ex poëtis vide sis propempticon Statii Papinii, quo in tertio Silvarum prosecutus est Metium Celerem, cùm ab imperatore Domitiano, vel, ut ipse loquitur, Germanico Deo, missus esset ad legionem Syriacam.

XV. De

XV. DE OBJURGATIONE.

AD genus juridiciale referri debent objurgatio, expoſtulatio, exprobratio, purgatio, deprecatio. Nam qui objurgat, aut expoſtulat, aut exprobrat, is accuſat: qui purgat ſe, is defendit. Deprecatio quoque eò pertinet: non tamen primò, cùm aliud ſit deprecari, aliud defendere; verùm reductivè: quia cùm quis accuſatur, triplex ſe offert elabendi ratio; inficiatio, vel defenſio facti, ac deprecatio pœnæ. Quare de his quoque aliquid dicamus.

In objurgatione primùm adferemus crimen: tum illud exaggerabimus, partim à rei ipſius indignitate, partim à perſonâ, quæ illud commiſit. Ut quæ rem fecerit indignam ſuo genere, ac patriâ: vel ætate, profeſſione, amicitiâ eorum, quibuſcum verſetur. Oſtendemus, quantam ſibi ignominiam inuſſerit: quantopere à ſe abalienârit optimum ac conjunctiſſimum quemque: ut in nobis etiam nihil ei ſpei ſit relictum, nec quoquam eorum, quibus ſit fretus: quanta eum pericula maneant: quantæ ei impendeant pœnæ, etiam poſt hanc vitam, ſi talis eſſe perſeveret. Denique graviter ac ſeverè adhortabimur, ut, vitiis relictis, ad meliora animum applicet; quo & nos, & amicos, & Deum ipſum magis ſentiat propitium. Vide Nazianzeni epiſtolam XVIII, quâ Cæſarium fratrem objurgat, quòd ambitione quadam ſe in familiam Juliani apoſtatæ contuliſſet, ac ærarii ſuſcepiſſet curam. Item jurgatricem ejuſdem epiſtolam XXXI ad S. Baſilium; cùm vir tantus, tam amicus, ab eo præpoſitus eſſet ignobili Saſimorum loco; quod ad ignominiam, ac contemtum ſui factû, putabat Nazianzenus. Et ſanè parum abfuit, quin hæc res veterem eorum amicitiam dirimeret. Vide & duas ad eum epiſtolas ſequentes. Adhæc XLIII, quâ Gregorium Nyſſenum increpat, quòd, qui ſacros in Eccleſiâ libros prælegere ſoleret, nunc Rhetoricen profiteretur. Item epiſt. CXXX, ubi Adelphium liberè objurgat. Initium ſolum adſcribam: Ἔτι σε καλῶ τίμιον, καίπερ οὐ τίμια βουλευόμενον· καί μου δέξαι τὴν παῤῥησίαν σπλάγχνοις πατρικοῖς κινουμένου, καὶ καρτερεῖν οὐ δυναμένου διὰ τὴν εὔνοιαν. Πολὺ γὰρ βέλτιον, βραχέα λυπήσαντα, μέγιστα ὠφελῆσαι, ἢ τὸ πρὸς ἡδονὴν διώκοντα, ζημιῶσαι τῷ κεφαλαίῳ. *Adhuc te honorandum appello, etſi ea ineas conſilia, quæ honorem minimè mereantur. Hanc verò libertatem meam in bonam partem accipe; tanquam eius, qui paternis moveatur viſceribus, nec perferre hæc poſſit ob benevolum erga te affectum. Multo enim ſatius eſt, brevi dolore afficientem, maximam adferre*

adferre utilitatem, quàm jucunda sectantem, damnum in eo adferre, quod præcipuum maximumque est. Sed integram videre epistolam operæ fuerit.

XVI. De invectiva.

Objurgationi adfinis est invectiva. Differunt eo solùm, quòd illa ab amico animo proficiscatur, & pro scopo bonum alterius habeat: at hæc proficisci soleat ab animo inimico, & illud spectet, ut alteri adferat dolorem. In tractando similis propè ratio est. Itaque exempla aliquot monstrâsse suffecerit. Apud Polybium lib. xi. invehitur P. Scipio in milites seditiosos, qui propterea defecerant, quia stipendium iis non erat numeratum ad diem præstitutam. Apud Sallustium in Jugurth. Marius in Africam expeditionem parans, oratione ad Quirites exagitat nobilitatem. Apud Livium lib. xxii. orationem habes, quâ M. Minucius acriter adeò perstringit cunctationem Fabii Maximi Dictatoris. Apud Herodianum lib. i. invehitur Severus in milites, qui occiderant Pertinacem, & ad imperium evexerant Julianum. Multas etiam Ecclesiasticorum scriptorum invectivas habemus: ut Hilarii adversus Constantium, Nazianzeni in Julianum, Hieronymi in Rufinum. Mitto recentiores illas Vallæ & Poggii, Politiani, & Scalæ, & similes, tum superioris seculi, tum nostri: in quibus utinam nonnulli ex doctissimis illis viris magis modestiæ litassent. Nunc convitiis ac maledictis se suaque magis depreciant, quàm adversarios ipsos. Hæc caninæ illius facundiæ est merces: nec sanè aliam merentur.

XVII. De expostulatione.

Expostulatio est querimonia de injuriâ vel ignominiâ illatâ. Fit ea bifariam. Nam vel metuimus, ne ille, quicum expostulamus, factum neget; vel solùm, ne extenuet, ut se purget. In priori argumenta afferemus δεικτικὰ è locis status conjecturalis. In posteriori ea adducemus è locis status quantitatis. Affectus hic varii cientur: pudor delicti, odium vitii, metus pœnæ. Ad τὸ ἦθος pertinet, si dicas, dolere, quòd alter contra amicitiam peccârit, atque aliis occasionem præbuerit, malè & sentiendi, & loquendi. Item si laudes eum, quicum expostules: ac quodammodo culpam removeas in personam aliam, vel rem, ita ut videaris amicum ipsum velle excusare. Adhæc, si ostendas, te gravatè ac coactum venire ad accusan-

cusandum alterum: imò dicere ista dicas, non ex te, sed ex aliis: vel si optes alteri mentem saniorem. Denique si officium omne offeras, & roges, ut in bonam accipiat partem, quæ dixeris: ac præcipuè, siquid acerbiùs dictum, ut id ignoscat. Ad ordinem quod attinet, possis hoc pacto eum instituere: ut primùm significes, quantopere mireris, quòd alter officium neglexerit, aut quantum dolorem perceperis ex re, propter quam expostules. Hinc refellemus, quæ alter ad excusationem sui adferre posse videatur. Præsertim si ea nos ipsos spectent. Nam, ut Nazianzenus ad Eutropium a, Φιλοῦσιν οἱ πονηροὶ τὰς ἑαυτῶν αἰτίας περιτρέπειν εἰς τοὺς ἐλέγχοντας· *Homines improbi amant culpam iis impingere, qui illos accusant.* Quod si opportunum sit, etiam unam alteramve rationem adjiciemus, propter quam longè aliter factum oportuerit. Nihilque ejusmodi à nobis esse commissum, dicemus. Vbi nostrum officium cum factis ejus conferemus. Quod si leve delictum erit, quale sit neglectum scribendi officium; querimonia hæc plurimùm aut laude est temperanda, aut joco lenienda, aut dissimulatione imminuenda: uti si, quamvis negligentiâ quid commissum sciamus, id tribuere malimus occupationibus. Postremoque exposcemus non injucundam mulctam duplicandi deinceps officii, atque ita resarciendi quod fuerat neglectum. Vide inter alia Plinii lib. I. epist. XI, ad Justum, & lib. II. epist. II, ad Paulinum; quarum utráque conqueritur de non acceptis literis. Vt & S. Basilius ep. LXXXIII ad Leontium facit. a ep. 164.

Sin gravius crimen erit, uti perfidia, insidiæ; primùm exponemus amorem, ac benevolentiam nostram, & quàm bene de eo meriti simus. Eoque nullam ei malè merendi datam esse occasionem. Tum crimen, quod alter commisit, adferemus, & amplificabimus, & quæ pro se adferre posset, refellemus. Ipsum etiam judicem statuentes, quæremus, quâ pœnâ alterum dignum fuerit judicaturus, si hæc sibi evenissent. Quod si nihilominus amicitiam cum eo servari malimus; dicemus, nos libentes ei ignoscere: sed petere, nequid istiusmodi in posterum committat.

Exemplum gravioris expostulationis est apud Thucydidem lib. II; ubi Platæenses de eo queruntur, quòd Lacedæmonii contra fœdus bellum inferant. Apud Xenophontem lib. V. Κύρου παιδείας Cyaxares expostulat cum Cyro de injuriâ illâ, quòd dum prodesse videtur augendo regnum, reverâ plus obsit, imminuendo honorem & auctoritatem apud subditos. Apud eundem, lib. V. de expeditione minoris Cyri, est oratio Hecatonymi, Sinopensium legati, expo-

stulantis cum Græcis; qui, dum per eorum transeunt terras, annonam pro omnibus, & domicilium, extorserant pro ægris. Apud Livium lib. IX. expostulat C. Pontius cum feciali Romano, quia non staret sponsioni ad furcas Caudinas. Et lib. XXXIX Philippus, Macedoniæ rex, expostulat cum Metello, aliisque legatis, quòd castella sibi, atque urbes eas eriperent, quas suo jure haberet. Multæ etiam epistolę hujus sunt generis. Ut inter alias apud Tullium initio libri secundi epistola Metelli ad Ciceronem; ubi conqueritur de fratre suo Metello Nepote ab eo oppugnato: apud Basilium epist. LIII ad Athanasium, episcopum Ancyranum, qui sinistrè admodum de Basilio loquebatur: apud Synesium epist. LX ad Auxentium. Varias etiam inter eas competies, quas Leonis X. nomine Petrus Bembus conscripsit.

XVIII. De exprobratione.

EXPROBRATIO, & beneficium collatum laudat, & ingratum alîus animum detegit. Ordo in eo hujusmodi esse possit. Primùm agemus de amicitiæ nostræ antiquitate, vel arctâ conjunctione; item de meritorum nostrorum magnitudine. Hinc exponemus, quàm mala nobis gratia sit relata. Ac, si graviùs accusare visum erit, eò dirigemus argumenta nostra, ut non errore, atque ignorantiâ, malè nobis fecisse videatur; sed vel ut noceret nobis, quod planè est inimici; vel ut aliquid inde utilitatis perciperet; quod ipsum quoque veræ amicitiæ repugnat. Amplificandi etiam caussâ ab hypothesi adscendemus ad thesin, atque ipsum ingrati animi vitium detestabimur, tanquam radicem, è qua tetri omnium malorum stolones suppullulent.

Quod si alter nos ætate vel dignitate præcesserit; primùm loquemur de perpetuâ nostrâ in eum voluntate, atque ejus cultu & observantiâ. Tum injuriam longè aliud promerito illatam exponemus. Atque ad amplificandum referemus, quàm indignum sit, juniores vexari atque opprimi à senibus, pauperes à divitibus, impotentes ab iis, qui potentiâ suâ sunt subnixi. Hinc ætatem & impotentiam nostram cum alterius ætate & viribus comparabimus; observantiam & cultum nostrum cum alterius injuriis; quas præter merita, & opinionem, nobis evenisse, conqueremur.

Est & quædam ratio, quâ obliquè, & molliter, aliquid exprobremus alicui, quem amicum nobis servare cupiamus. Primùm enim dicemus, non dubitare nos, quin vir optimus, & humanissimus, & nostri

nostri semper amantissimus, ab aliis deceptus istoc egerit, quod nunc factum dolemus: interim cùm non mediocriter eâ re nobis incommodârit; & multis, qui eum non satis norint, rem ab amicitiâ suâ, & moribus, ac dignitate, alienam fecisse videatur; optare nos avidè, atque etiam exspectare, ut cogitet secum, quomodo læsæ hâc parte amicitiæ satisfacere, atque opinioni de se conceptæ occurrere, quàm optimè possit. Nos quidem honorem ejus nostrum putate; nec quicquam æquè velle, quàm ut amicitia inita sanctè conservetur, atque ut ei non minùs, quàm nobis, id curæ esse, omnes intelligant.

Exprobrationis exemplum si voles, Xenophontem consule lib. IV. de gestis Græcorum; ubi Pharnabazus beneficia sua Agesilao objectat, & Lacedæmoniis. Item apud Arrianum lib. V, luculentam habemus orationem Alexandri Magni, quâ Macedonibus, cùm paterna, tum sua inprimis exprobrat beneficia.

Exprobrationes etiam, atque objurgationes, crebræ sunt in sacris literis. Contentus ero oratione seu Phineæ, summi sacerdotis, seu prophetæ alicujus, qui è Gilgal veniens populum Israëliticum increpuit: ut est Jud. cap. 11. Concionis ejus partes sunt tres. Prima enumerat beneficia Dei, non omnia quidem, sed recentiora: nempe liberationem ex Aegypto, & donationem terræ Canaan, ac singulare pactum cum hoc populo initum; cujus conditio erat, ne Israëlitæ fœdus inirent cum Cananæis, sed aras eorum diruerent.

Pars altera à beneficiis transit ad exprobrationem peccati. Peccatum hoc erat, non quidem idololatriæ, (necdum enim eò prolapsi erant) sed quòd Cananæorum altaria conservassent, atque ita violassent fœdus. Quærit igitur orator ille, quid excusationis Israëlitæ proferre possint?

Subjicitur hinc comminatio istiusmodi: non expulsum iri Cananæos; sed fore hos Israëlitis à lateribus, & Deos eorum futuros pro laqueo, vel tendiculâ. Quibus auditis, populus dicitur lachrymâsse, & victimas pro peccatis obtulisse, ac locum à lachrymis accepisse nomen *Bobim*. Simile exemplum habemus in oratione, quam vir Dei habuit ad Eli; ut est 1. Reg. seu Sam. cap. 11.

Interdum verò in minis, atque etiam increpatione, plus valet vel unum verbum Laconicâ brevitate prolatum, quàm Asiatica loquacitas, & illa, ut Nonius *a* loquitur, *trux tolutiloquentia*. Exemplo esto epistola Herodis ad Cassium, quæ uno absolvebatur verbo. *a In Gallinaria.*

Ponam

Ponam hâc de re verba Philostrati in Herodis vitâ: Ἦν δέ τις λόγος, ὡς νεώτερα μὲν ὁ τῆς ἑώας ἐπιτροπεύων Κάσσιος ἐπὶ τὸν Μάρκον βουλεύοι· ὁ δὲ Ἡρώδης, ἐπιπλήξειεν αὐτῷ δι' ἐπιστολῆς, ὧδε ξυγκειμένης· Ἡρώδης Κασσίῳ. Ἐμάνης. Τὴν δὲ τὴν ἐπιστολὴν, μὴ μόνον ἐπίπληξιν ἡγώμεθα, ἀλλὰ καὶ ῥώμην ἀνδρὸς, ὑπὲρ τοῦ βασιλέως τιθεμένου τὰ τῆς γνώμης ὅπλα. *Vulgò etiam fertur, Cassium Orientis præfectum res novas molitum adversus Marcum: Herodem verò eum increpuisse per epistolam sic conscriptam:* HERODES CASSIO. INSANIS. *Hanc verò epistolam non modò increpationem esse ducimus; sed etiam robur viri, pro Imperatore arma consilii opponentis.*

XIX. DE SUI VEL ALTERIUS DEFENSIONE.

NOn satis verò est scire, quo pacto alium culpare atque accusare possimus. sed rationem etiam nôsse convenit, quomodo nos, vel alios, defendere valeamus. Multi enim vel de nihilo spirant mendacia; vel, si paullo meliores, saltem sunt mali alienæ actionis interpretes. Scitè Socrates apud Xenophontem *a*: Οὐ πάνυ γε ῥᾴδιόν ἐστιν εὑρεῖν ἔργον, ἐφ' ᾧ οὐκ ἄν τις αἰτίαν ἔχοι. Χαλεπὸν γὰρ, οὕτω τι ποιῆσαι, ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν. Χαλεπὸν δὲ καὶ, ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντας, μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν· *Haut facile est, opus ullum invenire, quod non aliquis culpet. Siquidem arduum est, ita quippiam efficere, ut nihil erres: difficile etiam, si absque errore effeceris, non iniquum judicem nancisci.* Quamobrem videndum deinceps, quomodo obviam sit eundum iis, qui de nobis queruntur, aut nos objurgant, vel nobiscum expostulant, aut quomodocunque nos vel alios culpant. Neque una hîc ratio est: sed variat res pro status diversitate. Ordiemur ab eo, quo quid factum negatur. Statum id conjecturalem, vel inficialem, vocant.

a lib. 2. de factis & dictis Socrat.

In hoc primùm dicemus, mirari nos, quòd alter ista de nobis crediderit: atque ostendemus, quàm aliena hæc sint à vitâ anteactâ: etiam rogabimus, num simile quid audierit de nobis, vel etiam majoribus, quibus quàm simillimi esse studuerimus. Hinc ex locis iis, quæ referuntur in conjecturali statu, docebimus, rem esse vanam, incredibilem, impossibilem: atque ea, quæ in opinionem illam adduxerant, diluemus. Autorem, si possimus, hujus mendacii indicabimus: & quid moverit ad ea confingenda. Denique orabimus, ut hujusmodi opinionem de nobis deponat: ac in posterum etiam omnia amici hominis officia pollicebimur: rogabimus etiam, ut quâcunque in re experiri velit benevolentiam ac fidem nostram.

Hanc

Hanc etiam viam insistere licebit. Primùm dicemus, tantum abesse, ut offensi simus expostulatione amici, ut ea nos plurimùm delectârit. Optimè Nazianzenus ad Eusebium, Cæsatiensem episcopum a: Ἔστιν ἀνδρὸς μεγαλόφρονος, φίλων ἀποδέχεσθαι μᾶλλον ἐλευθερίαν, ἢ ἐχθρῶν κολακείαν· *Est hominis magnanimi, amicorum magis libertatem amplecti, quàm inimicorum blandicias.* a ep. 169.

Hinc id crimen, cujus insimulamur, detestabimur; ac modestè etiam amicum objurgabimus, quòd tale quid de nobis fuerit suspicatus. Posteaque refellemus ea, quæ illum in ejusmodi opinionem induxerunt. Postremo loco exponemus, quantus sit erga illum affectus noster; omniaque ei veri amici officia in posterum etiam pollicebimur.

At si apud superiorem in hujusmodi caussam descendimus: initio nos dicemus vereri summam ejus auctoritatem; sed partim prudentiâ ac justitiâ ejus, partim veritate ac bonitate caussæ nixos, defensionem nostri suscepisse. Hinc, quæ pro nobis afferre possumus, summissè, ac cum veneratione quadam, explicabimus. Denique quæ de amicitiâ antea monebamus, ea in observantiam ac cultum convertemus.

Quod si non factum negamus; sed rectè aliquid factum dicimus: primùm considerare oportet, num quid defensitemus absolutè, directèque; ut si aliquid per se bonum sit: an verò extrinsecus caussam quampiam arcessamus ad factum comprobandum. Prius si erit, nos mirari dicemus, vitio illud verti, quod laudi potiùs ducamus. Etiã, quid à nobis factum sit, breviter explicabimus. Tum rationes adferemus, unde alter aliquid sic fieri à nobis debuisse intelligat. Rationes illæ, ut libro primo diximus, petuntur ex facti proprietatibus & effectis, legibus divinis & humanis, consuetudine, judicatis, & pactis, item exemplis aliorum. Argumenta quoque ea, propter quæ alter præjudicio erga nos laborat, refellemus. Postremò dicere licebit, quamquam immeritò culpemur, nihil propterea de amore nostro detractum iri: sed deinceps etiam nos omnia amici caussa velle: atque ut benevolentiæ & fidei nostræ periculum quacunque in re faciat, rogabimus.

Neque solùm hæc locum habent, si nitamur ratione; sed etiam si verbis, quæ aliter ceperit alter quàm oportuit. Nam ut B. Petrus, apud Clementem quidem lib. 11. Recognitionum, loquitur: *Solet interdum aliter dici quid, & aliter intelligi; dum aut minùs lucidè profertur, aut minùs vigilanter advertitur.* Hæc ad statum legitimum

pertinent: qui locum habere poteſt, etiam cùm inſcitiâ aut malignitate adverſarii, culpatur factum dictumve in ſe laudabile.

Idem ordo ſervandus, ſi cauſſa per ſe fuerit infirma, eóque colore ac cauſſa aliqua extranea egeat. Ut ſi alterius injuriis ſimus laceſſiti: vel ſi in iram, metum, aliumve affectum, rejicienda ſit culpa: aut ſi ex duobus malis elegerimus, quod melius, publicoque utilius foret: vel ſi neceſſitate ſimus adacti, aut fortuna non faverit inſtituto, aut imprudentiâ aliquid acciderit, non malitiâ. In cujuſmodi cauſſis qualitatis & quantitatis ſtatus concurrunt. Qualitatis quidem, quatenus culpa à nobis removetur in alium, vel aliud. Ut ſi inſidiatorem occideris: vel Panico militum terrore exercitum amiſeris. Quantitatis verò, quatenus, quod culpari poſſe meritò videatur, extenuamus, immutando facti modum, locum, tempus: aut, ſi hæc non poſſumus, finem, & propoſitum. Ubi dicemus, noluiſſe nos alterum offendere: ut qui in maximis etiam malimus gratificari, quàm vel in minimis adverſari. Hác nos indole eſſe, ac ſemper fuiſſe: teſtari id vitam omnem anteactam. Idem expoſcere amicitiam, cui ſtuduerimus quàm qui maximè. Atque adeò nec cauſſam fuiſſe, cur alteri malè vellemus. Ut hic quoque, ubi de propoſito alicujus agitur, locum habeat illud Caſſii, Cui bono?

Quod ſi planè infirma ſit defenſio, aut ſaltem non ſatis fiduciæ in eâ reponamus; ad deprecationem confugiemus: quæ & ipſa accenſetur orationibus παθητικαῖς generis juridicialis. Potiùs tamen pertinet ad genus deliberativum; quia, qui deprecatur, conſilium dat: quomodo, qui apud patrem intercedit pro filio, non ſolùm rogat, ſed etiam ſuadet, ut ignoſcatur.

Quo pacto verò ea tractanda ſit; planum fit ex iis, quæ diximus lib. I. cap. IX, & libro ſecundo cap. X.

Ex iiſdem quoque haut obſcurum eſt, quæ adferri queant adverſus deprecantem: uti quòd hujus ſive infortunii, ſive ſceleris culpam, aliis impingere non poſſit: quippe qui, uti dici ſolet, capræ in modum ipſe hoc ſibi malum arceſſiverit, ſponteque cruribus aſciam impegerit: item indignum eſſe miſericordiâ, qui ipſe ſit immiſericors: rem peſſimè fore exempli, ni exemplum ſtatuatur in hujuſmodi facinoris auctorem: aliaque id genus, quæ quia ſuo loco attulimus, ſerram eandem non reciproco, ne fiat iſthoc vetus, Δὶς κράμβη θάνατος b.

b Bis crambe mors eſt.

Contentus igitur ero deſignare aliquot defenſionis ac deprecationis exempla. Xenophon, lib. V. de expeditione Cyri, tuetur

Græcos

Græcos adversus expostulationem Hecatonymi, Sinopensium legati: de qua superiùs sectione XVII dicebamus. Demosthenes quartâ ad Athenienses epistolâ refellit ita Theramenis convicia, ut ea modestè in ipsum retorqueat. Livii lib. II purgat se Valerius Poplicola apud populum de crimine affectatæ tyrannidis. Plancus epistolâ ad Tullium lib. X. se excusat, quòd tardiùs hominum exspectatione defendendam ceperit Remp. Atque ad eundem scribens purgat se Asinius Pollio, quòd tardiùs suum erga Remp. studium declarârit.

Ut querenti ob literarum raritatem respondere liceat, multis constat exemplis. Velut cùm Curioni conquerenti, quòd minùs sæpe scriberet Cicero, respondet ille lib. II. epist. I. Atque idem lib. XII epist. XXX Cornificio se de literarum infrequentiâ excusat. Uti & Sabino Plinius lib. IX epist. II: etiam B. Hieronymus Juliano diacono: Politianus Hermolao Barbaro lib. I epist. XI: item Francisco, Cephaledensi episcopo, lib. VIII epist. XII: atque alibi aliis.

Basilius epist. CCCXXI (quæ altera ad Petrum, episcopum Alexandrinum) excusat se, quòd eum non fecisset certiorem de rebus variis, in quibus & essent aliquæ magni momenti.

Quomodo autem non expostulanti modò, sed etiam minanti, respondere possimus: arguet epistola II libri V. ad Metellum, & epistola Bruti ac Cassii lib. XI epist. III, quâ pluris se facere ostendunt salutem Reip. quàm Antonii minas.

Quod si ille, qui minùs in culpa est, etsi senior sit, tamen, missis excusandi partibus, in gratiam redire sit paratus: exemplum suggeret Synesius epist. CXVI ad Auxentium.

Supplicium aliquod deprecanti, exemplo erit Philo libro de legatione ad Caium, in oratione Judæorum ad Petronium præsidem; quâ deprecantur, ne Caligulæ statua reponatur in templo.

Deprecantis pro eo, qui nihil mali commeritus, exemplum est illud Synesii epist. XXX ad Pentadium Augustalem: Ἐγὼ καὶ σοῦ κήδομαι, καὶ τοῦδε· σοῦ μὲν ὡς μὴ ἀδικοίης, τοῦδε δὲ, ὡς μὴ ἀδικοῖτο. Εἰ δὲ καὶ σοὶ δοκεῖ μετὰ τοῦ Πλάτωνος, τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι μεῖζον εἶναι κακὸν, ἔοικά σοι μᾶλλον ἢ τῷδε χαρίζεσθαι, δεόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ, παραιτούμενος δίκας ὧν οὐκ ἐξήμαρτον. *Ego & tui curam gero, & illius: tui quidem, ne facias injuriam: illius autem, ne eâ afficiatur. Quod si cum Platone sentias, majus esse malum afficere alterum injuriâ, quàm affici ab altero: meliùs quidem de te mereor, quam de illo, cùm deprecor pro illo, à quo pœnæ exiguntur ejus criminis, quod non commisit.* Etiam deprecationis exemplum habes apud Nazianzenum epist.

 XLIX ad

XLIX ad Olympium, apud quem deprecatur, ne ob adolescentum quorundam facinus Diocæsaream, Cappadociæ urbem, evertat. item CLXX, & sequenti ad eundem Olympium epistolâ: item CLXXIX ad eundem: & CLXXXIII ad Nemesium, quæ planè elegans: uti & CXCVIII ad Theotecnum.

XX. De sciscitatione, ac interpretatione facti.

DEFUNCTUS mihi jam hoc labore videbar: cùm in mentem venit, incidere quædam genera, de quibus nihil hic dictum sit nobis. Nam & sciscitari nos interdum, quid factum, aut quâ mente aliquid factum sit: & de utroque respondere. Item futura mandare, optare, prædicere. Quocirca aliquid etiam de iis dicemus.

Ac in sciscitando quidē vix aliud requiritur, quàm ut exponatur, quid sciamus, quid nesciamus, & cur illud, quod non constat, nôsse aveamus, atque ut significemus, quàm illud nobis gratum sit futurum, si de eo certiores reddamur. Pleniùs hæc cognoscere licet ex iis, quæ de Petitoriâ diximus.

Quomodo narrando respondeamus non referam nunc, quia abundè de eo alibi a egimus. At non item dictum de facti interpretatione. Ut si quæratur, utram in partem accipere oporteat, quòd tam longo quis tempore non rescripserit, aut nihil eorum præstiterit, quæ petebantur. Hic primùm in considerationem veniunt, tum personæ indoles ac mores, tum rei facilitas, aut difficultas. Ut quòd aliquis naturâ tardior sit in rescribendo, & tum solito esset occupatior; quódque rem tantam absque operâ amicorum præstare non potuerit. Item quòd semper quispiam superbiùs se gesserit, & novo nunc auctus sit honore, qui magis etiam inflârit. Hinc vel colligemus, caussam non esse satis gravem, cur aliquem putemus malè erga nos animatum esse: vel si ita comparatum sit, ut quod factum est, non possimus non in deteriorem partem interpretari; dicendum, non esse, quòd propterea alter se discruciet; sed Spartanâ hoc patientiâ concoquere oportere, seseque munire adversus homines malevolos; ac nos quoque adversus tales consilium ei, atque auxilium omne, deferre.

a lib. 3. cap. 3. itē libro de arte historica.

Sin incertum erit, quo aliquid animo contigerit: aperiemus amico, quomodo se in re dubiâ gerere debeat; ut ne ille, de quo quæstio est, conqueri de nobis possit, si nihil peccârit; & si malè fuerit ani-

animatus, saltem nocere minùs valeat. Atque hic etiam, si fortè alter malè velit, omnem adversus illum operam nostram deferemus.

XXI. De mandandi ratione.

IN futuris, ut dixi, alia quidem mandamus, quò fiant: alia optamus, ut fiant, aut etiam fore prædicimus.

In jubendo, sive imperando attendimus, quis, & cui quid mandemus. Nam aliter imperamus animis generosis, quales sponte etiam officium faciunt: aliter vilibus, & abjectis, qui nihil agunt, nisi metu pœnæ. Et tamen erga generosos etiam retinenda majestas, ne rogare videantur, qui possunt cogere. Præterea videndum, quid imperetur. Ubi probandum, aliquid esse facile, vel saltem fieri posse: quod ut liqueat, modus addatur, quòd quid fieri, vel facilè etiam fieri, possit. Etiam ostendendum, quid inde honoris, vel utilitatis, redire possit, tum ad eum qui imperat, tùm cui imperatur. Cujusmodi satis perspicere est ex iis, quæ de suasione diximus.

XXII. De optatione.

IN optando primùm dispicere convenit, quid exoptare nos alteri dicamus. Nec enim hoc ejusmodi esse debet, quod nos quidem conducere alteri credamus, sed ipse aversetur; ut si avaro optes honorem ejusmodi, qui illi constaret rei familiaris dispendio. Neque item optabimus, quæ alter quidem exoptet, at nos ei noxia fore arbitremur: ut si diviti avaro optes immensas opes: quod tantumdem penè sit, ac si furioso expetas gladium: neque hoc aget, nisi qui fœdè alteri volet adulari. Quemadmodum & adulatoris erit, optare cuiquam, quæ fortunæ ejus non conveniant: quomodo inani spe alterum lactes, imò hominem stultum magis etiam infatues. Nempe illa solùm optabimus, quæ expeti debere, utrimque conveniat. Rationes etiam voti nostri addemus: ut, opes ad splendorem nos optare veteris familiæ, ac quò liberalitatem erga alios possit exercere: optare eidem magistratum, ut temporibus tam malis bonæ caussæ sic jacente salutatem præbeat dexteram. Denique non solùm nos vovere hæc dicemus; sed operam etiam nostram offerre ad ea consequenda.

XXIII. DE RATIONE EXPONENDI, QUÆ CONIECTAMUS, AUT PRÆDICIMUS.

EXPONENDUM nunc, quomodo prædicamus alicui vel incrementum novæ dignitatis, vel ereptionem veteris. Exordium ducitur ab occupatione. Vani enim hominis videtur, futuri notitiam sibi arrogare. Itaque priùs ἄρσις dicetur, non esse nos divinos, sive ariolos & conjectores. Θέσις deinde explicabitur, cur fidenter nihilominus adferamus sententiam nostram. Adducemus verò tum caussam impulsivam, nempe quòd hoc amore & benevolentiâ compulsi faciamus: tum finalem, quia sic fore speremus, ut cautiùs ac prudentiùs se gerat. Hinc sequetur propositio cum narratione. Referemus enim præsentem rerum statum, & quid in futurum conjectemus, vel certò etiam prædicere ausimus. Confirmatio petetur à signis, similibus, exemplis, aliisque argumentis: unde vel verisimiliter conjiciamus, vel fidenter prædicamus. Epilogus vel gaudium gignet, siquid boni auguremur: vel metum incutiet, si mali aliquid impendeat. Si bonum fuerit, jubebimus, ut propter illud adversa constantiùs ferat; nec facilè hastas abiiciat, propter inimicos: item ut se nunc circumspectè gerat, ne spes tanti boni, ob temerarium aliquod dictum aut factum, ad irritum cadat. Sin malum erit, monebimus, ut circumspectè nunc omnia agat, ne malo inopinatò opprimatur. Unde liquet, si finem conjecturæ aut prædictionis attendamus; pertinere hęc ad genus deliberativum, uti quamvis monitionem, ac adhortationem, vel dehortationem.

XXIV. EPILOGUS DOCTRINÆ HUJUS.

VIDIMUS strictim de inventione ac dispositione speciali. Non pauca verò nunc indicta nobis vides sis in Partitionibus nostris Oratoriis, duodecim postremis capitibus libri secundi. Etiam hoc argumentum seculo nostro Græcè tractavit Theophilus seu Theodosius Corydalleus Atheniensis libello περὶ τῶν ἐπιστολικῶν τύπων a. Adi & Desiderium Erasmum libro de conscribendis epistolis, & hoc paullo antiquiorem Lippum Brandolinum, qui in Pannonia, à rege Matthia Corvino invitatus, Rhetoricen docuit, ac *quamvis* b *penè cæcus, certe lippus, ex eâ præcepta collegit, & à ratione dicendi ad rationem scribendi tam doctè transtulit, & tam diligenter accommodavit*, ut, judicio

a Londini editus anno 1625.

b Seb. Corradus epistolâ ad S. P. Q. Rhegiensem, quâ præmisit tribus Brandolini libris de ratione scribendi ab Oporino editis an. 1565.

judicio nostro, verissimè de eo scripserit eruditissimus vir, Sebastianus Corradus, *nihil neque majorum suorum memoriâ, neque suâ, doctius aut elegantius in eo genere scriptum videri.*

Sed quia præceptis omnia constringi non possunt: inprimis operæ erit, si retexantur orationes atque epistolę tam Græcæ, quàm Latinæ, non oratorum modò, sed etiam quæ apud historicos leguntur. Expedit quoque, ut nobiliores ad suam singulæ classem referantur, quò pariter se ad imitandum offerant. Hæc enim res prudentiam augebit; quia meliùs videbimus, quàm variè unumquodque argumentum pro personæ ac περιστάσεων diversitate tractetur.

FINIS LIBRI TERTII.

GERAR-

INDEX

locupletiſſimus

RERVM, ET VERBORVM,

IN LIBRIS TRIBVS POSTERIORIBVS

ORATORIARVM INSTITVTIONVM.

Numerus indicat paginam. In Græcis vocabulis literarum Latinarum ordinem ſequimur.

A.

A, *Quibus rebus exprimendis conveniat.* 41
Abiegnus *pro* ligneo. 140
Abiit, *pro* mortuus eſt. 189
Abitio *pro* morte. Ibid.
Abraham quomodo Iſaacum dicatur genuiſſe centenarius. 150
Abſtemius cibi. 182
Abſumedo, *fictum à Plauto.* 53
Abuſio. 639
Accii verſus in Piſonianâ Ciceronis. 457
Acclamatio. 419
Acerba funera, *qua.* 93
Achæmenidæ *qui, & unde dicti.* 211
Achaia *cur pro tota Graeia ponatur.* 145
Achelous *pro quavis aqua.* 126
Achilles Romanus quis. 174
Acrem qua reddant orationem. 485, 509
Actaon cur à canibus comeſtus dicatur. 128
Actio ſeu pronunciatio quid, & qua ejus vis. 514. *Quibus ea comparetur.* 515, 516. *Ejus partes.* 523. *Actio corporis quomodo inſtituenda.* 527
Actio ridicula cujuſdam Rhetoris. 528
Accpedius. 231
Acuta ſententia an conveniant ſtylo tenui. 458
Adagio, & adagioni *unde nomen, juxta Varronem.* 211. *Vnde, ex ſententia Iul. Scaligeri.* 212. *De adagiis qui veterum ſcripſerint.* 217
Adamantinus *pro* duro. 93
Adamas. 10
Adeſte, adeſte. 293
Adjunctum *latiùs patet, quàm* accidens. 124
Adolere, & adoleſcere, *cur pro* cremari *accipiantur.* 189
Ἄδωρον δῶρον. 412
Adorationis *etymologia ſubtilior, quàm verior.* 115
Æditimus *rectiùs dici, quàm* æditiuus. 17
Ægyptiorum ridicula ſuperſtitio. 155
Æliani error. 408
Ælius Donatus alius à Tiberio Donato. 432
Ælius Stylo ſaliares hymnos expoſuit. 12
Ejus judicium de Plauto. 27
Ælurum pro Deo colucre Ægyptii. 155
Ænigma *unde.* 202. *Accipitur & pro* numo. 203. *Inſidias quoque ita appellarunt Thebani.* Ibid. *Ænigmatis varia*

varia appellationes. Ibid. *Eorum conditio.* 204. *Ænigmata aliquot.* 205, 206. *Ænigma de chirurgo cucurbitulis utente.* 205, 452. *Ænigma Sampsonis impropriè ænigma vocatur.* Ibid. *Ænigma esse speciem allegoriæ, ostenditur.* 204. *Quomodo definiat Averroës.* 207. *Interdum propriis constat vocabulis.* 206. *Imò nec illud, quod figuratum est, semper est allegoricum.* Ibid. *Ænigmatis definitio etiam competens ænigmatibus, quæ allegoriæ non sunt.* 204. *Iis etiam usi oratores.* 209

Æquor *unde.* 88

Æquora camporum. 89

Ærata navis ignorabantur temporibus heroicis. 397

Ærumnam *esse aliud, quàm* laborem, *contra Fabium ostenditur.* 16

Ærusćator. 91

Æs *pro* pecunia. 117. *Æs ferre est antiquius.* 150

Æschines apud Rhodios exulavit, ac docuit: unde eorum dictio melior Asiaticâ. 467. *Magnam habuit vocem.* 515. *Schema, quo eum pupugit Demosthenes.* 483

Æschylum ταυτολογίας *accusavit Aristophanes.* 280

Aesculator. 91

Æsopicæ fabulæ an ita appellentur ab auctore. 199

Ætates scriptorum quatuor. 29

Aetatem, *plus est, quàm*, iamdudum. 269.

Aetati tuæ, *pro* tibi. 132

Aeternum, *pro eo, quod erit, dum ipsi erimus.* 143

Aetiologia. 376

Aethiopis occursus infaustus. 158 *Aethiopes vulgò argentei dicti.* 251

Affectus vehementes nocent memoriæ. 521 *Affectus qui movere vult, ipse priùs affici debet.* 530

Afrania *pro* improba. 176

Afri è sepiæ succo atramentum conficere soliti. 207

Africana ἀπλῶς, *pro* panthera. 87

Age, age. 29

Agelliani styli laus. 16, 419. *Agellius falsò putat, à Cicerone nusquam usurpatam vocem* novissimus. 17. *Idē parum propriè stylum magnificum vocat ubi* ... *rem.* 432. *Ejus lapsus in voce* obsequii. 1

Agesilai apophthegma. 3

Agnorum periphrasis. 24

Ἀγνῶτα θεῶ *ara.* 49

Ai & i, differentis pronunciationis. 22

Αἶνος *non est species opposita* μύθῳ, *sed* αἰνίγμα. 201. Αἶνος *non uno accipitur modo.* 20

Αἰπολογία. 37

Ἀκέμας. 1

Ἀκμὴν, *seu vigorem, quomodo acquirat oratio.* 49

Ἀκυρον *sive* ἀκυρολογία. 41

Albedo, *&* nigredo, *barbara sunt.* 2

Albo reti, *vel* ariete, aliena oppugnat bona. 19

Alcaicum carmen non est ab Alcæo inventum. 19

Alciatus falsus in scrupi, *ac* scirpi, *vocibus.* 203. *Idem deceptus in Plauti loco.* 258. Stemmatis *vox immeritò suspecta.* 25

Alcidamas in epithetorum usu peccavit 246

Aldi nepotis etymologia vocis induciæ *reiecta.* 25

Ἀλήθεια, *etsi ab Hermogene constituatur una septem idearum, ab eodem tamen uni aliarum subiicitur.* 51

Alexander Rhetor malè censet, tropum semper esse in voce unicâ. 16

Alexas.

Alius, & idem. 41

Ἀλίζωος. 35

Allegoria *unde nomen habeat.* 193. *Vox* ἀλληγορίας *antiqua non est.* Ibid *Allegoria pro typo.* Ibid. *Quid per eam intelligat Apostolus, quid itē Rhetores.* 193. *Malè definitur troporū continuatio.* 193, 195. *Non tantùm constituitur metaphora continuatione, sed & metonymia, & synecdoches.* 196. *Plurimùm est altera comparationis pars* Ibid

Ibid. *Allegoria potest esse ironica, & ironia allegorica.* 195. *Allegoria divisio in puram, & mixtam.* 197. *Ejus species quatuor.* 198. *Immodicè iis utitur Plato.* Ibid. *Facit orationem grandem.* 451. *Cur minis conveniant, quinque allatæ rationes.* 451

Allsteratio. 320

Alloqui, *pro* solari. 138

Allusiones in vocabulis ambiguis venustatem adferunt. 31

Alpheno immeritò apud Agellium suspecta est usionis vox. 219

Alter, *pro* infausto. 188

Amandum quemodo sit, juxta Biantem. 299

Ambiguitas, an ἐπαμφοτερισμῷ voce? 30

Ambulare, *de navibus.* 97

America qua nunc dicitur, Hannoni Carthaginensi cognita fuit. 239

Aminocles Corinthius primus triremos exstruxit. 397

Amor Herculis, *pro Hercule amante.* 150

Amphibolia ambiguitas. 33. Amphibologia *ineptè dicitur.* Ibid. *Amphiboliam in Homero, ac vetustis scriptoribus, inveniri, negat Hermogenes.* 34

Amphis. 9

Ammonii locus emendatus. 202

Ampullas *quid in oratione Horatius dicat.* 20

Ἀμύμων *unde.* 240

Ἀναδίπλωσις. 290. *Ponitur & pro* συνωνυμίᾳ. 276. *Malè ei subjiciunt epizeuxin.* 293. *Potest & integra esse sententia.* 291. *Eadem epanorthosi juncta stylo grandi apta est.* 443

Ἀναγκαῖον *malè inter schemata reponitur.* 377

Ἀνακοίνωσις. 366

Ἀναλογία, & ὁμοιότης, *quomodo differant,* 86. *Rectè à similitudine distingui, contra Fabium ostensum.* Ibid.

Ἀναπόδοτον. 35

Ἀναφορά. 284. *Ejus usus.* 285

Ἀναστροφὴ *quid.* 36. *Pro epiphora.* 287

Anaxarchi fortitudo. 293. 294

Andreæ Schotti sententia improbata. 27

Ἀνὴρ ἄνανδρος. 313

Angeli ecclesiarum. 85. Angelorum linguæ, aut panis. 116

Angeli Decembrii error. 395

Angelus Politianus mirificè delectabatur vocabulis novatis. 23

Anguillam inter Deos reposuere Ægyptii. 155

Anima, *pro* homine, *tum in sacris, tum apud* τοὺς ἔξωθεν. 141

Animum ad res magnas debet adsuescere, qui se studet magnifico uti charactere. 447

Anni meliores, *pro* juventute. 248

Annibal, *pro gravi & terribili hoste.* 174

Annominatio. 320

Ἀνίεται. 137

Ἀνατείνειν. 138

Anser Isidi sacer. 244

Anser poëta. 31

Ἀνταναίκλασις *quid.* 271. *Quomodo ea differat à Syllepsi oratoria.* 277

Ἀντιπαραγωγή. 390

Ante-mala. & ante parta. 318

Ἄνθεμα, *saltationis genus, ac forma cantionis in ea.* 285

Ἀνθηρὸν *dicendi genus quæ amet, juxta Proclum.* 502

Ἀνθορισμός. 369, 370

Ἄνθος πυρός. 93

Ἀνθρωποπάθεια. 117

Anthypallage. 442

Ἀνθυποφορά. 393

Anticipatio, vide πρόληψις *oratoria.*

Antigoni Carystii error. 514

Ἀντιμεταβολή. 404

Ἀντιμετάθεσις. 404

Antiochus Epiphanes unde dictus. 322

Antipas. 9

Antiprotasis. 394

Antiquarium ineptè vulgus vocat, si quis voces paullo remotiores usurpet. 13

Antiquæ voces distinguendæ à priscis & antiquatis. Ibid.

Antiquitas vocũ quid possit in oratione? 15

Ἀντίστασις. 276

Ἀντιστροφὴ, *quatenus repetitionis est species.* 287. Ἀντιστροφὴ, *sive* Βίαιον. 406.

Α'ντίθεσις, ut est schematis nomen. 402
Α'ντίθετα. 402. Suâ sponte cadunt numerosè. Ibid. Trifariam fiunt. 403
Antonius Augustinus immeritò detrahit stylo Agelliano. 219
Α'ντονομασία malè à multis in secunda scribitur per ω. 165. Ejus definitio è Fabio. Ibid. Ea rejecta. 169. Fabio adstipulatur Plutarchus, de cujus definitione idem idcirco judicium. 176
Species est Synecdoches. 147. Ea quot modis fiat, juxta Fabium, & Isidorum. 166. De singulis modis adversus utrũque disputatum. 169. Α'ντονομασίας certum genus quomodo ab epitheto differat. 167. Vera ἀντονομασίας divisio allata, & exemplis illustrata. 171. Ea antonomasiæ species, quâ commune ponitur pro proprio, diverso respectu, tum ad synecdochen pertinet, tum ad metaphoram. 196
Anus ad armillum. 194
Anus, quod vult, somniat. 214
Α'ωρος θάνατος. 93
Α'παρίθμησις. 372. Quid Latinis, ejusque usus. 500
Α'πειλεῖν, pro αὐχεῖν. 22
Apella. 9
Apex, pro pileo Flaminis. 145
Α'φέλεια orationis quomodo comparetur. 506
Α'φορισμός. 423
Α'φροδίτη. ἀφροδισία, de libidine. 137, 138
Apocalypsios locus de angelorum numero coram throno Dei. 148
Α'πόδειξις. 349
Α'πόδοσις. 36
Α'ποκατάστασις. 196
Α'πολλῶς. 9
Apollo cur dictus λοξίας. 210. Tripus ejus Delphis translatus Constantinopolim. Ibid.
Apollonii Tyanei memoria. 519
Apologus unde dictus, & quid sit. 198 Quomodo differat à μύθῳ, sive fabulis poëticis. 201. Apologorum antiquitas, & utilitas. 199. Vsi iis Ecclesiæ doctores, idque sacrarum literarum exemplo. Ibid.
Α'πόφασις quid. 240, 349. Malè subiiciunt ironiæ. Ibid.
Α'πορίας schema. 384
Aposiopesios vox à quibus sumpta. 346 Varia hujus schematis nomina. Ibid. Non uno ab omnibus modo accipitur. Ibid. Malè statuitur ob affectum semper fieri. 347. Fit vel per se, vel per accidens. 348. Granditatem orationi conciliat. 452
Apostoli XII, pro apostolis qui fuissent XII. 150
Apostrophe malè ab Hermogene reponitur inter schemata λέξεως. 363. Duæ ejus definitiones rejectæ, veraque allata. 363, 364. Quando maximè moveat. 364. Interrogationi juncta magnam vim habet 333. An ea grandem reddat orationem. 495. In orationis initio quoque locum habet, contrà quàm scripsere nonnulli. 366. Etiam fit ad muta animantia, & res inanimas. 365 Item eâ utimur, ut metro inserviat. Ibid. Per parenthesin etiam fit. 366
Appellativum parum commodè à Grammaticis dici. 9
Appion mundi cymbalum. 67
Appuleius scriptor eruditus, at affectatus. 13, 246, 450. Immeritò à Majoragio reprehensus. 103. Nimio epithetorum usu peccat. 246. Poëticas quoque adhibet periphrases. 351. Ejus liber de proverbiis. 217
Aqua unde dicta? 89
Aquilæ, ac signi discrimen. 305
Aquila vulgata lectio defensa. 62. In eo conjectura. 81. Alius ejus locus correctus. 403. Ironiam vertit simulationem; sed minùs commodè. 152
Arcesilas. 9
Archaismus ubi inprimis locum habeat. 15
Α'ρχὴν, & τελευτὴν, quid Aristoteles in definitione periodi appellet. 59
Arenarii pro bestiariis. 217
Α'ρετή. 19
Argo unde dicta. 253
Α'ργῦρε θεὰ ἀλλ' ἄρχε ... 412

Ἀριστερόν pro εὐωνύμῳ. 276
De arido stylo. 464
Aristides Rhetor quomodo de ideis scripserit. 513
Aristophanicum carmen unde nomen acceperit. 199
Aristophanes verbum ex vocibus XXI, LXX *constans syllabis, conflavit.* 449
Aristophanici scholiastæ differentia, inter αἶνον *&* μῦθον, *refutata.* 201. *Rectène Demetrii libellum* περὶ ἑρμηνείας *adscribat Dionysio Halicarnassensi.* 434
Aristophanici Latini interpretis lapsus. 242
Aristoteles à Tullio reprehensus, quòd inter pedes reponat qui excedunt numerum trium syllabarum. 77. *Sæpe verba magis, quàm sententiam Platonis, impugnat.* 198. *Ejus locus cum loco Demetrii conciliatus.* 101. *Alii item duo Aristotelis loci conciliati.* 110
Aristoteles quomodo defenderit versum quendam Homeri. 142
Ejus περὶ ἑρμηνείας *libri laus.* 261
Ejus super morte varia sententia. 298
Etiam dialogo philosophiam tractavit. 462. *Ejus lapsus de salamandra.* 514
Ἄρμενα, *pro* navi. 88
Arma virumque cano, *an sit* ἓν διὰ δυοῖν. 314
Armillum. 194
Arnobii vera lectio expensa. 278
Ἀρπυῖαι. 151
Ἀρπαγή. 9
Arrigere aures vel animum, *rectène* κατέμφατον *à Grammaticis credatur.* 106
Ars iners. 408. *Artes unde ortæ.* 261
Arsenii Monembasii de Demosthene fabula. 469
Artemas. 9
Artemo quid de stylo epistolico senserit. 461
Articulus, *idem quod* ἄρθρον. 62
Artificiales loci Dialecticorum triplices. 368
Asiaticum dicendi genus cujusmodi. 466 *Duplex id dicendi genus.* 468. *In adolescentiâ laudem aliquam consequitur.* Ibid.
Ἀστοὶ *qui, & unde dicti.* 139
Asperitas alia à natura, alia ab arte. 440
Item alia simplex, alia temperata. 496
Quomodo oratio reddatur aspera. Ibid. & 497
Assimulationis species. 381
Astaco est innatus patriæ amor. 421
Asteismus malè statuitur ironiæ species. 235. *Quid sit.* 239
Asteris quæ Statio dicatur. 371
Ἄστρον *pro Sirio.* 137
Ἄστυ *non tam ponitur* κατ' ἐξοχὴν *pro Athenis, quàm per synecdochen partis.* 78
Ἀσύνδετον. 267. *Ejus consideratio quomodo tum ad Grammaticum, tum ad Rhetorem pertineat.* Ibid. *Ejus usus.* Ibid. Ἀσύνδετον, *non* Ἀσύνδετος *dici.* 268. Ἀσυνδέτου *exempla quomodo instituantur.* Ibid. *Ejus vis.* 442
Athenæ quomodo divisæ, & qui ἄστυ, *qui item Piræeum portum incoluerint.* 178
Athenæ cur Attica dictæ. 245
Athenienses cur mysteria sua allegoriis occultarint. 451. *Cur item noctu tractarint mysteria.* 452
Atlas, *pro* pumilo. 157
Ἀθροισμὸς *malè à quibusdam reponitur inter schemata.* 311
Atticum dicendi genus cujusmodi. 467
Attoniti *qui propriè.* 92
Αὖ αὖ, *canum latrantium sonus.* 241
Auctor Virgilianæ vitæ quis. 432
Aufidius Bassus. 437
Augustini illustris sententia. 108. *Ejus de Pelagio locus illustratus.* 311
Augusti de obsoletis judicium. 13. *Ejusdem scita allusio.* 31. *Ejus querela de Agrippa, ac Iuliis.* 85. *Quid de pumilis senserit.* 413. *E scripto orationes recitabat.* 517
Avia filiorum. 206
Avium multarum nomina à sono ficta. 242
Aures annulatæ Lydorum. 477
Auriga, *pro* nauclero. 88
Aurum, *pro* phiala aurea. 117
Auro magis aureus. 454

Ausonii ænigma enucleatum. 208. *Ausonius* παρῳδίαις *gaudet*. 325
Αὐτοκίνητος vel αὐτόματος. 10
Αὔξησις *bifariam accipitur*. 336. *Posteriori modo sumpta troporum affectio veriùs est, quàm schema*. Ibid. Αὔξησιν *actoris reprehendere debet reus*. 337
Axamenta *quid, & unde dicta*. 11
Ἀξίωμα, *pro stylo magnifico*. 433

B.

B *quibus rebus exprimendis conveniat*. 43
Baal-reem *cur Israëlitæ* Baal-phegor *nominarint*. 323
Baal-zebahim Accaronitarum idolum, quare Israëlitæ vocarint Beel-zebub. 322
Baptistæ Pii stylus cujusmodi. 15. *Ejus lapsus*. 412
Barbarum *pro* Phrygio *cur ponatur*. 177
Barcai an noti Didonis tempore. 397
Casp. Barthii judicium improbatum de quibusdam versibus apud oratores. 73. *Ejus de Sentii versu opinio rejecta* 175. *Ejusdem reprehensa sententia de Ovidii loco*. 184
Bartholomæus Marantha. 50
Βαρύτης, *idea Hermogenica*. 511
Βατταλογία. 280
Βάττος. Ibid.
Baubari. 241
Βήλος *malè inter Iovis appellationes reponitur*. 323
Beatitudinem, *&* beatitatem, *quis primus dixerit*. 18
Beda malè definit metonymiam. 113 *Nec rectè in metonymia effecti, per efficientem vult intelligi id, quod efficitur*. 120
Bene, *formula honestè refugientis responsum*. 192
Bene-olens. 319
Benedicere, *pro* maledicere. 189
Beroaldi elogium. 97. *Finxit is vocem* herbicasiovii. 23
Bestiarii, *sive* ad bestias pronunciati. 117
Betere. 11
Bethlehem quomodo Evangelistis dicatur non minima. 185
Biantis dictum jure repudiatum immutatumque à Vive. 299
Bilbere *seu* bilbire. 243
Bis *unde*. 252
Bisulcilingua. 22
Bitire, *&* Bitienses. 10
Bombardæ *vox unde, & quando illa, & à quo inventa*. 242
Βομβεῖν, *&* bombitare. 243
Bombi *vox unde*. 242. *De sono variarum rerum dicitur*. 243
Bonus vir *fere aliud, quàm* vir bonus. 154
Bonum *unde*. 252
Bos Luca, *pro* elephanto. 86, 94
Bovare. 96
Brachia conjicere, aut continere qui soleant. 535
Βραχυλογία *quid*. 34. *Ejus duo genera*. Ibid.
Brevium syllabarum multitudo cur fugienda. 75
Brodæus malè negat Tullium pro Ligario auspicari ab ironia. 154. *Haut immeritò Maronë culpat, quòd triremes tribuat Æneæ*. 397
Βρεκεκὲ, *à sono factum*. 477
Brutus erat in dicendo gravis. 489
Bryson. 20. *Ejus error*. 109
Buccas inflant, qui irascuntur: item superbi. 534
Bubalo innatus patriæ amor. 422
Bucephalo *unde nomen*. 132
Bucera secla. Ibid.
Budæi lapsus in flagitandi *voce*. 139 *Immeritò Ciceronem reprehendit*. 178
Butubata. 280

C.

C, *quas res optimè exprimat*. 44
Cachinni maris. 96
Cadaver *unde dictum*. 256
Cadmi filiolæ, *pro* literis. 207

Cæcilius

Cacilius Rhetor. 209
Cæcus, claudus, *de eo qui talis fuit.* 225
Calius in dicende erat asper, & amarus. 489
Capas Ægyptii divinis afficiebant honoribus. 155
Cæsar in dicendo vim ac calorem habebat, & splendidus erat. 489. *A Liviana dictione quantum discrepet.* 466
Cæsius Bassus. 437
Caipor. 225
Calamitas *propriè quid.* 106
Calamus, *pro penna.* 419
Calvus magis Atticus Cicerone. 469
Fuit judicio pollens, strictus, & argutus. 489
Camerarii de causa hyperbolarum sententia expensa. 232. *Item dè causa, cur* dolum malum *dicant Latini.* 246
Campus *unde, & propriè quid.* 88. Camporum æquor. 89
Cancer *unde.* 236
Canis catenarius, *pro ianitore.* 89. Canis, *pro maledico.* 95. Canis Rhetoricus *quis dictus.* Ibid.
Cantare nectar. 220
Capella emendatus. 46
Caperata frons tristitia index. 530
Capillos qui vellerent. 537
Capitis nives. 200
Capitis in agendo moderatio. 529. 538
Capræ *etymon.* 322
Caput cœnæ. 94
Cardanus malè lapides inter animata reponit. 93
Carinari *quid, & unde.* 232
Carnarius. 21
Carnificis *etymologia gemina.* 236
Caro *propriè quid.* Ibid.
Carolus V. Imp. orationem è scripto recitabat. 517
Carpus. 182
Casauboni laus. 10, 159, 214
Casei periphrasis. 248
Castalionis ostensa ineptia in versione sacrarum literarum. 6
Castor, & Pollux, quando inter Deos relati. 398
Casus aliud Logicis, quàm Grămaticis. 304
Catachresin malè appellant, cùm virtutes ponuntur pro vitiis vicinis, aut contrà. 218. *Non semper in eâ est excessus.* 218 *Quid ea sit.* 419. *Invalido nituntur argumento, qui unum primariorũ tropoum putant.* 222. *Angustiùs multo à Fabio, Festo, atque aliis nonnullis, accipitur.* 224. *Durities in ea non est solius metaphora.* 225. *Durities ejus non debet modum excedere.* 228. *Qua catachreses tutiores.* 227. *Alia* ἀκόλουθος*, alia* ἀνακόλουθος *est.* Ibid. *Versibus, quibus inesset catachresis, Critici præfigebant* χ. 229
Catellus, *pro* catena. 95
Cato, *pro bono ac prudenti.* 175
Catonis iocus in declamatorés eos, qui nũquam publicas agerent causas. 516
Catonis Uticensis periphrasis. 249
Catonis disticha, cujus, & quando scripta. 412
Catullus & ternas conjungit metaphoras à repugnantibus ductas. 108. *Catulli Lesbia qua fuerit.* 209. Συνωνυμίᾳ *gaudet.* 277. *Ejus digressio de Thesei & Ariadnes fabula à nonnullis immeritò reprehensa.* 341. *Ejus lectio à Bernardino Realino immeritò sollicitata.* 345. *Carmen ejus de nuptiis Pelei & Thetidos malè. Argonautica inscribitur.* 319
Cavillatio aliud ab ironia. 153
Causarum genera, vide *dicendi genera.*
Celebrare, & concelebrare, *pro frequẽtare.* 164
Celeritatem summã cujusmodi ὑπερβολαῖς *expresserint Poëta.* 231
Censorinus, sive anonymus potiùs ei conjungi solitus, emendatus. 437
Centum viri erant plures, quàm centum. 149
Cerebrum, *pro* sapientia. 125
Cerebri frigus, aut humor, nocet memoria. 520
Ceres, *pro* frugibus. 115
Cerno *unde.* 236
Cervicem in singulari quis primus dixerit.

...rit. 18

Cervix immodicè elata fastus indicium; ac modicè erecta ingenui est animi index. 534

Cerufes *in carmine saliari quid.* 11

Χαίρειν *inimicos jubemus.* 191

Chalcidia arx, *pro* Cumis. 396

Χάλκεα *cur arma vocet Homerus.* 150

Χαλκοῦ *inepta à Tzetze etymologia.* Ibid.

Χαλκήρεις, *&* χαλκέμβολοι. 397

Characterum doctrina quo loco tradenda. 426. *Characteris vox unde sumpta.* Ibid. *Aliæ characteris appellationes.* Ibid. *Gemina ejus definitio.* Ibid. *Diversitatem eorum quid pepererit.* Ibid. *Quotuplex sit.* 427. *In Cicerone, & Demosthene, omnes characteres reperiuntur.* Ibid. *Characteris magnifici exemplum est Vlysses Homericus, Carneades, Pacuvius; tenuis verò Menelaus Homericus, Lucillius, & Critolaus Peripateticus; mediocris Nestor, Terentius, & Diogenes.* 427, 428

Character an unus unius sit orationis, & quomodo tum plures, tum unus, unà in oratione dicatur. 430. *Characteri cuique quæ vitia opponantur.* 431

Characteris magnifici commendatio. 432 *Cur dicatur magnificus.* 433. *Quibus nominibus aliter vocetur à Latinis.* 432. *Quibus item modis appelletur à Græcis.* 433. *Quæ in eo consideranda.* 433. *Ejus ex Cornificio exemplum.* 428.

Characteris hujus compositio fit septem modis: nempe I. *ratione numeri.* 435 usque ad 439. II. *longitudine membrorum.* 439. III. σκευαγωγῇ. 439. IV. *Asperis verbis.* 440 V. *Ordine.* 441. VI. *Figuris.* 442, 443. VII. *concursu vocalium.* 444, 445

Sententiæ ejus triplices. 446.447 *Verba ei conveniunt undecim generum.* 448. I. *Metaphorica.* Ibid. II. *juncta.* 449, 450. III. *soluta.* 450. IV. *facta.* 450, 451. V. *allegoria.* 451, 452. VI. *sermo concisus, & inprimis aposiopesis.* 452. VII. *iterationes vocum.* Ibid. VIII. *obliquatio.* 453 IX. *verba similia, asperaque.* Ibid. X. *epiphonematica, ac poëtica.* Ibid. XI. *quibus adde prisca.* Ibid. *Character magnificus licet interdum impingat, nihilominus præferendus mediocri nusquam aberranti.* 454. *Non cadit is stylus in puerilem ætatem.* Ibid.

Characteris tenuis nomina. 458 *Compositio in eo cujusmodi.* Ibid. *Cujusmodi res, & oratio.* Ibid. *Hujus characteris ex Cornificio exemplum.* 430

Characteris mediocris natura. 464. *Ejus ex Cornificio exemplum.* 429. *Cui is debeat ortum, cui progressum, cui perfectionem.* 465

Character, qui singulis causarum atque argumentorum generibus conveniat. 466

Charientismus malè statuitur ironiæ species. 235. *Ejus gemina acceptio.* 238

Χάρις ἄχαρις. 412

Charisii, Servii, aliorumque lapsus in sperandi *verbo.* 212

Χειροτονία, *pro* suffragio. 162

Χιαστόν. 405

Χιαζομένη *periodus.* 64

Chironomonta *quem vocet Iuvenalis.* 278

Chloreis, luscinia. 474

Χρεία *quid.* 422

CHRISTUS *quomodo dicatur tres dies, & tres noctes, fuisse in corpore terræ.* 146

CHRISTUS *ex more Palæstinorum fecit, cùm crebrò usus parabolis.* 216

Χρῶμα, *pro certo figuræ genere.* 352

Chrysippum quare Κρύσιππον *nominarint.* 322

Χρυσόνητοι. 190

Chrysostomi locus de variis dicendi formis. 489

Χύτρος, *pro osculi genere.* 97

Cicadæ, *pro* malis Poëtis. 107

Cicero immeritò reprehenditur, quòd docutionum

cutionem vocet partem Rhetorici operis difficillimam. 2. *Cicero aliquamdiu quidem, nec semper tamen, solus est legendus, imitãdusque.* 13,26,27. *Primus dixit* beatitudo, indoloria, essentia: *aliisque plurimis vocibus ditavit sermonem Latinum.* 18. *Cicero commendatus.* 24,25. *Proprietati vocabulorum admodum studuit.* 25. *Ciceroni potissimùm cur libros Grammatices Varro, & Cæsar, dicarint.* Ibid. Inhibere remos, *&* retinere remos, *pro eodem Cicero priùs habuit; postea errorem suum animadvertit.* Ibid. *Ciceronis de Terentio judicium.* Ibid. *Item de Cæsare.* 26. *Eius de Octavio, & Octavii ad Ciceronem ambiguus sermo.* 31. *Cicero quadam affectavit, qua excidisse ei Fabius putabat.* 53. *Ejus poëmata à Iuvenale, & Martiale, derisa.* 54. *Ciceroni sæpe integri versus exciderunt, in solutâ oratione.* 73. *Cicero, quòd gauderet sententiam claudere verbis istis,* esse videatur, *derisus est à quibusdam, qui seculo proximo vixere.* 77. *Ab Aristotele dissentit in usu paanis quarti.* 78. *Falsus, cùm judicio putat Isocratem seniorem in numero fuisse magis moderatum.* 80. *Immeritò, ut durum nimis, damnat illud veteris Poëta,* Cœli ingentes fornices. 100. *Idem pinguiori Minervâ facit distincta translationum vitia, quorum unum sub altero continetur.* 104. *Apud eum potiùs legendū videri,* concedat laurea laudi, *quàm* linguæ. 133 *Cicero contra Budæum in eo defensus, quòd scripserit, solum Vlyssem ab Homero vocari* πολύτροπον. 178. *Idem defensus contra eos, quibus putidè nimis videtur laudes suas in singulis penè orationibus apud senatum, aut populum, prædicâsse.* 180. *Mos eius in orationibus scribendis.* Ibid. *Ciceronem fugit, unde* bonum *sit dictum.* 252. *De statua Gorgia in duobus à plerisque scriptoribus dissentit.* 328. *Pro Ligario dicens quantopere Cæsarem moverit.* 333. *Incommodè* [illegible] *transfert* effrenationem. 413. *Omnibus utitur dicendi formis.* 427. *Malè pro magnifico charactere dicit* ornatum. 432 *Falsus, cùm scribit, Herodotum carere numero.* 435. *Immeritò ab Aristotele dissentit de usu paanis ultimi.* 436 *Ciceronis duo loci conciliati.* 438 *Asiatico quidem est pressior, sed Atticis plerisque copiosior: unde & nonnullis Asiaticus dicitur.* 469. *An rectè majoris faciat gestum, quàm vocem.* 407

Ciceroniastros rectiùs, quàm Ciceronianos, dixeris Ciceronis imitatores. 14

Ciconiam pro Deo coluere Ægyptii. 155

Cilissa spica, *pro* croco. 127

Clades *propriè quid, & unde nomen.* 106

Claritas vocis quatuor iuvatur præceptis. 524

Clarota Cretensium. 190

Claudii Verderii in auctores censura censura. 5. *&* 372. *Eius error geminus.* 372.

Claudorum occursus infaustus. 158

Cleomedis iudicium de exclamationibus Epicuri. 418

Cleophas. 9

Clitarchi ætas, ac dictio eius cuiusmodi. 486

Clypeare. 21

Cnidii calami. 207

Cochlea sanguis medetur oculorum suffusioni. 22

Cœlia gens. 253

Cœlii Rhodigini lapsus in scirpi *voce.* 203

Cœlius Mantuanus à Marone notatus in eclogis. 206

Cœlius Symposius. 209

Cœlum *unde.* 252

Colla, *pro* collum. 148

Collatio, *&* comparatio, *quomodo differant.* 381

Colon quomodo à commate Rhetores distinguant. 60. *Cola interdum commatum magnitudinem habent.* 61. *Colòn prior divisio in id, quod habet* καμπὴν, *& illud, quod eâ destituitur.* 60. *Altera eius divisio*

in

in κομματιν, μέγεθ, & χρονισμός. 61.
Colis quando utendum. 68
Color, pro certo figuræ genere. 352
Color, species κακοζηλίας. 377
Columbarim. 21
Comanus, Segobrigiorum rex, quo apologo incitatus consilium ceperit de Massiliensibus in ipso ortu perdendis. 198
Combitere. 12
Comburere diem. 108
Comisse, *pro* comedisse. 11
Commatis nomine aliter utuntur Grammatici, quàm Rhetores. 58. *Quot syllabarum esse possit.* 61. *Etiam magnitudinem habet coli.* 61. *Commata quando adhibenda.* 68
Commune nomen, *quod aliàs parùm commode* appellativum *vocatur.* 9
Communicationis schema. 366. *Ea duplex.* Ibid.
Communius vocabulum interdum postponitur. 55
Comœdia sub ludicrâ larvâ philosophatur. 198. *in eâ quæ-nam spectanda.* 27
Comparationis, & collationis schema qui differant. 381. *Comparationis divisio in perfectam, & imperfectam.* 383 *Malè à Fabio, & Robortelio, è schematum numero excluditur.* Ibid. *Ejus vitia quæ.* Ibid.
Compositionis, quà Elocutionis pars est, definitio. 40. *Quantum ei tribuant veteres.* Ibid. *Ejus distributio in communem scriptorum omnium, & oratorum propriam.* Ibid. *Quæ in communi compositione consideranda.* 41
Compositio oratoria circa quæ versetur. 57. *Quomodo frigida fiat.* 457. *vide character.*
Compositio cujusmodi in Christi persona. 144
Compositio triplex, juxta Scholasticos. Ibid.
Composita cujusmodi citra periculum usurpentur. 450
Comprehensibile, *audacter novatum.* 450
Concelebrare, *pro* frequentare. 164
Concessionis schema. 390
Concharum in bello usus. 354
Concordia discors. 411
Confector, & confectorium. 237
Conformatio. 358
Confessio. 389. *Qui differat à concessione.* 390
Cõgeries quid, & quomodo à συναθροισμῷ differat. 372. *Ejus usus.* 373
Conradi Celtis dictum. 97
Constantinus Magnus tripodem Apollinis Delphici Constantinopolim tulit. 210
Consuetudo translationum plena. 107
Contrarii vox Aristoteli quoque contradictorium nonnunquam comprehendit. 156. *Quin Cicero Stoicos secutus omnia opposita hoc nomine appellat.* Ibid.
Convolutio. 501
Cor, *pro* sapientia. 125
Coracina sacra. 155
Corinnæ dictum. 15, 453
Cornelii Galli elegia ψευδεπίγραφος. 417
In Cornificio conjectura. 457
Cornifrontes. 21
Corporis actio quomodo instituenda. 527
Corporis partes diis sacræ. 538
Corpus *pro* servis. 141
Correctio quid. 388. *Quotuplex.* Ibid.
Corvum pro Deo coluere Ægyptii. 155
Corycus mons croco nobilis. 126
Corythus de dialectis. 315
Cothurni *quid, & cur iis in tragœdiis usi.* 250
Creatura, *pro* homine. 137
Cretâ se occultare. 194
Cretenses in bello pro tubâ usi citharâ. 395
Crimen, *pro* reo. 131
Criniti in Lucillianâ cochleæ descriptione lapsus. 22. *Idem falsus in* scrupi *ac* scirpi *vocibus.* 203. *Ejus, & aliorum, error de Laberii prænomine.* 381
Crœsus quomodo figuratâ reprehensione laudârit Cambysen. 414
Cruquius multa ex Acrone resecuit. 104
Cuculi *qui vocati.* 95
Cura Quirini, *pro* Romulo curante. 250
Curari, *pro* cicurari. 109

Curiones *unde dicti.* 11
Currus, *pro* navi. 88
Cusiones. 11
Custodia, *pro* custodibus. 119
Custos, *pro* cane. 89
Cydonii arte sagittandi nobiles. 389
Cygnus, *pro* poëta. 107. *Pro Æthiope.* 251
Cyprianus quare Coprianus ab hominibus nequam vocatus. 321
Cyprianus Zeares malè ad Synecdochen refert, cùm ex antecedentibus colligimus sequentia. 135. *Idem falsus, cùm negat* μετωνυμίας, *ac* ὑπαλλαγήν, *in unicâ voce habere locum.* 158

D.

D, *quibus rebus exprimendis cõveniat.* 44
Dactyli, & paanes, conveniunt charactери grandi. 435
Δᾳδοῦχοι. 90
Dædalo cur poëta tribuant alas. 96
Δαιμονίως. 188
Dama, *ut proprium.* 9
Damium sacrificium ubi fieri soleat, & unde dictum. 253
Dapatilia *in carmine saliari qua.* 11
David, *pro rege bono.* 273
Deductum, *pro* tenui. 458
Defendere, *pro* arcere. 221
Definitionis vox latiùs à Rhetoribus sumitur, quàm Logicis: neque Rhetores eâ uno utuntur modo; quando item tum ea, tum distributio schema fit. 369 *Est vel simplex, vel conjuncta.* Ibid. *Quando schematis nomen mereatur.* 371
Δεινότης *non est Idea dicendi à cæteris distincta.* 488, 489. Δεινότης *idea Hermogenica.* 512. *Quomodo à Latinis vocetur.* Ibid. *Non constituit novum characterem, contrà quàm visum Demetrio.* 471. *Nec est propria magnifici characteris.* 512
Delectus. vide *Iudicium.*
Deliberativo generi quæ idea maximè conveniant. 513
Delphica oracula ambigua fuisse, exemplis ostensum. 210
Delphus qui dii responsa dederint. Ibid.
Delphos olim putarunt esse orbis umbilicum. 85
Demadis dictum. 484
Δῆμος. 236
Δαμᾶς. 9
Demetrium Rhetorem alium esse à Phalereo, comprobatur. 433. *Demetrius Rhetor malè quatuor facit characteres.* 471 *Ejus de loco conjectura nostra.* 244 *Num aliud per heroum pedem intelligat, quàm Aristoteles.* 437. *Ejusdem sententia de iconum usu cum Aristotelica conciliatur.* 247. *Demetrii liber de Elocutione commendatus.* 488, 513
Demetrius, emendatus. 473
Demetrii Cynici dictum. 535
Demosthenis oratio ab Æschine Sirenibus comparata. 40. *Cur eum dixerit Æschines non verba loqui, sed portenta.* 102. *Demosthenes, pro eloquenti.* 175. *Cujusmodi fabellâ dehortatus sit populum, ne Alexandro traderent oratores.* 199. *Demosthenes ab Isæo vim suam hausit.* 263. *Excellit in schematibus* διανοίας. 336. *Insunt ei omnes dicendi formæ.* 427. *Octies descripsit Thucydidem.* 369. *Quantum tribuerit pronunciationi.* 514. *Maximus fuit pronunciandi artifex.* 515. *Quomodo maxima naturæ vitia superârit.* 516. *Quomodo humerorum jactationem emendârit.* 535. *Apud Philippum dicturus, obticuit.* 521
Dentifrangibula. 22
Depetigo. 315
Desultoria scientia. 103
Desultoria levitas. Ibid.
Deus est ἀπαθής. 117
Dextra gestus, vide *Manus.*
Diadema *in feminino genere.* 258
Δημηγορία. 374
Διάνοιας. 314
Διακοπή. 314
Διάλλαξις. 405
Διασυρμὸς *quid.* 55. *Malè eum dia-* [illegible]

logo confunditur. Ibid.
Dialogus quibus de rebus scribatur. 461
Dialogi partes, & quomodo singula tractanda. 462
Διάλυσις *quid.* 269. *Ad amplificandum est utilis.* 442
Dianæ *unde nomen.* 11
Διαπόρησις. 384
Διασύρειν. 238
Diasyrmus, malè statuitur ironia species. 235. *Quid Scaligero, quid Eugraphio, quid item Aquila Romano.* 237 *Quando eo utendum.* Ibid.
Diatyposis quid, & quomodo differat ab hypotyposi. 377
Dicendi tres forma ratione characteris, vide *character.*
Dicendi tria genera, Atticum, Rhodium, & Asiaticum. 466
Dicere, *pro* credere. 161
Dicere ex intervallo, prodest. 517
Dictator *propriè* dictus *dicebatur.* 8
Dicturus, non statim, sed post moram aliquam, debet inchoare orationem. 526
Dierectus. 253
Dies nunc naturalis, nunc civilis intelligitur. 146
Dies oculata, *aut* cęca. 244
Διέξοδος. 338
Διεξοδικῶν. 440
Digito uno caput scalpere, indicium hominis mollis. 159
Digiti linguosi. 535
Digitorum nimia gesticulatio improbata. 537
Dignitas orationis quid compositioni adjiciat. 81
Digressio. 338. *De ea frustra dubitat Fabius, an schema sit.* Ibid. *Duo digressionum vitia, ex Theone.* 339 *Poëta eas quoque adhibent absque epanodo.* 341. *Digressionibus ubi, & quando, utendum.* 340,341
Διλογία *quid.* 452
Dio Cassius. 337
Διήγησις. 371
Diomedes emendatus. 46
Dionysius Halicarnassensis librum promisit de verborum delectu. 7. *Falsus, cùm judicio credidit Isocratem seniorem minùs numero, ac scitamentis, studuisse.* 80
Dionysius Siculus quomodo Locrensibus minatus. 451
Diphilus, seu Chœrilius versus. 408
Discinctum otium. 164
Disciplina diversa eàdem de re tractant diversimodè. 167
Dispositio orationis quomodo memoriam iuvet. 521
Dissimilitudo vel simplex, vel cum ratione annexa. 383
Distinctionis schema. 403
Distributio quid, & quando schema sit. 371
Dithyrambica compositiones locum non habent in oratione pedestri. 49. *Ejus aliquammulta exempla.* 20,449
Διττολογία. 276
Divus Ianus, *poo* sole. 11
Diva Iana, *pro* luna. Ibid.
Dochimus malè à Grammaticis, ac Rhetoribus, inter pedes numeratur. 77
Dogma *in feminino genere.* 258
Dolum *cur* malum *vocent Latini.* 246
Domini & dominæ *vox quibus* καταχρηστικῶς *sit attributa.* 419
Donati interpretatio loci Terentiani improbata. 18. *Reiecta ejus etymologia vocis* indutiæ. 252. *Ejus, vel alterius, de* sepulchri *etymo sententia rejecta.* 322
Δουλεύοντες, *pro* servis. 190
Doxiada ara, frigidum carmen. 456
Δεινότης *orationis.* 509
Dubitationis schema. 384. *Vbi habeat locum.* 385. *Malè statuitur interrogationis species, cùm interdum fiat citra interrogationem.* Ibid. *Dubitatio fidei, ac auctoritati derogat: at modestiam interim testatur.* 495
Ductare exercitum quibusdam κατάχρησιν *visum.* 106
Duelles, & perduelles. 252
Dulcia, musicis quæ. 477
Dulcis amarities. 410
Duonus. 11,252
Duriora molliendi tergemina ratio. 101

Duza

Duxa in Plauto lectio reiecta. 52. *Ab eo recessum super Propertii loco.* 162, 227. *Item super formulâ charientismi.* 238

E.

E, & αι, *differentiæ pronunciationis.* 220.
E frequens, ubi maximè habeat locum. 42
Eanus, pro Ianus. 12
Egestas aliud à paupertate. 23
Εἰκὼν *malè inter tropos statuitur.* 274 *Quomodo Aristoteli dicatur metaphora, cùm propriè metahora non sit.* Ibid. *Quomodo differat ab exemplo.* 247 *De usu imaginis Aristotelis ac Demetrii sententia conciliata.* 101
Εἰρωνεία *oratio qua.* 62. *Quomodo à* κατηγορισμοῦ *differat.* 60. Εἰρωνείᾳ *gaudet B. Paulus.* 69
Ἔκβασις. 338
Ἐκβολή. Ibid.
Ἔκλειψις, *præcipue solis defectus.* 346
Ἐκφώνησις. 417
Elegantia sermonis quæ comprehendat, 4 vide, *Venusta.*
Elegia ἔτυμον. 42
Ἐλεφαντίασις. 243
Elephas, pro ebore. 143
Ἠλίθιοι *unde.* 93
Ἔλλειψις. 267
Elocutionis varia apud Græcos nomina. 2 *Ipsum elocutionis nomen non satis videri accommodatum.* Ibid. *Elocutio doctrina ordine inventionem præcedit.* Ibid. *Quo sensu Tullio, & Fabio, vocetur pars Rhetorices difficillima.* Ibid. *Quanto sit olim in honore habita.* 3. *Quid sit.* Ibid. *Ejus divisio in naturalem, & artificialem.* Ibid. *Item altera ejus divisio in philosophicam, oratoriam, historicam, & poëticam.* Ibid. *Oratoria elocutionis distributio in universalem, & particularē.* 4 *Utriusque partes.* Ibid. *Elocutio particularis quæ de re tractet.* 425
Eloquens quis juxta Tullium appellari debeat. 427
Eloquentiæ studioso plurimùm prodest ut se exerceat in variando rem eandem pluribus modis. 281
Ἐλπίς, ἐλπωρὴ, & ἐλπίζειν, *de rebus malis.* 223
Empedocles se vivum combussit. 174 *Empedocles, uti & Pythagoras, nefas ducebat carnibus vesci.* 304
Ἔμφασις *quid.* 233. *In omnibus tropis locum habet.* Ibid. *Quando sit tropi affectio, quando item ad Grammaticum pertineat.* 234. Emphasis *vox aliter à Plutarcho ac Fabio sumitur, quàm à vulgo Rhetorum.* Ibid.
Emptio inempta. 412
Ἐνάργεια *tenuis est characteris virtus.* 460. *Quid sit, & quomodo fiat.* Ibid.
Enchiridium, ξιφίδιον. 108
Ἓν διὰ δυοῖν. 313. *A Servio malè definitur.* Ibid. *Habet locum in oratione pedestri.* Ibid. *Plurimùm ad amplificandum confert.* 313
Ennensium nemus in Sicilia meditullio. 85
Ennii locus. 73. *Ennii versus correctus apud Varronem.* 96. *Apud Ciceronem, & Festum, in ejusdem versu vetus lectio contra Scaligerum defensa.* 100. *De vera lectione alius versus quæsitum.* 408 *Cur Medea gypsatas tribuat manus.* 194. *Mirificum ex eo tmeseos exemplū.* 317
Ἐπαναδίπλωσις. 289
Ἐπανάληψις. 289. *Ponitur & pro* συνωνυμίᾳ. 276
Ἐπαναφορά. 284. *Ejus vis.* 442
Ἐπαναστροφή. 290
Epanodos, pro specie repetitionis. 298. *Interdum in hac non remanent eadem numero verba.* 301. *Epanodos, pro regressione ad propositum.* 341. *Ejus formulæ quædam.* Ibid.
Ἐπανόρθωσις. 388. *Malè putant, speciem*

ciem esse σεμνότητα. Ibid. *Confert ad orationis magnificentiam.* 443. Ἐπίφθεγμα *duplex.* 388. *Ejus usus.* 389
Epaphras. 9
Ἐπεμβολή. 334
Ephoro Cumano versus excidit iambicus principio praecepti, quo versus jubet fugere. 75
Epicharmi dictum. 294
Epicuri ἐκφωνήσεις. 418
Ἐπιμονὴ *orationis, Latinis quid.* 509
Ἐπίκρισις *adfert gravitatem orationi.* 495
Epigramma vetus ludens in morem populi, quo quosvis passim dominos *vocabant.* 219
Ἐπιμονή. 280
Epiphonematis, quatenus schema est, vulgata definitio repudiata, veraque posita. 419. *Nec* γνώμη *semper est, nec semper fit cum admiratione.* 420. *Quomodo ab acclamatione, atque item à* γνώμῃ *differat.* 421. *Epiphonematis qui gaudeant.* 421. *Cui rei epiphonema comparet Demetrius.* 421
Ἐπιφορά. 287
Ἐπιπλοκή. 294
Epistolarum dictio cujusmodi esse debeat. 26, 74. *Ac fusiùs de epistolico stylo.* 460
Ἐπιστροφή. 287. *Ejus vis.* 288
Epitheton quomodo differat ab antonomasiâ, vel potiùs certo antonomasiæ genere. 167, 168. *Epitheton in omnibus tropis invenitur.* 244. *Nec iccirco tropus est, cùm & in propriis habeat locum.* 245. *Epithetorum in usu quæ oratori adhibenda cautio.* 246. *Epitheta apud poetas quoque plurimùm, aut distinguunt, aut addunt, aut minuunt.* Ibid. *Epithetorum usus suavitatem adfert.* 508
Ἐπιτροχασμός. 374
Ἐπιτροπή. 390
Ἐπίζευξις *quid.* 293. *Malè anadiplosi subjicitur.* Ibid. *Non necesse est in eâ* ἁπλῶς *continuam institui repetitionem.* Ibid.
Ἐποικοδόμησις. 294
Erasmus, vulgatâ Athenæi lectione deceptus, malè Iovis lac *reposuit inter parœmias.* 91. *Minùs rectè negat, brevem poni posse pro longâ.* 79. *In Lucillianâ cochleæ descriptione lapsus.* 22. *Erasmus contra Scaligerum defensus.* 213
Ejus parœmiæ definitionem malè censuit Scaliger omnibus sententiis competere. 215. *Multa ab eo proverbiis inserta, quæ proverbia non sunt.* 215
Falsus in duobus Senecis. 281
Eratosthenis insubidum judicium de poëtica. 198
Ἐρυγάς. 20
Ἐρώτησις *quando schema sit.* 332
Quando eâ utendum. 333
Erycius Puteanus. 507, 508
Erythræi de Servii loco sententia rejecta. 316
Erythrus rex, Straboni, & aliis memoratus, haut alius est ab Esavo. 208
Ἐσχηματισμένος λόγος, *pro oratione quâ obliquè aliquis notatur.* 352
Essentia, *quis primus dixerit.* 19
Ἑταίρα. 190
Ἠθικὰ *quæ reddant orationem.* 490
Ἤθη, *hominum mores, & ut varient.* 27
Ἔθνος, *pro multitudine rerum inanimatarum.* 103
Ἠθοποιΐα. 357
Ἔτυμα *non semper convertuntur cum re.* 127
Εὔχεσθαι *quando propriè dicamur.* 9
Εὐγένεια *quomodo comparetur.* 492
Eumenides *falsò* κατ' ἀντίφρασιν *ita dictas putarunt.* 251
Eunuchi occursus infaustus. 158
Εὐφημισμός *quid.* 186. *Non semper in eo intelligitur contrarium.* 187. *Certo tamen respectu ironiæ rectè subjicitur.* Ibid.
Εὐφημεῖν *in sacris necesse erat.* 187
Euripides ab Halicarnassense contra Aristotelem defensus. 213. *Ejus illustris sententia, quâ vitam & mortem confert inter se.* 266
De Euripo varia veterum judicia. 298
Eustathius malè ἐναγωνίας τρόπον *vocat.* 241. *Ejusdem super τούτου exemplo*

emplo indicium improbatum. 312
Euxino *unde nomen.* 187
Exeandefaecere annonam. 92
Exclamatio. 417. *Quomodo ab acclamatione differat.* 421. *Non semper interiectione in eâ opus est.* 417. *Variè effertur.* 419. *Quando locum habeat.* Ibid.
Exemplum, pro eo unde capitur exemplum. 119
Ἐξωχεία *seu expolitio.* 279. *Potest ad schemata tum dictionis, tum sententiæ, referri.* Ibid.
Exulhiemis. 22

F.

F. *literâ, quæ res optimè exprimantur.* 44
Fabri Stapulensis sententia reiecta. 146
Fabula quid. 200. *Fabulas qui scripserint ante Æsopum.* 199. *Fabularum utilitas.* Ibid.
Facere, pro narrare. 161
Familia propriè famulorum. 151
Far, farina. 56
Fasciâ albâ crus obligare, tum lascivi, tum regnum affectantis, indicium est. 159
Fato *unde nomen.* 253
Favoris *vox nova, ætate Ciceronis.* 18
Febres quæ, & quando periculosissima. 224
Federicus Cerutus minùs rectè negat, prosopopœiam esse figuram, quia sit pars argumenti poëtici. 362
Felem pro deo coluere Ægyptii. 155. *Felis occursus infaustus.* 158
Felis, lunæ proles. 475
Femur qui ferirent. 538. *Quis primus illud fecerit Athenis.* Ibid.
Feriæ *unde dicta.* 253
Ferrum *nunc pro gladio, nunc pro vomere.* 117. *Ferrum antiquissimis ignotum.* 151
Festus lapsus in Bucephali *etymologia.* 132 *Ejus, sive Pauli, error.* 253. *& in metonymiâ.* 114
Feta *substantivè.* 278. *Haut idem est, quod* gravida. Ibid.
Figura vox pro schemate Tullio ignota. 260. *Nunc latè accipitur, quomodo omnis sermo figuratus est: nunc pressè pro eâ, quæ à communi consuetudine recedit.* 332
Figura pro dictis, quibus obliquè aliquis perstringitur. 352. Cætera vide in *Schema.*
Figurare. 259
Flagitium *quid propriè, & pro quo ponatur, extensâ latiùs significatione.* 139
Flamen *propriè dicebatur* proditus; *non tamen id perpetuum.* 8
Flamma uri, *quomodo dicatur.* 140
Floecifacteon *malè tribuitur Ciceroni à viris doctis.* 19
Flores, *pro* stellis. 89
Florere, *pro* splendere. 93
Flori dictio interdum frigida. 455
Floridum non est per se dicendi genus, ut putavit Demetrius. 471
Florus, *pro* florens. 198
Flos salis, & flos popularis, *opponuntur.* 246
Flos Liberi, *aut* vini. 108
Fonseca error. 241
Formula, quâ de mortuis usi. 189
Fornix cœli. 100
Foro mersi. 323
Forsit. 15
Fortitudo, & temeritas, sive audacia, adversantur. 370
Fortunatiano Rhetori an prænomen Chirio. 8
Franciscus Barbarus apud Mediolanensium ducem dicturus obticuit. 521
Franciscus Nansius. 88
Fraudus. 309
Frequentare, *pro* celebrare, *& contrà.* 164
Frigidam quæ reddant orationem. 455 & seq.
Fringurire *est fringillarum.* 96
Fritinnire *hirundinum est.* 96
Fronte quæ significemus. 530. *Frontis superciliorumque contractio, mœroris indicium.* 531. *Frontem an orator percutere debeat.* 537. *Frons constricta, sive adstricta.* 532. *Frons sedes pudoris.* Ibid.

Ibid. Frons, *pro* pudore. 125
Frons non frons. 412
Fruges falsæ. 248
Fuit, *pro* mortuus est. 190
Fulgentius, μυθολογίας *ad Catum presbyterum auctor, alius est ab episcopo Ruspensi.* 198
Fulmen, *de homine.* 92
Flumenta *in genere muliebri.* 258
Fulvius Nobilior, Mobilior *dictus.* 322
Funambuli *vocem cui debeamus.* 18
Fungerus, vide *Ioannes Fungerus.*

G.

G, *quibus rebus exprimendis aptissimum sit.* 45
Galeam, sive navim longã quis invenerit. 398.
Galeni impium dictum. 541
Galli poetæ prænomen quod. 417. *Maximiani elegia ei ineptè adscribitur.* Ibid.
Galli in sacris Cybelles caput iactabant. 530
Gallus gallinaceus regi Medorũ comparatus. 475
Gannire *quorum sit, & unde nomen.* 241
Γλαυκου *fluctibus tributum.* 97
Gellius, vide *Agellius.*
Generis idem, & speciei, esse nomen potest. 86. *Genus pro specie specialissimâ.* 172. *Genus an potiùs speciei pars sit, quàm species generis.* 136
Genesios locus cum altero in Actis ex sententiâ Fr. Iunii conciliatus. 141
Gens *unde.* 252
Genuum contrectatio in supplicando. 538, 539
Georgius Cicestrensis episcopus. 311
Georgius Fabricius ineptè definit catachresin. 225. *Malè reponit inter schemata* Α᾽πιωσμόν. 311
Gestus capitis ac frontis, buccarum, menti, cervicis, humerorum, brachiorum, manuum, pectoris, ventris, pedum. 529 & seqq.
Giffanius perperam laudat, quod damnat Horatius. 140. *Ab eodem recessum.* 409
Ginnus *ut à mulo differat.* 158
Γλαφυρὸν *dicendi genus.* 501
Glaucoma *in muliebri genere.* 258
Gloria, laboris filia. 95
Glossæ antiquæ emendatæ. 18
Glossemata *quid.* 12
Glossographi aliquot antiqui. 12
Γλυκύτης *orationis.* 490
Γνώμη. 368. *Ejus definitio.* Ibid. *Divisio in simplicem, & eam, quæ rationem subjungit.* 368, 369. *Usus ejusdem.* 369. *Qui à chriis, & noëmate differat.* 421. Γνώμας *proverbia esse posse.* 212
Γόργειον, & γοργίαν. 327
Gorgias immodicè studebat numero, uti & aliis orationis scitamentis. 80, 329. *Quantus ei honos attributus.* 328. *Gorgiæ de staturâ veterum dissensus.* 328
Γοργιάζειν. 329
De Gorgûs capite quæ fabulantur, unde originem trahant. 93
Γοργότης *Latinis quid, & quæ eam gignant.* 504. *Convenit cuilibet characteri.* Ibid.
Gracchi fistula. 525
Gracilipes, lentipes, volucripes. 22
Gradatio, vide Κλῖμαξ.
Græci carent voce, quâ vultũ exprimant. 228
Græca quando Latinis rectè interserantur. 5
Grando, *pro* copia. 92
Gravitas orationis, quatenus idem est ac σεμνότης, *quibus cõcilietur orationi.* 482, 493. & seq. *Quæ afferant eidem gravitatem, hoc est,* βαρύτητα, *sive molestiam.* 511
Gregorii Nysseni in Ioannis Euangelistæ loco interpretatio improbatur. 140
Gregorii Palamæ orationes duæ laudatæ. 361
Grex virgarũ, *durè à Plauto dictum.* 103
Γρῖφος. 203
Gryphi *vox cur ænigmatis sit communicata.* 203

Grunnire *quorum, & unde vox.* 242
Γρύζειν. Ibid.
Gulielmi Morellii lapsus. 482

H.

HAbere, *de* συνουσίᾳ. 32
Habere in numerato. 97
Hadrianus Cæsar quibus versibus animum moriturus compellârit. 329
Hadrianus Iunius plurima adagiis interserit, quibus non cõpetat definitio, quam & ipse assignârat. 215. *Ab eo discessum in Persii lectione.* 221
Haloandro immeritò suspecta est usionis *vox apud Alphenum.* 219
Halophanta. 22
Hannonis Carthaginensis libri de terris à se inventis in Oceano Atlantico. 239
Harmonia quid. 438
Hartungi error in πρόληψις *exemplo.* 401
Hebræorum metra qualia. 329
Hebraismus. 148
Helvius Pertinax fortunæ pila *dictus.* 97
Hendiadys *ineptè dici.* 313
Henrici Stephani Virgiliana emendatio improbata. 223. *Item Horatiana eiusdem.* 313. *Eius error de discrimine inter* invenire, & reperire. 411
Herbę Ibericæ, *pro* sparto. 10
Herbicasiovium. 23
Hercules Ægyptius antiquior Alcmena filio. 395
Herennianus auctor haut rectè παῤῥησίαν *transfert* Licentiam. 413
Hermias Atarnensis cultelli mentionem non ferebat. 353
Hermogenis librorum de Ideis commendatio. 487, 488, 513. *Eos videtur subitò conscripsisse.* 487. *Septem facit Ideas.* Ibid. *Sententia hæc diluitur.* Ibid. *Quomodo tamen Hermogenis sententia defendi queat.* Ibid. *Eius de Ideis librorum* σύνοψις, *cum censura quorundam.* 490. *Hermogenes artis Rhetoricæ fuit oblitus.* 519
Hermolai Barbari de barbaris scriptoribus iudicium. 6
Herous pes quis sit, & an stylo grandi conveniat. 437, 438
Heroum nomina ferè polysyllaba. 10
B. Hieronymi iocus. 387
Hieronymi Rhegii sententia reiecta de metalepsi Horatiana. 122
Hinnus ex equo & asina nascitur. 211
Historici à carmine etiam, vel hemistichio, exorsi. 72
Homerus plurima finxit vocabula. 20. *Culpatus olim, quòd finxerit, deos, & bellaces viros, totā dormire noctem.* 142. *Homericorum trium oratorum character.* 427. *Eius erga deos in fabulis impietatem gentiles plurimi improbarunt.* 493
Homo non homo, *de nano, & eunucho.* 412
Homonymia ambiguitas locum quoque habet in vocibus coniunctis. 30. *Non semper* ὁμωνυμία *est, cùm vox usurpatur in se ambigua.* Ibid. *Interdum venustatem sermoni adfert.* 31
Horribile, *pro* sacro. 452
Horror, *pro* religione. Ibid.
Hortensii in adolescentiâ dictio cur magis commendaretur, quàm postea. 468 *Distributione excelluit.* 489. *In digitis partiebatur causam.* 536. *Eius actio in quo culpata.* 537
Hostes *propriè qui.* 345
Humanę dapes, *pro* cibi retrimentis. 117
Humani potus, *pro* lotio. Ibid.
Hypallage nonnunquam pro Metonymia accipitur. 113. *Ea malè inter tropos refertur.* 254
Hyperbole malè definitur tropi audacia. 229. *Vera definitio allata.* Ibid. *Dividitur in* αὔξησιν, & μείωσιν. Ibid. *In omni tropo invenitur.* 230. *Quibus inprimis conveniat.* Ibid. *Cur eâ utamur.* 232. *Modum excedere non debet.* 233. *Quo pacto leniri debeat, si fidem omnem exsuperet.* 233. *Quæ modum excedit, frigidam reddit orationem.* 455. *Hyperbolis cur gaudeant comici.* Ibid.
Hyperidæ dictum. 484
Hypotyposis. 377

Alia à syllaba Hy *incipientia*, vide *in litera* Y.

I.

I, *quibus rebus exprimendis idoneum sit.* 42
Iacobi Bononiensis lapsus. 411
Iambi cur parum apti sint grandi charaEteri. 438
Ianes. 12
Ianus Duza, vide *Duza*.
Ianus, *vici nomen Romæ.* 126
Ibis, *metaphoricè, quis.* 95
Icarus cur voláſſe fingatur. 96
Icon, vide εἰκών.
Ideas cur septem faciat Hermogenes. 488
Idea nulla sola invenitur, sed à prædominante ideâ nomen accipit oratio. 489 *Quæ in singulis ideis considerare jubeat Hermogenes.* Ibid. *Idearum Hermogenicarum usus.* 513. *Reliqua* vide *in* Character.
Idem sex modis potest aliter dici. 283
Ἰδιωτισμός. 366. *Ejus vis.* 367
Idolianus, *pro* Iuliano. 322
Idolopœia. 358
Iecur, *pro* voluntate, *aut* sapientia. 125
Iecur quorum animantium maximè in deliciis fuerit. 244
Ἱερὸς, *pro* magno. 139
Ignium pœna est summa. 174
Ignorare, *pro* aspernari. 162
Imæ fores. 142
Imago, vide εἰκών.
Imber, *pro* copia. 92
Imbitere. 12
Immolare, *&* mactare, *differunt.* 188
Inachis *cur* lauta *Ovidio dicatur.* 244
Incendere annonam. 92
Incessus qualis olim dicentibus. 529
Incestus *quid propriè, & pro quo ponatur extensâ latiùs significatione.* 139
Incrementum quid. 374. *Vbi habeat locum.* 375
Incurvicervicum. 21
Inde loci. 319
Indoloria, *sive* indolentia, *pro* ἀναλγησίας. 19
Induperator. 252
Industriæ *etymon.* 252
Indutiarum *nomen unde.* Ibid.
Inhibere remos. 25
Inimicus amicus. 412
Injuges versus. 269
Injusta justa. 411
Innumerabilia enumerare. 150
Innumeri numeri. 409
Innuptæ nuptiæ. 408
Inopinati schema. 386
Insepulta sepultura. 410
Intellectio aliquibus, quæ vulgò συνεκδοχή. 136
Inter *nonnunquam in compositione auget.* 236
Interea loci. 319
Interfatio, vide *transitio*.
Interfici *de rebus inanimis usurpatur.* 94
Interficere, *&* interimere, *cur significent* occidere, *vocis origine declaratum.* 256
Interrogatio quid, & quando schema sit. 415. *Maximam ad movendum vim habet.* Ibid. *Quando eâ utendum.* Ibid.
Interruptio. 346
Invenusta sermonis forma. 486
Investes *dicuntur in maribus, qui in sequiori sexu* virgines. 227
Invideor. 21
Invocatione non eodem loco utuntur poëtæ Græci, quo Latini. 366
Invocatus. 98
Involutio quid. 436
Ioannis à Cornput laus. 423
Ioanni Euangelistæ parœmia quid. 216 *Ejusdem Euangelistæ locus expensus.* 182
Ioannis Fungeri ἀνιστορησία. 213
Ioannis Scoti Erigenæ iocus. 387
Iocus B. Hieronymi, & similis Erigenæ Scoti. Ibid.
Ionas non fuit integro triduo in ceto. 146
Iosephi Scaligeri laus. 159. *Adversus eum vetus Propertii lectio adserta.* 162
Iovita Rapicii laus. 71

Iphicli fabulosa celeritas. 231

Irati, caput quassant. 529

Ironia quomodo à tropis aliis differat. 82. *Vnde ei nomen.* 152. *Aliquanto aliter hoc nomine utuntur Rhetores, quàm alii scriptores.* Ibid. *Latinè quomodo appellare possimus.* 152. *Quot, & quibus modis, cognoscamus, aliquid ironicè accipiendum.* 153. *An in eâ semper intelligatur contrarium.* 154. *Non est schema, vel allegoriæ species, ut Fabius putavit.* 156. *Ejus usum malè respuunt ineptè pii.* Ibid. *Malè vulgò statuitur, tantùm esse in vocibus conjunctis.* 157. *Ironia potest esse allegorica.* 195. *Non tamen ironia est, quà allegorica, h. e. Ironiæ continuatio non constituit allegoriam, quod quidam scripsere.* Ibid. *Malè ei subjiciuntur Sarcasmus, Diasyrmus, Charientismus, Asteismus.* 235. *Nec Mycterismus, Mimesis, Apophasis, aut Cataphasis, ejus sunt species.* 240

Irremediabilis, *vox, à Seneca reprehensa.* 450

Isæus schematibus primus usus. 263
Id quomodo intelligendum. Ibid.

Ἰχθυοφάγοι. 515

Isidi anser sacrificabatur. 244. *Isidis sacra.* 301

In Isidoro levicula emendatio. 38
Malè in Marone κακέμφατον *statuit.* 106

Isocrates reprehensus ob versuum multitudinem, qui ei exciderunt. 75. *Ab Iambico Panathenaicum orditur.* 438
Decennium impendit Panegyrico. 3
In numero moderatior fuit, quàm Gorgias. 329, 330. *Senior non judicio, sed virium imbecillitate, minùs numero studuit.* 330. *In schematibus* λέξεως *oratores omnes vincit.* 336. *Nimis fugit concursum vocalium.* 444. *Eum ab agendo deterruit pudor.* 515. *Ejus dictum elegans, & simile ex eo in Sarisberiensi expressum.* 300. *Alius ab hoc Isocrate est, qui ad Demonicum scripsit.* 325

Ἰσόκωλον. 312

Iubere, pro velle. 161

Iudææ periphrasis. 248

Iudicio in delectu vocum antiquarum est opus. 16. *Iudicium de stylo, ex multijuge demum usu nascitur.* 29

Iulianus Apostata nomen domini refugit. 220. *Ejus elegans* παρηγμένον, *scitumque ad hoc Basilii responsum.* 308
A Christianis dictus Idolianus. 322
Ejusdem impium dictum. 525

Iuliani Rhetoris de adolescente ambiguus sermo. 31

Iulius Cæsar cur Ciceroni potissimùm libros Grammaticos dicârit. 25. *Ejus laus.* 26. *Commentarii ejus planè sunt genuini.* 302

Iulius Celsus Cæsaris commentarios recensuit. 302

Iulii Scaligeri laus. 198, 414. *De Horatiano loco judicium ejus in dubium vocatum.* 42. *Oratione adversus Erasmum modestiæ limites excessit.* 53. *Ejusdem sententia oppugnata de commatum, colorum, ac periodi magnitudine.* 61. *Parum rectè ironiam vocat orationem falsam.* 157. *Super* μύθου *definitione ab eo dissensum.* 200. *Item in eo, quòd apologum faciat* μύθου *genus.* 201. *Defensus in eo contra Scaligerum Erasmus, quòd lanium, & falsamentarium, de rebus sacris dissertantes inducat.* 213. *Falsus, cùm allatam ab Erasmo parœmiæ definitionem omni vult* γνώμῃ *competere.* 215. *Contra eundem ostensum, voces idem significantes rectè à Grammaticis vocari* ζωωνυμίαι. 277. *Immeritò reprehendit Horatium, eò quòd idem argumentum sæpius tractârit.* 282. *Ejus de gradatione sententia exposita.* 297. *Rectène idem esse statuat* ὁμοιόπτωτον, *&* ὁμοιοτέλευτον. 328. *Injuriâ reprehendit Horatium, ob usurpatam* tangendi *vocem in re gravi.* 345. *An bene retineat* ἐκλείψεως *vocem.* 346. *Parùm commodè schema quoddam vocat* συγκείμενον. 407. *Rectène solam* παρρησίαν, *quæ libertatis ostentatio est, figuratam putet.* 414. *In Hermogenica de ideis doctrina, magis* methodi *vocem*

vocem impugnat, quàm rem ipsam. 490
Iunctura quid præstet in oratione. 41
Iuno, *pro* uxore. 172
Iupiter, *pro* aëre. 129. *Pro* vento. Ibid.
Pro eo, à quo neque soror casta est. 172.
à quibus risus. 480
Iuridiciale genus numerum, aliaque generis scitamenta, haud magnopere moratur. 69. *Quas Hermogenicas ideas magis, quas minus, requirat.* 513
Ius iniustum. 411
Iuvenalis vetus interpres refellitur. 243
Iuvenalis locus explicatus. 278
Iuvenili in ætate ferri debet luxurians dictio. 330

K.

Κακέμφατον. 54. *Quid eâ voce Rhetores signent.* 105
Καλλωπισμός. 501
Καμπός. vide *Campus.*
Καρκίνωμα. 85
Κατάφασιν *malè subjici ironia.* 240
Καταπλοκή. 334
Κατεστραμμένη *oratio quæ, & quomodo ab* εἰρομένης *differat.* 62
Καθαίρεσις, *lunæ deliquium.* 347
Καθαρότης. 490
Κελευστῶν *munus.* 272
Κεραυνός, *cognomentum, uni Ptolemæorum.* 92
Κιναιδεία. 243
Κλῖμαξ *sive* κλιμακωτόν. 294. *Malè à quibusdam definitur* ἀναδιπλώσεις *pluribus continuata gradibus.* 295. *Vbi potissimùm locum habeat.* 296. *An gravitati adversetur.* Ibid.
Per κοινωνίαν ἰδιωμάτων *de Christo dicta, ad quod Synecdoches genus reduci debeant.* 143
Κοινότης, *quid; ejusque utilitas; ac quotuplex illa.* 179
Κοινότης, *pro* συμπλοκή. 289
Κῶλα *triplicia,* κομματικὰ, μέτρια, *&* χοινοτενῆ. 439. *Vide cætera in* Colon.
Κωλῆν, *&* καλὸς, *&* κοιλία, *quid.* 61
Κολοιὸς *unde dictus.* 242
Κομποφακελορρήμων. 449
Κονίζεσθαι. 122
Κομματίας. 132
Κραῦγος. 401
Κρίνον. 117
Κύων, *pro* custode. 89
Κύων ἰατρικὸς *quis dictus sit.* 95
Κόθορνος. 117
Κυβεία *alia* ὀρθὴ, *alia* περιβάλλουσα. 475
Κύριον, *pro corpore Domini.* 140

L.

L, *quibus rebus exprimendis conveniat.* 45, 47
Labda, *pro* lambda. Ibid.
Labdacismus. Ibid.
Laberii prænomen non Decius, *sed* Decimus. 381. *Laberiani carminis laus.* 197
Laboris filiâ, gloria. 97
Labra qui mordeant. 518
Lacedæmonii quomodo hostes vocarint. 345
Lacedæmonii in bello pro tubâ usi tibiâ. 394. *Iidem allegoriis cur delectati.* 451
Lada, ob summam celeritatem, posita statua. 132
Lævii Poëtæ dithyrambica vox. 21
Lambini lectio in Horatio rejecta. 37
Ejus correctio in dubium vocata. 197
Ejus emendatio in Cicerone improbata. 319. *Ejusdem in Plauto emendatio rejecta.* 529
Λαμπαδηδρόμοι. 394
Λαμπρὰ *quomodo reddatur oratio.* 498
Lapis, *pro* stupido. 93
Λάπτειν. 450
Lar, *pro* domo. 164
Larus Herculi sacer. 132
Lastaurus. 30
Lasus Hermionensis. 51
Latinitas quid. 5
Latini sermonis non eadẽ hodie ratio, quæ olim. 14. *Latini sermonis egestas.* 23. *Pronunciatio ejus mirificè hodie attaminata.* 41
Latinorum vetus dictum, cum primùm mustum biberent. 409
Laudare quomodo se quis possit sine molestia

stia auditorum. 180
Lazarus Bonamicus Bassanensis, cùm quãdam Philelphi orationem inconditam tantummodo in quadrum & numeros redegisset, effecit, ut ea planè alia à priori videretur. 79
Leges ari incidebantur. 118
Legio triginta manipulorum erat. 305
Λειμὼν, *pro cœlo.* 89
Lentipes. 22
Leonem non intelligi per ursum Numidicum. 87
Leosthenis dictum de exercitu Alexandri. 484
Λέξεις κατωγλωττισμέναι. 12
Libelli, *pro* libraria officina. 131
Liber, *pro* vino. 115
Licentia nomen non satis accommodatum est pro παῤῥησία. 413
Lingua cujusque phrasis propriam habet vim & venustatem. 7
Lingua, *pro* sermone. 116
Lipsii laus. 87. *Ejus opinio reiecta de Taciti loco.* 73. *An rectè per marem Africanum intellexerit pantheram.* 87. *Lipsii dictio improbata.* 100. *In Iuvenalis loco ab eo discessum.* 278
Liptotes *barbarè dici.* 183
Litterarum sonus quibus æstimetur. 41
Litera singula cujusmodi rebus exprimendis maximè inserviant. Ibid.
Litera ejusdem creber concursus haut temere admittendus: malè tamen vulgus Rhetorum planè damnat, cùm sæpe maximum decus adferat orationi. 49
Λιθος, *pro stupido.* 93
Λιθότης. Ibid.
Λιτότης *quid.* 183. *Vulgò malè Liptotes dicitur.* Ibid. *Perperam in definitione illius additur, fieri eam ad vitandam arrogantiam.* 185
Livii & Cæsaris dictio quantũ distent. 466
Loca interdum ab historicis in descriptione rerum veterum vocari, prout vocata fuere postea. 400
Λόγιος, *Mercurii cognomentum.* 433
Λόγιος *character quis, & cur ita dicatur.* Ibid.
Λογοδιάρροια *carminis vitium.* 72
Λόγος *& fabulas poëticas notat, & veras historias.* 200
Λογοποιός. Ibid. *Ambigua quoque significationis sunt* λογοποιεῖν, *&* λογοποιός. Ibid.
Longâ nave quis primus usus. 398
Longa vocabula non condensanda. 53. *Nec longarum syllabarum voces continuanda.* 75
Longini elogium. 97, 433. *Laudat Mosen, licet paganus.* 446
Λοξίας *Apollo.* 210
Λυκᾶς. 9
Lucæ boves, *pro* elephantis. 94
Lucianus nõ est scriptor Philopatridos. 494
Lucifero album mane, fuscum vesperi equum tribuunt poëtæ. 201
Lucilius cursu styli nasum condidisse Plinio dicatur. 239. *Lucilius tmesi gaudebat.* 315. *Eius versus septem pedum, iuxta Scaligerum.* 330. *Eiusdem versus emendatus.* Ibid. 348
Lucina, *pro* partu. 114
Lucipor. 225
Lucretia, *pro* pudica. 176
Luctificabile. 450
Ludi gladiatorum in funeribus. 187
Ludovicus Carbo malè negat ἐπιεικῶς *intelligendum initium orationis pro Ligario.* 154 *Ridiculè definit parœmiam.* 212. *Perperam* γνώμας *proverbiorũ numero excludit.* Ibid. *Erasmicam parœmiæ definitionem malè autumat omni sententiæ convenire.* 215. *Malè culpat definitionẽ* ἀνακοινώσεως *propriè dicta.* 243. *Falsò putat, communicationem semper institui per interrogationem.* 367. *Malè facit interrogationem genus dubitationis.* 385. *Refellitur de colis* ὁρίοις. 439
Ludovici Vivis sententia de pluribus characteribus, quàm tribus, refellitur. 430
Luisini in scriptore ad Herrennium coniectura improbatur. 3. *Eiusdem interpretatio Horatiana reiicitur.* 119
Lupa, *pro* meretrice. 95
Luscinia, Pandarei, vel Pãdionis filia. 474
Lycophronis quædam frigida. 456
Lydorum Aures.
Lysias excelluit in tenui charactere. 458

M.

M, quibus rebus exprimendis conveniat. 45
Μακαρῖται. 190
Mocrobii error, de Maronis loco. 148 Perperam confundit tenue, & subtile. 458. Falsus, cùm Platonis auctoritate deceptus, putat, non requiri, ut in dialogo personæ sint ἰμόχειροι. 462. Ejus sententia de quadruplici charactere refellitur. 470
Μακρολογία quid. 35
Mactare, & mactus, quid propriè, & quid καθ᾽ ἀφαίρεσιν. 188
Mæcenas non tantùm pro doctorum patrono, sed & pro homine molli sumitur. 175
Mænades seu Bacchæ caput iactabant. 530
Magmentum, & magmentarium. 188
Magnificentia rerum haut sufficit, ut sermo magnificus dicatur. 446. Reliqua vide in Character magnificus.
Magnitudo, vide Μέγεθος.
Maioragius iniquè Victorium reprehendit. quòd vocabulo contrarietatis utatur. 6 Maioragii interpretatio vocis μεταχειρίζεται reiecta. 91. Immeritò, ut durum nimis, in Appuleio culpat, quòd scientiam desultoriam dixerit. 103
Mala ætas. 248
Mala malitia. 311
Malaspinæ sententia refellitur. 19
Male deorum. 319
Manipulus, trigesima legionis pars. 305
Manna Israëlitarum differt à vulgari manna. 116
Mantua Siliana commendatio. 285
Manus, pro opere. 116
Manus porrectione cum clamore suffragium ferebant olim. 163 Manus loquax. 535. Manu audientia fit. Ibid. Manuum gestus qualis esse debeat. 536. Manum cur attollant admirantes Ibid. Manibus oscula figebant supplices. 539
Manutii opinio de Tullii loco reiecta. 31
Marci hæretici somnium de concentu cœlorum. 445
Marcipor. 225
Maro cur dictus Parthenias. 106. Cur vocatus Plato Poëtarum. 174. Cum vina vocat humida, an otioso utatur epitheto. 246. Cur in descriptione oraculorum metaphoras condenset. 211. Cur bis luserit in vocibus cánere, & canère. 327. Interdum affectat vocalium concursum. 445. Cur eclogam iv ambiguo claudat sermone. 39. Nullum habet κακέμφατον. 54, 106. Defensus adversus criticos. 231. Ejus locus expressus ex Theocrito. 271. Ejusdem locus de portisculo. 272. Vocem habuit suavissimam. 515
Mars, pro bello. 115
Martialis locus enarratus. 145
Martiani Capellæ vulgata lectio sollicitata. 62
Maryandini servos cur δωροφόρους vocarint. 190
Massiliensium consuetudo. 337
Mater, pro nutrice. 274
Matii locus correctus apud Agellium. 21
Μάταιον. 56
Matthæi Evangelistæ locus conciliatus cum altero Lucæ loco. 148
Matula, pro inepto. 97
Maximiani poëtastri sunt, quæ Cornelio Gallo adscribuntur. 417
Maximilianus Sandæus, notatus. 130
Μύζης nomen. 56
Medorum regis tiara à cæteris quomodo differret. 475
Medittina, & Medittinalia. 409
Μέγεθος, idea Hermogenica. 493. Ejus partes sex, ac de singulis tractatum. 493. & sequent. usque ad 501
Μείωσις, vide Ταπείνωσις.
Μέλαινα φωνή. 515
Μέλη quid Aristoteli. 491
Melo. 207
Memoria non est quarta Rhetorices pars. 518. Memoriâ qui valeant, qui minùs; & quæ memoriam augeant, quæ imminuant. 519. Memoriam qui pharmacis

pharmacis adjutum eunt, nocent imaginationi. 520. *Memoriter quibus orationem ediſcere neceſſe non ſit, quibus contrà.* 518. *Memoriter an ediſci debeat oratio ad verbum, an ſolùm quod ad res, & earum ſeriem.* 521

Menas. 9

Menenius Agrippa quo apologo plebem Romanam in urbem revocârit. 199

Mens *unde.* 252. Mentes dementes. 408

Mentor, *pro* toreumate. 114

Mentum eorum, qui rogabantur, ſolet à ſupplicibus attrectari. 538

Μῖμο *quid Caſ. Scaligero.* 491

Merenda *non eſt à* meridie. 223

Meſſalla Corvinus proprii oblitus nominis. 519

Meſſis, *pro* tempore meſſis. 128

Μείωσις *orationis quid.* 501. *Non eſt* εἰσβολῆς *propria.* Ibid.

Metaciſmus. 46

Μεταλήψεως *acceptio, quatenus eſt metonymia ſpecies.* 169. *Eius altera acceptio, quà eſt primariorum troporum accidens.* 164. *De huius poſtrema recto uſu aliquid dictum.* 165

Μετάσεις. 388

Metaphora propriè dicta quid. 84 *Eius ab aliis tropis diſcrimen.* 82. *Principem inter tropos locum obti[illegible].* 84. *Quæ in metaphora omni con[illegible]randa.* 85. *Metaphora diviſio prima, in eam, quæ eſt à ſimplici ſimilitudine, & illam, quæ eſt à proportione.* 85. *Altera diviſio in* ἀντιλλαθον, & ἀνανταλλαθον. 88. *Tertia in eam, quæ eſt à meliori, & illam, quà à deteriori.* 90. *Metaphoram ab omni re ſumi poſſe, illuſtribus comprobatur exemplis.* 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98. *Metaphora novum genus oſtenſum.* 97. *Metaphora optima, quæ ab analogia ducuntur.* 87, 98 *Atque ex his ipſis præſtans, quæ rebus inanimis ſenſum tribuunt.* 98. *Vitioſa ſunt,* I. *quæ petuntur à re diſſimili.* 99. II. *quæ longè ducuntur.* 102. III. *quæ ſunt à rebus nimis magnis.* 103. IV. *quæ à rebus humilibus.* Ibid. V. *quæ ſunt à re turpi, aut ſordidâ.* 104. VI. *quæ nimis condenſantur.* 106. VII. *quæ tantùm poëtis conceſſa.* 197. VIII. *quæ non perſiſtunt eo in genere, quo cœptum.* Ibid. *Quæ duriſſima ſit in Thucydide metaphora.* 99. *Metaphora duriores molliuntur, tum adiectione epitheti.* 101. *tum mutatione metaphora in imaginem, ſed brevem.* Ibid. *tum adiiciendo vocabulum notius.* 102 *Non neceſſe eſt in eâdem perſiſti metaphorâ, contrà quàm Rhetores præcipiunt.* 108. *Metaphora cauſa efficientes ſunt, neceſſitas, & ornatus: quibus fruſtra adiiciunt tertiam, quartamque; nempe* ἔκτασιν, & *verecundiam.* 109. *Minùs propriè* μεταφορικὰ *vocantur, quæ genuit neceſſitas.* 110. *Metapherica cur magis delectent, quàm propria.* Ibid. *Quomodo ea nunc magis, nunc minùs perſpicua propriis dicãtur.* Ibid. *Cur in definitione non habeant locum.* 111. *Stylum reddunt magnificum.* 448

Μετάθεσις, *ſpecies* παρονομασίας. 404

Μετάθεσις *pro* ἀντιμεταβολῇ. 404

Μεταξυλογία. 36, 334

Μέτωπ ἀμέτωπε 412

Μέθοδον *quid Hermogenes vocet.* 490

Metonymia diſcrimen à reliquis tropis. 82. *Definitio, quam Iſidorus & Beda ponunt, reiecta; ut & illa, quæ apud Fabium eſt.* 113. *Tum item ea, quà definitur, tropus cauſam pro effecto, vel ſubiectum pro adiuncto uſurpans, aut contrà.* 119. *Vera definitio allata.* Ibid. *Metonymia ſpecies, ſingularumque naturæ.* 114. *Metonymia materia reiecta.* 118. *Reiecta quoque metonymia materiati.* 122. *Contrà Metonymia finis adiecta, quæ vulgò prætermittitur.* 119. *Eodemque modo addita metonymia deſtinati ad finem.* 123, 162. *Metonymia effecti.* 119. *non invenitur in ſolis epithetis, ſed & ſubſtantivis.* 121. *Itemque verbis.* Ibid. *Metonymia continentis haut rectè creditur eſſe metonymia ſubiecti.*

iecti. 127. *Nec rectiùs vocant metonymiam adiuncti, cùm possessor ponitur pro re possessa, aut dux pro exercitu, aut Deus pro loco.* 128, 130. *Aut cùm virtutes vitiaque ponuntur pro personis.* 131. *Metonymia cur inventa.* 134. *Parciùs usurpanda, quàm metaphora.* Ibid. *Malè vulgò creditur solùm esse in privis vocibus.* 158

Μετεγχύτρισται *quomodo à Latinis vocentur.* 90

Μίτρα. 71

Metus, *pro* religione. 451

Μίνας. 10

Miles quãdoque plus est, quàm milites. 147

Μίμησις *malè statuitur ironiæ species.* 240

Minati, *pro* polliceri, *&* minax, *pro* multa pollicente. 228

Minerva, *pro* lanificio. 114

Mitari, *pro* ignorare. 122

Modestam quæ reddant orationem. 509

Mœchocinædus. 22

Mola *quid, & eius Virgiliana* ἀνειδισμοί. 248

Molossici tres versus. 437

Μονόκωλοι *quomodo periodus dici queat.* 63

Monosyllaba non temere condensanda. 54 *In fine adferunt venustatem.* 503

Mons *unde dicatur.* 252

Moratæ orationis partes sex. 505

Mores hominum, τὸ ἠθικόν. 27

Moriri. 14

Mori *de virgis ulmeis.* 142

Mors *unde dicta.* 252 *Mortis tria genera.* 93. *Mortem cur Euripides vocârit* ἱερὸν θάνατον. 96

Mos veterum, cùm mustum biberent. 409

Mosem magnificè de Deo loqui, etiam agnovit Longinus. 446

Motacismus. 46

Μῦ *litera, quæ postea* μῦ. 46

Mula à Simonide ut laudata, ac vituperata. 109, 110

Mulierosus. 18

Munerarium *quis primus dixerit.* 18

Muretus frustra Horatii locum sollicitat. 313

Μυριάμφορα *vocabula quæ dicantur.* 20, 449

Μύρον Ξένιον. 117

Musa, *pro* homine solerti, *aut* facundo. 173

Musa Attica, *pro* Xenophonte. Ibid.

Musinari. 18

Μυτακισμός. 46

Μῦθος *vox nunc latè accipitur, nunc pressè.* 200, & sequent. De re ipsa, vide in *fabula.*

Mutire *unde, & quorum proprium.* 242

Mycterismus malè subiicitur ironiæ. 239 *Quid, & unde dictus.* Ibid. *Interdum pro quavis ponitur irrisione.* Ibid.

N.

N, *quibus rebus exprimendis idoneum sit.* 46

Nabathæi, *pro* toto Oriente. 143

Nævius poeta in carcere comœdias scripsit. 169. *Nævii Plautina* ἀνειδισμοί. Ibid.

Nasus dicatus irrisioni, ex quo nasuti dicti. 239

Naves tempore belli Troiani non habebant ærata rostra. 397. *Navium numerus, quæ è Græcia ad Ilium profecta.* 149 *Navium rimas cerâ obturabat antiquit*[illegible] 94

Nebala *Heb. pro* stupro. 137

Nec-funeta, nec-opinanti, nec-cogitanti. 319

Negatio contrarii interdum æquè, interdum plus, interdum minus valet. 185

Nemoricultrix. 22

Nemorivagus. Ibid.

Nenum, nenu, vel neno. 12

Νεφέλη ὀρφνή. 531

Νέφος, *pro* copiâ. 92. Νέφος ὀρφνόν. Ibid.

Neptunus, *pro* aquis. 115. Neptunus, *pro* piscibus. 129. Neptunus *unde dictus.* 135

Nerei fimum pecus *quod.* 248

Nero calvus, *pro* Domitiano. 175

Neronis Cæsaris versus. 331

Nervus,

Nervus, *pro* verendis. 105
Nervos intendere, & contendere, *cujusmodi sit metaphora.* Ibid.
Nicephorus Constantinopolitanus nimiâ brevitate minùs fit venustus. 503
Nicolaus Loënsis malè apud Varronem per sermones *intelligit* facetias. 27
Ejusdem emendatio in Varrono refellitur. 28
Nicolaus Smyrnaeus Astabasdas. 537
Nicolaus Zegerus quæ in proverbio requirat. 215. *Ejus sententia improbata.* Ibid.
Nigredo, & albedo, *barbara sunt.* 23
Nihil ad Persium. 213
Nilus unde Melo *dictus Ægyptiis, & Hebræis* Schichor. 208
Nimbus, *pro* copia. 92
Nirei commendatio Homerica. 284, 443
Nix in Armenia cur rubra sit. 245
Nix omnis vetustate rubescit. Ibid.
Nix, olores, & sal, quomodo purpurea dicantur à poëtis. Ibid.
Noëma quid, quæ nominis causa, & quomodò à γνώμη *&* χρῆσις *differat.* 421
Nomen Thebanorum, Romanorum, agelli, *pro* Thebanis, Romanis, agello. 133
Nomen ἁπλῶς *pro* nomine proprio. 165
Nonii error in voce capital. 212. *Malè censuit, dici* petigo. 315. *Ejus lapsus in voce* deducti. 458
Nota, *pro* charactere animantibus inusto. 226
Nova nupta cur caput flameo velare solita. 135
Novandarum vocum libertas. 19
Novata vocabula quando tutò usurpentur. 17. *Quæ inprimis commendentur.* Ibid. *Novis tutiùs in carmine, quàm in prosa utimur oratione.* 23. *Novatorum à multis aliquammulta exempla* 17. & seq. *Quomodo differant ab iis, quæ facta sunt per* ὀνοματοποιΐαν. 243. *Novatorum divisio, & uniuscujusque speciei cum aliâ comparatio.* Ibid. *Novata, quæ multis constant syllabis, maximè fugienda in oratione pedestri,* 23. *Nova fingendi vocabula justior nobis ratio, quàm veteribus.* Ibid.
Novissimus. 17
Novum vetus. 409
Nubes, *pro* copia. 92. Nubi *unde nomen.* 135
Nucifrangibula. 22
Numeri innumeri *qui dicantur.* 409
Numeria dea, & numerius partus. 213
Numeri militum, *pro* catalogo. 346
Numerus tam Oratorius, quàm Poëticus, memoriam juvat. 62. *Numerus quid.* 70. *Et quotuplex.* 71. *Numerum Oratorium quis invenerit, quis auxerit, quis itè perfecerit.* Ibid. *Ejus definitio.* Ibid. *Non est numerus Oratorius, quicquid sub aurium mensuram cadit; ut putarunt.* Ibid. *Is à Poëtico quomodo differat.* 72. *Numero Poëtico nihil in oratione solutâ vitiosius.* Ibid. *Numerosam orationem qui pedes inprimis efficiant.* 76. *Numeri Oratorii vis.* 79. *Numerosam orationem nullo scribet labore, qui aures semel eo studio confirmârit.* 80. *Numeri Poëtici tractatio malè Rhetoricis inserta à nuperis artium corruptoribus.* 264
Νύμφη ἄνυμφος. 412
Nunc-homines. 318
Petr. Nunnesius parùm commodè ἀλαιότατος *vocem transfert.* 512
Nuper-notitia τῶν συνῄδων *an scripserit Comicus.* 318
Nutrices, *pro* uberibus. 344

O.

O, *quibus rebus exprimendis aptum sit.* 43
Obscuritas interdum conducit orationi. 37
Minis eadem convenit. 451
Obscuri *vox unde.* 208
Obscuritatem quæ adferant orationi. 30
Obsequium *an primus usurpârit Terentius.* 18
Obsoleta *quæ dicantur.* 11. *Interdum iis in*

iis in carmine, atque adeò in pedestri oratione uti licet. 14

Obticentia. 346

Occidi, *de rebus inanimis usurpatum.* 94

Occupationis vox aliter à Cornificio, aliter à Rhetoribus aliis, accipitur. 391. Plura vide in Πρόληψις.

Ocellos *μεταφορικῶς qua dixerint.* 94

Ὄχος, *pro* navi. 88

Oculis in agendo qua significentur. 533 *Aversi quid notent.* Ibid. *Sunt sedes pudoris.* Ibid. *In terram defixi sunt admirantis, & cogitabundi.* Ibid.

Oeneum in Pelea convertere non convenit. 97

Ὄγκος *aliter ab Aristotele, & Hermogene, sumitur, quàm à Platone.* 433

Oleo & sale fatuos inungebant. 214

Olim-furores. 318

Olus, *pro* brassica. 137

Ὅμβρος, *pro* copia. 92

Ὁμοίωσις. 502

Ὁμοιοκατάληκτον. 328. *Ejus species ὁμοιόπτωτον, & ὁμοιοτέλευτον.* 328

Ὁμοιότητος *tres species.* 382

Ὁμοιότης, & ἀναλογία, *qui differant.* 86

Ὁμωνυμία *quoque est in vocibus conjunctis.* 30, 31. Ὁμωνυμία *non est semper, cùm usurpatur vox in se ambigua.* Ibid. *Interdum venustatem sermoni adfert.* 31

Ὀμφαλοτομεῖν. 93

Ὀνομάζειν *de quibus propriè dicatur.* 151

Onomatopœiam malè referunt inter tropos. 241. *Eâ intelligitur nominis fictio à sono.* 242. *Interdum hæc vox latè accepta, quamlibet vocis fictionem comprehendit.* Ibid. *Facta per onomatopœiam qui differant à novatis; itemque iis, quæ sonum significant, at non ex instituto.* 243. Ὀνοματοπεποιημένα *conveniunt magnifico characteri.* 450 *Causa ejusce rei allata.* Ibid.

Ὀνόματος *vox ἰσόνυμος.* 122

Oppidum, *pro* Roma quadrata. 178

Optatio quoque præteritorum est. 419

Ora navium, *pro* rostris. 99. Ora, *pro* os. 148

Ὡραϊσμός. 501

Orationis ratione elocutionis divisio in περιοδικὴν, & κατεστραμμένην. 62

Orationem qui habebant, stare soliti. 52

Orator debet esse ἁρμονικός. 447

Orator Romanus non debet planè Atticos exprimere, juxta Severianum. 469

Oratoria facultas ex poëtica originem duxit. 264

Orbilii oblivio. 519

Ordo vocum, vide *Vocabula.*

Orestes cur Diras primus dixerit Εὐμενίδας. 252

Orexis. 5

Orionis, & Iphicli, fabulosa celeritas. 231

Ὁρισμός. 369, 423

Ornatus nimius culpandus. 330

Ὄρχος, *de* poëtis. 107

Ὄρνις, *pro* gallina. 137

Orpheus, *Hortensii servus.* 173

Ὀρθότης *quid, & usus ejus.* 453 *An schema sit.* 491

Os durum. 126

Os nullum. Ibid.

Os, *pro* pudore. 125

Os pugilis. 126

Oscula manuum. 539

Ὠτάριον. 91

Orium *unde.* 252

Ovidius cur ab ὑπαλλαγῇ *auspicetur Metamorphosin.* 255. *Ejus dictum egregium.* 273. *Ob crebrum* ἐξεργασίας *usum culpatur à Marco Senecâ.* 281. *Ejus locus è Catullo expressus.* 286. *Malè ei abiudicatur libellus de medicamine faciei.* 287. *Ovidii lectio vetus defensa.* 324. *Ejus incogitantia in Metamorphos.* XV. 398

Ovis fera, *pro* camelopardali. 87

Οὐρανία σάλπιγξ, *de tonitru.* 101

Οὐρανίσκος, & ἐσχάρα, *pro* clibani cœlo. 206

Οὖς Ἀφροδίτης *quid ab Æolibus vocetur.* 92

Ὀξύμωρον. 407, & sequent.

Oxyrynchum pro Deo coluere Ægyptii. 155

P. P, *lite-*

P.

P. *literâ, quæ res optimè exprimantur.* 46
Pacuvius multa novè extulit. 21
Pacere. 198
Pæanes qui maximè conveniant magnifico charactêri, & quamobrem. 435, 436
Παιανιεὺς, *pro* Demosthene. 167
Παῖδες, *de adultis.* 225
Palæphati è quinq; libris unus solùm superest. 203
Palatina Medea, *de Clodia.* 173. Palatina Venus, *de Crasso oratore.* 172, 173
Παλιλλογία, *pro* ἐξεργασίᾳ. 279
pro ἀναδιπλώσει. 290
Παλινῳδία. 56
Palmerii in Virgilio emendatio. 445
Paluda. 168
Pandareus, *qui aliis* Pandion. 434
Panegyrica orationi quæ maximè ideæ conducant. 513
Papinius vocè erat suavi. 515
Παραβολή. 216. Παραβολὴ *Evangelistæ Ioanni quid, & LXX interpretibus.* 216. *Parabolarum frequens usus in Palestina.* Ibid.
Parabolani *qui, & unde dicti.* Ibid.
Παράδειγμα *qui differat ab imagine.* 381. Παράδειγμα *factum, aut fictum.* 382
Παραδιαστολή. 370
Παράδοξον σχῆμα. 386. Παραδόξου *genus unum, quo confestim aliquid præter opinionem subjicitur; alterum, quo diutiùs suspensi tenentur animi.* 387
Παράλειψις *quid.* 348. *Fit tribus de causis.* Ibid.
Παραπεποιημένα *quæ sint.* 322
Παρὰ προσδοκίαν. 386
Παρασιώπησις. 349
Παρέχησις. 331
Παρηγμένον *quid.* 308. *Duûm generum est.* Ibid.
Παρεμβολή. 334. *Ejus plura nomina.* Ibid.
Παρένθεσις. 334
Parricidæ qui propriè, & qui item πατραλοίας. 221, 222, 225
Παρίσωσις *anaphora.* 284
Πάρισον. 325. *Tres huius vocis acceptiones.* 312, 325
Παροιμία *unde dicta existimetur.* 211
Altera etymologia è Iul. Scaligero. 212
Παροιμία *quid Ioanni Evangelistæ.* 216
Eius ex Theophylacto definitio. Ibid.
Παρομολογία. 389
Παρονομασία *malè à multis in secunda scribitur per* ω. 165. Παρονομασία *quid.* 320. *Vbi inprimis locum habeat.* 327. *Etiam est in verbis.* 326
Parrhasii error de discrimine inter invenire, & reperire. 411
Παῤῥησία *Latinè quomodo dicatur.* 413.
Rectène inter schemata reponatur. 414
Ea est duplex. Ibid. *Quomodo præmuniri debeat, ne offendat auditorem.* Ibid.
Pars triplex; subjecta, essentialis, integralis seu materialis. 136
Parva amplè dicere quando liceat, & quomodo id, necessitate exigente, præstare possimus. 456
Passer Catulli, *pro universis eius poëmatis.* 145
Passer marinus, *pro* struthiocamelo. 87
Patescere *an Tullio usurpatum.* 453
Patrare bellum *quibusdam* ἀκυρολογία *visum.* 106
Paullus Diacono taxatus. 87
Paupertas minus est egestate. 23
Pausarius. 9
Pectus qui ferirent. 538
Peculiare *quid propriè, ac cùm eius, tum* pecuniæ, & peculii, *etymologia.* 151
Pedem facere. 224
Pedes quomodo constituendi inter agendum. 539. *Pedum supplosio quando habeat locum.* Ibid.
Pedes qui optimi. 76. *Pes nullus est plurium, quàm trium syllabarum.* 77. *Qui pedes conveniant principio.* 76. *Qui medio.* Ibid. *Qui fini.* 77
Qui in grandi stylo maximè locum habeant;

beant; qui item in eo fugiendi. 435
Pelagius *unde dictus.* 311
Pellicatio. 152
Pelliculatio. 153
Pelopidę, *pro* quibusvis tyrannis. 173
Pentheo *nomen unde.* 321
Perbitere. 12
Peregrinis quibus vocabulis, & quando utendum; quomodo item iis usi poëtæ antiquissimi. 5
Perenticida. 12
Pergama. 137
Περιαγωγὴ, *seu* περιβολή. 439. Περιβολὴ *Latinis quid, & quæ* περιβολὴν *gignant.* 284, 215
Pericles cognomento Olympius. 92
Periodorum, colorum, commatumque doctrinam non modò diversum ob finem tractant Grammaticus, & Rhetor; sed diversimode etiam ipsis utuntur vocibus. 57. *Periodus quomodo à Latinis appelletur.* 58. *Quid ea Hermogeni.* 59. *Quid item Aristoteli.* Ibid. *Aristotelicam periodi definitionem præstare Hermogenica ostenditur.* Ibid. *Periodus omnis requirit* συστροφὴν, καὶ κύκλον. 60 *Periodi divisio in simplicem, & compositam.* 63. *Periodi compositæ distributio in suas species, earundemque divisio in species inferiores.* Ibid. *Periodi* τετράκωλοι *quæ optima.* 66
Periodis quando utamur. 68
Περιοδικὴ λέξις *aliud à periodo.* 65
Non semper se ea continet intra octo membrorum numerum. 66
Periphrasis quid sit. 248, 350. *Malè inter tropos refertur, cùm & propriis constare possit.* 249. *Multa ei* μετωνυμικὰ, *aut* συνεκδοχικὰ, *vulgò subjiciunt.* 250. *Partim* λέξεως, *partim* διανοίας σχῆμα *est.* 350. *Quædam plus, quædam minus dicit.* 350
An unicâ voce quoque institui queat. 351
Περιεκτικά. 34
Περιττολογία. 35
Permissionis schema. 390
Perotti lapsus. 87
Πιῤῥοχος. 180
Persii duo. 214. *Persius num*, cantare melos, *an* nectar, *scripserit, expensum.* 220. *Persio, sicubi peccet, ignoscendum, ob styli magnifici difficultatem.* 454
Persona fictio. 358
Perspicuitati quæ adversentur. 9, 30
Perspicuum, & obscurum, quot dicatur modis? 111
Quid sit perspicuitas. 439. *Ea minùs rectè propria tenuis characteris virtus à Demetrio esse statuitur.* 459
Perspicuam quæ orationem reddant. Ibid.
Pes fluvii. 94
Petrarcha nimis periphrasticâ dictione luxuriat. 351
Petronii locus expensus. 111. *alius ejusdem aliter expositus, quàm eum explicuit vir doctus.* 468
Petrus Alcyonius notatus. 58
Petrus Bertius. 435
Petrus Nunnesius, vide *Nunnesius.*
Petri Victorii lapsus. 478, 479, 480
Φαιδρὸν *dicendi genus.* 501
Παίων. 332
Phalerei *cognomentum unde.* 435
Phalerei libellus non est, qui ejus sub nomine circumfertur. 434
Phantasia quantum conferat ad magnificum characterem. 447
Philippi Magni ἀστεϊσμός. 239
Philippus hic non ferebat mentionem Cyclopis, vel oculi. 353
Philippi ejusdem periphrasis. 249
Philisci Rhetoris dictum. 514
Philistus omnino fugiebat digressiones 339
Philopatridos scriptor, Lucianus non est. 494
Philosophari paucis jubet Ennianus Neoptolemus. 225
Philosophorum sermo non expendendus ad trutinam classicorum scriptorum. 6
Philostorgius in historia frigidus. 457
Nimis affectabat ornatum. 332. *Eius dictio.* 502
Φοῖνιξ, *pro unguento.* 117

Pho.

Phonascorum munus. 516
Φώνημα ξ ἄχρηστ. 101
Phrasis, elocutio. 28
Φρίκη. 125
Phthongarium. 59
Φυρᾶν. 56.
Pietaticultrix, *&* nemoricultrix. 22
Pilierepus. 9
Pindari de litera Σ *iudicium.* 51
Pindari Scholiastes periphrasin malè vocat, quæ est metonymia. 250
Pingue dicendi genus. 470, 471
Pinguiarius. 21
Piscis, *pro* homine imperito. 95. *Pro* lupo. 137. *Pistium quorundam nomina pro muliebri natura.* 480. *Piscium genera quot cognita.* 150
Πλαγιασμός. 453. *quid præstet.* 498, 500. *An schema sit.* 491
Platonis stylus poëtico similior. 10. *Existimatus, æmulatione magis, quàm quòd publicum spectaret bonum, Homerum è sua exterminare Republica.* 11
Dictio eius damnata à Timone sillographo. 52. *Periculosiùs metaphoras frequentat, quàm Xenophon imagines.* 101. *Reprehenditur à Dionysio ob metaphoras duriores; sed ignoscendum ei ob magnifici characteris difficultatem.* 101. *Metonymias nimis frequentat.* 134 *Plato dictus Homerus Philosophorum.* 174. *Maiorem verborum habuit rationem, quàm rerum.* Ibid. *Platonis pleraque omnia intelligenda symbolicè, contrà quàm factum ab Aristotele.* 198. *In usu epithetorum peccâsse visus Halicarnassensi.* 246. *Reprehensus ob nimia orationis scitamenta.* 329. *Nec in summâ senectute desiit dialogos suos calamistrare.* 3. *Ab hemistichio Timæum est orsus.* 435. *Eius dictio media inter solutam, & poëticam.* 454. *In dialogis suis induxit perperam diversi temporis personas.* 462. *Eius dictio unde tumoris aliquid traxerit.* 463
Πλατυάζειν, δωρίζειν. 477
Plaustrum, *pro* curru. 88
Plauti stylus commendatus. 27. *Attamen cum iudicio est imitandus.* 29
Multa novè extulit. 21. *Eius quædam dithyrambica.* 449. *Nimis sæpe affectat παρηχήσεις.* 309, 310 *Cur sibi latrans tribuat nomen.* 241 *Quomodo Sosiam, & Mercurium, indutat iurantes per Herculem, qui necdum natus erat.* 395. *Ei lux.* 522
Πλεονασμός. 269. *Quando sit vitiosus.* 35
Plinius Veronensis non assecutus est, quid in annalibus intelligatur per ursũ Numidicum. 87. *Plinii locus expositus, contra virum eruditissimum.* 354. *Falli videntur, qui eum putant de figurato sermone scripsisse.* 353
Plisthenides. 428
Πλοκή. 274. *Non est personarum tantùm.* 275. *Non semper significat mores.* Ibid. *Generatim quoque sumitur pro antanaclasi.* Ibid. *Appellatur quoque ita repetionum mixtura.* Ibid. *Sunt & qui anaphoram hoc nomine appellent.* Ibid.
Plures, *pro* mortuis. 190
Plurimus, *pro* longo. 227
Plutarcho falsò tribui videtur liber de x. *oratoribus.* 516
Πνεῦμα *Hermogeni quid.* 65. *Quando locum habeat.* 69. Πνεύματος *non est certa magnitudo.* 67. *Qui differat à* περί. 67
Pœna, *pro* solutione. 228
Poëta debet esse ἀφαρμοσμένος. 447
Poëtæ in multis sequuntur sensuum iudicium. 100. *Sub fabulis philosophiam sunt complexi.* 198. *An versus eorum liceat oratori in testimonium adducere.* 75
Poetica præstigiosam reddunt orationem pedestrem. 10. *Poëtici numeri tractationem quidam Rhetoricis malo more inferciunt.* 264. *Poëtica magnificentiam pariunt.* 452
Ποινή, *pro* solutione, *itemque pro* præmio. 228
Πολλοῖς *propriè quid.* 151
Polenta. 56
Πόλις, *&* πολίτης, *pro quo* καὶ ἐξοχὴν *ponantur.*

nantur. 178
Politianus immeritò Trapezuntium contulit Gaza. 58. Ejus lapsus in voce obsequii. 18. Ejusdem sententia de Sidonii loco improbata. 461
Pollex pressus quid notârit. 537
Πολύπτωτον. 304. Eo Cicero alio modo utitur, alio Plautus. 306
Polycrates in humili & turpi materiâ sæpe versatus. 456. Idem accusatus à Dionysio, excusatus à Demetrio. Ibid.
Polysyndeton. 270
Pompeii mollities notata veteri epigrammate. 159
Pomponius Lætus quomodo priùs sit vocatus. 221. Profanum ejus ingenium. Ibid.
Popularia in theatris. 271
Populus, pro multitudine rerum quarumvis. 103
Porcii Latronis dictum de recto metaphorarum usu. 81. Quando id locum non habeat, declaratum. 106. Ex intervallo acriùs dicebat. 517
Porcus, pro homine pingui. 87
Porphyrionis error. 148
Porrum inter deos reposuere Ægyptii. 155
Porriciculus, ac jussor. 272
Posis. 9
Post-illa, post-faselus, post-parta, post-genitus, post-futuri. 318. Post-factū, post-delictum. 319
Ποταμὸς πυρός. 92
Poterium. 5
Poteftur. 15
Πῶς. 90
Præceptio, pro occupatione. 391
Præcisio. 346
Prærogativa duplex acceptio. 271
Præsumptio, pro prolepsi. 392
Præteritio quid, & quot de causis fiat. 348
Prætexta, & prætextati. 145
Pretium, pro pœna. 227
Primæ palmæ, vel extimæ. 142
Prisca quæ, & unde sic dicantur. 18
Ejusmodi voces conducunt stylo magnifico. 453
Pristinus unde. 18
Privignus unde dicatur. 13
Probabilis quo pacto reddatur oratio. 460
Prodocere. 240
Πρόληψις Grammatica, Rhetorica, Poëtica. 391. Prolepsios partes. 293
Prolepsis Poëtica quoque in Scripturis invenitur. 400
Prometheus, pro figulo. 173
Promittere, pro minari, & contrà. 228
Προμύθιον, & ἐπιμύθιον, quomodo differant. 201
Pronunciatio, vide Actio.
Pronunciatio Latini sermonis mirificè hodie attaminata. 41
Propertii locus aliter, ac à Duzâ, explicatus; vetusque lectio, quam Scaliger immutat, asserta. 162
Propheta, pro Prophetarum aliquis. 140
Proprietas quid. 459. Non est propria tenuis characteris virtus. Ibid.
Propriorum nomine an semper excludantur translata. 8
Prosapiæ verbum an usurpandum. 15
Proscripturire. 18
Proseuchæ. 90
Πρόσωπα de bestiis. 228
Προσωποποιΐα. 358. Ejus duo modi. Ibid. A dialogo differre, ostensum contra Fabium. 359. Malè ei subjiciunt sermocinationem. Ibid. Interdum tamen eam complectitur. 357. Laxè ita dicitur, quandocunque non personæ sensus tribuitur humanus. 362. Hujus quantus sit usus oratori. 363
Προσωπικόν. 307. Eam non pertinere ad schemata similis qualitatis, ostenditur contra Cæsarem Scaligerum. Ibid.
Πρόθεσις in prolepsi quid. 394
Proteus vitam finivit spontaneo vivicombario. 174
Prothymus. 5
Προτίμησις. 500
Proverbium unde sic dicatur. 212. Proverbia γνῶμαι esse possunt. Ibid. Ea interdum

terdum propriis constant. 213. *Proverbii gemina definitio, una Erasmi, qui latè eâ utitur voce, idque veterum exemplo; altera Scaligeri, qui pressè capit, magisque propriè.* 212,215,216
Multa παροιμιώδεις *adagiis inferciunt, quæ proverbia non sunt.* 213
Multa proverbia ab iisdem omissa. 214

Πρυτανεῖον *unde dictum, quid propriè, & pro quo* κατ' ἐξοχὴν *accipi soleat.* 179
Ψευδεῖς 515
Ψιθύρισμα. 242
Pterela, *vel* Pterelas. 9
Ptolemai Flavii emendatio rejecta. 245
Ptolemaeorum quidam unde Φιλομήτορος *nomen acceperit.* 157
Πτῶμα. 286
Publipor. 225
Pueri, *de adultis.* 225
Pulchra quomodo reddatur oratio. 501. 502
Pulchrum *unde dictum.* 322
Pulmonei pedes. 231
Pulverem colligere, *Horatio quid.* 122
Pura quomodo reddatur oratio, ex sententia Hermogenis. 490,491. *Inprimis tenui convenit charactèri.* 459
Puritas, *quid, ejusq; vox.* Ibid.
Πύργωμα πλινθίων. 229
Πυρφόροι. 394
Purpureum colorem quomodo poëta tribuant nivi, oloribus, sali. 245
Πῦρος. 332
Pythæi error. 159
Pythagoras nefas ducebat carnibus vesci. 304. *Homerum apud inferos torqueri putavit.* 495
Pyxis *unde dicta.* 150

Q.

Q *quibus rebus exprimendis inserviat.* 47
Quadrantaria Clytæmnestra. 209
Quæstorum parricidii munus. 223
Quartana nonnunquam optabilis. 224
Eam laudavit Phavorinus. Ibid.
Quianam. 14
Quinctilianus immeritò reprehenditur, quòd elocutionem vocet partem Rhetorices difficillimam. 2
Ejus judicium probum de usu vocum priscarum. 15
Fabii censura de voce ærumnæ *rejecta.* 16
Ejusdem censura de vocabulo prosapię *improbatur.* Ibid.
Lapsus in voce obsequii. 18
Malè putat, Ciceroni excidisse, quod affectavit. 33
Perpetuum non est præceptum, quo vult, debere semper augeri orationem. 55
Haut rectè negat, dici gemini fratres. Ibid.
Contra eum ostensum, meritò analogiā distingui à similitudine. 86
Perperam statuit similitudinem, cùm gladius *ponitur pro* gladiato. 98
Minùs bene idem capitis nives *durè pro* canitie *ab Horatio dictum putat.* 100
Ineptè definit Metonymiam. 113
Malè negat, oratorem dicere Martem *pro* prœlio, Venerem *pro* libidine. 115
Idem malè ad synecdochen refert, cùm ex antecedentibus colliguntur sequentia. 135
Errat idem, cùm ironiam schema facit, item cùm eam reponit inter species allegoria. 195
Quæsitum, an rectè antonomasia subjiciat, cùm gentile, aut patronymicum, ponitur loco proprii. 166
Errat, cùm ait, allegoriam proprio quoque sermone constare posse. 194
Imperfectè apostrophen definit. 363
Malè comparationem è schematum numero excludit. 383
Malè negat, παρῥησίαν *inter schemata reponi debere.* 314
Malè exclamationem è schematum numero excludit. 417
Malè genus floridum interjici putat inter tenue, & grande. 471
Quinctipor. 225

R.

R, *cuiusmodi res optimè exprimat.* 47, 48
R multa haut temere condensanda. 49
Ῥήμονες, *pro* diserto. 74
Rami lapsus in Rhetoricarum distinctionum lib. 274
Perperam negat, tres solùm esse characteres. 430
Pleraque sua hausit ex Vive. 430
Raphaëlis Cyllenii Angeli error. 479
Reatus *vox à quo inventa.* 18
Reciprocicornis. 22
Recordari, *de Deo quomodo dicatur.* 162
Rectè, *pro* nihil. 191
Rectus sermo *quis dicatur.* 81
Reges ipsi ad populum verba stantes faciebant. 528, 529
Cum regibus, & magnatibus, quomodo versandum. 322
Religio, *pro* metu. 451
Repandirostrum. 21
Repetitio media. 292
Repetitionum mixtura. Ibid.
Res Veneris, voluptatum, *pro* Venere, voluptate. 250
Reticentia. 346
Retinere remos. 25
Rex, *pro* Persarum rege. 177
Rhodium dicendi genus cuiusmodi. 467
Ridicula, tragœdiis inimica. 476. vide *Venusti.*
Rigor auri, *vel* ferri, *pro* auro, ferro. 210
Risus Sardonius. 475
Ῥοφᾶς. 9
Fr. Robortelii de antonomasia sententia refutatur. 170
Malè impugnat divisionem sermonis in figuratum, & non figuratum. 332
Perperam comparationem è schematum numero excludit. 383
Fallitur, cùm ait, ὁμοίως *unicum meminisse Rutilium.* 423
Roberti Titii error. 182
Eius mirificum de Gallo poeta commentum. 418
Roma inter Deas relata. 91
Romanus sedendo vincit. 147
Romanus Iupiter *quæ vocatus sit.* 172
Romulus cur à lupa nutritus dicatur. 95
Romulus, *pro regnum affectante.* 175
Roscii, *pro perfectis in arte sua.* Ibid.
Ῥωτακισμός. 49
Ῥωτισμός. Ibid.
Rubrum mare *unde dictum.* 208
Rudentisibilus. 21
Rufinus an meritò ab Hieronymo reprehendatur, quòd dixerit, nervos intendere. 105
Rufinianus minùs rectè pro eodem habet, dissimulationem, & ironiam. 152
Eius lapsus de ἀντιθέτῳ. 276
Ῥυθμὸς *quid Grammaticis.* 71
Quid Aristoteli. Ibid.
Rutilii Lupi lapsus in ἀντανακλάσεως *exemplis.* 273
Necessarium malè inter schemata reponit. 377
Eius liber malè in duos dissectus. 289
Definitio eius παρομολογίας *minùs accurata.* 389
Rutilius ille, unde quadam in χαριεντολογίᾳ *citat Fabius, est Rutilius Lupus.* 404

S.

S, *quibus rebus exprimendis inserviat.* 48
Quantopere illud reformidarint veteres Spartiatæ. 50
Sabini, quod volunt, somniant. Proverb. 214
Sacerdos mortuorum quis Euripidi dicatur. 96
Sacoma, *in muliebri genere.* 258
Sacri *plures acceptiones.* 193. Sacrum *quid propriè, & pro quo ponatur* μεταληπτικῶς. 337. Sacrum, *pro execrabili.* 253
Sagittandi arte nobiles Parthi, Armenii, & Cydonii. 388, 389
Salamandra ignem non exstinguunt, sed ab eo comburuntur. 514
Salebræ, *& asperitas, à quibusdam ineptè affectan-*

affectantur. 441
Sallustium, Senecam, similesque scriptores, malè aliqui imitandos proponunt ætati puerili. 26
Sallustius antiquarius. 28
Eius illustris sententia è Thucydide expressa. 420
Sallustius, quorundam judicio, magis Atticus Cicerone. 469
Salmasius. 87
Salutatio deorum qualis. 115
Salutare Cererem, *aut* Bacchum, *quid notet* μετωνυμικῶς. 115
Sampsonis ænigma. 105
Sancire *quid propriè.* 336
Sanctus *quis propriè, quis item* μεταληπτικῶς. 337
Sandalia nympharum *quid appellet Martio.* 92
Sanna tria præcipu[illegible]nera. 240
Saperdæ. 324
Σαφήνεια *quæ comprehendat.* 490
Sapphonis elogium. 455
Sapphico carmini non est nomen inditum ab inventrice. 119
Sapri. 325
Sarcasmus non est species Ironiæ. 235
Vnde nomen Sarcasmo, & quid sit. Ibid.
Impropriè ponitur pro diasyrmo. 237
Σαρκάζειν. 235
Sarcophagus. 236
Sardanapalus, *pro* molli. 174
Sardinia, *pro quovis* loco insalubri. 147
Sardonius risus. 475
Σὰρξ *propriè quid.* 235
Scauri dictum elegans. 281
Schemata qui differant à tropis. 81
Interdum tamen schematis vox tropos comprehendit. 82
Schema *propriè quid.* 258
Voce eâ Plautus in muliebri genere usus. 258
Schematis *duæ aliæ significationes.* 259
Quas significationes respexerint veteres, cùm verborum sententiarumque luminibus indiderunt schematis nomẽ. 260
Schemata quomodo appellet Tullius. Ibid.
Schematis definitiones duæ vulgares rejectæ. Ibid.
Vera ejus definitio allata, declarataque. 261
Quomodo ea definierit Robortelius. Ibid.
Ejus sententia impugnata. 262
Schematum inventor dicitur Isæus, ac quomodo id intelligendum. 263
Schematis definitionem non assecuti Rhetorices mutilatores. 264
Schematis distributio. 265
Num schemata dictionis, an sententiæ, præcedere debeant. Ibid.
Schemata dictionis, & sententiæ, qui differant. Ibid.
Quæ in utroque schematum genere consideranda. 166
Schematum λέξεως *divisio.* 267
Specierum ejus tractatio. Ibid.
Idem schema variè consideratum pertinet ad Rhetoricam, Grammaticam, Poëticam. Ibid.
Schemata, quæ voces contrarias ponunt, non tam λέξεως, *quàm* διανοίας, *sunt* χάριτα. 402. & sequent.
Schematum διανοίας *quædam plus dicunt, quædam minùs, quædam æquè.* 336
Schemata διανοίας *quæ plus dicunt, in certas classes redacta, ac singularum natura explicata.* 355
Schema, & figura, *ponuntur etiam pro schematis certâ specie.* 351
Schema pro dictis, quibus obliquè aliquis perstringitur. 352
Duplex schematis pressè accepti usus è Demetrio allatus. 353
Tertius quoque è Fabio adjectus. Ibid.
Schemata non nimis condensanda. 423
Atque hoc inprimis intelligendum de iis, quæ maximè pariunt orationis venustatem, ut ὁμοιοκατάληκτα, *similiaque.* 329
Schematibus utendum, ut scitamentis, non ut cibis. 423
Scipionis Gentilis sententia rejecta. 149
Scirpus *cur pro* ænigmate *ponatur.* 203

Scitamenta orationis haut immodicè usurpanda. 330
Seloppus. 241
Σχοινίον φωνὴ quæ? *& unde dicta.* 515
Σχήματα περὶ γένους, *quæ sint.* 312
Scriptores, qui maximè imitandi. 24
Scrupus *an pro* ænigmate *ponatur.* 203
Sculna. 9
Scylla *quid, juxta historiæ fidem.* 345
Scyllæ *unde nomen.* Ibid.
Scytha allegorici sermonis amantes. 452
Sectores *qui.* 182
Seduliana Virgilii imitatio. 301
Ejus locus emendatus. 314
Σεμνότης *pro stylo magnifico.* 433
Σεμνότης, *ut est pars prima* μεγέθους, *quomodo acquiratur.* 493, 494
Semper-lenitas, semper-florens, semper-amicitia, semper-furor, semper-cupidus, semper-parens, semper-furens, semper-cruentus, semper-mendacia, semper-pauper. 317. semper-deus. 318
Sempronii Gracchi dura tmesis. 317
Seneca de Ovidio judicium. 281
Seneca dictio damnata à pluribus. Ibid.
Seneca an rectè sanctus dici queat. 337
Seneca sententia illustrata. 375
Seneca in Hercule Fur. ἀναχωρισμὸς. 398
Sententia, vide Γνώμη.
Sententia magnifici characteris triplices. 446.
Sepia, *pro* atramento. 207
Sepultura insepulta. 410
Sergii confessoris historia. 503
Sergius Fabianus plurima novavit. 19
Sermocinatio quid. 355
Malè eam subjiciunt prosopopœia. 357
Nec rectè cum dialogo confundunt. 355
In sermocinatione etiam trium pluriumve sermo refertur. 356
Serta, *pro* floribus. 123
Servius lapsus in eo, quòd sperare *exponat* timere. 221
In eodem levicula emendatio. 38
Lapsus in sacri *appellatione.* 337
Haut plenam schematis ἓν διὰ δυοῖν *definitionem adfert.* 313
Error ejusdem duos Ptolemaos confundentis. 351
Idem defensus adversus Erythræum. 316
Servorum nomina fere unius syllaba, vel duarum. 10
Sesquipedalia verba *quæ.* 20
Severi apud Capellam locus emendatus. 76
Sicca dictio quæ. 464
Siccum dicendi genus fuit præcipuè Frontonis. 470
Siculorum plurimæ urbes à fluviis nomen accepere. 397
Sidera, *aut* stellæ, *pro* floribus. 89
Sidonius quâ mente dixerit, de Cicerone silendum in stylo epistolico. 461
Sidus, *pro* Sole. 137. Vide *Sidera.*
Sigillariorum periphrasis gemina. 249
Signa *differunt ab* aquilis. 305
Significatio pro eo, quod in sermone figurato exprimitur. 352
Sigonius inter fragmenta Ciceronis aliquid ponit ex sola conjectura. 403
Sileni Alcibiadis. 247
Silentium *pro eo, quod in sermone* ἐχεμυθίῳ *cogitandum relinquitur.* 403
Simiam pro Deo coluere Ægyptii. 155
Simia occursus infaustus. 158
Similes voces dici bifariam. 308
Similiter cadens, & similiter desinens. 318
Similitudo triplex. 382
Simones. 248
Simonides aliter mulas appellat, cùm laudat, aliter, cùm vituperat. 110
Simonidis memoria. 519
Simplex quomodo reddatur oratio. 505, 506. *Simplicitas simulata.* 505
Simulatio, & dissimulatio, aliud ab ironia. 152
Sine sacris hæreditas *quid vocetur.* 214
Sinon Virgilianus simplicitatis simulatæ exemplum. 505
Sirpare. 203
Sirpos, *&* scrupos, *ænigmata vocari.* 203
Σίζειν. 450
So, *pro* suo. 12
Soarez malè ad synecdochen refert, cùm ex antecedentibus colligitur consequens,

quens. 125
Socrates εἴρων cur dictus. 152
Scita ejus periphrasis. 169
Σῶμα, pro homine. 141
Σῶμα inanimis semper tribuitur ab Homero. 256
Somnus qualis memoria vel prosit, vel obsit. 320
Sophiæ voce cùm uterentur Latini, sæpius, nec semper tamen, interpretationē ejus subjiciebant. 5
Sophoclis dictum. 299
Ejus ἀναχωρισμός. 399
Sophoclis Scholiasta de epigrammatis cujusdam auctore sententia rejecta. 209
Sophronis Syracusani mimi. 473. Quomodo in piscium nominibus luserit. 480
Sordida sunt multa apud optimos auctores. 9
Sos, sam, sa. 12
Sotadeis versibus qui usi sint. 482
Σώτειρ. 117
Species, pro individuo. 172
Sperare dolorem, aut morbum, non est timere; contrà quàm ab antiquis quoque Grammaticis scriptum. 222
Στίφος πυργ. 93
Σφοδρύνται, & τραχύνται, quomodo differant. 497
Σφοδρύνται quomodo comparetur. Ibid.
Splendor orationis quid. 498
Splendida quomodo reddatur oratio. Ibid.
Spiritus septem, pro tertiâ Trinitatis personâ. 121
Spondaicum carmen barbarè dicitur. 72
Spondeo num rectiùs, an trochæo, terminetur oratio, non convenit inter Tullium, & Fabium. 78
Spondiaci versus. 436
Stagna & sales emere. 214
Statilius Maximus. 418
Stellæ, pro floribus. 89
Stephani Pighii sententia rejecta. 112
Sterno unde. 236
Stesichorus cur habitus dulcissimus. 508
Stlatarius. 111
Stloppus. 241
Stoici refelluntur, qui obscœnitatem negant inesse verbis. 109
Στωμυλιοσυλλεκτάδαι. 449
Στορεῖν. 99
Strages pro[illegible]quid. 106
Stratonici dictum de citharistâ, solâ corporis mole commendabili. 95
Struthiocamelus, cur dictus passer marinus. 87
Stultè agere, pro libidinosè aliquid turpe committere. 138
Stuprum quid propriè, & pro quo ponatur synecdochicè. 138
Suavem quæ reddant orationem. 506
Suavitas non habet locum in charactere magnifico. 441
Subjectum aliud inhæsionis, aliud prædicationis. 124
Subjectio, quatenus interrogationi respondet, quid sit, & quando eâ utantur. 333, 416
Subjectio, pro prolepsi. 392
Sublimen quid, & an eo usus Ennius. 100
Succrotila vox. 515
Συγχώρησις quid, & quotuplex. 390
Σύγχυσις. 36
Σύγκρισις. 381
Συμπλοκὴ quid. 289
Ponitur & pro συνδέσει. 317
Συναθροισμός. 372
De συνδέσμων usu tria Demetrii præcepta. 442
Συνθήκη, & σύνθεσις, quomodo differant. 476
Σύνδεσμος. 317
Suovetaurilia. 23
Superbia Pœni, pro Pœno superbo. 250
Supercilium, indicium animi facit. 531
Superciliis annui, vel renui. 532
Ea tollere, est superbi. Ibid.
Item irascentis. Ibid.
Superjectio. 229
Superlatio. Ibid.
Supplices contrectabant genua eorū, quos rogabant. 538
Susa, susan, lilium. 117
Sustentatio. 386

Syllaba ejusdem geminatio sæpe elegantiam orationi adfert, contrà quàm vulgus Rhetorum tradit. 51, 331
Syllabarum multarum, brevium, aut longarum, continuatio cur vitanda. 75, 76
Syllaba periodi ultima [illegible] tẽpore productior censetur, quàm [illegible] naturâ suâ. 79
Syllaturire. 18
Σύναψις *oratoria quomodo fiat.* 181
Sylvam idem esse, quod materia, & quæ vocis origo. 278
Cur ita vocarint carmina subito effusa calore. Ibid.
Sylvicultrix. 22
Συμβολή. 381
Συνάντησις. 335
Συνάθροια *quantum ad rem amplificandam valeat.* 443
Synecdoche quo à tropis aliis distinguatur. 82
Synecdoche quid. 36
Synecdoches species, ac singularum natura. Ibid.
Synecdocha malè subjiciunt exempla, in quibus continens ponitur pro contento. 127
Nec rectiùs ad eam referunt, cùm antecedens ponitur pro consequente, aut contrà. 135
Malè statuunt, eam tantùm in privis vocibus locum habere. 158
Συνοικείωσις. 407
Συνωνυμία. 276
Synonymia vox aliter à Logicis accipitur, aliter à Grammaticis, ac Rhetoribus. 277
Poëtis est usitatissima. 278
In eâ fere posterius est ἐξήγησις *prioris.* 279
Συνεκφώνησις. 530
Σύνθεσις, *&* συνθήκη, *quid differant.* 491
Σύνθεσις, *quatenus tmesi opponitur.* 317
Etiam in prosa invenitur. Ibid.
Syrma, dogma, glaucoma, diadema, *aliaq; id genus, in muliebri genere.* 258
Syrmate cur in tragœdiis usi. 230
Συστροφή.

T.

T, *quibus rebus exprimendis conveniat.* 48
Taciti dictio interdum nimis concisa. 464
Talæus malè facit interrogationem genus dubitationis. 385
Alter Talæi lapsus. 393
Talus, Vulcani aëreus vir. 475
Tanaquil, *pro* uxore quæ imperat. 176
Tangere, *pro* percutere. 344
Ταπείνωσις *quid.* Ibid.
Malè inter schemata refertur. 345
Tartæ *vox unde vulgo in usu.* 23
Τάσις *quid.* 65
Qui differat ab eo τόνος. 67
Qui differat à καταφορᾷ. Ibid.
Quando utendum τάσει. 69
Tauri *variæ significationes.* 30
Ταυτότης *quid.* 301
Ταυτότητος *voce latiùs usus Cæs. Scaliger.* 272
Tegere pedes *Hebrais quid.* 162, 249
Τελευτὴ *quid Aristoteli in definitione periodi.* 59
Tempe Sicula, Bœotia, Medica. 138
Tenebræ, *pro* tenebricoso. 131
Tener *unde.* 236
Tensa. 105
Tentum. Ibid.
Terentianus Maurus. 409
Terentii laus. 25
A Cicerone commendatus. Ibid.
Ambiguo sermone rem geminam innuit. 33
An primus dixerit obsequium. 18
Ejus vera lectio Capitolini loco stabilita. 220
Sperare *an dixerit pro* timere. 224
Num mediocris, an tenuis sit styli exemplum. 428
Tergemini honores *Horatio quid.* 148
Tessera olim ossea. 208
Testitrahus. 22

Teuta-

Tentates, *sive* Theutates. 451
Testudinis sanguis medetur oculorum suffusioni. 22
Τιθασόν. 486
Thalamum quomodo Eumenidibus tribuat Maro. 225
Thales, *pro* fatuo. 1 7
Themistocles cujusmodi fabellâ Atheniensibus persuaserit, ne magistratus mutarent. 199
Theodorus Gaza multa finxit vocabula. 23. *sui ævi doctissimus.* 58
Theophrastus, verba facturus apud Athenienses, obticuit. 405
Theologus, *pro* Ioanne Euangelista. 146
Theophylacti ætas. 434
Theopompus Chius quæ scripserit, ac stylus ejus cujusmodi. 447
In digressionibus peccabat. 339
Θὼς *unde.* 451
Theudas. 9
Thomas Aquinas lapsus, ignoratione vocis luxuriæ. 139
Thoth, Thoyt, *sive* Θῶτ. 451
Thrasymachus Chalcedonius dictionem primus mediocrem instituit. 464
Thucydides cur obscurus fuerit, gemina adfertur ratio. 35
Thucydidis dictio ab Halicarnassensi reprehensa. 329
Thucydidæ inepti imitatores solam dictionis asperitatem sectantur. 441
Tiberius Claudius Nero, Bibetius Caldius Mero *vocatus.* 322
Tiresias, *pro cæco.* 173
Τμῆσις. 314
Ejus varia nomina. Ibid.
In prosa quoque locum habet. 315
Mollior est, quæ fit divisione vocis compositæ; durior, quæ extra compositionem. 317
Toga, *pro* meretrice. 133
Toga virilis quomodo differat à prætexta. 145
Tonarium. 509
Topper. 12
Totum triplex. 136
Totum physicum, & totum in persona Christi, quatenus conveniant. 144
Τραχύτης, vide *Asperitas.*
Tracta. 23
Tralatitium *pro* vulgari *ac* communi. 111
Quæ causa hujus significationis. 112
Transitionis vulgata definitio rejecta, veraque adducta; tum autem, quibus modis venustè transeamus. 342
Alia transitio perfecta, alia imperfecta. 342, 343
Trapezuntius cum Gaza conferri non debet, quamvis Gaza ab eo monitus, errores aliquos correxerit. 58
Malè comprehensioni subjicit ambitum, & continuationem. Ibid.
Non vidit, quid Aristoteles in periodi definitione voces ἀρχὴν, *aut* τελευτὴν. 59
Labitur, cùm Tullium in Ligarianâ ab ironia negat ordiri. 154
Malè statuit, gradationem semper fieri mutato casu. 296
Περιβολὴν *parum commodè circumductionem transfert.* 284
Τραυλός. 515
Triremes quis primus invenerit. 397
Τριτογένεια *nomen unde.* 168
Τριτώ. Ibid.
Tritones tres. Ibid.
Tritoniæ *nomen unde.* Ibid.
Trochæi cur non frequentandi in grandi stylo. 438
Tropi vocem Latini variè exprimunt. 81
Tropus quid. Ibid.
Troporum ac schematum discrimen. Ibid. 82
Tropi quatuor primarii, eorumque discrimen. Ibid. 163
Eorundem ordo. Ibid.
Troporum ac schematum species non erant proprium adepta nomen ævo Aristotelis. 84
Troporum species sex, quæ primariorum sint troporum species. 160
Tropi non nisi in orationis contextu cognoscuntur. 171
Troporum affectiones quæ, & singularum natura. 192
Tropis utendum ut scitamentis, non ut cibis. 423

Troporum doctrina pro diverso considerandi modo, tum ad Grammaticum, tum ad Rhetorem pertinet. 83
Troporum ac schematum doctrina, ut facilior, ante inventionis doctrinam tradenda juventuti. 2
Tuba in bello usum tempore belli Troiani ignorarunt. 395
Tullius dictus Romanorum Demosthenes. 175
Tumultus *quid propriè, & qua nominis origo.* 8
A Turnebo dissessum in Persii lectione. 221
In voce turunda. 222
Ejusdem sententia de damio sacrificio *improbata.* 253
Item de numeris innumeris. 409
Ejus μνημονικὸν ἁμάρτημα. 469
Turunda *unde.* 222
Tutulus. 229
Tzetzæ opinio de χελώνης ἐτυμολογίᾳ *rejicitur.* 150

V.

V, *vocale, quibus rebus exprimendis inserviat.* 43
V, consonantis sonus hodie vitiosè profertur. 49
Olim extulere, ut Germani VV. Ibid.
Væ victis. 215
Vagire, *hœdorum proprium.* 96
Valeant, *in imprecationibus usurpatum.* 191
Valerius Flaccus ab ἀμφιβολίᾳ *exorsus.* 33
Valla falsus, cùm negat à Cicerone usurpari vocem novissimus. 17
Ejus judicium de Pandectis. 26
Variandi eandem rem sex modi. 383
Plurimùm eloquentiæ studioso prodest, ut se exerceat in variando rem eandem multifariam. 381
Varronis sententia de verborum delectu. 7
Varro falsus in ἐτυμολογίᾳ Divianę. 11
Ejus locus emendatus. Ibid.
Varronis in loco conjectura. 17
Varro cur potissimùm Ciceroni libros Grammaticos dicârit. 25
Varro antiquarius. 28
Ejus dictio defensa. 29
Fugit eum, qui sit medius in homine locus. 85
Ejus lapsus in Paludæ ἐτυμολογίᾳ. 168
Item vocis induciæ. 252
Vbi-loci. 319
Vehement quomodo reddatur oratio. 497
Vehiculum, *pro* navi. 88
Velia *unde.* 396
Velinum portum quomodo nominare potuerit Palinurus. 396
Velleii Paterculi locus de poëtarum, maximè tragicorum, anachronismis. 399
Veneni periphrasis Plautina. 248
Venet, *pro* venit. 11
Ventrem facere. 94
Venus, *pro* coitu. 115
Pro olere. 129
Pro amica. 172
Venus hortis præerat. 129
Quid Veneris aurem *Æoles vocent.* 92
Venus Palatina *quis Romæ dictus.* 173
Venusta quomodo reddatur oratio. 501, 502
Venustas, & suavitas orationis, quomodo differant. 506, 507
Venustas quotuplex. 472, 473, 474
Venusta orationis sententia. 475. *verba.* 477. *compositio.* 481
Venustatis malè affectata vitia. 482
Venusti, & ridiculi, differentia. 476
Verba rebus aptanda, non contrà. 13
Verba quæ frigidam reddant orationem. 456
Verba immutata, inflexa, arcessita, inversa, recta. 81
Verborum delectus origo eloquentiæ. 17
Verisimilis quomodo reddatur oratio. 510
Verruca saxea. 103
Vestalis virgo propriè dicebatur capta: *nec tamen sic perpetuò loquebantur.* 8
Veteres sæpe affectarunt ejusdem litteræ concursum. 49
Veterum consuetudo in salutatione deorum.

deorum. 115
Mos eorum, cùm primùm biberent mustum. 409
Stantes habebant orationem. 528, 529
Vexare, *de Scylla.* 545
Victorius defensus contra Maioragium. 6
Malè arbitratur, ἐμφυτικῶς semper esse in unicâ voce. 30
Improbata eius opinio in exemplo metaphoræ ab analogia ducta. 87
Contra Victorium ostensum, Demetriū Rhetorem alium esse à Phalereo. 434
Falli eum, cùm Aristotelem putat heroum pedem à stylo magnifico excludere. 438
Viere *quid.* 182
Vimen *unde.* Ibid.
Vipera est in veprecula. Proverb. 214
Vir bonus videtur & malus esse civis posse. 412
Virgilius, vide *Maro.*
Virgo *usurpatum de iis, quæ virgines fuerunt.* 226
Item de maribus *Venerem non expertis.* Ibid.
Virtutis descriptio Lucilliana. 284
Vitæ vehicula quatuor. 97
Vitia virtutum nominibus appellare non catachresis est, sed adulatio. 218
Vitilitigatoris *vox à quo auctore & fonte.* 18
Vitimagistratus. Ibid.
Vivere *iubemus, non solùm optantes, sed etiam renunciantes.* 191
Vivicomburio spontaneo multi vitam finierunt. 174
Vixisse, *pro* mortuum esse. 190
Vlmorum Acherons. 142
Vlpianus emendatus. 176
Vltima platea. 142
Vlysses aliter Homero πολύτροπος vocatur, aliter Achilles. 178
Vmbilicus Siciliæ, orbis, Græciæ, Italiæ. 85
Vmbo, *pro* toga. 145
Vocabula artium non repudianda, ut barbara. 6
Vocabulorum varia differentia. 7
Vocabula quæ optima. 17
Vocabula prope omnia in se ambigua, nec tamen ambigua iis semper sit oratio. 30, 31
In vocabulis quis ordo servandus. 54
Vocabulorum insolentiam indicabant veteres critici præfigendo versui literam χ. 229
Vocabulum *priscè veteres accepere, pro eo, quod Grammaticorum vulgus appellat* nomen appellativum. 166
Vocalium concursum affectarunt quidam, qui se iccirco Thucydidios germanos esse arbitrabantur. 444
Isocrates eum fugit. Ibid.
Dionysius Halicarnassensis regiam tenere viam iubet. Ibid.
Vocales interdum committi debere, quatuor rationibus comprobatur. Ibid. 445
Ad magnificentiam orationis id confert. 444
An vitandum id in stylo tenui. 458
Interdum parit suavitatem. 508
Voces antiquæ distinguendæ à priscis, & antiquatis. 15
In voce oratoris quæ consideranda. 324
Volonolo. 25
Volucripes. 22
Volucrium plurimarum nomina recensita, quæ à sono petantur. 242
Vomicæ. 85
Vox fusca. 515
Vox ἄτακτος, quæ. 516
Vox quomodo pro partibus orationis varietur. 525
Vrbanitatis *vox nova erat ætate Ciceronis.* 18
Vrbs magna, *pro* Roma. 177
Vrsus Numidicus *propriè capiendus, non verò de leone.* 87
Vsio. 219
Vulcani canes *quid Græci Comici vocent.* 92
Vulnus navis. 94
Vultus *unde dictus.* 97

X.

X, *litera sonus.* 49
Xenophon vocatus Musa Attica. 173
Xerxes togatus. 174

Y.

Y, *quibus rebus exprimẽdis conducat.* 43
Ὑπαλλαγή. vide *Hypallage.*
Ὑπέρβατον. 334
Ὑπερβιβασμός. 36
Ὑπερβολή. vide *Hyperbole.*
Ὑφ' ἕν. 317
Ὑπόκρισις *antiquitus dicta, quæ posterioribus* ἀπαγγελία. 193
Ὑποφορά. 393
Ὑπόμνημα. 90
Ὑποστροφή, *quatenus apostrophæ respondet.* 480
Ὑψαύχενες. 518
Ὗς, *pro* homine pingui. 87
Ὑστερολογία. 56
Ὑστερονπρότερον. Ibid.
Yvonis Villiomari *sententia rejecta.* 31

Z.

Z, *litera sonus.* 49
Zephyritis, *luscinia.* 474
Ζεῦγος *oratorium.* 335
Ζεὺς *ab hominibus nequam* κλεὶς *vocatus.* 323
Zoilus dictus canis Rhetoricus. 95
Honestè de eo sensisse videtur Halicarnassensis. Ibid.

FINIS.

INDEX

locupletissimus

RERVM ET VERBORVM IN TRIBVS PRIORIBVS LIBRIS ORATORIARVM INSTITVTIONVM.

Numerus paginam indicat. In Græcis Latinarum vocum ordinem secuti sumus.

A.

ABaucha fidelitas in amicum. 361

Abderitis nihil stupidius. 58

Ἀβδηρολόγοι. Ibid.

Absolutus status quis. 143. *Ejus vulgò sex statuuntur loci : at Hermogeni sunt quindecim.* 143. *Distribuitur in simplicem, & duplicem.* 145. *Qui duplex dicitur, duobus fit modis.* 146

Academicum collegium laudandi ratio. 106

Accentus ambiguitas. 167. *Antiquitus nō adscribebantur.* 167

Accius ab Homero frustra dissentit. 217

Achilles unde inprimis debeat laudari. 86 *Dementia jure insimulatus apud Homerum.* 217. *Quo nomine felix Alexandro M. visus.* 283

Adiantum cui sacrum. 101

Admirabile quod sit causæ genus. 330

Adolescentes etiam Latinis dicuntur, qui annum excesserunt trigesimum. 291 *Cur inconstantes in tuendis amicitiis.* 294. *Adolescentia an concessi amores meretricii.* 293

Adulteri ἐτυμολογία. 136. *Adulterium rectè furti nomine vocari, imò & sacrilegii.* 214, 215. *De adulteris viri magni epigramma.* Ibid.

Aëdon filium Ityn marito Polytechno comedendum proposuit. 10

Ægrotos quomodo consolemur. 358

Ægyptii quo pacto punirent perjuros. 192

Æmulationis vox laxè accepta. 281. *Æmulatio quid, & quomodo ab invidia differat.* 281. *Qui æmulentur.* 282 *Quos æmulentur.* 283. *Æmulationis caussa.* 284. *Unde sit, quod cùm mater sit æmulatio, inter Ciceronem, & Hortensium, non peperit simultatem.* 230

Æneas spurius. 66

Æquitas aliud à justitia. 112

Æquitas non legibus, sed naturâ; non humanâ, sed divinâ auctoritate nititur. 139

Æschyli mors. 87

Æschines Socraticus alius ab Æschine oratore. 377. *Æschines orator auro à Philippo corruptus.* 383. *Ejus contra Ctesiphontem exordium à quibusdā reprehenditur.* 346. *Mater illius tympanistria.* 62

Æsculapio quæ animalia sacra. 94

Æsopica fabulæ quæ credantur. 313

Ætas quadruplex. 291. *Ætatum singularum termini ex sententia Physicorum.* 291. *Iurisconsultorum de iis judicium.* 292

Æthiopes quidam in rege maximè spectant staturam.

a

ftaturam. 71

Ætoli qui παρρησιασταί. 254

Affectuum doctrinam ad Rhetoricen pertinere, contra nonnullos ostenditur. 195 *Eorum definitio.* 196. *Affectus animum mutant.* 196. *Quantum etiam in viris bonis valeant.* 288. *Quare animis inditi sint.* 197. *Horum doctrina necessaria est.* 198. *Eorum distributio ex Thoma Aquinate.* Ibid. *Quot in iis consideranda.* 199. *Affectus aliquis prius in nobis esse debet, antequam in altero eum cieamus.* 285

Agathocles rex figuli filius. 61

Agave filium interemit. 10

Agesilai ἀπόφθεγμα. 57. 379. *Agesilaus claudus.* 78

Agri unde laudentur. 106

Agrippina imperatoris filia, soror, uxor, mater. 51

Αἰσχύνη *nunc laxius, nunc angustius sumitur.* 249

Ἀκμὴ *ætatis quomodo sit morata.* 291 292

Alcibiadi justum visum, quidquid esset utile Reip. 29. *Omnium ætatis suæ formosissimus fuit. Primusne is docuerit vitia extenuare nomine vicinarum virtutum.* 86. *Exul, ne matri quidem, vitam se credere aiebat.* 240. *Naturâ erat contumeliosus.* 297

Alcidamas Eleates. 331

Alcinoi regia quam variè ab Homero laudata. 106. *Atque idem de horto ejus ostensum.* 106.107

Alexander Magnus spurius. 66. *Cur minus Veneri deditus.* 122. *Etiam suorum ducum virtutibus invidebat.* 277. *Donabat amicis omnia, solâ spe sibi reservatâ.* 297

Alexinus quomodo mortuus. 88

Alfenus Varus ex sutore Iurisconsultus. 85

Alii idem quòd fecerint, dilutum & invalidum est se purgandi genus. 176

Allium cui sacrum. 101

Alnus cui dicata. 101

Alypius dialecticus quàm pusillus. 78

Amantes simul gaudent, & dolent. 205

Amasis cur lachrymatus magis ob miseriâ amici, quàm liberorum, fecerit. 265

Amatoriæ qui vitam adimunt, num pœnam meriti sint, non convenit Paullo I.C. cum Areopagitis, & Aristotele. 149

Ambigui status triplex. 167. *Ejus sunt novem* ἰδιώματα. 167. *Status hic immerito è statuum numero furtillatur.* 175. *Ambigui dissolutio.* 169

Ambrosio os dicitur ingressum apum examen, atque exiens in altum se sustulisse. 68. *Neophytus licet foret, factus est nihilominus episcopus Mediolanensis.* 165

Amicitiæ complura genera. 223. *Amici qui sint.* 224. *Amicus fit aliquis non solum quia acceperit, sed etiam quia dederit beneficium.* 231. *Amicitia magis in eo est ut ames, quàm ut ameris.* 232. *Amici nomen non meretur, si quis utilitatis, vel voluptatis solùm caussâ amet.* Ibid.

Ammiani Marcellini locus, è Plutarcho desumptus, cum Aristotelico conciliatus. 295

Amoleta variorum animantium ex Zoroastre. 308

Amor homines morosiores reddit 204 *Amoris definitio.* 223. *Ab amicitia quomodo differat.* Ibid. *Qui amentur.* 225. *Amores meretricii à gentilibus nonnullis concessi adolescentiæ, à melioribus & gravioribus negati.* 293

Ἀμφιβολίας *ambiguitas* 167

Amphissus è quibus natus. 66

Amplificationes maximè conveniunt generi demonstrativo. 19

Amplificandi modi octo, secundùm Aristotelem. 99. & 317. *Amplificatio quid.* 378. *Ejus quadruplex ratio ex Fabio.* Ibid.

Ἀναβολαί 328

Anacharsidis ἀπόφθεγμα. 278

Ananeosis quid Fortunatiano. 364

Ἀνακεφαλαίωσις *quid Latinis, & quod ejus munus.* 386. *In cujusmodi caussarum epilogis inprimis adhibeatur.* Ibid. *Vtilior est accusatori, quàm reo.* Ibid.

Angeli

Angeli quomodo laudandi. 52. *Sunt media natura inter spiritum increatum, & animas humanas.* 53
Animales dii qui. 14
Animalium genera singula quibus diis sacrata. 94
Animi laudes. 80
De Annona qua oratori cognoscenda. 34
Anseris quis encomium scripserit. 33
Ἀντέγκλημα. 147
Antelogium. Ibid.
Anticato. 328
Antigenida agre erat, quòd fistcines etiam tibicines vocarentur. 271
Antigonus à suis obsessus merita sua commemorando effecit, ut pudore ducti sententiam mutarent. 249
Ἀντινόμων *locus in statu legum contrariarum.* 167
Ἀνθοῖς *usa Athenis meretrices.* 168
Ἀντινομίας *status.* 165
Ἀντιπαράστασις*, ac partes ejus.* 145
Ἀντιπαραβολή. 118. *Nō potest dici* κεφάλαιον. 135
Ἀντίθεσις*, quatenus status nomen est, quando locum habeat: ac partes ejus dua, confessio, & compensatio.* 146. *Est quadruplex, juxta Hermogenem.* Ibid.
Ἀντίστασις. 147
Ἀντισυλλογισμός. 380
Antoninus Cæsar unde Pii cognomē reportarit. 153
Ἀοργησία *in pueris damnata.* 207
Ἀπαίτησις τῶν ἐλέγχων *Hermogeni quid.* 128.
Apem quomodo laudemus. 93
Ἀφθονεῖ *cur pro copioso sumatur.* 276
Ἀποδεικτικὰ *argumenta duplicia, alia uni, alia omnibus, aut pluribus persuadere apta.* 12
Apollo Sminthius. 332
Apollonii dictum. 387
Appuleius videtur dictum quoddam adversarii aliovorsum torquere, quàm oportuit. 336
Apsines junior frustra est, cùm κατάστασιν *distinctam ab exordio partem facit.* 324 *Improbatur allata ab eo narrationis divisio.* 358
Aquarum capita diis sacra. 103
Aquila Iovi sacra. 94. *felix ex ea auspiciū.* 95.
Arcades προσέληνοι. 104
Arcesilaus, Apelle Chio, homine paupere, ægrotante, viginti drachmas pulvinari ejus subjecit. 232
Ἀρχαιόπλουτοι *meliores* νεοπλούτων. 107
Archidamus rex, quia uxorem duxisset exiguam, ab Ephoris mulctatus. 71.
Archilochi de fuga sua versus. 253
Areis laudanda ratio ex quo petenda. 106
Ἀρδηττὸς *forum Athenis.* 114
Arenarius testis quis. 185
Areopagus. 114. *Areopagitæ puerum damnarunt, quòd oculos coturnicibus effodisset, vivosque emisisset.* 10. *In Areopago nec proœmio, nec affectibus erat locus.* 116
Argos Iunoni sacra. 104. *cur* πολυδίψιον *Homero dicatur.* 205
Argumentatio, & argumentum, quo pacto differant. 373. *Argumentationum duo genera Logico, & Oratori, inprimis in usu, sed diversa.* 9. *Argumentandi ratio per exempla.* 312
Argumentum quid, & unde dicatur. 8 *Quomodo ab argumentatione differat.* 373. *Argumentorum divisio in artificialia, & inartificialia.* 7. *Cur ita appellentur.* 182. 183. *Artificialium distributio, in mores, rationes, & affectus.* 9. *Argumenta à notis communibus ducta sæpe fallunt.* 11. *Argumenta non nimis sunt condensanda.* 371. *Cujusmodi repudianda.* 372. *Non utendum argumentis, si affectus moveamus, neque item in oratione moratâ.* Ibid. *Argumenta adversarii quo ordine refutanda.* 381. *Quibus modis ab adversario adferri debeant.* 382
Ariobarzani, ut rex eligeretur, etiam profuit corporis forma. 70
Aristides quomodo discusserit consilium Themistoclis. 18

Aristippi responsum ad interrogantem, cur sapientes ante divitum ædes conspicerentur. 306
Aristocrates dignus habitus Rhodiorum principatu, ob venerationem vultus. 70
Ἀεισοκρατία. 39
Aristophanis locus conciliatus cum Aristotelico. 295
Aristotelis duo loci conciliati. 12. 115. *Ejus* ἀτίσθησμα. 57. *An rectè statuat pulchritudinem hominis in magnitudine.* 72. *Librum de affectibus scripsit.* 195. *Ejus ab Herodoto dissensus.* 265. *Duo illius loci de nobilium liberis conciliati.* 304
Arsacidæ qui dicti, & unde. 62
Arsaces incertæ originis. 61
Ab Artemidoro dissensum. 75
Artifices æmuli. 278
Artificialis ordo in genere demonstrativo quis sit. 54
Artigraphi. 375
Artes docentis aliud objectum, quàm operantis. 12
Arturius adulterio natus. 66. *Commentitius rex non est.* Ibid.
Asconii error. 344
Asini quis encomium scripserit. 333. *Cui asinus sacer.* 95
Assumptivus status quis. 146. *Neu pertinet primariò ad* παθολογίαν. 155
Astyagis somnium. 56
Ἄτεχνα *argumenta cur præmittantur* παθητικοῖς καὶ ἠθικοῖς, *quæ* ἔντεχνα *sunt.* 182
Ἄτεχνα *cur vocentur, cùm non sint planè artis expertia.* Ibid. Ἀτέχνων *argumentorum loci quinque: qui tamen ad quatuor revocari possunt.* Ibid.
Athenæ laudandi ratio unde petenda. 105 *Athenis in Ceramico mortuos laudabant.* 17. *Vrbis ejus fora quæ.* 114
Athenienses αὐτόχθονες. 104. *Vnde eorum laus petenda.* 86. 91. *Atheniensium lenitas erga Ergophilum unde profecta.* 217. *Cur iidem subinde vilium & malorum hominum consilia audirent lubentiùs, quàm præstantium virorum.* 288. *Eorum consuetudo tabellis significandi populo, de quæ futura esset consultatio.* 346
Atlantis descriptio Maroniana. 96
De Attentione præstandâ quando non magnopere laborandum. 388. *Quomodo eam parârit Prodicus Sophista.* Ibid. *De eâ in exordiis parandâ non est quòd magnopere, aut Rhetores præcipiant, aut Oratores laborent.* Ibid. *Attentus quibus modis reddatur auditor.* 337
Atticus efficiebat, ut etsi inter Ciceronem & Hortensium esset æmulatio, nō tamen esset obtrectatio. 230
Attii versus, quibus inter justitiam & fortitudinem collationem instituit. 111
Audacia pudori opponitur. 256
Auguria quæ Platonis, Pindari, B. Ambrosii, & Pici Mirandulani, partim nativitatem, partim infantiam, illustrarunt. 68
Augusto Cæsari exprobrata generis ignobilitas. 62. *Eum quidam putarunt dracone editum.* 66. *Corpori illius ingenita nota.* 69. *Ejusdem statura.* 72
Avianus. 318. *Non est auctor carminum Phædro tributorum.* 101

B.

Babrias, non Gabrias, vocatur fabularum scriptor. 317
Bacchæ sacra lynx, tigris, pica. 94
Bagoa. 77
Balnei laus. 106
Barthii judicium improbatum de orationibus Fabio tributis. 181
Bartholomæus Cavalcantius. 341
Βάναυσοι. 188
Βασιλεὺς *pro tyranno.* 39
B. Basilii de jurejurando sententia improbata. 190
Βασιλεῦ *unde.* 273
Beatitudinis civilis definitio accurata, ἀπόδειξις & αἰτιώδη *Aristotelis definitionem conjungens.* 35. *Beatitudinis civilis partes.* Ibid.

De

De Bello & pace qua oratori cognoscenda. 34
Bene dicere malè putat Fabius esse oratoris finem. 2
Benefacta qua maximè commendentur. 84
Beneficia, qua tarda, minus grata. 259
Beneficium quomodo elevetur. 260. Quomodo laudetur. 414
Bene velle ut credamur opus est, si persuadere velimus. 288. Benevolentia quot modis paretur, & quomodo. 334
Berosus Viterbiensis Annii figmentum. 78
Biclinium. 328
Bionis dictum, cùm invidum tristi vultu conspexisset. 278
Βλεπεῖν quid. 302
Bonum triplex, honestum, utile, & jucundum, & quomodo ea differant. 19. Bonorum tria genera: animi, corporis, & externa. 35. Bona animi quantum reliquis antistent. 55. Bonorum externorum sex genera. 36. Bona externa malè confunduntur cum bonis fortuna. 37. Bona corporis externaque requiri ad civilem beatitudinem, contra Stoicos ostensum. Ibid. Bona quotfariam considerentur, ex Aristotele ostensum. 38 Bona qui amiserit, quomodo sit consolandus. 400
Bovem quis laudarit. 94
Brevitas interdum vitio danda. 317. au rectè statuatur narrationis pars. 362
Brutus pro Milone orationem scripsit. 119. 180.
Bulidis virtus. 85.86
Busiris quomodo illaudatus dicatur. 51
Bursa arx Carthaginis unde sic dicta, ac unde occasio prabita fabella de tergo taurino. 123

C.

CÆci fuere multi viri excellentes. 75. 76.
Cacos quo pacto consolemur. 297
Calculorum encomium à quo scriptum olim. 312
Caligula similitudo, quâ divinam sibi similitudinem asserebat. 14
Calpurnii Flacci excerpta cur minorum Rhetorum inscribantur. 181
Calumniatorum vafra criminandi ratio. 343
Calvus, & Titianus, Rhetores, unde declamationum sumpserint argumentum. 182
Candace, Æthiopia regina, unocula fuit. 77
Canina quorundam eloquentia. 89
Canis quibus Deorum sacer. 95. Unde ejus laus petenda. 94
Caphesia tibicinis dictum aureum, 72
Capita quid Rhetores vocent. 127. E capitibus, qua Rhetores enumerant, quadam interdum ab Oratore omittuntur, aliis in locum eorum substitutis. 173
Cappadocibus mons erat pro deo. 107
Cappadocum mos. 188
Capulares rei. 153
Caput oratoria artis, artem premere. 375
Carere certis vitiis laudi ducitur: itemque carere certis virtutibus in vitio ponitur. 89
Cariùs vendis, quàm Achilles ullus, mancipia. 218
Carneades injustitiam laudibus extulit. 331
Carnifices extorquenda veritatis artifices. 188
Carthada. 123
Carthago quando condita. 122
L. Cassii vox, Cui bono. 130
Cassiodori, & aliorum sententia rejecta, qui quinque statuunt genera dicendi. 339
Catonis prisci tergemina laus. 54. M. Catonis Uticensis querela gravis apud Sallustium. 87. Idem immeritò extollitur, quòd sibi manus attulerit. 97. Prasente eo pudebat P. R. spectare Lupercalia. 250. Catonis de Tullio dictum, cùm pro Murana Stoicos risisset. 337. Cato semper partitione utebatur. 367
Catuli responsum facetum. 387
Caussa victrix olim diis gratior putabatur.

batur. 185

Caussarum genera, vide *Dicendi genera.*

Caussa tum dianoëticarum, tum ethicarũ virtutum. 50

Cedrus cui sacra. 101

Celsi vox unde. 236

In Ceramico Athenis mortuos laudabant. 17

Ceras quid poëta vocent. 301

Cereri animantia sacra. 94

Cerrum cui sacrum. 101

Cestii oratio pro Milone. 180

Chamus, Noa filius, Hebrais habitus incantator. 78

Charondas, Catinensium legislator. 104

Chimerâ quid signari putarint nonnulli. 24

Chœrili exordium. 341. *Chryseidis laudatio à quo scripta.* 104

Ciceronis ratio impugnata, quâ M. Antonius apud eum adstruere conatur, plura esse, quàm tria, dicendi genera. 19. *Immeritò ambigit de auctoritate Nicomachiorum.* 35. *Eidem, quòd pater fullo fuerit, exprobratum.* 63. *Fallit, cùm ait, Clodium insidiatum Miloni.* 119. *Allata ab eo statuum distributio imperfecta est.* 120. *Falsus, cùm judiciale genus difficilius esse dicit negotiali.* 138. *Haut rectè ait, majorem esse vim eorum, qua in purgatione adducuntur, quàm qua adferuntur remotione.* 155 *Ejus locus emendatus.* 159. *Malè definitionem ponit inter status legales.* 160. *Ciceronis & Sallustii invectiva* ψευδεπίγραφοι. 180. *Ciceroni qui adscribunt libros ad Herennium, invalido nituntur tibicine.* 182. *Cicero adolescens immeritò sugillavit Aristotelem, quòd quadam fecerit argumenta* ἄτεχνα. 183 *Malè auget numerum argumentorum* ἀτέχνων *ab Aristotele allatum.* Ibid. *Malè* πάθη *vocat perturbationes.* 195. *Confundit vindictam, & pœnam.* 202. *Id laudat in Accio, quod vitio vertere debuerat.* 217. *Cicero, & Hortensius, an se mutuò amarint.* 229. *Ciceronis de fidei etymo sententia rejecta.* 243. *Ejus filius degener.* 303. *Ejusdem versus ex Homero desumptus.* 315. *Cur partes orationis enumerans, narrationem ponat, propositionem prætereat, cùm illa sæpe omittatur, hac nunquam.* 323. *Non rectè digressionem, & divisionem, orationis partibus adjicit.* 324. *Haut rectè docilitatem negat competere exordio.* 339. *Cur magna ex parte separatis utatur exordiis.* 352 *Ejus in Cluentianâ partitio à quibusdam reprehenditur.* 367. *Falsus, cùm scripsit, Aristotelem, atque Peripateticos, syllogismum etiam facere quatuor aut quinque partium.* 376. *Pluribus dicentibus, peroratio ei ab aliis relinqui solet.* 388

Claudi illustres. 78. *Eorum occursus infausti esse ominis credebatur.* 79

Claudianus correctus. 176

Clementia in statu deprecationis utiliter commendatur. 152

Clericus alium ob corporis vitium deridens anathemate feritur. 74

Clinias Pythagoricus trium talentorum damnum facere maluit, quàm jurare. 190

Clodium Miloni insidiatum esse, falsò adstruere conatus Cicero. 119

Clotildis ut bellum concitarit inter Francos, & Visigothos. 266

Clytamnestra num maritum in balneo, an inter pocula interemerit, dissentiunt scriptores. 118

Collectio status nomen. 174

Colorum libri. 174. *Colorata controversia qua.* Ibid.

Coma quis encomium scripserit. 333

Commendatitia quomodo instituenda, & qua in ea observanda. 403.404.405

Comparatum caussa genus. 25

Comparationis status. 147

Comparatio bonorum quotfariam fiat. 38

Composita aliquam multa ex Latina Gracaque voce. 318

Compositionis ac divisionis ambiguitas. 167

Concessionis status cujusmodi. 148. 149. *Ejus loci tredecim ex Hermogene.* 150

Conti-

Conciliatoria quomodo instituenda. 407. 408. *Conciliatoria alia unum alteri cōciliant, alia duos inter se reconciliant.* 408
Concionari non licuit iis, qui infames forent. 164
Confidentia, vide *Fiducia*.
Confidentes qui. 244
Confirmatio quando antecedat confutationem. 370
In Confirmatione quo ordine argumenta collocanda. 371
Confirmationis materia. Ibid. *Forma ejusdem.* 373
Confutatione interdum opus non est. 324
Confutandi & refutandi voces unde sumpta, & quid propriè significent. 380. *Ejus modi varii, ac præcipui.* Ibid.
Conjectores qui. 116
Conjecturalem statum definiunt imperfectè, qui eo quæri aiunt, an sit. 120. *Vnde conjecturalis dicatur.* 126. *Ejus loci sunt quadruplices, juxta Aristotelem. At Hermogenes decem eius facit κεφάλαια.* 127. *Coniecturali in statu, necessariò vel reus, vel actor, malus est.* 132. *Quæ in hoc statu versentur orationes Ciceronis.* 133. *Incidere quoque potest in statu ratiocinationis.* 164. *Incidit idem in μεταλήψει.* 172
Consolanti quomodo respondendum. 401 *Consolatio rectè subiicitur generi deliberativo, cōtrà quàm Keckermanno visū.* 31. *Eius duo loci.* 89. *Consolatio triplex, & quomodo instituenda tum universè, tum pro varietate calamitatis.* 394. & 7. *sequent. Consolatoriæ orationis loca* ἐπιδεικτικά. 32
Constitutio Latinis quid. 117
Constructionis ambiguitas. 167
Contemptum perpeti, non liberi, sed mancipii, putat esse Aristoteles. 203. *Contemptus alicuius unde proveniat.* 284. *Contemptum alicuius vel silentio nostro, vel ei insultando, testamur.* Ibid.
Continens, quid Rhetores vocent. 118
Continentia Fortunatiane quid. 168
Contradictio legis quibus modis fiat. 165. *Tredecim tractatur κεφαλαίοις.* Ibid.
Contumeliam ab iniuria Seneca distinguit. 212. *Ad contumeliam propriè dictam quæ requirantur.* Ibid.
Conviva quales rectiùs iungantur. 228
Cepa sive cupa. 161
Cornelii Balbi error in epistola. 344
Cornificius falsus, cùm iuridiciale genus difficilius esse ait negotiali. 138
Cornix nulla cur ἀκρόπολιν ingrederetur. 110
Corporis virtutes quæ. 50. *ac præcipua.* 69. *ac deinceps. Ratio vituperandi à vitiis corporis.* 79. *E corporis signis coniectari de animi moribus.* 80
Crassi Muciani quinque elogia. 54
Critiæ ἐπιθανάτιος. 307
Critolai libra. 55
Critolai Tegeatæ factum. 119
Crocum cui dicaverint nationes. 102
Crœsus malè ferebat Tellum extolli. 275
Cryptoporticus. 328
Culina Laribus sacra. 105
Cumulus pro conclusione. 385
Cupressus cui sacra. 102
Curtii iudicium de fortuna Alexandri. 55
De Custodia regionum quæ oratori cognoscenda. 34
Cynethus Chius non est auctor hymni in Apollinem. 75
Cynosargis qui rem divinam facere soliti. 65
Cyrus, & Scipio Africanus, cur militum omnium nomina edidicerint. 211
Cyzicum quis oratione laudârit. 105

D.

Dacis sacerdos mentis Cogaoni pro Deo. 107
Dedalus Calum puerum, invidiâ ductus, interemit. 278
Dalecampii lapsus. 294
Danielis Crameri argumentum retectum, quo adstruere conatus, ἀφροσύνην esse ab οἴησις. 328

Davidi an rectè prabiti sint panes propositionis, & gladius Goliathi. 165. *Ejus laus à forma.* 70
Declamationum Fabio adscriptarum auctor quis. 180
Defensio verisimilis status nomen. 194
Defensio quomodo sit instituenda. 424
Definitio malè à Tullio, & Cornificio, reponitur inter status legales. 160
Definitionis, status. 169
Definitio Dialectica à Physica definitione differt. 201
Definitio, locus status translativi. 172. *Violenta, in statu legum contrariarum.* 166
Definitivus status, vide *Finitivus.*
Deformes quomodo laudentur. 74. *Quomodo iidem vituperentur.* 79
Deforme corpus sape animum arguit deformem. 78
Deliberativi generis finis. 29. 312. *partes.* 16. *Deliberativo generi cur primus tribuatur locus.* 27. *Ejusce generis materia generatim adfertur.* 29. *Finis.* Ibid. 35. *Tempus, circa quod versatur.* 30. *Deliberativum genus quomodo dicatur versari in disceptatione rei praterita, & prasentis.* Ibid. *Deliberativi generis partes, seu officium.* Ibid. *Hujus generis orationes rectè vocari suasorias, contra summum virum ostensum.* Ibid. *Ejus loci, tum juxta Halicarnassensem, tum Hermogenem.* 32. *Sex Hermogenis locis septimus ex Aristotele adjungitur.* Ibid. *Non esse plures locos, quàm septem, ostenditur.* 33. *Atque ex iis tres inprimis adhiberi.* Ibid. *Qua principalis sit hujus generis materia.* 34. *Loci ejus in exordiis.* 346. *Hoc in genere olim necesse non erat indicare, quâ de re agendum esset.* Ibid.
Delinquendi tres modi. 130
Delphinium forum Athenis. 114
Δημηγορικὸν *genus quod, & cur ita dicatur.* 28
Demetrius Abderites. 58
Δημηγορίας *vox nunc in bonam, nunc in malam accipitur partem.* 40
Democriti dictum. 247
Demodocus citharœdus, cæcus. 76
Demonstrativi generis partes. 16. *Huic generi cur ab Aristotele solùm tribuatur tempus prasens, cùm & prateriti sit, & futuri.* 17. *An in eo honestas finis sit, dissertatum.* 18. *Vtrùm illius adaquatus finis sit bonum.* 19. *Rarò seorsim eo utitur orator.* 28. *Cur praponatur Iuridiciali.* 43. *Cur dicatur Demonstrativum.* Ibid. *Malè Ostensivum vocatur.* Ibid. *Cur* Ἐγκωμιαστικὸν, & Πανηγυρικὸν *appelletur.* 44. *Ejus partes.* 45. *Ejusdem quadruplex materia.* 46. *Hanc materia distributionem perfectam esse ostenditur.* Ibid. *Vulgaris ejus* τεχνολογία *quo sensu accipi debeat.* 47. *Demonstrationi personarum subjiciuntur non persona, tractata instar personarum.* 48. *Malè damnant antiquos, quòd Demonstrationem factorum separent ab ea, qua est personarum, aut rerum.* Ibid. *Cur eam Aristoteles praterierit.* 49. *Demonstrativi generis proprius locus est honestum.* Ibid. *Malè negant, hujus generis argumenta omnia peti ab honesto.* Ibid. *Pracipuum ejus argumentum amplificatio.* 50. *Concessa in hoc genere digressiones.* 51. *Demonstratio personarum duplici instituitur serie.* 54. *Demonstrationis factorum qui loci.* 96. *Demonstrationis rerum qui loci.* 100. *Demonstrativi generis exordia unde petantur.* 341 *Ejusdem generis cujusmodi narratio.* 357
Δῆμος, & βουλὴ. *opponuntur.* 40
Demosthenis oratio cur dicta olère lucernam. 19. *Idem plus olei absumpsit, quàm vini.* Ibid. *Ejus pater* μαχαιροποιός. 62. *Avus ejus maternus proditor fuit.* 64. *Etiam ab hoste suo Antipatro laudabatur.* 86. *Encomium illius apud Lucianum.* 91. *Ejus in bello fuga.* 253. *Vt fabellâ pararit attentionem.* 337. *Quomodo tractare soleat, tum suum, tum adversarii firmamentum.* 373. *An planè iocandi imperitus.*

ritus. 383. locus ejus unus alterque. Ibid.
Deprecatio malè ponitur inter status assumptivos 147. Quid, & apud quos locum habeat. 152. Ejus κεφάλαια eadem, quæ concessionis. Ibid. Hâc utente adversario, quæ contra eam sint adferenda. 153, 426. Meritò de ea agi in statuū doctrina. 155. Quatenus ἄχρωμος sit. 158. Subjicitur generi deliberativo. 426. Deprecantis supplicium ex Philone exemplum. 427
Desperatio mater audaciæ. 237, 238
Δεσποτείας inperium quale. 39
Deus verus quomodo laudandus. 52
Deum qui à partibus suis stare arbitrantur, parum periculis moventur. 246
Diabolum quis oratione laudârit. 331
Διαιρέσεως ambiguitas. 167
Diana Ephesiæ templum celebratum Plinio. 106
Διαστάσεως ambiguitas. 167
Dicendi genera haut plura esse, quàm tria, ac quomodo ea differant, fusè declaratum. 16. Dicendi genus unum aliquod primarium est in quavis oratione, atque id è scopo cognoscitur. 24. Dicendi genera vel absolutè tractantur, vel comparatè. 25
Dictamum cui sacrum. 101
Dictum, & dictiosus. 384
Διδάσκειν, & διδάσκαλοι, qui dicti. 338
Dido univira permansit, nec Æneam aut vidit, aut videre potuit. 122
Didymus Alexandrinus fuit cæcus à quinto nativitatis anno. 76
Difficilium facilis est venia. 158
Dignitas vultus à venustate quomodo differat. 70
Dignitatem qui amisit, quomodo consolandus. 400
Digressiones maximè concessa in genere demonstrativo. 51. Ea malè statuitur distincta orationis pars. 364. Digressio aliud Fabio, aliud Fortunatiano. 364 In exordio locum habet. Ibid.
Dii gentium quomodo laudentur. 51
Dii quibus se animalibus cœlarint Tiphœi metu. 95. Diis penè singulis plantam, aliquam dicarant gentiles. 101
Δίκαια unde dicatur. 236
Diomedis laus à quo scripta. 91
Dioscorides Cyprius unoculus. 77
Dionysii Senioris apophthegma. 238
Dioxippi virtus Alexandro ingrata, quiā non esset Macedo. 277
Διψῆν pro ἐπιθυμεῖν. 205
Discendi cupiditas futuræ virtutis præsagium est. 83
Disciplinæ diversæ eâdem de re agunt, sed diversimodè. 13. 195
Dispositionis doctrina prior est doctrinâ de elocutione: etsi contrario ordine de his agat Aristoteles. 319. Dispositio verborum, & rerum, ad diversas Rhetorices partes pertinent. 322. Dispositio rerum quid Ibid.
Dissimulatores inprimis cavendi. 241
Divinorum propriè non est ἔναρος. 46
Divisio unius rei quomodo & simplex, & multiplex fit. 330
Divisionis ambiguitas. 167
Divitiæ, magis in usu, quàm possessione, consistunt. 36
Divitiæ malorū an mereantur dici bona. 82
Divitias quæ vitia sequantur. 305
Divitum mores. 304
Quam pœnam iidem, juxta Lucianum, patiantur, si pauperes malè in hac vita tractarint. 305
Dixi non dicebant olim, oratione qualibet finitâ, ut hodie fit. 388
Docilis quomodo reddatur auditor. 339
Domesticum malum maximè tangit angitque. 262
Dominatus inter regnum & tyrannidem est medius. 39
Domitii Afri dictum. 314
Domus unde laudentur. 106
Dracone quidam olim genitos putarunt, Alexandrum Magnum, Scipionem, & Augustum. 66
Dubitatio fidem adimit. 363
Dubium quod sit causa genus. 330
Dulcare. 379

E.

Ebriosus homicidii reus. 164
Τὸ Ἐκβησόμενον quomodo adstruatur in statu negotiali. 140
Ἐκκλησίαι Athenis duplices. 28
Ecclesiastica conciones generis sunt deliberativi. 25
Ἐκκλησιαστικὸν genus quod, & cur ita dicatur. 28
Educationis ac institutionis vis. 83
Edulcare. 379
Ἐγκώμιον quomodo differat ab ἐπαίνῳ. 45. Ἐγκώμιον unde dictum. Ibid.
Εἴδη. 14
Εἰκότα quid. 10
Elementa, & ex iis composita, quomodo laudentur. 100. 101
Elephanti laus unde peti possit. 94
Elogium. 329
Ἐνάργεια, narrationis virtus. 361. quid ea. Ibid.
Ἐνθύμημα. 328
Ἔνδοξα, & ἀδοξα, qui differant. 8. Ἔνδοξον quibus modis adstruatur. 140
Ennii versus de dispari vi orationis divitum pauperumque. 305, 306. In iis vera lectio expensa. Ibid.
Ἐνστάσεις quot, & quibus modis, fiat. 380
Ἔντεχνα argumenta, quæ. 9. Pertinent ad actionem continuam. Ibid. Eorundem divisio. 10
Enthymematibus & exemplis cur gaudeat magis orator, quàm syllogismo. 9
Enthymemata maximè conveniunt generi juridiciali. 19. Enthymematum divisio. 316. Enthymema cur curtum Iuvenali dicatur. 375. Enthymema nullum solâ propositione & assumptione constat; quod quidam veterum scripsere. Ibid. Nullum quoque tripartitũ, contrà quàm tradiderunt rhetores. 376. Enthymematis nomine κατ᾽ ἐξοχὴν quid interdum intelligant rhetores. Ibid. Quomodo ab encomio differat. 45.414
Ἐπαίνου triplex acceptio. 45. Vnde id nomen. Ibid. quomodo ab encomio differat. 45. 415
Epaminondas legem violare maluit, quàm amittere victoriam. 147. Idem τῇ διανοίᾳ se defendit adversus eos, qui in lege Thebanâ τὸ ῥητὸν urgerent. 160
Ἐπάνοδος pro conclusione. 385
Ἐπιχειρησμὸς quid propriè, quid item Aristoteles significet in Rhetoricis. 121
Ἐπιβατήριος λόγος. 408
Ἐπίρρησις. 339
Epicediũ, & threnus, quomodo differant. 413
Ἐπιχαιρεκακία. 279
Epicherema quamquam differat à syllogismo Topico, interdum tamen vocatur syllogismus Topicus. 374
Epicureorum error, qui amicitiæ finẽ statuebant utilitatem. 233
Ἐπιδεικτικὸν genus malè ostentativum transtulerunt. 43
Ἐπίδειξις etiam, contrà quàm Iulio Scaligero visum, pro ostentatione accipitur. Ibid.
Ἐπιλέγειν. 385
Epilogus non est simpliciter necessarius in oratione. 323
Epilogorum alii universæ orationis, alii certæ sunt partis. 329. & 386
Epilogi varia nomina. 385
Epilogus quid. 386
Ejus quadruplex munus. Ibid. Quadruplex eum variandi ratio. Ibid.
Gemina illius virtus. 387
Epinicia ad gratulationem pertinent, & unde originem sumpsisse dicantur. 417
Ἐπιφορὰ Sopatro quid. 364
Ἐπιφώνημα pro conclusione. 385
Epistolarum materies varia. 390
Epithalamium quomodo ab hymenæo differat. 411
Epitogium. 320
Equi laus à quibus petatur. 92. 93. Fletum illi à poëtis tribui; sed philosophis invitis. 93. Cui Deorum sacer. 94. 95.
Error excusat culpam, ne facinus vel scelus existimetur. 156

Eru-

Erubescere indicium est pudoris. 254
Esculum cui dicarint gentes. 101
Ἐταιρία. 224
Ἦθη num sint affectus mitiores. 194
Ἤθος quomodo Latini exprimant. Ibid.
Ἦθος, & πάθος, qua ratione differāt. Ibid. & 286
Ἦθος quid propriè. 286
Quibus impropriè tribuatur. Ibid.
Ἦθη qua in orationis parte inprimis habeant locum. 323
Ἠθολογίαν omnino in Rhetoricis tradendam, ostensum, contra Fabium, ejusq; asseclas. 309
Ethologi qui. 194
Euaon interemptus unicum ob colaphum inflictum. 176
Εὐδαιμονία. 35. Εὐδαιμονίας quid. 45
Εὐδοξία quid. 36
Εὐεργεσία quid. 216
Evensus quomodo adstruatur in statu negotiali. 140
Εὐγένεια quid. 36
Εὐγενεῖς qui. 301
Εὐγένεια qua comprehendat. 36
Eunapius correctus. 72
Eunuchos celebrandi ratio, atque ut multi eorum viri fuerint illustres, etiam sacerdotes. 77. *Eunuchorum occursus infelix.* 79. *Eunuchi an adulteri dici queant.* 136
Εὐφυεῖς qui Græcis. 384
Euripidis mater olera vendidit. 62. *Euripidis mors.* 87
Εὐτραπελία quid. 384
Eutropius eunuchus. 77
Exceptio rei judicata. 170
Exempla parentum, aut aliorum ejusdem familiæ, maximè inflammant ad gloriã. 282
Exempla maximè conveniunt generi deliberativo. 19. *Ab horum usu oratores quidam Aristoteli dicuntur παραδειγματώδεις.* 377, 378. *Exemplorum tria genera in quibus scholastici olim suos exercebant.* 179. 180. *Alia eorum divisio.* 312. *Exempla, an enthymemata, plus possint.* 377
Exilium unde laudârit Dio. 110
Exordiendi vox quorum propria, & ejus ἐτυμολογία. 327. *Exordium quid.* 328, 329. *Exordium pro endosimo.* 328. *Exordio, atque affectibus, in Areopago nullus erat locus.* 116. *Exordium non est simpliciter necessarium in oratione.* 323. *Ejus prima divisio in id, quod totius est orationis, & illud, quod in media oratione ponitur.* Ibid. *Ejus triplex officium.* Ibid. *Altera divisio in principium, & insinuationem.* 330. *Divisio tertia, in honestum, turpe, dubium, humile, & obscurum.* Ibid. *Ejusdem preceptum καθολικόν.* 336. *In exordio caussa interdum dividitur.* 339 *Quarta divisio, juxta Hermogenem, in πρόταξιν, κατασκευὴν, ἀπόδοσιν, & βάσιν.* 340. *Plures tamen partes esse, exordio Miloniana ostenditur.* Ibid. *Exordii qui loci in genere demonstrativo.* 341. *Quæ munera, ac loci, in genere judiciali.* 342. *Illud ipsum exordio orationis Miloniana ostenditur.* Ibid. *Qui loci ejus in deliberativo.* 346. *Qui loci, juxta Hermogenem.* 347. *Exordii virtutes, vitiaque.* 349. 353. *Quæ ducuntur ab invocatione Deorum, aut reprehensione superioris temporis, ut vulgaria, derisa à Tullio.* Ibid. *Eius formulæ, à quibus veteres auspicabantur.* 350. *Vulgaria quomodo corrigantur.* 351. *Separatis quando uti liceat.* 352. *Exordiorum liber à Cicerone confectus, quo ex eo commodum feligeret.* Ibid. *Exordiorum liber Demostheni adscriptus, est ψευδεπίγραφος.* Ibid. *Non semper ea vitiosa, quæ à γνώμη ordiuntur.* 353 *Eius cura plurimùm postrema esse debet.* Ibid. *Quando liceat ab eo auspicari.* Ibid. *Interdum illo opus non est.* 354
Expostulatio quid, & quotuplex, & quibus utatur argumentis, ac quo ordine ea collocet. 420
Exprobratio quomodo instituenda. 422
Extenuatio culpæ quomodo tractanda. 426

Exules

Exules quo pacto consolemur. 398 399.

F.

Fabius Maximus quo pacto ostendere adnixus sit, se non invidere P. Scipioni. 276. *Cur tamen jure id plurimi fuerint suspicati.* Ibid.
Fabula quid. 313. *Vnde alia dicantur Æsopica, alia Libyca, alia Sybaritica, alia aliter.* Ibid.
Fabula de asini umbra. 337
Facta cujusmodi inprimis laudem mereantur. 84
Facultas quid Aristoteli propriè sit. 1 *Facultas, & voluntas, quomodo prebetur.* 118. *A potestate quomodo differat.* 131. *Malè existimatur, sub ea comprehendi signa.* Ibid.
Fames homines morosiores reddit. 204
Febris quartana laus à quo scripta. 331
Felices planè cur sint immisericordes. 263
A Felice Accorombonio dissensum in ratione conciliandi duo Aristotelis loca. 115. *Ejus* ..... *quo adulterorum ac nepotulorum Venereorum causam agit impudentissimè.* 213. *Hac ejusce sententia impugnata, eversáq;.* Ibid.
Felis, noctua, pica, aliaque id genus, laudata ab anonymo. 333
Feminas qui celebrarint. 92
Fenestra unde nomen. 248
Fictis exemplis cur utantur Rhetores in statuum doctrina. 179
Ficus non floret, sed lactet. 10. *Fructus ejus à quo celebratus.* 102
Fides pro contentione. 369
Fido, & fides, unde dicantur. 245
Fiducia quid. 243. *Qui confidant.* 244 *Fiducia causa.* 246. *Fiduciam quomodo gignat Orator.* 248
Finis eum locum in disciplinis operatricibus obtinet, quem subjectum in scientiis. 1. *Finis Oratoris, orationis civilis, & oratoria facultatis, est persuasio.* 2
Finitivi status vulgaris definitio. 120. *Ea rejecta, veraque allata.* 134. *Aliquammulta ejusce status exempla.* Ibid. *In finitivo statu oportet paratas habere definitiones.* Ibid. *Loci ejus* XII, *ex Hermogene.* Ibid. *Non est is status legalis, contrà quàm Cicero, & auctor ad Herennium, putarunt.* 160. *In finitivo statu qua versentur orationes Ciceronis.* 136
Firmamentum tum nostrum, tum adversarii, quo pacto callidè tractari possit. 373
Firmici Materni judicium de variarum gentium moribus. 289
Fluvii celebrandi ratio. 102
Fontem laudaturo qui sequendi. 102, 103
Forma vox unde. 236. *Forma commendatio.* 69. *Forma bonum fragile, & periculo plenum.* 47. *Socratis, Theocriti Chii, & aliorum de ea sententia.* Ibid.
Formidinis vox unde. 236
Formula, qua de mortuis usi veteres. 210
Fortis non est, qui in adversis sibi manus adfert. 97
A Fortuna bonis quotfariã laudemur. 80. *vel etiam vituperemur.* 82. *Fortuna etiam locus in Purgatione.* 148
Fortunatianus, an rectè leges subjiciat remotioni, dubitatum. 157. *Eius locus emendatus.* 159. *Parum aptè* ..... *&* ..... *distinctas ab exordio partes facit.* 324. *Haud rectè damnat exordia, qua à sententia incipiunt.* 353. *Ejusdem gemina improbatur narrationis divisio.* 158 *Allata ab eodem partitionis distributio rejecta.* 367
Fortunatorum mores. 308
Fori à curia discrimen 28. *Forum quintuplex.* 113
Franciscus Salinas Brugensis cacus. 76
Francorum perjuria. 189
Fratres ac propinqui cur vehementiùs irascantur. 209
Fratrisne res bene se habent? Proverb.

verb. 274
Funebris oratio ad quod pertineat causæ genus. 23. 411. *Funebrium orationum origo apud Græcos, & Latinos.* 412
Earundem tres partes. Ibid.
Funestorum mentionem omnem veteres abominabantur. 210
Furor pro ira. 200
Futum, & Futare quid. 380

G.

Gabrias, vide *Babrias.*
Galeata quæ exordia dicantur. 352
Galleaciorum familia in Italia unde nomen indepta. 69
Gellius perperam Epicteto tribuit versus, qui sunt Leonidæ. 74
Genera dicendi, vide *Dicendi genera.*
Genus potiùs speciei pars est, quàm species generis. 5. *Generis, & speciei, idem nomen esse potest.* 11
Generis sive generalis status quis Ciceroni, & ejus divisio. 137
A Genere quomodo vituperemur. 67
Generosus plus quàm nobilis. 302
Γενναῖος. 301
Gladio perire honestius, quàm laqueo. 87
Gloriosum. 140
Gnathanæ meretricis dictum. 65
Γνώμη *quid.* 314. Γνώμην *non esse semper enthymematis partem.* 314. Γνῶμαι *aliæ ostendunt quid fiat, aliæ quid fieri debeat.* 314. Γνῶμαι *conveniunt orationi moratæ.* 372. *Eadem locum habent, cùm parùm valida sunt argumenta.* 370. Γνώμη, ἢ δόξα τις μωθῆτν, *locus generis juridicialis.* 166.168.172
Gorgiæ in laudando modus, quo fiebat, ut nunquam destitueretur oratione. 51
Ejus in jocis consilium. 384
Græcorum testium vanitas 186. *Græci cujusmodi calculis usi in absolvendo, condemnandoque.* 389. *Græcos octingentos, quibus hostis partem corporis truncârat, puduit sic redire ad suos.* 256
Gramen cui sacrum. 101
Gratiam meritò inter affectus reponi, contra quosdam Aristotelis interpretes ostensum. 258. *Gratia quid, qui ad gratificandum moveantur, & erga quos, & quas ob causas.* 258. *Gratia quomodo amplificetur, & imminuatur.* 259.
Gratiarum actio quibus ex argumentis petatur. 413
ad Gratificandum quæ ratione moveat Orator. 259
Gratulatoria oratio ad quod caussæ genus referatur. 24
Gratulatio ex quibus argumentis petatur, & quo ordine ea disponantur. 415, 416, 417
Grus Cereri sacra. 94
Guilhelmus Conquæstor, Angliæ rex, nothus. 66

H.

Hannibal unoculus. 76
Harmodii melos. 61
Hartungi ἁμάρτημα *ἁμάρτημα.* 411
Hastam simul & caduceum mittere. 403
Hecatæ quæ animantia sacra. 94
Hecubæ vafrum responsum. 252
Helena nunquam Troiam abducta. 124
Heliæum forum Athenis. 114
Heraclius lapis. 188
Hercules spurius. 65
Herennianus auctor malè definitionem ponit inter status legales. 161
Hermæ Athenis ad Alcibiadis vultus efficti. 70
Hermathena quid notârit. 83
Hermogenes rectène solam materiam contingentem subjiciat Rhetori. 10. *Malè epilogum ponit inter* κεφάλαια *statuum.* 129. *Nec rectiùs* προβολὴν *refert inter statuum* κεφάλαια. 135. *Eius quatuor exordii partibus, interdum & quinta, sextaque additur.* 345
Hero prius sutor, postea philosophus. 85
Ab Hesychio Illustri discessum. 75
Hesychii libri de æneo serpente fictis fuere

fuere orationibus exornati. 181
B. Hieroymus cur galeatum vocârit prologum, quem Bibliis præmisit. 353
Hieronymus Treutlerus malè propositionem facit narrationis partem. 365.
Hierosolymitani templi celebratio unde petenda. 106.
Hinnulus si sis, ne cum leone carnes partiare: *Critiæ dictum.* 307
Hippocratis non Coi, sed Atheniensis, liberi à Comicis perstringi soliti. 303
Hippomachi dictum. 72
Homerus incerto patre natus. 65. *Vnde Melesigenis nomen sortitus.* Ibid. *Fuit cæcus.* 75. *An ejus sit hymnus in Apollinem.* Ibid. *Iam grandis ætate, orbatus fuit luminibus.* 76
Homo universè quomodo laudetur. 54
Hominum commissa partim voluntaria, partim non voluntaria. 156
Homonymia ambiguitas. 167
Honestum quid. 19. *Trifariam adstruitur.* 50. *Honestum quod sit causæ genus.* 330
Honor quid. 37. *Honor est in honorante.* Ibid.
Horatius Cocles unde sic dictus. 76
Horatii locus explicatus. 271
Hortativa oratio ad quod pertineat causæ genus. 24
Hortatio à suasione pressè sumptâ bifariam differt. 31. *Meritò nihilominus subjicitur generi suasorio, seu deliberativo.* Ibid. *Vt à monitione differat.* 392
Ejus loci. Ibid. & seq.
Hortensium an Cicero amârit. 229
Horsi unde laudentur. 106
Hostilis laus magna est virtutis argumentum. 85
Humilis causa quæ. 332. *Qui se in eo genere exercuerint.* Ibid.
Hyacinthum cui dicarint gentes. 101
Hylas scitè à Pylade reprehensus. 72
Hymenæus ut differat ab epithalamio. 411. *Est ejus nominis nuptiarum præses.* 415.
Hymnus, vide Ὕμνος.
Hyperboli impudentia. 257
Hypothesis quid. 4. *Quando à Rhetoribus tractari cœpta.* Ibid.

I.

Iacobi Golii laus. 79
Ialemus, funebrium præses. 415
A Iano Parrhasio discessum. 335
Iason Argonauta quid responsi dederit Medeæ merita sua exprobranti. 260
Iason Pheræus, seu Thessalus, tyrannus. 149. *ejus dictum.* 332
Iephthe meretricis filius. 64.165
Ignatius diaconus auctor fabularum, quæ Gabriæ, vel Babriæ, adscribuntur. 317
Ignominiâ qui alios afficiunt cur lætari soleant. 212
Ignorantiæ prætextus in provectis ætate haut meretur veniam. 157
Imperandi alteri ratio. 429
Imperatores à vulgo formâ & decore corporis æstimantur. 71
Improbi homines inprimis impudentes. 257
Imprudentia, in Purgationis locis. 148
Impudentia constantiæ nomine velata. 257
Inanilogus. 328
Indignatio quid, quomodo conveniat cum misericordia, quomodo item tum ab hac, tum ab invidia differat. 69. *Qui indignentur.* 270. *Quibus indignemur.* 271. *Indignorum tria genera.* Ibid. *Indignationis causa.* 272. *Indignatio quomodo ab oratore concitetur.* Ibid.
Indolis bonitas unde proficiscatur, & in quibus consistat. 80
Inductio Oratoria non enumerat necessariò omnes partes subiectas. 376
Infelices planè cur non tangantur misericordiâ. 262
Inficialis status quis. 126
Ingeniosorum supra modum liberi sæpe sunt furiosi. 383
Ingenium ac mores ex corporis constitutione non

ne non rarò cognosci. 79. *Bona ingenii non sunt hareditaria.* 304
Inimici aperti minùs damni dare solent, quàm qui norunt tegere animum exulceratum. 241
Injuria magnitudo quomodo adstruenda. 175
Injustitiam qui laudarint. 331
Inscitia non minùs audacem facit, quàm peritia. 244
Insinuatio exordii species. 330. *Eius exemplum illustre in Milonianâ.* 344
Institutionis, ac educationis vis. 83
Intaphernis uxor cur fratris salutem pratulerit saluti coniugis, ac liberorum. 361
Intentio. 166.168.172
Interpretari factum alienum si velimus, qua ratio sit ineunda. 428, 429
Interpretum Aristotelis lapsus. 220
Interrogatio pro accusatione. 187. *Quomodo interrogatio in judiciis instituenda.* Ibid.
Invectiva quomodo ab objurgatione differat. 420
Inventio Oratoria quid. 7. *Plurimùm eam differre à Dialecticâ inventione, ostensum contra nuper exortos artium corruptores.* Ibid. & seq. *Inventionem Dialecticam ac Rhetoricam delumbant, qui aridam captantes facilitatem negligunt axiomata, vera judicii κριτήρια.* 26
Invidentiam cur Cicero dicere malit, quàm Invidiam. 273. *Invidia vox unde.* Ibid. *Invidia quid. Et quomodo ab æmulatione differat.* Ibid. *Qui invideant.* 275. *Quibus invideant.* Ibid. *Invidia solet velari nomine indignationis.* 275. *Invideant nobis satius, quàm ut misereantur nostri.* 279. *Invidiam quomodo alicui conflet orator.* Ibid. *Ea melior miseratione.* Ibid. *Invidia facilè cietur in hominum animis.* 280. *Invidus oculus nocere creditus videndo.* 273
Ioanne Pico nascente, visa orbicularis flamma adstare supra caput parientis. 69
Ioannis Papa, ejus nominis XVII, *à Romanis Iurisconsultis dissensus.* 134
Iecari interdum oratorem, expedit. 383
Gorgia in iocis consilium. 384
Ionica migrationis dux, & occasio. 78
Iovi sacra aquila. 94
Iphicrates, sutoris filius, factus Atheniensium imperator. 61. *Ejus quadam generosè dicta.* Ibid.
Ira & iracundia discrimen. 200. *Ira ut ab odio differat.* 233, 234. *Ira quid Ciceroni.* 201. *Quid Aristoteli.* Ibid. *Quid Iulio Scaligero.* Ibid. *Aristotelica ira definitio accuratè expensa.* Ibid. *In eâ definitione triplicis temporis respectus concurrit.* 203. *Qui irascantur.* Ibid. *Ira melle dulcior.* 206. *Iram cur memorem dixerint Æschylus, & Maro.* Ibid. *Irati cur non metuans.* Ibid. *Cur non irascamur iis, quos metuimus.* Ibid. *Ira cos fortitudinis, juxta Peripateticos.* Ibid. *In ira tantùm Plutarchus improbum robur ponit.* 207. *Quibus irascamur.* 208. *Caussa, ob quas irascamur.* 211. *Irati nesciunt, qua dicant, ideoque qua dicunt rata non sunt.* 200. *Ira in auribus cur habitare dicatur.* 208. *Iratum quomodo reddamus auditorem.* 215
Isaaci Casauboni laus. 218
Isidori lapsus, dum statuit epicherema tripartitum. 374. *Malè facit aliquod enthymema conclusione carens.* 375
Isis periuros oculis orbare putabatur. 192
Ismenias tibicen putabat ad artis sua contemptum pertinere, quòd tibicinis nomen tam multis esset commune. 271
Isocrates Busiridem laudavit. 330. *Sed πάρεργα consectatus, ut in laude Helenes, ita & Busiridis.* 41.51. *Isocratis ad Demonicum oratio est Isocratis junioris.* 190. *Isocratica Rhetorices descriptio improbatur.* 379
Isthmum in Achaia qui irrito labore perfodere

perfodere sint aggressi. 14
Iucundum quid dicatur. 19. *Cur non constituat æquè proprium causæ genus, atque honestum, utile, & iustum.* 21. *Non est distinctus locus ab utili.* 33. *Iucundum unde dictum.* Ibid.
Iudex unde dictus. 154. *Iudicis virtus gemina, sapientia, & iustitia.* 335
Iudicia ubi Romæ, ubi item Athenis exerceri solita. 113, 114
Iulii Cæsaris animum in stellam conversam, cur vulgus putârit: cur item simulachro eius stella addi solita. 22. *Mortem subitam prætulit lentæ.* 87
Iulii Scaligeri laus. 2. 18. 45. *Ejus sententia de dicendi generibus impugnata.* 20. *Deliberativi generis orationes non male suasorias vocari, contra eundem ostensum.* 30. *Frustra dubitat, an* ἐπίδειξις *etiam accipiatur pro ostentatione.* 43. *Ab eo dissensum super discrimine* ἐπαίνου, & ἐγκωμίου. 46. *Rectène remotionem sive translationem subjiciat statui coniecturali, quæsitum.* 154. *Eius iræ definitio.* 202
Iulii Severiani laus. 178. *Eius locus de statibus emendatus.* 120. *Alter de duplici ordine restitutus.* 371. *Eiusdem de* στάσεσι *locus correctus.* 380
Iuniperus, quibus sacra. 102
Iunoni animantia sacra. 94
Iuramenta quadrifariam tractantur. 189. *Quantopere ab iis abhorruerint nonnulli.* 190. *Iuramenti per Iovem lapidem, aut per salutem, formula vetus.* 91
Iuratores qui vocentur. 187
Iuridicialis generis partes seu officia. 16. 113. *Auditor in eo quis.* 16. *Quis scopus ratione auditorum, quis item ratione rei.* 17, 18. *Circa quod tempus versetur.* 16. 112. *Loci eius variant pro statibus.* 115. *Exordia in eo unde petantur.* 342. *Iuridicialis status quis.* 138. *Quotfariam consideretur.* 142. *Dividitur in rationalem, & legalem.* Ibid.
Ius ponendi imagines qui habuerint apud Romanos. 301
Ius, & æquum, quomodo differant. 111. *Ius parum scitè Vlpianus à iustitiâ deducit: & quò respexerit.* 154
Iussu quid alieno fecisse, est inter Remotionis argumenta. 148
Iustinus imperator patre natus armentario. 62
Iustitia est à iure, non contrà. 154. *Iustitiæ laus.* 112
Iustum aliter se habet in genere demonstrativo, aliter in iuridiciali. 20. *Iustum, & iniustum, considerantur, vel ratione legis, vel ratione hominum.* 142
Iuvenum senumque mores inter se comparati. 292. *Iuvenes cur creduli.* 296 *Cur facilè sperent.* 297. *Cur verecundi.* Ibid. *Cur magnanimi.* 298. *Cur misericordes.* 299. *Cur propensi ad risû.* Ibid.
Iuventus quousque extendatur. 291

K.

Καλὸς γεγονότες *qui dicti.* 36
Κατορθοῦν. 124
Καταφορὰ *Sopatro quid.* 364
Καταφρόνησις *quid.* 211
Καθαρὸς θάνατος. 87
Κατάστασις *Sopatro narrationis genus.* 358
Κατάστασις *inter exordium & narrationem interiecta, iuxta Apsinem.* 324
Keckermannus, & alii, refelluntur, qui contendunt, plura tribus esse genera causarum. 23
Κινεῖν. 236
Κεφάλαια *quid Rhetores vocent.* 127
Κεφάλαιον γενικώτατον. 116
Κεφάλαιον εἰδικόν. Ibid.
Κερασβόλοι *qui Platoni.* 303
Κλῆσις, & πρόσκλησις *differunt.* 114
Κόλασις *quid.* 202
Κρινόμενον *quomodo Latinis vocetur.* 118. Κρινόμενον *in statu coniecturali locum non habet.* Ibid. Κρινόμενον *unde resultet.* Ibid.

L. *La-*

L.

Laberii iudicium de iureiurando. 189
Lacedamoniis improbata amplificandi doctrina. 379
Lacyda erga Cephisocratem beneficium. 232
Lamentatoria an subiiciatur uni è tribus causarum generibus. 23. *Lamentatoria oratio qua complectatur.* 418
Lampedo, regis filia, uxor, mater. 51
Laqueo mortuis non parentatum: imò abiecti insepulti. 87
In Laudatione persona quos veterum imitari oporteat. 90
Laudes propria prastant communibus. 86
Laurus cui sacra. 101. *Vnde eius laus petenda.* 102
Legalis status quis. 142. *Quotuplex.* 160.
De legibus qua cognoscenda Oratori. 34 35
Legibus duabus pugnantibus, quomodo eius, qua nobis favet, potiùs rationem habendam commonstrare possimus. 166
A lege quomodo argumentemur. 183.
Legem quomodo definiant Stoici. 148
Leges similes aranearum telis. 318
Lenitatis definitio. 213. *Lenes qui sint.* 216. *Erga quos simus lenes.* 218. *Lenem quo pacto reddamus auditorem.* 221
Leniores illi sunt, qui sapientia studiis sunt imbuti. 218
Leo homini prostrato parcit. 219. *Leo Cybella sacer.* 94
Leoutium meretrix ad studia animum appulit. 85
Ligariana Tullii commendata. 354
Lippi Brandelini laus. 410
Littera tabellis iudicum inscripta quid significarint. 188. *Plures fuisse, quàm triplices.* Ibid.
Livius multa è Polybio etiam ad verbum descripsit. 39
Locus quid. 13. *Loci vocem aliter usurpat Aristoteles; aliter Cicero, & Boëthius.* 321. *Loci, quibus Orator utitur, prater assumptos, de quibus suo loco, vel Topici sunt ac communissimi, vel communes tribus dicendi generibus, vel alicuius generis proprii.* Ibid. *Qui loci sint tribus dicendi generibus communes.* 14. *Eorum doctrina post proprios locos tractari debet.* 15. *Locus communis,* Ibid. 167. *Locos communissimos cur tradat Aristoteles in Rhetoribus.* 316
Logica alia communis, alia scientia alicui adaptata. 13
Longus pro stulto. 73
Luca Fruterii laus. 178
Luciani non videtur esse Charidemus. 109
Lucretius poëta philtro ab uxore in furorem actus. 149
Ludovico Pannonia rege nascente, nulla pars corporis cute tegebatur. 69
Luisini interpretatio Horatiana reiecta. 271
Luna bos sacer. 94
Λίμνου forum Athenis. 114
Lupi occursus quando felix. 95
Luti quis encomium scripserit. 333
Lycurgi, Thracia regis, factum, vinea incidentis, quomodo laudari possit. 96
Lycurgus Lacedamonius cur paucas tulerit leges. 162
Lydia fabula qua dici credantur. 313
Lysandro iustum visum, quidquid esset utile Reip. 29. *Lysander exiguus erat, & claudus.* 73
Lysia in exordiis artificium. 346

M.

Μακαρισμὸς quid. 105
Maccabai sabbato pugnarunt. 166
Μάναμα unde dicta. 236
Maceries sacra Iovi Herceo. 105
Magistratum non constituendum sorte, ostenditur similitudine. 312
Magistri bonitas, ac malitia, ad discipuli laudationem, ac vituperationem, pertinet. 83

Magnes Hesychio aliud, quàm σιδηρίτης. 188
Magnum & parvum in omnibus causarum generibus locum habere ostenditur. 15. Eius doctrina quo loco tradi debeat, expensum. 311
Maioragius falsus, cùm negat, statum inveniri in genere demonstrativo. 124
Mali arboris fructus cui dicatus. 101
Malis è parentibus boni interdum filii nascuntur. 63
Mandare aliquid quomodo debeamus. 429
Mandata an pertineant ad aliquod è tribus dicendi generibus. 23
T. Manlius quare filium occiderit. 147
Manus unde laudetur. 108
Marcomanus Rhetor. 171
Marinus Becichemus Scodrensis de oratione nuptiali & funebri. 411
Maris celebrandi ratio. 102
Maro contra Servium defensus. 156
Maronis locus è secundo Æn. illustratus. 202
Marti quæ animalia sacra. 94. Quæ ei à Caribus, & Scythis, immolentur. Ibid.
Martiani Capellæ error. 157
Materia Rhetorices, vide Rhetorices materia.
Matrea scirpus. 274
Medea filios occidit. 10
Medon, Codri filius, claudus. 78
Μέγας pro stulto. 73
Meletides. 58
Melitaus unde nutritus. 68
Melloproximus. 328
Memoria perperam quarta statuitur Rhetorices pars. 6
Menander Comicus apud sui ævi homines minori in honore fuit. 88
Menandri Rhetoris caput quoddam suppositititium videri. 51, 52
Menesthei apophthegma. 6
Μῆνις ut ab ὀργῆ differat. 200. Μῆνις quid, & unde nomen. 234
Mercurio quæ animalia sacra. 94
Meretrices Atticæ utebantur veste versicolore, Romanæ verò togâ. 168
Meroënsium mos in regibus designandis. 71
Μετάληψις status propriè non est legitimus. 170. Eius prima acceptio pro statu, præscriptionem, & μετάληψιν pressè dictam, comprehendente. 170. Hoc modo sumpta dividitur in perfectam, & imperfectam. 171. Eius altera acceptio, quâ præscriptioni opponitur. 171. Capita eius. 172
Μετάστασις. 147
Μητιόχιον forum Athenis. 114
Metus ἔτυμον. 235. Eius definitio. 236. Qui metuant, & contrà. 237. Qui metuantur. 239. Metum quæ incutiant. 241. Quo pacto eum orator auditoribus incutiat. 242
Midæ in cunabulis formicæ grana tritici congerebant. 68
Migrationis Ionicæ caussa. 78
Militaris statura quæ Livio dicatur. 71
Milone in laudando Cicero modum excessit. 119. 345. Milonianam Ciceronis malè referunt nonnulli ad statum absolutum. 146. Miloniana commendatio. 344
Miltiades cur perpetuo carceri addictus. 147
Mimi quare dicti Ethologi. 194
Mimi non egerunt in ipsa humo, nec inde dicti planipedes. 384
Mimici ioci in oratore damnati. Ibid.
Minutii demens consilium. 309
Misericordia apud Athenienses Dea. 153
Misericordiæ gemina definitio. 262. Qui misereantur aliorum. Ibid. Quorum misereantur. 265. Misericordiæ caussa. 267. Misericordes quomodo reddat orator auditores. 268
Miseri facilè invident. 275. Miseriæ signa quantopere misericordiam cieant. 266
Molestia, & voluptas, affectuum sunt pedisequæ. 197
Μόναρχοι pro tyranno. 39. Monarchia quid, & quotuplex. 39
Monitoriam orationem sub suasoria contineri. 390, 391. Monitio vel simplex,

vel

vel coniuncta obiurgationi. 391. *Vtraque quomodo instituenda.* Ibid.
Morata quomodo reddatur oratio. 361
Monstrosa facies plurimùm monstrosos indicat mores 77
Montes unde laudentur. 106
Morbus homines morosiores reddit. 204
Mori pro patria, dulce. 88
Mores quid. 194. & 286. *Qui in oratore requirantur, iuxta Platonem, Aristotelem, Ciceronem.* 287. *Quando moribus auditorum, quando item publicis accommodari debeat oratio.* 290. *Mores auditorum quatuor ex rebus cognoscere est.* 290. *Variant pro natione.* 289. *Mores iuvenum & senum.* 291. & sequent. *Mores virilis ætatis.* 300. *Nobilium.* 301. & sequent. *Divitum.* 304. & seq. *Potentum.* 307. & seq. *Fortunatorum.* 308. *Mores animi etiam coniectare ex corporis signis.* 80
Mors pura quæ Homero. 88
Mulcare, & Multare, malè confunduntur vulgo. 379. *Mulcare unde dictum.* Ibid.
Mulieres unde laudari debeant. 68. *Mulieribus Romanis vini usus interdictus, non item passi.* 169. *Mulierum ac puerorum preces plus ad leniendum valent, quàm virorum.* 210
Mundus unde laudetur. 109
Mureti rationes solvuntur, quibus adstruere conatur, plura quàm tria esse causarum genera. 21. *Eiusdem opinio de epithalamii nomine refellitur.* 411
Murium encomium à quo scriptum olim. 332. *Mures quibus olim in bello, & contra quos auxiliati.* Ibid.
Muscam quis laudârit. 93
Μῦθε definitio ex Græcis progymnasmatum scriptoribus. 313
Mutilati à sacerdotio prohibiti. 79
Mutos quo pacto consolemur. 397
Myobarbum. 328
Myrica cui dicata. 101
Myrtus quibus sacra. 102
Myso cur ignobilis habitus, qui ab Apolline iudicatus hominum sapientissimus. 56

N.

NAreissus flos quibus dicatus. 102 *Narratio an distinctum constituat causæ genus.* 23. *Non est necessaria orationis pars.* 323. *An locum habeat in genere deliberativo.* 323 *Vox narrationis unde.* 355. *Narratio quid.* 356. *Prima eius divisio in historicam, & dramaticam.* 355. *Divisio eius altera in simplicem, confirmatam, & illustratam.* 356. *Tertia in rectam & obliquam.* 357. *Quarta divisio in procatastasin, narrationem propriè dictam, petitionem, & eius narrationem.* 359. *Cur dicatur esse rerum ut gestarum, cùm oratoris nō sit falsa asserere.* 356. *Est argumentorum seminarium.* Ibid. *Quando locum non habeat, quando item perpetuâ, quando concisâ, quando mixtâ utendū sit narratione.* Ibid. *Narratio cuiusmodi sit demonstrativi generis.* 357. *De narratione sex Aristotelis præcepta, eaque à Cicerone in Milonianâ esse observata, ostensum.* 359. *Narrationi quàm necessaria sit perspicuitas.* 360. *Narrationis historica, oratoria, & poëtica ordo, in quo conveniant, & discenveniant.* 361. *Narratio quomodo reddatur morata.* Ibid. *Narrandi gemina ratio, iuxta Hermogenem.* 363. *Narratio quando postponatur partitioni cùm Demosthenis exemplo, tum Fortunatiani præceptis ostensum.* 366
Narses eunuchus. 77
Nascimbani Nascimbanii sententia diluitur, quo stabilire adnixus, statum non habere locum in genere demonstrativo. 124. *Idem malè ad deprecationem refert, cùm culpa transfertur in affectum.* 158
Natalitia oratio quomodo scribi debeat. 411
Natare in aquarum capitibus nefas. 103
Naturæ ordinem quando servare dicamur in ge-

in genere demonstrativo. 55. *Quando item in partibus orationis.* 325. *Ac speciatim de confirmationis ac confutationis ordine naturali.* 370
Natura prava vincit institutionem rectam. 83
Navigare nefas in lacubus nonnullis. 103
Nauta Æschylo cur θρηνοὶ *dicantur.* 238
Nazianzeni gloriatio. 191
Νεανικὸς *pro magno.* 294
Necessariorum argumentorum appellatio latiùs in Rhetoricis patet, quàm Logicis. 12. *Necessarium non est distinctus locus ab utili.* 33. *Necessario unde nomen.* Ibid.
Necessitas est in argumentis Purgationis. 148. *Ea gignit audaciam.* 237
Negare citò, interdum pro beneficio est. 259
Negotialis status quis. 137. *Difficilior est iuridiciali, contrà quàm putarunt Rhetores antiqui.* 138. *Eius loci sex, iuxta Hermogenem.* Ibid. *Quibus in orationibus Cicero hoc statu utatur.* 141
Νέμεσις *quid.* 269
Nileus, Codri filius, Ionica migrationis dux. 78
Niobe, orborum solatium. 78
Nobilis ἱππεύς. 301. *Nobilis quis verè censendus.* 59. *Nobilitas quid.* 36. 301. *An ea ab alio donari possit.* 301. *Cur in honore.* Ibid. *Nobiles quot modis dicantur.* Ibid. *Qui apud Romanos habiti nobiles.* Ibid. *Quorum nobilitas dicatur in astragalis sita.* Ibid. *Nobiles qui differant à generosis.* 302. *Nobilium mores.* Ibid. *Eorum liberi cuiusmodi esse soleant.* 303. *Cur eorum liberi crebrò parentibus dissimiles.* 304
Noë quare eunuchus dictus. 77
Nomen cuique impositum, putatur esse præsagium fortunæ. 69
Nominatim aliquem appellare, maioris est affectus argumentum. 211
Notæ aliæ rei propria, aliæ communes. 11. *Argumenta à notis communibus ducta crebrò fallunt.* Ibid.
Nothi Athenis vocati, qui non essent nati è cive Attica. 65. *Nothi cognomen olim ignominiosum non fuit.* 66
Num rectè se habent res fratris tui? *Proverbium.* 274
Nuntiantibus mala irascimur. 210
Nuptialis oratio quomodo instituenda. 410

O.

OBiurgatio *quomodo instituatur.* 419
Obscura causa quæ. 333. *Obscuritas triplex.* Ibid.
Odium quid, & quomodo ab ira differat. 233. *Odis atque inimicitia causa.* 232. *Odium quomodo in auditorum animis gignat orator.* 235
Oedipus cæcorum solatium. 78
Οἰκειότης. 213
Οἰκονομία *quid, & an* τάξις *ab ea differat.* 322
Οἰκονομία *Apsini quid.* 370
Olea cui sacra. 101
Oleaster cui sacer. 101
Oliva cui Deorum consecrata. 101
Ὀλιγαρχία. 39
Ὀλιγωρίας *quid Latinis.* 211. Ὀλιγωρίας *species tres.* Ibid.
Omina ex animantibus. 95
Onchestus urbs cui sacra. 104
Ὄνου σκιά. 338
Opes multorum malorum causa. 81
Opinati qui dicantur. 306
Oporobasilis cui dicata. 101
Ὀρθός. 10
Optantes quali oratione utantur. 429
Oratio est character animi. 286
Orationũ, ratione inventionis, alia magis ἀποδεικτικῇ, *alia magis* παθητικῇ. 24
Orationis partes. 322. *Orationis & quatuor, & quinq;, & sex partes statui possunt, ex quibus quædam necessaria sunt simpliciter, quædam secundùm quid, quædam necessaria non sunt.* 323

In orationis partibus alius est ordo naturalis, alius artificialis. 325. *Falsò tradiderunt, esse ordinem earum artificialem, quando qui defendit, priùs refutat, quàm confirmat.* 370. *Rhetores decem majores, ac totidem minorum: illorum excerpta dedit M. Seneca; horum Calpurnius Flaccus.* 180
Orator quibus inprimis disciplinis debeat esse instructus. 9. *Et vir, & civis bonus esse debet.* 87. *In argumentando præcipuè utitur enthymemate, vel exemplo, & qua de causa id fiat.* Ibid. *Oratorum mos improbatus, quo vitiis solent indere nomina vicinarum virtutum.* 86. *Orator interdum suam causam tuetur.* 334. *Oratorum duo genera apud Aristotelem.* 377. *Orator quemodo sine invidia & molestia se laudare possit.* 382. *Oratorum veterum consuetudo, qui causam vicerant.* 389
Orborum solatium, Niobe. 78
Ordiendi vox quorum propria, & ejus ἐτυμολογία. 327
Ordines qui reliquissent, quo apud Romanos supplicio affici soleant. 242
Ordinis commendatio. 321. *Ordine alio in narrando utitur orator, aut historicus, alio poëta.* 361
Ordo non est artificiosus, quando qui defendit, priùs refutat, quàm confirmet. 370
Ὀργὴ quid, & ἔτυμον ejus gemitum. 200
Otho Iunius rhetor. 174
Ὄζοι exordii quid Licymnio. 319

P.

Paciones, pro pactiones. 187
Pacuvii judicium de jurejurando. 189
Pacta quomodo confirmentur, & infirmentur. 187. 188. *De pacto contendentium alteruter necessariò improbus est.* 132
Palladi quæ animantia sacra. 94
Palladium forum Athenis. 114
Pan παγγενέτης, Penelopes ex procis filius. 124
Πανήγυρις unde dicta. 44. *Πανηγυρίζοντα quem vocet Dionysius Halicarn.* 44
Panegyricæ orationes quæ propriè dicantur. Ibid. *Panegyricæ duplices.* 409 *Quomodo scribi debeant.* Ibid. *Panegyricus Plinii quem ordinem sequatur, & quando habitus.* Ibid.
Papaver cui sacrum. 102
Par, status appellatio. 174
Παραβολὴ exempli species. 312
Παράβυστον forum Athenis. 114
Παραδείγματα orationum exempla. 330
Παρέκβασις quid. 128. *In eâ quando diutiùs commorandum oratori.* Ibid. *Quomodo differat à μεταβάσει.* Ibid. *Est in locis status translativi.* 172
Παρίσωσις. 364. *Ea est duplex.* Ibid.
Parentum nobilitas meritò in laude ponitur. 58. *Potior est claritudine patria.* 59. *Parentum claritudo benevolentiam liberis conciliat.* Ibid. *A parentibus quomodo laudemur, si nobiles fuerint.* 58. *Quid agendum, si ignobiles.* 59. *Quid item, si infames.* 63
Parrhasii Ephesii pictoris dictum. 272
Parricidæ quo apud Romanos supplicio affecti. 164
Partitio quid. 365. *Quando eam Demosthenes narrationi præmittat: quando item præcedere eandem voluerit Fortunatianus.* Ibid. *Partitione quando utamur, ejusque divisio in sejunctionem, & enumerationem: & quando hâc, quando item illâ utamur.* Ibid. *Ejus virtutes.* Ibid. *Partitio secunda non subjicienda statim primæ; sed suo loco partes partium adferri debent.* 368. *Partitio non adferenda, quasi aliter oratio dividi non possit.* Ibid. *An ordo in partitione adhibitus in contentione semper servandus.* Ibid.
Parvi non sunt pulchri. 71. *Parvis quæ patrocinentur.* 72. *Ad admirationem parvitas confert.* Ibid. *In homine*

mine etiam malitiei est argumentum. 73
Passiones an Latini dicant, quæ Græcis πάθη. 194
Passum quid, & an vini nomine contineatur. 169
Πάθη malè passiones transferri. 195. Quæ in orationis parte inprimis habeant locum. 323
Πάθος quoque in exordio locum habet. 346
Cætera περὶ πάθους, vide in Affectus.
Παιδονομίας munus ac partes. 387
Patres conventitii qui Plauto dicantur. 65
A Patria quomodo laudemur, si ea fuerit illustris. 56. Patriæ obscuritas quomodo ad laudem trahatur. 57
Patria cuiusmodi sit, nihil attinet. 58
Paucorum imperium quod dicatur. 40
Pavoris ἐπιμονή. 336
Paupertas in honore erat apud veteres Romanos. 81. Quando ea vitio verti debeat. 82. Paupertatis bona optimè à Dione exponi orationibus duabus. 110. Paupertas efficit iracundos. 204
De Pecuniis quæ oratori cognoscenda. 34
Pediculi encomium quis scripserit. 333
Pelicanus cur omen prosperum fabris adferre crederetur. 95
Penelope meretrix fuit. 123
Percellendi vox unde. 236
Pericles de causa eclipsios habuit orationem. 22
Περιέχον, & περιεχόμενον, locus in statu ambigui. 168
Perire gladio, honestius est, quàm laqueo. 88
Periniuriorum pœna. 191
Peroratio, vide Epilogus.
In Persona laudatione quos veterum imitari oporteat. 90. In Persona vituperatione qui veterum praierint. 91
Persuadere, rhetoribus quid. 3. Persuadetur aliter oratione civili, aliter philosophicâ. Ibid. Persuasionem esse oratoris finem, contra Fabium, & nuperos artium corruptores, ostensum. 2. Nec quamvis tamen persuasionem æquè significari, sed præcipuè illam æqui & boni. Ibid.
Petitoria oratio deliberativo generi subiicitur. 32. Quotuplex ea. 401. Quibus ex locis eius tractatio instituatur. 32. item 401, 402, 403
Peto, unde. 235
Petri Nunnesii laus. 178. Immeritò Hermogenicos exordiorum locos, ac universam eiusdem de inventione doctrinam, præfert locis Aristotelicis. 347
Phavorinus philosophus in adulterio deprehensus, quamquam eunuchus. 136
Phibalea ficus cui sacra. 101
Philetærus, Pergameni imperii conditor, eunuchus. 77
Philippicarum Ciceronis penè omnium status. 141
Philippi, servi Fulvii Flacci, in tormentis constantia. 189
Philippus Magnus qui alterum amiserit oculum. 77. Susque deque tulit, quòd unoculus foret. Ibid. Idem lentam mortem posthabuit subitæ. 87
Philocratis prudens responsum. 216
Philoctetes claudus. 78
Philosophorum qui mortem sibi consciverint. 97
Philtrum, vide Amatorium.
Phlegethontis unde nomen. 248
Φιλῶ vox unde. 235
Phocionis de misericordia dictum. 261
Phœnix Soli sacer. 94
Phreattium forum Athenis. 114
Piastus ex agricola factus rex Poloniæ. 85
Pica Baccho sacra. 94
Pii dici non possunt, qui precantes non exaudiunt. 220
Pindarus melle nutritus 68. Eius scholiastes falsus, cum hymnum in Apollinem, qui Homeri est, attribuit Cynætho Chio. 75

Pinus

Pinus cui sacra. 102

Pisci vulgari non insunt spina. 247

Piscium vitam qui vivere dicantur. 308

Πίστις *pro contentione.* 369

Πιθανὰ *qua propriè dicantur.* 8

Pittaci lex, ut ebrii peccantes maiori pœnâ afficerentur, quàm sobrii. 177

Pius pro clemente. 153

Planta laus unde petenda. 101. *Planta varia variis diis dicata.* Ibid.

Platanus cui sacra. 101

Platoni in cunis apes mel affuderunt. 68 *Eidem obiectum, quòd discipulum habuerit* Callippum. 250

Plinii Veronensis error. 93. *Plinii Novocomensis oratio Traiano dicta impropriè panegyrica inscribitur.* 44. *Quem oratio ea ordinem sequatur, & quando habita.* 409

Πλαστογραφία. 40

Plutarchi, & Simplicii, à Cicerone dissensus. 149

Poculum à Iove donatum Alcmena, asservatum est Sparta. 65

Podagra laus à quo scripta. 331

Podalirii ac Machaonis laus cui celebrata. 91

Pœnitentia definitio. 219

Poëta cur homines sævos dicant natos è mari, saxo, vel leanâ. 67

Ποιότης *locus in statu contrariarum legum.* 167. *item in statu ambigui.* 168

Poli histrionia. 285

Πολιτεία *quid præsiè accepta.* 40

Polycrates Socratis accusationem scripsit. 260

Polybius fidem Græcorum suorum ipse minoris putat, quàm Romanorum. 187 *Quo mortis genere obierit.* 88

Polypus an fame sibi ambedat cirros, non convenit inter scriptores. 274

Poma, sive potiùs mala, cui sacra. 101

Pons Traiani quomodo tum laudari, tum vituperari possit. 107

Populus arbor cui sacra. 101

Porca in feriundo fœdere adhibita. 156

Portulaca cui dicata. 101

Portus ut laudentur. 103

Possibile & impossibile in omnibus causarum generibus locum habere, comprobatur. 14. *Possibile quot modis aliquid esse ostendatur.* 310. *Possibilis & impossibilis doctrina quo loco tradi debeat, expensum.* 311

Postscenium. 329

Potentum mores. 307

Prædia unde laudentur. 107

Prædicere qui alteri dignitatem aut infortunium velit, quomodo instituat orationem. 430

Præfecti non æquè, ac gregarii milites, periculis sunt exponendi. 244

Præscriptio, μεταλήψεως *species.* 170, 172

Præsumptiones quid. 131

Prætoris consuetudo, perorata utrimque causâ. 388

Προλήψεις *quid.* 215

Primislaus ex agricola rex factus Bohemia. 85

Principium quod exordii genus speciatim dicatur. 330

Priscianus *malè negat* sisto *habere supinum.* 117

Προαύλιον. 328

Προβολή. 118, 166, 168, 172

Προκατασκευὴ *propositionem & partitionem complectitur.* 364

Προκαταστάσεως *voce utitur aliter Hermogenes, aliter Sopater.* 359

Προενθυμήματα. 328

Πρόκλησις *erat vocatorum in Areopagum.* 114

Proclus Constantinopolitanus cur canis mutus diceretur. 221

Prodicus Sophista quomodo parare soleat attentionem. 338

Προέκθεσις. 365

Proles mascula optari solet, non solùm quia præstantior, sed etiam quia minus onerosa. 68

Prologium. 328

Prologi ἔτυμον. Ibid.

Προοιμίου *vera* ἐτυμολογία. 328

Προτρεπτικὸς λόγος. 418

Propositio ἁπλῶς *necessaria est, & quâ mente dicatur, eâ interdum opus non esse.*

esse. 322. 325. 366. *Cur eam praetereat Tullius in enumeratione partium orationis.* 323. *Propositio quid.* 365. *Ejus munus.* Ibid. & 368. *Dividitur in simplicem, & multiplicem, quæ partitio vocatur.* 366. *Quando utrâque utendum.* 367. *Interdum expedit propositionem dissimulare.* Ibid.
Propria rei nota. 11
Proscenium. 319
Πρέπον, *sive propria rei nota.* 166
Πραγματικὸς *status.* 167
Protosedere. Ibid.
Prudentiam quo pacto ostendat orator. 288
Prytaneum ferum Athenis. 114
Pseudourbanus. 328
Ptoliporthes, Penelopes ex procis filius. 123
Ptolemaus, primus ejus nominis regum Ægypti, quo genere natus. 61
Publio Syro versus perperam à summo viro tributus. 80
Pudor rectène inter affectus ponatur, non convenit inter Peripateticos. 248. *Pudori unde nomen.* 248. *Pudor, & metus, quomodo differant.* 249 *Pudoris definitio.* Ibid. *Quos pudeat.* Ibid. *Apud quos pudeat.* 250. *Quorum pudeat.* 252. *Quanta ejus vis sit, eo docetur, quòd multos adegerit, ut mortem sibi consciscerent.* 255. *Pudorem quo pacto exprimamus auditoribus.* 256
Puer Spartanus mori maluit, quàm sordide servire. 255
Pueritia vehementes sunt affectus. 293
Pulchritudo laudata. 92
Pulicis quis encomium scripserit. 333
Pultiphagus, & pultiphagonides. 328
Purgationis status cujusmodi. 148. 149. *Eius loci tredecim ex Hermogene.* 150
Puteum laudandi ratio. 106
Pyladis histrionis dictum. 71
Pyrrhi lenitas in juvenes, qui probra in eũ ingesserant. 147

Q.

Quæstio alia cognitionem respicit, alia actionem. 3. *Alia finita, Alia infinita.* 3, 4. *Quæstiones incidentes quæ dicantur.* 118
Quæstio, quatenus argumentum est ἄτεχνον. 183. vide *Tormentum.*
Qualitatis status duplex, negotialis, & iuridicialis. 137. *Qualitas assumtiva in statu contrariarum legum.* 166. *qualitas absoluta in eopse statu.* 167. *qualitas facti, locus in statu ambigui.* 168
Quantitatis status malè vulgò prateritur. 121. *Eius exempla in genere demonstrativo.* 121, 122. *Loci eius in genere iuridiciali.* 175
Quercus dicata variis Diis. 101. 102
Queruli non amantur. 226
Quinctiliani de signis sententia impugnata. 11. *Haut rectè* ἐπιδεικτικὸν *genus ostentationem vocat pro ostensivo.* 43. *Fallitur, cùm iuridiciale genus difficilius esse ait negotiali.* 138 *Quinctiliani declamationes, patris, filii, an nepotis sint, disceptatum.* 180 *Quinctilianus frustra auget numerum argumentorum inartificialium, quem adduxerat Aristoteles.* 183. *Eius error, docentis, morum doctrinam posse omitti in Rhetoricis.* 309. *Malè eos reprehendit, qui triplicem in exordiis faciunt personarum rationem.* 334. *Malè reprehendit Aristotelem, quòd scripserit, auditorem interdum non attentum reddi debere.* 339. *Fallitur, cùm Sallustium usum scribit exordiis nihil ad historiam pertinentibus.* 352. *Malè propositionem facit confirmationis partem.* 365. *Eius præceptum de ordine membrorum partitionis servando in confirmatione, non est perpetuum.* 368. *Immeritò reprehendit Aristotelem, & Tullium, quòd fidei partes fecerint confirmationem, & confutationem.* 369. *Idem lapsus in duabus Aspasiis.* 377

R.

Raphaëlis Regii error. 11. Alter eiusdem. 43
Rara magis amantur. 99,226
Ratiocinatio, species status legalis, quid sit. 163. Eius quatuor loci, ex Fabio. 164. Statum hunc immeritò quidam è statibus exclusum eunt. 174
Rationalis status est species status iuridicialis. 142. Quid sit. Ibid. Dividitur in absolutum, & assumptivum. 143
Recapitulatio. 386
Recellere. 236
Refutari quæ debeant coniunctim, quæ singulatim. 382. Cætera vide in Confutatio.
Regiam laudandi ratio unde petenda. 106
De Regionum custodia quæ oratori cognoscenda. 34
Regionum laus unde petenda. 103
Rei capulares. 153
Reipublicæ quatuor status, ac singulorum finis. 38. Accuratè tamen loquendo sunt tantùm tres formæ. Ibid. Singulæ autem formæ duas sub se comprehendunt. 39. Reipublicæ veræ formæ conferuntur inter se. 41. Reipublicæ statum commutare, est periculosum. Ibid.
Relationis status quis. 147. Quomodo relatio & remotio differant. 148
Religens olim in laude, Religiosus in vitio ponebatur. 84
Remotionis status quis. 147. Quomodo differat à relatione. 148. An statui coniecturali subiici debeat, ut censuit Scaliger. 154. Remotio in rem, quomodo differat à purgatione. 155
Res pro causa. 336
Reus unde dictus. ac reum quoque esse, qui innocens est, nec modò qui defertur, sed & actorem. 336
Rhamnus planta cui dicata. 101
B. Rhenani laus. 378
Rhetoribus duplex erat materia: suasoria, quæ consilia; & controversia, quæ iudicia imitabantur. 28. Rhetores non necesse habent de singulis rebus præcipere, sed tantùm de præcipuis. 109.
Rhetores decem maiores, ac totidem minores: illorum nobis excerpta dedit M. Seneca: horum verò Calpurnius Flaccus. 180.
Rhetorica Aristotelis quæ habentur, diversa sunt à Theodectiis, quæ deperierunt. 37. Rhetorices Aristotelis definitio, finem, officium, ac materiam oratoris complectitur. 3. Rhetorices materia triplex adducta, eâque distinctione varia opiniones veterum conciliata. Ibid. Rhetorices universæ διαίρεσις ac divisio. 6. Rhetorice anxiam in definiendo subtilitatem philosophorum respuit. 35,203
Risu qui discesserint. 88
Robertus Mancop, archiepiscopus Armacanus, à puero cæcus. 76
Roberti Titii correctio Horatiana impugnatur. 253
Robortellius falsò statuit, Aristotelem nihil de statibus præcepisse. 121. Idem à Sigonio reprehensus, quòd pervulgatâ usus exordiendi ratione videretur. 351
Romam laudaturo qui præiveri it. 105
Romanis secundùm virtutem vivere, Græcis de ea disserere, studio fuit. 186
Romulus spurius. 66
Rosa cui sacra. 101
Rostra cur destinata laudãdis defunctis. 17
Rumor inter argumenta ἄτεχνα. 183

S.

Sacerdotes variis in locis eunuchi. 77. Plurimùm valent ad leniendum. 221.
Sacrilegus quis dicendus. 134
Σαλάκων. 305
Salis olim laus scripta. 333
Sallustii non est invectiva in Ciceronem. 180. Sallustii exordia immeritò reprehensa à Fabio. 352

 Sarga-

Sargapisus præ pudore sibi vitam eripuit. 252
Saturno sacrabatur saurix. 94
Sceleratorum pœna non cient misericordiam. 267
Scipio è dracone genitus, iuxta nonnullos. 66. *A vultus dignitate laudatus.* 70. *Quamobrem omnium militum edidicerit nomina.* 211. *Scipionis sententia, quâ neque avaro, neque inopi, mandandam docet Reip. administrationem.* 306
Sciscitandi per epistolam ratio. 428
Σκολιὰ μέλη *quæ.* 417
Σκώμματα φορτικά. 384
Scripti & sententiæ status quis, & quatuordecim eius loci, ex Hermogene. 160. *Status is quibus in Ciceronis orationibus inveniatur.* 162
Seleucidarum corpori ingenita nota. 69
Σημεῖα *quid.* 10
Semiramis primùm putatur viros excidisse. 77
Seneca immeritò Maronis versum de forma reprehendit. 70. *Eius libri de ira mutili sunt.* 201. *Obiectum ei, quòd discipulum habuerit Neronem.* 250
Senum mores comparati cum iuvenilibus, 292. usque ad 300
Senes cur non excandescant tantopere. 294. *Cur iidem avari.* Ibid. *Cur suspiciosi.* Ibid. *Cur facilè desperent.* 297. *Cur loquaces.* Ibid. *Cur loquacitati eorum ignosci debeat.* Ibid. *Cur inverecundi.* Ibid. *Cur timidi.* 298. *Aliam ob caussam misericordes sunt, quàm iuvenes.* 299. *Quare non sint propensi ad risum.* Ibid. *Cur animo sæpe minùs lubenti moriantur, quàm adolescentes.* 300
Sententiæ non sunt frequenter affectanda. 315, 316.
Septipes Sidonio gigantea est statura. 71
Sermo animi index. 286. *In eo quæ spectentur.* 287
Sertorius unoculus. 76
Servius immeritò culpat Maronem, quòd porcum in feriundo fœdere dicat adhibitum. 159
Severi Pertinacis patria. 58
Sexus muliebris in liberis cur onerosior. 68
Signorum definitio, & divisio. 11 *Signa in statu coniecturali triplicia.* 131
Similitudo quæ amorem, quæ item simultatem atque odium pariat. 228
Simonides excelluit in ciendâ misericordiâ. 268. *Quomodo excusârit, quòd in senectute attentior ad rem videretur.* 296. *Ratio, quâ ostendebat, divites sapientibus præstare.* 306. *Eius de iureiurando sententia.* 189
Simplicii à Cicerone dissensus. 149
Simplicioris ingenii homines minùs ad iracundiam proni. 205
Sitientes plerumque morosiores. 207
Smilax cui sacer. 102
Σμίνθος. 332
Smyrnæ laudatio Aristidi scripta. 105
Socratis apud Xenophontem dictum de iis, qui bona optant externa. 55. *Socratis parentes.* 62. *Eius de forma iudicium.* 74. *Obiectum ei, quòd discipulum habuerit Alcibiadem.* 250. *Socratis vituperationem scripsit Polycrates.* 330. *Socraticorum mos.* 377
Soli sacer phœnix. 94
Soli gladium monstrabant, qui iure aliquem interemerant. 118
Sol non invidet vesperæ. *Adagio.* 276
Sophoclis de morte non conveniunt veteres. 87. *Sophocles emendatus.* 263
Sorte non constituendum magistratum, παραβολῇ *ostensum.* 312
Spadones aliquando regnarunt apud Persas. 77
Spartorum corpori nota ingenita. 69
Sperchidis virtus. 85, 86
Spes an metui opponatur. 236. *Spes quid sit.* Ibid.
Spurii nobiles esse non possunt. 36
Statura quæ iusta sive media. 71. *quæ exigua.* 72. *imperatoria quæ.*

qua. 71
Στάσις *unde dicta.* 116. *Vsus & hac voce Æschines.* 116
Status unde nomen acceperit. 117. *Status gemina definitio, una propria generis iuridicialis, altera omnibus causarum generibus communis.* 116. *Status unde nascatur.* 116. & 118. *Status est quadruplex.* 120. *unus principalis, cateri incidentes.* 174. *Malè putant, eum non habere locum in genere deliberativo.* 121. *Nec rectiùs eum inveniri negant in demonstrativo.* Ibid. *Et in simplici themate locum habet.* 133. *Statuum doctrinam malè quidam, tanquam seculo nostro inutilem, à Rhetoricis exturbant.* 125. *Falsò aiunt, solùm prodesse causis forensibus.* 142. *Qui eam illustrarint, tum Graci, tum Latini rhetores.* 177, 178. *In eâ fictis plurimùm exemplis utuntur rhetores.* 179. *Statuum concursus.* 182. *Diversos esse statuum rhetoricorum locos à locis dialecticis, contra vitilitigatorem comprobatur.* 197. *Status coniecturalis, finitivus, generalis, negotialis, iuridicialis, ratiocinalis, legalis, absolutus, assumtivus, quantitatis, &c.* vide *suo loco.*
Stesichori similitudo. 313
Στοχασμός. 126
Stoicorum scitum de morte sibi consciscendâ in adversis. 97. *Stoica affectus definitio refutatur.* 197. *Stoici amicitiam inter virtutes reponunt.* 233 *Nihil sibi prastandum putant prater culpam.* 337. *Affectus omnes damnant.* 270. *Quâ mente dixerint, affectus nihil esse, nisi opiniones.* 196
Suasionis vox trifariam accipitur. 32
Suasorias falsò putarunt minùs prudentia requirere, quàm controversias. 28 *Suasoria subiiciuntur generi deliberativo.* 390, 391. & deinceps.
Συγγένεια. 223
Sulpicii Victoris locus illustratus. 370
Summa quaestio Latinis quid. 117
Συνθεσις, & οἰκονομία, *quomodo differant.* 322
Superianus Isaurus tricenario maior feliciter literis operam dare cœpit. 50
Supplicium erga unum sumptum, iram erga alterū sedare, cui pariter, aut magis, fuimus irati. 216
Surdum quo pacto consolemur. 397
Sybaritica fabula qua credantur. 313
Συγγνώμη. 146, 148
Συλλογισμὸς *status.* 163
Συλλογισμὸς *vox à quibus sumta.* 373, 374
Συλλογισμὸς *pro sola conclusione.* 365
Syllogismus ex Ciceronis aliorumque Rhetorum sententia, & quadripartitus, & quinquepartitus esse potest. 374. *Ea sententia impugnatur.* Ibid. *Syllogismi partes ab Oratore sape transponuntur, sape inverso planè ordine collocantur.* Ibid.
Συνθήκη. 183, 187
Synthesios ambiguitas. 167

T.

Tamerlanes, claudus. 79. *Verum eius nomen* Timur Lenk. Ibid.
Technici, *pro artium scriptoribus.* 375
Τεχμήρια *qua dicantur.* 11. *Vnde iis nomen.* Ibid.
Telephi pudor. 252
Temetum. 170
Templi laudandi ratio unde haurienda. 106
Terrori unde nomen. 236
Teredinis quis encomium scripserit. 313
Testamentum qui condebant, bene sibi in initio eius ominari solent. 210
Testium testimoniorumque divisio, & quomodo ab iis argumentemur. 184. & strictim *pag.* 128. *Testes interrogari*

gari soliti ab accusatore, & patrono. 128
Testimonia Græcorum cuius ponderis, 187
Thaletis iudicio quis felicissimus. 55
Θάρσους & θράσους *discrimen.* 243
Thebani, σύαγροι. 104. *corpori illorum ingenita nota.* 69
Thematis simplicis tractatio cur quodammodo in Rhetoricis prætereatur. 5
Themata fabulosa, ac poëtica. 181
Themistocles è meretrice natus. 65. *Eius dictum de patriæ claritate.* 56. *Consilia illi in numerato erant.* 80
Theocriti Chii de forma iudicium. 74
Theonis locus. 167
Theophrasti charactores oratori utiles. 362
Theophilus seu Theodosius Corydaleus. 430
Thermopotare. 328
Thersitis laudatio cui scripta. 92
Θέσις *quid, & vox ea à quibus sumpta.* 4. *Hanc solam tractabant Scholastici usque ad tempora Phalerei.* 4. *Quomodo* θέσιν ὑποθέσεως *partem faciat Cicero.* 5
Θέσεις *alia, quàm* ὑποθέσεις, *tractanda est ratio.* 26
Thomæ Corræi error, existimantis, negotialem statum esse speciem iuridicialis. 137
Idem malè docet, in enumeratione partium orationis prætermittendam propositionem, tanquam exordii partem. 324. 365
Thraces dolent aliquo nascente, gaudent mortuo. 396
Θρῆνος, & ἐπικήδειον, *ut differant.* 413
Thucydides adolescens, Herodoto historiam suam legente, admiratione viri, & similis gloriæ desiderio, lachrymas non tenebat. 283. *A quo eius scriptũ encomiũ.* 91
Thuscum iurgium. 382
Tiberii statura. 71
Tiberius ob artis excellentiam invidebat fabro. 278
Timæum imitatus Aristoteles in ordine librorum scientiæ naturalis. 194
Τιμοκρατία *cuiusmodi.* 40
Timon philosophus unoculus. 76
Timon alter cur μισάνθρωπος. 265
Τιμωρία, & κόλασις, *differunt.* 202
Timor unde dictus. 235
Timere plus est, quàm vereri. 235
Reliqua de timore, vide *in Metu.*
Timotheus, Atheniensium imperator, meretricis filius. 65
Timur Lench, quid Turcis. 79
Titiani plures. 181
Titinii versus expositi. 380
Togâ Romanâ utebantur meretrices. 168
Τόπος. 14
Tormenta tertium sunt argumentum inartificiale, & quotfariam ab iis argumentemur. 188
Totum partibus suis partim notius, partim ignotius. 15
Translatio, ut est locus in statu contrariarum legum. 166, 167. *Vt est status assumtivus.* 174. *Translatio, ut est species status legalis, quid sit, & unde dicatur.* 170. *Quot modis fiat.* 170. *Num status sit distinctus à statu coniectura, finitionis, qualitatis, & quantitatis.* 171
Transsumtionis multiplex disceptatio. 169
Trapezuntius malè statuit, iuridicialem statum interdum per se & primariò inesse generi deliberativo. 30. *Idem lapsus, cùm genus demonstrativum interdum ab omni controversiâ immune esse autumat.* 125. *Falsus quoque, cùm deprecationem statuum numero excludit.* 158
Tribunalia quæ nobiliora Athenis, quæque ignobiliora. 114
Tripudio unde nomen. 236
Troia numquam capta à Græcis. 124
Tuisco Germanorum conditor. 78
Turpe quod sit causæ genus. 330
Tydeus pusillus, & fortissimus. 72
Typhoëus quàm Diis formidabilis fingatur. 95
Tyranni vox ætate Homeri ignota. 39. *Crebrò in bonam sumitur partem.* Ibid.
Tyrtæus claudus. 78. *Eius laus.* Ibid.

Tzetza sententia de Pane. Penelopes filio, reiecta. 124. *Immeritò reprehendit, quæ ab Hermogene de catastasi scribuntur.* 359

V.

VAlla lapsus, existimantis, inductionē semper instituiper interrogationem. 377
Varronis error, existimantis, veteres Romanos cognomine caruisse. 66
Vecors, vegrandis, vesanus, unde. 249
Veneri animantia sacra. 94
Venialis status quis. 152
Venustas aliud à dignitate vultus. 70
Verba alicuius cur aliter sæpe accipiantur, quàm oportet. 425
Verecundia vox unde. 248. Cætera vide in *Pudor.*
Vereri minus est, quàm timere. 235
Verisimile quoque dici potest, quod rarò fit, modò, ut plurimùm fieri, in vulgus sit persuasum. 304
Vesanus unde. 249
Vespasianus ex lotio vectigal capiebat. 254
Vestibulum Vesta sacrum. 105
Veteres, antequam in senatu, aut concione, verba facerent, Deos precabantur. 350
Vici quomodo laudentur. 105
P. Victorii quoddam argumentum reiectum. 269
Victorinus malè facit aliquod enthymema coeclusione carens. 375
Vigor corporis quàm diu duret. 291
Vigor animi quàm diu sit. Ibid.
Villæ celebrandæ ratio. 106, 107
Vindicta sive ultio, vide *Pœna.*
Vinum novum cur ab Æliano dicatur contumeliosum. 299. *Vini laudandi, ac vituperandi ratio.* 96, 97
Virgilii liber IV. Æn. versatur in argumēte fictitio. 122
Eius locus è secundo Æn. illustratus. 202
Viros qui primum exciderint. 77. *Viri boni vehementer irascuntur.* 207.
Virilis ætatis mores. 300
Virtutum tum dianoëticarum, tum ethicarum causa. 50. *Vnde utraque laudentur.* 108. *Virtus afflicta, mirificè misericordiam ciet.* 267
Vita ferina prælata humanæ. 94
Vitex cui sacra. 101
Vitis cui dicata. 101, 102
Vitium quomodo specie virtutis laudetur. 87
Vitrum ductile quidam Tiberii Cæsaris ætate efficiebat, atque eâ de causâ ab illo tantus artifex est interfectus. 278
Vituperatio quomodo instituenda. 89. 92
In Vituperatione personæ qui veterum præierint. 91
Vlpiani Rhetoris error. 65
Vlpianus I. C. quò respexerit in suâ iuris ἐτυμολογίᾳ. 154
Vlyssis laus à quo scripta. 91
Vmbræ quis encomium scripserit. 333
Vniversaliora an semper particularibus debeant præmitti. 15
Vnoculi aliquot viri illustres. 76
Voluntas, & facultas, quomodo probetur. 128. & distinctiùs 130. *Voluntas in indicando spectari debet, non factum.* 149
Vota nostra quomodo alteri significemus. 429
Vrbanitas quid. 384
Vrbes unde laudentur. 103
Vtile est, quod propter aliud bonum est. 18, 19
Vtile quotuplex, & qui loci eius, iuxta Hermogenem. 139
Vulcanus utrimque claudus. 78. *unde Mulciberi nomen adeptus.* 379
Vxor quando capienda, ex sententia Platonis. 291

X.

XEnophanis iudicium de improbo, iuramentum viro probo deferente. 190

Υ.

Ὕβρις quid. 211
Ὕμνος nunc pressè, nunc latè accipitur. 46
Ὑπόθεσις, vide *Hypothesis*.
Ὑπόκρισις. 365

Z.

Zabarella falsò putat, oratorē semper sibi proponere actionem. 3
Zaleucus inter legislatores nobilis. 104
Ζῆλος *quid propriè, & unde nomen.* 281. *Ponitur & pro invidia.* Ibid. Plura vide in *Æmulatio.*
Zenonis Eleata in tormentis constantia. 189
Ζήτημα. 116
Ζῷα, & Ζῶντα, *interdum æque latè patent.* 47
Zopyri alucinatio, indicantis de Socratis moribus. 79

FINIS.

